

7
29

ISSN 0132-599 **ՃԱՐՈՇՆԱԿԱՆ
ՆՈՇՆՈՒՄՈՅՑ**

ՁԵՆՈՒՄՆԵՐ

114

56

1

1979

მწერთა კავშირი

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური-მშენებლის
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მუშაკთა

წელიწადი 55-ე

№ 1

იანვარი 1979 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

მორის ფოცხიშვილი — ლექსები	3
გოფარკი ჩოხელი — მოთხრობები	7
ჰანინი უფლიანი — ლექსები. თარგ. ხუტა ბერკულიძის	18
ნოზარ აბიშვილი — ლექსები	21
მანანა გოგაშვილი — ლექსები	24
ბათა მანელია — ლექსები	27
სულან ქათაღაშვილი — ზეზუნის ცხელი დღეები. რომანი. დასასრული	29
მირიან მირიანი — ლექსები	131
ვაჟა ზორნაძე — ლექსები	136
იუ მამაიძის მიერ — მთავარი ზეზუნის მიერ. ლექსი. თარგ. თამარ გრისთაძის	138

ნაკრებები სუთლედის დღეებზე

მირიან მირიანი — შიშ, თიანეთი, კარგი ხარ. გაგრძელება	143
--	-----

კრიტიკა და კულტურისტიკა

შალვა ჩიჩუა — რომანის ტონა და რომანის ინტონაცია. გაგრძელება	151
აბაგი გაყვანილია — სტრატეგიული კრიტიკა	159

მეცნიერება

აბაგი შანიძე — კატრიფონის მონასტრის მუშაობის გარეშე გაყვანილია	173
თინათინ კახიანი — მუშაობის და მუშაობის	181

ჩვენი იუბილეები

ირაკლი აბაშიძე — ჩვენი საზოგადოებრივი მუშაობის და მუშაობის	189
ნოზარ აბიშვილი — ბატონი ალექსანდრე	190
მირიან მირიანი — მუშაობის მუშაობის	191

საქართველოს საბჭოთა მწერთა კავშირის ორგანო

საბჭოთა კავშირის მწერთა კავშირი

მთავარი რედაქტორი ვიორა ნატოშვილი

სარედაქციო კოლეჯი:

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ანაწუკელი (მთ. რედ. მოადგიდე), ხ. ბერუღაშა, ო. გივინი-
რევილი, ა. კალაძე, ზ. ლევიანიძე, ლ. მკალაშვილი, ა. სულაქაური, ა. ქუთათელი,
ს. შანშიაშვილი, დ. შენგელაია, ნ. წულუხიძე, ვ. წულუკიძე, ო. ზივანიძე, ა. ბარანა-
ული, რ. ჯაფარიძე, გ. ჯიბლაძე.

ტექნორედაქტორი რ. ჩაბუჩაძე

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბელოვონიანი; რედაქტორის — 98-55-11.

რედაქტორის მოადგილის — 98-55-12, განყოფ.

ფაქსების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 15/XII-78 წ., ხელმოწერი-
ლი დასბეჭდად 24/XII-78 წ., ანაწყობის ზომა
21/4×12, ქაღალდის ფორმატი 70×108/16,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 13, საიდრ.-საგამომცემლო
თაბაში 16,58.

№ 07713. ტირაჟი 15.250. შეკვ. 3383

საქ. კვ. ცენტრის გამომცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

გორის ფრანკლინი

არიქა, ჩქარა!

ან ისევ ცეცხლად, ან ისევ ქარად, —
არიქა, ჩქარა! არიქა, ჩქარა!

ჩავიდა მზე და ჩაბეირდა მთვარე,
დაადნა სვედა დაწყვეტილ ლარებს...

თუ ეს მდინარეც ჭაობად მდგარა,

ვით გაიხარებ? არიქა, ჩქარა!

არა თუ თრთოლა, არა თუ ხვედრი, —
არამედ ბრძოლა! ბრძოლისთვის გვედრი!

ან ისევ ცეცხლად, ან ისევ ქარად, —
არიქა, ჩქარა! არიქა, ჩქარა!

გარინდება

მე მგონია, დასაწერი დაიწერა,
დასახატაც დაიხატა თითქოს, —
შენი ელვა ჩემს სხეულში დამიწდება,
შენი შუქი უკვე მსხვერპლად მითხოვს.

ნაგვიანებ თოვლად მოდის გარინდება,
შავი ღამე შავ უფსკრულებს აღებს, —

შენი სიტყვა ხორცში ისრად ჩამიჯდება,
შენი ქანგი დაცამიწვევებს ძარღვებს.

აღარც რიდი, აღარც შიშთან შერუინება,
აღარც ტყვია, მაგრამ აღარც ლეში, —
სამწუხაროდ, არაფერი მეტკინება,
სამწუხაროდ, აღარაფერ შემშლის.

მე მგონია, დასაწერი დაიწერა.

ჩემთვის დაგებული მახე
მე ერთს მიმელოდა მარად,
სუცა შეძახოდა: მნახე!
მიწა არ მიშვებდა: არა!

თოვზე ზამბახივით ვთრთოდი,
გული გუგუნებდა ზარად,
ბრბო რომ შეძახოდა: მოდი!
ერი არ მიშვებდა: არა!

იყო მომხიბლავი ტაში,
მწვავედა მშვენიერი ლედი,
მაინც შენს ტაძარში დაერჩი
და შენს სიყვარულზე ვწერდი.

შენ ერთს არ შეგეძლო გეოქმე,
ჩემთვის საყვედური მრუმედ,
შენთან მოვდიოდი, შენთან
და შენ გმორდებოდი თურმე.

აზია-ევროპის საგუშაგოსთან

დიპლომატიის
არაფერი არ გაეგება
ამ კუდაკალისა, —
ყოველდღე არღვევს საზღვარს, როცა
მოესურვება.

საშინელება

წარმოიდგინე,
რომ ხარ უკვდავი,
ხულ ერთი წუთით წარმოიდგინე,
რომ ყველა კვდება,
შენ კი მაინც
ცოცხალი რჩები...

ცირკი სიკვდილის სარეცელზე

გაცი, რომელიც ცოტა ხნის წინათ
ჩვენს თვალწინ ღამის ღომს ერეოდა,
ვხედავ, უსუსურ ბუზანაკალასაც
ვერ იგერიებს.

უკანასკნელი წარმოდგენა
თანდათანობით დიდ დასასრულს
უახლოვდება.

დგას მოწყალეების და
შპრტით ხელში,
რომ ერთის წუთით დაუბრუნოს
მოსუცს ბავშვობა...

ენაკვიმატიობს დრო, ვით ძველი
ტაკიმახსარა:
„ხვალიდან ჩვენი სუპერ-ვარსკვლავი
სააქაოდან
საიჭიოში საგასტროლოდ მიემგზავრება!“

ტრასაზე

ნუ გადაშირბენ წინ, გაზაფხულო! —
 ჩემი ცხოვრება
 ასი ცხენის ძალის სიჩქარით
 თავს იმტვრევს ახლა

იმ დიდ ტრასაზე,
 სადაც ცალმხრივი მოძრაობაა, —
 მიდიან იქეთ,
 მაგრამ აქეთ არავენ მოდის.

ღოღი

მიწა ბალახაშლილია,
 თქარა-თქურით ვიქროლოთ და
 ასპარეზი ვდოდოთ, —
 სასუმალი გაშლილია,
 ოღონდ შენ ნუ დაივანებ, ოღონდ!

სიკვდილამდე

კიდევ დიდი მანძილია,
 უსიკვდილოდ რა მიატანს უფალს, —
 ლექსი ჩემი გულგრილობით დასჯილია
 და რიყეზე ამოგდებულ
 კალმავივით სუნთქავს...

სადღაც ახლო
 თავქვე გარბის ნაკადული,
 გარბის, რადგან
 გაქცეულან წლები, —
 შენი შუქით დაბანგული
 ვაი, შენს ცეცხლს
 მგონი კვამლად ვწყდები...

მიწა ბალახაშლილია,
 შავ სნულეში შავი ქვეები
 თეთრ ყორნებად სხედან
 და ჯანმრთელი გული სტკივა
 იალქნებში თავნამსობილ მზედარს.

ბალახ-ბულანი

მე იქ ამოვალ,
 სადაც მინდა რომ
 ამოვიდე
 და როგ ირც მინდა

კვლავაც ისე
 ამოვალ ალბათ
 შენს შავ კიბეზე,
 საწუთროვ ფლიდო!

• • •

აწა იმიტომ რომ ვალად მადევეს
 და არც იმიტომ
 რომ შენ ეს გინდა,
 მე შემძლია, შენს ნასროლ ბადეს

ჩემი სიცოცხლე მივანდო მშვიდად.
 ისე უბრალოდ, როგორც მუსიკას,
 მიაქვს დრო ჩემი
 ცისფერ ზმანებად.

წაიღე ცეცხლი ნიყვარულისა,
სულ მთლად წარმტაცე, არ მენანება!
ცეცხლი ცეცხლია,

კვამლად ქცეული
კვამლად ვრევა მწუხრში საფიროსს,
გზა უსაზღვრო და უკიდევანო,
ცა უსასრულო და უნაპირო.

ჟამინდობა

სულ ერთი პეშვი მზე გდია გზისპირ
და ხვლიკი
სწორედ ამ მზეზე თბება.

პაროდია მეტროში

ასვლა-ჩამოსვლის
მზიარული პაროდია, —
ერთნი აღიან...
მეორენი ჩამოდიან...

ქუჩაში

დავიწყე ხტვენა.
რომელიღაც სახლიდან
ვგრძნობ რომ
კანარის ჩიტი მეპასუხება.

რა საურთო აქვს
გალების ტყვეს
ჩემს ცხოვრებასთან?!

• • •

არავინაა.
მარტომ უნდა გაეტეხო პური, —
მშიერ შოშიებს ფანჯარასთან
გავყურებ შურით.

მოთხრობები

ნაილი ნაძვას

საშინელმა სიზმრებმა გატანჯეს ჯღუნაი და შემკრთალს გამოეღვიძა.

კარგა ხანს ლამის ზმანებები ედგა თელეგში. საწოლზე იჯდა თავჩაღუნული. მერე ფეხებზე ტალახიანი ჩექმები ჩაიცვა და ბერის სახლისაკენ მიმავალ ორღობეს გაჰყვა დაფიქრებული.

შე კარგა აქეთ ამოსცილებოდა აღმოსავალს.

ბერის სახლის წინ სოფლის დედაკაცები ისხდნენ და ჩუმად რაღაცას ენურჩულებოდნენ ერთმანეთს. იმათ შორის იჯდა ბერის ცოლიც. იდაყვზე სახეამოყრდნობილი დროადრო სახლის ფანჯარას შეხედავდა და ამოიოხრებდა.

სინუმეს მარტო ღობის მარგილზე შემომჭდარი ყვავი არღვევდა.

სააგოდ ყრანტალეზდა.

— ყვა შენ და შენი ხმის გაცივება, — ქოქოლას აყრიდნენ ყვავს დედაკაცები.

ჯღუნამ მარგილს თავი წაატეხა და ყვავს ესროლა. ყვავი გაფრინდა და ახლა ბანის წვერზე შემომჭდარი მოჰყვა ყრანტალს. ჯღუნაი კედელ-კედელ წამოეპარა და დიდი სიბი ესროლა. ყვავმა ისევ შეიცვალა ადგილი. ჯღუნამ თავი გაანება და დედაკაცებთან ჩამოვიდა.

— როგორ არის საქმე? — იკითხა ჯღუნამ.

— წუხელ მაგარი შეტევები ჰქონდა, — თქვა ბერის ცოლმა.

— ნემსი გაუკეთეთ?

— არ გაგვაკეთებინა.

— ცოტა მაინც არ გახმა?

— ხმება, მაგრამ ისე დარდობს იმის გახმობას, ალბათ გადაჰყვება. გულიც რო ეხლა ასტივდა!

— ექიმი არ ამოვიდა?

— ჰო, ამ დილით ამოვიდა, — თქვა ბერის ცოლმა და ამოიოხრა.

— რა თქვა, რაო.

— თუ იმ ნემსებს არ გაიკეთებს, არ გახმებო. როგორ არ ვეხევეწეთ, მაინც არ გაიკეთა.

— სხვა წამალი არაფერი დაუნიშნა?

— ჯერ არა, ელაპარაკება, შიგნით არის.

ჯღუნაი სახლში შევიდა.

საწოლზე ზის ბერი. მარცხენა მხარზე ტანსაცმელი ამოუჭრია და იქედან პატარა ნაძვს ამოუყვია თავი.

— შიშველი ფეხები საწოლის წინ ამოთხრილ მიწაში უწყევია ბერს და მიწას წყალს უღვრის.

— ნუ, ბერო, გაცივდები, ნუ იღუპავ თავს.

ეხვეწება ბერს ექიმი, სამოც წელს მიტანებული დაბალი ებრაელი ქალი; ეს ქალი გულამაყრელების მკურნალი ანგელოზია.

— რას შერები კაცო, ნემსებს არ იკეთებ და მიწაში რო ფეხებს აწყო, შენ გულს მაგით ეშველება?

— მე არა, ამას ეშველება. — მხარზე ამოსულ პატარა ნაძვზე ანიშნებს ბერი ჭლუნას.

— შე კაი კაცო, მაგდენი როგორ არ გესმის, შენ თუ დაიღუბები, ეგ ნაძვიც ხო დაიღუბება, რა გაჰქვადი, გაიკეთე ნემსები!

— ნემსი რო გაიკეთო, გახშება, ხო ხედავ როგორ ჩამოჰქნა წიწვები.

ბერმა ფეხებში მოყრილ მიწას წყალი დაასხა.

ოთახში უცხო კაცი შემოვიდა და იქ მყოფთ გამარჯვება უთხრა.

— გაგიმარჯოს! — სულ ბოლოს თქვა ბერმა და მოსულს სიგარეტზე ანიშნა:

— ჩააქრე, მაგის ბოლზე უფრო ხმება.

ახალმოსულმა სიგარეტი ჩააქრო და თქვა:

— მე თქვენი სკოლის ახალი მასწავლებელი ვარ. გეოგრაფიას ვასწავლი. ამ უცნაურმა ამბავმა დამაინტერესა და იმიტომ მოვედი. გაოცებული ვარ პირდაპირ, გაოცებული. პირველად მესმის, რომ კაცს მხარზე ნაძვი ამოუვიდა. არა, თუ შეიძლება უფრო ღრმად გამარკვევთ ამ საქმეში.

— რა არის აქ ღრმად გასარკვევი, ამოვიდა, — თქვა ბერმა.

— თქვენ ამბობთ, რომ ღრმად გასარკვევი არაფერია, უბრალოდ ამოვიდათ, ხომ. მაგრამ მე ვაღმომცეს, რომ თქვენ შეილივით ეპყრობით მაგ ნაძვს, ჰაერზე ასეირნებთ, იმის გულისთვის, რომ წამლებმა ნაძვი არ გაახმოს, თქვენ, ჯანმრთელობას საფრთხეში იგდებთ. არ არის ეს ღრმად გასარკვევი ამბავი? რას მეტყვით, საიდან განდა ეს მამაშვილური მზრუნველობა, ჰა?!

— მე შეილი არა მყავს, — თქვა ბე-

რმა და მასწავლებელს, რა შეიძლება გაჩენი ანთო სთხოვა:

— თუ შეიძლება, აქ ნუ მოსწევთ.

— უკაცრავად, სულ გადაამეჩინა და კიდევ ერთი: არ გეგონოთ მე თქვენი ცოლის მიერ მოგზავნილი, ეს ჩემი რჩევა არის: თქვენ აუცილებლად უნდა გაიკეთოთ ნემსები, სხვანაირად გული არ მოგიჩნებათ. ნაძვები, ბატონო, ტყეში რამდენიც გინდათ იმდენია, თქვენ კი ერთი პატარა ხის გულისთვის...

— თქვენ რო ამოგსვლოდათ, რას იზამდით? — ჰკითხა ბერმა.

— თქვენსავით გული რომ მტკივებოდა, ალბათ ჩემ თავს ვარჩევდი და წამლებს მივიღებდი. თქვენ კი, სიცოცხლეს საფრთხეში იგდებთ და იცით თუ არა, რომ ამით თქვენში მყოფ ღმერთს ჰკლავთ.

— განა ეს ნაძვი კი ცოცხალი არ არის?! — თქვა ბერმა.

— ეგ ნაძვი ისეც გახშება.

— იქნებ არ გახშეს, — თქვა ბერმა და წასასვლელად მოემზადა.

— სად მიხვალ? — ჰკითხა ჭლუნამ.

— უნდა ვასეირნო, აქ ჩახუთული ჰაერია, შეიძლება აქ მართლა გახშეს.

— გულის წვეთები მინც დაგელოა, — სთხოვა ექიმმა.

ბერმა არაფერი თქვა, ფრთხილად გავიდა ეიწრო კარში, რომ ნაძვი არაფერს წამოსდებოდა ტოტებით.

— თქვენ ღმერთი გწამთ?! — ჰკითხა ექიმმა მასწავლებელს.

მასწავლებელი დაიბნა:

— არა, ეს ისე... ძალიან უცნაური შემთხვევაა. როგორ უნდა ამოუვიდეს კაცს ნაძვი. ამის მერე შეიძლება ყველაფერი იწამო და არაფერი არ იწამო. ვითომ რატომ უნდა ამოსვლოდა ნაძვი, ჰა?

— ომში დაქრილა და ტყეში ნაძვის მტვერი ჩაპყრია ჭრილობაში — თქვა ექიმმა.

— როგორ გგონიათ ექიმო, არაფერი ეშველება? — იკითხა ჭლუნამ და ნათქვამს ოხვრა ამოაყოლა.

— როგორმე ნემსები უნდა გავუკეთოთ, რომ გაბმეს ის ნაძვი.

— როგორ აბა, ღამეც არ იძინებს, სულ იმ ნაძვს ჰყარაულობს, შვილივით უვლის.

— გულმა შეიძლება ვერ გაუძლოს, მკურნალობა აუცილებელია, — თქვა გქიმმა.

— პირდაპირ ღრმად შესწავლის ღირსია ეს თემა, — თქვა მასწავლებელმა და სივარტეტი გააბოლა.

ბერმა ჯერ თხილწარში ისეირნა, მერე იფიქრა: იქნებ წიფლიანში უფრო მოუხდეს ნაძვს გასეირნებაო და ზემოთ წაყვიდა.

გზაზე მეტყვევე გადაეყარა.

— მართლა ხმება? — ჰკითხა მეტყვევემ ბერს.

— ჰო, ვერ არის კარგად.

— შენც რაღა ეხლა ატკივდა გული!

— აბა!

— ისე, ღმერთის სამართალი რა ვთქვი, აქაურ ტყეში ნაძვი არ იბადება და მაინცდამაინც შენ ამოგივიდა, იმ დალოცვილს შვილი მოეცა ბარემ.

— მე ამაზუნდაც მადლობელი ვარ, ოღონდ ნუ გახმება!

— რაღა ნუ გახმება, ანდგე, ჩამოსკვნობია წიწვები. ანდა კაცო, ბედი არ არისო, მაშ რა არის, რატო სხო ზე ვერ გაიძევა ღმერთმა, ბალი მაინც ამოგსვლიყო, პირს მაინც გაისველებდა კაცი ნაძვს რაში გამაიყენებ, ის დალოცვილი, თუ გაძლევს, მოგცეს. არც იმასა აქვს სამართალი და ეგ არის.

— მე არა ვნანობ. — თქვა ბერმა.

— ისე, არა სტყუი კიდა, ხო იცი, იძახიან ნაძვის გირჩებისაგან კუჭის წამალს აკეთებენო. მომკლა, კაცო კუჭის ტკივილმა. ე ჩვენ ტყეში კიდევ ერთ ძირსაც ვერ ნახავ, სულ წიფელი და ნეკერჩხალია. თუ ძმა ხარ, თუ არ გახმა და გირჩები ვამაიბა, არავის მისცე, მომკლა კუჭის ტკივილმა.

ბერი ნაძვის პირველ გირჩებს მეტყვევეს შეჰპირდა და მარტოკამ გააგრძელა გზა.

გორზე დაისვენა.

ახლო-მახლო მოშიშველებულმა ადგილი იყო და როცა კი ნაძვს ასეირნებდა, ყოველთვის აქ ისვენებდა ბერი. ჩამოჭდებოდა და ეალერსებოდა ნაძვს. ეს ადგილი ძალიან მოსწონდა.

ცოტა რომ დაისვენა ბერმა, ადგა და მახლობელ ჩირგვში ისე ჩაიმალა, რომ ზემოთ მხოლოდ ნაძვი ჩანდა. მანამდე იყო ასე, სანამ ერთი პატარა ღობემდვრალა ჩიტი არ შემოჭდა ნაძვის კენწეროზე. თავის ენაზე რაღაცა იფრიპინა და ნაძვზე ჯდომით რომ გული იჭერა, გაფრინდა. ბერი წამოდგა და მადლიერი მზერა გააყოლა ფრინველს.

მერე ისევ გორზე დაჯდა და კიუხებიდან მონაბერ ნიავს შეუშვია მარცხენა მხარი.

ქვემოთ ხელისგულივით ჩანს არაგვის ქალა.

სულ ქვემოთ, ზეობის დასაწყისში დიდი სოფელი გაშლილა. იმ სოფელში კოლმეურნეობის კანტორა არის — თეთრი, მაღალი, ქვითყირით ნაშენები.

ბერს უცებ აზრი დაეზადა:

ჩაეალ კანტორაში და კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს დასასვენებელ საგზურს ვთხოვ სადმე ისეთ ადგილზე, სადაც ბევრი ნაძვებია. იქნებ იქაური ჰაერი მოუხდეს და ნაძვი აღარ გახმესო.

ამის გაფიქრებაზე გულის ტკივილიც კი გადააიფიცდა. სირბილით დაეშვა ქვემოთ.

• • •

კოლმეურნეობის თავმჯდომარე თავის ოთახში დაუხვდა.

ცნობისმოყვარე ხალხი ჯარივით მოსდევდა ბერს უკან.

— საგზური მინდა. — თქვა ბერმა.

— რა საგზურს თხოულობ, ვერ გამიგია. — გაიკვირვა თავმჯდომარემ.

— ხაღმე ნაძვნარ ადგილას.

— ჩვენ აქ ეზრომობთ, — თქვა თავმჯდომარემ.

— ვიცი. — უთხრა ბერმა.

— მერე?!

— იქნებ გქონდეთ საგზურად!

— არა გვაქვს.

— ძალიან ვთხოვთ.

— კაცო, რას ვადაშეკიდებ, ხომ ვითბრეს ვაიკეთე ნემსებით, რატომ არ იკეთებ.

— შენც იმათ მხარეზე ხარ?

— ჩემთვის არავის არაფერი არ უთქვამს და ნუ ჭიუტობ რაღაცას.

— ამომივიდა და რა ვქნა!

— ამოგივიდა! ხმება! გამიხსენი. ეს-
ლა აქ სატყეო მეურნეობა, ვაიშენე
ზურგზე ტყე, ვაურჩევ შიგ პანტა, ვა-
შლი, მსხალი, ზმარტლი, ვაამრავლე
მერე ნადირი. შემოგესევიან მონადირე-
რები, ტყის მჭრელები და ნულა მო-
მასვენებ მერე. მომთხოვე მეტყევეები.
დავუნიშნოთ მერე იმათ ხელფასი. მერე
იმ ნაძენარში ავარაკს მოგვთხოვეს ვი-
ლაც. პო, მართლა, ყურძენი არ დაგა-
ვიწყდეს, ვენახიც ვაიშენე, დავეურთოთ
ღვინო და ვიყვენთ ესე... საგზური არა
მაქვს მე და რაც ვითბრეს, ის ვააკეთე.
შენ არ იფიქრო, რომ შენმა ცოლმა
დამავალა ამის თქმა. ამას მე გეუბნები:
მოიშორე ეგ ნაძვი.

ბერს აღარაფერი უთქვამს თავმჯ-
დომარისათვის, კანტორიდან გამოვიდა
და გზას გაჰყვა ქვემოთ.

■ ■ ■

ბორჯომამდე ბერმა კითხვა-კითხვით
მიიღწია, ხალხს გიჟი ეგონა, ნაძვს რომ
ხედავდნენ იმის მხარზე.

არც სასტუმროში მიიღეს. ნანატო-
რიუმები გაქვილილი იყო დამსვენებლე-
ბით.

მაშინ ბერმა ერთ ნაძენარ ტყეში პა-
ტარა ქოხი აიშენა და იქ ასეირნებდა
ნაძვს.

პირველ ხანებში გულის ტკივილში
თანდათან უმატა. მერე უკეთესად იგ-
ძნო თავი.

ერთი კვირის თავზე ნაძვს გამოკე-
თება შეატყო ბერმა. გამწვანდა, გა-
ბიბინდა.

უცებ აიყარა ტანი ნაძვმა. ბერი
გულ-მკერდში გრძობდა იმის ფეს-
ვებს და წიწვების სახეზე მოლამუნე-

ბით ტკებობდა. ის ახლა ნაძვის ყოველ
ნაფიქრალს ხედებოდა, გრძობდა რა-
გორ ელაპარაკებოდნენ ხეები ერთ-
ერთს. ბერი ახალ სამყაროს გრძობ-
და, გრძობადს და არა ხილვადს, უჩი-
ნარს, იღუმალეებით მოცულს. ახლა
იმის სხეულში ორი სული იდგა და ეს
ორი სხვადასხვა სული ერთ-ერთის
შერწყმას ლამობდა. სხეულები კი
ერთსახედ ვადაქცევას ესწრაფებო-
დნენ. ისინი სვამდნენ ურთიერთს და
ერთ მთლიანს ავსებდნენ თანდათან.

ერთი თვის თავზე ბერის თავს ზე-
მით ჩანმაგარი ნაძვი მასპინძლობდა
მის ტოტებზე შემომსხდარ ფრინვე-
ლებს.

ბერს მეუღლე მოენატრა.

ჯღუნაიც მოენატრა.

ახლა ის სიამაყით იყო ავსილი და
ერთი სული ჰქონდა, როდის გაასეირ-
ნებდა ამ ჩანსალ ნაძვს თავის სოფელ-
ში, როდის შეეყრებოდა მეტყევეს და
დააიძვლებდა:

— ნუ გეშინია, მოგვემ ვირჩებს.
აბა რა!

გადაწყვიტა თავის სოფლამდე ტყე
და ტყე ევლო ფეხით, რომ უცხოის არა-
ვის გადაჰყოფდა, ხიფათს რომ არაფერს
გადაჰკიდებოდა.

დაემშვიდობა ნაძვებს და წავიდა.

■ ■ ■

„წერილი ნაძვებს“

ახლა ამ წერილს ჩემი სოფლიდან
გწერთ. კარგადა ვარ. ხშირად დავსეირ-
ნობ ტყეში. ჩემი სოფლელები შეშინე-
ბულნი არიან, ერიდებთ ჩემთან სი-
ხლოვე. გუშინ გეოგრაფის მასწავლე-
ბელმა მთხოვა, რომ საახალწლოდ მე
მომართონ. მე დავეთანხმე, მაგრამ ცოტა
მეშინია კიდევ, ტოტები არ ჩამომალე-
წონ. ერთადერთი, ვისთანაც აღამიანუ-
რი ლაპარაკი შეიძლება, მეტყევეა.
გირჩებს შევბირდი, მაგრამ ცოტა ხარ-
ბი კაცია. მაინც ვერ ურიგდებია იმ
იხრს, რომ ნაძვი ვარ. წამოსცდება ხო-
ლმე ხშირად: — ბალი მაინც იყო,
პირს-მაინც ვავისელებდიო.

დღესაც სასიეროდ ვიყავი, ჩემი ცოლი სულ გვერდით დამყვება, რომ სადმე კლდეზე ტანმა არ გადაძლიოს და ხრამში არ გადავიჩეხო. შეურიგდა ბელს.

ჯღუნი გადასახლდა, აღარ ეკარება ჩვენ სოფელს. მენატრება, აღრე კარგი მეგობრები ვიყავით.

ერთი კვირის წინ ქორწილში ვიყავი და ერთ ლამაზ გოგონასთან ვიცეკვე. იმ დალოცვილს ჩემსავით აშოლტილი ტანი ჰქონდა.

ერთი ღოთი კაცი ცხოვრობს აქ, რამდენჯერაც დაითვრება ის კაცი, აიღებს ცულს, დაუწყებს გაღვსვას და თან იძახის:

— ბერი უნდა მოვკრა! ბერი უნდა მოვკრა!

ვერიდები.

მეშინია.

რას ვაიგებ, მთვრალი კაცისაგან ყველაფერი მოსალოდნელია. შეიძლება მართლა მომკრას.

აქაურ ტყეებს სიყვითლე შეეპარა. ამით ძალიან უკვირთ მე რომ სულ მწვანე ვარ და ფერს არ ვიცვლი. ეს კიდეც არაფერი, მე რომ სიარული შემიძლია — ამაზე მთლად გიჟდებიან, აღბათ ზეციდან მოვლენილი ვგონივარ, ისე შეკრძალებიან.

მე ვუთხარი მათ, რომ არა ვარ სხვაგნინდან მოსული.

არ დამიჯერეს:

— თუ მიწაზე დაიბადე, რატომ შენც ჩვენსავით ფერს არ იცვლი, ჩვენიანებს სიარული არ შეუძლიათ, შენ კი დადიხარ, სადაც მოგესურვება იქ დგებო, თან არც ჩვენნაირი ფოთლები გაქვსო.

რა უნდა ვუთხრა.

რითი დავაჯერო.

წიფელს კიდეც რამეს ვაგებინებ, სხვები მთლად ურწმუნოები არიან.

არ მინდა ტყეებს თავის თავის რწმენა დავეუკარგო. არადა ვერც ვშორდები. შუაგულ ტყეში ერთი პატარა ვერხვი შემიყვარდა, ყოველდღე რომ არ ვნახო, არ შემიძლია, უიმისოდ ვერ ვძლებ. ისე თრთის ხოლმე ჩემს

დანახვაზე, აღბათ მასაც ვუყვარვარ. ამ ბოლო დროს მასთან სიახლოვეს ვერიდები. მგონი ჩემი ცოლი ეჭვიანობს, მეშინია, მე რომ შემუქრება ის ღოთი კაცი არ მოისყიდოს და ვერხვი მოაქრევინოს.

ჩემ სოფელელებსაც მგონი შეეპარათ ტყეების ეჭვი.

სოფლის თავს ერთი ბებერი კაცი ცხოვრობს, არც ცოლ-შვილი ჰყავს იმ კაცს, არც დამეები, მართლა რაც თავი მახსოვს. აღრე ღმერთი არა სწამდა და სოფელს იმიტომ გაშორდა. სოფლის თავს სახლი აიშენა და შეუვალი ღობე შემოავლო. მთელი თავისი სიცოცხლე ღმერთის გმობაში გაატარა. ეხლა მოხუცდა, ჯან-ღონე წაერთვა და სიღარიბემ წელში მოხარა. სამადლოდ თუ ვინმე მიაწვდის პურ-წყალს. ჩამომხმარ სხეულში ცოდეილობს იმისი სული. ყოველდღე ღმერთს ევედრება შეწყალებას.

ტყისაგან მიმავალი გზა იმ მოხუცის სახლის გვერდზე გადის და ყოველთვის, როცა ტყეში მივდივარ ხოლმე, იმისი საცოდავობით მივცდება გული. სახლის წინ მუხლებზე დაჩოქილი დგას ხოლმე და ცას შესძახის:

ჩამომეშველე ზენარო

ეგ თალბი კალთა ჩამომადარე.

ა ეს თვალები დამიხუჭე,

ა ეს ენა-პირი დამიდუმე,

ა ეს მუხლები ჩამიშალე,

სული ნამგალივით გამიღუნე

და

წამიყვანე!..

ამ სახის მიღმა გამიყვანე,

თორემ დავიღალე,

ამ ბნელ მღვიმეში ყოფნით დავი-

ღალე.

და ამ ლოცვის დროს მე თუ დამინახა აკანკალებული მეხვეწება:

— სთხოვე უფალს ჩამომეშვე-

ლოს,

სთხოვე ჩამომეშველოს!

მიშველე, სთხოვე —

მეცოდება ეგ კაცი, არ ვიცი რა

გენა, რით ვუშველო. რომ არ ვაწყენინო, შევეუშვერ ხოლმე ზეცას ხელებს და შევთხოვე:

— ჩამოეშველე! ჩამოეშველე!

არ სჩანს გამკითხავი.

იგვიანებს...

საოცარ სიზმრებს ვხედავ ღამ-ღამობით: ხან მეჩვენება, რომ პაერში დავფრინავ, შერე ქვემოთ ვეშვები, მიწის ბაგაბუღს ვისმენ.

სუნთქავს მიწა.

როგორც კაცი, ამოისუნთქავს და მერე სად და როდის ჩაისუნთქავს. თითქოს სუნთქვის ზმაც მესმის.

მიწის გულიდან რომ გამოვდივარ, ყველაფერი რაც კი მის ტანზე ხდება, მიწის სიზმარი მგონია.

ხან შორს მიმავრუნს რაღაც უხილავი ძალა და შორიდან ვუყურებ დედამიწას.

დედამიწას იქედან სხვანაირს ვხედავ: ცოცხალს!

მღინარეები მისი სისხლძარღვებია.

ზღვები და ოკეანეები — ფილტვები.

ტყეებით სუნთქავს.

პაერი მისი სულაა.

თვითონვეა კაციც და დედაკაციც.

შორიდან კარგად ჩანს, როგორ გამოდიან ათასნაირი სახეები მიწიდან და ისევე მიწას უერთდებიან...

ნეტავი ერთხელ ჩემ სიზმრებში ჩაგახედათ და განახათ როგორი სახე აქვს იქ დედამიწას.

ჯერ ეს სიზმარი არ მინახავს მაგრამ, ალბათ როგორც დედამიწას შეერთვიან მისგან გამოსული სახეები, თვითონ დედამიწაც ისევე შეერთვის ღმერთს.

ვიცი ჩემი ჭანმრთელობა უფრო გაინტერესებთ. ნუ იღარდებთ. წინანდებურად აღარ მაწუხებს გულის ტკივილი.

დღეს ჩემ ტოტებზე ასევე გულიანად

იგალობა შაშვმა, რომ სულ განდამივიწყდა, თუ როდესმე გული მტკიოდა.

აქაურ ტყეში მარტო მე ვარ ნაძვი, ერთი ადგილი მომწონს მაღალ მთაზე, ხშირად ვდევგვარ იქ. აქედან კარგი გადასახედაა, მთელი ზეობა მოჩანს.

ღამ-ღამობით სიზმარში მეჩვენება, რომ ფესვები მიწაში მიდგას.

თქვენ მენატრებით.

ჯაკონით ბევრს...

ბერი."

წერილს გარედან მისამართი ეწერია: 66793

ბორჯომი

ეს წერილი ნაძვის ტყეში დაგდეთ.

შემოდგომაზე გულის ტკივილებმა მოუმატეს ბერს.

ერთ საღამოს ნაძვის ფესვები მუხლებში ქვემოთ იგრძნო.

საშინლად სწიწნიდა გული.

მთვარიანში სახლიდან გამოვიდა, კალოდან ბარი გამოიტანა და ტყისაკენ აუყვა აღმართს.

გვიანი შემოდგომა იყო.

მთვარის შუქზე ვედრებდასავით იდგნენ გაძარცული ტყეები.

ტყის მცველის ქოხს ჩაუარა.

შუალამისას თავის საყვარელ ადგილს მიაღწია.

აქედან ხელისგულივით მოჩანდა ზეობა.

ბერმა ღრმა ორმო ამოთხარა და შიგ ჩადგამერე ნათხარი მიწა შიგნით ჩაიყარა და ხელებით ფეხებში ჩაიტკეპნა წელამდე.

იდგა ასე.

უკანასკნელი, რაც ბერმა იგრძნო, ეს იყო თუ როგორ შეავსო ორმო სხეულმა, ერთი მთლიანი და ერთსახე გახდა, წერილი ფესვებით საოცარი სისწრაფით ჩაებლალუქა მიწას...

ხოლო პირველი რაც ნაძვმა იგრძნო, ეს მზის ამოსვლა იყო.

ბიულენი საგზაო

თეთრი თმა-წვერით დაბერდა სოსიკაი. მზე მიიწურა მისი სულის დაღრუბლულ ცაზე, დაღვა, დაგვიანდა და წვეთი-წვეთ შრება.

კარგა ხანია საუკუნეს გადააბიჯა.

კარგა ხანია ბილული სამყარო დაეკარგა იმის თვალებს.

ყოფელთვის შეუშცდარი ალღოთი გრძნობს მზის ამოსვლასა და ჩასვლას. წელიდან ქამარ-ხანჯალს არ იშორებს. გამუდმებით მაღალ ბანის წვერზე ზის და მეხსიერებაში ჩარჩენილ სამყაროს გაპყურებს შორად, თავისი ბავშვობისაყენ.

— შენამც დამიბერდები თეთრი თმაწვერით ჩემო სოსიკავ! — დალოცა ბაღლობაში ერთმა მოხუცმა დედაკაცმა და ახლა იმისი ლოცვა.

თეთრი თმა-წვერით დაბერდა სოსიკაი. მზე მოიღალა მის ძვალ-მსხვილ სხეულში ყოფნით.

— რატომ გარტყია წელზე ქამარ-ხანჯალი, პაპავ? — ეკითხებიან შვილიშვილები.

— იმად რომ შუა სკნელსა ვართ, — პისუსხოშს მოხუცი.

ბაღლები იცინიან.

— ზემო სკნელს ვინლა არის პაპავ.

— ზე სკნელს ღმერთია, შეგვეწიოს იმის ძალი და მადლი! — ამბობს მოხუცი და პირჯვარს იწერს.

— ქვემო სკნელსა?

— აღ-ქაჩები და დევ-ეშმაკები, ფუი გასწყდა იმათი სახსენებელი.

— რატო, პაპავ!

— იმად რომ ბოროტნი არიან.

— შენ ვინახავს ისინი, პაპავ?

— შინახავს, აღრე ჩემს ჯველობაში მე და შულლას გვეყვდნენ გამოსეულნი.

-- შულლაი ვინ იყო.

-- შულლაი გაღმა სოფლელი იყო, ჩემი ძმადნაფიცია.

— შენზე მეტი ღონე თუ ექნებოდა, პაპავ?

მოხუცი გაჩუმიდა. ამ შეკითხვაზე არასოდეს ხმას არ იღებდა.

მის გარდა შულლაი აღარავის ახსოვს. სოსიკას კი ახსოვს.

დევეკაცი იყო გაღმა სოფლელი შულლაი.

ახსოვს სოსიკას: ერთხელ ღონეში აჯობა შულლამ. მაგათ სოფლებს შუაში არაგვი ჩამოუდის, ყოველ ახალწელს მღვდელი წყალს აკურთხებდა ხოლმე. ნაკურთხ წყალს ქვაბით შუა ხიღზე დაღვამდა. გაღმაც ხალხი იღვა. გამოღმაც. ორივე სოფელი ღონიერ კაცს ირჩევდა. ერთი გაღმა ეწეოდა ქვაბს, მეორე გამოღმა. ვინც თავის მხარეს წაიღებდა ქვაბს, იმ სოფლისა იყო ნაკურთხი წყალი.

ახსოვს სოსიკას: გაღმელებმა შულლაი აირჩიეს, გამოღმელებმა სოსიკაი. ჩასკიდეს ძარღვიანი ხელები ქვაბის ყურებს და გასწიეს თავ-თავისაყენ. ღონიერი კაცი იყო შულლაი, ქვაბიც თავის მხარეს გაითრია და სოსიკაიც.

მერე კარგა ხანს მკვდრის მზესავეთ გაფერქართალებული სახით დაიარებოდა სოსიკაი. ახლოს აღარავის იკარებდა. ბოღმამ ერთიანად ჩამოაღწო და სანთელივით ჩამოღვენთა.

ვაქკაცი იყო შულლაი. სასმელ-საკვალავით მოვიდა სოსიკასთან და ძმად გაეფიცა.

ახსოვს სოსიკას შულლაი.

სხვას არავის ახსოვს.

ეხლა სხვა ხალხია აქ.

მარტო სოსიკაილა არის ძველი.

საუკუნეს დიდი ხანია გადასცილდა სოსიკაის შვილისშვილისშვილმა მოტაცებით მოიყვანა პატარძალი.

გაეხარა მოხუცს.

ახალა წარმოიდგინა, რომ შვილი-შვილისშვილი მაგას ჰვავდა.

გულიანად დალოცა, „ახალყოილი“ და საქორწილო სუფრის თავში დაჯდა. დიდი ყანწი გამოცალა მოხუცმა.

მოეკიდა ალალი, მესხიერება აუმღე-
რია,

შულაი გაახსენდა.

რატომღაც ვგონა, რომ ისიც ცო-
ცხალი იყო.

ძალიან მოუნდა შემთვრალ მოხუცს
ძმანადიციის ნახვა და მოითხოვა:

— გადადით გაღმა სოფელში და შუ-
ლლაი გადამიყვანეთ.

არავინ უგდო ყური. იცინოდნენ მა-
რტო.

— შულაი გადამიყვანეთ მე
თქვენი... — გაბრაზდა მოხუცი.

— აქა ვარ, აქა სოსიკავ! — იხუმრა
ვილაცამ სუფრის ბოლოში.

— აქა ხარ ძმაო, შულლავ — გაე-
ხარდა სოსიკას და ჩემთან გადმოჭექიო
გასძახა.

ის ახალგაზრდა გადავიდა და გვერ-
დზე მოუჭდა.

— როგორა ხარ, კაცოო?

— კარგად, შენა?

— რატო დამივიწყე.

— რა ვიცი, ესეთი ყოფილა სიბე-
რე.

— ჰოო.

მოხუცის ხმაზე ელაპარაკებოდა
ახალგაზრდა. დანარჩენები იცინოდნენ.

„ძმანადიციის“ ნახვით გალაღებულ-
მა სოსიკამ ძველი ამბები მოაყოლა
საუბარს.

მერე ახალგაზრდამ ისევ მოხუცის
ხმით უთხრა:

— სოსიკავ, გახსოვს შე რთ მოგე-
რივე?

სოსიკას ხმა არ ამოუღია, უსინათლო
თვალები მიაშტერა მოსაუბრეს.

ნაკურთხი წყლისთვის რომ შეეჭი-
დნენ, ის გაახსენდა და სახეზე ფერ-
ფურმა გადაურბინა. ეწყინა, შულლამ ის
ამბავი რომ გაიხსენა.

მერე თანდათან უფრო მოეკიდა
ზლალი.

მერე დაეჭვდა კიდევ: შეტყუა თუ
ქაეცი იყო, არ გაიხსენებდა იმ ამბავს.
ის ახალგაზრდა ახალახალ ტყუო-
ლებს იგონებდა და ეს თუ გახსოვსო,
ეუნებოდა სოსიკას.

თანდათან უფრო დაეჭვდა სოსიკაი:
„შულლაი ვაქაეცი იყო, არ გაიხსენებ-
და იმ ამბავს.“

ხალხი იცინოდა.

მერე სოსიკას გაახსენდა, რომ შულ-
ლაი იმ ქვეყანაზე აღარ იყო და უფრო
მოუნდა, რომ ეს ახალგაზრდა დიდხანს
მყდარიყო მასთან და შულლაის მაგიე-
რობა გაეწია. ახლა ის ისე იყო თავის
წარსულ სამყაროში დანთქმული, რომ
არაფრით არ უნდოდა მისი დატოვება.

— გახსოვს სოსიკავ, რთ გცემე. —
გისახელებლად იძახდა ახალგაზრდა და
ხალხს აცინებდა.

— შენ კი არა, მე გცემე შულლავ,
— თავის მხრიდან ედავებოდა სოსიკაი
და უნდოდა რაც შეიძლება დიდხანს
გაგრძელებულიყო ასეთი თავის ტყუე-
ბა.

საქორწილო სუფრა ხარხარებდა.

მეორე დღეს ისევ ბანზე იჯდა სო-
სიკაი.

მექორწილე ხალხი ვერც მეორე
დღეს იკავებდა სიცილს.

— მოდი ვუთხრაოთ, — თქვა ერთმა.

— გაუშვი, ცოდვია, ეწყინება.

— ერთი რას გვეტყვის, ჰა?

— ძია სოსიკავ!

— რა გინდათ.

— შულლას ზო არ დაგუძახათ.

— არა.

— რატო არა, გაიხსენებთ ძველ ამ-
ბებს, თუ გინდა ამოვიყვანთ აქ.

— ვერ ამოვიყვანთ. — თქვა სოსიკამ
და უსინათლო თვალები მიმოავლო ხი-
ლულ სამყაროს.

ბაქურხველი ხმისკრი

ერთი მთის იქით ბაკურხვეია, მეორე მთის იქით — ჭუთა. ორივე სოფელში ხევსურები ცხოვრობენ. ამ ორ მთას შორის არის ბუსარქილი და იქ გუდამაყრელები ცხოვრობენ. ჭუთლებსა და ბაკურხვეელების გზა ბუსარქილზე გადის. ეს ორი ხევსურული სოფელი ერთ-ერთს არის დამოუკიდებელი, ერთიმეორეში ათხოვებენ ქალებს.

წამოვა მაყრიონი ჭუთიდან, გადმოვივლის ქვენამთას და ჩამოვა ბუსარქილს. აქ დაისვენებენ, მგზავრის ანგელოზს გაადიდებენ და ბაკურხვევისაკენ გადავლენ ქიდაქის მთაზე.

ბუსარქილელები ბანებზე გადმოდგებიან და უყურებენ. იმათთვის ვასართობი სანახაობა ხევსურების გამოჩენა არის. სხვა სოფელი ახლო-მახლო არ იბადება. მიმყუდროვებულნი არიან ბუსარქილელები, მოწყენილობის უკმაყოფილებით ქიდაქსა და ქვენამთას. კვირა ისე არ გაივლის, ერთი ხევსური მაინც არ გამოჩნდეს.

ცივქედაის სახლი ყველაზე ახლოს არის გზასთან. სახლის გვერდზე ერთი ქედაია, ყოველთვის ცივი ქარი ქრის იმ ქედზე.

გამოვა სახლიდან ბუბუნაურთ ვანიამ, წამოწყება მხარეთქობზე. გორზე გრილა და ეგ გორს ეძახის ცივქედას, ხალხი მაგას ეძახის ბუბუნაურთ ცივქედას.

წევს ვანიამი ქედზე, ხელში თოფი უჭერია და ხან ფეხზე იდებს ლულას, ხან შუბლზე.

ერთი გაყალბებული ტყვია აქვს. ჩასდებს თოფში, შეაყენებს ფეხზე ჩახმასს, მიიღებს თოფის ლულას შუბლზე და გამოსხლტის. იცის რომ არ გავარდება და ხალხს ავიკებთ: ხან ფეხში იმიზნებს, ხან თვალში. თოფი ხმას არ იღებს.

მოწყენილი დღეა. ზის ვანიამი ცივ

ქედზე. სასიამოვნოდ ქრის გრილი ნიამი.

ქიდაქის მთაზე ცხენოსანი ხევსური ჩამოდის ქვემოთ, ვანიამი თოფში გაყალბებულ ტყვიას დებს და გულდაგულ უმიზნებს ხევსურს.

ხევსური ბაკურხვეიდან ჭუთაში მიდის მოკეთებთან: ლუდის სასმელად, სამღერლად, დოღში წასასვლელად. თეთრ ცხენზე ზის და თოფ-იარაღში არის ჩამჯდარი. თავმომწონედ მოჰყავს ცხენი. ხევსურმა რა იცის, რომ ბუბუნაური ცივქედაი თოფს უმიზნებს. რომ იცოდეს, ხო დაიმალება გორის იქით, მაგას მართლა სამტროდ დამიზნებული თოფი ეგონება, რა იცის, რომ შივ გაყალბებული ტყვია დევს.

ჭერ შორს არის ხევსური. მერე თანდათან ახლოვდება და თოფსაც უფრო გულდაგულ უმიზნებს ცივქედაი.

ხევსური გორს მოეფარება. ცივქედაი თოფს თავისკენ შეაბრუნებს და ლულას ხახაში ჩაიდებს.

ჩახმაზე ფეხზეა შეყენებული, მართო გამოსხლტადა უნდა. ხევსურმა არ იცის, რომ თოფს უმიზნებენ თორემ ალბათ აღარ გამოსცდებოდა გორს, ცივქედამ კი იცის თავისი ტყვიის ამბავი და ხევსურზე ეცილება. თოფის ლულა პირში აქვს ჩადებული. მერე სასხლტს გამოსწევს.

დაიგრიანებს თოფი და მთელ ხეობას დაივლის ექო.

მერე სიჩუმე ჩამოწყება, დაწყენადებიან მთები.

ცივ ქედზე თანდათან ცივდება ბუბუნაურთ ცივქედაი.

ცივი ქარი ქრის.

ხევსური ქიდაქის მთას ჩამოვიდის და ქვენამთას აუყვება. იმან არ იცის, რომ თოფს უმიზნებდნენ.

ხევსური თავის გზით მიდის ჭუთელ მოკეთებთან: ლუდის სასმელად, სამღერლად, დოღში წასასვლელად.

კოზორიანთ ძაღის საათი

— გულდაყრელებმა კოტორიანთ ქალის წლოვანება დაპყარგეს.

პირველად გამიხარდამ შეამჩნია, რომ კოტორიანთ ქალი აღარ ბერდება, შესახებად როგორც ათი წლის წინათ იყო, წელსაც ისეთივეა. გამიხარდაი სოფლის საფიზენოში გადავიდა და თქვა:

— კაცებო, კოტორიანთ ქალი აღარ ბერდება!

— როგორ თუ აღარ ბერდება?!

— ისე, გაუჩერდა სხეულში ხანი და აღარ ბერდება.

— მართლა კაცო, როგორც ათი წლის წინათ იყო, წელსაც ისეთივეა.

— ათისა კი არა, ოცი წლის წინაც ეგეთი მახსოვს როგორსაც ეხლა უყურებთ. — თქვა თამნიაურთ მარტიამ.

— ხო იქნება ასი წლისა.

— ასისა კი არა, რატო ასოცისა არ იქნება.

— მეტისა იქნება, ჩემს ბაღლობაში მაგას ჩვენ წისქვილში ზურგით ამოჰქონდა საფქვავი, ბაღლი ვიყავ და კარგად მახსოვს, ეგ რო წისქვილში ამოდიოდა, ტვირთს ყოველთვის წისქვილის კართან იხსნიდა. ჰოდა, ეხლა, გენაცვალათ თამნიაურთ მარტიანი, მენა ოთხმოცდაექვსი წლისა ვარ, ამინდი დი დაიანგარიშეთ თქვენა.

იანგარიშეს, მაგრამ მარტიანის მონაყოლმა უფრო ბუნდოვანი გახდა კოტორიანთ ქალის წელთადრიცხვა, ვისაც რამდენი ეწადა, იმდენს ამბობდა. ზოგი ასს, ზოგი ასორმოცს, ასახებევარზე მეტი კი არავის უთქვამს.

თვითონ კოტორიანთ ქალმაც აღარ იცოდა კარგად.

— კოლმეურნეობა რომ ჩამოყალიბდა, მაშინ მე და ხიხანიანთ ზითანდარი სწორები ვიყავითო.

ზითანდარი აღარც ახსოვს აქაურებს, იმის საფლავიც კი აღარ ეტყობა მიწას. კოტორიანთ ქალი კი ისევ იმას უტრიალებს:

— ზითანდარი ოც ყველის კერს სწურავდა დღეში, მე ოცდაათს, იმითომ დაგვასაჩუქრა კოლმეურნეობამ საათებით.

— ვინ გეგულემა კიდევ ისეთი, რო შენი წლოვანება იცოდეს.

— თუ ეცოდინება, ისევ მექობაურიათ ბუთულას.

ბუთულამ უარი შემოთვალა:

— არ ვიცი, მე მაგის ქორწილში ბაღლი ვიყავ, თავად თუ არ იცის, მე სულ არაფერი ვიცი.

— იცის, მაგან იცის და არ ამბობს, ეგ ისეთი კაცია, რო მიწაში ვინ რამდენი წლისია, ისაც იცის, უემური კაცია და განა გეტყვით, — თქვა კოტორიანთ ქალმა. მერე თვითონ წავიდა ბუთულასთან.

ბუთულამ პირი უფრო შეიკრა, არაფრით არა თქვა.

იმ დღიდან სხვა თვალით დაუწყო ხალხმა კოტორიანთ ქალს ყურება, ჰკვლევდნენ, ჩურჩულებდნენ. ყოველდღე ეკითხებოდნენ:

— ასისა იქნები?

— ვიქნები.

— ასოცისა?

— ვიქნები.

— საუკუნენახევრისა?

— ან ვიქნები და ანა არა.

— არაფერსა გრძნობ?

— რა უნდა ვიგრძნო.

— სიბერე.

— ჩემს გარდა განა არავინ დაბერებულა, რას ამიტყვით, თქვე დალოცვილის შეილებო, თქვენა.

მთელი ზამთარი არ მოუსვენა ხალხმა. შეწუხდა კოტორიანთ ქალი. ესენი აქ რაღაცას ამიტხავენო, იფიქრა და გამოიკრა ერთი თვის საგზალი ფუთაში, დაიჭირა ჯობი ზელში და ბუსარქილის გზას დაადგა.

ბუსარქილში სახლი ჰქონდა, ყოველ გაზაფხულზე აღიოდა და ზაფხულს იქ ატარებდა. უყვარდა ერთი-

ორი კვირა მარტო ყოფნა, მანამდე წავიდოდა ხოლმე, ვიდრე შემთევები წასხამდნენ საქონელს იქ საბალახოდ.

წელს ხალხმა შეაწუხა და ადრე წავიდა. ვადმოხვეტა ბანიდან თოვლი და დანთო კერაზე ცეცხლი. მერე, როცა სიმარტოვე ივრძნო, გახსნა სკივრი, იქიდან ძველი საათი ამოიღო და მომართა.

თითო საათი კოლმეურნეობაში აჩუქეს ზითანდარსა და კოტორიანთ ქალს კარგი მუშაობისთვის. იმის შემდეგ ეგ საათი კოტორიანთ ქალის განუყრელი მეგობარია.

ამოვა გაზაფხულის პირზე კოტორიანთ ქალი, დაჰქოქავს საათს და გაუბამს საუბარს:

— ნეტავი შენ, რომ საქმე არა გაქვს. ჩაირთვები ჭორიან დედაკაცივით და იძახი: ტიტიტიტ... ტიტიტიტ... ჩამოგეშალოს ეგ ხელ-მხარი როგორც შენ რამ არ იცია, აი!..

კოტორიანთ ქალმა საათის ცნობა არ იცის და ჰგონია, რომ საათი ყოველთვის იტყუება.

— მე ვერა ვგებულობ ნისლიან ამინდში ზოგჯერ გათენებასა და დღამებას, მაგან რა შავი ქვა და ცხელი ნაცარი იცის ტიკტიკის მეტი, — იძახის კოტორიანთ ქალი და საათს ქოქოლას აყრის.

საათი კი წიკწიკებს, არა ჩერდება. ერთხელ მომართვა ერთ კვირას ჰკმარობს. დროის ცნობა მართლა არეული აქვს, როცა შუღამეა, ეგ მაშინ დილის რვა საათს უჩვენებს.

ხანდახან მეზობელი სოფლიდან შარვანიანთ ქალი ამოვა ხოლმე დროის გასაგებად. არც იმან იცის საათის ცნობა. იმისთვის სულ ერთია რომელი საათია, მაგრამ მაინც კითხულობს.

— რომელი საათია, ქალო!

— შევიდი. — პასუხობს კოტორიანთ

ქალი და არ იმჩნევს, რომ საათის ცნობა არ იცის.

მერე ორივენი დიდხანს უყურებენ საათს. შარვანიანთ ქალი დაეკვებით ამბობს:

— ნეტავ მართლა თუ რამე იცის ამ ქალობა ჩამოსაშლელმა საათმა.

— მთავრობის ნაჩუქარია, მაგანაც თუ არა იცის რა, მა ვინლა იცის. ბევრი იცის, ძალიან ბევრი. — უცხოისთან სახელს არ უტეხს საათს კოტორიანთ ქალი.

სალამო ხანს შარვანიანთ ქალი ისევ თავის სოფელში მიდის, აქ კი ორნი რჩებიან: საათი და კოტორიანთ ქალი. ისე არიან ერთურთს შეჩვეულნი, უერთმანეთოდ ვერა სძლებენ. საათს იმის გარეშე არ შეუძლია მუშაობა და თუ გაჩერდა, რაღაცა უხილავი მძიმე ლოდი აწვება გულზე ქალს, გაყინულ დროს გრძნობს სხეულში და ველარ ითმენს, დადუმებულ საათს ემდურება: — რა, რას მამადლი ჩემთან ყოფნას. რა ძალა შენ გეყრება, რო პირი გააწყერე და ხმას აღარ იღებ, შე ქალობა-ჩამოსაბნელებო, შენა!

ერთ სალამოს დიდხანს უყურა საათს, მერე დაჰქოქა და რომ წებობდა, შესწყველა:

— შენამც ჩამოგეშალოს ეგ ხელმხარი, შე ჭორიანო, შენა, აი! — ქოქოლანი მიაყარა და დაწვა.

კერაზე თანდათან მიცივდა ცეცხლი. სიბნელე ჩამოწვა.

მხოლოდ ქალის სუნთქვა და საათის წიკ-წიკი ისმოდა ბნელში.

მერე სუნთქვა შეწყდა.

მარტო საათი წიკწიკებდა.

ერთხელ დაჰქოქვა ჰკმარობდა ერთ კვირას.

მერე აღბათ ჭირისუფალნიც ამოვიდოდნენ.

საათს შეეძლო გაჩერებულიყო და ემუშავა ისევ.

სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
 გიორგი მთაწარი

ფონის ულიაძე

წიგნიდან „ნათელი გაზაფხულისა“

მეხუთედი თქმულება

მიტკნოდა, მიიტკნოდა
გზაზე მხედარი გვიანი.
შუალამისას იწროში
შევიდა ელვისხმლიანი.

იყოდა, ძნელი გზა კტონდა,
თვითონაც იყო დაღლილი.
მოულოდნელად მთის შტოდან
მოესმა მყიდვე ძახილი:

— მხედარო, ნუ გაქვს იმედი,
გულიც რომ გქონდეს მაგარი,
არ ელოდება არავის
აქ შებრალების მაგვარი.

— ვით გაიარა ამ გზაზე
ჩემამდე, სხვამან მრავალმან,
თუ არ ვარ მათზე მამაცი,
უარესი ხომ არა ვარ?

— მითქვამს და გეტყვი ერთხელაც,
უბრალოდ, განა მუქარით:
აქ შევრდომებას ნუ ელის,
კაცი იქნება თუ ქალი.

— ვერ შემაშინებ, გამეცა
ღვთისა და კაცის გულისთვის.
შეც გაეალ, როგორც გასულა
აქ სხვა მხედარი მრავალი.

— სხვებზე ნაკლები როდი ხარ,
თავსაც ნუ ადრი ნურვისა,
და მაინც ველარ წაუხვალ
შენ ჩემს ნებას და სურვილსა.

— არაუმეტეს ხმლისპირის,
ბილიკი დამილაშქრნია,
იქვე მამაცებს შევეყრივარ
და მაინც გამიმარჯვნია.

— ვიცი, და მაინც უწყოდე,
როგორც სხვამ ბევრმა უწყოდა,
ვინც გამიწვია მე სმალში,
უმაღ დამარცხდა უღვთოდა.

— თანა მაქვს ბახრი მახვილი,
მუდამ ხათმრად რომ ილტვის,
თუ გამშედავი ვინმე ხარ,
გთხოვ მოუმზადო ბრძოლისთვის!

— გეყო უაზრო ლაყობა.
თავი მიწამდე დახარე.
ჩემი მძლეველი არ ახსოვს
ამ ბნელ იწროსა და მხარეს.

— მაინც ვინა ხარ, იმედის
ტოტი რომ გადამიბეღე?
მთების იწროდან გაისმა
მშვიდი პასუხი: — ხიბერე!

— ო, ბუმბურაზო რაინდო,
ნაბრძოლი, მაგრამ დაღლილი,

შენს ფეხებში ვგდოს დღეიდან
ეს ჩემი ბასრი მახვილი!

გვიანლოვდება ზამთარი...

— გვიანლოვდება ზამთარი
და ყინულივით სიცვივე!
— ეს მაისიდან იცოდო,
ისევე, როგორც ვიცი მე.

— ეს ჩვენი ტკბილი სიცოცხლე
მოკლეა ზამთრის დღესავე!
— დასაბამიდან გვეუწყა,
რომ კაცთა ხვედრი ეს არი.

— მაშ როგორ უნდა მოვიქცეთ?
ძმობილო, იქნებ იცოდე?
— გამოსავალი ერთია:
ვითარცა ცოცხლობ, იცოცხლე.

— გვიანლოვდება ზამთარი,
მკაცრი ყინვები იწყება!
— ესეც ყოველთვის გვახსოვდა.
არც როდის დაგვავიწყდება.

— მაინც რა უნდა ვიღონოთ,
რომ არ გაგვთელოს გრიგალმა!
— როგორც გაზაფხულს უმწერდი,
ზამთარს შეხედე იმგვარად.

— არც ჩვენ დაგვინდობს ზამთარი,
კიდევ რომ დავხვდეთ გულადად!
— შესძელ, წინაშე ბედისა
რომ წარსდგე ღირსეულადა.

— მე მეშინია ზამთრისა,
მე დახასრული მაშინებს!
ბრძენი ხარ. ძალა სიბრძნისა
ამჯერაც გამოაჩინე!

— მეც ველი ზამთარს. შენსავეთ
მიწიერი და ალალი.
ძმავ, იწრომე და იცოცხლე,
ქვეყნად სხვა სიბრძნე არ არი.

სალამოისას. ხუს როცა ვხვდები...

სალამოისას, ხუს როცა ვხვდები,
მე ვუბნები:

— მშვიდობით, ხეო!
იქნებ ამ ღამეს ვერ გადავურჩე...
უენო ხე კი მიპასუხებს:

— მალენახვამდის!
ბილიკს, რომელსაც დღეს მიეყვები,
მე ვუბნები ასე:
— მშვიდობით!

იქნებ ახლა უკანასკნელად
გაწუხებ ჩემი სიარულით და მოძრაობით.
ბილიკი, როგორც ყოვლისმცოდნე მიწის ღიმილი,
ელვარებს ბნელში, —
გამოთხოვების ნიშნად კი არა,
მხოლოდ იმისთვის, სალამი მიძღვნას.

ღის ვარსკვლავს ასე ვუბნები:
— იყავ მშვიდობით!

— მშვიდობით, ხეო!
— მშვიდობით, ხეო!
— მშვიდობით, ხეო!

კიდევ შევხვდებით ჩვენ ერთმანეთს და საუკუნოდ.
 მაგრამ ვერაფერს ვერ გავიგებ
 ამის შესახებ.
 მიმზერს ვარსკვლავი — უცნაური, ნაზი დაცინვით,
 ხიფვარულით და... არ შეთხოვება.

ახუ — ხეები, ბილიკები და ვარსკვლავები
 მიხანგრძლივებენ მე სიცოცხლეს,
 მხოლოდ მათთანვე შესახვედრად კიდევ მრავალჯერ.

აქვანი, საღვს მგრნუჲა ღჲა

აკვანი, საღაც მარწეღა ღღა,
 დამპურობელებმა ჩააგდეს ცეცხლში,
 საწვინი ჩემთა მომღერალ ღღთა
 დამპურობელებმა ჩააგდეს ცეცხლში.
 დაგმანეს კარნი ყოველი სახლის.
 თ, მწარე ფერფლი გამზრდელი აკენიხს..

თარგმანი ბუბა ბრპულავასი

ნოდარ ადიუშვილი

მოდინი

ერთხელაც გაიფოთლება
გასაფოთლელი რაც არი,
კაცის გულს გული მონახავს,
მიწის გულს —
ქერის მარცვალი.

და გაზაფხული წაგვიღებს
და ვისაც დავეკარგებით,

იმან იღარდოს
რალა ჩვენ,

ჩვენ ისევ ჩვენი ჩანგებით —
ვიმღეროთ სიყვარულის და
თეთრი ვარდების მოყვანის,

რა მოხდა
ერთხელ თუ ვიტყვით
ბინდისფერია სოფელი.

წინაპარი

მიკვირს,
ჩაგლილი ცხოვრება მიკვირს,
თითქოსდა მხოლოდ ცრემლისთვის მიხმეს,

ჩანდა ბურუსში უწყვეტი რიგი
და რიგრიგობით მინგრეუდნენ ციხეს.

მტერიც,

მოყვარეც,
ჭრისტეც,
ალაპიც
ჩემს მკერდზე ჰყოფდა ყველა გასაყოფს

და მეზრდებოდა მკერდზე ბალახი,
ვაი, შენ ჩემო მწვანე ბალახო!

სოფლის ცა

დღემუდამ ვილაც შენსკენ მაქეხებს,
მოვრბივარ ქვებზე და მუხლებს ვიმტკრევ...
და ვუცქერ ისევ ბებერ კაკლებზე

ფრთებს ახარბებენ ჩიტები ჩიტებს.
აი, აჰ, მენტოთ ერთხელ კოცონი
და რაც შემეძლო ცისკენ მიმავდა;

აქ იყო თუკი ვინმე მომწონდა,
 აქ იყო თუკი ვინმე მიყვარდა.
 მოვრბივარ, შენი ცა მენატრება,

შენი ქუჩები და სიხალისე...
 და მთვარის წვეთი — ციციანთელა
 ისევ მიუძღვის ფიქრებს მთვარისკენ.

• • •

ზომ იყო ერთნელ — ჩიტების ზმაზე
 ვიღვიძებდი და მივჭროდი ველად...

და გულს გამობმულს მზეზე და ზარზე
 ლურჯ ზღაპრებისკენ მიჰყავდა ყველა.

მაგრამ

ზამთარი

რის ზამთარია —

თუ ერთხელ ველარ დაჰფინა თოვლი...

ველარ აფრინდა ჭიამაია
 და ვერ აშენდა კომკები ბროლის.

• • •

მოვიდა რასაც აღარ ველოდი,
 ვისხენებ დღეებს — ბედის სასწორზე,

მაისის ბაღებს რომ გპირდებოდი
 და ერთი ვარდიც ვერ გისახსოვრე.

სალამური

ვისთვის მოწველ გაზაფხულო,
 ვისთვის აფენ ველზე კარავს,

ან შენ ტკბილო სალამური
 ამ ღამეში ძილს ვის ჰპარავ.

ერთად ვზრდიდით ოქროს ვერძებს,
 ახლაც ველზე შეგულები,

ამოწან და
 ამოლექსე
 ისევ
 ძველი ერთგულებით...

სალამური!
 საყვარელო,
 კვლავ რა ტკბილად შეყურები.

• • •

ინ დღეში ასჯერ აიკრავს გუდას,
 ის დღეში ასჯერ ამოწმებს აფრებს,

გაჭალარავდა, თუმცაღა მუდამ
 თქვენს ბილიკებზე ყვავილებს აფენს.
 ამბობს:

— ჩვენებურ მთებსა და მინდვრებს
 ალბათ სხვაგვარი თარგიდან სჭრიდნენ...

და ისევ ისე,
 პეპელას კაბებს
 ხატავს, —
 ქალაქის კედლებზე ჰკიდებს.

• • •

თოვლის ცა თვალებს ისე აწყდება, —
რომ შენშიც გაჩნდა თოვლის მძრახველი...

მაინც შენიშნე როგორ დასწერეს
თოვლზე ვილაცის მოკლე სახელი.

შენ იხივ ნასე,
ვილაცამ როგორ
იპოვა იგი შერე ვით განძი,

ვაი, ამ ქარში აღრენილ ზობობს,
ვაი, ამ თოვლში გასავლელ მანძილს.

• • •

შენ რომ ცა ხარ და ქვეყანას ფარავ
მე რომ ძლივს ვარ და იმედით გიმშურ,

ნულარ დამინგრევე ამ მცირე კარავს,
ნულარ წამართმევ მზიარულ სიზმრებს,

ცოტა ხანს კიდევ ვაძოვო ფარა,
მტკვარზე.

რიონზე,
არაგვის პირზე,

ცოტა ხანს კიდევ ვაძოვო ფარა,
მაგრამ შენ
ცა ხარ! და აღარ მისმენ...

წყალს მიაქვს ჩემი ბროლი და ქარვა, —
ბრჭყვიალებს ცრემლი შეიდივე სიმზე.

შემოდგომა

ჩამუქდა ძველი გადასახედი,
ჩათავდა ძველი ჩანგის წკრიალი.

თვალს მიეფარა ქართლის ბალები,
ჩემი,

შენი

და

ღმერთის ზიარი.

და მე ავწიე ცისკენ ზელები, —
— ღმერთო!

ნახვერად უკვე მიწა ვარ,

— ღმერთო!

ტირიან დათვის ბელებიც, —

ტყის ყველა ხილი ჩამოიცალა.

ახსიანო პორბანელი

აჭარის გაზაფხული

მიტომ ვიფაფით მიტურთან მაგარი,
ლხინშიც და ჭირშიც წულგამართული,
სულ იდგა ხახლში ბავშვის აკვანი
და იზრდებოდა შიგ გაზაფხული.

რა გინდ უკუღმა დაბრუნდეს ბედი
და უკანახუნელ წამებს ითვლიდეს,
სადაც ნანინის ხმა ისმის დედის,
იქ ვერც იხარებს ფიქრი სიკვდილზე.

მართალი კაცის ნატვრას ფრთები აქვს,
ცხრა გაზაფხულის ხუნთქვით ფერილი.
ეს ჩანჩქერები არტანუბია
ამ მაღალ მთებზე გადაფენილი.

და მათი ელფა სანამ გვახარებს,
სანამ გვახარებს რწმენა ზვიერთების,

ხიციოცხლის ნერგი მწამს არ გაბმება,
ფესვო, არასდროს დაიშრიტები!

ცაზე რომ შუქმა გადაიარა,
შესძრა ნისლეტი და რძედ აღინა,
ეს გუგუნია მთების კი არა,
ეს არის დედის იაფნანინა.

სულ ვარსკვლავ-ვარსკვლავ აგვიტანია
ჩვენი ოცნება მაღლა და მაღლა.
აჭარისწყალიც მზის აკვანია,
მიტომ ირწვევა მთებს შორის ლაღად.

თუ მბრძანებელი ხარ ამ მთა-ბარის,
საუკუნეთა მიოქვამს დასტურით,
სულ უნდა იდგეს ხახლში აკვანი
და იზრდებოდეს შიგ გაზაფხული.

თამარის ზიდი

ვიცი, ნუ მეტყვი გული ვის უხმობს,
ეს გზა რჩეულთა ხაითკენ მიდის,
თამარის ზიღზე გადმოადის უხმოოდ
ამ ჩვენი აწმყოში წარსული დიდი.

აქ დრომ დაადგა უღელი ზვიერთებს,
ეს ცინარტყელა აქ დრომ ისროლა,
რომ აქ ამაყად იაროს ზიღზე
მშობელი მიწის მარადისობამ.

ყოროლის წყალთან

როცა მზე შავი ზღვის ღელვას გასცდა,
სამეფო ტახტი საღამოს ანდო,
მთვარე გაბრწყინდა ყოროლისწყალთან
და შიგ ჩაჰყარა თვალების ჯადო.

მერე ჩამოჰყვა ალისფერ ვარდებს,
მიუაღერსა დეკას და ღვიას,
გადააფარა სინათლის ბადე
კენჭების თრთოლვას და ზვირთის ჩხრიალს.

ჩადგა ქარი და დადუმდა წნორიც,
ფეხის ხმაც შეწყდა გამოღმა-გაღმა,

რომ არ გაიხსნეს ნაღველი შორი
და არ განრისხდეს ლოდებთან ტალღა.

უნდა ვიღვე და ვარსკვლავი ვთვალო,
მანამდე სანამ დაცვივა ჭირხლი;
შენს სიანკარეს, ყოროლისწყალთ,
არ გაურევა წვეთები სისხლის.

როცა მზე შავი ზღვის ღელვას გასცდა,
სამეფო ტახტი საღამოს ანდო,
მთვარე გაბრწყინდა ყოროლისწყალთან
და შიგ ჩაჰყარა თვალების ჯადო.

ნათელვარას წყარო

სულში სამოთხის ჩიტივით გალობ,
მიხვალ და სიოც მოგყვება მორცხვად,
მშობელი დედა მგონიხარ წყაროვ,
აქ გამოსული სამშობლოს ლოცვად.

მე აღარ ვიცი, რას შეგადარო,
ვერც ვიტყვი რამდენ თილისმას ნასკვავ,
რა პატარა ხარ, ანკარა წყაროვ,
და იტევ რამდენ ელვარე ვარსკვლავს!

მგონა წყალი მისდევდი ბილიკს,
ნაპირზე ნუკრებს უხმობდი თითქოს,
თურმე ყოფილხარ მზის ერთი სხივი
და ნათელვარაც შეგარქვეს მიტომ.

სულში სამოთხის ჩიტივით გალობ,
მიხვალ და სიოც მოგყვება მორცხვად,
მშობელი დედა მგონიხარ წყაროვ,
აქ გამოსული სამშობლოს ლოცვად.

ეს მთვარეა თუ ვგ შენი გული

საღამოს ქამი მთებს როგორ უვლის,
როგორ შეტოკდა ლაქვარდის მკერდი,
ეს მთვარეა თუ ვგ შენი გული
ზამბახებიდან ამოდის, დედი!

რომ გადმოივლი კირნათის ქედებს,
შენი სუნთქვაა თუ ქარი ხეთა,
არა, ეს შენ ხარ... ადგილთ ფეხზე
და გზა მიეცილ საყვარელ დედას.

რა მშობლიური ხურნელი დადგა,
რა ბედნიერად წამები მიდის,
რომ არ უფაროს ვგ შენი კალთა
არ იქნებოდა ეს ღამე მშვიდი!

საღამოს ქამი მთებს როგორ უვლის,
როგორ შეტოკდა ლაქვარდის მკერდი,
ეს მთვარეა თუ ვგ შენი გული
ზამბახებიდან ამოდის, დედი!

იმ ვარსკვლავს ვეძებ

ტოტემს დაისის ეზვევა ფთილა,
მინდა როგორმე შენს სარკმელს მოვწვდე
და მელანდება ცხმორისის დილა,
როგორც პირველი შეხვედრის მოწმე.

ცა ერთიანად დაემხო ქედებს,
გული უსიტყვოდ იძლევა კითხვას
და შენს თვალეში იმ ვარსკვლავს ვეძებ,
რომ შეგვახვედრა თამარის ხილთან.

ქედა

რას იტყვის მიწა, რა გდევს თავიდან?
რას იტყვის შენი გუთნისდედური?
უკვდავებასთან წილწყარი და
მარადისობას შეჭიდებულდი.

რა სასწაულებს ამოაქვს ფესვი,
აქამდე აღწევს ცეცხლი შეტევის,
ვდგევართ ხმლებივით! — გუგუნი მესმის —
შენი მთუბის და შენი ქედების.

თუმც რად ვაწუხებ დღეებს წარსულის,
რას არ აჩნია კვალი ქველობის,
განა ეს ჩვენი ენა ქართული
არ არის ძველი ქედურელობის?

ქედა, შენს მიწას მარად მადლობა,
მისი დიდების იცი მონა ვარ,
და მე მსურს ვაშა ვუთხრა აწმყოს და
და მე მსურს ვაშა ვუთხრა მომავალს!

ბათუ ღანელია

ნახევარწლაპარი

ჩემი ბალიდან ყოველ საღამოს
ნაცნობ ჩიტების მესმის დუეტი,
მღერენ და როცა დამინახავენ,
რომ მათ სიხარულს ვერ შევეუერთდი,
ღმერთმანი, მღერას სწყვეტენ უმაღლვე,
მზერას ორივე ჩემზე აჩერებს —
მე მინდა მათაც არ დავეშალო
ჩემი ტყეფალი და გასაჭირი.

მაგრამ ჩიტი ზომ მაინც ჩიტია,
ის რა ჩიტია, თუ არ გაფრინდა...
დამიტოვებენ უფრო იდეას
მარტოობის ზღვის მყუდრო ნაპირთან.
მეორე დღით კი მათი დიდების
ტკბილი გალობა ისევ იწყება...
და ორი რამე მშურს ამ ჩიტების —
თანაგრძნობა და გულმავიწყობა.

ამ ბნელ ქუჩაზე სტუდენტ გოგონებს
ეჭირათ მყუდრო, პატარა ბინა,
და მგეობრობა სურდათ როგორმე
ისეთი, სხვებს რომ არ ქონდათ წინათ.
და ხშირად მათი ოთახის ფანჯრებს
მოაწყდებოდნენ ჩიტები გუნდად
დიდხანს უსმენდნენ ნატვრების ფაჩუნს
და ამნაირი ცხოვრება შურდათ...
ხოლო ისინი დებივით გავდნენ
ერთმანეთს, როგორც ფანჯრის მინები...
არა თვალებით და სახის ნაკვითით,
არამედ ფიქრით და მოთმინებით...
სულაც ვერ გრძნობდნენ, რომ იდგნენ
მდგმურად

უყვარდათ კინო... იძენდნენ წიგნებს...
შინ ბრუნდებოდნენ ძესვით და პურით
და კმაყოფილი ამითაც იყვნენ...
ზოგჯერ ეძებდნენ დუმილის მიზეზს
და დუმდნენ, თითქოს ისხდნენ ბუხართან...
და ერთმანეთი უყვარდათ ისე,
თითქოს არაყინ სხვა არ უყვარდათ..

...

დღეს ამ ოთახში ცხოვრობენ სხვები
უსმენენ მოცარტს და ბახის ფუგებს...
... თქვენ შეიძლება ერთმანეთს ხედვით,
ან ერთმანეთი არც გახსოვთ უკვე.

სახლში არ იყვნენ... მთელი ოჯახი
ზაფხულის მზისგან იყო ლტოლვილი...
ფანჯრის რაფაზე იდგა თოჯინა
დამწუხრებული გვიან თოვლივით.

და ვარდისფერი მისი ხელები
თითქოს რალაცა უთქმელს ამხელდნენ.
იდგა თოჯინა და იხსენებდა
ვინ იყო ან რა ვრჭვა სახელი.

კაბა ვევა და კაბის ფონები
მუხლებს ესვინენ უსმოდ ბგერებად.
ცამდე მართალი იყო თოჯინა
და თიბათვის მზეს თვალს უმტკრებდა.

სახლში არ იყვნენ... თოჯინის დარდი
ხმას ვერ აწუდენდა ცისფერ აგარაკს...
დაუტოვიათ ის მარტოდმარტო
დავიწყებიათ მისი წაყვანა.

იდგა თოჯინა, ნატვრით დამშეულს
დაღლილი შუბლი არვინ მობანა,
ეწო კი სახეზე იყო ბავშვებით
და თამაშობდნენ თოჯინობანას.

ცის კენწეროზე ზღვისფერ დარბაზებს
გაქცევა სურდათ სივრცის ჩუროდან...
იდგა თოჯინა ფანჯრის რაფაზე
იდგა თოჯინა და არ სჯეროდა...

კარს რომ გაეაღებ დილით,
უბირველესად,
აღმოსავლეთის ცას გაეზუდაე —
მზე თუ ამოვა...
ჰეი მერმისო, სად იხედები
შენი მზე მე ვარ,
მერე რა, ცაზე
ერთხელაც რომ არ გამოესულვარ...
არის დღეები...
(კაცის ცხოვრება როგორ გავს დღეებს)
არის დღეები —
ველარ აგნებს განთიადს მზე და
შუადღემდე ველარ ამოდის,
მაგრამ სამზუის
მთელი დღეც რომ ვფაროს ჩადრი,
უმჯობეს მაინც არ დადამდება...
(კაცის ცხოვრება როგორ გავს დღეებს)...
ჰე, ოცდასული შემოდგომა!

უჭირნასულიდ ჩაძირული მსედელობის
ოკვანემი,
ნეტავი თქვენი უმადლესობა
კიდევ რამდენ ძმას ელის ჩემგან, როგორც
მშობლისგან...

ა, ჭი ალმართი უდაღმართობა,
ამ მთას რომ ავიღე,
იქ შეორე მთა დაიწყება,
მე მიფარს ცა და უდაღმართობა,
რადგანაც ბედი აღმართების ბოლოში
მღერის
და ცის ბოლოში დგანან ღმერთები...
მაშ დამელოდე უსასრულობაც,
მოვდივარ შენთან, გარშემორტყმული
სენსაციების უდაბნოებით...
ჰეი მერმისო, სად იხედები,
შენი მზე მე ვარ,
მერე რა, ცაზე
ერთხელაც რომ არ ამოესულვარ.

ზავსულის მხელი ღლეხი

მოთხანო

იოთამი მიხვდა, რომ სიყალბე აღარ გაუვიდოდა და ფონს გასვლა ახლა თავის მოკატუნებით მოინდომა:

— რატომ სხვისი ხელით, ქორია, რატომ ამბობ მაგას? განა მე კი აქა არა ვარ? თქვენთან არა ვარ? დიახ... და საქმესაც თქვენსიარს ვაკეთებ. აბა მეტი რა ვქნა, ჰა? რაღა ვქნა?

იოთამი უცბად ძალიან ხაცოდავი შესახედი გახდა, როგორღაც ზედმეტად მოტყდა, მოიბღუნდა, დაჩივდა და ხმაშიც უმწეობა და უნიათობა დაეტყო, მაგრამ პაპა ქორიამ ამას არ მიხვდა — გაჩუმდი! — უთხრა კვლავ მკაცრად და მბრძანებლურად, — თავისმართლება ადვილია! თუ თვითონ არ შეგიძლია, უნდა უთხრა მაინც, მოსთხოვო, გააკეთებინო, რომ აი, ასეთ დროს თავმოჭრილი ქათამივით არ აფართხალდე. აგე, საქონელი იღუპება, — გაიშვირა ხელი სახზოვ ბაკისაკენ, — რით გინდა უშველო? გადაარჩინო?... ჰო, აი ვე უნდა ქნა, უნდა იცოდე, წინასწარვე უნდა იცოდე და... ხმა ამოიღო.

— კარგი ერთი, ხმა ამოიღო, ხმა ამოიღო! ვითომ არ ვიღებ და არ ვეუბნები, აი! მაგრამ მიხმენს? მიგდებს ყურს? მაგას დაასრულო. აბ. „მნათობი“, 1978 წ. № 12.

თავი ისევ სკოლაში ჰგონია და ჩვენც მოწაფეებივით გვიყურებს... აყვირდება, აჯიჯღინდება... მე კი, შენ კარგად იცი, არ მიყვარს ჩხუბი და აყალ-მაყალი, არ მიყვარს და რა ვქნა, — კუნძზე მოწყვეტით დაჯდა და ტირილნარევი ხმით დაასრულა, — აჰა, აი, მომკალით, შემჭამეთ... დაწყდნენ, დაიღუპონ და, ჯანდაბას, ვაგებ ბასუხს, აჰა, აი, ვერე, მეტი რაღა გინდათ ჩემგან?

— საქონელს არ დავღუპავთ, პატრონები ვყვეართ და მოვუვლით, — დინჯად უთხრა პაპა ქორიამ, — მაგრამ აი თქვენ კი... შენ და შენს გამგებს... — სათქმელი აღარ დაასრულა, ხელი ჩაიჭნია და ისევ საცეცხლურისაკენ შებრუნდა.

საუბარში ბოლოს იღო, თედო და ჩოფურიც ჩაერივნენ

— კარგი, კარგი, გვეოფათ, ჩხუბი რა საჭიროა?

— ჰო, ჰო, რა საჭიროა, რად გინდათ?

— ან რას შევლის, საქმეს რას შევლის?

— სწორია!

— მართალია!

ჩხუბი და ერთმანეთის საყვედური საქმეს მართლაც არაფერს შველოდა, საჭიროა

იყო მოქმედება, განძრევა, რაღაც გზის, ღონის გამონახვა, რომ ავადმყოფი საქონელი კოტეხს მოსვლამდე, წამლის მოტანამდე, როგორმე უმსხვერპლოდ და უდანაჯლისოდ გადაერჩინათ, შეენარჩუნებინათ. ეს იყო ახლა უპირველესი საზრუნავი და ყველას ერთად და თვითუღეს ცალცალკე მხოლოდ ამაზე უნდა ეფიქრა, ფიქრობდნენ კიდევ, მაგრამ როგორც ყოველთვის თავსდამტყდარი უბედურების პირველ წუთებში ხდება ხოლმე, ჯერ აზრი მთლიანად ვერცერთს ვერ მოეკრება. დაბნეულობა და უმწეობის ბოღმა ყველას ამჯარად ემჩნეოდა, ემჩნეოდა თვალწარმხედ, გამოხედვაზე, მიხვრა-მოხვრასა და სუნთქვაზეც კი. ისხდნენ უძრავად, მდუმარედ, ზოგი კოცონთან, ზოგი საწოლზე, ისხდნენ გამტკნარებული სახეებით, ზედიზედ ქაჩავდნენ სიგარეტებს, ჩაპყურებდნენ მიწას დაღვრემილები და ბოღმას მუშოხვრამი ასწობდნენ. მთელს ამ უსიამო, უფერულ სურათს ამთავრებდა ხბოების გაბმული, ხრინწიანი ხველა, განუწყვეტლივ რომ ისმოდა ბაკიდან და ხბოებში შემომდგარი ტყვიისფერი ნისლების მჭიხ ბოჭირი. ამინდი თითქოს განგებ ანჩხლობდა და ჯიბრზე გამოდარებას აღარ აპირებდა. მგლისფრად დაბრუნებულ, ნისლის ზვინებს დროდადრო მცირე ზომის ნაფლეთები მოსწყდებოდა, მაკლავუნასავით გადმოზობდებოდა ტვიან სერებზე, ხვების მწვანე ქოჩორს მოლილისფრო ჭირსლს შეაფრქვედა და ავი მუქარით დათოვლილი მწვერვალებისაკენ დაწალიკდებოდა, რომ იქ, მაღლა თავისივე მსგავს ღრუბელს შეკერთდა, შეერთებოდა, გაძლიერებულიყო და ისევ წვიმად, ხორხოზად ან თოვლად ჩამოქცეულიყო.

დუმილი პირველმა პაპა ქორიამ დასძლია:

— ჩვენ სხვა არაფერი შეგვიძლია, ბიჭებო, — თქვა უკვე დამშვიდებული ხმით, თავიც ნელა ასწია და მწყემსებს გადმოხედა, — ბაკი უნდა მოვათბუნოთ და ხანამ ი კაცი დაბრუნდება, რამეს მოიტანს, საქონელი სიაბოში ვიყოლიოთ, აი, ეს უნდა გავაკეთოთ.

— სწორია! მეც მაგ აზრისა ვარ, —

გამოცხვრდა იოთამი და სხვებმაც ეკვირნა დაუკრეს.

რაკი სახსარი მოინახა და გზა ხსნისა გათვალსაზრინდა, მდგომარეობაც თითქოს შემსუბუქდა, და არა თუ საშიში და საწყუხარი, თითქოს ზედმეტად იოლიც კი გახდა. მართლაც და, რა არის აქ ასეთი უსაშველო? როდის ყოფილა, გაციებით პირუტყვი დაზარალებულიყო, მით უფრო, თუ მოუვლი და ხელს წაახმარ? ჩვილი ხბო? მერე რა, ხბოც საქონელია და არც ხველაა ისეთი სენი, რომ... სიაბოში თვითონვე გამოიშუშებიან და მერე წამალიც მოუსწრებთ.

— კი, კი ნამდვილად.

— კოტეც ალბათ იჩქარებს.

— აბა, რას იზამს?

— ჰო, იმ კაცს ხელი კი არ აუღია თავზე? ბოლოს და ბოლოს, გამგეა და პასუხს აგებს.

ფესზე ადგომაც სხვებს ისევ პაპა ქორიამ დაახწრო. და მოხდა ის, რაც ასეთ დროს ხდება ხოლმე: ცხოვრების დაუწერელი კანონის ძალა აქ, ამ პაწია კოლექტივში მთელი სიგრძე-სიგანით გამოჩნდა, და ყველას ცხადად დაანახვა, თუ როგორ გადადის საქმე ღირსეულის ხელში საჭიროების ჟამს, როგორ ტოვებს ასპარეზს — უთქმელად, თავისთავად — შემთხვევით მისული კაცი და როგორ იჭერს მის ადგილს ის, ვისაც იგი ნამდვილად ეკუთვნის, თითქოს საქმე თვითონვე დაეძებს თავის ტოლფარდს, საფერს, მოსარგოს და პოულობს კიდევ. პაპა ქორია თანხობას თავისით არ ცდილა, — ესეც თვალნათლივ გამოჩნდა, — საქმემ თვითონ გამოაჩინა, ჩაბარდა და მოთავსობაც თვითონვე უკარნახა.

პაპა ქორიამ განაყოფი ბინიდანაც მოიშველია მწყემსები — სამი კაცი, მათს დასაძახებლად თვითონ იოთამი გაგზავნა. წინელები დაგრიხეს და ბაკს სამი მხრიდან, მიწიდან სახურავამდე, ფოთლიანი ფიჩხის კონები შემოაკრეს. წინა, სამხერი მხარე, ისე ღიად დატოვეს, აქედან სიცოცხე ისერიგად ძალას ვერ ატანდა, — დერეფანში მუღმივად ენთო ცვეხლი და მისი სიაბო ბაკსაც სწევდებოდა.

საქმე ადვილი არ იყო, ადვილი არ იყო ფოთლიანი ფინჩის მხრით თრევა. ფოთლს, შერჩენილი დამზრალი ნამი კისერში უსიამოდ ეწვეთობოდა და ქერქის ნაფურჩალთან ერთად ოფლიან კანს მტკივნეულად სუსხავდა. ნაწვიმარზე წარამარა ფეხიც სხლტებოდა. უფრო ჭირდა სველ, გალუმპულ ხეებზე ფოფხვა და საფინჩე ტოტების შერჩევით ჭრა. სანქაროს და აუცილებელს ყველა ერთნაირი სიბეჯითით და მონდომებით აკეთებდა, მაგრამ ყველაზე მეტს მაინც ნოსრევანი გულმოდგინეობდა. როგორც უმცროსი და ასალგაზრდა, ხეებზე სულ თვითონ ადიოდა და ფინჩის ზიდგაშიც საკმაო წილს იღებდა. მას საამისო მიწეზეც პქონდა, რომელიც უფრო გაუტლიერდა მას შემდეგ, რაც იოთამისა და პაპა ჭორიას საუბარი მოისმინა. ნოსრევანმა ფინჩის კონა მოათრია, უკვე შეფინჩულ ზედა კედელთან დააგდო და ცულის ტარზე დაყრდნობილმა წუთით შეისვენა ჭორია პაპა და იოთამი კედლის შიგნით წნელებს გრეხდნენ და ერთმანეთში ნელა ხაუბრობდნენ. თვალით არ ჩანდნენ, მაგრამ ფოთლოში ხმა კარგად ატანდა, ნოსრევანმა რამდენიმე საექვო სიტყვას მოჰკრა ვური და სული განაზა: ისინი იმ სამოცდაათ სულ ხბოზე ლაპარაკობდნენ, ამას წინათ კოტკეს დაგალებითა და ხათრით რომ აიბარა. ფერმაში, კოლმეურნობის საძოვარზე მათი საიდუმლოდ ყოლა აქამდეც სინდისს უწიწკნიდა და ახლა ხომ, ამ გასაჭირის ეამს, რაღა თქმა უნდა, — გულზე მძიმე ლოდევით დააწვა. აქამდე ხანუგემოდ ის მაინც პქონდა, რომ ეგონა, მწყმსებს არაფერი შეუტყვიათო, მმ, შეუტყვიათ კი არა, თურმე, აი, სათვალავიც ზეპირად სცოდნიათ, თანაც ვის? ჭორია პაპას! ნოსრევანს სირცხვილმა ტანში ჟრუანტელივით დაუარა, ამ საჩოთირო საიდუმლოს გამხვლას იგი ყველაზე მეტად პაპა ჭორიასთან უფრობოდა, ყველაზე მეტად აკრთობდა მის თვალში დამდაბლება და ეშინოდა მისი გაკიცხვისა, ზოლო რომ გაკიცხავდა და საკმაოდ შკაცრადაც, ამაში ეჭვი არ ეპარებოდა. მაგრამ მოხდა პირიქით: პაპა ჭორიამ არა თუ გაკიცხა, ურახანს უწუმრად უსმინა იოთამის ბუზღუნს

და მერე სრულიად მშვიდად და, როგორც თვითონ მოეჩვენა, ზედმეტად ლმობიერადაც კი უთხრა:

— არა უშავს... რა ვუყოთ, ახალგაზრდა კაცია, ჯარიდან ახლად დაბრუნებული და...

— ვიცოდეთ მაინც ვისია, ვისი ოხერია.

— სულერთი არ არის, ვისი იქნება ალბათ ვილაცას გაურიგდა და... ხელს მოინაცვლებს.

— მერე კანონი? წესი?.. ფერმაში, საკოლმეურნეო საძოვრებზე...

— ვიცი, არ შეიძლება, დარღვევა, მაგრამ საჭიროების გამო ადამიანს ზოგიერთი რამ უნდა აპატიო. ჩვენ რა, თვითონ უვლის, წვალობს.

— ჩვენც რომ ვწვალობთ? — არ ცხრებოდა იოთამი, — აი ახლა ხომ ვწვალობთ?

ნოსრევანმა უფრო დაძაბა სმენა: რას, უპასუხებს პაპა ჭორია?

— განა ზედმეტს რას ვაკეთებთ, — გაისმა წამიერი დაყოვნების შემდეგ წყნარი, მოღუღუნე ხმა, — უამათოდ განა ჩვენ საქმე გაგვიანხერდებოდა? და ვერეც რომ იყოს, მერე რა? პირუტყვი რა შუაშია? რაკი ჩვენს ხელთ არის, უჭირს, მამასაღამე, უნდა ვაცოცხლოთ კიდევ, მოუვაროთ... ეს ადამიანის ვალია.

ნოსრევანი ამას არამც და არამც არ მოელოდა, ამ მოულოდნელმა შეწყნარებამ, გამართლებამ, რამდენადმე გაუნელა სინდისის ფარული ქენჯნა და გულში მადლიერების ძლიერი გრძნობა აღუძრა, იმდენად ძლიერი, რომ თვით იოთამსაც კი აპატია მისი საკმაოდ გულძვრივი ნათქვამი, და თავი მის წინაშეც დამნაშავედ აღიარა აი, როგორები არიან, როგორები ყოფილან, თურმე ყველაფერი სცოდნიათ, და მისთვის კი ერთხელაც, ერთი წამითაც არაფერი უგრძნობინებიათ. პირიქით, თურმე გაგიგებენ, გაპატიებენ კიდევ და თუ საჭირო იქნა, მხარშიც ამოგიდგებიან.

უცხად ძალიან მოუნდა, თვითონაც კარგი რაღაც გაეკეთებინა, რაღაც იმდაგვარი — უფროსი ამხანაგების, ამ ქუმტი, ხაზუნდაღარული, ჭადრა კაცების საქციელის

შესადარი, მისი ტოლფარდი, რომ ამით მადლიერებაც გამოეხატა და დანაშაულიც რამდენადმე შეეშუბუქებინა. და რაკი იმწუთას სხვა არაფერი შეეძლო, ისევ საქმეს მოეხარკა, ბოსლის გადაღმა ერთი ხშირ-ტოტება რცხილა იპოვა, დაუსვენებლად დაკაფა და ისეთი უშველებელი გუდურა წამოიკიდა, რომ მეორე ბინის ერთ-ერთმა მწყემსმა დატუქა კიდევ:

— აბა, თავის ასე გამეტება იქნება? განა რაკი ღონე გერჩის... მეორედ ასეთი რამე აღარ ჩაიდინო.

არც სხვებმა მოუწონეს:

— ქო და ქო, როგორ შეიძლება, ხარი ხომ არა ხარ?

— კარგით ერთი, — თქვა ნოსრევანმა მორჩილად, — რა იმდენი ეს არის, რომ..

— არა, შეილო, მაგრე ნუ იტყვი, — უთხრა იმავე მწყემსმა და ფიჩხის კონას წნელი შემოუქირა, — მაგრე ნუ იტყვი-მეთქი. ჯანს ამთავითვე ნუ მოთელავ თორემ. — ყულფს მუხლი მიაჭირა, დაჭაჩა და წნელი მეორე მხარეს გადაგრიხა, — თორემ მალე დაძაბუნდება, დავარდება.

ბაკის გარედან შემოფეთვა-შემოთბუნებას რომ მორჩნენ, მოსული მწყემსები წავიდნენ. თვითონ შიგნიდან დაუტრიალდნენ: ნაკერჩხლისა და ხმელი შემის შემოტანა ისევ ნოსრევანმა ითავა. ცეცხლი მალე აინთო, ატკრციალდა და ბაკში სასიამოვნოდ ჩამოთბა. ბეწვაშლილი, დაკრუნჩხულ-დაბეჩაეებული ხბოები სითბოზე უმალ გამოცოცხლდნენ, გაიშალნენ, გასწორდნენ და კოცონის ირგვლივ ისევ ჩამოდგნენ — თავაწეულები, ნებებრად, იმედიანად, თითქოს სითბოსთან ერთად იმ სიკეთესაც წინასწარ გრძნობდნენ, რაც მას უსათუოდ უნდა მოჰყოლოდა.

— აბლა კი, მგონი, ეშველათ, ეშველებათ, — ჩოფურმა ტუტყიანი ოფლით ჩამოღვარულ სასუვე კურტაკის სველი სახელო მისი-მოსივა, ნიჩაბი კუთხეში მიაყუდა და თვითონაც ზურგით კუთხის ბოძს მიეყრდნო, — მგონი, აღარა უქირთ რა, გადარჩებიან.

— გადარჩებიან კიდევ და კარგადაც შეიკუნტრუშებენ, — გამოსძახა ბაკის სიღრმიდან იოთამმა, — ისე შეიჭურჩაუვებენ,

რომა.. აბა, ნახეთ, თუ არა...
ლეთ.

— კი, კი, ოღონდ ამინდი ნულარ გაუარესდება და ამას ჩვეცა და ჩვენი ფუჩინებიც როგორმე გავეუძლებთ.

— მერე, ალბათ წამალიც მოგვისწერებს.

— არ მოგვისწერებს და, ხომ გამოიდა-რებს.

— რა თქმა უნდა, აბა სულ ასე ხომ არ იქნება?

— ქო, უსასრულო სხვა რა არის, რომ.. გამოიამინდებს კიდევ და მზეც გამოვა.

— მზე კი ყველაზე კარგი მკურნალია — ნამდვილად, მზეს არაფერი შეედრება.

მწყემსებმა გული ამაზე დააჯერეს და ბაკიდან იმედმოცემულები გამოვიდნენ, ცოტახანს დერეფანში ჩამოსხდნენ, კოცონთან ჩამოსივინეს და სიგარეტები აჩქარებით გააბოლეს. ხელებიც ასევე აჩქარებით გადაიბანეს, ფურები დაწველეს, გუდებში საგზალი ჩაიდეს და ამდენ ხანს ადგილზე დგომით გაბეზრებულ საქონელს ბაკების კარები გაუღეს. წასვლისას ერთ-ხელ კიდევ მორიდებით შეემუდარნენ ნოსრევანს, აბა შენ იცი, შენი იმედი გვაქვსო და ბინის მთელი საშინაო საქმე — რძის შედედება, ყველის ამოწურვა, შრატის ადუდება, საწველელებისა და სხვა სახმარი კურჭლის დარეცვა-დახეხვა, ბინის მილაგება და, რა თქმა უნდა, ავადმყოფი ხბოების მოვლა-პატრონობაც, მათზე ზრუნვა, მთლიანად ისევ მას ჩააბარეს.

* * *

ნოსრევანი გაზრდილ მოვალეობას თვითონაც გულდაგულ შეეხა, ან რა უნდა ექნა? საქმე თავისას თხოულობდა, გამკეთებელი კი მის მეტი არაფერ იყო. გაჭირვება მიჩვენი, გაქცევას გირჩევნობ, ამ ანდაზისა არ იყოს, გაჭირვებამ ფეხიც აჩქარებინა და ხელიც გააქნვეინა. ადრე დილიდან გვიან საღამომდე, რომ იტყვიან, ციბრუტივით, ტრიალებდა, საქმელსაც ფეხზე მდგარი ჭამდა, წაიტეხდა ხმელა პურს, ყველს და სიარულში შეჭამდა. დილით ადგომას უფროსებს ასწრებდა და დროც გა-

ნაწილებული ქონდა. სანამ ისინი ფურებს დასწვლიდნენ და საკონელს საძოვარზე გაირეკავდნენ, თითო გზობა შეშა და ფითრი უკვე მოტანილი ქონდა. შეშას მხრით ეწიოდნენ, ფითრს — ტომრით. ხბოებს ნამიან ბალახზე უკუვი რომ არ აშლოდათ და უარესი არ დამართნოდათ, საძოვარზე გაშვებამდე ჯერ ფითრს შეაკმევედა, ცეცხლსაც დაუნთებდა, მერე რძეს შეათბობდა, დედას ჩააწურავდა და ისევ ფითრის ან შეშის მოსატანად ვარბოდა. კიდევ კარგი, ნაკარი შეშაც და ფითრიანი ხვევიც ახლომანლო ბლომად იყო და შორს სიარული არ უწყევდა.

სანამ ხბოები ფითრის გუნჯალებს მთლიანად გაკენებდნენ, ყველს ამოწურავდა, ჭურჭელს დატეხავდა და დერეფნის დაგვა-მილაგებასაც მოასწრებდა ამა-სობაში მოშუადღევდებოდა კიდევ, მოთებოდა, ხბოებს თბილ შრატში შერეული რძით დაარწყვებდა და საძოვარზე გაირეკავდა. თუ თავსხმა არ წამოვიდოდა, ან ხორხომას არ წამოურევდა, ნახირს საღამომდე აძოვებდა, თუ არა და, ისევ უკან დაბრუნებდა და სამქაროდ ბაკში შერეავდა. ბაკს დასვეტდა, ჩამჭრალ კოცონს დანთებდა. მადლიდან მსხვილ შეშას დააყრიდა და ხბოებს მონარჩუნ ფითრს შეუზიდავდა. ამის შემდეგ შეერლო თვითონაც დასვენა, თუმცა დიდი ხნით კი არა, რამდენიმე წუთით ჩამოუდებოდა კოცონთან, ჰაპირად მოიშრობდა ტანსაცმელს, მოთებოდა და ხელს ისევ ცულსა და ტომარას დასტაცებდა — საჯანშმო ფითრის მოტანაც უნდა მოესწრო და ღამის სამყოფი შეშა მოემარაგებინა.

ამ დაძაბულ ყოფაში, უამინდობასა და სიმჭარბში დროც სწრაფად და შეუმჩნეველად გადიოდა. სანდახან ისე შემოალამდებოდა, ჩამოემხობოდა უკუნი გორებს, რომ სანამ თვალში მთლიანად არ გაუკინდებოდა, ვერც კი შეამჩნევდა. ქანცგაწყვეტილი, ლახლახით შევიდოდა დერეფანში და ცეცხლთან ჩამოუდებოდა. ზოგჯერ მწყემსებთან საუბრის თავიცი აღარ ქმონდა, თითქმის თვალბუჭვლა დალევდა ერთ ჯამ რძეს, ტანსაცმელსაც ხშირად ძილბურანში წასული დაიხდიდა, იქვე მიყრიდა და

ქვეშაგებში მკედარივით მიეგდებოდა. ლასაც ასეთსავე დალილი-დაქანცულს ეღვიძებოდა, მაგრამ ჭმუნვა და წუწუნი, ან ხმამალალი საყვედური ერთხელაც არ დასცდენია. ათასში ერთხელ მხოლოდ გულში თუ გაჰკრავდა წამიერი, მსუბუქი სევდა: ცეცხლის პირას, ან ტყეში მცირე ხნით შესვენებისას, ხანდახან მეტი ყურადღებით ასე-დახედავდა თავის თავს, დაამტრდებოდა დახეთქილ-დასისხლიანებულ ხელებს, შავად წამოშრდილ ფრჩხილებს, ხეებზე ფოფხვისაგან გახრეშილ და ტალახით დასერილ ტანსაცმელს, გადაიხამდა ხელს მითელილ-მოთელილ, ხანსით გაბარდულ თმაზე, ჯაგარივით გაფარჩხულ წვერ-ულვაშზე და ყველაფერზე გული უტყდებოდა, ავიწყდებოდა საქმეც, მოვალეობაც, შედმეტად გრძობდა დალლას და უნებურად სოფელი და სოფლის სიმყუდროვე აგონდებოდა. სოფლის გახსენებისთანავე ლილის სახეც უმაღ თვალწინ დაუდგებოდა. ლილის გახსენებას რაღაც მაგიური ძალა ახლდა, ჭმუნვა და გულგატეხილობა იმავ წამს ქრებოდა, გული კვლავ მთელდებოდა, თითქოს ფრთებს გაშლისხამდა და მკერდში ძლიერად აფართხალდებოდა. სადღა იყო გაჭირვება! რის ავღარი, რის წვიმა! სიძნელეც და საზრუნავიც სულ სხვა შინაარსს იძენდა, იდუმალად და ქვეშეცნულად ყველაფერი ლილის უკავშირდებოდა, მისგან მომდინარეობდა, მისით ან მისთვის კეთდებოდა და ამდენად უკვე საამაყო და თავმოსაწონარი ხდებოდა.

* * *

სოფელში წვიმა იყო. თემშარაზე ათასში ერთხელ თუ ვინმე გაივლიდა, ორღობებში სულ არ ჩანდა კაცის ჭაჭანება, მხოლოდ გაწუწული ღორები დაღრუტუნობდნენ და მღვრიე ღვარებს დინგებით ურუბდნენ. კრამიტებიდან ყველგან წყალი მოწვეთავდა და საჩინებში წვიმას შეფარებული ჭათმები კრუსკრუსებდნენ. მიწდორნივ ტბორები იდგა, ხალხი სამუშაოდ ვერ გადიოდა და ვისაც როგორ ეწავდა, დროს ისე კლავდა. უმოქმედობის ნალევებს და მოწყვას კაცები უმეტესად

ღვინის სმით იქარვებდნენ, ქალები და გოგონები უფრო საოჯახო საქმით ირთობდნენ თავს, ხანდახან ერთადე შეიკრიბებოდნენ, კაცებს სახლიდან გაყრიდნენ და ერთმანეთს უწყინარი, ცხელ-ცხელი ჭორით გაახარებდნენ, ერთს გაკილავდნენ, მეორეს გააჭილიკებდნენ, ხანდახან პირისპირ ერთიმეორესაც არ ინდობდნენ, იცინებდნენ, იხარხარებდნენ და თუ ახლომახლო კაცი არ ეგულებოდათ ცოტ-ცოტას ღვინოსაც მოწურავდნენ, ბოლოს ტაშფანდურასაც გაახურებდნენ.

ერთ ასეთ ავდრიან დღეს ლილის ლოცვას ეწვია. ლილი სამხარეულში ტრიალებდა, დილას, სახლიდან გასვლისას, კოტეშ სადილადა ჩიხირთის გაკეთება სთხოვა და ახლა სწორედ საჩიხირთის დედალს პუტავდა. ლოლამ ცელოფანის კრელი საწვიმარი აიენის მოაჯირზე გადაფინა, გამლილი ქოლგაც იქვე დააყუდა და ტალახიან ბოტებზე დაიხედა.

— ეს წვიმა და ტალახი რომ არ იცოდეს, სოფელს არაფერი შეედრება, ახალგაზრდობა ერთი მხრივ ამიტომაც არ ჩერდება სოფელში, — წაილაპარაკა თავისთვის და აივანზე ჩუსტები მოათვალიერა.

— იყოს, იყოს, — უთხრა ლილიმ, — იატაკი მაინც გასაწმენდი მაქვს.

სამხარეულში გასჭურა ენთო და თბილად, ლოლამ ყვითელი ბაწრით ნაქარგი ეკეტოც გაიხადა. თუმცა ლილიმ ბევრი იუარა, მაგრამ ლოლა არ დათანხმდა — ძველი ხალათი მოატანინა, წინ აიფარა და ქათმის გასუფთავება-გაკეთებაში მიეხმარა.

საქმეს რომ მორჩნენ — დედალი საწვინე ქებაში ჩადეს, გასჭურაზე შემოდგეს და ხელებიც გადაიბანეს, შუშაბანდის ძირას, ფიცრის ტახტზე ჩამოსხდნენ. საუბარი მაინცა და მაინც არ ეწყობოდა, თავს ერთმანეთთან ორივენი რატომღაც შეზღუდულად გრძნობდნენ და გულახდილ ლაპარაკს ვერასოდეს ახერხებდნენ. მარტონი პირისპირ დიდხანს არ ჩერდებოდნენ. ახლაც ასე იყო, უფრო ლოლა ლაპარაკობდა, ლილი კი „პოსა“ და „არას“ მეტს არაფერს ამბობდა. მაგრამ ახლა ლოლა

წასვლას ჩვეულებრივ აღარ უბიზნოდ არ მოსულა და ხელსაყრელ შემთხვევას უცდიდა, რომ სათქმელისთვის თავი მოება. ეს წუთიც მალე დადგა.

დროის გაყვანის ყველა საშუალებად რომ ამოიწურა, ლოლამ ბოლოს ჩახტიდან წითელსაღებავიანი შუშა ამოიღო, ფუნჯიანი საცობი მოხსნა და ლილის ფრჩხილებზე ლაქის წასმა დაუწყო. ლილის პაწია თეთრი ხელი ხელის გულზე დაიდო და ხანგრძლივად დააშტერდა.

— ძალიან ლამაზი ხელები გაქვს, — უთხრა დაუფარავი მოწონებით, — ასეთი ჩამოქნილი თითები სოფელში კი არა, ქალაქშიც იშვიათია.

— რა მნიშვნელობა აქვს, ხელები ხელებია. — არ აუხედავს, ისე თქვა ლილიმ.

— უი, არა, გენაცვალე, — შეიქცადა ლოლამ, — როგორ გეტყობა, რომ ბავშვი ხარ, ქალისათვის, გენაცვალე, ლამაზი ხელ-ფეხი და ტანი ყველაფერს ნიშნავს, უფრო მეტსაც გეტყვი: ქალი, მთლიანად ტანი და ხელფეხია, ესე იგი, უპირველეს ყოვლისა...

უცხად თენშარიდან მანქანის გაბმული სიგნალის ხმა გაისმა. ლოლა ოდნავ წამოიმართა და ლილის თავს ზემოთ, ფანჯრიდან გაიხედა.

— არჩილი იყო, თავმჯდომარე, — თქვა ცოტა მოგვიანებით და ლილის ფარულად დააკვირდა. — ჰე-ჰე, რა სასიძო ნიჭია, — განაცხადო მერე ისე რომ ლილას სასისთვის გადაარაჯებული მზერა არ მოუცილებია, — თვალადი, ტანადი, თანამდებობა კარგი, ოჯახი კარგი, ავტომანქანა... მომავალი ბრწყინვალე, სწორედ შენი შესაფერია, შენისთანა ლამაზ გოგოს სწორედ ასეთი ქმარი უნდა ჰყავდეს..

ლილიმ ახედა, ოდნავ გაიღიმა და თავი ისევ დაღუნა.

— თუ შე, როგორც გავიგე... თვალის სჭერია შენზე, — თქვა ლოლამ, და შუათათის შეღებილ ფრჩხილ მალდიდან ყურადღებით დააცქერდა. ლილიმ უკმაყოფილოდ ახედა, ლოლამ გაიცინა, — მართლა, მართლა, ყველას გეფიცები, ასე ამბობენ.

საეჭვო მზერას ლილი არჩილს თვითო-

ნაც ამინვედა, მაგრამ ახლა სიტყვა ბანუე ააგდო:

— კარგით, ერთი რა თვალი უჭირავსო, წესიერად არც კი მიცნობს.

— შენ ვერც გგონია, ლამაზ გოგოს ყველა იცნობს... მე კიდევ სხვა რაღაცეებიც გავიგე.

— რა? — ოდნავ დაყოვნებით ჰკითხა ლილიმ.

— რა და... — ლოლამ უსახელო თითზე გადაინაცვლა, ფუნჯი შუშაში ჩააწო და ვარდისფერ ფრჩხილზე წითელი ზოლი გაავლო, — ჰო, რაღაც სისულელე: ვითომ ვიღაც მწყემსიც ეპრანჭებაო და... ვითომ ლილიცო... ლილისაცო...

— მერე? — არ აცალა სათქმელის ბოლომდე მიყვანა ლილიმ: — თქვენ რა უთხარით?

— რას ვეტყვოდი, არ დავიჯერე

— რატომ?

— რატომ?! — გაიოცა ლოლამ, — განა მაგას კიდევ კითხვა უნდა? ვინ გიფი დაიჯერებს... მწყემსი? ხა-ხა-ხა! არ გადამრიაო.

ლილიმ ისევ უკმაყოფილოდ ახედა და რაღაცის თქმაც დააპირა, მაგრამ ლოლამ არ ათქმევინა, ხელი ასწია და შუბლშეკრულმა პათეტკურ კილოზე განაგრძო:

— მომისმინე! გეუბნები, ჯერ ბევრეი ხარ-მეთქი, და ცხოვრებისა არაფერი გავგეგმა... ცხოვრება სკოლის მერხზე ჯდომას როდია... ქალს ქმარი უნდა — ეს ცხადია, მაგრამ უნდა სხვა რამეც: უსრუნველი ცხოვრება, სიყვარული და მდგომარეობა, ესე იგი, სათვალთო ადგილი ხალხში, საზოგადოებაში, და ვისი ქმარიც სამივე ამ პირობას აკმაყოფილებს, ის ქალი უდავოდ ბედნიერია. სწორედ ასეთია არჩილი შენთვის: უყვარხარ, შეუძლია, უსრუნველგყოს ყველანაირად და რაც მთავარია...

— მთავარი კი ის არის, რომ შეც მიყვარდეს, — შეაწყვდინა ლილიმ.

— მერე შეგიყვარდება, — დაუყოვნებლივ შეაგება ლოლამ, ჰო, ქმარი იქნება და... დრო, ცხოვრება, თვითონ შეგაყვარებს, თვითონ..

— პირიქით რომ მოხდეს? — ისევ

მოუჭრა ლილიმ და ლოლამაც შეტყუებული კლედ შეაგება:

— არც ვე არის დიდი უბედურება, პირიქით, ერთგვარად უკეთესიც კია, რა არის, შინც და შინც, სიყვარული? სიზმარია, ლანდია, მოჩვენება! და რას ამლევს ქალს მორჩილების მეტს? არაფერს! ცხოვრება, ჩემო ბავშუო, ჩვენ, ქალებს, ისედაც დიდად არ გვანებოვრებს და ახლა კიდევ მთელი სიცოცხლე სხვისი სულელური ნება-სურვილის მონა-მორჩილნიც ვიყოთ? არა და არა!

— რატომ სხვისი? განა ქმარი..

— ქმარი? — ახლა ლოლამ გადაუჭრა სათქმელი, — რაა ქმარი? ქმარიც ისეთივე კაცია, ხოლო ყველა კაცი ღორია, — სული შოთქვა და დაყვავებით, დარიგებით განაგრძო, — არა, ჩემო კარგო, მე დამიჯერე, მე ვიცი... სჯობია, არ გიყვარდეს და შმრძანებლობდე, ვიდრე გიყვარდეს და მორჩილებდე! რა შენი ტოლია ვიღაც ლაწირაკი, თანაც ვინ? მწყემსი, მენახირე..

— რა შუაშია...

— მომისმინე-მეთქი, ბოლომდე მათქმევინე, — ისევ ასწია ხელი ლოლამ — გულახდილად გეტყვი: შენ ლამაზი ვოგო ხარ, და ლამაზი ქალი კი, უსათუოდ, შმრძანებელიც უნდა იყოს. მას ამის უფლება აქვს, სილამაზე თვითონ არის ყველაზე დიდი უფლება... დამიჯერე, მე დამიჯერე: შენი ადგილი იქ არის, იქ, მაღლა, მწესთან, ვარსკვლავებში, სადაც შმრძანებელი იქნები და არა აღმასრულებელი. მამაშენსაც ასე სურს.

ლილის უმაღლ მამის ამასწინანდელი ნათქვამი გაახსენდა. არ ეგონა, თუ კოტეს მათი კერძო საუბარი ლოლასთანაც განხვდელი ექნებოდა და უსიამოდ შეიჭმუნდა.

— თქვენ საიდან იცით, რა სურს მამას? — ჰკითხა აშკარა წყენით.

— ვიცი, მამ, როგორ არ ვიცი, — გაიცინა ლოლამ, — მე ბევრი სხვა რამეც ვიცი. გინდა, კიდევ ვითხრა?

— არა, არა, არ მინდა, აღარ მინდა,

— ლილიმ თავი უკმაყოფილოდ გაიქნია

და წამოდგა, — დავანებოთ ამაზე ლაპარაკს თავი.

— რა თქმა უნდა, ჩვენ რა გვალაპარაკებს, — ლოლაყ წამოდგა, საღებავის შუშა ისევ ჩანთაში ჩადო და ეაკტი ჩაიცვა — ამას მამაშენი თვითონ გადაწყვეტს, — უთხრა, როცა აივანზე გამოვიდნენ, — უკეთ იცის... მე ისე, შენი სიკეთისათვის გეუბნები, თორემ... კარგი შინადა... მამა როგორც გადაწყვეტს... შენ მამას დაუჯერე, მამა ჭკვიანი კაცია, თანაც იმდენი ამაგი აქვს შენზე, რომ... ასე ჭენი, ასეთი ბედი ათასში ერთ ქალს თუ ეღიროსება და ხელიდან არ გაუსვია.

ლოლიმ ჭიშკრამდე ჩააცილა, ლოლამ ზევით შეუხვია, თემშარისკენ გასასვლელი, ორღობის კუთხეში შემობრუნდა სახლგზო-კარმიდამოს გახედ-გამოხედა და ტუნაბზუებულმა თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— ძალიან გრძლად იტომები, ქალბატონო! ვიცი, რა მუცლის გვრემაც გჭირს, მაგრამ, უკაცრავად, შენ და შენს ლატაკ მენახირეს აქ მოზიარედ ვერ გაგისდიოთ. აქ ყველაფერი ჩემია, საკუთარი...

* * *

ამქვეყნად ავადმყოფ პირუტყვზე საცოდავი არაფერია. ჩუმ, გულუბრივეილო მსურაში უძირო მწუხარება და მთელი მისი მოდემის უმწეობა გამოიკრთის. წიგს, თუ დგას, ერთნაირად საბრალოა, ტკივილს ვერაფრით ამხელს, მხოლოდ ყრუდ, თავშეკავებულად გმინავს და შევლას და გადარჩენას უტყვავდ, უთქმელად იმუდარება.

უფრო გულსაკლავია, როცა შევლა არაფრით შეგვიძლია და იძულებული ხარ ხელდაკრფილიმა უყურო. სწორედ ამ გასაჭირში იყვნენ მწყემსები: კოტე არ ჩანდა, თუმცა უკვე მეოთხე დღე მიიწურა, მართალია, სიკვდილის საშიშროება აღარ იყო — ამინდი არ გაუარესდა და ბაკის მოთბუნებამაც თავისი ქნა, მაგრამ სბოებს ისევ ძველებურად ახელებდათ და უწამლოდ და უმკურნალოდ ამინდის გამოკეთებამდე არც გაუვლიდათ. მწყემსებს გულს უკლაფდა მათი ცქერა არანაკლებ აშფოთებდა ისიც, რომ სბოები დღითიდღე ჯანდაგდე-

ბოდნენ, ჩიავდებოდნენ და ქვემოდგობით თვის ფერმა გვემით ნაგარაუდვე შეხორცებას ვედარ დაფარავდა.

ასევე დღითიდღე ძნელებოდა შენახვა. მარტო სასმელად ყოველ დღე მთელი საკალტე შრატჩი და თითო ან ორ-ორი ვედრო რძე იხარჯებოდა. უამინდობის გამო წველამ ისედაც საგრძნობლად იკლო და ახლა კიდევ ეს ხარჯი! გარდა ამისა, ხანდახან, მეტისმეტი უამინდობისას, რძე-შრატჩი კომბინირებულ საკვებად ურევდნენ, რისი უფლებაც მათ არ ჰქონდათ. ეს საკვები ბუღებისთვის იყო განკუთვნილი და მისი წონა-რაოდენობა მკაცრად ლიმიტირებულიც იყო. ხაცაა, საქონელი ატყვებოდა, ბუღებს ნახირში ვედარ გაუშვებდნენ, ბაგურ კვებაზე უნდა დაეყვინებინათ და საკვებიც სამყოფი უნდა ჰქონოდათ. ყველაფერი ეს ფერმას საკმაოდ დიდ ზარალად აწვებოდა და აღდგენისა და ანაზღაურებისა კი არავითარი სახსარი არ ჩანდა. მწყემსები იჯავრებდნენ, იჩხუბებდნენ, იბობოქრებდნენ და რაკი სხვა არაფერი შეეძლოთ, იმედს ისევ ნოშრევანზე დაჰყრიდნენ:

— აბა, ჩემო ნოშრევან, ცოტაც მოითმინე, გაუძელი, ცოტაც და... სულ ასე კი არ იქნება, გამოიძარებს, მზე გამოვა დათბება...

ნოშრევანს წაქეზება არ სჭირდებოდა, თავისი საქნე და მოვალეობა თვითონაც კარგად იცოდა. გასაჭირსა და აუცილებლობასაც სხვებზე ნაკლებ არ გრძნობდა. ამას გარდა, სბოები პირადად მისი ანაბარი იყო, მისი ხელის შემყურე იყვნენ და, ამდენად, სხვებზე უფრო მეტად ებრალებოდა, მათს წინაშე თავს უშუალო მოვალედ თვლიდა და ამ ვალს პირშეურცხველადაც იხდიდა — ურჩედა საბალახოდ ხელსაყრელ დროსა და ამინდს, უნთებდა ცვეთლს და შეძლებისდაგვარად არც საჭმელს აკლებდა: თუ მაძღრისად ვერ წააძოვებდა, ტყიდან ფითრს ან დგნალოსა და ტირიფის მწვანე ტოტებს მოუტანდა და დანაკლისს ამით შეუვსებდა.

ფითრი აბლომასლო რომ მოილია, ერთ ბურუსიან დღეს ცული და ტომარა აიღო და ციხეგორისაკენ წავიდა — ფითრიანი

ხეები იქ ბლომად ვგულებოდა. და ის იყო, შევიდა კი ცინკორისაკენ მიმავალ ველის ვიწრო ზოლში, რომ ტყიდან ცულის ხშირი კაკუნი გაიგონა. არ უცალა, მაგრამ მთაში ხანგრძლივად მყოფთა საყოველთაოდ ცდუნებაში — უცხო კაცთან შეხვედრისა და გამოლაპარაკების წადილმა წასძლია და გზიდან მარჯვნივ გადაუხვია. ნისლში ჯერ არაფერი ჩანდა, მერე თანდათან გამოიკვეთა ტყის მჭრელის ლანდი, თანდათან გამოიშველა და ნოსრევანმა ცხადად დაინახა შუახანს გადაცილებული შეგვერეშანი, წვერგაუპარსავი კაცი. კაცს ხევისურული ჭრელი წინდები და საბეწვეარეთო, უსახელოებო ტყაპუკი ეცვა, თავზე გაქუცული ტყავის ქუდი ეხურა, ერთ უსარმანარ, ქართი გადატეხილ წიფელს მისდგომდა და ტარმოკლე ნაჯახს ჩქარ-ჩქარა უნაცვლებდა. წერილი ტოტები უკვე შემად გაემზადებინა, ახლა მსხვილებს აჭრიდა.

ნოსრევანი ახლოს მივიდა და „გამარჯობა“ უთხრა.

— აი, გავიმარჯოს! — უპასუხა კაცმა რაღაცნაირი ხალისით, თითქოს მიელოდა და მისვლა გაუზარდაო. ცული მაშინვე ნიღრით დაასთ ხეზე, ოფლიანი სახე გაქუცული ქუდით მოიწმინდა და ტყაპუკის შიგნიდან „პრინის“ კოლოფი ამოიღო, — მოდი, მივწიოთ.

— მე არ ვეწვიო.

— მაშინ, ვილაპარაკოთ, — კაცი გადაჭრილ ტოტზე წამოჯდა და ნოსრევანს ადგილი დაუტოვა. კაცი ხალისიანი მოსაუბრე აღმოჩნდა, გამოჰკითხა ნოსრევანს სადაურობა, გვარ-სახელი, ფერმის სახაფხულო ადგილსამყოფელი, საქონლის რაოდენობა — საწველისა ცალკე, მშრალისა ცალკე და ბოლოს ჰკითხა:

— რას შერებით, ამ ავდარსა და ყინვას როგორ გადაურჩით?

— ამას თუ გადარჩენა ჰქვია, — მიუვო ნოსრევანმა და თავიანთი გასაჭირი შესწივლა, — აი მე ხომ მხედავთ, რას ვგეგმავ, სხეები უარეს დღეში არიან, ლამის შედ გადაჟვვო.

— ოთ, ვე ვერ მოგსვლიათ კარგი საქ-

მე, — თანაგრძნობით უთხრა გვერდისკენ წამალს ხომ ასმევთო, ჰკითხა.

— წამალი რომ გვექონდეს, რაღა გვიჭირდა?

— როგორ? აბა რას შერებით? რას აკეთებს გამგე?

— წასულა და... ველოდებით.

— როდის წავიდა

— კინაღამ ერთი კვირაა.

— ვერ გყოლიათ კარგი გამგე, — მოკლედ მოსჭრა კაცმა.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ... ეტყობა, აი საქმეზე ეტყობა დანა ველზე რომ მიადგა, მაშინ დაფიცურდა, მანამდე ხად იყო? ქოდა, ვერ ყოფილა კარგი მწერნე.

ნოსრევანი აღარ შეედაგა, ერთხანს კაციც ჩუმად იყო, მერე უცხად ნოსრევანი-საკენ შებრუნდა და ნახევრად ხუმრობით ჰკითხა:

— მე რომ ერთი კარგი წამალი გასწავლო, უუბარი წამალი, რას მომიცემთ, —

— ერთ დიდ თავ ყველს.

ასევე ნახევრად ხუმრობით უპასუხა ნოსრევანმაც.

— ა-რა, — ხელი გაიწნია კაცმა, — ყველი შინაც ბევრი მაქვს.

— აბა, რა გინდათ?

— ერთი ჩარგვა თქვენებური ჭაჭა ამომიტანე, მაგარი, აი, ბოთლში რომ ვუჭუნებს, მღერის.

— განა შინ თიბიტაური კი არა გაქვთ?

— მაქვს, მაგრამ ის ჯობია, მიყვარს, გულმუცელს რომ დასწავებს და ძარღვებში ცეცხლივით დაიელის, ის მიყვარს.

— ოღონდ ამ წამებას მომარჩინეთ და ერთს კი არა, ათ ბოთლს ამოგიტანთ.

— არა, ხუმრობაგაშვებით, — უკვე სერიოზულად თქვა კაცმა, — აფთიაქებში წამალი მართლაც ყოველთვის არ იშოვება და როდემდე უნდა ელოდოთ? ცოდოები ხართ, დასწარალებით.

— ჩვენც სწორედ მაგას ეწუხვართ. — უთხრა ნოსრევანმა და იმედმოცემული უკვე მოლოდინით მიაშტერდა. — თუკი მართლა არის რამე... იცით...

— არის მაშა! და კარგაც არის, ყველა აფთიაქის წამალს ჯობია: ტუსტი მოთხა-

რეთ, ფესვები გამოხარშეთ და ის დააღვინეთ

— ვე ტუბტი რაღაა?

— ბალახია ერთგვარი, ჯოყარა ბალახი.

— მერე და, სად ვიშოვოთ?

— რა შოვნა უნდა, ბიჭო, — გაიცინა კაცმა და შავ წვერ-ულვაშში თეთრი კბილები გამოაჩინა, — მიწაზე მოდის, ყველგან, სადაც მზე ადგება და მსუქანი ადგილია. გალავანს ქვევით, ძველი ნაბოსლარები რომ არის, იცი?

— ვიცი.

— აი, იქ არის ბევრი.

— რომ არ ვიცი, რომელია? — შორიდებით უთხრა ნოსრევანმა.

— მე აქ არა ვარ? წამოეყვები და გაჩვენებ, მოთხრამივ გიშველი

— თუ შეწუხდებით...

— რა შეწუხდება. ახლა მინც წასვლას ვაპირებდი და გზაც იქით მიმიდის — კაცმა ცული მხარზე გაიდო, — მომყვი, — უთხრა ნოსრევანს და გრძლად გააბოტა.

მანძილი ტყე-ტყე მოკლეზე გადაჭრეს და ციხვორს აქეთ, ტყემლიან ველში გავიდნენ. ნადარბაზვებს მხოლოდ გალავანის შედა კუთხე მოუჩანდა, დანარჩენს ნისლი ფარავდა, მუხა-ძელქვების ტოტებშიც მუქი ნისლის ხშირი აბლაბუდა გახლართულიყო. მთელი ვაკე აჭრელებულიყო პატარ-პატარა უფერული კუბურებით, აქა-იქ მონაცრისფერო ტბა იდგა, რომლის მკვრივ, უძრავ სიღრმეში მუხლებამდე შივ ჩამდგარი ტირიფების კლაკნილი ანარკელი ისატებოდა. ქაერში უჩინრად მოსრიალე მერცხლები ძღურტულებდნენ, ზოლო ნისლჩახვეული ტყიდან გუგულის „კაფე-თესე“ და ქედნების დამწუხრებული ღუღუნის ისმოდა.

ძველი ნაბოსლარებიც სწორედ ველს ქვევით, ღელის პირა გაკობში იყო. კაცმა ბოლქ-ბოლქვად ამოსული, მოთეთრო ბუხუსით დაფარული და დაკბილულფოთლებიანი ღეროები დაანახვა და, — აი, ტუხტი ამას ჰქვიაო, — უთხრა.

— ფესვი კი აი, ასეთი აქვს, — დააყოლა და ცულის ნიღრით ერთი ძირი მოთხარა. ბოლქვი გაფარჩხული ფესვებით მალ-

ლა შეაბრუნა, — აი, ხედავ? ^{ან უფროსს} ამ დეროებს ძირში დაჭრი, მერე დარეცხავ, ცოტათი დაქვევე კიდევ, ჯობია, წვენი დუღილში სრულად გამოეწურება, და დღეში თითო ჯამი, ან ორ-ორი, ნელ-თბილი დააღვინე.

— შოარჩენს კი ნამდვილად? — დაუფარავი ეჭვით ჰკითხა ნოსრევანმა.

— აკი გითხარი, უებარი წამალია-მეთქი, ორი დღე და შორჩა! მთლიანად გაუვლით.

— ხომ არაფერს აენებს?

— ბიჭო! — გაწყრა კაცი, — მე მეოწნი, ბალდი აღარა ვარ და არც მატყუარას ვგვევარ, ხუმრობა პო... ხუმრობა შეიძლება, მაგრამ ტყუილი არა. კაცი გელაპარაკები... საქონელს კი არა, ხვეულებისას ჩვენ თვითონაც თავს მაგით ვირჩენთ, არცერთი აფთიაქის წამალი არ შევდრება. თუმცა, რა ძალას გატან, — დაუმატა ბოლოს წყევით, — გინდა, წაიღე, გინდა — არა, მე ჩემი ვალი მოვიხადე, შორჩა და ვათავდა! — ნახახი მხარზე შეიდო და წასულა დააპირა.

ნოსრევანს შერცხვა.

— არა, არა, დაიცათ, — უთხრა მოზოდიშებით, — მჯერა ნამდვილად მჯერა, — და ბოლქვების თხრას პირველი თვითონვე შეუდგა.

• • •

ხალამოს, მწყემსებმა საქონელი ბინაზე რომ მორცევს, ნოსრევანს ტუხტის ფესვები უკვე დარეცხილი და მოსახარშად გამზადებული ჰქონდა, წყალიც მოეტანა და ახლა უფროსების დასტურსდა ელოდა. — რას იტყვიან, დათანხმდებიან თუ?

მწყემსები არა თუ დათანხმდნენ, მოუწონეს კიდევ. თავდაპირველად თითქოს იოთამსაც გაუხარდა, — ოღონდ არგოს, უშველოს და... — მაგრამ მერე, როცა ქებაში უნდა ჩაეყარათ და ცეცხლზე შემოედგათ, უცბად მხრები ორჭოფულად აიჩქრა.

— რა ვიცი, — თქვა ყოყმანით, — მკურნალობის ასეთი წესი — კერძო ექიმბაშური, კანონით ნებადართული არ არის და... რა ვიცი, მოგვიწონებს კოტე, რას იტყვის?

— რა უნდა თქვას კაცო, — შეცამათა

ჩოფური, — გაკეთებულ საქმეზე რა უნდა თქვას. ან რა კანონი და სამართალი უნდა, რაკი ხალხი ხმარობს, ხალხმა იცის...

— პო-და-პო, — ჩამოართვა თედომ, — ვაკეთებთ, ხომ არ ვაფუჭებთ. ეს მთიულე-ბი იმთავითვე მესაქონლე ხალხია და პი-რუტყვის მოვლა-პატრონობა ექიმებზე უკეთ იციან.

— ვიცი, მჯერა, — ტკეპნით თქვა იოთამმა, — მაგრამ მაინც...

— გჯერა და, აბა, რაღა მაინც და თითქოს?

— პო, თქმა ადვილია...

— ძნელი რაღაა, შე კაი კაცო?

იოთამი სარძევე ბოსლის ზღურბლზე იჯდა, დერეფნის სიღრმეში, და კარგად არ ჩანდა — ცუცხლის შუქი იჭამდე ფარსაგად ვერ სწვდებოდა, მაგრამ წვეწარმო-ზრდილ, ნაოჭიან სახეზე ჩრდილშიც ცხადად ემჩნეოდა ყოყმანი და გაუბედაობა, შავ, უწამწამო თვალებს ხშირ-ხშირად აბამხამებდა და შემკრთალ მსერას განზე აპარებდა. მწვერულები მოთმინებით უცდიდნენ პასუხს, მაგრამ ყველაზე მეტად მაინც ნოსრევანი ღელავდა- მიზეზიც ჰქონდა; წუღან აქეთობას მიწიანი ფესვებით მოყუ-ლთულ ტომარას მთელი იმედითა და თავ-მოწონებით მორბენინებდა და ასლა არ უნდოდა გაწბილებულიყო; იოთამს მომ-ლოდინე მსერას არ აცილებდა, მის ყო-ველ მიჭრაობაში რაღაც სათავისოს დაე-ძებდა.

— რა არის და... — როგორც იქნა აღიარა პასუხი იოთამმა და თავს ძალა დაატანა, რომ ხმისთვის მეტი დამაჯერებლობა მიეცა, — ის არის, რომა... რამე რომ მოხდეს, როდისმე, რომელიმე უბრა-ლოდ ყურიც რომ წამოხტკივდეს, მიზე-ზად ამას მომიფებენ. ხელმძღვანელობა, კანონი... ხომ იცით? ყველა ჯოხს ჩემს კისერზე გადაატყვენ... აბა სცადეთ და, თუ ადვილია, თვითონ ითავუთ.

მწვერულებმა ერთიანულად გადახედეს.

— ჩვენ რა ვითაყოთ? ჩვენზე რაც არის... ჩვენგან... აი, აქა ვართ.

— პო, მეტი რა შეგვიძლია?

— ან რა გვევალება?

— ბრიგადირი ხარ და მოთავსობა შე-
ნი ვალია.

— ჩემი ვალი ის არის, რომ საქონელს გაგუწობილდე, არ დაეღუპო, — გულბ-რილიად თქვა იოთამმა. — პო, აი, ეს არის.

— და ჩვენც მანდ არა ვართ? მაგას არ ვამბობთ?

— ვიცი, მესმის, მაგრამ... აკი გეუბნე-ბით... ექიმის წამალი რომ იყოს, კიდევ პო, თუ არა და, რა ვიცი, რას უწამს, არ-გებს თუ აგნებს.

— გეცადა მაინც, იოთამ, — რბილად, შემრიგებლურად შეაპარა თედომ, — გვე-ცადა რაკი ხალხი ხმარობს, ენდობა...

— პოდა, სცადეთ-მეთქი, — შეაწყვე-ტინა იოთამმა, — რაკი ჩემი არ გჯერათ. არ გესმით... აი, აქა ხართ და სცადეთ, ითავუთ.

— მერე, შენა?

— შე რა? გიყი კი არა ვარ, საქვეყნო საქმიანათვის თავი მარყუჟში გავყო? თუ არ დაიშლით, აკი გეუბნებით, აგე თქვენა და აგე ფერმა, — მეთქი, მე ხელი დამიბა-ნია.

ჩამოუარდა უსიამო, უხერხული სინუმე-ნოსრევანს ბოღმა უკვე ყელში ჰქონდა მო-მდგარი და თავს ძლივს იკავებდა, რომ იოთამს მუშტებით არ მივარდნოდა. იოთა-მი ამას პირველად არ შვრებოდა. როცა საქმე მის პირად პასუხისმგებლობაზე მი-დგებოდა, როგორც ყველა ფრთხილი და მშისმარა, თავის დაძვრენის არცერთ საჩო-თირო ხერხს არ ითაკილებდა, თუ საჭიროდ მიიჩნევდა, გაჯიუტებაც ურცხვი იცოდა და თავის მოკატუნებაც. ამის გამო კოტე მას მეღას, მორიგულს, ფერმის ვირთხას ეპასნდა და ამ შეუკაცმყოფელ თიკუნებს ხშირად პირშიც ეტყოდა, მაგრამ იოთამს ეს იოტისოდენადაც არ სწყინდა, თავმოყვა-რეობასთან მაინც და მაინც პირნათლად ვერ იყო და ვერც საქმის ერთგულებით დაიკვეხნიდა. ოღონდ თვითონ არაფერი ენებოდა, არაფერი მოჰკითხვოდა, არაფ-რით დაზარალებულიყო და ფერმა წყალ-საც რომ წაეღო, დიდად არ ინადლებდა. ყველაზე უფრო ცხადად ეს ახლა გამოჩ-ნდა, როცა გადამწყვეტი წუთი დადგა და

საბოლოო სიტყვა უნდა ეთქვა — თითქოს გაშიშვლდა, გამჭვირვალდა, სწორედ ასე მოეჩვენა ნოსტრევანს და ბრაზი გაუორკეცდა. — ო, ეს მართლაც მელა, მელა და მორიელი, მუდო, მუდო!

— რა ვქნათ, ხალხო, ხმა ამოიღეთ, — დაარღვია ილომ დუმილი, — ან ვცადოთ, ან გადავყაროთ.

მწვემსებები ისევ იოთამს მიაჩერდნენ. იოთამმა თავი გვერდზე მიიბრუნა.

— მე უკვე ვთქვი... და გაგათავი.

— ვნათქვამი საქმეს არ შევლის.

— მე სხვა სათქმელი არაფერი მაქვს.

— აბა ვე... ვე... რა პასუხია, იოთამ, — ჩოფური ფიცხი კაცი იყო და როცა მტკისმეტად გაჯავრდებოდა, ენა ებმებოდა, — არ გვეყო, რაც გულხელდაკრფილები ვისხედით? ვიზარალეთ? მაშ დავლუპოთ ფერმა? რისთვის ვართ აქ? სხვაც არა იყოს რა, სირცხვილია.

— მე რას ჩამაცივდით, კაცო, — იყვირა იოთამმა, ფეხზე წამოხტა და ხელები ისე აიჭნია, თითქოს რაღაცას აფრთხოხსო, — კო, რას ჩამაცივდით? ჩემი საკუთარი ხომ არ არის, რომ... თუნდ ერთ დღეს გაწყვეტილან, მე რა, რა შუაში ვარ? ყინვა იყო, საქონელი დაცივდა, კაცმა თავისი თვალით ნახა და... აი, ველოდები. მეტი რა ვქნა.

— პოდა, რომ არ მოდის, რომ არა ჩანს და ეს საქონელი კი... — ისევ დათმობით სცადა თედომ, მაგრამ იოთამმა ამჯერად სათქმელიც აღარ დაამთავრებინა, — მერე, ვე ჩემი ბრალია? — შეუძახა ისევ ხმამაღლა, — ჰა, ჩემი ბრალია? მე წავიდე და მოვიყვანო, თუ რა გინდათ ჩემგან არ მოდის და, პირიც იქით უქნია! კო, აი, ვერე... და პასუხსაც თვითონ ეტეშ. — ისევ ზღურბლზე დაჯდა და სიგარეტს მშვიდად, აუჩქარებლად მოუკიდა.

მთელი ამ დღის მანძილზე ქორია პაპას ხმა ერთხელაც არ ამოუღია. კოცონის ზედა მხარეს როგორღაც თავისთვის, განცალკევებულად იჯდა, ხელში წიწკი ეჭირა და თავდაბრილი ნაცარში მრუდე ხაზებს ავლებდა. გარეგნულად ისე ჩანდა, თითქოს მწვემსების კამათი არც ესმოდა და არც

აინტერესებდა, მაგრამ იოთამს გვერდებთან გამოხედა, თქმით არაფერი უთქვამს, მხოლოდ თავი გაიქნია ნელა, შემწყვანარებლურად ჩაიცინა.

მწვემსებმა, თითქოს ახალა შეამჩნიეს და პირი უმაღლ მისკენ იბრუნეს. ისევ დადგა პაპა ქორიას ჯერი, და ნოსტრევანმა ერთხელ კიდევ დაინახა, როგორ გადადის საქმე იმის ხელში, ვისაც იგი ნამდვილად ვკუთვნის, ვინც მისი ღირსია და მისთვის გაძლოლა და თავის გამეტებაც შეუძლია. პაპა ქორია ისე წამოედგა, პირზე ღიმი არ მოხცილებია, კოცონს ქვევიდან მოუარა, კოცონის პირას დაყუენცულ ძაღლს — მურიას ფეხი გაუქნია, სახბოე პაკის კართან მივიდა მკერდით ზედა დირეს გადაყვრდნო.

სბოებს გაბმით და გაგრძელებულად ახველებდათ, პაპა ქორია ერთხანს გაუნძრეველად იდგა, მერე უცხად შემობრუნდა და მოკლედ, ბრძანებასავით თქვა:

— არა, იმათი საცოდაობის ყურება აღარ შემიძლია, ჩაყარეთ ქვაბში და შემოქვიდეთ ცეცხლზე!

ნელა წამოებოჯა დერეფნისკენ, ზღურბლზე უჩუმრად აწრიალებულ იოთამს შეხედა და ისევ ღიმილი მოერია:

— ჰა, იოთამ — ბრიგადირო! თოდნდ ჩვენ არა გვეყნოს რაო, არა? საკუთარი ტყავი გადავარჩინეთ... მერე, ხელთ რომ აღარც საკუთარი რამე შევგრჩება და აღარც საერთო, მაშინ რაღა ვქნათო? ეს, თქვე უფიქრელებო, თქვენა! — დაუმატა თავისთვის, დერეფნის წინ, კიდურზე, პირუკუ წადგა, დონიჯი შემოიყარა და ნისლევიდან ამოტივტივებულ, შუკირბლულ ქედებს გახედა. მათ ფონზე თლითონაც უწომოდ მაღალი და დიდი ჩანდა — ძვალმსხვილი და ბუჭანიერი, თითქოს ჩრდილავდა მათ და გაახეხდსაც მთლიანად ფარავდა. ნოსტრევანი შეკყურებდა დაკუთხულ მხრებს და ეჩვენებოდა, რომ პაპა ქორია თავისი ჯერ ისევ შეუღახავი, ჯანსაღი აღნაგობით, სიმართლით, გამბედაობით ასევე იფარავდა მათაც, მწვემსებს, იფარავდა რაღაც გულისა და მოულოდნელობისაგან, რომ უიმისოდ ვველანი უმწეონი იყვნენ, უძღურნი, უსუსურნი უამისოდ

გაუქმირდებოდათ ყოფნა და თვით ფერმაც ვერ შესძლებდა არსებობას..

ტუბტის ნახარშს მართლაც სასწაულმოქმედი ძალა აღმოაჩნდა, ხბოებს ორ დღეში გაუქრათ ხველა და სახსრებშიც ხალვათად გაიშალნენ. მკურნალობას ზედად ამინდიც კარგი დაჰყვა. მზე თითქოს გააჯავრა ცა-ღრუბლის ამდენმა ჭირვეულობამ, ერთ დილას ერთბაშად გამოვლიჯა ჯანლის მკვრივი პირსაბურავი და დედამიწა თავისივე ნელსურნელების თბილ ოსშივარში გახვია. გამოდარების პირველსავე დღეს მყუდროდ და ზომიერად ჩამოთბა, ბალახმა მოიხედა, წამოიჭორჩა და ხაქონელსაც მეტი არაფერი უნდა. კოტებს ამოსვლისათვის ხბოებს ნაავადმყოფარობა თითქმის აღარც კი ემჩნეოდათ, ეს თვითონ კოტემაც შეატყო, როცა ბაკში შეიხედა და ხბოები დაათვალიერა:

— გაგიწერა ღმერთი! ავადმყოფობა თითქოს მოხდენიათ კიდევ, — გაიხუმრა სიცილით, — გაზრდილან, დამსხვილებულან.

— წამალი თუ მაინც იშოვე? — ჰკითხა იოთამმა.

— ვიშოვე კი, მაგრამ დედაბრის არაკივით გამომივიდა, — თქვა კოტემ მობოღიშებისავით და ისევ გაიცინა.

— არა, რათა, — შეაგება საჩქაროდ იოთამმა, — წამალი ყოველთვის ხაჭირთა, სთვლამდე ჯერ დიდი დროა და, ვინ იცის, როდის დაგვჭირდება. ხომ იწვალე, ინერვიულე, განა ეს ცოტაა?

— ეს კი მართლაც.. ძილშიც სულ აქაურობა მელანდებოდა.

მერე მწყემსებმა სოფლის ავ-კარგი გამოჰკითხეს და, რა თქმა უნდა, პირველადვე ვენახების ამბავი იკითხეს. საბედნიეროდ, სეტყვას სოფლამდე ვერ წაედწია და ვენახები უვნებლად გადარჩენილიყო. თავის მხრივ კოტემ წველაობის მდგომარეობა იკითხა:

— რა ჭნა, ამ გამოდარებაზე ცოტა მაინც ვერ მოიმატა?

— მხოლოდ ცოტა, ძალიან ცოტა.

— ყველი? დაგროვდა რამე?

— ყველი კი, ყველა კასრი უკვე პირთამდე მოიყარა.

— ხაჭოს კი, აბა... რას დაწმინდებენ?

— ხაჭო... არა, არაფერი, — ენის ბორძიკით უთხრა იოთამმა, — ხბოები სულ შრატით გაეიყვანეთ და... აბა, როგორ?

— მეორე ბინაში რა ამბავია, არაფერი გაეგვია?

— როგორ არა, გუშინ იმათი ბრიგადირი ვნახე..

— რა? როგორა ვართო?

— კარგად არიან, ოღონდ იმათაც ყველის ჭურჭელი აღარ ჰყოფნით, თუ კოტემ დღეს-ხვალაც არ ამოვიდა და ყველი არ წაიღო... აღარ ვიცით, რა ეწნათო.

— ალბათ ხაჭოც დაუგროვდებოდაი?

— რა თქმა უნდა, ისინი შრატს სხვა რაში გახარჯავდნენ.

— მაშ, მე დღესვე უნდა გაგბრუნდე და დილისთვის მეურმეები ამოვიყვანო.

— კი, კი, ჯობია. ახლა წველა უცხად იმატებს და, თუ ჭურჭელი არ გეწნა...

კოტემ აღარ დააყოვნა, ახლად ოფლმემშრალი ცხენი შეკაზმა და სოფელში წასვლამდე მეორე ბინაც მოინახულა. ამასობაში მწყემსებმა გადილაურებული საქონელი დაწველეს, მერე ვედროებით წყალი, გაათბეს და ერთმანეთს თავი დაბანინეს, თმა და წვერიც გაიკრიბ-გაიპარსეს. იოთამს ჰქონდა სადალაქო იარაღები და ხელობაშიც კარგად გაწოფული ჩანდა.

წველამ მართლაც უცხად იმატა, სითბოსა და ნედლ, მწიფე ბალახზე რძე ნაგუბარა წყალივით მოსკდა, ისე კი აღარ იყო, როგორც, მაგალითად, გუშინ და გუშინწინ, მწყემსები მთელი ძალით რომ ექაჩებოდნენ ფურის ძუძუებს და ვედროებს გაჭირვებით აესებდნენ — ცურ-ძუძუდან უკვე თავისით მოთქრიალედა და მწველავებს ხელებზე ღვართქავად გადასდიოდა.

ტალაბი აშრა, ნაღვარევი ადგილები გადასწორდა, მიწა გამკვრივდა და საქმეც ძველებურ კალაპოტში ჩადგა, ძველი ხალისი დაიბრუნა. გაჭირვებას ერთი კარგი თვისება აქვს: როცა კეთილად, უფათურაკოდ დასრულდება, მტყნინებინდანაც უშალევი ჭრება ხოლმე, ხოლო განწყობას, გუნებას ისე არაფერი ახალისებს მთაში, როგორც კარგი ამინდი. ყინვა, უამინდობა,

საქონლის ავადმყოფობა და თავიანთი გასაჭირი გამოდარებას მეორე-მესამე დღეებზე მწყვეტებს ამბის-ამბადაც აღარ ახსოვდათ. საწყენი და გულმოსახლეული აღარაფერი ჰქონდათ, უამინდობის გამო თუ რამ ეწყენინებინათ ერთიმეორისათვის, ისიც დაივიწყეს, თითქოს წყალსა და ავდარს გაატანეს და საქმესაც და ერთმანეთსაც ისევ შეთანხმებულად, შეწყობილად მოუკიდნენ.

ნოსრველანსაც ისევ დაუდგა იმედის დღეები. ახლა ერთი კი არა, შეუძლო ორი დღითაც ჩასულიყო სოფელში, ჯერ კიდევ არ ცხელოდა და მწყევლები შენაცვლებასზე უარს არ ეტყობდნენ. ჩახვლა კი, ოპ, რა ძალიან ეწადა! ახლა უკვე დედის ნახვაც ნამდვილად უნდოდა, რომელიც აგე, რა ხანი იყო, მარტოკა ცხოვრობდა, უგლიდა ოჯახს, უხო-კარმიდამოს, თუ ლილის ნახვა ოცნებად ჰქონდა ქვეული, დედის წინაშე თავს დამნაშავედ გრძნობდა: ორა წუელიწადი ელოდა დედა და რით გადაუსადა, რით მიუზღო ორი წლის უსასრულო წუხილი და მოლოდინი? ორი დღის შემდეგ ისევ მიატოვა და ერთხელ ხანსახად ჩასვლაც არ აღირსა. სწორედ ასე ეტყვის კოტეს და ისიც, უყოყმანოდ დათანხმდება, გაუგებს. ამით დაიმედებული ყოველდღე მზის გადახრისას, ნაადრევად მოერეებოდა ხბოებს ბინისაკენ და გულში სრული იმედით იმეორებდა:

— რა თქმა უნდა, რასაკვირველია... ოღონდ მოვიდეს, ჩქარა მოვიდეს და...

აგე, მოსულა კიდევ! — ბოსლის ზემოთ, დიდი წიფლის ქვეშ, თუთრი ცხენი აბია და კულის ჩქარი ქნევით ბურნების კუპრისფერ ღრუბელს იგრიებს.

ნოსრველანმა ხბოებს ჯობი გაუქნია და უფრო ააჩქარა, მაგრამ ბოსელს რომ მიუახლოვდა, დერეფნიდან ისეთი მქისე საუბარი გაიგონა, რომ თავისდაუნებურად ნაბიჯი ისევ შეანელა. კოტესი და ქორიას ხმა იცნო. ნეტა რაზე დავობენ? კიდევ გადადგა რამდენიმე ფრთხილი ნაბიჯი და ბოლოს სატყევიც გაარჩია — მიხვდა, რაზეც დაობდნენ: გამოდარების შემდეგ კოტემ ორჯერ წაიღო ყველი ჩასაბარებლად და ორჯერვე წინანდელი წონების

ტოლი გამოსულიყო — არც შეტყობენ მუქ კლები. ამან მწყევლები დააეჭვა, ხოლო პაპა ქორიამ ამას წინათ მთელი დაბეჯითებით თქვა: მე მგონი, ყველმრეწვის კაცი და კოტე, ერთმანეთში რაღაცას მამაძაღლობუნო. აი ახლაც თითქმის იგივე გაიმეორა და თავისი რბილი, მოღუღუნე ხმით საკმაოდ მკვახედაც დაუმატა:

— ბოლოს და ბოლოს, როდემდე? წველამ იმატა, ყველის წონა კი იგივე დარჩა, რათა? რატომ? სად მიდის ნაწველი?

საუბარი ამაზე შეწყდა. ნოსრველანმა ისე შერევა ხბოები ბაკში, ისე შევიდა დერეფანში, მოიხსნა თოფი და გულა, რომ გადაარჯებული სმენა წამითაც არ მოუღუნებია, მაგრამ არც პაპა ქორიას და არც სხვებს ამის თაობაზე აღარაფერი უთქვამთ. თუმცა ან რას იტყობდნენ, კოტე მათთან აღარ იყო, შიგნით შესულიყო და ხანგაჩიშოს აჩააკუნებდა. თვითონ კოცონის გვერდით ისხდნენ და კალმხა სოკოს არჩევდნენ „ძირებს დანებით აჭრიდნენ. თითო ბიბილოებს წვრილად ხვედნენ და ვახშმის ქებაში ყრიდნენ. წაქცეული, ყანდარი ხეები ნაწვიმარზე კალმხა და მაჩალო ხოკოებით დაიფარა, მწყევლებს თითქმის ყოველდღე მოჰქონდათ და გემრიელ ვახშამსაც ამზადებდნენ.

მაღე ბოსლიდან კოტეც გამოვიდა. ახლად გაპარსულ მწითურ სახეზე წყენა უფრო ცხადად ემჩნეოდა, ტილოს ხალათზე ლეგა ფერის ნახშიარი პიჯაკი წამოესხა, და პირში ანთებული სიგარეტი ვჭირა. ეს მისი უცვლელი ჩვევა იყო — როცა გაჯავრდებოდა, პირიდან პაპიროსს აღარ გამოიღებდა. გაჯავრება იმაზეც ეტყობოდა, რომ ნოსრველანს ჩვეულებრივ აღარ მიხალმებია. ჯერ დერეფნის წინ გაიარ-გამოიარა, მერე დოინჯშემოყრილი ქორიას პირდაპირ ჩამოდგა, ცალი წარბი მაღლა, კულულებისაკენ აზიდა და ტკეპნით და აღრენით ჰკითხა:

— მაშ, შენ ამბობ, რომ... მე ვიპარავ, არა? ესე იგი, ქურდი ვარ?

— მე ეგ არ მოთქვამს! — ასევე ხაზგასმით და ტკეპნით უთხრა პაპა ქორიამ,

თანაც ისე, რომ არც თავი აუწევია და არც სოკოს რჩევა შეუწყვეტია.

— ვერე გამოდის და... იცოდვ, არ გაპატიებ, ცილისწამება კანონით ისჯება, დიას, დიას, ჰო!

— შენ მაგით ნუ მაშინებ, — პაპა ქორიამ ახლა კი ასწია ხშირთმიანი თეთრი თავი და ცისფერი თვალები დაბლიდან შეანათა, — გაიგე? ნუ მაშინებ! ზაუხუელი რომ განახვერდა და წველამ ერთიორად იმატა, ხოლო ყველის წონა კი იგივე დარჩა, განა ეს ტყუილია? ჩვენი შრომა, რძისა და ყველ-ხაჭოს წონა-რაოდენობით ფასდება და ასე რომ გაგრძელდეს... პა, ვერე არ არის? თქვით? ამოიღეთ ხმა! — მწვემსები სათითაოდ ჩამოათვალიერა და მზერა ბოლოს იოთამზე შეაჩერა.

იოთამი უმწეოდ აწრიალდა, აცმუკდა, თუშური ნაბდის ქუდი ხან ნაოქიან უშბლზე ჩამოიწია, ხან მოტვლებილ კეფაზე გადაიკურა და წვრილი, შავი თვალები დაშფრთხალივით დააფეთა:

— რა ვიცი... რა ვთქვა? აგე, ხო ამბობ, შენ ხომ ამბობ და... მე რაღა ვთქვა... რა ვიცი.

— რა არ იცი, რა? — დატუქსა პაპა ქორიამ, ყველს რომ აკლდება, ეგ არ იცი? არ უნდა გაეაგოთ, სად მიდის ჩვენი შრომა? არ უნდა ვიცოდეთ?

— უნდა ვიცოდეთ, პო... თუმცა, რა ვიცი, — ჩაიბურტყუნა იოთამმა და თავი დახარა.

კოტე მკიკაძის უბის ჯიბიდან ორად მოკეცილი ქვითრების დასტა ამოიღო და ქორიას ზედ მიაყარა.

— აჰა, ნახე და გაიგე! ყველაფერი მანდ წერია, სულ მისხალ-მისხალ წერია და... ნახე, დაითხარე თვალები!

იოთამმა გაფანტული ფურცლები მოკრიფა, აჩქარებით დაალაგა ერთმანეთზე და ისევ კოტეს დაუბრუნა.

— მანდ რა სწერია, არ ვიცი და არც მინიტერებს, — განაგრძო პაპა ქორიამ, — მე სიმართლე მინდა.

— სიმართლეა ეგ, პო, სიმართლე! არ გჯერა და წადი, აგე, კოლმეურნეობაა, ხელმძღვანელობაა, რევიზია, კონტროლი, არადა, რაიონია, სასამართლო და პროკუ-

რატურა იქ წადი და ინიციალი შეგიწერე ქენი! — დერფუნის წინ აჩქარებით გაიარ-გამოიარა, სიარულში ახალ სიგარეტს მოუკიდა, პირიდან გამოუღებლად რამდენიმე ნაფაზი დაჰკრა და ისევ პაპა ქორიას მიუბრუნდა. — სიმართლე, სიმართლე!.. — ჩაილაპარაკა გამოჯაგრებით, — მთელი შენი ცხოვრება მაგ ცარიელ სიმართლეს შეაღიე და რა მოიგე? რა მოგცა?

ქორიამ აღარ უპასუხა. თუმცა პასუხს არც კოტე დალოდებია — საწოლიდან ქვითრები წამოკრიფა და ისევ ბოსულში შევიდა.

მწვემსები მორჩნენ სოკოს დარჩევას, ნარჩენები უხოს ქვედა კიდურზე გადაყარეს, კალთებიც იქვე გადაიბურტყეს, მერე ჩოფურმა დარჩეული სოკოთი სახე ქვაბი აიღო და ნოშრევანს გაუწოდა:

— ერთი შენს გასრდას, ხევზე ჩაიბინე და ამორცხე. ვედროც გააყოლე, გადასალეება დაგჭირდება, და ბარემ წყალიც გამოაყოლე.

სანამ ნოშრევანი ბაქის მარგილზე ჩამოსხობილ ვედროს ჩამოიღებდა, ბოსლიდან კოტეც გამოჩნდა, — სახე უცინოდა და თავს გაკვირვებით იქნევდა, ბოლოს მწვემსებისაკენ შებრუნდა და ხმამაღლა გადაიხარხარა:

— ჩვენ თუ... გიყები არ ვიყოთ... ხა-ხა-ხა! თავი მომიკედეს დიას, დიას, ნამდვილად გიყები ვართ, არც მეტი, არც ნაკლები! ერთი მითხარით, აქ ამ კლდე-ღრეშაც რომ ერთმანეთს ვჯიჯვინდეთ, სიგიფე არ არის, მაშ რა ეშმაკია? გაგიწყრათ ღმერთი! ჩემი არ გჯერათ, არა? არ მენდობით? ექვი გეპარებათ? ადექით და, თქვენ თვითონ ზიდეთ, წაიღეთ, მიუწონეთ, ჩაბარეთ. თუგინდ შენ, თუგინდ შენ... რომელსაც გინდათ. აი, იოთამი, ბრიგადირია და ვეალება კიდევ... მე აი აქ ვიქნები, თქვენ კარგად იცით, საქმე არ მესარება — ფურსაც მოწველავ და ყველსაც შევადედებ, ჩაგილაგებთ, გაგიშვადებთ და წაიღეთ... ნახირშიც წავალ, საქმე სხვაც ბევრია, აი, მაგალითად, წყარო! გვერდით წყარო ამოგვიდის და ხვეის წყალს კი ვსვამთ. რაც ფერმაში

ვარ, სულ ვფიქრობ და თავი ვერ მოვაბი, ჰოდა, ახლა გაგაკეთებ. ამოვიტან ცემენტს, ე ქვა და ქვიშა აქ არის და... მილსაც დავუდებ. აბა, თქვე კაი ხალხო, ასე არ ჯობია? საჩუბრად ხომ არ ამოვსულვართ აქ? პირიქით... აგე, სურჯინში რქაწითელით ხავსე ტიკჭორა დევს, მეორე თვალში დანიერული დედალი და დეკულის სამწვადეც აწყვია, ტარხუნა ხომ არის და არის, ვახშმად კი სოკოც მზადდება, ჩვენც აქა ვართ.. მეტი რაღა გვინდა? ტკბილი სიტყვა, თბილი გული, ღიმილი და... სიცოცხლე, დიდხანს სიცოცხლე, დიახ, დიახ, ჰო! და თქვენ კი... თითქოს მტრები ვიყოთ. ხა-ხა-ხა, გაგიწყვრათ ღმერთი! — ისე გადაიხარხარა და ცოტახანის შემდეგ კვლავ ხუმრობაგამეებით განაგრძო, — აი, კიდევ გეუბნებით: დღეიდან ყველს სიახლოვეს აღარ გაეკვარები, მარტო ჩავილაგებთ, გაგიმზადებთ და... სხვა თუ არაფერი, თქვენს საყვედურს ხომ მოვრჩები, დავისხეწებ კიდევ. რა ჯობია ამ იალალზე ყოფნას, აბა, გახედვ, თვალი მოიწყვეს თუ გული! — წინა კიდურზე გავიდა, ჩამავალი მზის სუსტი ათინათით მოსატულ მწვერვალებს შეოცნებ მსუკა მოაგლო და ნელი ხნით ხიმღერაც კლავოლა: მწყვეში ვარ, მთაში დავდივარ, კლდე ღრეში დავსეტკილობ, ვარალოო...

მწყვეშივარ — ილომ, თედომ, ჩოფურმა და იოთამმა ერთმანეთს გაკვირვებით გადახედეს, კამათის სასიკეთო დასასრული ნოსრევანს გაუხარდა, ხოლო პაპა ქორიამ თავი გაიქნია და თავისთვის ნელა ჩაიციინა.

კოტემ თავისი დანაპირები ამ პირველ საღამოსვე აასრულა — ხალათი გაიძრო, საწველელი ჩამოიღო, — აბა, მომყე, თუ ბიჭი ხარო, — შეუძახა იოთამს, მხარზე ხელი დაჰკრა და ბავის ხარხებს ჭაბუკური სიმსუბუქით გადაახტა.

ხაქმეში კოტეს ჩარევამ ყველანი გაახალისა. თითქოს რძის პირველმა ჭავლმაც ვედროების ძირზე სხვაგვარად გაიკრიალა და გაიბა ჩვეულებრივი შიი-შუუ! შიი-შუ! რომლის ერთფეროვან რიტმს დროდადრო ისევ კოტეს თმასიანი შეძახილი არღვევდა:

— იოთამ, ბიჭო! საღ ხატმეცაჩი ჩამოქმე რჩე თორემა...

იოთამს პირველსავე ვედროზე აჯობა და კისურში ჭაღის კაი მოზრდილი ქულაც მისცხო. მერე სხვებიც დაჯაბნა. ერთხელ ნოსრევანსაც გაეჯობრა, მაგრამ ჭაღის დასადებად არ გაიმეტა, თუმცა ნოსრევანმა დამარცხება აღიარა და კისური თვითონვე მიუშვია.

— შენ არა, — უთხრა ღიმილით, — ჯერ კიდევ ახალი ხარ, მერე კი, იცოდე, შენი ჯერიც დადგება.

ფურები დაწველებს, რძე შეადედეს, მყეფრებს აჭამეს და თეობზე გაუქაიეს, მერე ხელები გადაიბანეს და სოკოს მოხარშვამდე ისევ დერეფანში ჩამოსხდნენ. ილომ შიგნიდან ტრაქიც გამოიტანა, აანთო და კედლის ღრიტოში დაყოლებულ თაროზე შემოიდგა.

ზაფხულის წყნარი, ვარსკვლავიანი საღამო იყო — მწყვესური საღამო. ცეცხლზე სოკოს ჭეაბი თუხთუხებდა. ტრაქის მოპარპაღე ალი დერეფნის ჩრდილებს არხვედა და ჭერზე მოტორტმანე ორთქლის მსუბუქ ღრუბელს წითლად აფერადებდა. ტყიდან ციფვის მწყიტინი და ოლოლების უხასრულო მოთქმა ისმოდა. დროდადრო ნიაგიც ფრთას მოიქნედა, ბოსლის ზემოთ მდგარ დიდ ფიფულს ძირს-დახრილ ტოტებს შეურსვედა, ბუქნარიან ტაფობზე ჩჭარი შარიშურით გადაიბრუნდა და ტყის თანაბარ სუნთქვას შეერთოდა. მწყვესები და კოტე უკვე ამხანაგურ-მეგობრულად საუბრობდნენ იქითურაქეთურზე — წლევანდელ ზაფხულზე, ყურძნისა და პურის მოსავალზე, დარამინდის აგ-კარგიანობაზე და, რა თქმა უნდა, შრომადღის მოსალოდნელ ღირებულებაზე.

— როგორც ამბობენ, წელს კაი განაწილება უნდა იყოს, — თქვა იოთამმა და კოტეს შესუდა, — თავმჯდომარეს უთქვამს, სალხს შეპირები.

— ჰო, ფული ბლომად ჰქონიათ, ნოსრევანი საუბარში არ ერეოდა, განაპირად იჯდა, კოცონის ზედა მხარეს და პაპა ქორიასი და კოტეს წვლანდელ კამათზე ფიქრობდა. ვერ გაერკვია, რომელი

იყო წიდან მართალი. გადაჭრით თქმა მართლაც ძნელი იყო, განა ასე ადვილად დასთმობდა კოტე, რომ მართლა ტყუოდეს და ყველის წონაში რაღაც სიყალბეს ჩადიდოდეს? რა თქმა უნდა, არა. გიჟი ხომ არ არის, თავისი საიდუმლო ასე უბრალოდ და ძალდაუტანებლად ჩაუვდოს სხვას ხელში? თქვენ თვითონ წაიღეთ და მიუწონეთო. მერე რა მოყვება ამას? ხომ გამქდაგუნდება ყველაფერი, გამოაშკარავდება და მაშინ კოტეს ნაღდი ციხე მოელის, არა, დამნაშავე ასე ადვილად და უსუსურად არასოდეს ნებდება. იქნებ პაპა ჭორია სცდება და ყველაფერი ზედმეტი ეჭვიანობით მოსდის? ეს აზრი საკმაოდ ჭკავდა სიმართლეს, მართალია, პაპა ჭორია ისეთი კაცი არ იყო, რომ უშიშვროდ და ჰაიპარად რამე ეთქვა, მაგრამ, ვინ იცის, ქვეყნად შეუმცდარი არავინ არის. საკუთარი თვალთ არაფერი ენახა, დამოწმება არაფრისა შეძლო, ხოლო ეჭვს და ვარაუდს კოტეს საქციელი მთლიანად უარყოფდა.

„ნამდვილად პაპა ჭორია სცდება, ამჯერად სცდება,“ — დაასვენა საბოლოოდ, ფიქრი ამაზე შეწყვიტა და ისევ თავისი საქიროება-სათხოვარი გაიხსენა:

„უსათუოდ ვეტყვი... ახლა თუ არა, ვახშმის შემდეგ მაინც“.

მაგრამ თქმა ვერც ნავახშმევს მოახერხა, — ხელსაყრელი წუთი ვერ შეურჩია. მწყევლებმა ღვინო შეხვუნ, შეზარბოშდნენ და ალაპარაკდნენ. ჯერ ერთმანეთში იბუნჯეს, იხუმრეს, მერე საუბარი თავთავიანთ პირად საქიროებაზე გადაიტანეს. იღობ თქვა, საზლი მაქვს შიგნით მოსამთავრებელი, სეზონს რომ მოვრჩებით, ერთ-ორი კვირით შევბუღება უნდა ვითხოვო, ნებართვა ავიღო და სამასალე ხეები აქვე დავამზადო. მეორე სართული მეც გასამართი მაქვსო, — ჩაურთო ჩოფურმა, მაგრამ სანამ ბიჭი უმაღლესს არ დაამთავრებს და შინ არ მიბრუნდება, მარტო ვერაფერს გავხდებით.

— წელს ისიც ამთავრებს, საფხულის ბოლოს მეც ჩავალ და...

იოთამს სახლი უკვე მოთავებული ქეთია, მაგრამ ახალ სამოსახლოზე ჯერ ვა-

ზი არ ედგა და ახლა სწორედ ნამდვილი ჩაყრასა და ლარგამულ კარის ვენახზე ოცნებობდა: ჩავალ თუ არა, ორპირს გადავაბრუნებინებ და თავმჯდომარეს ნამყენსაც გამოვაწერინებ. ქართველ კაცს თუ კარზე რიგიანი ვენახი არა აქვს, იმისი სიცოცხლე სიცოცხლედ არ მიმაჩნიაო, თქვა ბოლოს და სხვებმაც უმაღ დაუმოწმეს:

— სწორია! მართალია!

— უვენახოდ ან სახლკარს რა ლაზათი აქვს?

— ოღონდაც, არა აქვს, ოღონდაც.

— ჰე-ჰე, კარის ვენახი, კარგი ვენახი... დალოცვილია, კურთხეული, რა შეედრება?

ყველამ რაღაც საქიროება გაიხსენა, მაგრამ ადგილს ჯერ საერთო საქმეს უთმობდნენ და საკუთარ საზრუნავს ყველანი ზაფხულის ბოლოსათვის, მოცლისას ვარაუდობდნენ. ასეთ დროს და ამის შემდეგ პიროვნულ-ინტიმური სურვილის წინ წამოწევა, გამხელა, ნოშრევანს ძალიან შეუსაბამოდ მოეჩვენა, ეხებრხულა, თავისი სულწასულობისა შერცხვა კიდევ და სათქმელის ისევ სახვალიოდ გადადებდა ამჯობინა.

ეს განზრახვა ძილშიაც ჩაჰყვა და დილით ჩვეულებრივზე ბევრად ადრე გაეღვიძა. თვალის გახელისთანავე ზვეით, დიდი წიფლისაკენ გაიხედა: კოტეს ამ სისძირას უყვარდა ძილი, როცა კარგი ამინდი იყო და ფერმაში დამეს გაათედა — გაეხვეოდა ნაბადში, თავქვეშ უნაგირს ამოიღებდა და ცხენსაც გვერდით დაიბამდა.

მაგრამ ახლა იქ აღარც კოტე ჩანდა და არც მისი თეთრი ცხენი, თუმცა გათენებას ჯერ კიდევ ბევრი აკლდა — ცისპირი ის-ის იყო, ტყდებოდა და ჩიტებიც ჯერ მხოლოდ ჩქროდ და კანტიკუნტად სტეცდნენ.

ნეტა, სად წავიდოდა ასე დილაადრინა? აგე, თავის ადგილზე აღარც ლაგამ-უნაგირი დევს. წუსულ ადრე წასვლაზე არაფერი უთქვამს, თუმცა კოტეს რას გაუგებ, ვერცხლისწყალივით არის, ერთ წუთს

რომ აქ იყოს, მეორე წუთს თვალს და ხელს შუა გაქრება და სადღაც სხვაგან გამოჩნდება.

ნოსრევანმა სამწყსო გულსუწადინოდ გაირეკა. დღეს ჩვეულებრივ ციხე-გალავანთან აღარ ასულა და თვალი ხანგრძლივად არც ქვევრიდან გაუსტერებია, ღელის დასაწყისთან ნახირი თავივე დააბრუნა, ტყე-ბურქნარიან დაფერდებაზე ჩაუშვა და თვითონაც უკან ჩაჰყვა. და ის იყო, ჩამოჯდა კი პანტის ჩრდილში პურის ხაჭაპურად, რომ ზვევიდან კოტეს ძახილიც გაიხმა.

— ძია კოტე?! — კოტეს ციხეგორში გამოჩენას ნოსრევანი უკვე შეწყვეული იყო, აქედან სოფლამდე მოკლე, საცალფეხო ბილიკი ჩადიოდა და ჩასვლა იყო, თუ ამოსვლა, როცა ერქარებოდა, კოტე უმეტესწილად ამ გზით სიარულს ამოიბინებდა, ნოსრევანსაც ხშირად შეესმაინებოდა ხოლმე. მაგრამ ახლა არაფრით არ მოვლოდა — ახლომასლო არ ვგულებოდა და სოფლიდან კი ასე ჩქარა არ ამოვიდოდა...

ძახილი კიდევ გაიხმა.

ხმაში აჩქარება და მოუთმენლობა ემჩნეოდა. ნოსრევანი თვითონაც აჩქარდა, — მოვდივარ! მოვდივარ! — ჩანთაზე გაშლილი ხაგზალი ვერევე მიატოვა და აღმართი სწრაფად აირბინა:

— რა იყო, ძია კოტე, ხომ არაფერი მოხდა?

— რა უნდა მომხდარიყო, ბიჭო, გაგიწყრა ღმერთი! — კოტე ისევ ცხენზე იჯდა და მაღლიდან ისეთნაირად დაჰყურებდა, — შეკავებული ღიმილით, თითქოს რაღაც უხაროდა და არ იმჩნევდა, — არაფერიც არ მომხდარა. ისე გამოვიარე, გნახე. მთაში ვართ, ძმაკაცები ვართ და... ხანდახან ერთმანეთიც რომ მოვიკითხოთ, საკვირველია? გაგიწყრა ღმერთი!

ნოსრევანმა უფრო გაკვირვებით შეხედა.

— დიახ, დიახ, პო, — კოტე ცხენიდან ჩამოსტა, ოფლში გახვითქულ ცხენს აფშარის თოვი დაუგრძელა და საძოვარზე მიუშვა — ჰა, რას შერები?

— რა მიშავს, ვარ?

— რა მიშავს კი არა, კარგად უნდა იყო,

მაგრად! მწყემსობა მამაცადად... ასეთი ვარ მე, ასეთი უნდა იყო შენც, დიახ, პო! — მიიხედ-მოიხედა და ჰკითხა, — სამწყსო სადღა გყავს?

— აგე, ქვევით, ღელის დაყოლებაზე.

— ხომ მოკეთდნენ ავადმყოფობის შემდეგ, მოიხედეს?

— კი, რა თქმა უნდა,

— კარგია... წულს მე და შენ ბედი გეწყალობს, — გააკინა და ისევ განზე გაიხედა. რამდენსავე წამს ჩუმიად იდგა, მერე უცბად შენობრუნდა და ხმადაწვეით, უკვე ხაქმიან კილოზე უთხრა, — ახლა კი აი რატომ დაგიძახე: დღეს აქ ერთი კაცი მოვა შენთან, რაღაც პატარა ხაქმე ქონია, დახმარება სჭირდება. მეგობარი კაცია და... თუ არ დაიზარებ.

— რა ხატიქმელია, ძია კოტე, ან ისეთი რა უნდა იყოს, რომ...

— ისეთი არაფერი, — გაჰიანურებით თქვა კოტემ, — რაღაც საქონელი მყოლია გადასარეკი და... თუ ხაიმედო ვინმე გყავს მწყემსებში, მომხმარეო ბიჭი მყავს-მეთქი ისეთი, რომ... ვეფხევივითა-მეთქი, ხელებიდან ხულ ნაპერწკლები სცვივა-მეთქი, დიახ, დიახ, პო, სწორედ ისე ვუთხარი. და ახლა, რომ... ხომ იყი, სირცხვილია.

— კი, ძია კოტე, მოვიდეს და... მე აქა ვარ, მზადა ვარ.

— პოდა, ეგრე... დანარჩენს თვითონ გეტყვის, სად, როგორ და ვისთან.

— ხბოები? — გაახსენდა უცბად ნოსრევანს, — უპატრონოდ ხომ ვერ დაეტოვებ?

— უპატრონოდ რატომ, ძალღი ხომ გყავს?

— მყავს.

— დატოვე ძალღი და...

— დაეტოვებ კი, მაგრამ მარტო ძალღის იმედით... საშიშია.

— მაშინ აი, რა ქენი, — უთხრა წამიერი ფიქრის შემდეგ კოტემ, — აგე, გალავანი, შერევე და კარები ფიჩხით გადაუღობე.

ნოსრევანმა გაკვირვებით შეხედა.

— რა იყო, ძალღი ნადირს არ გააჭაქანებს, მერე შენც მოხვალ.

— მერე, ასე შეიძლება?

— ვითომ რატომ არა, — გაიცინა კოტე, — განა ჩვენი წინაპრები ამ ციხე-გალავნებს სულ თავშესაფარად არ ამუშენებდნენ?

— ისინი საჭონილიხათვის კი არ ამუშენებდნენ.

— სულერთი არ არის, გაგიწყრა ღმერთი, — ისევ გაიცინა კოტე, — არ იცი, რომ ყველა ნივთს, საგანს, დროის შესაბამისი დანიშნულება და გამოყენება აქვს. ისინი ადამიანებს აფარებდნენ, ჩვენ საჭონელი შევაფართო, ვითომ რაო.

თავის ნათქვამმა კოტე უფრო გაამხიარულა. თბონიხათვის ნოსრევანი ამაზე შესაფერ დროს ველარ იპოვიდა, თუმცა პირდაპირ თქმას მაინც მოერიდა და სათქმელი შემოვლით დაიწყო:

— ახლა საით, ძია კოტე, სოფელში?

— არა, სოფლიდან მოვდივარ, აგე, ცემენტი მომაქვს, — ნოსრევანს ხურჯინიდან ამოშვერილი მუყაოს პარკები დაანახა, წყარო უნდა გავაკეთო, წუხელ ხომ ვოქვი? ჰოდა, უნდა გავაკეთო.

„წუხელვე წახულა“, — გაიფიქრა ნოსრევანმა, — ჰოთ, — გააგრძელა ხმამაღლა, — მეც მიხდოდა სოფელში ჩასვლა... ერთი დღით მაინც.

— სოფელში?

— ჰო, დედას ენახავდი... თუ გამიმეგობ.

— როგორ არ გაგიშვებ, ბიჭო, ერთი დღით კი არა, ორითაც გაგიშვებ, და აი, ცხენსაც გათხოვებ.

„ცხენსაც გათხოვებო?!“ — ნოსრევანი ამდენს არ მოელოდა და ამით დაიმედებულმა პირდაპირ კითხა:

— როდის?

— როცა შენ გინდა, როცა მეტყვი.

— მაშინ, ხვალე, ხვალევე.

— ხვალევე? — კოტე ჩაფიქრდა, — ხვალე... შეიძლება ვერა, მე თვითონაც არ მცალია, საზამთრო საძოვრებზე თივის დამამზადებელი ბრიგადა უნდა გავისტუმრო, შეიძლება თვითონაც გაუყვე. მაგრამ ძალიან მალე კი გაგიშვებ, უსათუოდ გაგიშვებ. — ცხენის საბმურს მოსწვა, ცხენზე მკვირცხლად ამხედრდა და გააგრ-

ძელა, — შენს შეახებ თავმჯდომარეს უკვე ველაპარაკე, რაიონში ვუთხარი ბიჭებს, გაქე, კარგი მუშაკია, ბევრით და უმადლესის ლიმიტი უნდა მივცეთ-მეთქი. კო, შემპირდნენ, გამარჯე და მუყაით ახალგაზრდას ყველაფრით წავახალისებთო, ლიმიტსაც მივცემთ და ჯილდოზეც წარვადგენთო. მალე კიდევ შევახსენებ, ჰოდა... ჩემთან სიკეთე არ დაგვყარგება.

— მადლობელი, ძია კოტე, დიდი მადლობელი!

კოტემ ცხენი შეაბრუნა და ზურგიდან გადმოსძახა:

— ასე უნდა, მაშ! ერთმანეთზე უნდა ვიფიქროთ, ვიზრუნოთ, აბა რისთვის ვართ ცოცხლები? გაგიწყრა ღმერთი!

„ეჰა, რა კაცია, რა კაცი!“ — გაიფიქრა ნოსრევანმა, — თქვა და აი, აკეთებს კიდევ. თან სხვაზედაც ზრუნავს... არა, ჰაჰა ქორია ხანდახან სცდება, ნამდვილად სცდება“...

* * *

სალამოსათვის კოტეს წყაროს ამოშენებაც მოესწრო და ეუზო-კარმიდამოც გადაუსხვადებინა. თანაც ყველაფერი თავისებური სიმარჯვით, სიბეჯითითა და მონდომებით გააგეთუბინა — გაეწმინდა, გაეხვეტა, მიელაგ-მოელაგებინა და გაელამაზებინა. ნოსრევანს ყველაზე მეტად ხევიდან წამოსულ ბარდნარსა და ბოსლოს გვერდითი კედელს შუა გამავალი ბილიკის გადაღობვა მოეწონა. აქ დილა-სალამოს საჭონელი დადიოდა, მზის სხივი ვერ სწვდებოდა, მუდმივი ჩრდილის გამო ერთმანეთში ახელილი ნუხე-ტალახის წუნწუხი დგებოდა და მისი მყარლი ხუნი ბოსელსა და დერეფანშიც შედიოდა. კოტეს წუმზე აეხვეტა და თავი და ბოლო გკლიანი ფიხით გადაედლობა. ზედა მხარეს იმდენი ხე-ფინიხი ჩაეხერგა, რომ ჯებირი კინალამ სახურავის კალთას სწვდებოდა, ქვემოდან წნელით შვეკული ასკილის კონა გაებინა, აქ ახლა ჩიტიც ველარ გაძვრებოდა. ასკილის კონა ხვეზე ხავალ ბილიკსაც კეტავდა.

— სწორია, — თქვა ნოსრევანმა გულში, როცა ნაკეთობა კარგად დაათვალი-

ერა, -- რაკი წყარო გვექნება, ხეზე რა-
ლა გვისხდა. -- ხმოებს კარი გამოუკვტა
და ბაკს ზემოთ, ახალ წყაროსთან თავმო-
ყრილ მწყემსებს შეუერთდა. ეს წყარო პა-
ტარა დაფრდებულ რამდენიმე ნაკადად
ამოდიოდა და ოდნავ ქვევით, ასეთსავე
პაწაწინა, დაჭაობებულ ღელეს ერთვოდა.
კოტეს სათავე მთლიანად გადაეთხარა,
ნაკადები ერთად შევერბოდა, წინა მხარეს
სიძი ქვის ყორით ამოუშენებინა და რკინის
ჩილი დაედო. წყალი უკვე დამწყდარიყო
და მილიდან მოლილისფრო ნაკადად მოთქ-
რიალებდა. მწყემსები პეშვებს უშვერდნენ
და ფერსა და გემოს უსინჯავდნენ. მაღლი-
ერებას პაპა ქორიაც აღარ ფარავდა:

— კარგია, — ამბობდა მოწონებით, —
რაც კარგია, კარგია.

კოტე ფეხს იწაცვებდა და შეკავებულ
კმაყოფილებით იღიმებოდა. ხალათი არ
წვეა, ხელებსა და ხშირი ბალნით შეკაგ-
რულ შიშველ მკლავებზე ტალახი და განა-
კაწრებიდან გამონაქონი სისხლი შეხმობო-
და. ოფლით გათენთილი თმა შუბლზე კე-
ტა-კეტა პქონდა მიწებებული, მხრებსა და
ყელ-კისერზეც კერ ისევ შეუწმარალი ოფ-
ლის მსხვილი გუგუშები ეყარა.

კოტემ საქმე რომ დათქვა და არც ახ-
რულება დააყოვნა, მწყემსებს ეს არ გააკვი-
რებიათ. პირველად ხომ არ ხედავდნენ
კოტეს — ხელის სიმარჯვესა და გერგილი-
ანობაში კაცის ძნელად თუ გაუტოლდებო-
და, საქმისათვის შებამაც გაბედული და სა-
გულდაგულოდ იცოდა, რასაც იტყოდა და
დაიჭადნიდა, გაუკეთებელს არ დატოვებ-
და. ახლა მხოლოდ ის უკვირდათ, ასე უც-
ბად ამდენი რამის გაკეთება რომ მოესწ-
რო, ერთი კაცისაგან წართლაც დაუკურე-
ბელი იყო. ათვალერებდნენ ეშო-კარმიდა-
მოს, წყაროს და ხახვზე ყველას ერთი და
იგივე კითხვა და გაკვირება ეხატა:

„როგორ მოასწრო? ერთ დღეში როგორ
მოასწრო?!“

კოტე თითქოს მათს ფიქრს ხედებოდა,
დახრილი, წყაროზე მკლავებს იბანდა, და-
ბლიდან ცერად იყურებოდა, ქებას იფერე-
ბდა და შეფარული თვითკმაყოფილებით
პასუხობდა:

— გვეჭირდებოდა... საჭირთუცაჟფოქმეზაჟ
ხვეიდან როდემდე გვეზიდა წყალი?

ხელ-მკლავის ბანას რომ მორჩა, განზე
გაღვა და ნოსრევანს გამოხედა:

— ახლა აღარც შენ დაგჭირდება დილა-
ობით პირის დასაბანად და საფარჯიშოდ
ხეზე ჩასვლა. აი, წყარო, აქვეა, დაიბან
კიდევ და ტანსაც დაიხეღ. განა ასე არ
ჯობია?

* * *

იმ საღამოს კოტე ისევ სოფელში წაეი-
და. ცხენს რომ ჰკაზნავდა, ნოსრევანს და-
უძახა, დილანდელი დანაპირები გაახსენა
და ერთხელ კიდევ დაამედა, — ხვალ თუ
ვერ მოვასწარი, ზეგ უსათუოდ ამოვალ და
ერთი-ორი დღით შენც გავიშვებო.

კოტე „ზეგ“ მართლაც ამოვიდა, მაგრამ
ნოსრევანს სოფელში გაშვებაზე „კურკე-
რობით“ ისევ უარი უთხრა. მერე ასე გაკ-
რძელდა მთელ თვეს. კოტე, ამ ხნის მანძი-
ლზე უთვალავჯერ ჩავიდა სოფელში და
ამოვიდა, როგორც თვითონ ამბობდა, სა-
შამთრო საძოვრებზე თივის დამამზადებუ-
ლთა ბრიგადაც გაისტუმრა, რამდენჯერმე
თვითონაც ჩახედა და ბოსლები და მწყემ-
სთა სადგომი ბინებიც შეაკეთებინა, მაგრამ
ნოსრევანის გაშვება ვერც ერთხელ ვერ
„მოახერხა“. სამაგიეროდ ყოველ ამოსვლა-
ზე თავისი მამობრივი ზრუნვის დამადას-
ტურებელი რაღაც ამბავი ამოქონდა:

— დედაშენს ვენახის მორწყვა გასჭირ-
ვებოდა, თავმჯდომარეს ვუთხარი და წყა-
ლი ჩთელი ერთი დღე-ღამით მივაცემინე.

— რაინში უკვე მოწინავეთა სიაში ჩა-
გწერეს, მდივანს ველაპარაკე და...

ყოველი ასეთი ამბის შემდეგ უსათუოდ
რაღაც „საქმეზე“ გააგზავნიდა, და წასვ-
ლისასაც ისევ რაღაც „დავალებას“ დაუ-
ტოვებდა. ყველა ეს საქმე და დავალება
თითქმის სულ ერთი და იგივე იყო, მაგრამ
დასასრული არ უჩანდა, ეს უსასრულობა
ნოსრევანს ხშირად საგონებელში აგდებდა
და გაოცებული თავის თავს ცვითებოდა:

„ნეტა, რას ვაკეთებ?... ვიცოდე მაინც,
რას ვაკეთებ...“

გაურკვევლობა ხანდახან გულში ეტყისაც
აჩენდა და კოტესადმი ნდობას უკარგავდა:

რა ღმერთი! მე კამეჩები ვინ მომცა, ან რად წინდა. ესენი ერთმა ძველმა ძმაკაცმა მომიტრეკა, და მთხოვა, როგორმე ერთ-ორ კვირას შემინახო. რა გეჭნა, ასეთ მცირე რამეზე კაცისთვის უარი როგორ მეთქვა? მაგრამ აჰ, ფერმაში, ესე იგი, ძროხაში, ამათი ყოლა არ შეიძლება. აჰ ერთი მეგობარი ხევსური შემპირდა, მე შევინახავო. გამწვევი საქონელია და ცოტას ალბათ წაამუშავებს კიდევ, ხელს მოინაცვლებს. ჰოდა აი...

— გაგურგო, არა?

— ჰო.

— ახლავე, თუ ხაღარომდე შევიცადო?

— არა, არა, ახლავე. გუშინს აქეთ არაფერი უჭამათ და...

— ხბოები? ისევ გალავანში დავამწვევდიო?

— რა თქმა უნდა, — გაიცინა კოტემ, — აბა, ხხვაგან ხად?

— ცოდოა, ძია კოტე... თითქმის ყოველდღე... დაწყდნენ მშვიგრები.

— რა ცოდოა, ბიჭო, რომელი მეწველი საქონელი ვგენი მყვანან. ერთი-ორი საათით, ამ სიციხეში, სასარგებლოც კია, დაიხვენებუნ და... მადაზეც მოვლენ.

— წონაში რომ აკლდებათ და გვემას ვედარ შევასრულებთ?

— ოხ, ოხ, ოხ, — კოტეს სახე უსიამოდ ჩოვდრიცა, — გეგმა, წონა, შესორცება! — გაიმეორა ღრუნით, — ვიცი, ვინც ჩაგძახის მაგ ლათაიებს, ვიცი, მაგრამ... ხომ არ გონია, რომ ის ღრძო ბებერი ყველაფერს მართალს ამბობს? ან რად გინდა ისეთი სიმაართლე, რომელიც შენვე დაგაზარალებს? გეგმის შესრულებას რა უნდა, ბიჭო, მაგრამ საზგალითზეც ხომ უნდა იფიქრო? კი, კარგია: სახელი, ქება-დიდება... გაზეთი, რადიო, პრემიასაც მოგცემენ, ჩაგრამ მერე? იცი, რას გიზამენ? — უცხად ხმას დაუწია და ჩამარცვლით თქვა, — მეორე წელიწადს ერთ იმდენს კიდევ დაგიმატებენ და თუ რამ ირვე, ცხვირში ძმრად წამოგაღუნენ. მაამ! შენ ჩვენს რაიონს არ იცნობ, არ იცი, იქ რა ხალხი სხედს, ოღონდ თავი რამით გამოიჩინონ, თავი მოიწონონ და... შენ თუ გინდა, სული ამოგზდეს. ჰო, აი, როგორ არის საქმე, და გე კოვაკი კი — გეგმა, შე-

ხორცება, სულადობა... რა, ახლა უნდა შენ თავის გამოჩინა და პრემიები? აქამდე ხად იყო? უე რომ კაი კაცი იყოს, წლობით ციხეში კი არ იკლდებოდა. ჰოდა, დაეხსენ, არ გინდა, მე დამიჯერე: საქმე ისე უნდა გააკეთო, გაიგე? ყულფეში უნდა გააძვრინო, რომ... — წუთით დაყოვნდა და ისევ ჩამარცვლით თქვა, — რომ... გეგმაც გამოაჩინო, არც თვითონ დაზარალებ და სამერმისო გზა-საგალიც სწორად გათვალსაზიანებულა გქონდეს. დიას, დიას, ჰო! ზომიერება ყველაფერში და ყველაფერში — აი, ეს არის!

ნოსრვევანს ხბოების ტყვიდან გამორეკავაში კოტემაც უშველა, გალავანში შერეკვისას გადათვალეს კიდევ. მერე ისევ ქვევით, გზის გამყოლ სერზე ჩავიდნენ.

— ასე, ზვე-ზევ, ძველი ნაბილიკარი რომ გადის, იცი? — ჰკითხა კოტემ.

— მინახავს.

— იმ გზით გარეკე, უფრო მოკლეა და მარჯვეც არის.

— კარგი!

— მოიცა. გზა არ დაგებნეს: ჯერ სულ პირდაპირ ივლის, მერე, მარჯვნივ გაურვევს, სერს გადაივლის და ზედ სათიბების დასაწყისთან, ერთ პატარა ვაკე ტაფობში გაგიყვანს, ის ხევსური სწორედ იქ დაგზვდება.

ნოსრვევანმა თავი დაუქნია და წასვლა დააპირა.

— მოიცა, — კოტემ პიჯაკის უბის ჯიბიდან საგულდაგულოდ დაწებებული ლურჯაფურის, უმარკო და უმისამართო კონვერტი აწოილო. — აი, ესეც მიეცი, ის პასუხს გამოგატანს და მე მომიტანე.

— კარგი!

— მოიცა, — ერთხელ კიდევ შეაჩერა კოტემ, — ვინიცობაა, ვინმე შეგხედეს და გკითხოს... კოლმეურნეობისაა, ფერმაში მასალის მოსაზიდად ამოვრეკეთ და ისევ სოფელში მიმიდის-თქო. მუშა საქონელია და... ხომ იცი, ვინმემ სხვა არა იფიქროს რა.

სოფლის ხსენებაზე ნოსრვევანს კოტეს მრავალგზის დანაპირები მოაგონდა.

— სოფელშიც წახვალ, — უთხრა კოტემ, — ხომ გითხარი, გაგიშვებ-მეთქი.

— თქმით კი მითხარით, მაგრამ... ბევრ-
ჯერაც მითხარით...

— კარგი ახლა, წუწუნს და საყვედურს,
ნუ დამიწყებ. რა დედის ნახვა აგიტყდა,
ძუძუთა ბაღლი ხარ, თუ გასათხოვარი გო-
გო. ამბავი მომაქვს, იცი, რომ კარგად
არის...

— მარტო დედის სანახავად კი არ მივ-
დივარ, სოფლის ნახვაც მინდა — რა ხდე-
ბა, რა ამბავია?

— რა უნდა ხდებოდეს, გუშინწინ კოლ-
მეურნეობამ სახურავი გაანაწილა, შიფერის
სახურავი. შენთვის ასი კვადრატული გადა-
ვადებიანე თავმჯდომარეს. სახლის ამუშავება
ხომ გინდა?

— კი, რა თქმა უნდა.

— მოდა, შენი წილი იქ აწყვია, საწყობ-
ში, ხელს ვერაუინ ახლებს. ახლა ხე-ტყის
ნასალას მოიტანენ და ერთ თხუთმეტ-ოც
კუბომეტრს იმასაც გამოვაცოფინებ. ქვა
და ქვიშა იქ არის და... აი, ეს ხდება. ცო-
ტას ხულს მოვითქვამ და თვითონაც გაგი-
შვებ. აბა მეტი რა გინდა?

ნოსრევანს იმ წუთში მეტი მართლაც
ალარაფერი უნდოდა. ჯარიდან დაბრუნების
პირველი დღიდანვე სულ ახალი სახლის
ამუშავებაზე ოცნებობდა, მაგრამ არ იცოდა,
რა გაგვეთებინა, როგორ მისდგომოდა საქ-
მეს ან რით დაეწყო. კოტეს კი აი, თითქმის
მოუთავებია კიდევ. ამით გახარებულმა ჯა-
გნარიანი დაღმართი მსუბუქი ხტუნვით ჩა-
ირბინა, კამეზები აუშვა და კოტეს ნაჩ-
ვენები გზით გაირეკა. ხანამ თვალს არ მი-
ეფარა, კოტეც სერზე იდგა, მერე ნელა შე-
მობრუნდა და უსოშო კმაცოფილებით ხაზ-
გაბადრულმა გაიფიქრა:

„ძალიან ბიჭი გამომადგა. ეს რომ არ
მყავდეს, — რა ვიცი... რასაც ეს დარბის,
დახტის, მიწოდის, ამდენს ალბათ... არა,
ხევა არ იზამდა, არავინ არ იზამდა...“

ფიქრი ცხენის ჭიხვინმა შეაწყვეტინა.

— ოჰ, ბარგინი ცხენი სულ დამავიწყ-
და, გაგიწყნარა ღმერთი! — წამოიძახა ხმა-
მალლა და ნაბიჯს მოუჩქარა, — მოვდი-
ვარ, ქურანო, მოვდივარ!

მარტოობასა და მოწყენაში გულს უკრძანებდა
ალხენს და აცოცხლებს ისევ და ისევ ციხე-
გორი. რას იტყვი, რომ აქედან არ ჩანდეს:
სართიქალის ახლად აწვერილი ჭაბურღი-
ლები გინდა, თუ გარეჯის უდაბნოს თავგა-
პარსული, მონაცრისფრო ბორცვაკები, —
წამადავითის ლავრა, ქართული სარწმუნო-
ებისა და მწიგნობრობის დიდი ლამპარი,
რომლის შუქი დღესაც არ ჩამქრალა. ან
ლურჯმწვანე ნაოჭებად დატალღული თრი-
ალეთის ქედი, მარცხნივ გერგეტის მთა,
მყინვარწყვრი და ათასი უსახელო ნაქერა-
ლი, ჭიუხი, ბორბალო, მთაწმინდა და ველ-
კეთილი. მაგრამ როცა მზე ცოტას შეიმალ-
ლებს და დალის მსუბუქი არილი აიკრიფე-
ბა, ყველაზე კარგად მაინც ალაზნის ველი
მოჩანს, წითელი სიტურფით მოჩანს ხოლ-
მე და ნოსრევანსაც მზერა უფრო იქით გა-
ურბის.

სბოები ვაკეში ძოვენ, ან დაფერდებაზე
შემოეფინებიან, ძალიც სადღაც იქვე
წევს და ნახირს დარაჯობს, თვითონ გო-
რის ქვედა კიდურზე, გალანის ჩრდილში
ჩამოჯდება, იდაყვებს მუხლებზე დააბჯენს,
სახეს ხელისგულებში მოიქცევს და საათო-
ბით თვალმოუშორებლად გადაკურებს ნა-
მჯა-ნაწვერალის რუხ-ყვითელ ფერში ათა-
მთამებულ მინდორს, რომელსაც ცოტახნი
წინანდელი მწვანე ფერი აქა-იქ სწორკუთხა
კვადრატებადლა შემორჩენია, ეს შაბიამ-
ნით დაფერილი ვენახებია... ლილიც ვე-
ნახში მუშაობს...

ფიქრი თანდათან გაუღრმავდება და თა-
ვისდაუნებურად ხმამალლა ალაპარაკე-
ბა:

— ვინ იცის, ნაწყენიც არის? რა თქმა
უნდა, იქნება... ჩემისთანა უწილ და უგერ-
გილო ალბათ ბევრი არ მოიქმნება. აგე
ორი თვე მიიწურა და... მო, პაპა ქორიასი
არ იყოს, თავისმართლება ადვილია, მაგრამ
თავისმართლება განა საქმესაც ყოველთვის
ამართლებს? ეს, ძია კოტეს რა ვუთხრა, თო-
რემ... მაინც რა უცნაური კაცია, სულ მიდი-
მოდის, მოძრაობს, არც დალლა იცის, არც
დასვენება და სხვისგანაც არსევე მოით-
ხოვს, ყველაფერს როგორღაც უდამეტად

გაგიიოლებს და ათასიც არ გინდოდეს, უარს ვუღარ ვტყვი... დრო კი გადის... დღეს, ხვალ, ზევ და... გადის.

ნოსრევანი რომ ამას ამბობდა, გალანის იქიდან ერთი ტანდაბალი კაცი გამოჩნდა, შავრგვრემანი კაცი იყო, შეუხედავი და უცხვირპირი. შავი, მუშური შარვალ-ხალათი ეცვა, თავზე თუშური ქუდი ეხურა და დამრგვალებული, უფორმო მხარ-კისერი ცეცხლში გატყუვალ მუხის ჯირკს მიუგავდა. შარვალი თეთრ წინდებში ჩაეტანებინა, ხელში სივრცით გაკეცილი ნაბადი ეჭირა. თავიდან ფეხებამდე რაღაც ტყიურ არსებას ჰგავდა და ამ ლამაზ გარემოში მგტისნეტად უნმო და უკმაჯური მოჩანდა. სწორედ ტყიურის სიმსუბუქით გამოითარა აფრილ შამბსა და გალანის შედუღაბებულ ნამუსრეგებზე, უცხად გორის ძირას დაფუნცული ძაღლი დაინახა, თავი თითქოს მხრებში ჩაიძვრინა და მოღუნული უკანვე გაბრუნდა, გალანის მეორე მხრიდან მოუარა და ისე გატერა გუდლის ძირიბაზე და ამოუდგა ნოსრევანს შურგიდან, რომ ფოთლის ერთი ჩქაწიც არ დაურხვეია.

— რას წუწუნებ, ბიჭო, დედაბერივით?!
— დაუყვირა უცხად ხმამაღლა.

ნოსრევანი გულხეტქებით წამოვარდა და თოფი ჩაბლუჯა.

— რა გინდა, კაცო, ვინა ხარ?

— შეფშინდა? — კაცმა დადრკვით ჩაიციინა და ჩაწიკწიკებული ოქროს კბილები გამოაჩინა.

— შემეშინდა, აბა, გული გამისკდა!

კაცი ორმოცდაათ წლისაზე ნაკლები არ იქნებოდა, მაგრამ არც მოკლედ გაკრეჭილ კუბრით შავ თმასა და არც გასაპასად მისულ წვერ-ულავაში ჯერ არცერთი ტბაღრა არ ერია. ჭედა ყბა ბულდოგივით ჩიმედ ქონდა ჩამოკიდებული, მომწვანო, მოწითალო თვალებს დამცინავად ქუტავდა და ნოსრევანს თავით-ფეხებამდე ათუალიერებდა, მერე მსხვილი წარბებიც მოტყუხნა და თავის გაკვრით სბოებზე ანიშნა:

— ვისი ფერმაა?

— ჩვენია, ვისი უნდა იყოს.

— თქვენი კია, მაგრამ... რა ჰქვია, საღაურია?

— „რქაწითლისაა“, რა გინდა? — გამგე ვინა გყავთ?

— გამგე კოტეა, ღონისაშვილი. შენ თვითონ ვინა ხარ, რა გინდა?

ნოსრევანს ის ნაუცბათევი შემინება ვერ მოეწელებინა, სირცხვილი რომ დაეფარა და სამაგიეროც მიეწლო, კაცს უხეზად და გამოწვევად ელაპარაკებოდა. კაცი ამას ყურადღებას არ აქცევდა და ისევ აგდებულად ამტერდებოდა.

— დაწყნარდი, დაწყნარდი, — უთხრა და ნაბადი მარჯვენა ხელიდან მარცხენაში გადაიტანა, — ფერმა რქაწითლისაა, გამგე კოტე ღონისაშვილია, შენ ვილა ხარ?

— ვინ უნდა ვიყო, ვერა ხედავ, მწყემსი ვარ!

— სახელი არა გაქვს ან გვარი, მწყემსი, რა, გენერალი ხარ?

— ნოსრევანი შევია.

— ჰო, აი ახლა გასაკვებია, — ვითომ მოუწონა კაცმა, ჩაახველა და გვერდიდან ცბიერად გამოხედა, — მაგრამ აი, საქონელს ხანდახან უპატრონოდ რომ ტოვებ, ვერა რაღა?

— როდის... როდის დავტოვე უპატრონოდ: — შეერთა ნოსრევანი.

— როდის და მაშინ! დაგავიწყდა? ნახირი გალანაში რომ გვავდა გამოკეტილი და თვითონ კი ტყე-ტყე კამჩებს მიერეკებოდი. ვიქო იყო ან ხად მიგიდიოდა?

— ვისი უნდა ყოფილიყო? ჩვენი იყო, კოლმეურნეობისა... და სოფელში ჩავრეკე.

— ჰოო, — თქვა კაცმა გაგრძელებულად და უკვე საქმიან კილოზე ჰკითხა — ხად არის შენი ფერმის გამგე, აქ ბრძანდება, თუ სოფელშია წასული?

— სოფელშია.

— როდის დაბრუნდება?

— არ ვიცი, არ უთქვამს.

— ყოჩაღ! შენ თურნე ტყუილად არ გაქვბა კოტე.

ნოსრევანმა ვერ გაიგო, რას უწონებდა კაცი, ან კოტეს რა ქებაზე ელაპარაკებოდა და ეჭვით შეხედა. კაცმა ნაბადი ძირს დადო, ხალათის შიგნით ხელი ღრმად ჩაიყო და საიდანღაც იღლის ქვეშიდან მუყაოს

ქალღმერთი შეხვეული და ზონარგადაჭერილი შეკრულა ამოიღო.

— აჰა, — გაუწოდა ნოსრევანს, — და ამოვა თუ არა, გადაეცე.

— რა ვუთხრა, ვინ დამიტოვაო?

— თვითონ იცის. ოღონდ ბაზარი არ გამართო, ცალკე მიეცი, მარტოს, გაიგე?

ნოსრევანმა თავი დაუქნია.

— ან არ დაკარგო.

— არა, როგორ დაკარგავ, — ნოსრევანმა ფუთა შარვლის ჯიბეში ჩაიღო. ჯიბე უმწოდ გამოიჭერა.

— ვგრე არა, კარგად შეინახე.

— აგვ, ჩანთაში ჩავდებ.

— ჰო, იქ ჩადე. და უთხარი, — განაგრძო იმავე საქმიან და თითქმის მზრძანებლურ კილოზე, — საქმე დროზე ტენი-თქო, გაიგე? არ დააგვიანო-თქო.

ნოსრევანმა ისევ თავი დაუქნია.

— თავს კი ნუ იქნევ, რო გვეითებები, მიბასუხე, — დატუქა კაცმა.

— გავიგე, ჰო, — ხმას აუწია ნოსრევანმა, — რა დიდი გავება ამას უნდა.

— ჰო, და... ვგრე! — მოკლედ მოსტრა კაცმა, და ნოსრევანს ერთხელ კიდევ გამომცდელად ახედ-დახედა. შერე ნელა დიხსარა, ნაბადი მხარზე გადაიკიდა, გალავანს ისევ უკანა მხრიდან მოუარა და ტყუზე თავქვე დაეშვა.

ნოსრევანმა გაჯავრებული მზერა გააყოლა. — ჰმ, ამისი მზრძანებლობადა მეკლდა, — ჩაილაპარაკა თავისთვის, — ვინ იხერია, თითქოს იმადღებდა კიდევ. — შერე ფუთას დახედა, სიდიდის კვალობაზე იგი საკმაოდ მძიმე იყო, — ნეტა, ეს მაინც რა ემზაკი დამიტოვა? ცალკე მიეციო, ვითომ რა ისეთი საიდუმლო უნდა იყოს? იქნებ ფულია? მოდი, ენახვ, შემოყნისნი ბაწარს და ისევე შენივასვევ, — შეკრულა ერთხელ კიდევ შეატრიალა ხელში და ბაწარს გასკვნელი წვერი უპოვა, მაგრამ გახსნა ველარ გახედა, ვერ იკადრა, — სხვისა კუთვნილებისა და ანაბარის საიდუმლოდ ჩხრეკა ეუბურხულა. — რაც არის, არის, რა ჩემი საქმეა, — თქვა ბოლოს და ამანათი საგზლის ჩანთაში ჩადო.

მზემ აიწია და ჩამოცხა. ხბოები გორბი ჩრდილო მხარეს გადმოქუნიდნენ, ნოსრევანმაც ქვევით გადაინაცვლა, ტყის პირას, ჩრდილში ჩამოჯდა. ნიავეი არ ქროდა და ტყეს მხოლოდ ველისკენ წამოზრდილი გარე ტოტები ერხეოდა, შიგნით კი ჩვეულებრივ ხნაურობდა — შარიშურობდა, სტვენდა, ბზუოდა, ტიკტიკებდა.

იმ უცხო კაცის მოსვლამ და მისმა უხეშმა, როყის საუბარმა ნოსრევანს გუნება წაუხდინა. უკულოდ წაიხეხა პური, და რაკი დღეს თან წიგნი არ ჰქონდა, თავის შექცევა და ჯაერის გაქარვება ისევ ხატვით ხცადა. ამოიღო კიდევ სახატავი ალბომი ჩანთიდან, მაგრამ რა დეხატა, თვითონაც არ იცოდა. მთელი ეს ადგილები — ეს ტყე, კენტად მღვარი ხეები, ბურქები, თვითონ ციხეფორი და გარს შემოჯარული, ერთმანეთზე უწყსრიგოდ მიყრილი ქედები უთვალავჯერ ჰქონდა დახატული და ახალს ველარაფერს შემატებდა.

„მოდი, მწყემსებს დაეხატავ“. — გაიფიქრა უკებ, ბურქის ძირას გადაჯდა, სადაც უფრო ხშირი ჩრდილი იყო, და ალბომი მუხლზე გაიფინა.

ხატვა უხუცები მწყემსით დაიწყო და სურათი კარგიც გამოუვიდა: ბოსელი, ბაკები, ბოსლის ზემოთ მღვარი დიდი წიფლის ხე, უფრო ზევით მკერდშიშველი მთა და წათფონზე პაპა ქორია — კოცონის პირას ჯირკვზე ჩამომჯდარი პირდაპირ იყურებოდა, სწორედ ისე, როგორც გაჯავრებისას სჩვეოდა ხოლმე, როცა კოტეს ან მწყენსებს გვამათებოდა — იგივე წამოჩარდახული წარბები, კუთხვანი ყვრიმალეები და დიდრონი, შუქიანი და უტყვად გამოშჩირალი თვლები. ასევე კარგი გამოუვიდა იოთამის სურათიც, მისი დახატვა გაშარებულად ამჯობინა და ძალიანაც მოუხდა — ხასიათს უკეთ გამოხატავდა. იოთამი მწყემსებსა და კოტეს შორის მუდამ შუა, უსაფრთხო ადგილს ირჩევდა: კოტესი ემინოდა, ხოლო მწყემსებთან დაპირისპირებას ერთდებოდა და სულ იმის ცდაში იყო, ან ერთი მხრიდან არაფერი ვნებოდა ან მეორე მხრიდან. ნახატზე სწორედ ეს წხარე იყო წინ წამო-

წველი — თავი მხრებში ჰქონდა ჩაძვრენილი და ცეცია თვალები აქეთ-იქით გაურბოდა. თედოსი, ჩოფურისა და ილოს დახატვას ბევრი არაფერი უნდოდა, განსაკუთრებული რაიმე არც ერთს არაფერი გააჩნდა, სამივენი წვეთი წყალივით ჰგავდნენ ერთმანეთს და ეს მსგავსება — სანთლის ნაშვავავით ჩამოღვეთილი სახეები და ყველაფრისადმი მშვიდი, აუღელვებელი გამომეტყველება — სურათებზეც კარგად ემჩნეოდათ. მაგრამ აი კოტეს დახატვა კი გაუჭირდა. როგორ არ სცადა, რა კუთხე და წდგომარეობა აღარ მოუნახა — პროფილშიც მოსინჯა, პირდაპირაც, მაგრამ ძირითადი, დამახასიათებელი შტრიხი ვერა და ვერ მოუნახა.

დახატავდა სურათს, ალბომს განზე გასწევდა და დააკვირდებოდა. თითქოს ყველაფერი რიგზე იყო — იგივე ლამაზი თვალწარბი, მაღალ შუბლზე ჩამოშლილი, ხვეული თმის ფერნაცვალი კულულები, სწორი, ჯიშინი ცხვირი, კოსტად წვეწვამახვეული უღვაში, მსხვილი ტუჩები და მრგვალი ნიკაპი, ყველაფრით სრული და მთლიანი იყო, მაგრამ მაინც აკლდა რაღაც, რაღაც ძალიან მცირე და აუცილებელი, რომელიც არღვევდა ფორმისა და შინაარსის მთლიანობას და შთაბეჭდილებასაც ანელებდა.

სურათი ჯვარედინად გადახაზა და ახალი სუფთა გვერდი გადმოფურცლა. ერთხელ კიდევ ცხადლივ წარმოიდგინა კოტეს სახე — ყველა ნაკვთი, გამოხედვა, ღიმილი, შუბლმუკერა. გაიხსენა ისიც, ამას წინათ დერეფნის წინ გაჯავრებული რომ მიმოდიოდა, წერე თვითონვე რომ დაწყენარდა, გამხიარულდა და სიმღერაც კი შემოსძახა, და ის იყო, მოხაზა კი სახის ოვალი, რომ ძალღმაც დაიფეფა, იმავე წამს შურგიდან ცხენის ფეხის ხმა და ფრტუნიც გაისმა. ნომრევანმა გვერდი მოინაცვლა და ტოტებქვეშიდან გაიხედა.

— ძია კოტე და... თავმჯდომარე! — ჩაილაპარაკა ნელა, — თავმჯდომარეს რაღა უნდა აქ?

ძალღმაც იცნო კოტე და გაჩუმიდა. თავმჯდომარე წაბლა ცხენზე აჯდა და ოდნავ წინ მოდიოდა, კოტე თავისი თუთრი ცხენით

უკან მოჰყვებოდა. უბრად მთელსაღმერთს ძირსდახრილ ტოტებშორის ხან გამოჩნდებოდნენ, ხან მიიმალებოდნენ.

სანამ ნომრევანი ნახატ ფურცლებს წამოკრეფდა და ალბომსა და ფანქრებს ჩანთაში მიმაღავდა, კოტემ და არჩილმაც მოასწრეს ტყიდან განოსვლა. ნომრევანმა ჩანთა ბუნქის ძირას ნიდო და თვითონაც იქვე ჩაცუცქადა — თავმჯდომარესთან თავისით გამოჩენა ეუბერსულა და დაძახებას დაელოდა. მაგრამ მათ ნომრევანისთვის არ დაუძახიათ. იქვე, პატარა ბორცვაკზე ცხენებიდან ჩამოსდნენ და ფერდობზე შეფენილ ნახირს გადახედეს. ქუდი არც თავმჯდომარეს ეხურა და ჩაცმითაც საველოდ ეცვა — ნაცრისფერი შარვალ-ხალათი და ქირსის შავი ჩექმები. სწორი, შავი თმა ყურებზე ჰქონდა ჩამოშლილი. შარვლის ჯიბიდან ოთხად გაკეცილი ცხვირსახოცი ამოიღო, შუბლზე გადაისვა და თავის ნელი დაქნევით თქვა:

— მდაა... კარგია, ძალიან კარგია... ხაკნაოდ წაუმატიათ, დაზრდილან.

— როგორ არ წაიმატებდნენ, ზედა ვარ გადაყოლილი, — თავი მოიწონა კოტემ და თავმჯდომარეს მხრიდან რაღაც უჩინარი გადააცალა.

კოტე და არჩილი ბუნქიდან ასე ორმოცსამოცი ნაბიჯით თუ იქნებოდნენ დაშორებული. ნომრევანი ტოტებშორის დარჩენილი ჭურჭუტანებიდან სახეებსაც კარგად ხედავდა და ლაპარაკიც სიტყვა-სიტყვით ესმოდა. თავმჯდომარემ ცხვირსახოცი ისევ ჯიბეში ჩაიღო, ხბოებს ერთხანს უსიტყვოდ უყურა, მერე ცალი წარბი აზიდა, თავი ოდნავ გვერდზე გადახარა და გაგრძელებულად, ტკეპნით თქვა:

— შემოდგომამდე, ალბათ... ასორმოცდაათი... თრასკელიოიანები მაინც დახდებიან?!

— კი, კი, ნამდვილად, — კვერი დაუკრა კოტემ.

— იქნება ყველა ვერა, მაგრამ... — იმავე სავარდუო კილოზე განავრძო თავმჯდომარემ და კოტემაც კვლავ მოკლედ შეაგება:

— ყველა ვერა, რა თქმა უნდა.

— უმეტესობა — კი.

— უმეტესობა ნამდვილად.
— აგე, მაგალითად, ხის ძირას რომ დგანან.

— ჰო, რომ დგანან...
— და კიდევ, აქეთ ნაპირში რომ ძოვენ...
— კი, რომ ძოვენ, ისინიც.
— მოკლილი საქონელია, — თქვა თავმჯდომარემ წამიერი დუმილის შემდეგ და კოტეს შეხედა, ჩანს კარგი მწყემსი გყავს, ეტყობა, აი, საქმეს ეტყობა.

— არა, მწყემსს არ ვემდური, ერთგული და მუყაითი ბიჭია. მაგრამ ჯერ ბაღლია და...

— ეგ რომელი, წელს რომ მივიღეთ? ჯარიდან რომ დაბრუნდა?

— კი, ის არის... მაგრამ გამოცდილება აკლია, საქმე ჯერ არ იცის, ამას წინებზე ყინვამ რომ წამოჰკრა, ხბოები დაუცივდა. ხბო, შენც იცი, ბავშვივით არის, სათუთია...

— კოტემ ნერწყვი გადაყლაპა, ფეხი მოინაცვლა და ჭარბი დამაჯერებლობით განაგრძო, — ჰოდა, დაუცივდა... აბა, აქეთ ვეცი, იქით გავეარდი... რაიონში წამალი არ აღმოჩნდა და თბილისში მომიხდა წასვლა, ორჯერ შედიხედ წავედი. განა არ იცი, იქაც თუ არაფერი დაანახვე... და სულ საკუთარი ხარჯით კი. კოლნეურნეობიდან, შენც იცი, გროში არ გამიტანია — სადღა იყო გაწერა-გამოწერის დრო, ფერმა მელუბეობდა, მე კი საქმის ღალატით არ შემოძლია. ჰოდა... დავლუბე ოჯახი, დავაქციე, ორმოც თუმანამდე დამხარჯა.

— დაგეხარჯა და გადაგზიდი, — თამამად და ერთგვარი წატრახებებითაც კი უთხრა თავმჯდომარემ, — შენი ოჯახი რა შუაშია? ან რა სჭირს კოლმეურნეობას სხვათა სამადლო? კმ. ეგდა მაკლია! ორმოცი კი არა, თუნდ სამოციც იყოს, წარმოადგინე ანგარიშები და გავინაღებ, დღეებზე გავინაღებ.

— ანგარიშებს კი წარმოვადგენ, მაგრამ...

— ნიგრამ რა? ანგარიშს წინ რა უდგას?

— საქმეც ეგ არის, რომ... ანგარიში სხვაა და ფაქტი სხვა. განა არ იცი, რა დროა, ყველა მარცხენა ხელში გიყურებს და თუ

არაფერი... სოლო თუ გაჭირვებულნი ვართ, მტრისას, სამსაგ ტყავს გაგაძრობენ. მე კი ისე მიჭირდა, რომ...

— არც მაგაზე დავიხვე უკან, — შეაწყვეტინა თავმჯდომარემ და თავმოწონება უკვე ამკარად დაეტყო, — შენ თვითონ შეადგინე ხარჯთაღრიცხვა, დაწერე მიღების აქტი, მოაწერინე ხელი ბრიგადირს, ერთ-ორ მწყემსსა და ჩამომიტანე, აი ასე ქენი.

კოტეს სახე გაებადრა:
— მადლობელი, ჩემი არჩილ, დიდი მადლობელი!

— მდაა, — თქვა თავმჯდომარემ კმაყოფილებით და კოტესთვის არც კი შეუხედა, ისე იკითხა, — მსხვერპლი ხომ არ ყოფილა?

კოტემ თვალები ცბიერად მიმოატარა, სახე მწუსარედ დამანჭა და ნაძალადევი რიდიითა და ენის ბორძიკით მიუგო:

— იმდენი არაფერი, ოთხი... მხოლოდ ოთხი სული დაეცა.

— ოთხი სული? — არჩილი მთელი ტანით შემობრუნდა და თვალები გადმოკარგულა, — ოთხი სული გამოწამორებული ხბო და კიდევ არაფერი? რა პირით ამბობ... როგორ, შენთვის ოთხი სული არაფერია?

— რა ვქნა, ჩემო არჩილ, რა ვქნა, — თითქმის შებღავლა კოტემ, — განა მე კი არ მწყინს? განა ცოტა ვიჯავრე და ვივაგლახე? მაგრამ... სულ კი წამლის უქონლობის ბრალია.

— როგორ, რაიონში წამალი არ უნდა ჰქონდეთ? გადამრვეს ეს ხალხი! — არჩილმა აწქერხებით გაიარ-გაწოიარა და მთელი გულისწყრომა რაიონზე გადაიტანა, — ჩაეიდე ერთი! ხვალვე ჩავალ და ვნახავ, რით იმართლებენ თავს, დამაცადონ, დედას ვუტყობ, — დააყოლა მუქარით და ისევ კოტეს შეხედა, — სხვა ხომ არაფერი მომხდარა?

კოტემ მომწვენებითი წუხილი გაიორკვია და ენასაც უფრო მოუკიდა:

— არ ვიცი, ღმერთმანი, აღარ ვიცი... თქმაც კი მიჭირს... რაღაც დანავსული წელიწადია, ჯადოა, რაღა, ჯადო... — თან

სულ ცმუკავდა, ჩიდებოდა, მოდებოდა, ცხენის სადავე რამდენჯერმე გადაინაცვლა: ხელიდან ხელში, ერთხელ ჯიბიდან „კოლხეთის“ კოლოფიც ამოიღო, მაგრამ არ გაუხსნია — ისევ ვიბეში ჩაიდო. თავმჯდომარეს მოთმინება გაუწყდა:

— პა, თქვი, რა მოხდა?

— ორი სული კიდევ ნადირმა...

— კიდევ ორი სული?!

— პო, ერთი მოშვერი, ერთი ღმერთი...

— თანაც მოშვერი და ღმერთი?! — თავმჯდომარეს თვალები შუბლზე აუბტა და უკვე წვირილით განაგრძო, — აწხანაგო, რა არის ეს, რა? გძინავთ თუ... სადა ხართ, სად ჯანდაბას ხართ? რაში გიხდით ფასს, ამხანაგო, რაში?

— რა ვქნათ, ბატონო არჩილ, მე ხბოების ავადმყოფობას ვიყავი გადაყოლილი, მწუკრისებამაც რა ქნან, ისეთი ამინდი იყო წვიმა, ბურუსი... რას ვიზამთ, ეგეც ხდებოდა, მარტო ჩვენს თავს ხომ არ არის, აბე, „სინათლის“ ფერმას სბოები თითქმის გაუნახვევდა, „გუთნის“ ფერმას ნადირმა ერთი მეწველი ფურიც კი მოუკლა... ვენლას თავს არის, რა ვქნათ...

— ჩაშ ვინ უნდა ქნას? ვინ? — არ ცხრებოდა თავმჯდომარე, — შენ გამეგ ხარ თუ... ვის მოვთხოვო ექვსი სული ძროხა. ვის? გაგონილა, ეს გაგონილა? ერთ ზაფხულს ამდენი დანაკლისი! ერთი სიტყვით, მე არ ვიცი, — უცებ ხმას დაუწია თავმჯდომარემ, — აი, ჩაველ, შევკრებ გამგეობას და... დამნაშავემ პასუხი უნდა აგოს და ზარალიც აანაზღაუროს, მორჩა და გათავადა! პო, აი, ასე ვიზამ. — ცხენს საბელი დაუვრძელა და კოტეს ზურგი შეაკვირა.

— კოტე კარგა ხანს ჩუნად იღვავ, თვალებს ბოროტად ატრიალებდა, მაგრამ ლაპარაკი ისევ თავმოკატუნებით დაიწყო:

— რა თქმა უნდა, პასუხი უნდა ვაგო, დამნაშავე არა ვარ, მაგრამ... თუ თქვენ გამიმეტებთ, გამწირაეთ... უნდა ვხდო, რა ვქნა. ეპ, ჯანდაბას... გოგოს დარდი მაქვს, თორემ... გაისად იქნებ უმადლესში მოეაწყო-მეთქი, ხელფასიდან რაღაც გროშები მაქვს გადანახული და... — ნამდენსამე

წამს ისევ გაჩუმდა, არჩილს ზურგადან დაეხმარებოდა და დააშტერდა და ფრთხილი, შემპარავი ხმით დაუმატა, — ან იქნებ გავათხოვო-მეთქი და... სასლიდან ბოგანოსავით ხომ არ გავაგადებ.

არჩილი არ განძრეულა, არც ხმა ამოუღია, კოტეც ისევ გაჩუმდა, მაგრამ არჩილის ზურგისათვის გადარჩეული მშენა არ მოუცილებია.

ლილის ხსენებაზე ნოსრევანი უსიამოდ შეიშრუნა — ასე ყალბ, საჩოთირო ამბავთან მისი ხსენება ძალიან უადგილოდ მოეჩვენა. რა თქმა უნდა, მან არ იცოდა, რატომ, რა განზრახვით ახსენა იგი კოტემ ასეთ შეუფერებელ დროს, რა ისარი ისროლა და ვის მოახვედრა. ეს რომ სცოდნოდა, იმასაც ადვილად მიხვდებოდა, რას ფიქრობდა კოტე იმ წუთში. მთელი მისი გარეგნობა — მშვილდით მოზიდული ტანი, მოწყურული თვალები და თავმჯდომარის ზურგს მიბჯენილი, მოლოდინად ქცეული, დაძაბული მხერა ერთს, ერთად — აზრს გამოხატავდა და გულის ზრახვას თითქოს ხმამაღლა გამოთქვამდა:

„არჩილ! დაფიქრდი! საქონლის გულისათვის უკანასკნელი რვევნიც არ დაკარგავს ადამიანს, ცხოვრების მოზიარეს, თანამგზავს. შენი საკუთარი ხომ არაფერი ისარგებო? თანამდებობა დღეს არის, ზვალე აღარ იქნება, საქონელიც — ასევე, ხან ზარალია, ხან მოგება. ასეთ განმს კი ყველგან და ყოველთვის ვერ იშოვი. დაფიქრდი, კარგად დაფიქრდი! ან რა არის ფერმისათვის ექვსი სული საქონელი? — ზღვაში წვეთია და მტეი არაფერი, ისიც არ არის, შემოდგონაზე დამნაშავეების სულადობას მიაწერ და დანაკლისი თავისთავად დაიფარება. დაფიქრდი, თორემ წახდენილ საქმეს სინანულით ვეღარ გამოასწორებ!“

არჩილი მართლაც დაფიქრდა და, როგორც ჩანდა, თვითონაც ზუსტად ასევე განსაჯა, რადგან, როცა შემობრუნდა, სახეზე წვლანდელი წყენისა და აღმფოთების ნიშანწყალიც აღარ ემჩნეოდა, გამოხედვაც დარცხვენილსა და მონანიეს უფრო უგავდა. ნოსრევანი უზომოდ გააოცა თავმჯდომარის

ასეთმა უცვარმა სახეცვლილებამ, მაგრამ მიზეზს, რა თქვა უნდა, ვერც ამჯერად მიხვდა. არჩილი კოტეს ხანგრძლივად დაამტკრდა და წყნარი, შემრიგებლური ხმით ჰკითხა:

— რა ვუყოთ... შე და შენ... ამ ექვს სულ ხატონებს, ჰა? ხბოებს კიდევ რაღაც ვშველებათ — მოზარდის სიკვდილიანობა ჩვეულებრივი ამბავია, მაგრამ აი იმ მოზარდილებს რა მოუხერხოთ? ახალი კანონი დანაკლისის ზომ იცის, რა მკაცრად სჯის. ჰოდა, რა ვქნათ?

— არ ვიცი, ბატონო არჩილ, ჩემი სული და... ერთადერთი ბავშვი შენს ხელთ არის და... თქვენ იცით, თქვენ ყველაფერი იცით, შევიძლიათ...

— აქტები გაქვს?

— აქტები? — დაიბნა უცბად კოტე, მაგრამ გონსაც უცბადვე მოეგო, — კი, კი, მაქვს, ყველა მაქვს.

— მაშ, წარმოადგინე და... ორ სულსაც შემოდგომაზე როგორმე... წვერილებს-მსხვილებს რომ გაგვარჩევთ, გადავანაწილებთ... ერთი სიტყვით, რაღაცნაირად ჩამოგაწერ... კალიშვილის ხათრით, ახალი წვერია და ჰტივი უნდა ვცეთ. — თითი მადლა ასწია და მუჭარით დაუმატა, — ოღონდ, იყო-დე, პირველი და უკანასკნელი იქნება, უკანასკნელი! — გაიმეორა ხაზგასმით და ისე შეჟდა ცხენზე, რომ კოტემ უზანგის დაჭერაც ვერ ნიასწრო.

— დიდი მადლობელი, ძალიან დიდი! — ნიაძახა კოტემ ზურგიდან და თვითონაც აღვირს მოსწია, მაგრამ მაშინვე არ შემჯდარა, გაბადრული და ღიმორეული, სივრცეში იყურებოდა და ხმადაბლა რაღაცას ბუტბუტებდა. თვალები შეოცნებე კაცივით უფუქუნებდა, ხოლო სახეზე კაპოტფილუბასთან ერთად უზომო გაოცება და დაბნეულობაც ემჩნეოდა.

— რა მოხდა, ჰა, როგორ მოხდა? — იკითხა მერე თავისთვის, — სრულიად განუზრახველად, უცბად, თითქოს თავისით... არა, მაინც რა ვულკანივით ამოხეთქა, ჰა? ნიაღვარივით მოვარდა? ერთ დღეში, ერთი წუთში, ექვსი სული... რამდენია ახლა ეს? სულ მცირე ასი თუმნისა ზომ არის? ახლა

ის ნაღდი ორმოცი? მასწავლებლებს... ამდენს ხანდახან წლიდან წლისმდე ვერ ვიღებდი, ახლა კი აგე... — თავმჯდომარეს გახვდა, რომელიც წაბლა ცხენს უკვე ცხენგორის გასწვრივ, ვაკეში მიათხოხარიკებდა, ჰაეროვანი კონცა გაუგზავნა და ჩუმ სიცილში ჩაბვირდა. — რა არის ეს, — თქვა ჩერე ხმამაღლა, — იღბალი არ არის, მამ რა ეშმაკია? — ცხენს მსუბუქად მოახტა, — წინ, წინ კოტე ღონიაშვილო, ბედი გწყალობს! — დაიძახა და ცხენი ადგილიდანვე გაქუსლა.

ნოსრველი კარგა ხანს ადგილიდან არ გაანძრეულა. ყველაფერი, რაც ახლა ნახა და მოისმინა, იმდენად უცნაური, მოულოდნელი და შეუსაბამო რაღაც იყო, რომ კარგა ხანს გონს მოსვლა და აზრის მოკრებაც ვერ შეძლო. ბევრი რამ გაუგებარიც იყო: ღილი მაინც რატომ ასხენა ძია კოტემ, რატომ გარია ამ საჩითირო გარიგებაში? თითქოს ფარად გამოიყენა და თავმჯდომარე ამით დაიყოლია. ან თვითონ თავმჯდომარე რატომ დათანხმდა ასე უბრალოდ, უკონტროლოდ? ოდნავ მაინც არ უნდა დაეჭვებულებო?

მართლაც ძნელი იყო გარკვევა. ბუჩქსუკან უძრავად იჯდა, თავი უბრუოდა და გაოცებული და დაბნეული გულში ვინ იცის მერამდენედ იმეორებდა:

„ოთხი ხბო მოკვდაო... მოწვერი და დეკეული მგელმა შეჭამაო... თბილისში ვიყავიო, დამეხარჯათ... სად? როდის?“

თანდათან ჩოგო გონს, ცნობიერება დაეწმინდა და თავის თავს ჰკითხა:

— რა ვქნა ახლა? გაჭეუდეთ თუ?..

მერე მწყემსებს რაღა პირით შეხედეს? ან საკუთარ თავს რა უთხრას? როდემდე ატაროს გულში სამარცხვინო სიყალბე? არა, ვერ გაჩეუდება, ახლავე შერეკავს ნახარს გალავანში, წამოუწვევა თავმჯდომარეს და ყველაფერს ეტყვის, ეტყვის ხმამაღლა, დაუფარავად... აი, ახლავე, ამ წუთას!

თოფი და საგზალის ჩანთა აიღო და თავივე სირბილით დაეშვა, რომ ნახირისათვის ბოლო მოეგლო და ცხენ-გალავანისაკენ შე-

მოებრუნებინა, — მერე ლილი? — გაახსენდა უცხად და შედგა, — რას იტყვის ლილი? როგორ გაიგებს ამას? ან თვითონ თავმჯდომარე რას იტყვის? მოუწონებს კი? მამულადობა არავის არ მოსწონს. არა, დაცა, ასე ჰაიპარად გადაწყვეტა არ გამოდგება, — თქვა ჩურჩულით და უკანვე გამობრუნდა, მაგრამ რამდენიმე ნაბიჯის შემდეგ ისევ გაიერდა და კვლავ ჩურჩულით განაგრძო, — ვითუ, დაყოფნება უარესი იქნეს: თავმჯდომარე წავა, ძია კოტემ კიდევ შეიძლება ეს საქონელი რომელიმე ძმაცას გაატანოს, გათამაშებულმა იქნებ სხვაც წაუმატოს და ამას კი მწყემსები არ მოითმენენ, პაპა ქორია მაინც არ მოითმენს და შეიძლება ძია კოტეს საქმე საცისხედაც გაუხდეს... და მერე ლილი? არა, არა, ისევ თქმა ჯობია, სანამ საქონელიც ადგილზეა და სხვაც არაფერი მომხდარა! ისევ ძია კოტესთვის ჯობია.

ისევ წავიდა ხმოებისაკენ, მაგრამ სანამ ბოლოსი წავიდოდა, ახალმა აზრმა ისევ უკან შემოაბრუნა; ერთიც ვნახოთ და, თავმჯდომარემ მოტყუება არ აპატიოს და საქმე პირდაპირ გამოძიებას გადასცეს. გამოძიება კი გამოუგლევეს არაფერს დატოვებს, ხოლო საკვლევი და საძებარი აქ ამას გარდაც საქმოდ ბევრია. ყველაფერს ძირის-ძირობამდე გამოიხსრეებს და მაშინ ძია კოტე ათწლიან პატიმრობას ვერ გადაურჩება. და მერე ლილი?

ამ მოსაზრებას ერთი კვირისა და საზიფათო ვეჯიცე დაერთო: ხომ შეიძლება, რომ კოტემ, გულმოსულმა, ჯიბრით, თანამონაწილეობა დასწამოს და დანაშაულში ჩაითრიოს? მერე რით იმართლოს თავი? ვინ დაუჯერებს, რომ არ იცოდა რას აკეთებდა?

— ო, რა სულელი ვარ! — თქვა თავისთავზე გულმოსულმა და ფიქრიც ხმაიადღა განაგრძო, — არც ის არის საკვირველი, რომ კოტემ თავმჯდომარეც წიიმხროს და ცილისწამება დააბრალონ. განა ცოტა რამ ხდება ამისთანა? ასეთ ხალხს ადგილად ვერაფერს ვაუგებ, მით უფრო, წყლან ისე საეჭვოდ საუბრობდნენ და მორიგდნენ, რომ... ვინ იცის, იქნებ თვითონ თავმჯდომარესაც რაღაცაში წილი

თვითონ მშრალზე გამოვლენ და მას კი ცილისწამებისათვის თავს ცისხეში ამოწყოფინებენ... და მერე ლილი?

ორივე ეს ვეჯი ძალიან ახლოს იყო სიმაართლესთან და ნოშრევანი სერიოსულადაც დააფიქრა. ორივეს კანონის მკაცრი ხუნი უდიოდა, ხოლო კანონს ხუმრობა არ უყვარს. რაკი თვითონ ვათქვამს, ცხადია, მაშინ არც კოტე დაინდობს, საამისოდ ხელთ საფუძველიც საქმოდ მყარი აქვს: აგე, სამოცდაათი სული ხბო, თვეზე მეტია, რაც ნახირში ურევია და კოლმეურნეობის საძოვარზე აბალახებს. ან ფაქტს სად წაუხვალ? სამოცდაათი სული ხბო ერთი გადახედვით გამოარჩია, თითქოს გამოაცალკევა და თავისი უნებური დანაშაული თვალწინ მთელი ხიცხადით დაუდგა. ეს უკვე უტყუარი საბუთი იყო ბრალეულობისა და თუ კოტე თავს ვერ გაიმართლებდა, მაშინ ნოშრევანსაც საბრალდებო სკამზე გვერდით დაისვამდა.

ნოშრევანმა ყველაფერი ეს რამდენჯერმე აწონ-დაწონა, ყველა სავარაუდო შედეგი გაითვალისწინა და თავისი განზრახვა საბოლოოდ უარყო. მაგრამ გული ვერ დააჯერა და ვერც მოსვენებას ეღიროსა. წუღინდელმა ნანახმა და გაგონილმა ბევრი რამ შეცვალა, გადაახსვალა და საგნები და მოვლენები პირუკუ მხრიდან დანახვა. ამ წუთებამდე რაღაც სწამდა, სჯეროდა, მაგრამ რა? ახლა თვითონაც ველარ ერკვეოდა. არც ის იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. რა გაცვეთებინა და ამ შეცვლილ მდგომარეობაში თავისთვის რომელი ადგილი და მხარე აერჩია. კოტე, რა თქმა უნდა, ჩვეულებრივ დაავალებდა რაღაცას, სთხოვდა—საქონლის გარეგებას, ამბის მიტან-მოტანას, დახვედრას... და რა ექნა ნაშინ? რა საბუთით ეთქვა უარი? მაშინ ხომ უნდა გაემხილა სიმართლე და გამხელას კი, ვინ იცის, რა მოკვებოდა. არადა, როგორ დანახმებულიყო? ვთქვათ, ყველაფერზე ხელი ჩაქნია, თვალის დაქუბა და საქმის ჩვეულ მდინარეებს ზაფხულის ბოლომდე უთქმელად მიჰყოლოდა. აქედან დაბრუნებისთანავე ფერმას თავს დაანებებდა და თავ-

ვის სიცოცხლეში სიახლოვეს აღარ გაგვარებოდა. ვინ გაიყვანა? არაფერია. მაგრამ გულსა და სიბრძნეობას სად წასვლოდა — როგორ შეეხებოდა სახეში უფროსი ამზანაგებისათვის, მკდარიყო მათთან თანაზიარ სუფრაზე, ეცინა, ესაუბრა, როგორ ჩასულიყო სოფელში, შეხვედროდა ხალხს, ტოლსწორებს, რა ეთქვა მათთვის, რა პირით შექყროდა დელას... და ლილის... ლილის?..

ამ ორმა, ურთიერთუარყოფელმა ფიქრმა პირდაპირ გააწამა, ერთიც ცეცხლი იყო და მეორეც. იდგა — ფიქრობდა, დადიოდა — ფიქრობდა, ერთი ხელით თოფს დაათრევდა, მეორე ხელში საგზლის ჩანთა ეჭირა და სამწყსოს ირგვლივ უაზროდ და მუხლმოკვეთილივით დუნედ დააბიჯებდა.

— ახ, ნეტაი კი არ გამეგო, ნეტაი, არ მენახა, არ გამეგონა, — იმეორებდა წალმალე გულისტკივილით და იმავე წამს თავისდაუნებურად ეს კითხვაც წამოეჭრებოდა, — რა ვქნა? როგორ მოვიქცე?

ერთი თალაი პაპა ქორიასთვის თქმა დააპირა: აი, ვის შეუძლია საჭმის სწორი განსჯა, ყველაფერი გამოუცდია, უნახავს, იცის... მაგრამ კარგად რომ ჩაუფიქრდა, ეს აზრიც ისევ უარყო. პაპა ქორიას წმინდა სიმართლის მეტი არაფერი სწაწდა, დათმობა არ სჩვეოდა და შეიძლება გაგებისთანავე ერთი ვაი-რეველებელი აეტყვა. ეს იტირებდასმენა გამოდიოდა, ხოლო მოსალოდნელი უსიამოვნების ყველა ჯოხი თავისდაუნებურად ისევ ლილის კისერზე ტყდებოდა. ნოშრევანს კი ისევ უნდოდა მოეწყოს საჭმე, რომ კოტეს საერთოდ დასასმენი აღარაფერი ჰქონოდა. აქამდე რაც იყო, იყო, ოღონდ ამის შემდეგ ნულარაფერი მოხდებოდა, მაგრამ როგორ მიეღწია აწისათვის? რა გზით, რა ხერხით?

— მოდი, თვითონ ძია კოტეს ვეტყვი, — გაიფიქრა უცხად, — გამოვუტყდები და ვთხოვ. იქნებ გამიგონოს, პა? კაცია, ადამიანია... აი, ამ ფუთას რომ გადაეცემ, მაშინ ვეტყვი. მაგრამ რომ არ გამიგონოს? — დაებადა მაშინვე საწინააღმდეგო კითხვაც, — მაშინ რა ვქნა? ხელს შევეშლი, — დაასკვნა ბოლოს, — არაფერს აღარ გავაკეთებინებ. აი, ეს უკანასკნელი იქნება, მი-

უტან, ჩაებაბარებ და... მორჩები... სხობებსაც უკანვე გავარეკინებ. როგორც უნდა ეწყინოს, რომ მცემოს კიდევ, სულერთია, აღარაფრის საშუალებებს არ მივცე.

ეს ჯერ გაუმედავად გაიფიქრა, მერე თანდათან ჩაუღრმავდა და სულ უფრო შეხატულბლად და მიმზიდველადაც კი მოეჩვენა. გარდა იმისა, რომ თავსაც იხლევდა და ხალხის წინაშეც პირნათელი გაწოდიოდა, მთელი ეს ამბავი ემაყუბნებოდა კიდევ — განა სუმირობაა, მამის ტოლი კაცი ხიფათს ააცილო, ასე ეთქვათ, გამოასწოროს და სიმართლისა და პატოსნების გზაზე დააყენოს!

სეირი იქნება, ნამდვილი სეირი, — თქვა ჩუმი ხითხითით. — სოფელში რომ ჩავალ, ამ ამბავს ლილისაც ვეტყვი. თუმცა არა, — დაუმატა მყისვე, — ახლა არ ვეტყვი, ცხელ გულზე... როდისმე ნერვ მოვეუყვები, დიდი ხნის შემდეგ, როცა ყველაფერი ჩველი და დავიწყებული იქნება, და გავიხარებთ, ერთად ვიცინებთ.

• • •

კოტე თავმჯდომარეს წააკოლოდა სოფელში. ნოშრევანმა სხობები დააბინავა, მერე ბოსელში შევიდა და ისე, რომ მწყემსებს არ დაენახათ, უცხო კაცის დანატოვარი ამანათი საგზლის ჩანთიდან ამოიღო და ზურგჩანთაში, წიგნებს შორის ჩატენა. კოტეს ამოსვლამდე აქ ვერაფერი მიაგნებდა, ხოლო კოტე მეორე დღეს უსათუოდ უნდა ამოსულიყო — მეურნეები უნდა ამოეყვანა და ყველი და ხაჭო წაეღებინებინა. ნოშრევანმა ისიც იცოდა, კოტე მეურნეებს რომ გაისტუმრებდა, ან ციხეფორში მოაკითხვავდა, ან აქვე დაელოდებოდა.

და მართლაც, მეორე საღამოს ნახირს ბინისაკენ რომ მოერეკებოდა, ბოსლის ქვემოდაწვე დაინახა კოტეს თეთრი ცხენი, რომელიც ახლად გაკეთებული წყაროს გვერდით ება. კოტეც იქვე დახვდა, — დიდა წიფლის ქვეშ ნაბადი გაეფინა, ზედ გულალმა გამოტილიყო და გაფერმკრთალებულ ცას შეაკურებდა. ნოშრევანს სხობების ბაკ-

ში შერევა აცალა და ხელის დაქნევით ანიშნა, აქ მოდიო.

ნოსრევანი მივიდა.

— რა ქენი, მიურევე?

— ჰო, აი პასუხიც, — ნოსრევანმა სპორტული კურტკის გულის ჯიბიდან ორად მოკეცილი ცისფერი კონვერტი ამოიღო და გაუწოდა.

კოტემ კონვერტი მოუთმენლად გახია და ფანქრით ნაწერი რვეულის ფურცლის ნახევარი უშმოდ ჩაიკითხა. — კარგია, — თქვა თავის დაქნევით და ისევ ნოსრევანს შეხვდა, — გზასზე ხომ არავინ შეგხვედრია?

— არა.

— არც შენთან ვინმე მოხულა?

— კი, იყო ერთი კაცი.

— რაო, მერე? — კოტეს კვლავ მოუთმენლობა დაეტყო.

— რალაც დანიტოვა, გადაეციო.

— მერე, სად არის? მაიტა რალა.

— ახლავე, — ნოსრევანმა დაღმართი ჩაირბინა, საწველი საქონლის ბაჟის წინ თავმოყრილ მწყემსებს ცალყბად მიესალმა და ბოსელში შევიდა, ზურგჩანთიდან ამანათი ამოიღო, კურტკის ქვეშ ამოაფარა და ისევ კოტესთან ავიდა, — აი, ეს დატოვა, მაგრამ რა არის, არ ვიცი.

ჰო, არა, კი... ისეთი რა უნდა იყოს, — კოტემ შეკრულა თითქმის განოვლიჯა და ხელში უსურსულად შეატრიალა, ამკარად დაეტყო, ნოსრევანის თვალწინ გახსნა არ უნდოდა, — ერთი გაიქეცი და ცხენი იქით, ტაფობში გადააბი, — უთხრა ბოლოს, — მშიერია და დაღამებამდე ცოტა მაინც მოძოვოს, მერე ისევ აქ მოდი.

ნოსრევანმა ცხენი ახსნა, კოტემ შევიცადა, ხანამ თვალს მიეფარებოდა და ამანათს ზონარი ამჭარებთ შემოსხნა, მუყაოს ქალაღდევ შეჩოსხნა, ათათ ცალად დაწყობილი წითელი თუმინანები მარცხენა ხელში მოიქცია და დასტები სწრაფად გადათვალა. — სწორია, — თქვა ჩურჩულით, — მაგრამ მაინც ვნახოთ, — დაუმატა მაშინვე, — რა ვიცი, კაცნი ვართ, ფულია, თანხა, ანგარიშია, — და დასტების ცალ-ცალკე გადათვალა დიწყო. — სწორია, — გაიმეორა კმაყოფილმა, როცა დათვლას მორჩა და

დასტები კვლავ ერთმანეთზე დადევნებდა იაკორას ტყუილად არ აქებენ, მართლაც ყოფილა სიტყვის კაცი... აქედან ტილას და ტუსიას ნოლოდ ნახევარს მივეცემ, ნახევარი კი საკუთრივ ჩემია. ზაფხულის ბოლომდე კიდევ ერთი ან ორი ასეთი საქმე და... „უოღავ“ გამოგორდებამ!

სწორედ ამ დროს ბორცვს იქიდან ნოსრევანიც გამოჩნდა, მაგრამ კოტეს ხელში რომ ფული დაინახა, ნაბიჯი შეანულა — მისვლა ეფხერხულა, ტატომილაც შერცხვა კიდევ და მოსაჩვენებლად აქეო-იქით ყურება დაიწყო. მხოლოდ იმის შემდგვლა მივიდა, როცა კოტემ ფული იწაფე ქალადში შეახვია, პაჯაკს გადასწვდა და უბის ჯიბეში ჩატენა.

— დაჯგ, — უთხრა კოტემ, გვერდზე გაიწია და ნაბადზე ადგილი მოუცალა.

ნოსრევანი ცოტა მოშორებით, ბორცვზე ჩამოჯდა.

— ახლო მიიწია.

ნოსრევანმა მიიწია.

კოტემ ყველანაირად ცდილობდა სისარკულის დაფარვას, მაგრამ ვერ ასწრებდა, — მწითური სახე უზომო კმაყოფილებით გაბადროდა, თვალბში ალტაცების შუქი ეღვა და ტუნის კუთხვებშიც შეკავებული ღიმილი უკრთოდა. და თითქოს იმის შიშით, უარესად არ დამემჩნესო, პირდაპირ საქმეზე გადავიდა.

— ჰო, აქ საქონელია. ნუგობარმა დადამიტოვა... აგე, ტაფობს ქვეშით, სწორტყიანი დევე რომ არის... ჩვიდმეტე სულია. ერთი კაცის ვალი ქმართებია და... ის კაცი შიოს წყაროსთან დაგხვდება... შიოს წყარო იცი?

— გე რომელი? აი, ჩვენი სოფლის დასაწყისში რომ არის, შიოს ძირას?

— დიას, სწორედ ის. ბარემ შინაც ჩადი, ხომ გინდა დედის ნახვა? ჰოდა, ნახე, ხვალაც დარჩი, საღამომდე დედასთან იყავი. აიღე თოფი და წადი. ბური ხომ ან გვია?

— არა.

— კიდევ უკეთესი. თან ჯიბის ფანარიც გააყოლე, უმთავრო დამეცა და ტყეში, დედე-ლუდე ადგილებში გზას განათებ, აბა, ჰე, გაუჩინდა.

ნოსრევანმა თავი ჩაღუნა.

— ჰა, რას დაფიქრდი? წადი... დედა ნა-
ბე.

— არა, ძია კოტე... — ენის ბორძიკით
თქვა ნოსრევანმა და თავი უფრო დაღუნა,

— მე... ვერ წავალ... ვეღარ წავალ...

კოტემ თვალეები დააჭყიტა:

— რას ამბობ, ბიჭო, ხუმრობ, თუ?

— არა, არ ვხუმრობ.

— ბიჭო, — წამოიწია კოტემ, — ეს...
ეს... ერთი შემომხედე, დაგინახო, რა მო-
ცივიდა, ჰა?

— არაფერი.

— აბა მამ, რას ამბობ?

— ჰო, ვერცა... ვერც ვაწივ.

კოტეს სახესა და თვალ-წარბზე უკვე
წყენა დაეტყო, მაგრამ სძლია თავს, დრამად
ამოიხუნთქა და ისევ მოფერებოთ უთხრა:

— კარგი, ახლა, ნუ ჯიუტობ. ისე კი არ
მინდა, ბიჭო, გაგიწყრა ღმერთი! ფული უნ-
და მოგცე. თვითონ საქონლის პატრონმა
დატოვა. — აი, აჰა, ხალათის ჯიბიდან ორა
ცალი თუმნაანი ამოიღო და გაუწოდა, —
ჰა, გამომართვი.

— ვერ გამოგართმევთ... არ მინდა.

— რა, ბიჭო, ფული არ გინდა? იქნებ
გეცოტავენბა, გაგიწყრა ღმერთი! აჰა, კიდევ
დაკინატებ, — ჯიბიდან ერთი ცალი თუმ-
ნაანი კიდევ ამოიღო და იმ ორს მიაღო, —
აი, უკვე სამი თუმანი გახდა, კაი ფულია,
დაიჭი და წადი.

— არა, ძია კოტე, საქმე ფულზე რთ-
ლია, თუნდ ასიც იყოს, მე ვითხარით, აღარ
წავალ-მეთქი და... აღარც წავალ.

— როგორ, ბიჭო, — ხმა გაუმაღლდა
კოტეს, — გაგიყდი, თუ რა ეშმაკი შევი-
ჯდა? კაცს ვუთხარი, შევპირდი...

— მე არ შევპირებივარ, — შეაწყვეტინა
ნოსრევანმა და კოტეს თვითონაც პირდაპირ
შეხედა, — არავის არ შევპირებივარ.

კოტემ ისევ დასთმო და ნოსრევანის და-
ყოლიება ახლა დამდურებით და დანაწესე-
ბით სცადა:

— მღალატობ, ბიჭო? — უთხრა წუწუ-
ნით, — ჰა, მღალატობ? გაგიწყრა ღმერ-
თი! მე ამდენს ვსრუნავ შენზე, უცდი-
ლობ... ფერმაში, ხო იცი, უფროსების და-

უკითხვად მიგიღე, აქაც ყველაფერი
გინწობ, აგე, ხბოები აგაყვანინე, თოფი
განუქე, კიდევ...

— მაღლობელი ვარ, ძია კოტე, — ისევ
შეაწყვეტინა ნოსრევანმა, — თოფს უკან
ვერ დაგიბრუნებთ, სანამ მე მაწერია, ია-
რალზე პასუხს ვაგებ, ეს ხბოები კი ხვა-
ლვე გაარკვინეთ, ხვალვე! არ მინდა, არა-
ფერი არ მინდა.

კოტეს სუნთქვა შეეკრა და ქმენა აუვა-
რდა:

— ბიჭო, ის მაინც წითხარი, რა მოხდა,
რამ გადაგრაია?

დადგა გადამწყვეტი წუთი, დროც ხელ-
საყრელი იყო და ადგილიც: მწყემსები ფე-
რების დასაწველად ბაკში იყვნენ შესულე-
ბი, ბაკს ხბოების მოწარდახული სადგომი
ფარავდა — არც თვალთ ჩანდნენ და ვერც
საუბარს გაიგონებდნენ. მაგრამ დაწყება
ნოსრევანს მაინც გაუჭირდა, გული აუჭა-
რდა, ყელში გორგალივით რალაც გაეგვა-
ნდა და სუნთქვა შეუკრა, როგორც იქნა,
სძლია გაუბეღლობას და მიმხრჩვალი, გაბ-
ზარული ხმით უთხრა:

— გუშინ მე თქვენ... დაგინახეთ. თქვენ
და თაფმჯდომარე... ცინგორში რომ გამო-
იარეთ...

— მერე, რა, — ნაძალადევი გულუბრყ-
ვილობით გაიოცა კოტემ, — დაგვინახე...
რა მოხდა? აი ახლაც მხედავ.

— მე თქვენი ლაპარაკიც მოვისმინე, —
იმავე ხმაზე განაგრძო ნოსრევანმა, — რაც
სთქვით და გაარიგეთ, ყველაფერი გავი-
გონე.

კოტე გაფითრდა, მწითური ღაწვისთავე-
ბი გაუმოწისფრდა, შუბლიც, და ზედ ოფ-
ლის წერილი გუბუმები გამოასხხდა.

— წერე... რა გინდა, ბიჭო? — ჰკით-
ხა ჩურჩულით კარგახნის დემილის შემ-
დეგ, — ჰა, რა გინდა? დასმენას ხომ არ
მიპირებ?

— დასმენას არა, მაგრამ...

— მაგრამ?

— საქონელს არ გაგაყვანინებთ... რატომ
ტყუობდით? არც ნადირს რამე მოუკლავა
და არც ავადმყოფობას. ჰოდა, არც გაგაყ-
ვანინებთ.

— მერე და, შენ... შენ... ვინა გკითხავს?
— კოტეს ყბა მოეჭება და ნიკაპი აუკანკა-
ლდა, — აქ უფროსი მე ვარ და ფერწაც...
საქონელიც...

— თქვენ უფროსი მხოლოდ მოვალეო-
ბით ხართ, — მოკლედ მოუჭრა ნოსრევან-
მა, — უფლებით კი მე და თქვენ თანას-
წორნი ვართ.

კოტემ ღვარძლიანად ჩაიციხა და გვერ-
დიდან აღრინით გახედა:

— ჰო, მართლა, კინაღამ დამავიწყდა,
შენ ხომ ჯარისკაცი ხარ.

— ჯარისკაცი აღარა ვარ, მაგრამ როცა
საქმე სიმართლეს, ჭეშმარიტებას შეეხება,
ყოველი კაცი ჩებრძოლი ჯარისკაცი უნ-
და იყოს. ჭურდობას ჩემს თვალწინ, ჩემს
გვერდით, მით უფრო, არ მოვითმენ.

— ჭურდობასო?! რა შუაშია ჭურდობა?

— კოტე უცბად გამოცოცხლდა და ამ სი-
ტყვას წყალწალღბულივით მოეჭიდა. — ჰა,
ბიჭო, რა შუაშია? ვინ თქვა, ვინ მოიგონა?
განა მე სიტყვითაც კი მიხსენებია როდის-
მე ჭურდობა? შენ ვერ გაიგე, ბიჭო, გაგი-
წყრა ღმერთი! ვერ გაიგეია. აბა, ერთი ყუ-
რი დამიგდე, რას გეტყვი, კარგად მომის-
მინე...

— სულერთია, რას იტყვი, ძია კო-
ტე, — არ აცალა ნოსრევანმა, — საქმე
თვითონ არქმევს სახელს თავისთავს და
ეს სახელი მყარი და უცვლელიც არის:
აღება, მითვისება, დამალვა, ხელის გაკე-
რა, ყველა ესენი ერთმანეთისაგან ცოტაოდ-
ნავ, მხოლოდ გარეგნულად განსხვავდებიან,
ხინამდვილეში კი წმინდა წყლის ჭურდობაა
გლო მტკი არაფერი.

— ჰე-ჰე! — თავი გააჭნია კოტემ და
ნოსრევანს გულმოწყალედ შეხედა, — აი,
რას ნიშნავს გამოუცდელიობა, უწევრება, იგა
შავს თერთად მოგაჩვენებს... დიახ, ჰო! ეს
მხოლოდ უნიათოთა და უმაქნისთათვის
არის ჭურდობა, ვისაც ხელის განძრევა
ეუარება და ღმერთს არაფრის შნო და მა-
რცხათი არ მიუცია, საქმიანი ხალხისათ-
ვის კი შრომაა, მცდელობაა, უნარია, ესე
იგო, ცხოვრება.

— კი, ძია კოტე, გუთანხმებით, მავრამ
აი უნომა, ენერგია, შნო და მარცხათი,

როგორც თქვენ ამბობთ, კარგად უნდა იყოს
ყველასათვის სასარგებლო საქმეს რომ მო-
ხმარდეს, განა არ ჯობია?

— საქმეს ხმარდება, აბა რას ხმარდება,
ბიჭო, გაგიწყრა ღმერთი!

— მე ვამბობ, კარგ საქმეს-მეთქი, სასა-
რგებლოს.

— რას პტეია კარგი და ცუდი, საქმე
ყველა სასარგებლოა.

— კარგით რა, ძია კოტე, აბა რად გინ-
დათ...

— მომისმინე-მეთქი, ბოლომდე მომი-
სმინე!

— ჰო, აი, ვისმენთ.

კოტე წუთით ჩაფიქრდა, მერე ნოსრევან-
ისაკენ წამოისარა და ნულა, საზგასმით
უთხრა:

— კარგს და ავს შენ თავი დაანებე, ამ
ქვეყნად ყველას, ყველა კაცს თავისი ავი
და კარგი აქვს, შენი კარგი ის არის, რაც
შენ გარგებს. ასეა, — თქვა კვლავ წამი-
ერი დუმილის შემდეგ და თითქოს წეტი და-
მაჯერებლობისათვის ნახვერად ჩურჩულით
განავრძო, — ახლა ვინაც რა აქვს ხელთ,
იმით საქმიობს: გქიმი სწეულებას უღარა-
ჯებს, ვაჭარი ფასებს ზრდის, თვით მეცნი-
ერებაც, განათლება-სათნობისა და ჭეშმა-
რიტების უბირველესი მუშაკი და დამამკ-
ვიდრებელი, ცოდნას გროშებზე ასურდა-
ვებს, ხოლო მართლმსაჯულება დანამაულს
უღგას წილიში... რომელი ერთი ჩამოვიტო-
ლო? აბა ჩვენ რას ვაკეთებთ ისეთს, რომ...
სხვას მაინც არაფერს ვაკლებთ, ცოტა-ჩა-
ტას ჩვენთვის რაღაცას ვწალიწობთ... ეს
საქონელი, შენ იქნებ რა გგონია, ჩვენნაი-
რივე ხალხის გამოზრდილია ასეთსავე ფე-
რმებში, ჩვენ მხოლოდ ერთი ადგილიდან
მეორეზე გადაგვყავს, ესე იგი, რაოდენო-
ბას ვაწონასწორებთ. აი, ეს არის სულ...

— ვიცი, ძია კოტე, — დიმილი ვერ შე-
იკავა ნოსრევანმა, — რაც ახლა სთქვით,
უკ აქა-იქ სხვა დროსაც გამოგონია და ვი-
ცი. ერთმა და ორმა შეიძლება მართლაც
ჩაიდიხა რაღაც და კიდევაც შერჩა — ჭე-
ყნად თითო სიმასისჯეს რა გამოიღვეს, მაგ-
რამ საბედნიეროდ ხინამდვილე სულაც არ
არის ისეთი, როგორადაც თქვენ ხატავთ.

მაშ საჭმელს ვინდა აკეთებს? ვინ აშენებს ამ ქვეყანას — ამდენ ქალაქებს, სოფლებს, ამდენ გზებს, ზიდებს, უსარმაზარ ელხადგურებს, კოსმოსურ ხომალდებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ? ვინ იფონებს და ქმნის ამ ახალ-ახალ ჯადოსნურ მანქანებს, ვინ მართავს, ვინ აწესრიგებს ცხოვრებას? საიდან მოდის სასმელ-საჭმელი, ტანსაცმელი და საერთოდ ეს ამდენი და ამდენნაირი სახალსო დოვლითი? მართლა ვერე რომ იყოს, როგორც თქვენ ამბობთ — ყველას პირად გამორჩენაზე გვიროს თვალი და საქმეს გულისით და ხელმართლად არავინ აკეთებდეს, განა ეს ამდენი რაზე იქნებოდა? ანდა, თვითონ ქვეყანა იარსებებდა?

— დიას, არის... და ქვეყანაც არსებობს.
— დაბნეული უბასუბა კოტემ.
— ჰოდა, ვინ აკეთებს ყველაფერ ამას, ვინ ქმნის?

— ვინა და, ხალხი, ბიჭო, მაგას რა კითხვა უნდა, მე, შენ, სხვა, ივანე, პეტრე, გიორგი... ქმნიან და სარგებლობენ კიდევ. დიას, დიას, ჰო, სარგებლობენ.

— ნუ იტყვით ვერე, ძია კოტემ, ამით ძალიან მიერინი იზღვევთ თავს და ჯოხი კი ყველას კისერზე ტყდება. ამ უგვან-მა, ცრუ თავისმართლებამ გახულ წლებში, ჩვენშიც და სხვაგანაც ქართველებზე მეტისმეტად მცდარი და შეუფერებელი ჭორი გაიჩინა, თითქოს ჩვენ საქმოსნობისა და დროსტარების წესს არაფერს ვაკეთებდეთ. ამისი მაგალითები მე ჯარში ყოფნაშიც ბევრჯერ შემხვედრია. ნამდვილად კი, არა მგონია, ამ ქვეყნად იმდენს ვინმე შრომობდეს, რამდენსაც ქართველი კაცი, სხვას რომ თავი დაეანებოთ, სათქმელად ერთი ვენახიც კმარა: ყოველ წელიწადს თითქმის ნახევარი მილიონამდე ტონა ყურძენს წარტო სახელმწიფოს ვასყიდებთ, ხოლო ერთი ძირი ვაზის მოვლას იმდენივე შრომა ჭირდება, რაც ერთი ჰექტარი ხორბლის მოყვანას. ასლა ჩაი, ციტრუსები?

— მაგით რა გინდა სთქვა? — გამომცდელად ჰკითხა კოტემ.
— ის მინდა, რომ... თქვენ ხალხის საბუღით არ უნდა ლაპარაკობდეთ.

— ჩვენ კი რა, საქმეს არ ვაკეთებთ? იწყინა კოტემ, — მაგალითად, მე... ეს აწოდენა ფერმა... აბა ვინ, საიდან, როგორ?

— კი, აკეთებთ, მაგრამ მხოლოდ ერთი ხელით, მეორე ხელით კი... აი, თუნდაც ის საქონელი, ძმაკაცმა რომ მოგირეკათ და ახლა ქვევით, ტაფობში აბია, ხომ ვილაცას ვკუთვნი, ვინც უპატრონა, მოუარა და აქამდე გამოზარდა, და იმ ვილაცას ხომ დააკლდა?

— გაგიწყრა ღმერთი! აკი გეუბნები, გამოუდევლობა და უმეცრება ისეთი რამ არის, რომ შავს თეთრად მოგაჩვენებს-მეთქი. შენ ფიზიკის კანონი გახსოვს?

— რომელი? ფიზიკას ბევრი კანონები აქვს.
— ბუნებაში რომ არაფერი იკარგება, — აი, ის.

— მახსოვს, მერე?
— მერე ის, რომ გაგება და ცხოვრებაში გამოყენებაც უნდა შეგეძლოს. ფერმა დანაკლისს თვითონვე ინაზღაურებს, სადაც წელიწადში სამას-ოთხასი ხბო იბადება, იქ ათი-თხუთმეტი სული სახსენებლადაც არა ღირს.

— მწყემსებს?
— წყვესებს რა, ვერ გაიგე, რა გითხარი: ფერმა დანაკლისს თვითონვე ინაზღაურებს-მეთქი
— მაგრამ ხალხი? ხალხს რომ აკლდება?

— ხალხს რა აკლდება, ბიჭო, გაგიწყრა ღმერთი! ჩვენ საქონელს ქარს ხომ არ ვატანთ, ისევ ხალხს არ ხმარდება? ასლა ხომ ხედავ, რა ყოფილა, — საბოლოო ჯამში, არც ხალხს რამე აკლდება, არც მწყემსსა და არც ფერმას. და რატომ უნდა თქვა კაცმა უარი იმაზე, რითაც არავის აზარალებს და თვითონ კი წოვებას ნახავ?

ამ პირგაცვეთილ, ურცხვ და უტიფარ თავისმართლებაზე ნორრევანს კინალამ გული აურია, მაგრამ სძლია თავს და ისევ მშვიდად უთხრა:

— აი, სწორედ ეს მოგებაა ქურდობა, ძია კოტემ!
— ისევ ქურდობა! გაგიწყრა ღმერთი! ბიჭო, როგორ არ გესმის, რომ ეს ქურდო-

ბა კი არა, შრომაა, საქმეა, საქმიანი კომბინაციაა. ჩვენ კი არ ვიპარავთ, ვაწარმოებთ. ქურდები სხვები არიან, ჩვენი კაცი ქურდობას არ იკადრებს. ფუჰ, ეს სიტყვაც კი მძულს.

ნოსრევანს წედანდელივით ცივად გაუღიმა:

— ვიცი, ძია კოტე, უკვე გავიგე, რა ხდება და ეს ნაჭარბი საქონელი საიდან და რა გზით გროვდება, წაგრამ ასლა ამაზე აღარას ვიტყვი, თუ ნებას მომცემ, მხოლოდ ერთს გკითხავთ.

— თქვი, ერთი კი არა, ორი მკითხე, სამიც.

— ვითომ საქმიანობა რით არის ქურდობაზე უკეთესი, თუ უარესიც არა?

— ღმერთმანი, გამაგიჟებს ე ბიჭო, — შეწუხებული სახით თქვა კოტემ და მხრები აიწურა, — სად გაიზარდე, ბიჭო, ამოდენა მუდრევი, იქ ან ხალხი არ იყო, ან... თხის რქაში ხომ არ იჯექი?

— სწორედ ხალხში გავიზარდე — სკოლაში, ბიონურულ და კომპაგვირულ ორგანიზაციებში...

— ოხო-ხო-ხო! — გაგიწყრა ღმერთი! — შეაწყვეტინა კოტემ, — სკოლა, კომპაგვირის, მოსწავლეთა კომიტეტი მტრისმეტად ხმოვანი სიტყვებია, მაგრამ ცარიელი, შიგ არა ყრია რა, ვიცი ეგენი, მინახავს, ჭიბი იქა მაქვს მოჭრილი, თხუთმეტ წელიწადს თვითონ ვსწავლობდი და მეტე ანდუნსავე ხანს კიდევ ვასწავლიდი. რალა არ მიკეთებია იქ, ლექსებსაც კი ვწერდი... მაგრამ აი ასლა აქა ვარ. დრომ, ცხოვრებაში, ასე მოითხოვა და მეც დავყვევი. იქ ადამიანებს ვზრდიდი, აქ ცხოველებს ვზრდი. ვითომ რა განსხვავებაა? ადამიანიც ხომ იგივე ცხოველია, ოღონდ უფრო ფალბი და გაქნილი, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ადამიანს ვერაფერში განოიყენებ და ცხოველი კი შეიძლება ფულად აქციო. აი, რა არის... სად არის... ჰოდა, ვაქციოთ და ვიცხოვროთ, შენც და მეც, ჰა, ასე არ ჯობია?

— არა, ძია კოტე, ჩემთვის არ ჯობია, — უთხრა ნოსრევანმა, — და არც თქვენთვის ჯობია, ძია კოტე, — დაუმატა მცირე ხნის

შემდეგ მუდართ, — არ ჯობია! — საქმეა რაც იყო, იყო, ამის შემდეგ ნუ, ნუღარ... გთხოვთ, ძია კოტე, ძალიან გთხოვთ, გეპწეწებით...

კოტე უსიამოდ დაიდრეჯა, ოდნავ განზე გაიწია და ნოსრევანს პირი აარიდა:

— ქალაჩუნა! კაცი მეგონე, შენ კი... არც მჭირდები, მაწყლი თავიდან... თვითონ წავალ და მივხედავ.

ნოსრევანი უამისოდაც უკვე ადგომას და გარიდებას აპირებდა — სათქმელი აღარაფერი ჰქონდა, მაგრამ კოტეს ბოლო ნათქვამმა, მე თვითონ წავალ, ისევ ადგილზე გაანქრა — ერთხელ კიდევ სცადა მუდართ კოტეს დაყოლიება:

— ნუ, რა, ძია კოტე, არ გინდათ, გამიგონეთ... აბა რად გინდა, რა საკადრისია...

კოტემ გვერდულად გადმოხედა, ტუჩაპრეხით გაურკვეველად ჩაიციინა და ისევ თავი მიიბრუნა.

ნოსრევანს იმედი მოეცა:

— ჰო, ძია კოტე, ჰო, ასე ვქნათ... დილაშივე არაფერი უჭირთ, დილაუთენია ჩავიბრუნებ და ამოურეკავ, ერთ-ორ დღეს აქ ვიყოლიოთ, ნახირში, შევატყობინოთ ფერებს და მეტე ალბათ პატრონიც გამოჩნდება.

კოტე უცხად შემობრუნდა და ნოსრევანს გაკვირვებით და ამრეხით დააშტერდა.

— შენ ხომ არ შეიშალე ბიჭო? კაცი მელოდება, ამაღან საქმე უნდა გავახერხო, და.. რაებს-ბოდავ?

— არავითარი კაცი და საქმე, ძია კოტე! — უკვე მტკიცედ, შეუპოვრად უთხრა ნოსრევანმა და თვალის უშიშრად გაუსწორა, — იცოდეთ, თუ ფუნი გავიდვამთ, იმავე წუთს წავალ, ჩაგასწრებთ და ის ვიღაც კაცია, სულ კინწის კვრით გეაგადებ... და ვიტყვი, ყველაფერს ხმამაღლა ვიტყვი... განგამს აგტე!

კოტე ამას არამც და არამც არ მოელოდა, სახეზე მკედრის ფერი დაედო, ნიკაპი აუკანკალდა და თვალებში რისხვის ნაპერწკლები გაუკრთა. კარგა ხანს ხმის ამოდება ვერ შეძლო.

— ეგ რა სთქვი, ბიჭო? — განოსცრა

ბოლოს კბილებში, — ჰა, რა სთქვი-მეთქი?

— სწორედ ვერე ვიზამ.

კოტეს ხელები თავისთავად დაემუშტა და აკანკალებულმა ნოსრევანისაკენ წაიწია:

— დაგახრწობ, შე... ძალიშვილო, მობკლავ...

— ნუ მაგინებთ, ძია კოტე და ნურც მემუჭრებით, — აიქონრა ნოსრევანიც, — მო, ნუ მემუჭრებით, ვერ შემაშინებთ.

ვინ იცის, ეს საიდუმლო ბრძოლა რით დამთავრდებოდა, რომ იოთამს ორივესათვის ვახშამზე არ დაეძახა. როდის დაწველეს მწყემსებმა ფურები, როდის აადუღეს რძე, როდის წამობნელდა და მოიჭედა ცა ვარსკვლავებით, იოთამის დაძახებამდე არც კოტეს და არც ნოსრევანს არ გავუციათ.

• • •

ვახშამზე თავი ორივეს ზომიერად ეჭირა და მათ შორის მომხდარი ამბისა წყვესებს არაფერი გაუგიათ. თუმცა დაძახულობას გუმანით თითქმის მაინც გრძნობდნენ: ვახშმის შემდეგ, განგებ თუ შემთხვევით, დერეფანში ჩვეულებისამებრ დიდხანს აღარ მსხდარან — არ უსაუბრიათ, მხოლოდ ნაკვერჩხალზე სიგარეტებს მოუკიდეს და იღლივებში ნაბადამოჩრილები თოვებზე გაიკრიფნენ — ზაფხულის გულდინჯი, ვარსკვლავიანი ღამე იყო და ძილი ყველას ღია ცისქვეშ ერჩია.

კოტე და ნოსრევანი ერთმანეთს კვლავ პირისპირ შერჩნენ და ჩუმი, უსიტყვო ბრძოლაც კვლავ მთელი ძალით განახლდა. დამოკიდებულება უკიდურესად დაიძაბა, ამას ორივენი მტკიცუნულად გრძნობდნენ და ერთმანეთს თვალს არიდებდნენ, მაგრამ ერთიმეორის მცირედი მოძრაობაც კი შეუმჩნეველი არ რჩებოდათ. თავს კოტე უწერო ვერ იკავებდა, მოუსვენრად წრიალებდა, ცნუკავდა, ადგებოდა, დაჯდებოდა, მალმალე გავიდოდა დერეფნის წინ, კიდურზე გადადგებოდა და სმენადაძაბული კარგა ხნით გაიჩინებოდა, თითქოს რაღაცას აყურადებდა. ნოსრევანი, პირიქით, უძრავად იჯდა საწოლზე, რითაც თითქოს უფრო დაუფარავად ამზღვდა თავის წვლანდელ

დანაქანებს, რომ სანამ კოტე საბოლოოდ არ აიღებდა ხელს განზრახვაზე, არც დაწვებოდა და არც თვალს მოაცილებდა.

კოტემ დაძახულობას ვეღარ გაუძლო, უცბად წამოდგა, ნამწევი ჯავრიანად მოისროლა, ჭრაქი შიგნით შეიტანა და საანგარიშის მიუჯდა. ცოტა ხნის შემდეგ ნოსრევანიც წამოდგა, უმოძრაობამ ისიც ვააბეზრა, ნაბადი მოისხა და ბოსლის გვერდით, ბუნსოზე წამოწვა.

ირგვლივ სრული სიწყნარე იდგა, — არც ნიავის სისინი, არც ბალახის შარიშური, არც ფოთლის შრიალი — არცერთი პაწია ჩქამი. ზეცის ჭრელი გუმბათი კარავით წამომხოლობდა ჩაძინებულ მთა-გორებს და მათს სიმყუდროვეს თითქოს თვითონვე დარაჯობდა, თვით მელნისფერ სიღრმეში გამომსხდარი ვარსკვლავებიც როგორღაც ზედმეტი გულდამშვიდებით ქიკვიკებდნენ. თითქოს გრძნობდნენ თავიანთი სიმაღლეს, თავიანთ მარადიულობას და ადანიანთა უღვეურ, პაწაწინა ფართიფურთს გულუბრყვილო გოცებით დაჰყურებდნენ.

უცებ ზევიდან, ღვლის დასაწყისიდან კაცის ძახილი გაისმა:

— ჰე-ჰეი, მწყემსებო!

ძახილი იშვიათიც იყო და მოულოდნელიც — ასე გვიან წინათ აქ არავის დაუძახნია — და ღამის დამდოვრებულ სიმყუდროვეში ერთობ მტახედ და უადგილოდ გასმინადა. ძაღლები აყეფდნენ, მწყემსებმა თოვებიდან გააკონეს:

— აქა ვართ, აქა, აქეთ წამოდი!

მოძრავ სინათლეს მალე ორი ლანდიც ჩოჰყვა, მწყემსებმა ძაღლები ჩააჩუმეს, ნაბდებწამოსხმულები ბოსლის გვერდით შეეგებნენ და მოსულები დერეფანში შემოიყვანეს, ბოსლიდან კოტეც გამოვიდა, ჭრაქი თაროზე შემოდგა და უცხო კაცებს გულგრილად მიუხალმა. სახეზე შემფოთება და დაბნეულობა ემჩნეოდა.

მოსულები გაღმური მწყემსები გამოდგნენ, ორივენი შუახანს გადაცილებული ჭადარა კაცები იყვნენ, ხელში ჯოხები და გლეჭტროფარნები გვირათ, სახეზე ოფლა სდიოდათ და მძიმედ ქშინავდნენ.

— რა აზავია, ხალხო, რამ შეგაწუ-

ხათ? — ჰკითხა ბოლოს კოტემ ცუდად დაფარული, ნაძალადევი დაუდევრობით.

— რაღა რა ამბავია, ძმაო, დაგვლუპა ვილაც ოსურმა, დაგვანულა.

მწყემსები მჭიდრო რკალად შემოურტყენ და კითხვები დაყარეს:

— რა მოხდა?

— დაკარგეთ რამე?

— რა დაკარგეთ?

— რამდენი?

— ჩვიდმეტი სული, ჩვიდმეტი, — თქვა ერთ-ერთმა — თანაც ყველა ჩოხრდილი, გადარჩეული.

— მაშ, მაშ! — დაუმოწმა მეორემ, — სულ თავნი და მთავარი, სამ-ოთხწლიანი მოზერები და დგვეულები.

— ჩვიდმეტი?! — გაიოცა იოთამმა, — საიდან, კაცო, ბაკიდან თუ საქოვრიდან?

— უბედურებაც ვე არის, რომ ბაკიდან.

— ჰო, საქონელი ბაკს გადატებდა, — თქვა კოტემ.

— არა, ძმაო, არა, ეტყობა, ისე წკიპად არის ხარიხები აცლილი, რონ.. კაცის ნახელავი ეტყობა.

— ახლა თქვენა თქვით, ხალხნო, — ჩაურთო მეორე მოსულმა, — ღვთის სახე კაცო რომ მწყემსს უღალატებს, გაიმეტებს, ის კიდევ ადამიანია? ჰა, ადამიანი ეთქმის?

— დიხაც არ ეთქმის, — დაუმოწმა კოტემ, — ეჰ, ძმაო, ყველა რომ ადამიანი იყოს... — უცბად ნოსრევანის დაფინებულ ჩურჩას წააწყდა და სიტყვა შუაზე გაუწყდა, — რომ იყოს... იყოს... მაშინ... თუმცა ბეჯითად თქმა მნელია, მოძებნა უნდა, მოკვლევა...

— ჰო, ჩვენც მაგ იმედითლა ვართ, აპაც სწორედ შავიტომ მოვედით, იქნებ აქეთ გამოჩნდნენ და ნახეს-მეთქი.

— არა, ძმაო, აქეთ არაფერი, — მხრები აიჩურა კოტემ და მწყემსებს გადახვდა, — თქვენ ხომ არაფერი გინახავთ?

— მე, პირადად არა, — თქვა იოთამმა.

— არც მე.

— არც მე.

— შენა, შეილო, შენ ხომ არაფერი ხეხუხუხა? — ჰკითხა ერთ-ერთმა მოსულმა ნოსრევანს.

კოტემ მთელი ტანით დაიძაბა და ნოსრევანს ფარულად შეუბღვირა. ნოსრევანი წამით შეყოვნდა, მერე ნელა, ენის ბორძიკით მიუთხ:

— ა-რა...

კოტემ ჩმვიდად ამოისუნთქა:

— რა სათქმელია, აქ რომ გამოჩენილიყვნენ, დაგვენანა...

— მაინც თვალი გეჭიროთ, ხალხნო, ვიმ იცის... იქნებ...

— კი, კი, რა თქმა უნდა, — ერთხმად მიუგეს მწყემსებმა და კოტემაც უმაღლესად აუბა, — ჰო, თქვენი თქმა რად გვინდა, ჩვენ მწყემსები ვართ, ვიცით. ახლა საიას ამირებთ? — ჰკითხა ბოლოს.

— აი, ან დაქანებას გვინდა ჩავეყვით, იქნებ ქვევით, დაბლობებში სადმე დაისადგვრეს-მეთქი.

— ჰო, შეიძლება... — ორტოფულად თქვა კოტემ და უცბად აჩქარებით დაუმატა, — თუმცა საეჭვოა, აქ რომ ჩამოსულიყვნენ, ჩვენ როგორ არ დავინახავდით... არა, აქ ტყუილად მოძებნით, ისევ გორებზე, ილაღებზე სცადეთ, საქონელი თბილ ამინდში უფრო შიშველ ადგილებს ეტანება. აქ სვალ ჩვენ თვითონ მოვათვალიერებთ და.. შევატყობინებთ ჰა, ასე არ ჯობია?

— დასტურ, ჯობია, გიშველა ღმერთმა, — უთხრა კოტეს ერთ-ერთმა მოსულთაგანმა და ამხანაგს შეხვდა, — მაშ, შენ ე, ჩაგ სერზე გადი და მე კი ისევ ამ გორობას ჩავათვალიერებ. — ისევ მწყემსებისკენ შემობრუნდა და ერთხელ კიდევ შეეხვეწა, — აბა, ხალხნო, თქვენ იცით, იმედი გვექნება, თვალი გეჭიროთ და თურამე ნახოთ... გამოჩნდეს...

— ვი მეთქი, კი, — პასუხის გაცემა კოტემ სხვებს არც ახლა აცალა და დაზარალებულები ჭარბი თანაგრძნობით დააიშვებდა, — ოღონდ აქეთ გამოჩნდნენ, ჩვენ დავინახოთ და.. ვითომ, ნაპოვნი გყოლიათ.

ნოსრევანს სუნთქვა შეეკრა, თითქოს

გულისცემაც გაუწერდა, უნიათობის სიარ-
ცხელი და ბოღმა ყელში ბურთივით გა-
ეხირა და სლოკინი დააწყებინა. არა, ახ-
ლა განუშვება არაფრით არ შეიძლებოდა,
არ თქნა დანაშაულს უდრიდა, მაგრამ კა-
ციის ასე მოურიდებლად, ჰაიპარად და პი-
რისპირ მხილება არც ისეთი იოლი გამო-
დგა, როგორც ცოტა ხნის წინ ეწვენე-
ბოდა. ამ ამბავმა იმდენად შეაკრთო, რომ
რამდენსამე წამით საბოლოოდ გაიწმება და
ყველაფერზე ხელის ჩაქნევაც კი გადაწყვი-
ტა, მაგრამ ძებნით დაქანცული, დაზარა-
ლებული ბერიკაცების წაღწეულ მხრებსა
და დუნედ ჩამოყრილ მკლავებს რომ გახე-
და, გული ისევ ჯავრითა და სიბრაღულით
აყვსო. სანამ მიმავლები სიბნელეში დაინ-
თქმებოდნენ, დერეფნის წინ, კიდურზე გა-
ვარდა და გაბზარული ხმით დაუძახა:

— ძია... ძია... ერთი წუთით!... ერთ-ერ-
თი ასე ჩადით, — უთხრა როცა ახლოს მი-
ვიდა, — აქ... ამ დღეებში წუდან საქონე-
ლივით რაღაც ხმაურობდა.

— აბა, სადა, შეილო, — შეეკითხნენ
ორივენი, — ერთი, შენს გაზრდას, კარ-
გად გაგვაგებინე.

— აი, ამ დაბლობს ჩააყვევით, ბოლოში
ერთი ხშირტყიანი ტაფობი დაგვადებათ
და... აი, იქ.

— იქნებ ჩანდნენ კიდევ და აღარ გახ-
სოვს?

— არა, თვალთ არ მინახავს, მაგრამ
ხმა ცხადად გაეფიქონე. ვიცი, საქონელი
იყო... კარგად მონახეთ, ახლაც იქვე იქნე-
ბიან.

— გაიხარე, შეილო, შენ გაიხარე, —
ნოსრევანს ერთ-ერთმა ჩხარზე ხელი მოუ-
თათუნა და ბოსლის წინ თავმოყრილ მწყე-
მებს ერთსელ კიდევ მადლიერად გამო-
ემშვიდობა:

— მშვიდობით, ხალსნო, ღმერთმა სიკე-
თით გადაგინხადოთ!

ნოსრევანი გვიან შემობრუნდა, შემობრუ-
ნებისთანავე თვალი უნებურად კოტეხაკენ
წაუვიდა, უჭირდა შეხედვა, მაგრამ ვერც
არ შეხედვა მოახერხა. კოტე მხრებჩამოყ-
რალი იდგა დერეფნის სიღრმეში და თვი-
თონაც ნოსრევანს უყურებდა. ერთ წუთ-

ში თითქოს მოტეხილიყო, ნაცემს და გალა-
ხულს ჰგავდა, ჭრაქი ზურგიდან ანათებ-
და და სახე არ უჩანდა, მაგრამ თვალები
სიბნელეშიც ბიროტად უელავდა, ნოსრე-
ვანს მზერა ბირველმა თვითონვე აარიდა,
მუქარასავით რაღაც ჩაილაპარაკა, კუნძზე
მოწყვეტით დაეშვა და აკანკალებული ხე-
ლებით სიგარეტს მოუკიდა.

მწყემსები საცეცხლურის გვერდით ჯგუ-
ფად იდგნენ, ნაბდებს იჭუჭკავდნენ და ახ-
ლად გაგებულ ამბავზე თავების ქნევით სა-
უბრობდნენ, ნოსრევანიც მათთან მივიდა.

— დასწყევლოს ღმერთმა, რამდენი ავა-
ზაკი დადის კიდევ ან ოხერ მიწაზე, — ამ-
ბობდა იოთამი და ადგილზე თავისებურად
ცმუკავდა, — აბა მადლია ახლა ამითი და-
ტანჯვა? ჩვიდმეტი სული მსხვილფეხი,
ეხუმრები? რა უნდა ქნან?

— შენ ევა თქვი და! — დაუმოწმა თე-
ლომ.

ნოფურმა გულზე მჯიღი დაირტყა: —
აი, ერთი გამაგებინა, დამანახვა და... ზომ
ჩემი არაფერია, ბიჭებო, მაგრამ თუ სათო-
ფედ დავინდო, თავი მომიკედეს!

— ოღონდაც, — საუბარში ბოლოს პა-
პა ქორიაც ჩაერია, — მაგრამ თოფი ცო-
ტაა, ლუკმა-ლუკმა უნდა დაჭრა და ძალ-
ლებს დაუყარო.

მწყემსები ჯერ ისევ ამ საუბარში იყე-
ნენ, რომ ტაფობის ბოლოდან გაგრძელე-
ბული ძახილი გაისმა. სიღრმიდან ხმა
ყრუდ და დახშულად ისმოდა, მაგრამ
წყნარ, მოწმენდილ ღამეში სიტყვები მკა-
ფიოდ ირჩეოდა, — ერთი მეორეს ეძახო-
და და საქონლის პოვნას ატყობინებდა:

— აქ არიან, აქ! სულ აქ არიან... ჩა-
მოდი, ნახე!

ნოსრევანს უნებური მზერა ისევ კოტე-
ხკენ გაქცა, კოტე გულნაკებნივით წამო-
ვარდა, მაგრამ იმავ წამს დაჯდა და თა-
ვიც ძირს დაჰკიდა.

მწყემსებს ეს არ შეუმჩნევიათ — გახა-
რებულები ხწამალა ზორხოცებდნენ:

— იპოვეს აი, იპოვეს! გახტრა მწყემსის
იღბალმა!

— მაშ არა და... მართალ კაცს ღმერ-
თი არ გასწირავს...

— ოო, რა მიყო... მომსპო, მომთხარა, ამომავდო...

მთელი ღამე ამ ბოზობობასა და ოხვრამი გაატარა, საამისო მიწეზე კქონდა. ხუმრობა ხომ არ იყო, ნოსრევეანის დღევანდელმა საქციელმა, მარტო ეს ჩვიდმეტი სული კი არ გამოაცალა ხელიდან, მთელი საქმიანობა მოუშალა, — ყველა ფონი გადაუკეტა, ყველა წყარო დაუწყვიტა, ბერეული, გასაძეროში ამოუქოლა და რიგზე გამოგდებული თვეწივით აფართხლებული დატოვა. უზარმაზარი ვალი კისერზე ღოდოვით დაწვა და გამოსასყიდ სახსრად კი ერთი პაწია საშუალებაც აღარ შერჩა.

— ოო, რა მიყო, რა მიქნა... რა დღეში ჩამავდო...

ტიღას და ტუზიას, ჯანდაბას, ჩოგლენ და თავიანთ ოხერს მიატყვევებს, მაგრამ იაგორა? იაგორას რა უყოს, რა უთხრას, რით შეიჯეროს... მთელი ფული ღოღას სახელზე რომ არ ქქონდეს საღაროში შეტანილი, კიდევ არა უშედეგა, ზარალს დასჯერდებოდა და ერთი მხრივ მიანც უდავიდარაბოდ გამოძვრებოდა, მაგრამ ღოღას ხარბი და კანკანავი ხასიათი რომ იცის, გადანახული თანხისთვის ერთ კაბიკს არ მოაკლებინებს. ფულის შოვნა სსვაგვარადაც შეიძლება, თუნდაც სესხად, მაგრამ სესხს გადახდაც ხომ უნდა? იაგორა, რა თქმა უნდა, მარტო თავის არ დასჯერდება, როგორც წესი, მთელ ზარალს მას დააკეცავს კისერზე, პროცენტსაც შედ წაადებს და სულს იქით აღარაფერს დაუტოვებს. ვალი კი ვალად დარჩება. ჯანდაბას, როგორმე მაგასაც შეეღვება, საქმეს რომ ბოლომდე შევლოდეს, მაგრამ უბედურებაც სწორედ ვგ არის, რომ არ შევლის. აქ მთავარი რომელიმე ცალკეული, კერძო შემთხვევის წარმატება-წარუმატებლობა კი არ არის, არამედ საქმიანობის მთელი ერთობლიობა, აღუბ-ნიცემის მთელი ჯაჭვი, სისტემა, რომლის წონასწორობის დარღვევის უფლება არაფერს არა აქვს, თვით ერთი, სულ მცირე რგოლის გამოხსნასაც არაფერს აძატიებს — ხალხი ამით არსებობს და საარსებო წყაროს ხელფოფას, ზარალს, სულერთაა, ნებით იქნება თუ უნებლიედ, ღვი-

ძლი ძმაც არ შეარჩენს. გარდა ამისა და საგალალოც უფრო ეს არის — წმა გავა, ერთი მეორეს ვტყვის, მეორე — მესამეს — ხალხის პირში რა დადგება — ამქარში უპირო, გაუმტანი კაცის სახელი დაუვარდება და მასთან საქმეს აღარაფერს დაიქვრს. აფსუს, კოტე ღონიაშვილი! მამ, მთელი სიცოცხლე ხელ-ფეხკაგრული უნდა იყო? მამ, სხვანი თარეშობდნენ და შენ საგალი ბილიკიც მოჭრილი გქონდეს?

„რა დამმართა ამ მამაძალიშვილმა, მოწმარა, მომთხარა, ჩამქოლა!“

— მამ, — ჩაიციანა უცხად, — სამერმისოდაც რომ იმუქრება, — ამასვე ვიზამო. იზამს, ნამდვილად იზამს. მამ, თვითონ რაღა უნახ? ყველაზე დიდი გასაჭირი ახლა ადვას და მხნობა და მოცადობაც სწორედ ახლა მართებს, მაგრამ როგორ, თუკი გზაზე ყოველ წამსა და წუთს თვალყურაღესილი მხირი ეყოლება ჩასაფრებული და ხელის განძრევის სახხარს არ მიხეცვს? პა, როგორ? რა გზა მონახოს და საქმეს რომელი კუთხით მიუდგეს?

— ოხ, ოხ, ოხ! გასკდა თავი, გასკდა! არა, არა, ტყუილად იმტრევეს თავს, თვითონ ვერაფერს ვერ მონახავს, ვერ გადაწყვეტს, ტყინი ისე აქვს დაბინდული, რომ შიგ ერთი პაწაწინა წათელი აზრიც აღარ ჩნდება. სხვა გზა არაა, ისეე ღოღასთან უნდა ჩავიდეს და რჩევა იმას ჰკითხოს.

მართალია, ღოღასთან მისვლა და ამ ამბის გაგებინება, ძალიანაც არ უნდოდა — სესვენოდა, ოღნავი დაბრკოლება, პაწია გასაჭირი და მაშინვე ღოღა! კაცია, კაცი ქქვია და... ღოღა იხედაც სულ ამასვე აქილიკებდა, ხოლო ამას წინათ, ამკარა აგდებითა და უსეშადაც კი უთხრა:

— უნაირი კაცი ხარ, კოტე! ძველი ავტომობილივით უვარგისი მოტორი გიდვას და საწვავს ტყუილად ხარჯავ.

ეს ნახვერად ხუმრობით ნათქვამი სიმართლე კოტეს მეტისმეტად ემწარა, თავის თავს ფიცი წინცა, რომ ყველა საქირბოროტო საქმეს ამიერიდან თვითონ გადაწყვეტდა და ღოღას კითხულად თავს აღარ გაიხედა. მაგრამ ახლა მწატე თავმოყვარე-

ბისა და თავმოწონების დრო აღარ იყო, თვით არც ეს შემთხვევა ჭკადდა წინანდელეებს, რის დაბრკოლება და წინააღმდეგობა, ან დროებითი შეფერხება — საქმე მთლიანად მოწყდა საყრდენს და მთიდან დაგორებული ლოდევით უფსკრულისაკენ მიექანება, და თუ დროზე არ დაუჭერს თავს, არ შეაჩერებს ან გეზს არ შეუცვლის, ლაპარაკი არ უნდა, თვითონაც თან უნდა გადააყვეს.

რაკი ნაფის გატეხა, აღარც დააყოვნა, თანაც წასვლა და აქაურობისათვის გაცლა ახლა ჯობდა, მწყევლების ადგომამდე, თორემ ახლად გაღვიძებული მწყევლები ან ლაპარაკს გაუბამდნენ, ან რაღაც სათხოვარს მოიგონებდნენ და ზედმეტად შეაგვიანებდნენ. აგე, მგონი, ამდგარან კიდევ, — წამოიხედა და დაინახა: ნაბდებწამოსხმულეები თეობზე წამოყვლეკვლავებულან და პაპირსებს აბუტებენ. ახლავე წასვლა სხვაფრთვაც ხელსაყრელია — სოფელში დროულად ჩავა, ესე იგი, ლოლას სამსახურში წასვლამდე, და უკან დაბრუნებასაც ისევ დროზე წოპწრებს.

ცხენის ფეხის ხმაზე მწყევლებმა თავები ზევით მოაბრუნეს:

- ვინ არი, კოტეა?
- ალბათ.
- რა შეუჯდა ამ დილაუთენია?
- რას გაიკვებ, კუდდამწვარივით კი გავარდა და...

კოტეს წასვლა მხოლოდ ნოსრევანს არ გაუგია — ჯერ ისევ ყინჩი, უშფოთველი ძილით ეძინა. მალლიდან გაფერმკრთალებული მთვარის ნალევი დაჰყურებდა, ხოლო მთაგრეხილის შავი ზოლის გასწვრივ გაჩენილი რივრატის ბზარი სახეზე შეწამულ ფერს აფრქვევდა. ტურ-კბილი ისევ დიმილს გაეპო, ვინ იცის, იქნებ ახლაც გუშინდელი დღე ესიზწრებოდა და ამ წყნარი დიმილითაც ისევ წუხანდელ გულში ნათქვამ სიტყვებს იმეორებდა:

კარგი ვქენი... ძია კოტე ხიფათს ავა-რიდუ... უშშველე...“

კოტე მოკლე, საცალფეხო ბილიკით, ქვეითად მიდიოდა, ტყეში ჯერ ისევ კუნაპეტი

ღამე იწვა და ცხენზე ჯდომა იყო. სიარული უჭირდა: ბორბალ-წიროსი მიწლაყონობდა, თბრილებსა და დაბალ-მაღალ ადგილებში ფეხს ხან აქ ჩაჰკრავდა, ხან — იქ, ხან ორივე ფეხითაც წაიფორთხილებდა, მუხლზე წაიროქებდა, ან ხელზე დაეცემოდა და გაჯაერებულს და სასო-წარკვეთილს გული უარესად ამღვრეოდა, ხოლო ჯაერს ისევ ნოსრევანის ლანძღვირ და მეჭარით იოხებდა:

— დაველეჯ, დაფლეთ, დაეხარჩობი!..

მაგრამ ტყე თანდათან გასინათლდა, უკუნი გაბაცდა, გაღურწკრათლდა, გაილია და მწყანე ჩარდახის საკვამურებიდან ცის მოლილისფრო ლავეარდმა ჩამოიხედა. ციანათელს მალე შშის სხივიც მოჰყვა, ფართო ზოლებად შემოიჭრა ხეებშორის და მთელი ტყე მოცვეთვე შექ-ჩრდილების ფერხულში ჩააბა. ტყე ახმაურდა, აფუთფუთდა — სტენა, ჭღურტული, ქიკვიკი. მზუილი... ურთინი ახლად ახელდნენ თვალს. მეორენი საძილედ ეწზადებოდნენ და თავშესაფარი ფაქუნით, კრუშკრუშით და წრი-პინით იბუდებდნენ. დროდადრო მთიდან მონაბერი სიოც შემოიჭრებოდა, ტოტეის შვარხვედა, შექ-ჩრდილებს ააფორიაქებდა, აამოძრავებდა და ტყის ჭავლოვან, ფაფუკ ქოჩორს მოწრიალე ტალღად გადაჰკროლებდა.

ბუნების ეს მარადიული, ჭამიერი გარდასახვა — გამოღვიძება, ერთხა და იმავე დროს, უზრალაც და დიადიც, რაღაც-ნაირად უხვი, უზრუნველი, თავისდაშეუქმნეველად თანდათან კოტესაც გადაეღო, თვალიც და ყურაც მთლიანად ბუნების ლბინსა და მორთულობას აადვენა. მუხლში სიმსუბუქე იგრძნო, გულს ამოდ ეფონა და ფიქრიც სხვაგვარი დაეფულა: „ტყის ხმა არასოდეს არ წყდება, იგი მხოლოდ იცვლება, სულ სხვანაირია დილით — უფრო ლაღია, ხალისიანი... მაგრამ ყოველთვის ერთნაირად ლამაზი კია... თითქოს ყოველ წამს რაღაც ახალს გეუბნება, მთლიანად გისხნის გულს, მაგრამ მაინც საიდუმლოებით მოცული რჩება...“

ფიქრმა თანდათან გაიტაცა, ფრინველთა ლაღმა მიწოფრენამ, რტოთა რხევამ, ფო-

თლის შარიშურმა, სიმარტოვემ, დილის ჯანსაღმა, ტყის სურნელით გაზაფხულმა პაერმა ჯაური და ბოღმა გადაწმინდა, გულში სულ უფრო ღრმად ჩაახვედა და საკუთარი თავი და საქმიანობა სხვა თვლით დანახვა. ამისდაკვალად ნოშრევანისადმი მტრობა და გულის ბუხარიც რამდენადღე გაუნელდა. მართალია, ჯაური ჯერ ისევ ქქონდა, მაგრამ წედანდელივით ხელადგებით ვეღარ ადანაშაულებდა. სიტყვა-სიტყვით იგონებდა ნოშრევანთან წუხანდელ საუბარს, მის ყოველ ნათქვამში ჩიუტ, მოუხელთებელ სიმართლეს ხედავდა და გულიან კუნჭულში ფარულად თვითონაც ეთანხმებოდა. მართლაცდა, რა იწებება, ყველა რომ ასე მოიქცეს? რას დაემგვანება ქვეყანა, დედამიწა. ადამიანები?... განა რა ნოვალეა ხალხი, რომ შენი წილი ოფლიც დეაროს და მარაქაში კი უკან მოგჩანჩალებდეს? ან როდემდე ეყოფა ხალხს მოთმინება? დათმობასაც ხომ აქვს ზღვარი, ნაპირი, რომლის იქით განკითხვის უღმობელი ხელი დევს... სად წახვალ მაშინ? ვის მოსთხოვ შეწყალელებას ან რა პირით? ვის გაუწყვია ამდენი მტრობა საკუთარი ხალხის და საზოგადოებისათვის, და რონელი ყოფილა ესოდენ დამთმობი და მიმტყვებელი?... კარგი, გეყოფა, დადექ! ბოლოს და ბოლოს, ნამუსიც კიი საქონელია! განაგდე მადდური, დაუდექი ხალხს მზარში — შენს ხალხს, ქვეყანას, სამშობლოს...

მთელი გზა ამ ფიქრითა და ბუტბუტით გალია, ასევე გაიარა სოფელიც და მხოლოდ მაშინლა გამოერყვა, როცა თავის გრეხილრიკლებიან რკინის მწვანე ქიშკარს მიადგა. საკუთარი სახლ-კარისა და ეზო-კარმიდაწოს დანახვამ ფიქრი უმალ გამოუბერტყა თავიდან, თითქმის აკურით მოხატულ პიტალო ფასადს შეასკდა და ზედ ცერცვივით გაიბნა. ფიქრი და სინამდვილე ოტრისოდენადაც არ ჰგავდნენ ერთმანეთს. ამ დაპირისპირებამ ყველაფერი თავიდან მოაგონა, მარცხი და გასაჭირი თვალწინ მთელი სიცხადით, სისასტიკით დაუგუნა და გულში კვლავ შიში და ელდა ჩაუსახლა. ბოღმა და ჯაურიც ისევ წუხანდელი განმარტობით შემოაწვა.

ცხენს თოკი დაუგრძელა და მსმედობდა უკიდარ რიკულზე გამოაბა. კუტკარი აჩქარებით შეხსნა, იცოდა, რომ ლილი ამ დროს უკვე სანუშაოზე იქნებოდა წასული და არ დაუძახნია. მეორე სართულზე ასასვლელი კიბე მსუბუქად აირბინა, კიბიდან გასაღები ამოიღო, კიდური მუშაბანდის კარი შესხნა და პირდაპირ ტელეფონს ეცა:

— ალო! ლოლა ხარ? მოდი აქ, მოდი!.. პო, პო, ახლავე, ამ წუთას... გეტყვი, აქ გეტყვი! — ყურმილი დადო და მოუთმენლად დააყოლა, — ჩქარა მოდი, ჩქარა, გაგიწყრა ღმერთი!

ლოლა მართლაც მალე მოვიდა. წელში გამოყვანილი, გულამოღებულ ქრელი აბრეშუნის კაბა და მალალქუსლა, თეთრი, საზაფხულო ფესსაციმელი ეცვა. კოტეს წინ მოხდენით გაუარა, ფანჯრის გვერდით ხავერდგადაკრულ, წითელ სკამზე ჩამოჯდა და სიცილით ჰკითხა:

— რა ფერი გადევს, ბიჭო, რა მოგხვლია?

— ჯერ მათქმევინე და მერე გაიცინე, — უთხრა კოტემ გაჯაერებით და ყველაფერი დაუფარავად უამბო. — პოდა, აი, რა ვქნა, როგორ მოვიქცე? — ჰკითხა ბოლოს.

— ო, ეს მართლაც... — ლოლას სახე გაუმტკნარდა, ანცი ღიმილი გაუქრა და თვალწარბზე ფარული შემფოთება დაემინა. იდაყვით ფანჯრის რაფას დაეყრდნო, თავიც ფანჯრისკენ მიიბრუნა, — ჩტერი შინ გაგჩენია, კოტე, — თქვა წყნარად, ჩაფიქრებით, — ხოლო მტრის შინ ყოლას გზაზე ლომის წოლა ჯობია... უნდა მოიშორო, უსათუოდ უნდა მოიშორო.

— მერე და, როგორ? — მოუთმენლად ჰკითხა კოტემ.

ლოლა მობრუნდა, ხელები მუხლებზე დაიწყო და კოტეს პირდაპირ შეხდა.

— როგორმე, კოტე, რაღაცნაირად... ან დაშინებით, ან დაყოლიებით.

— ეცადე, დაშინება გამორიცხულია, ნებით თვითონ არ შერება.

— რაო, რა ჭირი და სატკივარი მინდაო?

— რა მინდაო და... აკი გითხარი... აი მს უნდა.

— რას ჰქვია, უნდა! — აღშფოთდა ლოლა და ცისფერი თვალები ბოროტად დააკვესა. — ეს თავსებობაა, აგდებაა... კოტე, შენ... მე არ ჩესმის... რას ულოლიავენ ძიძასავით, ჰკარი ჭიტლავი და გამოაგდე.

— მერე, მიზეზი? უმიზეზოდ როგორ?

— კოტე, შენ იქ უფროსი ხარ თუ არა? კოტემ თავი დაუქნია.

— ჰოდა, შენი სურვილი იქ კანონი უნდა იყოს: არ გინდა, არ მოგწონს, მორჩა და გათავდა!

კოტემ ცივად ჩაიციხა.

— ვე, ვე დრო წავიდა, ასლა ისე ჰაიპარად ვედარას იხამ, ხელნასაჭიდი რამე უნდა გქონდეს, თუნდაც სულ მცირე. მააშ, ასლა ასე... გარდა ამისა, ხელთ კომკავშირული საგზური აქვს და ზურგსუკან თავისნაირების მთელი არშია უდგას. ეგენი კიდევ, ხომ იცი, რანი არიან?

— უნდა გამონახო, კოტე, მოძებნო, იპოვო. ადამიანი მანქანა ხომ არ არის, აქვს გრძნობა, განწყობა... ისე როგორ იქნება, რომ... ერთხელ გვერდზე მაინც არ გაიხედავს შედმეტად? არაფერი ეწყინება? არაფერი გაუხარდება? არ მოიწყენს? ან არ მოიღვინს? ჰა, როგორ იქნება?

— მერე ეგ რა მიზეზია? საქმეს უნდა შევხებოდეს, საქმეში კი წუნს ვერ დასდებ.

— ოჰ, კოტე, რა უნიათო ხარ. უნდა გამონახო-მეთქი, არ გესმის? იპოვი, არყოფილი, არარსებული...

კოტე შეეცა:

— რა ქალო, ცილი დავწამო?

— როგორც საქმე მოითხოვს, კოტე, როგორც საჭიროა.

— კი, მაგრამ, — თქვა ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ კოტემ. — მან ხომ ჩემი ყველაფერი იცის, მისვდა, გაიგო, ერთი ცენახოთ და... მერე?

— მაგას არ იზამს, — მოკლედ შეაგება ლოლამ.

— ვითომ რა დაუშლის?

— ასაკი, ამზნისებს ცრუ თავმოყვარეობა და სახელი ჯერ კიდევ ღირსებად მიაჩნიათ, და ძვირად უღირთ. თვითონ დაიხეება და სხვას კი არ გასცემს, სახელის გატეხას სიტყვილი ურჩევნიათ. და რომც

გაბედოს, რით დაგიმტკიცებს ხელს? კვალი უკვე წაშლილია, კოდექსში, იცი რა წერია? თუ ნივთმტკიცება არ არის, საქმე კანონს არ ექვემდებარება. სიტყვა-სიტყვით ასე წერია.

— კარგი და, ცილისწამებას დასაბუთებაც ხომ უნდა?

— არ უნდა! ხარწმუნო ნიშნებს თვითონ გაიწინეს და მერე ყალბს და ნამდვილს ემშაკიც ვეღარ გაარჩევს. ჯობი კი უსათუოდ უნდა გადატყდეს.

— შევეჭება, — მხრები აიჩეჩა კოტემ.

— ნუ ხარ-მეთქი, კოტე, გულუბრყვილო — ხმას აუწია ლოლამ, — განა ცხოვრება ადამიანთა ყოფა, ურთიერთობა, იმთავით ამთავამდე ტყუილ-მართლის დაუსრულებელი ჭიდილი არ იყო და არის, დღესაც? ამ ბრძოლაში ხან ერთი იმარჯვებს, ხან — მეორე, იმისდაკვალად, რომელი უფრო ძლიერია. ის უბრალო მწყემსია, შენ გამგე ხარ, მამასადამე, ძლიერიცა ხარ და რაკი ძლიერი ხარ, უნდა გაიმარჯვო კიდევ. გარდა ამისა, შენ თავკაციც მხარში გიდგას. არჩილი... ხომ იცი?

— ჰო, აი, ესეც, კარგად გამახსენე, საქმე მოლოდ კარგად ვერც აქ არის.

— რაზე? რა მხრივ?

— გოგო უარს ამბობს... ამას წინათ კიდევ ველაპარაკე. აი, არჩილმა ის საქმე რომ გამიკეთა... კაცს უნდა, პასუხს ელის... ჰოდა, ველაპარაკე.

— და რაო, მერე?

— გაგონებაც არ უნდა, მმ, მოჰკითხე ქალს ჰკუა.

— ვიცი, მიზეზიც ვიცი, — ლილიმ კოტეს საიდუმლო გაანდო. კოტეს ფერი ეცვალა, მთელ იმედს ასლა არჩილთან ჩქარა დამოყვრებაზედა ამყარებდა... და, აგე... ფუჰ, რა ბედი აქვს, რა დაწყველილი ბედი აქვს!

— იქნებ ქორია?

— ქორი — არა, მაგრამ... დაიცა, რა დროს ეგ არის, ჯერ მთავარი გადაწყვეტოთ.

— რაო, უყვარსო? — კვლავ გაუბედავად და შიმით ჰკითხა კოტემ, ყველაზე მე-

ტად ხიფვარულისა ეშინოდა და გაგებინ-
თანავე თავში ამან გაუღელვა.

— კარგი ერთი, რა უყვარს... ბავშვუ-
რი გატაცება, სკოლის მერმე, არ იცი?...
ჩაღის ცეცხლსა ჰგავს, აპრილდღება და
ჩაქრება.

— მაინც რა ჯადო წელიწადია, პა? —
თქვა კოტემ სასოწარკვეთილი ხმით და
შეშაბანდში წინ და უკან სიარულს მოჰყ-
ვა, — ის არის, მოვამბა საქმეს თავს და...
აბა, აგე... გაგიწყრა ღმერთი!

— რამ შეგაშინა, ბიჭო, ვაჟაკი არა
ხარ? — სიცილით სცადა ლოლამ ჯავრის
გაქარწყვლება, — განა აქ ისეთი რა არის,
რომ...

— ამაზე მეტი რაღა უნდა იყოს, ქალო?
— თითქმის იყვირა კოტემ, — ამდენი
ვალი, არეული საქმე... ახლა არჩილთანაც
რომ გაუწილდე... იცი, რა მოხდება? —
აქედან ვერევე უნდა ავიყარო და სადმე გა-
დავიკარგო. დიას, დიას, ქო!

— მოიცა, კოტე, დაწყნარდი, — დაყ-
ვაგებით უთხრა ლოლამ — შიშის გამო
გერჯენება ასე გაზვიადებულად, გონებას
ვეღარ იკრებ, თორემ არც ისე წვიმს,
როგორც ქუხს... მოდი, დაჯე, მო-
დი, დაჯე და გეტყვი, ისევ მე გეტყვი.

— აბა, აი, დაჯეკე, — კოტე მივიდა
და ლოლას პირდაპირ სკამზე მოწვევით
დაეცა, — აბა, რა უნდა მითხრა, ვერა-
ფერსაც ვერ გეტყვი.

— გეტყვი... — ლოლა წინ წამოიხარა
და კოტეს სახეში შეაჩერდა, — კოტე, შენ
ხომ გინდა, ამ დავიდარაბიდან უდავიდა-
რაბოდ გამოძვრე და საქმე სამერმისოდაც
ხელთ იქონიო?

— ოღონდაც.

— ხომ გინდა, რომ გოგოც ბედნიერად
დააბინაო და შენთვისაც საიმედო საფარი
შეიქმნა?

— მეტს არც რამეს ვინატრებდი.

— ისიც ხომ გინდა, რომ მე და შენ მა-
ლე დაგქორწინდეთ და ვიცხოვროთ ტკბი-
ლად და ბედნიერად?

— ჩემი ოცნება მხოლოდ ეკ არის.

— მაშ, წადი და, როგორც გითხარი...
აქედანვე, ასულის წუთიდანვე... შენებურ

ზოზინსა და მიზეზების რჩევას...
ყვებ, მიზეზია ყველაფერი — ყველა შემთ-
ხვევა, ამბავი, მომენტი, ყოველი გამოხედ-
ვა, აღვინა-დაჯდომა, ჩახველება. მოუნახე
ყველაფერს პირუკუ მხარე და გამოიყენე
თეთრი შავად მოუქციე, მადლი-მატლად,
გამოიწვიე, გააღიზიანე, აიძულე: ერთი სი-
ტყვიით, მოიშორე. შენ ერთი გზა გაქვს, კო-
ტე და ვინც ამ გზაზე გადაგედობება, დვი-
ძლი ძმაც რომ იყოს, სულერთია, ის შენი
მტერია და მტერი კი უნდა მოსპო, გასრი-
ხო, გაანადგურო. ან — შენ, ან — ის...

— დაიცა, ქალო, რა გაუტყე, — შეა-
წყვეტინა კოტემ, — ახლა მთლად იმასაც
ვერ ვიხამ, ნამეტანს ვერ ვიხამ, ბოლოს
და ბოლოს, ქართველი კაცი ვარ.

— რაო? ხა-ხა-ხა! — ლოლამ ცივად და
გამყინავად გადაიხარხარა, — ეგ რა
სთქვი, კოტე? რა გიგავს შენ ქართველს?
მეტი თუ არა, ოცდაათი საუკუნე მაინც
არის, რაც ისტორია ქართველებად გვიც-
ნობს, და ამ ხნის მანძილზე, სანთლით
რომ ეძებო, კაციშვილს ვერ იპოვი, რომ
შენი პრეტორი იყოს, ან ოდნავ მაინც
გგავდეს. აბა ერთი, აქ მოდი, — ლოლამ
ფანჯარა გამოაღო და სოფლის თავს, ნა-
გვიანვე ყანებში გასული კომბაინები დაა-
ნახვა. ნაკვეთის ერთ მხარეს გაღვიწილი
ხორბლის მომლოდინე თვითმცლელი ავ-
ტომანქანები იდგა და იქვე ხალხიც მიმო-
დიოდა, ხალხის ერთი ჯგუფი მოშკილში
გაფანტულ ჩაღის ქალიწებს აგროვებდა,
მეორე ჯგუფი ზვინავდა, სოლო ლურჯ-
მწვანე ზვრებში მივეწნახე ქალების ჭრელ-
ჭრულა ყვავილებივით გაფანტული, მოძ-
რავი თავსაფრები მოჩანდა. ხალხის ხმა და
მოტორების გუგუნი დროდადრო ნიავს სო-
ფლამდეც ჩამოჰქონდა. — ხედავ? — უთ-
ხრა ლოლამ, — აგე, ქართველები ვინ არ-
იან, გესმის, მდერაან... და მაგათ სიცი-
ლიც იციან. — ფანჯარა მიხურა და ისევ
საეერდგადაკრულ სკამზე გადმოჯდა. კო-
ტემ დაჯდა. — აბა, რა გიგავს შენ მაგათ,
კოტე, — განაგრძო ლოლამ გაწყვეტი-
ლი ხაუბარით, — ხად შენ და ხად ისინი!
ისინი სხვანი არიან, შენ სულ სხვა ხარ
და რაზეც ხელი აღარ მიგვიწვდება, ნურც

წაებოტინები. სულგრძელობა, კეთილშობილება, დიდხულოვნება, კაცთმოყვარეობა, სინდისი, სიბრალული, პატიოსნება, — ეს ძირეული ქართული სიტყვები შენი კუთვნილება აღარ არის, კოტე, კაცი საქმით ფასდება, საქმეზე შენმანო... შენი საქმე კი ამ სიტყვებს ვეღარ გულისხმობ, დაივიწყე, კოტე, დაივიწყე და რაცა ხარ, ბოლომდე ის იყავი, რაკი შესტოვე, უნდა გაიტანო კიდევ.

— ქალო, შენ ექიმი ხარ, თუ განგსტერი, გაგიწყრა ღმერთი! — გაიცინა კოტემ.

— რატომ უარსიც არა ვარ. მე ისეთი ამბები გადამხდა თავს, რომ... სამ წელიწადს ამაოდ ვაწყდებოდი ინსტიტუტის კარებს... მეტე და, რა ოცნებებით და მოლოდინით მოვისწრაფვოდი... ექიმი! განწირულთა და გაჭირვებულთა იმედი, სასოება... რამდენ მოშობილავ სურათს ვხატავდი ოცნებაში... ფრადოსანი, მყოცნებე გოგონა. ყველგან და ყველაფერში სიწმინდეს, სათნოებას ვეძებდი, მწამდა... ვტიროდი, ვჭკითინებდი, მოსმენას და გაგებას ვითხოვდი, მაგრამ ამაოდ — ყველგან ქვაგული და ყრუ კედელი მხედებოდა. ასე ვეწამე სამი წელიწადი... მაშამ ვერ გაუძლო ჩემს წამებას და გარდაიცვალა. მე გავუძელი, მაგრამ... ო, რომ გამასხენდებოდა, ახლაც გული მეყინება. მეტე თანდათან გავიგე, რაც ხდებოდა და მეც იმ გზას დავადექი... მე და დედაჩემს სულს იქით აღარაფერი შეგვარჩა, საცხოვრებელი ფართობიანად ყველაფერი გავეიდეთ, დავაგირავეთ, ორი იმდენი კიდევ ვალად ავიდეთ...

— დამნაშავენი ხომ დაიჭირეს, დანაჯებს და რაღა გინდა? — ჩაურთო კოტემ.

— ღმერთმა აცოცხლოს ისინი, ვინც გული მომფხანა, მაგრამ ვალი მაინც დამრჩა: სად იყო ხალხი, საზოგადოება მაშინ, როცა მე სისხლის ცრემლი მდიოდა და გულმოკლული ყველას შველას და შემწეობას ვთხოვდი? ერთი სანუგეშო სიტყვაც არავისგან მახსოვს... მე ვტიროდი, ისინი იცინოდნენ, ახლა ჩემი ჯერია — მე გავიცინებ და იმათ იტიროს.

— ვხედავ, აღარც შენ ვოფილხარ ქარ-

თველი ქალი, — განგებ სიტყვებით კოტემ.

— მე შენ ერთხელ უკვე გითხარი — დროის პირმშო ვარ-მეთქი.

— პირმშო თუ მსხვერპლი?

— რაც გინდა, ის დაარქვი, მე რაც მომცა, იმას ვუბრუნებ. მორჩა და გათავდა.

— ქალური გაკაპახება გალაპარაკებს, — შენიშნა კოტემ.

— შეიძლება, არ გედავები, მაგრამ მიზეზიც ხომ უნდა ვთქვათ. მე ექიმი ვარ და ადამიანთა ფსიქოლოგიისა ცოტა რაღაც გამეგება. სახელმწიფო კანონის სახელით, მისი მოშველიებით ჩადენილი სიყალბე, თუნდაც სულ მეირე, უფრო დიდი ბოროტებაა, ვიდრე ასი და ათასი კერძო ხასიათის უმძიმესი სისხლის სამართლის დანაშაული. იგი მკვეთრად, თელსაჩინოდ, ასე ვთქვათ, გარედან უპირისპირდება სამართლიანობას, საზოგადოების, პიროვნების ხელშეუხებლობას კეთილდღეობას და, მასახადამე, ჩანასახშივე განწირულია, ესე იგი, ფესვი არა აქვს. ეს კი, ღმერთმა დაგვიფაროს... სამართლიანობის, კანონიერების სამოსელში გახვეული უშიშრად დაიარება, დაძვრება, დაცოცავს, წამლავს სულს, ანადგურებს იმედს, რწმენას, სასოებას, შიგნითვე ახდენს უჩინარ დაპირისპირებას და ხალხს, საზოგადოებას ფლეგმატურ უინტერესობრად აქცევს. ადამიანის ყველა კეთილი ზრახვა ვიწრო პიროვნულამდე დაჰყავს და ისეთ განუკურნებელ სენს აჩენს, რომლის შედეგად დაღუპვა გარდუვალია...

— მაშ მე და შენ დაღუპულები ვყოფილვართ.

— რა თქმა უნდა, რასაკვირველია!

— კარგი და, შენის აზრით, ჩვენი შეილი რაღა იქნება? — ჰკითხა ბოლოს კოტემ.

— ჩვენი შეილი? — ლოლა წამით ჩაფიქრდა, — ჩვენი შეილი... თუ გვეყოლა და ღმერთმა მის გაზრდასაც მოგვასწრო პარველი თვითონ გამოგვეჭრის ყელს, არადა.. საჯაროდ ხომ შეგვაჩვენებს და შეგვაჩვენებს.

— მაშ, ჩვენ სულ არაფერში დაგვესგავსება?

— რა თქმა უნდა, არ დაგვეშვებავს, ოდნავადაც არა... მაგრამ დავანებოთ თავი მომავალზე ფიქრს, კოტე, ჩვენ ის არ გვეკუთვნის და არც გავაჩნია, მე და შენ დღევანდელი დღით ვცხოვრობთ და საქმე და საზრუნავიც სადღეისო გვაქვს. ახლა ადრე და წადი, დროს ტყუილად ნუ და ვკარგავთ. წადი და, როგორც გითხარი, აქედანვე, ამთავითვე... — ლოლამ საათზე დაიხედა და წამოიწია, — შეც წავედი, აღმათ უკვე მულოდებიან.

— დაიცა, ჯერ ნუ... ნუ წახვალ.

— რაღა გინდა?

— გოგოს საქმე მაწუხებს.

— ეგ ისევ მე მომინდევ.

— არა, ლოლა, თუ მართლა ვგრეა... უყვარს... ხომ იცი, რა თავნებაა, მე კი ძალას ვერ დავატან.

— ნუ გჯერა-მეთქი, კოტე, ეგ სიყვარული კი არა, ზავშეური გატაცებაა, მიჩაგია. ლანდია, რა იცის ზავშემა სიყვარულისა? ვინ უნახავს? უზოკარიმიდამოს არ გახცილებია. ახლა შეიძლება სხვებისაგან რაღაცით არჩევს, კენტად ხედავს და თვალი ატყუებს, მაგრამ ქალის ბუნება მყარი არასოდეს არ არის, აბა ერთი, არჩილიც პირდაპირ დასანახად დაუდგეს თვალწინ, მაშინ ნახავ, ეგ მოჩვენება რას იხამს — დილის ნიავეით გაიჭროლებს და გაქრება. მზე რომ ამოდის, ვარსკვლავები აღარა ჩანან.

— კარგი, აჰა, ესეც შენთვის მომიინდვია.

— ისე ჩათვალე ვითომც... თქვენ, მამაკაცები, ძალიან ცუდად იცნობთ ქალის გულს. რაგინდ ძლიერადაც არ უნდა იყოს სიყვარულით გატენილი, მასში მუდამ რჩება ცარიელი ადგილი ცხოვრების გარეგანი ზარახურისათვის. არჩილს ყველა ეს საცთური აქვს — მდიდარია, სოფლის თავი კაცია და... ქალსაც მეტი არაფერი უნდა.

აივანზე გამოვიდნენ, — ხომ არ შეესულიყავით ცოტა ხანს ოთახში? — ჭკიბხა კოტემ ხმადაბლა, როცა ლოლა კიბისაკენ შებრუნდა. ლოლამ არ უყაბულა, ახლა სამაგისო დრო არ არისო, და აღარც კოტე გაჯაუტებულა. ლოლა ჭიშკრამდე ჩააცლია

და სახლის დასაკეტად უკანვე შემობრუნდა. სახეზე კმუნვის ნასახიც აღარ ემჩნეოდა — უკვე სრული იმედით გაბადვროდა, ნელა, მაგრამ მსუბუქად მიიბიჯებდა კიბის მოზაიკურ საფეხურებზე და ნაფიქრს ხმამაღლა გამოთქვამდა:

— უკ, დიდებული ქალია ლოლა. ცოტა ავია, მაგრამ თუ გააძაღლებ, რომელი ქალი არ არის ავი. სამაგიეროდ ჭკვიანია, გულზე ისეთი აქვს, რომ... და საღმრთო სჯული, რომელიც გვახწავლის ცოლი და ქმარი ერთსულ და ერთხორც არიანო — ეს სწორედ ჩემზე და ლოლაზე იქნება ზედგამოჭრილი. ჩვენ დიხაზც ვიქნებით ერთსულ და ერთხორც. ეს ქალი ისევე საჭიროა ჩემთვის, როგორც ჩემი საკუთარი თავი. ამთავითვე ვგრძნობ, ვხედავ, აი თუნდაც ახლა: ერთი საათის წინ თითქოს ბრმა ვიყავ და ხელდაბორკილი დიღვეში ვიჯექი, ახლა კი თვალიც ამეხილა, ხელიც გამეხსნა და დიღვეის კარიც გამეღო... მართლაც, რომ სანატრელია ასეთი ცოლის ყოლა.

კოტემ ლოლას ყველა ნათქვამი გზადგზა რამდენჯერმე და რამდენიმენაირად თვითონაც აწონ-დაწონა, გაითვალისწინა და დააზუსტა როგორ მისდგომოდა საქმეს, რით დაეწყო და რა ეკეთებინა, მაგრამ გაკეთება არც ისეთი იოლი გამოდგა, როგორც შორიდან ჩანდა, როგორც ლოლა უხატავდა ან თვითონაც ეგონა. აი, უკვე მესამე დღე მოშუადღდა, რაც სოფლიდან ამოვიდა, დადის თუ დგას, აკეთებს რასმეს თუ უმოქმედოდ ზის, სულ ამაზე ფიქრობს, მაგრამ ხელჩასაჭიდი ჯერაც ვერაფერი უპოვია. ან რა უნდა უპოვო კაცს რა ჯაყი უნდა დასდო, როცა თვითონ არავითარ საბაბს არ იძლევა, ჩვეული სიბეჯითით ასრულებს თავის მოვალეობას — უთქმელად, დაუსარულად და არც გარეგნულად რასმეს ამჩნევს: წუხელ ჩვეულებრივ მიეხალმა, მოიკითხა და სოფლის ამბავიც გამოჰკითხა. ასევე ქნა დილასაც. სამწყსოს გარეგვის წინ, როცა წიფლის ქვეშ ჩამომჯდარს გვერდით გაუარა, გულთბილად მიესალმა და, სხვათაშორის, ისიც კი ჭკიბხა, დღეს სო-

ფულიში ხომ არ წაბრძანდებითო. აბა, რა უნდა უყო ასეთ კაცს, რა მიზეზი უნდა მოუნახსოვს ან წუნი რაზე უნდა დასდოს?

აზრის თავმოყრას მოვალეებზე ფიქრი და მათი ყოველ წამს მოლოდინიც უსლიდა, ტუხია და ტილა გუშინვე იყვნენ და თავიანთი წილიც წაიღეს. უსინდისოები, კაპიცი რა იყო, ისიც არ დაუთმეს, ის კი არა და, ტილამ ხელის ჩამორთმევაც არ იკადრა. სალახანა! პირდაპირ ცოფიანი მგელივით დაეტაკა:

„აქი ჩამოგიტანო? სადა ხარ? შენს მოლოდინში საქმე დავეარტე?“

„იცო, ბიჭო, რა მომიხდა?...“

„არ ვიცი და არც მინდა, მე ფული ჩამაბარე, მაიტა ჰა, ამაიღე!“

„არა, უარს კი არ გუბნები“, — კოტემ ფული ამოიღო და კიდევ სცადა დანამუსება, მაგრამ ტუხიამ სიტყვის თქმა აღარ აცალა, — „მაიტა, ჰა, ნუ მაგვიანებ“.

„მესამედი მაინც დამითმე, ბიჭო, მეც ცოდო ვარ, დაეზარალები“.

„არც ერთი კაპიცი! დაზარალები თუ... არ ვიცი. მე ჩემი ჩაგაბარე, მორჩა და გათავდა. — ფული თითქმის ძალად გამოგლიჯა ხელიდან, გადათვალა და ჯიბეში ჩაიჩურთა, — ტილას წილი?“

„ეგ მაინც მადროვეთ, ბიჭო, ცოტა ხანს დამითმეთ, დაეზარალები-მეთქი, დაემარცხდი“.

ტილაც იქვე ყოფილიყო, — წყაროს უკან, მაცელის ბურჯს ამოფარებოდა. იქიდან გადმოყოფ უსერდალო ცხვირპირი და მაიმუნივით დაიღრჩავა:

„დავითოს რა, ის კი არ არი! მმ, ვითომ რა გესწარჯება.“

„აგე, ხომ გესმის, ჩქარა!“ — ტილას წილიც ძალად გამოკვლიჯა და როგორც მოვიდა, ისევე გაბრუნდა — დაუმშვიდობებლად და ხელის ჩამოურთმეველად.

„ეგრე არ ვარგა აი, არ ვარგა, — მიაყოლო კოტემ საყვედურით, ერთმანეთი სხვა დროსაც დაგჭირდება“.

„სხვა დროსაცო? — ტუხია მობრუნდა და ტურაბზუგებით გამოსძახა, გიფი არ ვიქნებო, შენთან კიდევ საქმე დაგიჭირო, ხალხი კი არ გამოლეულა“.

აფხუს, კოტე ღონიაშვილი არის, ეს ჭეყუნის სალახანაც ამას გუბნებოდეს.

მაგრამ ტილასი და ტუხიას საქმე მაინც წვრილმანია — ერთი ამბით დაიწყო და მითვე დამთავრდა, და თვითონაც წვრილფეხობა არიან, ქურდბადაცობის მეტი არაფერი შეუძლიათ. თავი და მთავარი იაგორაა, მთელი საქმე იმასთან აქვს ჩაწყობილი და ნამდვილი მოვალეობაც მის წინაშე აკისრია. დღეს აღმათ ისიც მოვა. აი, მეგონი, მოვიდა კიდევ: ხვედიან ნული სტვენა გაისმა. კოტემ სული განაბა, სტვენა კიდევ გაიფორდა, — ის არის, ნამდვილად ის არის! — კოტეს სახე მოედრიცა და ტანზე ჭირის ოფლმა დაასხა, — რა უთხრას, რა პირით ეჩვენოს? არა, არა, ვერ დაენახებება, უნდა გაფრიდოს, დაიშალოს, დღეს როგორმე გადარჩეს და ზვალისთვის იქნებ რამე მოახერხოს. — კოტე წამოდგა, დაბნეულმა მიმოიხედა და, რაკი უცბად სხვა ვერაფერი მოისაზრა, ბოსელში შევარდა და კარი შეგინიდან გამოიხურა.

იაგორამ ერთხელ კიდევ გაგრძელებულად და ძლიერად დაუსტვინა, მერე ბოსლის ზემოდან თვითონაც გადმოჩნდა და ფეხაკრფით და თვალების ცეცებით დერეფანში შევიდა. თუშური ქუდი თვალზე კქონდა ჩამოფხატული, ხელში ისევ სიგრძივ გაეცილი ნაბადი ეჭირა და ყელზე ორსამაზურიანი სახლეუო ჭოგრიტი ეკიდა.

— ვა, სად ჯანდაბას გაქრა, — თქვა სმაშაღლა, ჯირკვით კისერი შეაბრუნა და გაიხედ-გამოიხედა, — აქ იყო, აი, ვნახე. ჩემი თვალით ვნახე, — დაუმატა უფრო სმაშაღლა და ფეხათ ბოსლის კარი შეაღო:

— ა, აქ ხარ, კვილო?

კოტე ბოსლის სიღრმეში, ყველის კასრების სადგომ დიწვეზე იჯდა, დარცხვენით წამოდგა და ზელგაწვდილი შეეგება:

— ო, იაგორ, შენა? გამარჯობა, ძმაო!

— შენ, რა, იმალები კიდევ?

— არა, დამალვა რა შუამია... ვფიქრობ.

— მერე იფიქრე, ჯერ საქმეზე მიპასუხე! რა იყო, ორი დამე მინდორში რომ მაყურყუტე? გამო, რა, კარში გამო, დამე-ნახვე!

— გამოვალ, ჰო, აბა რას ვიზამ, — კოტე გამოვიდა და იაგორას საწოლზე ნაბადი გადმოუწია, — მოდი, დაჯე.

იაგორამ საწოლს ზედ არ შესუდა.

— სადა ხარ? სად არის საჭონელი?

რაკი იაგორა არ დაჯდა, არც კოტე დამჯდარა. ფეხი მოინაცვლა და ენის ბორძიკით გაუბედავად უთხრა:

— ი-იქნება... მალე იქნება.

— როგორ, — იაგორამ თვალები გადმოკარკლა, — ჯერ კიდევ არ არის?

— იქნება-მეთქი, ჰო... ძალიან მალე იქნება.

იაგორამ უფრო გადმოკარკლა თვალები და ხმასაც აუწია:

— კოტე! იაგორა ლოქაფიშვილს საქმეში ხუმრობა არ უყვარს, ვალი ჩამაბარე, არაფერი ჩამადენინო.

— კარგი, ახლა, რა საჭიროა... ვალს სად წავევალ, ჩაგაბარებ, აბა რას ვიზამ.

— ჰოდა, როდის-მეთქი, როდისღა? კოტე, თავს ნუ იგდებ, იაგორასთან უფრო არ გაგივა.

— ო, მართლა, ძალიანაც ნუ იმუქრები, — ხმას აუწია კოტემაც, — რა დიდი გულითა ხარ, მოწმევებს წამომაციენებ, თუ რა? კოტემ ეს უფრო დასაშინებლად უთხრა, მაგრამ არ გაუვიდა. მოწმევების სსენებაზე იაგორა ზღარბივით აიბურძკვლა. ისედაც შავი სახე მთლად კუბრისფერი გაუბდა, თვალები მოჭუტა და კოტეს ბორბლად დაამტკრდა.

— მაშ, მაგის იმედი გაქვს? — უთხრა ნელა, ჩამარცვლით, კოტესთვის თვალი არ მოუცირლებია, ისე აიწია ხალათის მარჯვენა კალთა, ზონჯრიდან „ტეტეს“ სისტემის რეგოლვერი ამოაძრო, აუჩქარებლად შემართა ფეხზე და ლულა თვალებში გაუსწორა, — ჰა, იქნებ შენ წამომაციენო მოწმევები ამ უღრან მთებში?

კოტე გვერდზე მიდგა, მიხვდა, რომ ნაიქვამი ძალიან უადგილოდ და უტაქტოდ გამოუვიდა და სიცილით სცადა გამოსყიდვა:

— დაიცა, რას შერები, გეხუმრე, ბიჭო, გინა მართლა, გაგიწყრა ღმერთი... გეხუმრე.

— იაგორა ლოქაფიშვილს საქმეში ხუმრობა არ უყვარს-მეთქი, გეუბნები! — ბოროტი მზერა არც ახლა მოუცილებია და არც თვალი დაუხამამებია. — ერთი კვირის ვადას მოგვემ, გეყოფა? თუ გინდა სამდღეს კიდევ დაგიმატებ. კარგი, გაძლევ ათ დღეს, ოღონდ იცოდე: მე გროსს არ დაგვარგავ. ათ დღეში ან საჭონელს ჩამაბარებ ან ფულს დააბრუნებ და მოგებასაც ზედ დაამატებ, ხოლო გაცდენილ დღეებს, ორივე შემთხვევაში, როგორც წესი, ცალკე აანაზღაურებ. მე მგონი, ნისჩი აქ მაინც გეცოდინება: შავი მუშა დღეში ხუთი თუმანი ღირს, ოსტატს კი ათ თუმანდაც ვერ იშოვი. ასე, რომ... იცოდე, — მოსჭერა მოკლედ და რეგოლვერი ხელში შეათამაშა, — თორემ დავას მერე აი ეს გადაწყვეტს.

— შეწყობული ჩახმაზი ნელა დაუსვა, საკეტზე დააყენა და რეგოლვერი ისევ ზონჯარში ჩაიხარა. ნაბადი მხარზე გადაიგდო ბაკის კუთხესთან ისევ შემობრუნდა, — გაიგე? — გამოსძახა მუქარით და ხვეის დამრგვ ნაპირს ნელი ზღაყუნით ჩაუყვია.

კოტე ჯერ გახევებულივით იდგა ადგილზე და მხრებჩამოყრილი ანგარიშმიუღმელად იმურობდა: — გავიგე... გავიგე... გაგიწყრა ღმერთი, გავიგე! მერე ლუნედ დაეშვა საწოლზე, ორივე ხელი თავში შემოიკრა და განწირული ხმით ამოიგმინა, — ოო, რა მიყო ამ დედა... რა მიყო, რა ცვეცხლში ჩამავადო... დაგვლევ, დაგვლეთ, დავახრჩობ...

— ო, მართლა, გაგიწყრა ღმერთი... გეხუმრე.

იმ დღეს ნაკლები გასაჭირი არც ნოსრევანს ედგა — სბოები დაუბეზალაკლდა და ერთი ალთას ეცა, მეორე ბალთას.

დღიდანაც რომ ძლიერი სიცხის ნიშნები ყოფილიყო, ნოსრევანი ნახირს ველში სულ არ გამოაჩენდა — ცისვეროამდე ტყეტყე მორგაკავდა და აქაც ჩრდილებში აბოვებდა, მაგრამ დღეს საამისო არაფერი იგრანობოდა, მზე ზომიერად აცხუნებდა და ნიავიც მშუბუქად ჭროდა, ნოსრევანი ამან გააბრიყვა და სამწყსო საშუალოდ ცისე-გალავანს ქვევით, ველში გამოშალა.

უცნაოდ ნიავი ჩადგა, მზე როგორღაც ჭარბად გავარგარდა, თითქოს შუაზე გაიხ-

ლია და დედამიწას ურინარი ღველფი და ლადი გადმოაფრქვია. ველში საქონლისთვის ყველაზე საშიში ბუზი — ბზიკი არია და ნახირის თავზე მკისე მიმოდენა დაიწყო, ხმოებმაც იმავე წამს კუდები ფშვკეს, ჯერ ერთი გამოეყო ნახირს, მეორე მეორე და ნეთე, ბოლოს დაწოლილებიც აიშალნენ და აბა — ჰე! — ფრუტუნით, ქშენითა და ვლავუნით ზოგი საით გავარდა, ზოგი საით — რომელსაც როგორც მოუხერხდა, მარჯვნივ, მარცხნივ, აღმა თუ დაღმა, ზოგი ჯგუფებად, ზოგი კენტად. რამდენსამე წამში არცერთი აღარ ჩანდა და ვაკე ტაფობს მარტო თვითონ და ძაღლია შერჩნენ.

ასე ერთბაშად გაფანტულ ნახირს, მონახვა და მოკვლევაც ძალიან სწრაფი და ხანდაუშმელი უნდა, მაგრამ საით სცადოს პირველად, ან რომელ ერთს გაგვიდოს, — საით ჯობია? — ხმამაღლა ჰკითხა თავის თავს და პირი ქვევით იბრუნა, — მეტი წილი იქით დაეშენენ, და ადგილიც უფრო საშიშია — უღრანი, უსიერი და გაუვალი.

საგზლის ჩანთა ტირიფის ტოტზე დაჰკიდა, თოფი გაცალა — ორჯერ შედიწედ, რომ ვინიცობაა, თუ ახლო-მახლო მგელი ექნებოდა ჩასაფრებული, გამფრთხალიყო და ტყე-ღრეში უშწოდ მიმოფანტულ საქონელს არ მიჰკარებოდა.

ხბოები კარგა ღრმად შესულიყვნენ ტყეში და წვრილმანებს შეფარებოდნენ, ერთად არ იყვნენ, ჯგუფად, მაგრამ არც გაფანტული ვთქმოდით. დაწყნარებულიყვნენ კიდევ, მზის გადახრამდე აქედან ფეხს არ მოიცილებდნენ.

წვრილიანში ძაღლი დატოვა და უკანვე გამობრუნდა. სიფრთხილისათვის ერთხელ კიდევ გაცალა თოფი, რომ ხმასთან ერთად ტყეში დენთის სუნიც გასულიყო, და დაღმართი როგორც ჩაიბრინა, ასევე სულ-მოუთქმელად ამოიბრინა.

— ახლა საით? — კვლავ ჰკითხა თავის თავს, როცა ისევ ციხეგორის დაფაქვზე ამოვიდა. გარკვევა ადვილი არ იყო, ხბოებს ჯერ ყველას ვერ მიეგნო თავშესაფარისთვის და ციხეგორის ირგვლივ ისევ ჯგუფ-ჯგუფად და ცალცალკე დაჭუნაობდნენ.

აგე, ერთმა ჯგუფმა აღმართი მხარეზე სერს იქით გაუნინარდა, მეორე ნოტო შევიდან ქვევით გამოიბრინა. ორი მარჯვნივ გაიბრინა, ოთხი თუ ხუთი მარცხნივ, სამი ხბო საიდანაც ქვევით ციხე-გალავანთან ამოვარდა, იმავე წამს პირუკუ შებრუნდნენ და ძველი ნამშეურისაკენ დაეშენენ.

— წადით, ჯანდაბას და იმის იქით!

ახლა რომელ ჯგუფს გაგვიდოს პირველად? რომელს უყვლოს? იმას ბომ არა, სერს გადაღმა რომ გადაიკრიფნენ. ჰო, ჯობია, ყველაზე მეტი არიან და თვლიდან არ უნდა დაკარგოს. აბა ჩქარა, თორემ თუ დაიფანტნენ, ეშმაკი ვეღარ შეაგროვებს.

აბა, ერთად არიან, ხის ქვეშ შეფარებულიან, მაგრამ კუდები ისევ აფშვკით უტირავეთ, ჩანს, ბზიკი ჩრდილშიც აბეზარობს. აბა იქნებ როგორმე მოასწროს, ზვეით შემოაპრუნოს და მუსა-იფნების ჩრდილებში შერეგოს.

ვერ მოუსწრო, თუმცა ძალიან აღარც თვითონ უცდია, რადგან ნოტოს რამდენიმე ხბო გამოეყო და ერთმანეთის მიყოლებათ ტყისკენ გაჭუნდნენ. წავიდნენ, არა უშავს, სულერთია, თავს სად შეაფარებენ, ახლა ამ დარჩენილებსაც იმათ მიაყოლებს და ყველას ერთად შერევაკეს, ოღონდ ძალიან ღრმად რომ არ შევიდნენ, ტყის ნაპირას უნდა უყვლოს, წინ გადაუსწროს და დახაწყისშივე შეაჩეროს... ჰო, აი ასე, ახლა აღარსად წავლენ, აგე დაწყნარდნენ კიდევ...

— სულელებო, თავიდან ასე გექნათ. არ ჯობდა? ბუზს სად გაექცევით?

აბა, ახლა ხხვებსაც მიხედოს, უმეტესობა გორის ირგვლივ ჯერ ისევ უგზოუკვლოდ დარბის. აგე, ის კენტი ხბო ისევ გადმოჩნდა გალავანთან, ჩანს ნოტოს ასხლტა, თორემ ასე კენტად არ იბრუნდა. არა, აგერ მეორეც მოჰყვა, მესამეც. მართლაც რომ სულელია ხბო, მოზრდილი საქონელი ასეთ დროს ისულებს და ერთბირად შეცივიდება ტყეში, ესენი კი... ჰე — ბიჭო, ერთმა, ქვევით გაივრა! აბა ჩქარა, აბა ჩქარა, თორემ ქვევით ხრამია, გაჭანებული, თავს ვეღარ დაიჭერს და პირდაპირ უფლატეზე გადაილექება. თხო-ხო-ხო, რთ-

გორ გარბის, როგორ გარბის! მოუმატე, შენც მოუმატე! გადაახტი ამ ბარდს, იმასაც, დღესაც გადაახტი, გადატეხილ ხე-საც! აბა, დაბრუნდა, ისევ სხვებს შეუერთდა და ყველანი მუხა-ძელქების ჩრდილებში შეიმალნენ.

ახლა ერთი ადგილია დამრჩა მოსანახულებელი — გორს გადაღმა, ნავსაურს ქვემოთ ჩაქიდული ბარიდან-შალდაყიანი ფურდობი. დაღლილია და მანძილიც საკმაოდ გრძელი უდევს, მაგრამ დაყოვნება არ შეიძლება, ეს ნოტო სწორედ იქიდან გადმოჩნდა და ალბათ სხვებიც იქნებიან, ადგილი კი მეტისმეტად ვაგლახი და უდაბურია — მყვალე, ძეძვი, ღიჭი, ცვალი, შამბი და ხეიარა ისე ჩახლართვია ხეებს და გასულა ერთმანეთში, რომ ცხვირწინ ვერაფერს დაინახე. უნდა იჩქაროს, ხანამ ძალიან ღრმად შეუღენ და დანახვა და თვალის მოკვრა კიდევ შეიძლება.

გული ლამის ამოვარდა ბუდიდან, მუხლიც მოეკვითა, მაგრამ გაუძლო და სერი სულმოუთქმელად აირბინა, ღიჭითა და გვალ-ბარდით განაბდულ ტყემდეც სირბილით ჩავიდა. შამბში თავწარგული ხბორები ერთად დააქუნა, აქაც გაისროლა თოფი — ბარდნარს ღენთის სუნი მოსდო და ველს ქვევით, წვრილიანში სულ პირველად რომ შერგვა, იმ ნოტოს დასასვლად გაიქცა.

სამი საათი სულმოუთქმელად ირბინა, იხტუნავა ბარდებზე, ბუჩქებზე, დღევებზე, იძრომილა ჯაგნარებსა და წვრილიანებში. სახე და ხელები დაეკაწრა და სისხლმა გაემოჟონა. მერე მხრებსა და მკლავებზე დასდინდა სისხლი, რადგან ოფლმა შეაწუხა და სირბილში ჯერ ბრუნვების მოკლებამკო გაიძრო, მერე ხალათიც მიაცილა და მაისურის ამარა დარბოდა. ოფლზე ნაკაწრები უარესად ეწეოდა, მაგრამ არ იმჩნევდა. სირბილი და გატეხებული პირუტყვისთვის დევნა თანდათან სპორტულ ტინად გადაექცა, თითქოს დაავიწყდა კიდევ რისთვისაც დარბოდა, მხოლოდ ის ახსოვდა, რომ უნდა დასწოლდა, გაესწრო, ეჯობნა. — გაიქციე! გაუსწარი! უუღლე! დააბრუნე! აბა აქეთ, აბა იქით! სვეით, ქვევით!.. ეს შეძახილები გულს როგორღაც შედმეტად უხა-

ლისებდა, ძალას მატებდა და დასასვლელს გასაჭირს იმდენად აღარ აგრძობინებდა.

დაწიოკებული ნახირი ასე რამდენსამე ადგილას საიმედოდ დააქუნა, კიდევ გაფანტვის საფრთხე მთლიანად აიცილა, მაგრამ დასასვენებლად მაინც ვერ მოიცალა. ამასობაში გამოუვრილოვა კიდევ, — მზე გადაიხარა ხვატი განულდა და ნივამაც სული ჩაიდგა. ბორა-ბუჩანკალი გაიკრიფა. ახლა საჭირო იყო, თავშესაფრებიდან ხბორების საქაროდ უკანვე გამოგვევა, რომ გადაეთვალა და გავევო, ზომ არაფერი აკლდა. გამოგვევა ველობის ქვევიდან, წვრილიანიდან დაიწყო. ისევ წელანდელი სურათი გამოვრდა და უფროც გაჭირდა: ხბორები ისე დაეშინებინა ბზიკს, რომ არაფრით არ უნდოდათ ჩრდილებიდან გამოსვლა, თავმოყრას აძნელებდა ისიც, რომ ყველა ხბო ბარდსა და ბუჩქში თავისთვის გამძვრალიყო, ერთს რომ გამოავადებდა, მეორე იქვე რჩებოდა იმას მიუბრუნდებოდა და გამოყვანილი ხბო თავს ისევ შაბსა და წვრილიანში წარგავდა. ხან ეფერებოდა, ხან დასტყვიოდა, ლანძღავდა:

— თხრებო, სამგლეებო, პატრონგაწყვეტილებო!

როგორც იქნა, გამოყარა ხბორები ჩრდილიდან, სურგადაღმიდან და გორის ქვევიდანაც გადმორგვა, სირბილსა და სიარულში იპოვა გადაყრილი ხალათი საწვიმარიც. ყველა ნოტო საბოლოოდ ისევ ვაკის დგნა-ლენთან გადმოაქუნა და გადათვალა. ორი სული მოისაკლისა, ნახირს ზემოდან მოუარა და ერთხელ კიდევ სათითაოდ გადათვალა. სათვალავში ორი სული ისევ დააკლდა. ახლა უკვე ისიც გაარკვია, რომლებიც აკლდნენ — უნიშნოდ შავი „კუმეტა“ და შე-წითლით ქრელი „ვეფხვა“, ორივე სასარე და ორივე თამამი, საბუღე ბიჩოლა.

დაკარგული საქონელი ჯერ ახლო-მახლო უნდა მოიძებნოს, — მაგრამ ტყის სარტყელში, სადაც თავშეფარებული ხბორები იდგნენ, არსად არაფერი არ აღმოჩნდა. დასაძებნი მხოლოდ ციხე-გალავნის დასაუღეთი მხარის შალდაყიანი ფურდობილა დარჩა, თუმცა ეძებებოდა, რომ

ხბობებს ის გაუვალი შაშიბი და ბარდ-გალი გაერღვიათ, მაგრამ ჩასვლა და მოთვლიერება მაინც საჭირო იყო — თუ ვერ იპოვიდა, გული ხომ მაინც უნდა დაეჭურებინა.

ფერდობი ქვევით თანდათან ვიწროვდებოდა და დიდგულებითა და ჯუჯა ხეებით დაბურულ დელეში სამკუთხედის ფორმით იჭრებოდა. ნოსრევანს მაისურზე ბრეზუნტის ბაჭკო ეცემა, რომ ჭინჭარს კანი არ დაეშუშება, მაგრამ შამხნარში მაინც ხელებ-აწვეული მიძვრებოდა. ბარდნარს ხშირი, უღრანი ტყე მოსდევდა, შუე და სითბო მიწამდე ვერ ატანდა და მყუდროდ გრილობდა. აქ დაღმართიც წყდებოდა, მომცრო გაკეზე დიდი ხავსიანი ლოდები ეყარა, ლოდებს შორის, შირიმის შრეებში წყლის თვალი წვეთავდა და ხავსით დაფარულ გაკეზე წვრილ-წვრილ ნაკადულებად მიედინებოდა. აქ რომ ჩამოსულიყო რამე, ამ ადგილს არ ასცდებოდა გაჩერებითაც აქ უნდა გაჩერებულიყო, არადა, ნაკადულებს ხომ მაინც დატოვებდა, მაგრამ არც ერთი ჩანდა, არც — მეორე.

ასლა ერთადერთი და უკანასკნელი იმედოვანი დარჩა: შეიძლება დამფრთხლები პირდაპირ ბინაში გასულიყვნენ და ბაქს შეფარებოდნენ. იცის ასე საქონელმა, ხოლო თუ იქაც არ აღმოჩნდნენ, მაშინ დაკარგულად უნდა ჩათვალა, ნახიერი ნაადრევად დაბინავებინა და საძებნელად წასულიყო.

ნახირთან ისევ ძალლი დატოვა და ბინისაკენ პირდაპირ ტყე-ტყე წავიდა. ასე შორი არ იყო, ათ-თხუთმეტ წუთში გაიბრუნდა და გამოიბრუნდა. ხელს ხალათი და საგზლის ჩანთაც გააყოლა, რომ ვინცობაა, თუ მართლა ნახირის ნაადრევი დაბინავება დასჭირდებოდა, ზედმეტი ბარგი წინდაწინვე მოეშორებინა.

ბოსლის ქვევით, ტაფობში რომ გავიდა, დერეფანში კოტებს მოჰკრა თვალი. კოტე ბოსლიდან გამოვიდა და წელში მოხრილი ხევისაკენ წავიდა. შორიდან ისე მოგზავნა, თითქოს ხელში მძიმე რაღაც ეჭირა, ხოლო როცა ბოლო აღმართიც აათავა და დერეფანში შევიდა, ისიც შე-

ამჩნია, რომ ეკლის, კონა, რძისე კოტეს წყაროს გაკეთების შემდეგ ხეზე ნავალი ბილიცი ჩახერგა, რატომღაც გვერდზე იყო გადაწვეული. ორივე ეს უცნაურობა — კოტეს ანჭარებული გაუჩინარებაც და ბილიცის გასხნაც, დანახვისთანავე თვალში მკვეთრად მოხვდა, მაგრამ ყურადღება არ მიიქცია. საამისოდ არც ეცალა, ხბობები არც აქ დახვდნენ და ის ერთადერთი იმედოვანი საბოლოოდ გადაეწურა. ვინ იცის, მგლებმაც გაფატრეს? დიახ, არ არის მოულოდნელი, და ეს სავარაუდოდ საფრთხე გულს ჯავრად და ტკივილად შემოაწვია.

საგზლის ჩანთა და ხალათი დერეფნის შუა ბოძზე მიჰკიდა და ის იყო, საჩქაროდ უკანვე უნდა გაბრუნებულიყო, რომ ზურგიდან უცხად ქშენა და ბურტყუნით რაღაც გაიფონა. მოტრიალდა და კოტეს გადმოკარკულ თვალებს კი წააწყდა. კოტე სწორედ იმ ძველ ნაბილიკარში იდგა, თანაც წინ წამოხრილი, როგორღაც ზედმეტად მოხიდილი იდგა და ბოროტად ქშინავდა.

— რას დაძვრები აქ, შე... შე ძალლი-შვილო! — გამოსცრა კბილების ღრტყნით და ხელებდამუშტული გამოეყანა.

ნოსრევანი ამას არამც და არამც არ მოელოდა. ამიტომ თავდაპირველად არც შეშინებია, უბრალოდაც არ შემკრთალა, მხოლოდ გაოცდა და დაბნეული და შეცბუნებული რამდენსამე წამს უძრავად და უმოქმედოდ იდგა. გონს ბოლო წამსღა მოეგო, როცა კოტე უკვე იმდენად მიუახლოვდა, რომ საცაა ზედაც უნდა სცემოდა, სწორედ მაშინ ჩასწვდა კოტეს განზრახვას, ისიც გაახსენდა, რომ ხელში თოფი ეჭირა, უცხად უკან ისკუბა, თოფი შემართა და თავისდაუნებურად ხმამაღლა დაუყვირა:

— გაჩერდი, გესვრი იცოდლე!

თოფი კოტემაც ასლალა დაინახა, ჭიმიად შედგა, უკან გადაიხნიჭა და შეტორტმანდა.

— გასწი თოფი იქით, ბიჭო!.. გასწიმეთქი, არ გესმის?

— არა, არ გაგწევ.

— გასწი, ბიჭო, შე... გატენილი არ იყოს.

— დიას, გატენილია.

კოტე თოფის ტუჩის შავ ჭირილს. — ხილრმიდან ცივად მომხიარულ სიკვდილის ავბედით თვალს — თავს არიდებდა, თან ჩუმრუშად დერეფნის სიღრმისაკენ მიიწვევდა და გვერდიდან შემოვლას უპირებდა. ნოსრევანი გრძობდა კოტეს წადილს და თოფშემართული თვითონაც იმ მხარეს ბრუნავდა. დერეფანში წრიულად მოძრაობდნენ და სუნთქვაშეკრულნი და მზერაგადაარაგებულნი ერთმანეთს თვალებით ბურღავდნენ.

— გასწი-მეთქი, გასწი, შენი!.. — იღრილა კოტემ და ერთხელ კიდევ მიეტია მუშტებით, მაგრამ ნოსრევანმა თოფი მარჯვედ შეაგება და უკანვე დაახვეინა.

— არ გაბედო, თორემ...

კოტეს მტისმეტი ბრაზისა და გააფთრებისაკან მთელი ტანი აუცახცახდა, ტუჩები დაედრინა და დაწვებსა და თვალის უბებში ხშირი, კლაკინილი ნაოჭები დაასხდა. გვერდიდან შემოვლას უკვე აღარ ცდილობდა, გაწერებული იდგა ადგილზე, თოფს თვალს არ აცილებდა და ზამზარასავით დაჭიმული მიიმედ და აჩქარებით ქმინავდა. დაჭიმული მკლავები უცბად დუნედ ჩამოუცვივდა, სახეც უმწეოდ დაემანჭა და შეწუხებულმა საბრალო ხმით შებღავლა:

— რა გინდა ჩემგან, ბიჭო, ჰა? რას მერჩი, რატომ მითვალთვალებ?

— გითვალთვალებთ? მე?! — გულწრფელად გაიოცა ნოსრევანმა.

— აბა რა გინდა აქ, რისთვის მოხვედი?

— საქმე მქონდა და მოვედი.

— რა საქმე, ბიჭო, რა უნდა მწყემსს დღისით ბინაში?.. სადა გყავს საქონელი?

— საქონელი იქ... იქა მყავს.

— მერე, რატომ შენც იქ არა ხარ?.. ჰა, რას დაძვრები აქ, რას დაეთრევი?

ნოსრევანი ხმას არ იღებდა. ჯერ კიდევ ბოვნის იმედი ჰქონდა, და არ უნდოდა, რომ ხბოების დაკარგვა კოტესთვის გაუგებინებინა.

— არ გესმის, ბიჭო, რას გვეითხები,

— ხმას აუწია კოტემ, — რისთვის მოხვედი დი-მეთქი აქ, რისთვის? რატომ მოხვედი არა ხარ?

— საქმეზე ვარ, მამ ხადა ვარ, — დაბნეით უპასუხა ნოსრევანმა.

კოტეს ისევ მოედო ბრაზი, ქმენა გაუხშირდა და ხელუბიც წედანდელივით ძლიერად დამუშტა:

— შემომაკედები შე... შენი...

— აბა, აბა, არ შეიგინოთ, თორემ... — ნოსრევანმაც ისევ მოუჭირა თოფს ხელი.

სიმართლვე რომ ითქვას, კოტეს ამჟამად საქმისა და საქონლის დარდი ნაკლებად ჰქონდა, ახლა მხოლოდ ნოსრევანის ასე მოულოდნელად, უდროოდ ბინაში მოსვლა აშფოთებდა და მიზეზის გაგება და გარკვევა სურდა. და რაკი ჩხუბითა და მუქარით ვერაფერს გახდა, დათმობაზე გადავიდა. ბრაზი დაიოცა და ტკბილად, მოფერებით უთხრა:

— კარგი, შეილო, აი, აღარ გეჩხუბები, მაგრამ თუ მართლა წმინდა სული ხარ და გუნებაში სხვა არა გიდევეს რა, რატომ არ ამბობ, რისთვის მოხვედი? ჰა, რატომ არ ამბობ?

ნოსრევანი მიხვდა, რომ ართქმა საქმეს უფრო ართულებდა და გამოუტყდა:

— ხბოები დამაკლდა... დაბუსალაკდნენ და ორი სული ხადღაც ამისხლტა. ვიფიქრე, იქნებ ბინაში გავიდნენ-მეთქი და... გამოვედი.

— აბა, გასაგებია, — თავის დაქნევით თქვა კოტემ, — აცისხლტა... ესე იგი, დაკარგე, არა?

— ჰო... და აი ჯებე.

— მამასადამე, დაკარგე, — გაიმეორა კვლავ თავის ქნევით და ხახე როგორღაც ბოროტად გაებადრა, — დაჭიმული კუნთ-სახსრებიც დაულაგდა, გაუხალვა თდა, — საქონელი დაკარგე და შე კი თოფით მესხმი თავს, არა? ჰა, ხომ არის ასე? თქვი, არის, თუ არა?

ნოსრევანი ამ კითხვამ უფრო გააოცა, მაგრამ აღარ შეპასუხებია. ისედაც დიდი დრო დაკარგა და უაზრო მტკიცება-თავისმართლებისათვის აღარ ეცალა. უცბად შეტრიალდა, — დაგვარგე და თვითონვე ვი-

პოვი, თავი დამანებე! — გადმოსძახა ზურგიდან და რა გზითაც მოვიდა, იმავე გზაზე სირბილით დაეშვა.

— მაშ, თოფს მიშვეერ არა? — დაადევნა კოტემ, — ახლა მიყურე, რას გიზამ!

ნოშრევანს ეს მუჭარა აღარ გაუგონია. ამ ნაუცბათევად მომხდარ ამბავში უამისოდაც ბევრი რამ იყო უცნაური და გაუგებარი, მაგრამ ახლა არც ამასვე ფიქრისა და განსჯა-გარკვევის დრო ჰქონდა. იმ ერთ საწუხარს ახლა მეორეც დაერთო: რას იზამდნენ ველზე დატოვებული ხბოები? ვინ იცის, ამ ხნის მანძილზე იმათაც ისევე ტყისკენ მოუსვებს, ისევე გადაიფანტნენ და ხელახლა მოსაძებნია და მოსაგროვებელი გაუხდეს. დრო კი სადღა აქვს, აღარა აქვს.

მაგრამ, საბედნიეროდ, ნახირიც ადგილზე დახვდა და ის დაკარგული ხბოებიც გამოიჩინოლიყვნენ. ნახირი დაფერდებაზე იყო შეფენილი, ის ორნი კი ტირიფებს აქვთ, ვაკეში მოჰყვებოდნენ საძოვარს. ცხადი იყო, ნახირი რომ გაფრთხა და მიმოიფანტა, ისინი ტირიფებქვეშ დარჩნენ და ჩრდილიდან ახლალა გამოვიდნენ.

ამ ბოლო დროს ასე ძალიან აღარაფერი გახარებია, საყვედური აიცილა და ანაზღაურებაც. ესუმრები, ორი სული გამოიხამორებული ხბო! მთელი ზაფხულის ნამუშევარი არ ეყოფოდა. მაგრამ თავი და მთავარი მაინც ის იყო, რომ სირცხვილისა და ხალხის ყბაში ჩავარდნას გადაარჩა. — ვაშა, გაუმარჯოს! — გახარებულმა ასკინკილა დაუარა და ხბოები დიდი ხნის უნახავი მეგობრებით გადააკოცნა.

იმავე წაშს ჯაფრიც გაუქრა, წყენაც ერთი წუთის წინანდელი უხიამო შემთხვევა და კოტეს უცნაური საქციელი მთლიანად და სამუდამოდ დაავიწყდა — მესხიერებას ამბის-ამბადლა შემორჩა და გულში კი არაკითარი კვალი არ დატოვებ. გული ისე დაუამდა, გაუსაღისდა, რომ, როცა ტყიდან ველში გამოსული, თუთრ ცხენზე ამხედრებული და სოფლისაკენ მოკლე გზით მომავალი კოტე დაინახა, მისადმი ოდნავი გაჯაფრებაც აღარ უერძვნია, უკვე მთლიანად იყო შერიგებული და კოტე ახლოს რომ ყოფილიყო, არც დალაპარაკებას მოერი-

დებოდა — დაელაპარაკებოდას. ნოშრევანს გულშია, ძალდაუტანებლად, — ვაშა, ვაშა, მიზნეს ჰკითხავდა, ხბოების პოვნას ახარებდა, დედასთან რაღაცას დააბარებდა და ერთხელ სოფელში გაშვებასაც სთხოვდა.

7.

ნოშრევანის სოფელში ჩასვლას ლილიც ყოველ დღესა და კვირას მოელოდა, მაგრამ დღე დღეს მისდევდა, კვირა-კვირას და მოლოდინი მოლოდინად რჩებოდა, პირველ ხანებში ისერიგად არ წუხდა, ალბათ ვერ მოიცალა, — იმშვიდებდა თავს, — თვითონაც ხამად არის და სამწყსოც ისეთი აბარია, რომ... თითო ხბოს კაცი დღე და ღამ გვერდით უნდა ჰყავდეს. ჩამოვა, უსათუოდ ჩამოვა.

ლოდინ-ლოდინში მეორე თვეც მიიწურა. ლილი შემოფოთებამ და მოუსვენრობამ შეიპყრო. ეს მართლაც მეტიხმეტი იყო, გაწილუბას ჰგავდა და იმდენად არ სწყინდა, რამდენადაც შეურაცხყოფდა — ქალიშვილის გულს ბევრი კი არ უნდა. სად არის აჭამდე? რატომ არა ჩანს? — სულ უფრო სშირად ეკითხებოდა თავის თავს, — განა ისეთი რა საქმე აქვს, რომ... ერთხელ მაინც, თუნდაც ერთი საათით... ვენახე. დამნახებოდა. არადა, ამბავი მაინც მოეწვდინა?

ამბის უცოდინარობა უნახაობაზე მეტად ტანჯავდა და ათასნაირ ეჭვს აღუძრავდა. ამას წინათ მამამაც საეჭუო რაღაც უთხრა: ის შენი პროტყვე ვერაფერი დიდი ვაჭკაცი გამოდგათ. „რატომ? — ფარული შემოთებით ჰკითხა ლილიმ, — ზარმაცობს თუ...“ „ზარმაცობს კიდევ და არც სხვამერიც ვარგა, უმადური ყოფილა“.

მამის ნათქვამი გულს ნესტარივით ნომივდა. „რატომ არის უმადური? ან ისეთს რას შერება, რომ...“ „ეს კითხვები და მათი გაურკვეველობა სასოწარკვეთილებაში აგდებდა ეჭვს უფრო უძლიერებდა. „იქნებ აღარ ვუყვარვარ?“ — გაიფიქრებდა ხანდახან და გულს დამციერების მძიმე გრძნობა შემოაწვიებოდა.

დღისით კიდევ ისერიგად არ უტირდა — სამუშაოზე იყო და გულის საწუხარს თა-

ნატოლებთან საუბარსა და ურთიერთობაში იქარვებდა. საღამომით კი, როცა სამუშაოდან დაბრუნდებოდა და თავისთვის განმარტოვდებოდა, მთელი დღის ნაძალადევად. ჩაბშული ჯაგრი და ნაღველი გულში ახალი ძალით ამობოქრდებოდა და ვეკს და ფიქრს ისევ ერთმანეთში გადახლარსავდა.

ხანდახან წყლის მოტანაც აჭიწყდებოდა, ზოგჯერ კი მამიდა ელოს მოსვლამდე შინაც არ შევიდოდა. იჯდა ძელსკამზე, ეზოში, კაკლის ძირას, და სულ ფიქრობდა. ფეხებთან ერთგული ძაღლი მგელო იწეა. გონიერი პირუტყვი გუმანით გრძობდა პატრონის გასაჭირს, წუბილს, და წინა თათებზე თავწამოდებული დაბლიდან დაღვრებით ამტვრვდებოდა. ხანდახან ლილი თავზე ხელს გადაუსვამდა და გამოესაუბრებოდა:

— რა ვქნათ, მგელო, ჰა? როგორ გავიგოთ? ახ, შენ რომ შეგეძლოს...

ძაღლი თვითონაც გრძობდა, რომ შევლა არაფრით შეეძლო, კუდს ოდნავ გააქიცილებდა, წამოდგებოდა და დარცხვენალი თავს კალთაში ჩაუდებდა.

ბოლოს, ბევრი ფიქრისა და ჯახირის შემდეგ, წერილის მიწერა გადაწყვიტა. წერილს მეტყვევს გაატანდა. ლილი მას კარგად იცნობდა, მამამისს, სახლს რომ აშენებდა, მუხის ხე-მასალა უნებართვოდ მოაჭრეკინა და მათთან სადილ-ვახშამზე მერეც ხშირად დაიარებოდა. ლილიმ ისიც იცოდა, რომ მეტყვევ თითქმის ყოველდღე ადიოდა მთაში და ხშირად მწყვემთა ბინებსაც მოინახულებდა. მამა ამბობდა, ყველაფერში სანდო და საიმედო კაციაო. მამასადამე, შეეძლო ნდობოდა და იმედითაც ყოფილიყო.

თუმცა სამხილი არაფერი დაუწერია, წერილს სასკოლო რვეულის ერთი ფურცელი ამყოფინა. არ ჩამოსვლა, ამდენი ინიოთ, ამოო მოლოდინი და ამბის შეუტყობინებლობა მხოლოდ გაკვირით, ქარაგმულად უსაყვედურა. მამის ნათქვამზე, რაც ყველაზე მეტად აშფოთებდა და წერილის მიწერაც გადააწყვეტინა, კრინტი არ დაუძრავს. უფრო სოფლის ამბებსა და თავი-

ანთი ჯგუფის საქმიანობაზე სწორედ რაზე აგულანებდა. „სოფელში იმდენი ხილია, იმდენი, რომ... მსხალი, ვაშლი, ატამი, ნაადრევი ყურძენი და საწამიროც შემოვიდა. კლუბში ყოველ საღამოს ახალი ფილმი გადის, დღეს სწორედ ქართული კინოა „ნერგები“, ამბობენ, ძალიან კარგი სურათიაო. სხვა თუ არაფერი, ბიჭო, კინოს ნახვა მაინც არ მოგიინდა? გამოყრუვდები მაგ მთაში. ჩვენ ყოველდღე ზერებში ვართ. უკვე ვისწავლეთ, ყველაფერი ვიცით. ახლა იუმორისტულ საველე კედლის გაზეთსაც ვუშვებთ, „პირმუშა“ დავარკვიოთ, რედაქტორად მე ამირჩივს. პირველი ნომერი უკვე გამოვუშვით. ისეთი სახაცილოა, ისეთი, რომ ნახო, სიცილით მოკვდები. ნახატები აკლია, თორემ უფრო კარგი იქნებოდა. აი ერთი დღით რომ ჩამოსულიყავი და სათაური მაინც გაგეფორმებინა, კარიკატურებსაც დაგაბატინებდი, ყველაზე მეტად სწორედ ეგენი მჭირდებოდა. ჩამოდი, რა, ერთი დღით მაინც ჩამოდი...

ამ წერილს მეტყვევს გამოუტან, — მიაწერა ბოლოს, — და შენც, თუ მაინც ვერ მოიცილი, პასუხი მასვე გამოატანე. მომწერე, როგორ ხარ, როგორ შეეწყე მთას, ფერმას. პო, მართლა, მამასთან როგორ ხარ? ხომ არ ჩნუბობთ? მომწერე, ყველაფერი მომწერე და ახალი ნახატებიც გამომიტყავნე“.

შინ კონვერტი არ აღმოაჩნდა. ფურცელი ოთხად მოკვდა, ქათიბის ჯიბეში ჩაიდო და ფოსტაში წასვლა გადაწყვიტა. ფოსტა სოფსაბჭოს შენობაში იყო, შეიძლება მეტყვევმც იქვე სადმე შეხვედროდა და ძებნა აღარ დასჭირებოდა. და, ის იყო, გამოვიდა კი ტიშკარში, რომ ზევიდან, თემშარაზე გამავალი ორღობიდან, ლოლაც გამოჩნდა. ლოლამ ხელი დაუქნია და დამიცადეო, ანიშნა.

— როგორ მინდოდა შენი ნახვა, — უთხრა ლოლამ, როცა ახლოს მივიდა და მოიკითხა, — კიდევ კარგი, არ გამასწარი.

— რა იყო? — გაკვირვებით ჰკითხა ლილიმ, რადგან ლოლას საუბარში აჩქა-

რება და შეკავებული მოუსვენრობა ემჩინოვდა.

— მამა აღარ ყოფილა შინა?

— როდის?

— გუშინ, ან გუშინწინ!

— არ ვიცი, შეიძლება იყო, არ მინახავს.

— არც ამბავი გაგვითხრო?

— არა, რა ამბავი? — შეკრთა ლილი.

— მამ, არაფერი იცი?

— არა-მეთქი, არა, რა მოხდა? — ლილიმ მოუთმინლად შეხედა.

— რა ვიცი, თქმაფე კი მიჭირს... ჰო, თუმცა... ვიღაც მწყემსი... მწყემსს, მგონი, თოფი უსვრიაო, თუ...

— თოფი? მამას? — ლილის მიტკლისფერი დაედო, ვაიმე მამა... მამა...

— არა, არა, ნუ გეშინია, ნუ, არ უსვრია, ესე იგი, ვერ უსვრია, მწყემსებს გაუკაფებიათ. მხოლოდ გაუწყვეია, ულანძღია, უვიწყებია.

— ვის? რომელს? რათა? როდის?

— კარგად არც მე ვიცი. გუშინ თუ გუშინწინ. ერთი ვიღაც ლაწირაკი ყოფილა, საშუალო სკოლადამთავრებული, ასლახანს ჩამოსულა ჯარიდან, ჰოდა...

— ვინა? ნოსრევანი? — განცვიფრდა ლილი.

— მგონი, ჰო, ნოსრევანი თუ როსტევანი... თოფი გაუღვებინებიათ, ასლა ხანჯლით მისტანებია, მერე ცული აუღია, ერთი სიტყვით...

— ჰო, ასეთი იქ სხვა არაგინ არის, — თავისთვის თქვა ლილიმ და აღშფოთებით დაუმატა, — მერე და, რათათ? რა უნდოდა, სასიკვდილოს რას ფრჩოდა?

— მეც ვე არ მიკვირს? განა მამაშენს უბრალოდაც კი ვინმე აწყენინებს? ასეთ კეთილ, ალაღმართალ, უწყინარ კაცს... მაგრამ რა გინდა, — აღამიანი გარეწარი და სულწაწყმედილი რომ იქნება, — ვე არი... სწორედ, სულწაწყმედილი, — დაუმატა ცოტა მოგვიანებით და მსვრით მიმოიხედა, უფრო ახლოს მიდგა, დაიხარა და ყურში როგორღაც სისინი ჩაუღვარა, — არც ერთ ღამეს თურმე ბინაში არ ათევს, არა-სო-ღეს!

— აბა, სად არისო? — შეცვიფრებულ და გულუბრყვილოდ იკითხა ლილიმ.

— ჰმ, სად იქნება არ იცი? ახლა ზოგიერთ ფერმაში ჭალებიც მუშაობენ, ერთი ასეთი მათს მეზობლადაც ყოფილა. ჰოდა... ღამით ვინ ჩივის, დღისითაც იკარგება თურმე, შიატოვებს საქმეს და ჰაიდა! — რამდენჯერმე საქონელიც დაუკარგავს და მწყემსებს უპოვიათ. ჰოდა, ასე თურმე, — ყოველდღე, ყოველღამე. მამასაც რა ექნა? უფროსია და... გაუფრთხილებია: ნუ შერები, შვილო, ამას, თორემ შენვე იზარალებ თქო, უპატრონო საქონელს, ერთხელაც იქნება, ან მგელი მოიხელთებს, ან ქურდი და საზღაური გაგიხდება-თქო. ასე, ტკბილად, მამაშვილურად. აბა, შენ ვე მაკადრეთ? აუღია თოფი და... კიდევ კარგი, მწყემსები შესწრებიან, თორემ ვინ იცის, მოეგლა კიდევ. მამ, ხულიგანი, პირწავარდნილი ხულიგანი! და ურცხვი, სალახანა, ფუჰ!

ლილის მიწა რომ გახეთქოდა და შიგ ჩაეტანა ის ერთგნა. სირცხვილს სად წახელოდა აღარ იცოდა. ახ, ნეტა კი ეს არ გაეგონა და!.. გული თითქოს გაუჩერდა, თვალთ დაუბნელდა და მუხლებშიც სისუსტის თრთოლევა შეუდგა.

— იქნებ, ტყუილია? — იკითხა გაუბედავად და წყალწაღებულვივით ამ ერთადერთს იმედსლა მოეჭიდა, მაგრამ ლოლამ თავისი პასუხით ეს უკანასკნელი საყრდენიც გამოაცალა. იმის დასტურად, ვითომდა, რაც ვითხარი, სრული ჭეშმარიტება იყო და აქ შედმეტი საეჭვო და სალაპარაკო აღარაფერიაო, პირდაპირ პასუხს თავი აარიდა, მეორეხარისხოვანს გადასწვდა და ორჭოფულად უპასუხა, თან შედმეტი და-მაჯერებლობისათვის ოდნავ ჩაიციხა:

— ჰი-ჰი, არა, გენაცვალე, ტყუილი რად იქნება, როგორ იქნება, კოტეს, თვითონ უთქვამს და... მგონი, განცხადებაც შეუტანია არჩილთან, მომამორეთო. მამა, ხომ იცი, ტყუილს არ იკადრებს. შენ არ შეწუხებ, გენაცვალე, არ შეშინდე, ხულიგნობას ასლა აღარავის აპატიებენ. არჩილს მეც ვეიტყვი და... არჩილს ისე უყვარს მამა, ისეთ ღიდ პატივს სცემს, რომ... დღესვე

გამოაბანდურებს იქიდან. მააშ! არ შეწყუხდე, არ იღარდო!

მწარზე ხელი მოუთათუნა და ხაჩქაროდ გასცილდა, ესეც გარკვეული მოსაზრებით გააკეთა: ორჭოფობა და გაურკვეველობა ეჭვს აძლიერებს, დაუსტებამ კი თავლის ახელა იცის, სოკჯერ საპირისპირო მწარესაც იპოვის და თავის თავს თვითონვე გააბათილებს. ამიტომ ჭარბი ლაპარაკი ასეთ დროს საჭირო არ არის, საჭიროა მხოლოდ თესლი, თუნდაც ერთი მარცვალი და რაკი დაეარდება, ფესვსაც უსათუოდ გაიდგამს.

ქალწულის მგრძობიარე თავმოყვარეობისათვის ეს მართლაც უბრალო რამე არ იყო. რა თქმა უნდა, მამასთან ჩხუბიც საწყენი იყო, მით უფრო, ასე სასიკვდილოდ გამომეტება, მაგრამ ჩხუბი მაინც ჩხუბია, კაცები იჩხუბებენ და შერიგებიან, გარდა ამისა, ჩხუბს მიზეზი აქვს და ხანდახან გამართლებასაც უპოვი, ამას კი არც ერთი გააჩნია, არც — მეორე. აი, თურმე რატომ არ ჩამოდიოდა. ჯანდაბას, ერთხელ რომ მაინც ჩამოსულიყო, ან იქიდან მოეწვდინა ხმა, მოკვითხა, ერთი მხრივ მაინც გასაგები იქნებოდა, თუ არა და, საწყენი და ვერ საპატიებელიც ამიტომ უფრო იყო: რა ნახა იქ ისეთი, რომ ყველაფერი დაიფიწყა, ყველაფერი დაკარგა და თავისი თავიც ხალხის სათრევად და სათითნად გაიხადა?

— მერე რათა, ჰა? რატომ? რისთვის?

განა რა იმდენი დრო გავიდა მას შემდეგ, რაც აი იმ მოხვეულში, ამ ჯეჯიშგადაფარებულ ფიცრის ტანტზე ისინდენ და ერთმანეთს გულისწიადილს უმხელდნენ. მაშინაც ეს ხანი იყო: შუე უკვე გადასცილებოდა ქედებს, დაისის მეფეამული კოცონიც ასევე ცხოვლად ვნთო ქულა ღრუბლებზე და ბინდში გახვეულ სოფელს მალაღან ზღაპრული ჩირაღდანით დაქანათოდა, ორღობებში ნახირი შემოდა, კაკლის ტოტებში დასაბუდებლად შეფრწინილი ჩიტები ღღურტულებდნენ და ბადის ბოლოს ზულბულიც იმავე გრძობაბოორვეით კვნესოდა, მაგრამ გულს მაშინდელივით აღარ უხაროდა, თითქოს არც ესმოდა და ვერც თვალთ რასმეს ხედავდა. გამტკნარებულ-

გაფერმკრთალებული სახე უსიცოცხლო წილას მიუგავდა, აზრის თავმოყრის ღონე არ ჰქონდა, ფიქრიც ეურჩებოდა, გარკვევით მხოლოდ ერთი რამის თქმა შეეძლო, რომ ის, რაც სულ ბოლო წუთამდე წმინდათა წმინდად მიაჩნდა, რაც სწამდა და აზარებდა, რითაც ამყობდა, სულაც ისეთი არ გამოდგა, როგორც ვგონა, არ აღმოჩნდა ის ძალა და სიმტკიცე, რასაც მოელოდა, პირიქით, ძალიან ჩვეულებრივი უბირი, უნიათო და უსახური გამოდგა, როგორღაც ძალიან უცბად, უბრალოდ გაუფასურდა, გაუხეშდა და ის სილამაზე, ხალხის და მომხიბვლელობაც მთლიანად დაკარგა.

— ჰოდა, რათა-მეთქი, რათა? რისთვის?

ეს ლოლას რომ არ ეთქვა, ან საერთოდ მის ყურამდე არ მიხულიყო. კიდევ იმდენად დამამბირებელი და შეურაცხმყოფელი არ იქნებოდა. ლოლა — მომაგალი დედინაცვალი, ლილის — მომაგალი გერს მტრად და მოქიშპედ მიაჩნდა, და გულში მისადმი უნდობლობას მალავდა. თავის მხრივ ასევე იყო ლოლაც. მიუხედავად გარეგნული კეთილგანწყობილებისა, ლილისთან ურავითარ სიახლოვეს და სითბოს ვერ გრძნობდა. ის არც შეილი იყო, არც თანატოლი, მაგრამ აღარც უცხო ეთქმოდა, რის გამოც მათ შორის ერთი გარკვეული დამოკიდებულება არ ხერხდებოდა. მართალია, ლოლას ლილასადმი ბოროტი განზნახვა არასოდეს ჰქონია და არც მის მარცხსა და აუჯს როდისმე ინდომებდა, მაგრამ ქალურ გაჭორვა-გაკენწვლასა და გაღიზიანებაზე თავს მუდამ ვერ იკავებდა. ლილიმ ახლაც ცხადად დაინახა ოსტატურად შენიღბული ის ღვარძლი და შურიანი სისარული, რითაც ლოლა ნომრევანის ამბავს უყვებოდა. მმ, თავი კი ისე ეჭირა, თითქოს არ იცოდა, ვისზე ელაპარაკებოდა. განა ამასწინათ თვითონვე არ უთხრა, ყველაფერი ვიცო. აი, სწორედ ეს იყო ლილისთვის შედმეტად საწყენი და თავსაც დამცირებულად ამიტომ უფრო თვლიდა.

არ უნდა და, არც მე მინდა! ჰო, აი ვერე!... აღარ მინდა, — თქვა ხმაბლდა, გა-

ჯაგრებით, სწრაფად წამოდგა, წიღან დაწერილი წერილი, რომელიც ჯერაც ისევ ქათიბის ჯიბეში ედო, ნაკუწებად აქცია და ღუმელში შეუძასა. მაგრამ წერილს თითქოს გულიც თან შეაყოლა, მარცხენა მკერდში მტკივნეულად რაღაც აეწვა, შეურაცხყოფის სიტლანქვე უფრო ძლიერად იგრძნო და წამწამებზე ცრემლის ორი მსხვილი კურცხალი დაგვიდა.

* * *

მაგრამ ნოსრევანმა მეორე თუ მესამე დღეს წერილი მაინც მიიღო — დედის წერილი. ყველ-ხატოს გადასაზიდად ამოსულ მეურმეებს ამოუტანათ და იოთამისათვის დაეტოვებინათ.

რამდენადაც გაახარა დედის წერილმა, იმდენად გულიც ატკინა. მოკითხვისა და ნასების ნატურის შემდეგ დედა პირდაპირ საქმეზე გადადიოდა. როგორც ჩანდა, ამბის გაგებისთანავე მიუჯდა საწერ-კალამს და რაც აზრად მოუვარდა და ენაზე მოადგა. ყველაფერი ერთბაშად გადმოაფრქვია. შიგ დატუქსავაც იყო, აღერსიც, წყრომაც, მოფერებაც, გულისტკივილიც და საყვეთურიც, მაგრამ წუბილი და შემფოთება. ასევე — შიშიც, ყოველ სტრიქონსა და სიტყვაში გამოკრთოდა.

„ჯერა და აღარც მჯერა, — სწერდა დედა, — ან როგორ დავიჯერო: თავზე მთლად ხელი აიღოო, საქმეს ყურს არ უგდებსო, კერძო საქონელი აიბარაო, და ათახი ჯანდაბა და დოზანა. ჰო, აი, კიდევ: სამწყსოს უპატრონოდ ტოვებსო, მე თოფით დამედევენაო, არ მინდა, დავიჯერო, მაგრამ რა ვქნა, ვე კაცი თურმე ისე დაბეჯითებით ლაპარაკობს, რომ... რამ გადაგრიია, ბიჭო, რამ შეგშალა? შენ აქამდე არ იყავი ასეთი და მანდ რა ღმერთი გაგიწყრა, ბიჭო? გაგიჟდი, თუ რა მოგივიდა?... ო, ღმერთო! გული აი, ლამის გამისკდეს, ლამის ბუდიდან ამომივარდეს“...

ეს ადგილი ორჯერ გადაიკითხა და ორჯერვე ტანში სირცხვილის უსიამო ფრუანტელმა დაუარა. ასეთი ხააუგო, დამამიგრებელი მითქმა-მოთქმის გაგრცელება, ჭიბუკისათვის სირცხვილის საკამო მიწეში იყო,

მით უფრო იქ, სადაც სიყვარულიც გველივით ბა. მაგრამ წყენა გულმა ძალიან გვიან იგრძნო. თავდაპირველად მხოლოდ უსიამო განცდილება და გაუგებრობა დაეუფლა: განა ასეთი სათვალდათვალო ტყუილის გამოგონებაც შეიძლება? როგორ მისცა თავს ნება ძია კოტემ და ეს სახიზღარი სიყრუე იკადრა? ან რის სამაგიეროდ? მართალია, იმ საღამოს შემდეგ, ნოსრევანმა ყველაფერზე უარი რომ უთხრა, მათი ურთიერთობა რამდენადმე დაიძაბა, მაგრამ ერთმანეთისადმი მტრობაში არ გადაზრდილა, ყოველ შემთხვევაში, კოტე საამისოს არაფერს იმჩინებდა. პირიქით, თითქოს ბედს შეეგუა და ნოსრევანის სიმართლევ საბოლოოდ იწამა, ისევ ერთად იყვნენ და ერთმანეთსაც ჩვეულებრივ ელაპარაკებოდნენ, ხოლო ის ერთი წაჩხუბება, ამას წინათ ღერფანში რომ მოუხდათ, სათვალავში ჩასაგდებად არ ღირდა. ის არც ყოფილა ჩხუბი, პაწია, ნაუცბათევი გაუგებრობა მოხდა და ესეც ისევ კოტეს ბრალი იყო — ნოსრევანს დანახვისთანავე ცოფიანივით დააცხრა და დალაგებით თქმა არ აცალა. ახლა კი ავე, თოფით დამეხსნა თავს და მოკვლას მიპირებდაო. ეს კიდევ არაფერი, ის მაინც რა პირით თქვა. კერძო საქონელი ჩაიბარა და კოლმურწინობის საძოვარს აქირავებსო? ღმერთმა ხომ იცის ვინ რა ჩაიღინა და ვინ ვისით როგორ სარგებლობს. კიდევ კარგი, ის ანაბარი ხბოები მეორე დღესვე გაარეკვინა და დროზე მოიცილა თავიდან, თორემ ვინ იცის, პირზე დასდგომოდ. სადაც ეს იკადრა, განა ის კი გაუჭირდებოდა? მეტე და, ის კაცური კაცობა, გამტანობა, ვაჟაკობა და სინდისი საღლაა, ყოველ წუთს ენასა და პირზე რომ აკერია? მართლაც რომ ძნელი საცნობი ყოფილა კაცი, თითქოს მრავალკეც დოლბანდშია გახვეული და ვერაფრით ვერ გაიგებ, რას მალავს ამ ნაკვეცებს შორის. თითქოს იცნობ კიდევ, დღე და ღამე შენს გვერდით ტრიალებს, ზედაც, გზედაც, გესაუბრება და შენც გისმენს, იცი, რა უნდა, რა მოსწონს, რა უამს და რა არ უამს, იცინის, ნაღვლობს... ერთი სიტყვით, იცნობ, გწამს, გჯერა იცი, ვინც არის რაც არის, მაგრამ ერთ მშვენიერ,

თუ დაწყველილ დღეს, მთელი შენი ცოდ-
ნა, ამდენი ხნის ნაგროვალი და ნაკოწი-
წარი თავდაყირა შევიტრიადლება და
სინამდვილე სულ სხვა სახით წარმოვიდ-
გება. პირზე ერთი რაღაც ახატია. ენა,
ერთს ამბობს და გულში კი სრულიად სა-
პირისპირო რაღაც დევს. რაც თვალით
ჩანს, იმას გულამდე არასოდეს მიუშვებს.
ხოლო რაც გულში დევს, იმას ზეპირ არ
გამოიტანს. მოდი ახლა და, გაუგე! მართ-
ლაც, რომ ადამიანი შეგინიდან ყოფილა
ჭრელი და გველი გარედან!

წყენამ თანდათან განდევნა გაცემა,
თანდათან დაიჭირა თავისი ადგილი და
გულში რიყის ქებასავით მკვრივად ჩაჭდა,
მაგრამ ისე იყო დაბნეული და განადგურე-
ბული ამ მოულოდნელი ცილისწამებით,
რომ აღშფოთებას ვერ ახერხებდა. ყველა-
ფერს იფიქრებდა, დაიჯერებდა, მაგრამ თუ
კაცი ასეთ ურცხვ, უტიფარ სიყალბეს იკა-
დრებდა, არაფრით არ ეგონა. ხანდახან
ეჭვიც კი ეპარებოდა, ხან სულ არ სჯერო-
და და თითქოს იმ იმედით, ეგების სასი-
კეთო რამე აღმოვაჩინოთ, წერილში გაფა-
ციცებით იყურებოდა, მაგრამ იქ ყველაფე-
რი სიტყვა-სიტყვით და გარკვევით ეწერა.
არა, დედა ტყუილად არ დაწერდა — არ
უყვარს ჭორის ჰაიპირად აყოლა, დედას
არც ხელი აქვს ასეთი, მრგვალი ჩაწიკწიკე-
ბული ასოები იცის, ეს კი ბატისფეხურს
უფრო ჰგავს და აზრი და წინადადებებიც
დაულაგებელია — ზოგან შუა ადგილზე
წყდება და ერთხელ ნათქვამი ისევ თავი-
დან მუორდება. მაგრამ წუხილი, წყენა და
აფორიაქება კი ბოლომდე უცვლელად გას-
დევს.

„სხვაე არა იყოს რა, შენი ტოლებსა
მრცხვენია. ისე გაგზარდე, შენზე აუცი არა-
ვისთვის მითქმევენებია, და შენით რაღად
უნდა ათქმეინო, ბიჭო? — კაპასად კეით-
ხებოდა დედა, — ან სხვისი ოხერი რად
გინდა, რა საკადრისია, რა გაკლია ისეთი,
რომ თავი სხვათა სამათხოვროდ გაიხადო?

— წერილი მუდარითა და აღერსიანი საყ-
ვედურით თავედებოდა, — დედა ვარ, შეი-
ლო, და გული მიწებს, გამაგებინე, რა ამ-
ბავია შენს თავს, გებეწები, გემუდარები,

ჩამოდი, ჩქარა ჩამოდი და გაბეჭედი...
მენახვე მაინც, თვალთ დამენახვე“.

— შენი თანატოლებსა მრცხვენიაო, მაშ,
ჭორი უკვე მოსდებია სოფელს... რა თქმა
უნდა, ლილის ყურამდეც მივიდოდა... —
დედას შემდეგ ყველაზე მეტად ლილის წი-
ნაზე რაცხდა თავს მოვალედ. მაგრამ ახლა
ეს გრძნობაც თითქმის სანახევროდ გაუნე-
ლდა. ვინ იცის, იქნებ არც ლილია ისეთი,
როგორც ჰგონია, ან აქამდე ეგონა? იქნებ
ლილიც ის არის, რაც მამამისია? შეილი-
რომ მამას ჰგავდეს, ამაში საკვირველი არა-
ფერია: დედა ნახე, მამა ნახე... თუმცა ჩას-
ვლით მაინც ჩავა და ნახავს, ხვალ სწორედ
კვირა დღეა და შინ დახვდება. ნახირს
დილაუთენია გაუშვებს, აღრიანადვე მოაძ-
ლებს, მერე შეყრის გალაყანაში, გადაულო-
ბავს კარებს და წავა. ჯერ დედას დაამშვი-
დებს, ეტყვის, რომ ყველაფერი, რაც გაი-
გო, აყვია ხალხის მიერ გაქენებული და
გაზვიადებული ჭორია, რომ ამისი მსგავს-
იცი არაფერი ყოფილა და არც შემდეგში
იქნება. სიმართლეს მხოლოდ ლილის ეტ-
ყვის, გაუმხელს ყველაფერს დაუფარავად
და თან სასტიკად გააფრთხილებს, რომ კო-
ტეს არამც და არამც არ გაუმხილოს, არც
რაიმეთი აგრძნობინოს, რა საჭიროა, სანამ
ფერმაში თვითონ იქნება, ძია კოტე მსგავსს
ვეღარაფერს ჩაიდენს, ხოლო მანამ არ მო-
იწლის და საბოლოოდ და სამუდამოდ არ
ჩამოშორდება ხელმრუდ საქმეს, ფერმიდან
ფეხს არ მოიცილის.

ამ აზრმა ისევ დაამშვიდა, წონასწორობა
აღუდგინა და ძველებურადვე გაახალისა —
ისევ გრძელდებოდა ჩუმი ბრძოლა, რომ-
ლის შედეგად თავმოსაწონარი და საქება-
რი გამარჯვება ელოდა. წერილი ხალათის
კიბეში ჩაიდო, მსუბუქად წამოდგა, საწყე-
ლელი აიღო და ბაკისაკენ მიმავალ, ხელ-
საწველელიან მწყემსებს შეუერთდება.

• • •

ნოსრევანი სოფელში პირდაპირი გზით
არ შესულა. მარტო იმიტომ კი არა, რომ
კოტე იქ ეგულებოდა და არ უნდოდა, სა-
დმე გადაეყრებოდა, არც ხალხის თვალში
მობედრა სურდა. უფრო ერთდებოდა

ტოლ-სწორებთან შეხვედრას, სხვა თუ არა-
ვინ, ისინი ამბავს უსათუოდ გამოჰკითხა-
ვდნენ და არც მოეშვებოდნენ, სანამ სიმარ-
თლეს ძირისძირობამდე არ ათქმევინებ-
დნენ. მართლაც თქმა კი ყველაფერს სა-
ამკარაოზე გამოფენდა და ასე კარგად და-
წყებულ საქმეს და ჩუმი ბრძოლის მაცდუ-
ნებულ ჩანაფიქრს მთლიანად ჩაუსლიდა.
ამიტომ დასაწყისშივე ხელმარცხნივ გა-
დაუსვია, დაშრალი რიყის ნაპირს ჩაუ-
ყვა და სახლსაც და სოფელსაც ბოლოდან
მოუარა.

დღეა შინ არ დახვდა. შორეული ჭი-
შკარის ღრიჭოდანვე დიანაბა კილოიანის
ტოლი ნაცნობი გირის კლიტე, რომელიც
მძიმედ ეკიდა სახლის კარს და მთელს
უხო-კარმიდამოს პირქუშ, მიუკარებ შესა-
ხედაობას აძლევდა. სიციხით დაშინებუ-
ლი ქათმები სახლის გვერდით მდგარ თუ-
თის ჩრდილს შეფარებოდნენ და მტვერში
ფურტკნაობდნენ. მთიდან ჩამოსულს სო-
ფელი თვითონაც გახურებულ თონედ მო-
ეჩვენა — ხეებს ფოთოლი შეტკნობოდა,
ღობის ძირობაზე ჩარიგებული ყვავილნა-
რი მთლიანად გაძრვლიყო, ნიაფი არ
იძვროდა და დამსკადარ დედამიწას ბუღი
და ოხშვიარი ახლიოდა.

გასაღები, ალბათ, საფენქვეშ იდებოდა,
რაც თავი ახსოვდა, სულ ეს კლიტე-გასა-
ღები ჰქონდათ და თუ როდისმე კარს და-
კეტავდნენ, გასაღებს მუდამ აქ ინახავ-
დნენ, მაგრამ სანამ აივანზე ავიდოდა და
კარს გააღებდა, ჯერ ღობეზე გადადგა და
მეზობლის ბებერს გადასძახა:

— თეკლე ბებო, ხომ არ იცი, დედამე-
მი ხად არის?

— რომელი ხარ, შეილო, ნოსრევანი
ხარ? — დედაბერი სანიბქვეშ სამიწეხა
სკამზე იჯდა და ღობიოს პარკებს არჩე-
ვდა. გაჭირვებით წამოიშარათა, — აბა,
ერთი, ახლოდან დამენახე, როგორ შეეწვე
მთას, — შავი კაბის კალთა ჩამოიბე-
რკვია. რამდენიმე ნაბიჯი ვალმოოჯა და
თვალეზე დამტკნარი ხელი მოიწრდილა,
— პოო, მოკვდნია, აი ფერიც ისეთი გა-
დგეს, მწყემსური. მაშ, როგორ შენ და შენი
საქმე?

— კარგად, ბებო, ძალიან კარგად...
— დედაშენზე მეკითხებოდი, არა, შე-
ლო? არ ვიცი, დილას მგონი, აქ ტრია-
ლებდა... არა, დაცა, რას ამბობდა?...
პო, მომაგონდა: საახალწლო ბურჯაკის ყი-
დვა მინდა და გაღმა უნდა გავიდუო-
ე ჩვენიბიანთ სიკო და იმისი დედაკაციც
მიდიოდნენ... პო, პო, მახსოვს, დილას ერ-
თად წავიდნენ.

ნოსრევანი უკან გამობრუნდა, კარს
კლიტე ახსნა და შინ შევიდა. ოთახში
მყუდროდ და სასიამოვნოდ გრილოდა. სი-
გრილეს თითქოს საგულდაგულოდ დახე-
ხილ-დაწმენდილი კედლები და ჭერ-იატა-
კი ქმნიდა. ყველაფერი კრალეზდა-ჭურ-
ტლისა და ტანსაცმლის ძველმოდური კა-
რადა — შიფანერი, კუთხეში მიდგმული
თითბრის ზარნიშნიანი მზითვის სკივრი,
ჯეჯიშგადაფარებული მუხის სარატული
ტახტი და დედისავე ნაშითვი, ალბათ
საუკუნის წინანდელი რამდენიმე ცალი ვე-
ნური სკამი. დედას უწამოდ უყვარდა სი-
ფაქიზე და სახლ-კარი შიგნით-გარეთ მე-
დამ დაგვილი და მილაგებული ჰქონდა.

ას, ასლა რომ შინ დახვედროდა! თუ-
მცა სათქმელს მაინც ეტყვის, წერილს და-
უტოვებს და ყველაფერს გააგებინებს, და-
ამშვიდებს.

დილას უსაუზმოდ იყო ბინიდან გამო-
სული და შიოდა. საბურჯერე კარადაში,
შოთებთან ერთად, გუდის ყველიც აღმო-
ჩნდა. დედას ესეც ჩვევად აქვს — ოჯახ-
ში გუდის ყველს არ გამოიღვებს, პური კი
ალბათ წუბულ გამოაცხო, რადგან ჯერ
ისევე თბილია და სუნიც გახურებული თო-
ნისა უდის.

ყველი და პური ფეხზე მდგარმა ჩაკბი-
ჩა, მერე განჯინიდან რვეული და ფანქარი
გამოიღო და დედას მსხვილი ასოებით ნა-
წერი წერილი დაუტოვა, რომ ის, „რაც
აქ ოქმულა და გავრცელებულა, ყვე-
ლაფერი ტყუილია, ყველაფერი მოგო-
ნილი ჭორია და მართალი და დასაჯე-
რი ერთი სიტყვაც არ არის. თუ რატომ და
რისთვის, ამას მერე გეტყვი. ამჟამად კი
დღედი, არა თუ მემდურნიან ჩემი უფრო-
სი ამხანაგები, პირიქით, ჩემით შედმეტად

კმაყოფილნიც კი არიან. თვითონ მეც ასე ვარ, არასოდეს ასეთი კმაყოფილი არ ვყოფილვარ ჩემი საქმიანობისა და ამაზე კარგად არც თავი როდისმე მიგონებია. არ დაიჯერო, დედი, ერთი წამითაც არ დაიჯერო, რომ მე სათაჯილოს რასმეს ჩავიდუნ, ან აუგს ვისმეს ვათქმევინებ. არა და არა! თვითონაც რომ ვიკადრო, შენ მაინც არ გაკადრებ. შენ ხომ გჯერა ჩემი? ჰოდა, ახლაც დამიჯერე.“

რვეული გადაშლილი დატოვა მაგიდაზე, კარს კლიტე დაადო და სოფელს ისევ რიყის მხრიდან აუყვა. მიხვეულ-მოხვეული, ვრუ ორღობებით აუარ-ჩაუარა კოტეს სახლს და შორიდან ფრთხილად დასვერა: ცხენი ჭიშკართან არ აბია, მაშასადამე, კოტე შინ არ ჩანს, ლილი კი ალბათ შინ იქნება, რა თქმა უნდა, აბა კვირა დღეს სად წავიდოდა? თუმცა სიფრთხილე მაინც საჭიროა. ვინ იცის, იქნებ მაშინდა ელო ახლდეს თან, ანდა კოტეც შინ იყოს, ცხენი ბალახზე ჰყავდეს გაყვანილი და თვითონ სახლში ტრიალებდეს, ძია კოტეს ვერ დაენახვება, ბოლო სათქმელს სხვათა თანდასწრებით ვერ ეტყვის. ამიტომ ჯერ თემშარა უნდა გადაჭრას და დაბურული, უწყლო დეღე გაიაროს, რომ კოტეს, ეზობაღს ბოლოდან მოექცეს, იქიდან ღობეზე გადავიდეს და სახლი და კარმიდამო ერთხელ კიდევ ყურადღებითა და გულდაჯერებით დასვეროს.

ძძვის ღობეს მსუბუქად გადაახტა და ეზოდან ბაღში შემოსასვლელი ბადურა კარისაკენაც ასევე ფრთხილად და უსმაუროდ გააბიჯა. ჯერ ორი ნაბიჯიც არ ჰქონდა გადადგმული, რომ ბაღის რიკულეზიან გალავანს. მგელო გადმოველო, ჩუმი წკმუილით მიიბზინა და წინა თათებით გვერდზე აეტკოტა. ნოსრევანმა თავზე ხელი გადაუსვა და ყვითელ თვალეებში ჩახედა:

— შე მართლა მგელო, როგორ გაიგე, რომ მოვედი, გუმანით მიხვდი, თუ დამინახე?

მამ ლილი შინ ყოფილა, აგე, თვითონ ისიც, ეზოში მის მეტი არაფერ ჩანს, სახლის ყველა კარი გამოსურულია და არც აივანზე ვინმე ჩანს. მაშასადამე, მარტოა.

კაკლის ქვეშ, ძელსკამზე სარეჭოს ტყუპის შებოდეგანს და რალაც თვით ნაჭერს გაჯავრებულივით ღონიერად ჭუჭყავს.

ლილი ზურგმეტყვევით იღებ, წინწახრილს ისედაც დამოკლებული საშინაო კაბა წამოსწივდა, ტალღოვანი თამც წინ ჩამოშლოდა. ნოსრევანს გული გამალებით უცემდა და გაღიმებული ფეხაკრეფით უახლოვდებოდა, მიახლოებას განგებ აყოვნებდა, უცაბედი შესვედრის გახანგრძლივებული მოლოდინი კიდევ აკრთობდა და კიდევ უხაროდა, თითქოს წინაწარვე იცოდა, როგორც შეგვებებოდა ლილი—აღფრთოვანებითა და ხელგაშლილი სისხარულით, და ჩანაფიქრსაც უასათუოდ გაუგებდა, მოუწონებდა. მართალია, კოტეს ბოლო საქციელმა ლილისადმი რამდენადმე შეურყია რწმენა, მაგრამ ახლა, როცა კვლავ ახლოდან შეხედა, იმ ვჭვინა ნატამალიც აღარ შერჩა. არა, არა, რამ აფიქრებინა, რამ მოაგონა... აგე, როგორია, ანგელოზი, ციური ანგელოზი...

წყლის ჭყაბუნში ლილის არც მოახლოებული ნაბიჯების სმა გაუგონია და არც მგელოს გამბული წკმუტუნი. მგელო თვითონ გაფარდა წინ და ზურგიდან შეუყვფა, თითქოს და, რა დროს რეცხვავა, შემოხედე, ვინ მოვიდაო.

ლილიმ მართლაც მოისვდა, უფრო იმიტომ, რომ ძაღლი დაეტკუქა, მაგრამ სმა ყელშივე ჩაუწყდა. ლოლასაგან ისე იყო ჩაგონებული, რომ ნოსრევანის ნახვას სეზონის დამთავრებამდე არაფრით აღარ მოელოდა და ამ ნაუცბათემა მოულოდნელობამ ძალიანაც შეაკრთო, შეაცბუნა, სახეზე მიტკლისფერი დაედო. თვალეები გაუფართოვდა, თხელი ნესტოები დაებერა და სუნთქვა გაუსშირდა. ლილის ასეთმა შესვედრამ ნოსრევანიც შეაცბუნა, მაგრამ არ დაიშინია და რამდენადაც კი შეძლო, ძალდატანებული ღიმილით ჰკითხა:

— რა, გეწყინა ჩემი მოსვლა?

ლილი ამ ორ თვეში უფრო გაზრდილიყო, დაქალბუღილიყო, წვივ-თეძო დასრულებოდა, მკერდიც უფრო წამოზურცვოდა, სახე გარუჯოვდა და შუბლსა და დაწვის თავებზე მზის ჭორფლისფერი ლაქები დას-

დებოდა. ნოსრევანმა კითხვა გაუმეორა:

— აა, გეწყინა?

— განა შენ კიდევ აქ მოგვესვლემოდა?

— მოგვიანებით კითხვითვე უპასუხა ლილიმ და ცივად და დაჭინებით დაამტკვრა.

— ვითომ რატომ არა? — კვლავ გაუბრალოება სცადა ნოსრევანმა.

— კარგად იცი, რატომაც.

— მე არაფერიც არ ვიცი, რაშია საქმე?

— არ იცი?

— არ ვიცი.

ლილიმ ერთხანს ისევ ხანგრძლივად და დაჭინებით უყურა, მერე დაღრეჯით ჩაიციხა და სარუესზე დაიხარა.

— წადი, ახლა, წადი, გეყოფა!

ლილის პასუხმა ნოსრევანიც გააჯავრა და ცოტა არ იყოს, თვითონაც უკეშხად ჰკითხა:

— რა, მაგდებ?

— განა ღირსი არა ხარ?

— რაზე? რათა? ჯერ გაიგე და მერე ილაპარაკე.

— უკვე საკმარისი გავიგე. მეტი აღარ მინდა, — მოკლედ მოუჭრა ლილიმ და სარუესი ღონივრად ჩაქვტყა.

— პოდა, რა გაიგე, თქვი!

ლილიმ არ უპასუხა, თითქოს ვერც გაიგონა, ნოსრევანმა კითხვა გაუმეორა, ლილიმ არც ამჯერად უპასუხა, წელა, აუჩქარებლად ამოწურა წვილონის მოვარდინხრო. გულმოქარგული ჭალის პერანგი და სკამზე ჩამოღო. მხოლოდ ამის შემდეგ ამოიღო ხმა — ტურები დამანტა და თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— კმ, არც კი სცხვენია.

— რისა უნდა მრცხვენოდეს? — ნოსრევანსაც გაუწყდა მოთმინების ძაფი, მხარზე მისწვდა, თავისკენ შემოაბრუნა და თითქმის უყვირა, — თქვი, პო, ბოლომდე თქვი!

ლილიმ მხარი ხელის გაკვრით გააშვებინა და მწყურლად შეხედა, — კარგი, გეტყვი, რაკი არ გრცხვენია, თვითონ გეტყვი, — საპნიანი ხელები წინსაფარზე შემშრალა და რაც ღოღასაგან ჰქონდა გაგონილი, ყველაფერი ერთბაშად და სხაპასხუპით მიაყარა. მხოლოდ დამღამობით

სადღაც თუ ვიდაცებთან სიბრტყეზე იჯდა ფერი უთქვამს. ეს იმდენად შეურაცხყოფილი იყო, რომ გახსენებაც კი გულს ურევდა. — ააა, აი, ახლა ხომ გაიგე? — დაუმატა ბოლოს და ტურაბუებულმა გვერდზე გაიხედა.

ნოსრევანს ამ ნათქვამიდან ბევრი რამ ენიშნა, მიხედა, რა ბრალდება საიდან მოდიოდა, რა იყო გადასხვაფერებული და რაზე იყო აკოკლებულ-აგებული. იმაშიც საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ყველაფერი ეს კოტკეს მოჭორილი და გაურცლებული იყო. რა თქმა უნდა, ნოსრევანმა არ იცოდა, ლილის ეს ჭორი ლოლამ ჩაუკაკლა და გასვიადებითაც მანვე გააშვიადა, მაგრამ რომც სცოდნოდა, ამას ახლა არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, სულერთი არ იყო, კოტკე თვითონ ეტყოდა, თუ იმის ნათქვამს სხვისაგან გაიგონებდა? წამომწყები მაინც კოტკე იყო და ბრალიც საბოლოოდ იმას ედებოდა. ჯავრმა ლამის გული გაუხეთქა. მართალია, ეს პირველი გაგონება არ იყო, მაგრამ ცილისწამების სიგონჯე და უბასობა აქამდე ასე ძლიერად არ უგრძენია: აქამდე მხოლოდ შორიდან ესმოდა, ახლა კი აი, პირში წაუყენეს. იმ წუთში კოტკე რომ თვალთ ენახა, ალბათ სასიკვდილოდ გაიმეტებდა. მაინც სძლია თავს, ბრაზი დაიოკა და რამდენადაც კი შესძლო მშვიდად ჰკითხა:

— კიდევ რა ვითხრა, კიდევ?

ლილი სწრაფად შემობრუნდა და ისევ პირდაპირ შეხედა.

— მაგაზე მეტი რაღა გინდა? ლანძღავ, აგინებ, თოფით ესსმი თავს და მოკვლას უპირებ. განა ეს საკმარისი არ არის?

ნოსრევანს პასუხის გაცემა გაუჭირდა. შეწუხებულმა აქეთ-იქით მიმოიხედა და ღრმად ამოისუნთქა.

— ლილი, ნუთუ ყველაფერი ეს შენ გჯერა?

— დიას, მჯერა! — გამომწვევად მიახალა ლილიმ. — ააა, მამა ტყუილად იტყოდა? ტყუილს იკადრებდა? ტყუილი და სიყალბე სხვისიც სძულს.

— კმ, ლილი! ლილი... — წყნარად და

ჯაერინად ჩაიცინა ნოსრევანმა, — რა ცუდად იცნობ მამაშენს.

— რათ, რა სთქვი? — ლილიმ გაგონილი თითქოს ყურს არ დაუყვრა და კითხვით მიაშტერდა.

— ვერ გიცნვია-მეთქი, მამაშენი კარგად

— ვინ მოუახსენა?

— აი, ჩანს ვხედავ, იგი ხულაც არ არის ისეთი, როგორც შენა გგონია: მართალი, კეთილი, ხათხო და...

— აბა, მამ, როგორია? — პირში სწვდა ლილი და კაპასად ჩააცივდა, — ჰა, როგორია? თქვი, პო, თქვი, ამოიღე ხმა! რატომ ვერ ამბობ?.. აბა, ჩაგივარდა ენა მუცელში? პო, აი ვგრეს! — დააყოლა ბოლოს ნიშნის მოგებით და კვლავ ზურგი შეაქცია.

ნოსრევანი სიმაართლის პირდაპირ, გაშიშვლებულად თქმას ერიდებოდა, უფრო დალაგებით, წყნარად და უწყინრად გაგებინება უნდოდა, მაგრამ ლილის ასე ანაზღაურმა ჩაიცივებამ მოთმინება საბოლოოდ დააკარგინა, ხოლო ბოლო სიტყვებმა. რომლებიც ამკარა დაცინვით იყო ნათქვამი. უცბად ისე აღაშფოთა, რომ თვითონაც ვერ გაიგო, როგორ წამოსცდა:

— მამაშენი ქურდია!

ქურდიო?! ლილი უცბად თითქოს დაპატარავდა — დაიძაბა, დაიჭიმა, მიტკლისფერი სახე წამოუჭარხლდა და სუნთქვაც წედანდელზე უფრო გაუნშირდა. ლილისთვის ეს მართლაც მეტისმეტად მოულოდნელი იყო: საკუთარ მამაზე, რომელიც იდეალად ჰყავდა მიჩნეული, რომლისაც უსაზღვროდ სჯეროდა და ვისზეც დღევანდლამდე კარგის მეტი არაფერი გაეგონა, ახლა უცბად ასეთი საჩოთირო, შეუსაბამო და შეუფერებელი რაღაც ესმოდა — ქურდი! თანაც ვისგან? ყველაზე უფრო სანდო და აბლოზელი ადამიანისაგან, ვისაც მთელი თავისი ფიჭრის, მისწრაფების და თვით არსებობისაც კი, ერთადერთ განუყრელ მონაწილედ და თანაზიარად თვლიდა. სწორედ ეს იყო საწყენი და გულიც ამან უფრო გაუავა. კარგა ხანს ხმის ამოღება ვერ შეძლო, ვერც აზრის თავმოყრა შესძლო. გაოგნებულმა ბოლოს

ფეხი ძლიერად დაკერა მიწას და მამაშენისადაც დაიხრია:

— სტყუი!

ამ დროს გარედან ჭიშკარს ლოლა მოადგა. დღეს ლილი შინ ვეკულებოდა და თვითონაც საგანგებოდ მოდიოდა, რომ არჩილის თაობაზე ერთხელ კიდევ საფუძვლიანად მოლაპარაკებოდა და საქმე საბოლოოდ გადაეწყვიტა. მაგრამ ლილის ჭყვიელი რომ გაიგონა, აღარ შევიდა. ჭიშკართან ჩამოედგა და სმენად იქცა: ვისთან ჩხუბობს? რაზე?

ნოსრევანი უმაღლ მიხვდა, რომ ნათქვამი ძალიან მკაცრი და ნაჩქარევი გამოუვიდა, მაგრამ უკან აღარ დაიხია, არც შეიძლებოდა, გადათქმა და თავისმართლება ახლა მეტისმეტად უგებანი და უადგილო იქნებოდა. რაკი სიმაართლე თქვა და ამხილა, ბოლომდეც უნდა მიჰყოლოდა, და ნოსრევანმა კვლავ მტკიცე ხმით გაიმეორა:

— დიახ, ქურდია!.. ქურდიც არის და გაიძვრაც. მთელ ზაფხულს იქა ვარ და ვხედავ... პო, აი, ასეთია.

— ის არის! რაღა თქმა უნდა ის არის, ამას სხვა არავინ იტყოდა — ჩაიჩიფიფა ლოლამ ფარული აღტაცებით და ადგილზე ბავშვივით აცმუკდა. სიხარულის მიზეზიც ჰქონდა: ლოლასათვის უმთავრესი და უპირველესი სასურნავი სწორედ ის იყო, რომ ლილის და ნოსრევანს შორის როგორმე გაუგებრობა ჩამოეგდო და ერთმანეთისათვის დაეშორებინა. და აი, ეს თავი და თავი ნატერა ახლა საბოლოოდ უსრულდებოდა. ენახოთ, რით დაბოლოვდება, რას იზამენ, — თქვა გულში და სმენა უფრო დაძაბა.

მაღალი გალავანი და რკინის ყრუ ჭიშკარი ეზოში შეხედვის საშუალებას არ აძლევდა, მაგრამ გუმანით კარგად გრძობდა, მიგნით რაც ხდებოდა: ლილი მეტისმეტი მღელვარებისაგან მთელი ტანით ცახცახებდა და ანგარიშმიუცემლად და აკვირტებით ერთსა და იმავეს იმეორებდა:

— სტყუი, სტყუი, სტყუი!

ასევე იყო ნოსრევანიც, თავის თავზე და ლილიზეც ერთნაირად გულმისული,

ისიც თავის დაუნებურად ჯიბრით და გამაღიზიანებლად პასუხობდა:

— არა, არ ვტყუი! არ ვტყუი, მართალს ვამბობ!

— წადი! აქედან წადი! — უცბად ისევ სმამალა შესძახა ლილიმ, — წადი და თვალით აღარ დამენახსო! — და ცოტა ხნის შემდეგ ჩამარცვლით დაუმატა, — აღ-არა-სოდეს!

მკვეთრად და გადაჭრით ნათქვამმა ამ ბოლო სიტყვამ, ნომრგვანი უცბად გამოაფხიზლა, ჩხუბის მთელი უაზრობა და გაუგებრობა თვალნათლივ დაანახა, დაანახა მისი საბედისწერო შედეგიც და დაყვავებით სცადა ასე ერთბაშად და დაუფიქრებლად გაღვივებული კოცონის ჩაქრობა, მაგრამ უკვე გვიან იყო, ლილის არაფრის გაგონება აღარ სურდა — არც პირს უჩვენებდა და არც ლაპარაკს აცლიდა.

— ლილი, მიმისმინე...

— არა, არა, არ მინდა, არ მინდა!

— დამაცადე, გეტყვი, ყველაფერს გეტყვი...

— წადი, გესმის? წადი!

— არ გინდა, გაიგო? ხიმართლე...

— არ მინდა-მეთქი, არა! წადი, აქედან წადი!

ლილის შეურაცხყოფელმა გაპოუტებამ ნომრგვანსაც გაუახლა ბრაზი, — კარგი, რაკი ასე გწავიდა, არც მე შეგვეხვეწები, — უთხრა საბოლოოდ, — წავალ... მაგრამ ჩემს ნათქვამს უკან არ წავიღებ. რაც ეთქვი, ხიმართლე იყო. როდისმე ალბათ თვითონაც გაიგებ... ცეცხლი თივაში არ დაიმალება და არც კოკა ზიდავს ყოველთვის წყალს.

ნომრგვანის წასვლამ ლილისაც აუხილა თვალი, მახაც დაანახა მოსალოდნელი შედეგი და თავის შეცდომასაც მიასჯელდა.

— ღმერთო, ეს რა ჩავიდინე... წავიდა... აგე, მიდის, უკვე ბაღში შევიდა... ბაღიც გაიარა... აგე, ძეძვის ღობესაც მიადგა... მიდის, მართლა მიდის... რა ვქნა?"

— უნდა დავეძახო, დაეაბრუნო, — გადაწყვიტა ბოლოს და ბაღში შესასვლელი კარისაკენ აჩქარებით წავიდა — ნომრგ-

ვან! ნომრგ!.. მოიცადე, ერთდღე შევხვდებით!.. არ მოიხედა, — თქვა გულდაწყვეტილმა და უკან გამობრუნდა, — აღარ მოიხედა, ერთი ნანტომით გადაველო ძეძვის ღობეს და ვიწრო ორღობის მოსახვევში გაუჩინარდა... — გული თითქოს შეეკუმშა, მაგრამ რამდენსავე წაშში სინანულს ისევ ცრუ პატივმოყვარეობამ გადასძლია, თავი უსომო შეურაცხყოფილად იგრძნო და ჯიბრით და გაკავრებით დაუმატა, — წავიდა და, წავიღეს! არც მე მინდა, ჰო, აი ვგრე!

ლოლა ამ ხნის მანძილზე ჭიშკარს არ მოსცილებია, მთელი ეს ნალაპარაკები სიტყვა-სიტყვით გაიგონა, ყველაფერს მიხვდა, გაიგო და თვითი სახე უსომო სიხარულით გაუბადრა.

— ვაშა, მთავარი დამბრკოლება გადალახულია, ზღუდე მოიხსნა! — თქვა გულში და თემზარისკენ შებრუნდა, — ასლა საჭიროა აჩქარება, სად არის კოტე? აგე, ისიც! თითქოს დაუბარებიათო. მოდის საქმე, მოდის, დამში მოდის!

კოტე მართლაც დამბრკეულივით გამოჩნდა თემზარაზე და თავისი ორღობისაკენ გამოუხვია. ლოლამ ხელის აწევით ანიშნა, მანდ მომიცადეო, და თითქმის სირბილით მიჰქრა, — აბა, ჩქარა, ასლავე მონახე არჩილი და შინ მოიწვიე, ჩქარა, ასლავე! — რა, რა მოხდა? — დამწვეით იკითხა კოტემ.

— რა დროს ვგ არის, ჩქარა-მეთქი, ჩქარა, ხანამ გულმოსულია, ხანამ...

— დაცა, ქალო, გაგიწყრა ღმერთი! გამაგებინე, რას ამბობ, ვინ არის გულმოსული, რა მოხდა?

— მოხდა ის, რაც უნდა მომხდარიყო! — სახეიმო კილოზე უთხრა ლოლამ და ყველაფერი, რაც ჭიშკარს შეეწინიდან მოისმინა და გაიგო, მოკლედ და დაწვრილებით ჩაუშორიულა.

— აბა, მაშ ვერე?... კარგია, — გაურკვეველად თქვა კოტემ.

— აბა, რა გვეთნა, მე რომ ვიტყვი, საქმეს ხელს მოეკიდებ... ჰოდა, ახლა, ამ ცბეულ გულზე... ხანამ გონს მოვა, მდგომარეობას აწონ-დაწონის და გულში ისევ

შერიგების იმედს ჩაიდებს, ხანამ...

— კი, მაგრამ, სად ვიპოვო არჩილი ასე უცებ?

— სად უნდა იყოს, კანტორაში ჩადი, ან მინდორში იქნება, ან რაიონში. რაღაც მანქანა ნახე და გაეარდი. ჩქარა, ახლა, რაღას ყოყმანობ?

— რა ვიცი, ცოტა ხომ არ შეგვეცადა, გაჯაგრებულ გულზე... ასე უცებად... ემანდ უარები არა ჩაიდინოს და... რა ვიცი.

— ოჰ, კოტე, რა ჩილუნგები ხართ ეს მამაკაცები, თავი კი მოგაქვთ, მაგრამ ოდნავდაც არ იცნობთ ქალის გულს, ქალის ბუნებას. ჰმ, ქალი? ოღონდ გაჯაგრე, გული მოაყვანიე და ჯიბრით თუნდ ჯოჯოხეთში შესდგამს ფეხს. ქალს ჯიბრი დუქანს და ჯიბრივე ასულდგმულებს, ქალი იმდენს საქმის საჭიროებთა და აუცილებლობით არ აკეთებს, რამდენსაც ჯიბრით. მამა, ასეთები ვართ ჩვენ, ქალები! წადი ახლა, წადი, დროს ნუღა კარგავ. მე მანამ გოგოსთან შევალ და საუბარში შევიყოლიებ, შეხვედრის წინ ერთხელ კიდევ მოველაპარაკები, ვურჩევ... — თვალი ჩაუკრა და დააყოლა, — ამ ამბავში ქალის სიტყვას ხომ იცი, რა ძალა აქვს.

— ოხ, ქალები, ქალები, — თავი გაიქნია კოტემ, — ეს ქვეყანა ქალმა გააჩინა და ალბათ დადუპკითაც ისევ ქალი დადუპკავს, გაგიწყრათ ღმერთი!

• • •

ლილის გული გასეთქვაზე ჰქონდა და ერთ ადგილზე გაჩერება უჭირდა. გულს უფრო ის აკლდა, რომ ნოსრევანმა მისი დაძახილი ყურად არ იღო და არ მოიხედა. ეს არ მოხედვა მტკავენულად შეურაცხყოფდა, თავს უსიამოდ დამცირებულად გრძნობდა და შურიძიებისა და სამაგიეროს გადახდის გაურკვეველ გრძნობას აღუძრავდა. არც იმას უარყოფდა, რომ თვითონაც ცუდად მოიქცა, ძალიან უშნოდ და უაზროდ გაჟოუტდა, დალაგებით არ ათქმევინა და არც მოუსმინა. საკუთარი დანაშაულის გრძნობა უარესად აწამებდა. არა, ახლა ამ ქვიტიკრის გაღავენით შემოხლუ-

დულ ეზოში ყოფნა არაფრით უკმაყოფილო, უნდა გასულიყო და ცოტა ხნით მაინც გაეფლო, გაეხედა, ემოძრავა, თორემ გული შეტს ვეღარ აიტანდა. საჩქაროდ წამოიკრიფა გაწურული სარტყლი, სუფთა ტამბში მიაყარა და საჩინში შეიტანა, სარტყლიანი ტამბი და წყლის ვედროც საჩინში შედგა. ხელები გადაიხანა, და ისევ წინსაფარზე შეიმშრალა. სწორედ ამ დროს კუტკარის სახელურმაც გაიჭირალა და ეზოში ლოლამ შემოიხედა.

— ო, ლილიკო, რა კარგია, რომ შინ დამხუდი... მაგრამ ეს რა ფერი გადევს? ავად ხომ არა ხარ? აბა მაჯა მაჩვენე.

— არა, არაფერი, — ხედა ლილიმ გაღიზება და ცუქსლმოდებული, ოფლიანი სახე ხელის გულით მოიწმინდა, — ალბათ, დავიღალე... გამივლის.

— კი, გენაცვალე, კი დაისვენე და დავწყნარდი. ახლა ფერმკრთალობა არ შეგშენის, — ხელი გამოსდო, ძელსკაშზე დასვა და თვითონაც გვერდით მიუჯდა, — სტუმარი მოგდის და... ხომ იცი...

— სტუმარი? ვინ?

— სოფლის თავი კაცი, გოგო, არჩილი, — იდუმალი ჩაკისკისებით უთხრა ლოლამ და მხარზე ხელი ვაკურა, — ო, რომ იცოვოდ, რა ბედნიერი ხარ, პირდაპირ მშურს შენი, ღმერთმანი მშურს...

— კარგი ერთი, — უკმაყოფილოდ თქვა ლილიმ და სახეზეც უსიამოვნება დაეტყო, მაგრამ ლოლამ არც სახის ცვლილებას და არც ნათქვამს ყურადღება არ მიაქცია, მილულული თვალები სივრცეს გაუშტერა და მეოცნება ხმით განაგრძო:

— ვაჭაკი კაცი, ასეთი ბედნიერება მხოლოდ ერთეულთა, გამონაკლისთა ხევედრია... რა შეეღრუა... ყოვლად ღირსეული, და თანაც ასეთი სიყვარული, მუხნუხარება... ვის, რომელ ქალს არ უოცნებია და უნატრია...

— კი, მაგრამ აქ რა უნდა, რატომ მოდის? — შეაწყვეტინა ლილიმ.

— მამა პატივებს.

— მამა პატივებს?! — გაუკვირდა ლილის.

— ჰო, რა იყო, კაცი კაცს პატივებს,

არჩილი უფროსია, მამაშენიც პასუხისმგებელი მუშაკი და... საჭიროა. თანაც არჩილის სტუმრობა — ეს ხომ განუზომელი ბედნიერებაა. აი, მოუა და ნახავ, შენ თვითონ ნახავ.

— ვნახავ არა, არც კი გამოვჩნდები. — ბუსდუნით თქვა ლილიმ და წამოდგომა დააპირა. — ნეტა რაში მჭირდება.

— უი, მომიკვდეს თავი! — შეიცხადა ლოლამ, ლილის მკლავი დაუჭირა და ისევ სკამზე დასვა, — ვნახავ, გოგო? აბა შემომხედე, არა, გენაცვალე, ვნახავ, როგორ იქნება, სტუმრად მოდის, სხვა ხომ არაფერი.. ქართულ ოჯახში... ხომ იცი? თვითონ მამა პატივებს, შემოგივთავლა კიდევ, სწორედ ასლა შემხვდა, აი აქ, ორღობის გადაკვეთაზე და დამაბარა. პოდა, თავი არ შეირცხვინო, დიასახლისი ხარ და... ასლავე შეუდევნი საშინაოს და თავიც მოიწესრიგე, — თმა დაივარცხნე. ტანზე გამოიცივალე და პირზე წყალი შეისხი. ლამაზად შეხვდი, ღიმილით, მისართმევიც ლამაზად მიართვი... მაშ, ასე უნდა წესია და სტუმრსაც უფრო ესამოყნება. ასე, — თქვა ბოლოს ლოლამ მოკლედ და წამოდგა, — შენ დაიწვე და მალე მეც მოვბრუნდები, მოგვმარები — კუტკარი გამოალო, გასელისას ლილის თავზე ხელი გადაუსვა და ერთხელ კიდევ ტკბილმაცდურად და ჩაგონებით გაუმოხრა, — აბა, შენ იცი, მამა არ შეარცხვინო, ჭკვიანი გოგო ხარ და... არ გეკადრება.

ლოლას ბოლომდე დარჩენა ჰქონდა გადაწყვეტილი, რათა ლილისათვის გონს მოსვლის საშუალება არ მიეცა და საშინაოსშიც მოსმარებოდა. გარდა ამისა, როგორც შუამავალს, ლილის და არჩილის პირველი შეხვედრისათვის თვალ-ყურიც უნდა ედევნებინა, რომ, თუ ვინცობაა, რაზე გაუგებრობა წამოიჭრებოდა, დროულად ჩარეულიყო და საქმე საწადლმართოდ შემოებრუნებინა, მაგრამ ეს განზრახვა ლილის დანახვისთანავე გადაიფიქრა. იგი ისე იყო გულმოსული და გამოთიშული, რომ ასლა მისთვის არაფრის თქმა არ შეეძლებოდა. ასეთ დროს მესამე პირი უფრო გაღიზიანებას იწვევს და თვითონვე ქმნის დაბრკო-

ლებას. არის წუთები, როცა აღიზიანება თავისი ბედი მხოლოდ და მხოლოდ თვითონ უნდა გადასწყვიტოს. ლოლამ ყველაფერი ეს ერთბაშად გაიაზრა და წასვლა და გარიდება ამჯობინა.

ლილი ქართველი გოგო იყო, ქართულ ოჯახში იყო გაზრდილი და სტუმრის როგორ უნდა დახვედროდა, თვითონაც კარგად იცოდა. მოსამზადებელიც ბევრი არაფერი ჰქონდა, როცა კოტე შინ იყო, ორი და სამი თავი სადილი ყოველთვის მზადდებოდა. ყველაფერი მაცივარში ელავა... ზოგს შეათბობდა, ზოგს გააცხელებდა, ქათამს და გოჭს ცივადვე გადაანაწილებდა თევშებზე, ბალიდან შუშა კიტრს, ქორთა შვენილის, პამიდორსა და ხილს შემოუმატებდა და მეტი არც სახელდასვლო სუფრას უნდოდა რამე.

ლილიმ ყოველ შემთხვევისათვის სპილენძის ძველმოდური ჩაიდნით გაზქურაზე წყალი შემოდგა. მერე მაცივრიდან ხორავი გამოალავა და თავისდაშუშმწველად სამშინაოსის მთელი მონდომებით შეუდგა. გულში არავითარი განზრახვა არ ჰქონია — მამას სტუმარი მოჰყავდა შინ, მორჩა და გათავდა, მაგრამ მოლოდინი მაინც იდუმალად აფორიაქებდა. ორღობიდან სულ მცირე ჩქამის გაგონებაზეც კი გული შიშნეულად უჩქროლავდა. „აი, მოუა და ნახავ, შენ თვითონ ნახავ“, — ლოლას ეს სიტყვები ყოველ წამს უფრო ჩაესმოდა და გაურკვეველ, მაგრამ ძლიერ ცნობისმოყვარეობას აღუძრავდა. თითქმის მამის ტოლი კაცის სიყვარული, წინათ თუ მხოლოდ აღიზიანებდა და შორეულ ამბად მიაჩნდა, ასლა ისეთ შეუსაბამობად აღარ ეჩვენებოდა. რაკი სინამდვილე პირსპირ დაუდგა, სიშორეც თითქოს გაქრა. მართლაც და, რა მოხდა? რა ისეთი ცოდვა ეს არის რომ... განა ცოტა მაგალითია და ვის უკვირს მერე? ან აუტს ვინ ამბობს? ვილაც ის ხომ არ არის, სოფლის თავი კაცია, სოფლის ბატონ-პატრონი, ვისაც ყველა თავყვანსა სცემს, ყველა რიდიითა და კრძალვით ელაპარაკება... ის კი მხოლოდ მას ეტრფის, მასზე ლოცულობს... ეკრძალება, ვთაყვანება... ეს ფიქრი თანდათან ღრმად შეუჯდა

თავში და ქალწულის მგრძობიარე თავმოყვარეობას საკმაოდ მაცდურადაც შეუღობინა. არჩილის გამოჩენას უკვე დაძაბული წინათგრძობით მოელოდა, რომელიც ერთი და იმავე დროს კიდევ აკრთობდა და კიდევ იზიდავდა.

ლილიმ ამ აკვიატებული ფიქრით გადაანაწილა ცივი საუზმე, გამოსაცხველი და მოსამატებელიც გაივარაუდა და თეფშებზე ლამაზად დაალაგა. თეფშები ზოგი ისევ მაცივარში შეაწყო, ზოგი მაგიდაზე ჩამოდგა და მალლიდან თეთრი მუშაბზა გადააფარა. მოელს ამ სამადადის ნაწილობრივ ნიშნებსა და გულისკინებებს ედო საფუძვლად და გულმოდგინებას იხიც აძლიერებდა, ყველაფერს რომ მორჩა, თავის თავსაც მიხედა: კაბა გამოიცვალა, პირზე წყალი შეისხა, თმაც სველი სავარცხლით გადაივარცხნა. ბოლოს მეტი ლაშათისათვის და აგრეთვე იმიტომაც, რომ მორთულობა დაეფარა და გარეგნულად უფრო საშინაოდ ჩაცმულს დამსგავსებოდა, ახალთახალი, ფართო ყვავილებით მოხატული წინსაფარიც გაიკეთა, სამზარეულოს უკანა ფანჯარა გამოაღო, იქვე ჩამოჯდა და გასურებული შუბლი მთიდან მონაბურ ნიავს მიუშვირა.

არ გასულა დიდი დრო, რომ ორღობეში ავტომანქანის ნელი და თანაბარი დუმდუმიც გაისმა. ლილი სწრაფად წამოდგა, გვერდითი ფანჯრის ფარდა ოდნავ გადასწია და ჭიშკარს მომდგარი არჩილის შევი, ვოლგა იცნო. გული ძლიერად შეუქანდა, ფარდას ხელი უშვა და კარისაკენ წავიდა. მაგრამ არ გაუღია, შუა ვეზიდან უკანვე შემობრუნდა და ისევ სკამზე ჩამოჯდა. დიდხანს არც სკამზე მჯდარა, ისევ წამოდგა, ჯერ მაცივარი გამოაღო, მერე მაგიდაზე დალაგებულ თეფშებს მუშაბზა გადახადა, მაგრამ გული და ყურადღება ხანგრძლივად ვერაფერზე შეაჩერა. ჭიშკარმა კი უკვე გაიჭრიალა, აგერ მანქანა ეზოშიც მოდუგდუგდა, კარები მიჯახუნდა — ჯერ ერთი, მერე მეორე და კიბის ბოლოდან ჭარბი თავაზიანობით ჩამტკპარ-ჩაათფლული კოტეხს ხმაც გაიხმა:

— მობრძანდი, ჩემო არჩილი...

კოტეხი არჩილი კიბეზე ხელმკლავით აივანა და აივანზე ასვლისთანავე ხმამალა დაიძახა:

— ლილი!

ლილი წამოდგა, მაგრამ გასვლა მაშინვე ვერ გახედა. კოტეხი კიდევ დაიძახა:

— ლილი! ლილიკო!

— მოდივარ! — ლილიმ კარი გამოაღო, კოტეხი ხელები გაშალა, — აა, ჩემი გვრიტი, ჩემი მერცხალი! შეხედე, მამა, ვინ გმეწვია? არჩილი, ჩვენი თავაკაცი!.. მოდი, შეილო, ახლოს მოდი, გავეცანი, მივსალმე, ხელი ჩამოართვი.

— ჩვენ უკვე გავიცანით ერთმანეთი, — არჩილი წელში მოიღუნა და ხელი თავაზიანად გაუწოდა, — ესე იგი, ერთიმეორეს უკვე ვიცნობთ... როგორც კოლეგები, თანამშრომლები.

— სახამოვნოა, ფრიად სახამოვნო, ახალგაზრდები ხართ და... ახალგაზრდობა ერთმანეთს უნდა იცნობდეს, დიას, პო...

არჩილთან შეხვედრა ლილის სულ სხვაგვარად ჰქონდა წარმოდგენილი, რაღაც უცნაურს. განსხვავებულს მოელოდა და გული შიშით და გამალბით უთრთოდა, მაგრამ არაფერი ისეთი არ მომხდარა, არც ხიტყვა-პასუხსა და არც საქციელში არჩილს იოტისოდენა გადაჭარბებაც არ დამჩნევია. ჩვეულებრივ მივსალმა, მოიკითხა, ოდინდევ იყო, რომ ლილის ხელი რამდენსამე წამით შედმეტად გააჩერა ხელში და ოდნავ, სულ ოდნავ თითებიც მოუჭირა. ლილის ეს ძალიან მოეწონა, მოეწონა აგრეთვე იმიტომ, რომ არჩილს მოკლესახელოიანი უბრალო პერანგი ეცვა და მოღიავებულ საყვლოზე ჰალსტუხიც დაუდევრად, ნამდვილ ბიჭურად უკონწიალებდა. გარეგნულადაც თითქმის შეცვლილიყო, სულ აღარ იყო ისეთი, როგორიც ხალხში, საქმიან გარემოში ჩანდა. იმ ნაძალადევი მედიდურებისა, რაც ასე აღიზიანებდა ლილის, ახლა ნატამალიც აღარ შერჩენოდა, და შესახედავაც სრულიად ახალგაზრდად და თითქმის ჭაბუკადაც კი გამოიყურებოდა. არა,

არჩილი სულაც არ ყოფილა ისეთი, როგორადაც აქამდე ვიყენებოდა.

— აბა, ჩემო გვრიტუნო, — უთხრა კოტემ და მხარზე ხელი მოსვია, — კაი სტუმარს ხომ იცი, დახვედრა და გამასპინძლებაც კარგი უნდა. ერთი შენებურად, ცქვიტად დატრიალდი და ლაშათიანი სუფრა გაგვიშალე.

— ახლავე, — თქვა ლილიმ და ჭერ მამას და მერე არჩილს უკვე სრულიად ძალდაუტანებლად და უკრძალავად შეხედა, — სად გირჩევენიათ, აქა თუ შიგნით?

— შიგნით ჯობია, ჩემო გოგონო, არჩილი ისეთი სტუმარია, რომ... მისი მოსელა ქერმა და კედლებმაც უნდა იგრძნონ.

— ბევრს მაინც და მაინც ნუ შეწუხდებით, — უთხრა არჩილმა, — ჩვენ ძალიან ცოტა დრო გვაქვს, სულ ცოტა.

— როგორ გვკადრებათ, ბატონო არჩილ, როგორ გვკადრებათ, — კოტემ დარბაზის ოთახის ორივე კარი ყუნწამდე გამოაღო და არჩილი მდაბლა თავის დაკერით შეიპატიჟა. დარბაზში ჩაბუთული ჰაერისა და საღებავის სუნი იდგა. კოტემ ფარდები გადასწია და უკანა ფანჯარებიც გამოაღო. არჩილი ნაწუქურთმევსადგამიან, ოვალურ მაგიდასთან დასვა, ბოდში მოუსადა და მარანში ღვინის ამოსატანად ჩაივია.

მარნიდან რომ დაბრუნდა, არჩილი კედელზე გაკიდულ საოჯახო სურათებს ათვალისწინებდა. კოტემ ქაშანურის სველი დოჭები მაგიდაზე დაალაგა და თვითონაც არჩილს ამოუდგა გვერდით. წაბლის ოთხკუთხედი ჩარჩოდან ახალგაზრდა ქალის გაღიმებული სახე შემოაყურებდათ, რომლის ღრმა, მეტყველ თვალებში შინაგანი სიკეთისა და სათნოების სიცოცხლისეული შუქი გამოკრთოდა.

— ლილის დედა, ჩემი მეუღლე თხუთმეტა წლის წინ გარდამეცვალა და... ლილი წლინახვერისა დამარჩა... კუბოსთან ფიცი დაეძვევი, რომ სანამ ლილის არ გაავათხოვებ, ცოლს აღარ მოვიყვან-მეთქი, დედინაცვალს არ დავაყენებ-მეთქი თავზე... და აი, როგორც მხედავთ, დღევანდლამდე ვარ ასე.

— ძნელია. — თქვა არჩილმა და თანაგრძნობით შემოსვდა.

— რა თქმა უნდა, უფრო ბავშვის გაზრდა გამიჭირდა, კაცი, ხომ იცი... მაგრამ რაკი ვთქვი... სიტყვა სიტყვაა, ფიცს ვერ გავტეხდი.

არჩილმა ისევ სურათს შეხედა.

— ლილი ჰგვანებია დედას.

— კი, ძალიან ჰგავს, ალიკვალი დედაა, ამიტომ უფრო მიყვარს.

სანამ კოტე და არჩილი სურათებსა და დარბაზის სხვა მორთულობას ათვალისწინებდნენ, ლილიმ სუფრა გააწყო. კოტემ სტუმარი სუფრასთან მიიწვია და ძველქართული წესისამებრ პირველი სადღვერძელოთი ოჯახის კეთილი ანგელოზი დალოცა.

— რა არის კეთილი ანგელოზი?? იგივე კაცია, ადამიანი, ანგელოზიც თვითონ არის და ქაჯიც. რაც კაცია, ოჯახიც ის არის. მე, მაგალითად, ოჯახშიც და სამუშაოზეც სულიმას ვედილობ, რომ სიკეთე იყოს, ურთიერთმატყევისცემა, გავება, მხარში დგომა, მადრამა... ეხ, რას იზამ, კაცი ყველა ერთი არ ყოფილა. ზოგს თურმე, პირიქით ურჩევენია... ჰო, ყოფილან ასეთებიც, რას იზამ... აბა შეგსვით.

— დაიცა, მამ თოფი მოგიშვირა, არა?

— აბა, ბიჭო, აბა! ნეტა დამეშავებინოს მაინც რამე. ტკბილად ვუთხარი, მეგობრულად, ესე იგი, ვურჩიე: ნუ ტოვებ, შეილო, საქონელს უპატრონოდ, თორემ დაკარგავ და ხალხი ზარალს არ გაპატიებს-მეთქი. აი, ეს ვუთხარი, მეტი კი არაფერი. დაავლო თოფს ხელი და, — კოტემ ცერი თითის ფრჩხილი კბილზე გამოიკრა, — სიკდილს აი ამით გადაფრჩი, ბეწვზე გადაფრჩი.

ლილის ისედაც ყური მზირედ ეჭირა და არჩილის ყოველ სიტყვას ჭარბი ცნობისმოყვარეობით ისმუნდა. ამის გაგონებაზე ხომ მთლად სუნამდ იქცა, საქმეს ხელი უშვა და სულგანაბული სამზარეულოს ღია კარში ჩამოიდგა.

— მიკვირს, მოუთმინე და იქვე არ მიახრჩე. — უთხრა არჩილმა.

— განა ღირსი არ იყო, მაგრამ... მეც ხომ ხულიგნობას არ დავიწყებ? — კოტემ ფუნძალა ბროლის სასმისები ხელაშლა შეავსო და მიუჯახუნა, — თითოც, ჩვენი შესვედრისა. ღვინო ხომ მოგწონს?

— უკ, მირონივით ღვინოა.

— ჰოდა, ჩვენს პირველ შეხვედრას და პირველ პურისჭამას გაუმარჯოს.

— სულ ასე ტყბილად შეგხვედროდეთ... უყურე შენ, ფერმა ხულოცნების სათარემო მოედანი ხომ არ ჰგონია!

— მართლაც რომ, სათარემოდ გაიხადა.

— ჰოდა, აი რა ჭენი: ახლა ახვალ-თუ არა, ეგრევე ჰკარი პანდური და გამოავლე. შეკრიბე მწყემსები, დაწერე ოქმი და... ჰო, აი, ეგრე. დღესვე გამოგიყოფ კაცს, რომელსაც მეტყვი და ირჩევ. იმას გამოგიგზავნი.

— რა ვქნა, არ მინდა ცუდაკაცობა, ღმერთმა ხომ იცის, რომ არ მინდა, მაგრამ ვხედავ, სხვა გზა არა მაქვს... პურ-ღვინის მადლს გაუმარჯოს.

ღვინო მართლაც მირთნივით იყო, არც სუფრას რამე აკლდა. საქმის წარმატებით გახარებული კოტე ჩქარ-ჩქარა ავსებდა წოწოლიკა სასმისებს, თვითონაც სცლიდა და არჩილსაც ბოლომდე ასმევდა. საქმელსაც ასევე გულუხვად უმარჯვებდა, — ხან ჭათმის პარკალს გადაუღებდა, ხან გოჭის დაბრაწულ ნაჭერს შეურჩევდა, საწებელს მიურჩევდა: გადაიღე, ჩემო არჩილ, მიირთვი, გასინჯე, ისიამოვნე.

თითო ბოთლამდე რომ შესვებს, კოტე წამოდგა და ჭურჭლის კარადიდან ასიურ სტილზე მოხატული ფაფურის ორი ფიალა გამოიღო. ერთი არჩილს მისცა ხელში, მეორე თვითონ დაიჭირა და ჭარვისფერი ღვინით ორივე პირამდე გააღიციციცა.

— ახლა მინდა, შენი... — დაიწყო ზეზე მდგარმავე, მაგრამ არჩილმა არ ათქმევინა.

— ახლა მე მაცალე...

— ერთიც და მეორე...

— არა, არა, ჯერ მე, ჯერ მე.

— ერთიც-მეთქი, ერთიც!

— არა-მეთქი, არა.

— რა გაეწყობა, რაკი არ მითმობ... — კოტემ ფიალა ჩამოდგა და თვითონაც დაჭდა.

არჩილი ფეხზე წამოდგა:

— მე მინდა, ჩვენი პატარა, ხელმარჯვე დიასახლისის სადღეგრძელო შევსვა... შევსვათ...

— ლილიკო! — გასძახა კოტემ ზურუნს საკენ.

— მოვდივარ! — მამისადმი არჩილის ასეთმა თანაგრძნობამ ლილის გული მადლიერებით აუვსო და ახლა გაუხარდა კიდევ, დარბაზში გასვლის მიუხედავად რომ მიეცა, მაგრამ გარეგნულად არ დაიმშინია, ზღურბლზე ჩამოდგა და მამას კითხვით მიაჩერდა.

— მოდი, შეიღო ახლოს მოდი, აი არჩილი... ბატონი არჩილი შენს სადღეგრძელოს სვამს, და... მოუსმინე, უპასუხე.

ლილიმ არჩილს გაუღიმა. შევიდა და მაგიდასთან თავდახრით დადგა.

— მე ბევრს არაფერს გეტყვით, — დაიწყო არჩილმა ჭარბი სერიოზულობით, — მხოლოდ კარგ ზედს, კარგ მომავალს გისურვებთ... მთელი გულით გისურვებთ, გაგიმარჯოთ და გაცოცხლოთ! აბა, ექსტრად! — შესძახა კოტეს, ფიალა სულმოუთქმელად გამოცალა და ისევ ლილის შეხედა — ბარემ დაბრძანდით კიდევ და... სამადლობელიც მიირთვით.

— მე ღვინოს არ ვსვამ.

— ცოტა, სულ ცოტა, აი ნახვეარს დაგისხამით, — არჩილმა ბროლის სირჩა ნახევრამდე შეავსო და გაუწოდა. ლილიმ ისევ იუარა:

— არა, არა, ვერ დავლევ.

— გამოართვი, შეიღო, — უთხრა კოტემ, — ნუ დალევ, მაგრამ დალოცე, ადღეგრძელებ... წესია.

ლილიმ სასმისი ჩამოართვა და ორი სიტყვით დალოცა: — გაგიმარჯოთ, მადლობელი ვარ. — პირი ოდნავ დააკარა და მაგიდაზე ჩამოდგა.

— ახლა კი თუ გვიკადრებთ, თუ პატრებს დაგვდებთ. — არჩილმა სკამი გამოუწოდა და ადგილი თავის გვერდით შესთავაზა, — გთხოვთ, ძალიან გთხოვთ.

ლილიმ დაიმორცხვა,

— დაჯექი, გენაცვალოს მამა, — გაამხნევა კოტემ, — ნუ გრცხვენია, არჩილი შინაურია, ჩვენია... დაჯექი.

ლილი დაჯდა. ცოტა ხნის შემდეგ კოტემ კიდევ უთხრა:

— დაუკარი რამე, შეილო, გვიმღერე, გავამხიარულე.

— კარგი რა, მამა.

— რათა, გენაცვალოს მამა, სუფრას ლხინი უხდება, მუსიკა, სიმღერა. აი არჩილიც გთხოვს.

— კი, ნამდვილად, ნამდვილად. გთხოვთ.

— ვაიმე, რომ არ ვიცე, — სცადა ლილიმ თავის დაღწევა.

— მაგას კი ვერ დაგიჯერებთ.

— ნამდვილად, ძალიან ცუდად ვიცი, ცუდად ვუკრავ.

— როგორც იცი, შეილო, როგორც შეგიძლია.

— პო, პო... გთხოვთ, ძალიან გთხოვთ.

— მაშინ, არ დამძვრსოთ.

— როგორ გკადრებათ, რა სათქმელია! ლილი გულწრფელად შეწუხდა, დაკვირვებას და სიმღერისავე არჩილთან მართლა სცხვენოდა, მაგრამ მიუჯდა თუ არა პიანინოს, უხერხულობა იმავე წამს გაუქრა, ქალურმა ეშმაკობამ წამოუარა და განუბნობილი რომანსი „მხოლოდ შენ ერთს“ დაუკრა. არჩილმა ამაში სათავესი რაღაც დაინახა. ხელი დიდინით ჯერ ადგილიდან აჰყვა, მერე წამოიღგა, ლილის გვერდით დაუდგა და ხმასაც უფრო აუწია.

არჩილის აყოლამ ლილიც გაამხნევა. სულ უფრო ძალდაუტანებლად უნაცვლებდა თითუბს კლავიშებს, სულ უფრო მარჯვედ და მოსწრებულად გადადიოდა ერთი აკორდიდან მეორეზე და ტანსაც მუსიკის ტანტაც აყოლებდა. ხმაც დაეწმინდა, გაუხალვათდა და არჩილის რბილ, ხორხისმიერ ბარიტონს ზომიერად შეეწყო. სიმღერამ ორივენი გაიტაცა, არჩილს ცალი ხელი პიანინოზე ედო, ცალი ოდნავ წინ ჰქონდა გაწეული და სახეგაბადრული ყოველი მუნლის საერთო მისამღერს — „მხოლოდ შენ ერთს!“ — ხმააწევით და გამოგვეთილად იმეორებდა.

სიმღერა დასრულდა. ლილიმ უკანასკნელი აკორდი დაკრა და წამოიღგა.

— თქვენ შესანიშნავად უკრავთ! — ქათინაურივით უთხრა არჩილმა და ლილიმაც

ასევე უპასუხა, — თქვენ კბ მუხამხმხმამდ მღერით!

კოტეს თავი მაგიდაზე გადაკვარდინებულ მკლავებზე ჩამოედო და ნელა ხერინავდა. ლილი შეეცმა:

— ვაიმე, მამას დასძინებია, — წამოიძახა შეწუხებულმა და მხარზე მსუბუქად მისწია, — მამა! მამა!

არჩილმა ხელი დაუჭირა:

— ნუ, ნუ, ეძინოს ნუ გააღვიძებთ.

— ცოდოა, ასე შეწუხდება.

— ასე რათა? აი, ახლავე ტანტზე გადავიწვენ, მამათქვენს ჩვენ ასე როდი ეუფრთხილდებით, ერთ-ერთი სამაგალითო ნუშაკი გყავს და... ჩვენც გვიყვარს. თქვენ მხოლოდ ერთი მუთაჭა და ბალიში მომიტანეთ და აი აქ დამიწყეთ.

— კოტეს ხელები იღლიებში შეუყვარა და ჭარბი მზრუნველობით მაგიდის გვერდით მღვარ, წითელსავერდგადაკრულ არაბულ ტანტზე გალაწვინა, ჩექმებიც ასევე დახდა და მალედიან თივთიკის თხელი საბანი დაახურა, — აი ასე, ახლა აღარ შეწუხდება და კარგადაც გამოიძინებს. — ერთხელ კიდევ მზრუნველად გაუსწორა სახთუმალე და ლილისკენ შემობრუნდა, — მამამ დაიძინა, ჩვენ რაღა ვქნათ?

— ჩვენ? არაფერი.

— ხომ არ გაგვევლო ცოტა?

— სად?

— სადმე... თუნდაც ალაზანზე, რა ჯობია ახლა ალაზნის ნაპირებზე გავლას. მოშრიალე ვერხვები, მდინარის დუდუნი... მანქანა ვეაქვს და ამინდიც მშვენიერია. პა, ხომ კარგი იქნება?

— არა, მამას მარტოს ვერ დაეტოვებ... გაუბედავად და მოგვიანებით თქვა ლილიმ.

— რა უჭირს, პირიქით, მამა უკეთ დასვენდეს, გამოიძინებს და... ჩვენც მოვალთ, მალე მოვალთ.

ლილის მძინარე მამის დატოვება მართლაც უხერხულეობდა, მაგრამ არც არჩილსთვის უარის თქმა შეეძლო. რა უნდოდა, რა სურდა, რა უბიძგებდა, თვითონაც არც იცოდა. ამ შეხვედრამ — ერთ სუფრაზე, ერთ ჭერქვეშ ყოფნამ, სიმღერამ, თითქოს რაღაც ჯადოწრე შეკრა. რომლის ში-

გნით მხოლოდ თვითონ და არჩილი მოექცნენ, სხვა ყველაფერი იმის გარეთ დარჩა და შორეულ ამბად იქცა.

ეს უცვარი და უცნაური გარდასახვა თვითონვე აოცებდა, მაგრამ იმასაც კარგად გრძნობდა, რომ ეს ყველაფერი არ იყო, რაღაც აკლდა კიდევ, აკლდა დასასრული, რომელიც დაახლოებით ამდაგვარივე უცნაური უნდა ყოფილიყო. გუმანით თითქოს მის გარდუვალობასაც ცხადად გრძნობდა და ყალყზე შემდგარი ქალური ცნობისწადილი წახელას და ბოლომდე ჩაყოლას ურჩევდა:

„რას მეტყვის? რას იზამს? რა მოხდება?...“

* * *

არ გახულა ოცი წუთი ლილისა და არჩილის წახელის შემდეგ, რომ კოტე უცვარმა ბრახუნმა გამოაღვიძა — ვიღაცამ ეზოს ტიშკარი ძლიერად მიაჯახუნა. კოტეს თვითონ არ გაუგია, რამ დაუფრთხო ძილი. მაგრამ წელანდელი ამბავი კი თვალის გახელისთანავე დაწვრილებით გაახსენდა. იმავე წამს საბანი გადაიძრო, ღიმ-მორეულმა ნებივრად გაიზმორა და ტახტის თავით ნაჩუქურთმევე ტუმბოზე შემოდგომულ ტელეფონს გადასწვდა.

— ალო, ლოლა ხარ? პო, პო... კარგად, ძალიან კარგად... მოდი და გეტყვი... რა დროს ეგ არი, ქალო, გაგიწყრა ღმერთი, მოდი-მეთქი, ჩქარა მოდი... ხა-ხა-ხა! რა თქმა უნდა! კი, კი, იაგორას ვალი ვითომ გადახდილი მქონია...

— სცდები, ჯერ არ გადაგინდია!

კოტე ახლა აქ, საკუთარ სახლში, ამ ხმის გაგონებას არაფრით არ მოელოდა, ყურმილი საჩქაროდ ჩამოდო და კარისკენ შემობრუნდა: ზღურბლზე იაგორა იდგა. „ფა! გაგიწყრა ღმერთი! საიდან გაჩნდა ეს ქვეყნელიდან ამოტყრა?“ იაგორა მთაში, ვილად, ასეთი საზარელი არ ჩანდა, აქ კი, ამ მდიდრულად მორთული, დაკრძალებული დარბაზის ფონზე, გატუსული ჯირკვლით შავი და ჩამკვრივებული, წვერგასაპარსი, თითქოს ზედშეზრდილი შავი შარვალ-სალათით, შებლზე ჩამოცურებული თუმური

ქედით, და ილღიაში ამოჩრილი ნაბდით, მართლაც ქვეყნელიდან ამოსულ უსახელო ახსულს ჰგავდა. ვახირული იდგა კარის ტრილში, თვალებს ცბიერად ქუცავდა და ცივად, გამაღიზიანებლად იღიმებოდა.

— პო, აი, სცდები... არ გადაგინდია.

— ვიცე, პო, ვიცე, — წამოდგა კოტე, — ორი დღეც მაცალე და მუწყევით მოგიწყვეტ თავიდან!

— თორემ იცოდე, ვადა გადის და... დავას მერე აი, ეს გადაწყვეტს, — იაგორამ ხალათის მარჯვენა კალთა აიწია და ხონჯარში ჩაჩრილი პისტოლეთი გამოაჩინა, — გაიგე?

— გავიგე-მეთქი, პო! წადი ახლა, წადი, ნუ დამჩხავი თავზე მშვიერი ყორანივით! ვითხარი, გადაგინდი-მეთქი და... წადი!

— პოდა, ეგრე! — თავის კანტურით თქვა იაგორამ და წავიდა.

კოტემ, თითქოს იაგორას ჯიბრზე, ერთი სირჩა ცივი ღვინო გადაჰკრა და წარბშეკრულმა ოთახში ბუტ-ბუტით გაიარ-გამოიარა. სალასანა, ყანალი! თითქოს განგებ მოვიდა, რომ გუნება მოუწამლოს. მაგრამ არა... დღეს ისეთი საქმე დააგვირგვინა, რომ... სურვილით, ნებით, ძალდატანებლად, მასხადამე... რა თქმა უნდა, რასაკვირველია... მართლაც ჯადოქარი ქალია ლოლა, როგორ მოატყვა მიწანში პა? ახლა იაგორას ვალი სახსენებლადაც აღარ ღირს. ხვალევე იმ ლაწირაკს იქიდან გამოაგდებს, ტიღას ან ტუსიას აიყვანს და...

— ვითომ არ წამოვლენ? შენთან საქმეს აღარ დავიჭერთო, ვითომ მართლა? პმ, არ ვიცნობდე მინც, ოღონდ ხარგებელი, გამოჩენა დააგულე და ბუზივით შიგ ჩაიხრჩვებიან. დიას, დიას, პო...

ხასიათზე მოსულმა ერთი სირჩა ღვინო კიდევ გადაჰკრა, ჩექმები ჩაიცვა და აივანზე გამოვიდა. კიბის უკანა მოაჯირიდან თემშარა მოათვალიერა, მაგრამ ლოლა არსად ჩანდა. „მოგა“, — თქვა გუნებაში, აივანი გაიარა, ზედა კუთხეში სვეტთან ჩამოდგა და სიყვითლეშეპარულ სოფელს გასედა. მჭიდროდ შეკრული და ერთიანი, იგი მყარად იჯდა თავის საუკუნოვან საბუღდარში, მხოლოდ ნათავადარი სახლი იდ-

გა განმარტოებით — პატარა, ფარღალაღა და ყველგასული, თითქოს გრძნობდა საკუთარ ზედმეტობას, უადგილობას და სიცოცხლით სახე სოფელს ჩუმი ნაღვლითა და დარცხენით გადმოჰყურებდა.

„ცხოვრობდა ოჯახი თაობიდან თაობამდე, ეტეოდა, კმაყოფილდებოდა... მაგრამ როგორ? კმ, უმეილშირო ფირუზას კი მთელი სახალეუც ეცოტაებოდა. ავე, იმისი სახლიც...“

ფირუზას სახლის დანახვამ ახლახან მომხდარი ამბავიც უფრო ცხადად და თვალნათლივ დანახვა. იგი განსახიერებაც იყო და დასტურიც, მაგრამ ერთსაც და მეორესაც ბევრით სჭარბობდა. დიდ სურვილს ეჭვიც დიდი ახლავს: კოტეს არაფრით არ ეგონა, თუ მისი და ლოლას ეს სანუკვარი ჩანაღებრი ასე მალე და ყოველმხრივ თავისუფლებიასად ასრულდებოდა. ყველაფერი ეს იმდენად ნაჭარბვად, მოულოდნელად და დაუბრკოლებლად მოხდა, რომ ჯერ ბოლომდე გააზრებაც ვერ მოეწყო, მხოლოდ საქმიანობა და ნახვამ გასადა საცნაური და მთელი სიღრმით თვითონაც ახლავა ჩასწავლა: არა, ეს მარტო ქალიშვილის გაბედნიერება როდი იყო, დღეიდან მის ოცნებასაც ფრთებიც ესწმებოდა, ის ნანატრი ცხოვრება და საქმიანობა იწყებოდა, — „ნამდვილი საქმე და ცხოვრება“ — რასაც წლების მანძილზე მოუთმენლად მოელოდა. კოტემ ზვლინდელი დღეც თვალნათლივ განჭვრიტა, ნახიამოვნებმა ჩაიხიბითითა და უგანგავი თურქეთი გადახურულ, ფართო აივნებიდან სახლს თვალი დამცინავად მოუჭვტა:

— ჰა, ბედლის თავეო, სადა ხარ? გაგოწყრა ღმერთი! დიახ, დიახ, ჰო!..

* * *

მთელი ეს ამბავი — ჭორის გაგება, ნომრეგანთან ჩხუბი, არჩილის მოსვლა და ამ სტუმრის შედგებად აღძრული გაურკვეველი გრძნობა — ლილისათვისაც ასეთივე მოულოდნელი და გაუთვითცნობიერებელი იყო. ისე ჩაუჯდა არჩილს მანქანაში, ისე გადაუსვივს მთავარი გზიდან და ჩაათავებს ვენახებით, შეყვითლებული სიმინდებით, მწესუმწირებით, გადამკილი ნაყანობებით

თა და წალის მომცრო ბულუქში სჭრქე ლეული მინდორი, ისე შევიდით ტანთორი და ტანდაკოქრილი ვერცხვითა დაბურულ ქალაში, რომ რა უხდოდა, სად, ან რისთვის მიდიოდა, თავის თავისთვის ერთხელაც არ უკითხავს. მაცდურ ვინს აყოლილი, იგი ბრმად მისდევდა ცნობისწადილს და ეს გაელა თუ გასვირებია ძალიანაც მოსწობდა. თითქოს პირველად მიდიოდა ამ გზაზე, პირველად ზედავდა მოლურჯო არილში მთელეპარე მთეა, ბორცვენას, დევეებს და ლელის ნაპირეაზე მწევანე არსიეადა აყოლელეულ წარაფეაა. სოაყონდა, რომ არჩილთან ერთად იქდა მანქანაში, მანქანა სწრაფად და მსუბუქად მიიწეოდა დატეკვინილ საურმე გზაზე და საქარე სარკემელში სიმწიფეში შესული ყურძნისა და მზით დამწვარი ნამჯის მოტკბო სურნელი სცემდა. მოსწონდა ისიც, რომ არჩილი ზომავზე მეტად უფრთხილდებოდა, ყველანაირად ცდილობდა, თავი მოეწონებინა და ამ სურვილს არც ფარავდა, სოფლის თავეაცი, თეითონ მზრძანებელი და განმკარგულებელი, ახლა მას ემორჩილებოდა, მისი გულისთვის გადაჰყავდა ასე ფრთხილად ავტომანქანა თმრილესა და ბორცვაკებზე და დროდადრო ხელსაც შეაშველებდა. კიდევ ბევრი რამ მოსწონდა, მაგრამ ყველაფრის თქმა და გაცნობიერება არ შეეძლო...

მერე მანქანა მდინარის პირას იდგა. წინა ბორბლები წყალში ჰქონდა ჩადგმული და მონიკელებულ გარსაცმს გამჭვირვალე ტალღა ლოკავდა. არჩილმა მანქანაც ლილის სურვილით დააყენა ასე, და რომ ეთხოვა, ალბათ შუა წყალშიც შეიყვანდა. მდინარის ჭავლოვან ზედაპირს ხეებს შორის შემოჭრილი მზის მოჭიატე სხივი ეცემოდა და სიღრმეში ჩაკიდულ ხეთა კლაკნილ ანარეკლსაც ოქროსფრად აფერადებდა. ტალღის დუღუნი თეთრონა ფოთლების შარიშურს ერთვოდა და ყველაფერი იყო საოცრად კარგი, ლამაზი, სასიამო...

ლილის სიტყვები ვერ ეპოვა აღტაცების გამოსახატავად, შიშველი იდაყვი ღია სარკემელზე ედო, თავი უკან ჰქონდა გადაწეული და მწევანე ჩარდანში მოლივილივე ზო-

ლად გაწოლილ მდინარეს ჩუმი მღვლეარე-
ბით გაქყურებდა.

— რა ლამაზი ბუნებაა... და რა მდი-
დარი, — თქვა ბოლოს.

— ალანანი მაინც, — ჩამოართვა არ-
ჩილმა, — არ მგონია, ალანანისთანა ლამა-
ზი ჭალა ქვეყნად რომელიმე მდინარეს
ქჷონდეს. დღეს მით უფრო, — დაუმატა
ღიმილით წამიერი დუმილის შემდეგ, —
როგორღაც განსხვავებულად ლამაზი ჩანს
რატომ თუ იცი? — და პასუხს არ დაუცა-
და, ისე განაგრძო, — იმიტომ რომ შენა
ხარ აქ, შენი თვალები უმწერენ... და აი,
ესეც თავს იწონებს. სიმ მართალია?

ლილიმ გაიცინა, არჩილმა კვლავ ღი-
მილით განაგრძო:

— დიახ, პო, გაიგო, რომ მოხვედი, იგ-
რძნო და უხარია. აგერ, თითქოს იცინის
კიდევ... და ვინ იცის, იქნებ სილამაზეშიც
გუკობრება?

მიმართვის ფორმის „შენობით“ შეცვლას
ხმაყ განსხვავებული ახლდა — უფრო
მითითლავი, რბილი, გაუბედავი და მო-
ღუღუნე. ლილიმ რაღაცის მოახლოება იგ-
რძნო — და გატკინდა — თვალი ისევე
მდინარის ჭვავებში ჩახლართულ მზის
სხივებს გაუშტერა. არჩილი მარჯვენა ხელს
გადასწვდა, თავის ფართო ღონიერ ხელში
მოიჭყია და თითები ალერსით მოუჭირა.

ლილიმ ხელი ოდნავ გასწია:

— ნუ... გამიშვით.

— გაგიშვებ, ახლავე გაგიშვებ, — აჩქა-
რებით უთხრა არჩილმა და თითები უფრო
მოუჭირა, — ოღონდ ამ პირველი შეხვედ-
რის სამახსოვროდ ერთი პაწია საჩუქარი
უნდა გადმოგცე, რომელსაც შენი გაცნობის
დღიდან გულის ჯიბით დავატარებ. აბა
დასუჭებთ თვალები, დასუჭეთ...

ლილის, რა თქმა უნდა, თვალი არ დაუ-
ხუჭია, მაგრამ არც გასძალიანებია. არის
წუთები ჭალის ცხოვრებაში, როცა იგი
თავის თავს აღარ ვკუთვინის, მხოლოდ მის-
თვის გასაგები ინსტინქტის კარნახით მოქ-
მედებს და რაღაც უწინარ და გაურკვეველ
მოვალეობას ემორჩილება. არჩილმა ისე
ჩამოხსნა ზურგს უკან კაუჭზე დაკიდული
ღვება მუხვი, ისე ამოიღო უბის ჯიბიდან

აბრეშუშის წითელ ნაჭერში შეწყვეტილ ხა-
ჯალლო ოქროს საქორწინო ბეჭედი და წა-
მოაცვია კვლამატარებით თლილ, უსახელო
თითზე, რომ ლილი არც განძრეულა და
არც წინააღმდეგობის გაწევა უცდია.

გაცნობის დღიდან არა, მაგრამ არც ცო-
ტა ხანი იყო, რაც ამ ბეჭედს არჩილი მარ-
თლაც ჯიბით დავატარებდა. ესეც ლილის
არჩევით მოამზადა წინასწარ, თითის ზო-
მაც მისგანვე იცოდა, ხოლო ხელისხანს სა-
განგებოდ ძველმოდური — მსხვილი, მასი-
ური და წმინდა ოქროსი შეუკვთა.

ბაჯალლო ოქრო მაცდურად ბრწყინავდა
თითზე და ხელსაც თითქოს უფრო ალამა-
ზებდა. ყოველ შემთხვევაში ლილის თვი-
თონ ასე მოჰჩვენა, ნელა გაიღიმა და არ-
ჩილს გვერდიდან ცურად გახედა. არჩილი
ამან გაამხნევა, ხელი ისევე მხარზე მოხვია
და კოცნა დაუპირა, ლილიმ მოსაჩვენებლად
გაიწია, არჩილმა უფრო ძლიერად მიიზიდა,
თვითონაც გადაისარა და ის იყო, ტუჩებით
ლოყასაც უნდა მისწვდომოდა, რომ ყურის
ძირში ცხელი ქშენა იგრძნო და სამუქარო
ღრწა გაიგონა. ლილის იმავე წამს ხელი
უშვა და შეინებულ ურგით მანქანის
კარს მიაწვდა. ლილიც შეკრთა. ორთავეს
ახლდა გაახსენდათ ძალი, რომელიც აქ-
ეთ წამოსვლისას მანქანაში თვითონვე ჩა-
ისვებს. არჩილს არ უნდოდა წამოყვანა, მა-
გრამ მგელო ისე აწრიალდა, ლილი უც-
ხოს გვერდით რომ დაინახა, ისე აფორიაქ-
და და აწყმუვლდა, რომ ვეღარაფერი ქნა
და მანქანის უკანა კარი თავისი ხელით
გაუღო.

მთელს ამ ხნის მანძილზე მგელოს თავის
იქ ყოფნა არაფრით გაუმგლავებია. ჩუმიად,
გაყურებულად იწვა და თვალებს ხან გა-
ახელდა, ხან მილულავდა, მაგრამ როცა
ლილის მხარზე არჩილის — უცხო კა-
ცის — მოხვეული მკლავი დაინახა,
თვლემ იმავე წამს გაუქრა, თავი წამოსწია
და სამუქაროდ აქორჩილი საზურგეზე წა-
მოიშართა. არჩილმა ხუმრობით სცადა უბ-
ერხულობის დაფარვა:

— რა გინდა, ე. ვერან, მაგიტომ წამო-
გიყვანე აქა? ქოფაკო, შენი
ძალი შემართული იღვა და საჭყოლ

დრინავდა. ისე ჰქონდა ყურები გადაღურ-
სული და ისე აბრიალებდა ღადარით ან-
თებულ წითელ თვალებს, რომ აშკარა იყო,
კიდევ პაწია განძრევა ან ოდნავი შეხება
ლილისთვის და კბილებითაც დააკსრებო-
და. არჩილმა ახლა ლილისთან სცადა გახუ-
მრება, ეს რა მკაცრი და ვეჭვიანი შეგობარი
გყოლიაო, მაგრამ ლილის გამტკნარებულ
სახეს რომ შეხედა, სათქმელი ყელშივე გა-
უწყდა. ლილი დაფიქრებული დაქუარებდა
ბეჭდიან ხელს და ბინდგადაკრულ თვალს
ჩქარ-ჩქარა ახამსამებდა. ამ წუთამდე თი-
თქოს მოწყვეტილი იყო დროსა და სივრ-
ცეს, თვალი დახსული ჰქონდა, ხსოვნა წარ-
თმეული და ამ თეთრონა ვერხვების, მი-
დუდუნე მდინარის, ატკომანქანისა და არ-
ჩილის გარდა მისთვის ქვეყნად არავინ და
არაფერი აღარ არსებობდა. მხოლოდ ერთ-
გული, თანშეზრდილი პირუტყვის გამო-
ჩენამ გაახსენა სინამდვილე, გაახსენა დაწ-
ვრილებით ყველაფერი — დილანდელი,
გუშინდელი, გუშინწინდელიც და უფრო
შორეულიც. ყველაფერი, რაც ბოლო დღე-
ებამდე უცვლელად მიდიოდა და თვითი-
ნაც უცვლელი და უსასრულო ვიონა.
მიხედა, რომ გადადგა ძალიან დიდი ნა-
ბიჯი, უსაშველოდ დიდი და გულს რაღაც
ნტკივნიელი, გაურკვეველი გრანობა და-
უფლა: თითქოს რაღაც ბოროტებას ჩადი-
ოდა, ვიღაცას ძარცვავდა, აკეთუბდა იმას,
რისი გაკეთების უფლებაც არ ჰქონდა და
თანდათან შიში და მოუხევენობა იპყრობ-
და.

— წავიდეთ. — თქვა ბოლოს ფარული
შეშფოთებით, — შინ წავიდეთ.

— რა გეჩქარება, ჯერ ადრეა, თანაც
ქვევით უფრო ღამაწი ადგილებია, ცოტაც
გავიაროთ და...

— არა, არა, წავიდეთ. არ მინდა, აღარ
მინდა.

არჩილმა მხრები აიჩეჩა, მანქანა წყლი-
დან უკუსვლით გამოიყვანა და უკან შე-
მოაბრუნა.

8

დილას. კოტე ფერმაში რომ ავიდა, მწყე-
შები გადილაურებულ საქონელს უკვე ბი-
ნისკენ მოერეკებოდნენ. ხწორედ კარგ

დროს მოუსწრო: ლოდინი აღაწიდათქონდა
ბა, საქმეს სახელდახელოდ მოათავებს და
სოფელშიც ისევ დროულად ჩავა.

სანამ მწყემსები ფურებს ბაკში შერეკავ-
დნენ და კარს გადაუღობავდნენ, კოტემ დი-
დი წიფლის ქვეშ გაოფლილ ცხენს ნაბად-
უნავირი და ხურჯინი მოხადა, ლაგამიც წა-
მოჰყარა, აგმარის თოკი დაუგრძელა და
სამოვარზე მიუშვა. მერე პიჯაკი გაიხადა,
ჯაგრიანი მკლავები დაიკაპიწა და წყაროსზე
ხელ-პირი გადაიბანა, სახეც პიჯაკის კალ-
თით შეიმშრალა და დერეფანში მწყემსებ-
თან ჩამოვიდა, მიესალმა, მოიკითხა.

— კარგია, რომ ადგილზე მოგისწარით,
— უთხრა მერე რატომღაც დაბნეული აქა-
რებით, — ერთ ამბავზე მინდოდა თქვენი
თავშეყრა და... დიდი ხანია, საქირბორო-
ტო საკითხებზე აღარ გეხსენებია, არ გვი-
მსჯელია. სათქმელი და გასარკვევი კი საკ-
მაოდ ბევრი დაგროვდა... ჰოდა, აი, აქა
ხართ, ყველანი აქა ვართ.

მწყემსებმა ფარული გავიერებით გადა-
ხედეს ერთმანეთს. მართალია, ასეთი სა-
ხელდახელო თათბირები კოტეს წინათაც
ბევრჯერ მოუწვევია, მაგრამ ასეთი აქა-
რებული და მოუთმინარი არასოდეს უნა-
ხავთ. მაინც რა მოხდა ფერმაში, რა დაგ-
როვდა? ან რა არის ასეთი საჩქარო და
გადუღებელი? მაგრამ მწყემსები უფრო
ვაკიარდნენ. როცა კოტემ იოთამს ოქმის
დაწერაც დაავალა. ოქმით? ეს მაინც რა-
ღა დარდუბლია?! და კოტესაც და ერთ-
მანეთსაც უკვე აშკარა მოლოდინით მია-
ჩერდნენ. მწყემსები დერეფნის წინ ნახე-
ვარწერდ ისხდნენ ჯირკვებზე, კოტე საწოლ-
ზე დაჯდა.

— ჰო, აი რა მინდოდა, — დაიწყო ჭა-
რბი სერიოზულობით, როცა იოთამმა მუყა-
ოსყვიანი დავთარი გამოიტანა, დერეფნის
ქვედა დირზე ჩამოჯდა და კალამი მოიმა-
რჯა, — სახელდობრ, ამ ვაჟბატონის შესა-
ნებ მინდოდა მეთქვა, მის ამ ბოლო საქცი-
ელზე... — თითი ნომრევისისაკენ გაიშვირა
და წამიერი დუმილის შემდეგ განაგრძო,
— გუშინ საქონელი სად ჰყავდა, არ ვიცი,
ხოლო თვითონ რომ სოფელში დაყვალობ-
და, ეს კი ჩემი თვალით დავინახე.

შთაბეჭდილება რომ უფრო გაეძლიერებინა, კოტე უცხად გაჩუმდა. მწყემსებს მართლაც ეცუბოვით: მართლაცდა, სად ჰყავდა საქონელი? ან სოფელში როდისღა ჩავიდა და ამოვიდა? ნოსრევანს ტანზე სირცხვილის აღმური მოედო, სახე წამოუჭარბლდა, უფრო შეაკრთო მწყემსების ერთობლივმა, კითხვის გამომხატველმა მზერამ და უხერხულად შეიშუშუნა:

— მე... მე...

— რა, შენ, რა? — არ აცალა კოტემ, — ტყუილია? არ იყავი გუშინ სოფელში?

— ვთქვით და... ვიყავი, მერე?

კოტემ დინჯად მოუჭრა:

— რისთვის იყავი, ან ვის დაეღობე?

— ვიყავი... საქმე მქონდა და... დედა ვნახე.

— მერე საქონელი? — ჩააცივდა კოტე.

— სად გყავდა? ვის ჩააბარე?

ნოსრევანმა კარგა ხანს ვერ უპასუხა. მწყემსების დაჟინებული მზერა სისხლს უყინავდა და სუნთქვას უკრავდა. კოტემ იმავ ხმასა და კილოზე გაუმეორა:

— ჰა, გვეითებით, სად გყავდა-მეთქი, საქონელი?

— სულერთი არ არის, ხომ არ დავკარგე... არ დაკარგულა...

კოტემ მწყემსებს გადახვდა.

— აჰა, აი, ხომ გესმით? აბა შეიძლება ასე მუშაობა? შეიძლება მთელი დღით საქონლის უმწყემსოდ დატოვება? თქვია, ამოიღეთ ხმა.

— ო, ეს მართლაც არ შეიძლება, — თქვა იოთამმა, რომ ხელი არ გაუჩერებია, თედომ. იღომ და ჩოფურმა დასტურის ნიშნად მხოლოდ თავები ჩააკანტურეს. პაპა ქორიას არაფერი უთქვამს და არც განძრეულა. კოტემ განაგრძო:

— დარიგება რომ ესმოდეს, კიდევ ჰო, ჯანდაბას! მაგრამ რომ არც ის უნის? ამას წინათ, თქვენ არ იცით, რა მოხდა თოფს დამიწყო ხელი და სიკვდილს ბეწვზე გადავარჩი, ბეწვზე.

ასლა კი იოთამმაც მიატოვა საწერი და თვალბეჭდვითი ნოსრევანს მიაჩერდა. ნოსრევანმა მტის ატანა ვეღარ შეძლო.

— როგორ არა გრცხვენიათ, ძია, კოტე,

ტყუილს რომ ამბობთ, როგორ არა გრცხვენიათ! — იყვირა კბილებდაკრეცილმა და წამოიწია, მაგრამ პაპა ქორიამ არ აუშვა, ბოლომდე არც სათქმელი ათქმევინა, მხარზე ღონივრად დააბჯინა ხელი და ისევ კუნძზე დასვა.

— შენ დაჯე, — უთხრა წყნარად, — დაჯე და გაჩუმდი. თქვას, ბოლომდე თქვას.

— აბა რაღა ვთქვა, რაღა სათქმელი, — ხელები გაშალა კოტემ, — ხომ გაიგეთ, რაც ხდება, პოდა, აი, წინადადება შემომამქვს, — გავათავისუფლოთ... გადავიდეს სხვა სამუშაოზე. კოლმეურნეობას ათასნაირი საქმე აქვს და... პასუხისმგებლობაც ნაკლები ექნება. ჰა, განა ასე არ ჯობია?

— კი, ჯობია, ჯობია, — იოთამმა თავი წამით ასწია, — თუმცა ჰო, რა ვიცი, — დაუმატა ნაჩქარევად და ისევ საწერზე დაინხარა.

— მე არსადაც არ წავალ, — ნოსრევანმა ერთხელ კიდევ სცადა წამოდგომა, მაგრამ პაპა ქორიამ თქმის და ადგომის ნება არც ასლა დართო, — შენ სუ-მეთქი, არ გესმის? — უთხრა მკაცრი, მბრძანებლური ხმით და კოტეს გახვდა:

— კოტე! ბიჭს ცუდად ნუ გადაეკიდე, სამართალი გაიგე!

კოტემ ქორია პაპას ნათქვამს განგებ წაუყრუა, — თითქოს ვერ გაიგონა, ოდნავ შურგიტავ კი შებრუნდა და ისევ მწყემსებს მიმართა:

— ჰა, აბა, რას იტყვი, აზრი გამოთქვით.

კარგა ხანს ხმა არავინ ამოიღო. დუმილი პირველმა ჩოფურმა დაარღვია:

— მე იმას ვიტყვი, რომა... — დაიწყო გაუბედავად და თან კეფა მოიფხანა, — ეს ერთი შეყდომა ვაპატიოთ. ხამად არის და... გაფრთხილება ვაკმაროთ.

— ჰო, ჰო, ისეთი ხომ არაფერი მომხდარა, რომ... — ჩოფურს იოთამმაც მხარი აუბა, მაგრამ კოტეს სუსხიან მზერას რომ წააწყდა, კილო უმაღ შეეცვალა, — თუმცა... ჰო, რა ვიცი, არ ვიცი... როგორც გინდათ.

— არ მომხდარა და მოხდება, ამხანაგო! — სუვირა კოტემ, — ერთხელ მოზღე-

ბა და... უპატრონო საქონელს ან ქურდი მოიხელთებს ან ხადირი, ჰო, აი ეს მოხდებოდა! და რომ არ მოხდებოდა... — კოტემ თვალუბი მოწყურა და იოთამს ბოროტად დაამტვრდა, — შენ, ბრიგადირმა, ბრიგადირს... გეკადრება? ეს საქონელი... როგორ... არ იცი, რომ ხალხის საკუთრებაა, რომ ხალხმა ჩვენ მოგვანდო, ნდობა გამოგვიცხადა, და ეს დიდი პატივი ჩვენც უნდა გავამართლოთ. დიახ, დიახ, ჰო, სანამ მოხდება, ზომები მანამ უნდა მივიღოთ. აი, საქმე რაშია. წესრიგი ყველგან და ყველაფერში! — ამას მოგვიწოდებს დღეს ჩვენი ზელმძღვანელობა და სწორიც არის. და პირადად თავმჯდომარემაც ასე დამავალა.

„ჰმ, ხალხი, სიმართლე, წესრიგი. ნეტა რა პირით ლაპარაკობს?“ — ნოსტრენას ზიზღი და ბოღმა ყელში მოაწვა, მაგრამ პაპა ქორიას რიდით ხმამაღლა თქმა ვერ გაბედა.

— დიახ, დიახ, ჰო! სწორედ ასე ბრძანა... დაგვაუალა... — თქვა იოთამმა და მხრები უმწეოდ აიჩეჩა, ხსებებდაც ყურები ჩამოყარეს, პაპა ქორია კი, პირიქით, უფრო აიქორრა, აიმრიზა, კოტეს ჯიუტი მზერა გაუშტერა და ხმასაც უფრო აუწია:

— კოტე! ბიჭს ცუდად ნუ გადაგიდემეთქი, გეუნებები, ქვეყანას პატრონი ძყავს, ჩალით დახურული ნუ გგონია!

წაყრუება უკვე აღარ შეიძლებოდა, გამოწვევა აშკარა იყო და პასუხსაც ასეთსავეს მოითხოვდა. კოტეს სახე მოებრიცა და ქვედა ყბა აუკანკალდა. ერთი პირობა წამოხტომაც განიზრახა, მაგრამ სძლია თავს, უნებურად რომ არ ეყვირა, კბილი კბილს დააჭირა და შეკავებული ბრახით გამოსცრა, თან თითით დაემუქრა:

— ქორია! ეს პროვოკაციაა! იცი, რა არის პროვოკაცია?

— მაგის მეტი რა მინახავს, ახლაც ვხედავ.

— ისიც იცი, რომ კანონით სასტიკად ისჯება?

— ვიცი.

— ჰოდა, ფრთხილად! — კოტემ ერთხელ კიდევ დაუქნია თითი, — ფრთხილად-მეთქი! რას ჰქვია, გადაჯვადე? მე

რა, პირადი ინტერესი მაქვს თუ... პირიქით, სიკეთე მინდა, კოლმეურნეობა, შენც კარგად იცი, ერთ ჩლიქს არ აპატიებს და საქმე საცინხედ გაუნდება. ჰოდა, აი, ვურჩევ, რომ... აქედანვე, ამ თავითვე... თორემ ისე, თავმჯდომარის ბრძანებაა და... შენ, რა, თავმჯდომარის ბრძანებას არ ემორჩილები?

კოტეს თავმჯდომარის სახელით უნდოდა პაპა ქორიას მოტყევა, მაგრამ ფანდი არ გაუვიდა, პაპა ქორიამ არც ნირი და კილო შეიცვალა და არც თვალი დაახამამა:

— თავმჯდომარე ჯერ აქ ამოვიდეს, საქმე ადგილზე შეამოწმოს და მერე ბრძანოს, აი, წესი ეს არის — სიმართლე ადგილზე ირკვევა.

კოტე მიხვდა, რომ ძალითა და მუქარით ვერაფერს გახდებოდა და დროებით უკან დახევა ამჟობინა, იცოდა, საწადელს „ზევიდან“ მიიღე ეწეოდა, საქმისათვისაც ასე ჯობდა — უფრო „სუფთად“ გაკეთდებოდა და აღარც სათქმელი და სასაყვედურო ვისმეს რამე დარჩებოდა.

— არა, მართლა ისე არ გამოვიდეს, თითქოს მე... ჩემით... — თქვა დათმობით და გაიცინებაც კი სცადა, — არა, რა თქმა უნდა... რაკი თქვენ უარს ამბობთ, არ მე-თანხმობით, იყოს, მე პირადად კი არაფერს მიშლის... მაგრამ იცოდეს და თქვენც იცოდეთ: რამე ურომ მოხდეს, ქურდმა ან ნადირმა... პასუხიც თვითონ აგოს სწორედ ასე ჩაწერე ოქმში, — ნიუბრუნდა იოთამს, — ჩაწერე სიტყვა-სიტყვით, როგორც იყო და რაც იყო, სიმართლე, მხოლოდ სიმართლე! ტყუილი და სიყალბე მე არ მიგვივია... და თავმჯდომარეს პირადადაც ასე მოვახსენებ. დიახ, დიახ, ჰო! ზელმძღვანელობაა, გამგეობა... და თვითონ გადაწყვეტიონ. — სიგარეტს მოუკიდა, ოქმი იქ ამომიტანოს, უთხრა იოთამს და დიდი წიფლისკენ წავიდა.

ჩამოვარდა დამაბული, უხერხული სიჩუმე, ნოსტრენანი უზომო დამცირებულად და დათრგუნულად გრძნობდა თავს, თითქოს გამართვის ღონეც წართმეოდა, მხრებში მოხრილი და გამტკანარებული მიწას ჩაშტერებოდა.

— წავალ, — თქვა ბოლოს ყრუ ხმით, როცა იოთამი ოქმის წერას მორჩა და იღ-

ლიაში დავთარამორილი კოტეხაკენ წავი-
და, — რაკი არ უნდა, წავალ... არც მე
მინდა, აღარც ღირს, ამის შემდეგ აღარ
ღირს.

თავი დუნედ ასწია და წამოდგომა დაა-
პირა, მაგრამ პაპა ქორიამ მესამედ დააბჯი-
ნა ხელი მხარზე და ადგილზევე ჩაკეცა.

— ბალო, აქეთ მომხედე, — უთხრა
წყნარად, თვითონაც ნოშრევანისკენ შებრუ-
ნდა და თვალეში დაქინებით ჩახედდა, —
შეშინდი?

— არა.

— აბა, რას შერები?

— მომხეზრდა.

— მაშასადამე, გული გაგიტყდა.

— ჰო.

— ვმ კიდევ უარები!

— მრცხვენია კიდევ.

— რისა?

— ყველაფრისა... აი, ამისი.

— ვიცე, მესმის, მაგრამ სედები.

— როგორ?

— გასაჭირში გულს ნუ გაიტეხ. თორემ
აი... სულ პაწია, ერთი ბეწო რაღაც და...
უკვე კურდღლეოვით გარბიხარ. ყველა რომ
ასე დაფრთხეს, გაიქცეს, სიმართლემ რაღა
ქნას? ან ქვეყანამ?

— მაშ რა ვქნა?

— დადგე აქ და მიჰყე საქმეს კვალ-
ში! — მიხედრულ კილოზე უთხრა პაპა ქო-
რიამ და ხელიც ისე ასწია, — აი, ეს ქენი
ნოშრევანს გაეღიმა:

— ძლიერი კაცი ხარ, პაპა ქორია.

— კი, ვიყავი, ახლა თქვენი ჯერია. ჩვენ
აჯად თუ კარგად, ჩვენი საქმე გავაკეთეთ...
ქვეყნის პატრონობა ახლა თქვენ გაძევთ
ვალად, შენა და ასიათასობით შენისთანას,
და ეს ვალი საკმაოდ დიდიც არის, სად გა-
რბიხარ, რომ გარბიხარ, არ იცი, დიდი მცი-
რედით იწყება, ზოგჯერ კიდევაც სჭარ-
ბობს... ესეც იყოღ, — დაუმატა ცოტა
ხნის შემდეგ, — მცირეს თუ გაუტყდი,
დიდს ვერასოდეს შესწევდები, მაშ, თავსაც
ვერაფრით მოიწონებ. უამისოდ ყოფნას კი
არყოფნა ჯობია. გესმის ჩემი ნათქვამი?

— მესმის, პაპა ქორია... მესმის და მო-
მწონს.

— კარგი ბიჭი ხარ, მაგრამ
თესი უნდა იყო.

— ვედები.

— მართო ცდა არ კმარა.

— კიდევ რაღა საჭირო?

— მწყემსის კომბალი მაგარია, შენც
მაგრა დაიჭი ხელში და თუ... თუ... ესეც
ზომ გესმის?

— რა თქმა უნდა.

— მაშ, დასცხქ!

— დავცხებ!

ოთხმოც წელს მიჯრილმა ბერიკაცმა და
ოცდაერთი წლის ჭაბუკმა თვალი ერთმა-
ნეთს ძველებიჭურად ჩაუკრეს და სრულიად
ძალდაუტანებლად და გულხალვათად გა-
დაინხარხარეს.

* * *

პაპა ქორიასთან საუბარმა, მისმა უტეხ-
მა კილომ ნოშრევანს გაახალისა, გული
გადასწმინდა და რწმენა და იმედიც ისევ
დაუბრუნა. კოტე რომ წავიდა, ჩვეულ საქ-
მეს ჩვეული მონდომებით შეუდგა — ჩაიღო
საგზალი, გამოუშვა სამწყსო, გამოთვალა
და საძოვარზეც ძველებური მხნე გაძახილ-
გამოძახილით გაირეკა.

მაგრამ საერთო დამაბული უხერხულობა
ფერმაში ამით არ გამჭრალა. კოტეს საქცი-
ელმა ყველანი გააკვირვა. რა თქმა უნდა,
ნოშრევანს არც თვითონ ამართლებდნენ —
საქონლის ველზე უმეტესად უკუროდ დატო-
ვება დანაშაულს უდრიდა, მაგრამ ეს მაინც
მეტისმეტე იყო. მწყემსები თითქოს გაითი-
შნენ, ურთიერთობა როგორღაც დაიძაბა,
ამისდაკვლად საერთო განწყობაც შესამ-
ჩნევად გაცივდა, ერთმანეთთან გულის გა-
ხსნას ვეღარ ახერხებდნენ და ახლოს მის-
ვლაც უჭირდათ. კოტეს ხსენებას ყველანა-
ირად ერიდებოდნენ, მაგრამ იგი უხსენებ-
ლადაც იქ იყო, უჩინრად იდგა მათ შორის
და უნებურად თიშავდა, ათავთავადებდა.

ასე გავიდა ორი დღე.

მესამე დილას, ფურები რომ დაწველეს,
რძე შეადედეს და დერეფანში სასაუზნოდ
შეიკრიბნენ, ილომ შიგნიდან უკანასკნელი
ყუამოსმზარი შოთები გამოიტანა და თქვა:

— აი ჩვენი ჯერ-ფინახი, ის კაცი თუ
დღესაც არ ამოვიდა და ჯერი არ ამოგვი-

ტანა, ხვალ სამწყემსურში წასვლა უსაგ-
ზლოდ მოგვიწევს.

— ძაღლის ჯერი თუ მაინც შემოგვრჩა?

— იკითხა პაპა ქორიამ.

— ერთხელ ჭამაზედა ვყოფათ.

— ო, ვგ კი ვერ არის კარგი, ჩვენ კი-
დევე მოვითმენთ, მაგრამ პირუტყვმა რა
ქნას?

— მოვა აღბათ დღეს.

— მეც ეგრე მგონია.

— პო, არ უყვარს დაყოვნება და ახლა
რა მოუვიდა, არ ვიცი.

— ახლა იქ ისეთი საქმე აქვს, რომ ება-
ტიება, — თქვა იოთამმა და რძიანი ჯამი
თავისკენ მიიწია.

— რა ისეთი საქმე?

— საქორწილოდ ემზადება.

— ცოლს ირთავს?

— არა, გოგოს ათხოვებს.

— გოგოს? ვინ გითხრა?

— წუხელ მეორე ბინაში მითხრეს, მეტ-
ყვეს ამოუტანია ამბავი.

— სად ათხოვებსო, ან ვის ატანს?

— იქვე, სოფელში, არჩილს დაუნინავს,
თავმჯდომარეს.

— ყოჩაღ კოტე! კაი განძისთვის გამოუკ-
რავს ხელი.

— იცის ბიჭმა! თავმჯდომარე... ვაჭკა-
ცად კარგი...

— გოგო რაღა ნაკლებია, ანგელოზივი-
თაა.

— პო, ამბობენ, ლამაზი გოგო ჰყავსო,
თვითონაც აქებდა.

— კალმით ნახატია, მე ვიციან.

— კაი გოგო, კაი ბიჭი, ღმერთმა მის-
ცეთ დიდი ნიჭი! — წაიკაფიავა ჩოფურმა
და რძიან ჯამში გაკერკეშებული შოთის
ყუა ჩამატერია, — ვჭამოთ, ვჭამოთ და
საქმეს მივხედოთ, აგე, საქონელი მოლოდი-
ნით შემოგვეყურებს.

— პო-და-პო, მწყემსის ქორწილი ჯობს
და თქვაა.

— ქორწილიც ეს არის და შობა-აღდგო-
მაც.

ხმელი შოთები დაითითოეს და თავთა-
ვიანთ ჯამებს მიაშურეს. ტამის დროს ხმა
აღარავის ამოუღია. ნოსრეგვანიც უწუმრად

ჭამდა. გრძნობდა, სახეზე მიეწვეწვეოდა
და სხვებს რომ არ შეემჩნიათ, ზედმეტად
თავდახრილი იჯდა, კოვზს ნელა, გამოზო-
მილად ურევდა ჯამში, იღებდა ჯამიდან
რძეში ჩაბუებულებულ პურის ნატეხებს, იღ-
ებდა პირში, მაგრამ ვერავითარ გემოს ვერ
ატანდა, თითქოს მიწის ბელტებს ეღვებოდა.
მერე ჯამი და კოვზი დარეცხა, შეაწყო თა-
როზე და სამზადისს შეუდგა. გარგნულად
იოტისოდენა ცვლილება არ დამჩნევია,
ყველაფერს ძველებური სიხუსტით აკეთუ-
ბდა, მაგრამ საქმეს ჩვეულებრივ გააზრე-
ბას და ცნობიერებას ვეღარ ატანდა. ასე
მოიშადა საგზალი, გადაიკიდა თოფი,
ასევე მოხსნა ბაკს ლასტის კარი, აიღო
ჯობი და გაჰყვა ნახირს ციხეგორისაკენ.

„ლილი დაინიშნა! ლილი თხოვდება!“ —
ეს ორი სიტყვა ჩაქუჩივით სცემდა თავში
და ყველა სხვა ფიქრს ახშობდა, მხოლოდ
ამ სიტყვებს გრძნობდა ცხადად, თითქოს
თვალთ ხედავდა და დროდადრო ხმამალ-
ლაც იმეორებდა:

— ლილი დაინიშნა... ლილი თხოვდება...

არ ეგონა, თუ ლილის ამბავი ასე ძლიერ
იმოქმედებდა, ან ასეთი ზარდამცემი იქნე-
ბოდა. ამბის გაგებამდე ლილისთან ურთი-
ერთობას საბოლოოდ დამთავრებულად
თვლიდა და თითქოს შეგუებულიც იყო, მა-
გრამ თურმე სცდებოდა — გულს ყველაფე-
რი უცვლელად და უკლებლივ შემოენახა.
წყველი გული! ხანდახან თურმე ისიც გვა-
ტყუებს, ცოტა ადრე რომ გაემხილა, ვე-
რძნობინებინა, ოდნავ, სულ ოდნავ, იქნებ
სხვაგვარად მოქცეულიყო და საქმე აქამდე
არ მიეყვანა, მაგრამ ახლა რაღა ქნას?

ახლა მხოლოდ ერთი სურვილი აქვს —
წავიდეს და ნახოს, როგორმე ნახოს, შეხე-
დოს, დაელაპარაკოს. არა, დალაპარაკებით
თუკინდ ნუ დაელაპარაკება, ოღონდ დაინა-
ხოს, თუნდაც შორიდან, ერთი წამით თვა-
ლი მოჰკრას, ერთი წამით მოჰკრას თვალი,
ერთხელ კიდეც, უკანასკნელად...

ეს სურვილი ამბის გაგებისთანავე გაუჩ-
ნდა და გულს ძლიერადაც მოეჭიდა. იმასაც
გრძნობდა, რომ ეს ვერაფერი დიდი ნუგეში
იყო: ლილი მაშინ ისეთი განრისხებული
დატოვა და თვითონაც ისე უხეშად შეაქცია

ზურგი, რომ შეიძლება არც კი დანახებოდა, მით უფრო, არ დალაპარაკებოდა. გარდა ამისა, ახლა ლილისთან მიხვლა ლაჩრულ დათმობას, დამდაბლებას უდრიდა და სათაკილო და დამამცირებელი იყო, მაგრამ ამ აკვიატებული სურვილის დაოცება და მოთოკვა არაფრით არ შეეძლო.

ცდუნებას ხბოების მოძღვებამდე ვერ გაუძლო, ჯანდაბას, თუ შიათ, თუნდ სულიც ამოსძრომიათ, სხვას თუ არ აწუხებს, შერალად მოვიკლა თავი? ან ვინ დამიფასა მუყაითობა, ვინ დაინახა? — ამ სიტყვებით წამოუარა ნახირს და შერევა გალაკუნში. კარი საგულდაგულოდ გადაუღობა, — ეკალ-ფირის ქარის ჩამოტეხილი მესხის მსხვილი ტოტებიც გაუხიდა, რომ, თუ ვინიკობაა, დააკვირებოდა, შიმშილით შეწუხებულ პირუტყვს ღობე არ გაღმოსტვორია და კარში არ გამოსულიყო. საგანზე ეწროდ შეიკრა და მეტი სიმჭირისათვის პირდაპირ ტყე-ტყე დაეშვა.

არ გასულა ათი წუთი ნოსრეგანას წასვლიდან, რომ ბილიცე ცხენზე ამხედრებული კოტეც გამოინდა. კოტეც როგორღაც მოშვებული იჯდა უნაგირზე და აქეთ-იქით დუნდ ირწოდა, — ჩვეული რიბი აღარ უჩანდა. როგორც მოელოდა, წადილი ასევე იქიდან — ვერ აისრულა, პაპა ქორიასთვის ამკარად ხელაღებით დაპირისპირება ვერც არჩილა გაბედა. ხელთ ერთადერთი საშუალებადა შერჩა და ამ გზითაც სწორედ იმ განზრახვით წამოვიდა, რომ ციხეგორში ნოსრეგანას შეხვედროდა, ცალკე მოლაპარაკებოდა — მეგობრულად, თანატოლურად ეთხოვა და ფერმიდან წახელაზე როგორმე ნებაყოფლობით დაეყოლიებინა. უჭირდა ნოსრეგანთან — „ლაწირაკთან“ ქედის მოხსრა, მაგრამ სხვა ხასხარს ვერ ხედავდა, ლოლაზაც ასე უჩნია. თანაც დღესვე უნდა მოესწრო, თორემ ხელ იაგორა მოადგებოდა, დანაპირების ასრულებას მოსთხოვდა. რა უნდა ექნა? ვადა გამოგრძელო, ვეღარ გტყოდა, ან რა აზრი ჰქონდა: სულერთია, ხანამ ნოსრეგანი ფხიზელი მსვერაყივით ედგა თავზე, მაინც ვერაფერს ვახდებოდა, ერთი სიტყვით, სამჭაროდ უნდა მოუშორებინა აქედან და მის მაგიერ ტილა ან ტუნია

ამოეყვანა. წამოსასვლელად ორივენი მხალ იყვნენ და თავმჯდომარესაც ნება ჰქონდა დართული. მერე ჩოფურს, რომელსაც საკუთრად მშრალი ებარა, ხბოებში გადაიყვანდა, მშრალს, ტუხიას თუ ტილას — რომელსაც ამოიყვანდა, — იმას ჩააბარებდა და იაგორას ვალიდან უსარალოდ და უდავიდარაბოდ გამოძვრებოდა: მშრალში ნაჭარბად ექვსი სული ეგულებოდა, დანარჩენსაც ნახირიდან წაუმატებს, ერთ წლამდე საიდუმლოს როგორმე დაფარავს. თუ მაინც გატირდა და ვინმემ შემოწმება მოიწადინა, თუნდმეტ-ოც სულს, თუნდ მეტსაც რამდენიმე დღით სულაც სხვა ფერმიდან ინთხოვრებს და აღწერისას სათვალავში უწევნებს. შე შენ გეტყვი, სერს სათითაოდ გაუსინჯავენ — ვინ გასწვდება! მერე დოლი წამოვა, გასაფხულზე ფერმა დანაკლის ნამატით შეივსებს — ზოგს გაცვლის, ზოგს ხიველილიანობაში უწვენებს, ზოგს ნადირს მიაწერს და ერთ წელიწადში კვალს ეს წავლის, რომ ხალხს კონტროლი და რევიზია კი არა, ქვეყნელიდან ამოსული ჯაღოქარიც ეღარაფერს უპოვის. ოღონდ ხანდა და ერთგული კაცი დაიყენოს გვერდით, ოღონდ ეს ნაბიჯარი მოიშოროს აქედან. ციხე შეგნიდან ნუ გატყდება და...

მერე: რომ არსად ჩანს? სად უნდა იყოს, აქ სადმე იქნება.

— ნოსრეგან!

პახუსი არაფერს ვასცა.

— ბიჭო, ნოსრეგანაა!

კვლავ დუმილი.

— ვაპ, სად ჯანდაბას გაქრა? სხვა მხარეს ხომ არ წახსა დღეს ნახირი? არა მგონია. იქნებ გორს გადაღმა, ტაფობში ჩარეკა? აბა ერთი, ვნახო.

არც იქ აღმოჩნდა.

— მაშ, სადღა მამაჩემთან წავიდა? — ჩაიბუტბუტა გაჯავრებით და გორზე აყუდებულ ციხე-გალავანს ახედა, არ უნდოდა ბარჯიანი ცხენის ამსიგრძე აღმართზე აყვანა, მაგრამ სხვა საშველი არ იყო — გორიდან მთელი გარემო ხელისგულივით მოჩანდა და სმასაც უფრო შორს მიუწვდებოდა. ციხე-გალავანს შედა მხრიდან მოუარა,

სადაც ნაკლებად უყარა დუღაბის ნამუსრე-
ვები, რომ ცხენს გავლა არ გასჭირვებოდა.
უცხად გალავნის შიგნიდან ფაჩუნსა და სა-
ქონლის ფშვინგასავით რაღაც გაიგონა.
კიდევ წააყენა ცხენი და ფიჩხით გადაღო-
ბილი კარიდან კედლის ჩრდილგებში მიმდ-
გარი ხბოებიც დაინახა. ხბოები ზანტად
იცოხნებოდნენ, რამდენიმეს დაწოლაც მო-
ესწრო.

— აი, თურმე, რა ყოფილა! — კოტეს
სახე ბოროტად მოედრია და თვალეზი
ბრაზით აუციმციმდა. — ისევ უპატრონოდ
ტოვებ საქონელს, არა? — გამოსცრა კბი-
ლებში, — ახლა მე ვიცი! ვნახოთ, ახლა
როგორღა იმართლებ თავს, ან ის ბებერი
ჭოფაკი თუ კიდევ გამოგესაჩინებდა? —
ცხენის შემობრუნება დააბიარა, მაგრამ ისევ
გადაიფიქრა, ლავამს მოხწია და სმენადა-
ძაბულმა, თითქოს რაღაც უხილავ ხმას
მიაყურადა, მზერაც უხილავ სივრცეს გაუშ-
ტერა. ბრტყელი, მწითური შუბლი ხან გა-
ეშლებოდა, ხან მოძრავი ნაოჭებით დაეკე-
ცებოდა. ბოლოს თითქოს იპოვა, რასაც
ეძებდა — ნაოჭები თანდათან დაულაგდა,
— რა თქმა უნდა, რასაკვირველია... — ჩა-
ილაპარაკა თავის კანტურით, — სადამომ-
დე ვერ დაბრუნდება, ვერ მოასწრებს, მაშა-
სადამე... — სახე უცხად რაღაც უცნაური
თვითმკაყოფილებით გაებადრა, — უნა-
გირზე მოუსვენრად აცმუკდა, — დიახ, დი-
ახ, ჰო, გაგიწყრა ღმერთი! — წამოიძახა
ხმამაღლა და ჯერით საფე ხურჯინაკიდე-
ბული ცხენი ბინისაკენ გააქენა.

• • •

ნოსრევანი ამჯერად მაშინდელივით დამ-
შრალი რიყით აღარ შესულა სოფელში, მა-
გრამ კოტეს საზღაპო და ეწო-კარმიდამოს
კი კვლავ ბუჩქნარითა და ბარდით დაბურუ-
ლი ღელის შხრიდან მოუარა. ღობესაც ძვე-
ლი სიფრთხილით მიადგა და ეწოში ფა-
რულად შეიჭვრიტა: ეწოში და აივანზე
მგელო არ ჩანდა, მაშასადამე, არც ლილი
იყო შინ.

— ნეტა, სად იქნება? — ჰკითხა თავის-
თავს და პასუხიც თვითონვე გასცა, — აღ-
ბათ, ზურგში, ამ საქმის დღეს სხვაგან
სად უნდა იყოს?

უკან იმავე გზით გაბრუნდა. კვლავ უნდა
ვევულ ბარდებქვეშ წელში მოღუნულმა გა-
იარა და თემშარის პირა ორღობეში გავი-
და. კოლმეურნეობას ზურგები სოფლის ბო-
ლოსა და ტალისპირაზე აქონდა. წასვლა თე-
მშარით ჯობდა, მოკლევ იყო და პირდა-
პირიც, მაგრამ ნოსრევანი ამ გზით არ წა-
სულა — ნაცნობებთან შეხვედრას მოერი-
და. გული ბოღმით აქონდა საფე, სახეზე
მკედრის ფერი ედო და არავისთან შეხვედ-
რა და გამოლაპარაკება არ უნდოდა. თემ-
შარის პირას მისული ისევ ხელმარცხნივ
შებრუნდა და სოფლის ბოლოსაკენ უკაცრი-
ელი ორღობეებით წავიდა.

მაგრამ დღეს ლილის მარტო ნოსრევანი
არ ეძებდა, მიეფარა თუ არა ჯვარედინი
ორღობის კუთხეს, თემშარაზე ქვევიდა:
არჩილის შავი „ვოლგაც“ გამოჩნდა, არ-
ჩილი მარტო იჯდა, მანქანა კოტეს საზ-
ღლის პირდაპირ, კაკლის ჩრდილში გააჩერა
და ორჯერ წყვეტილად დააყვირა, ცოტა
ხანს შეიცადა და შესამედ დააყვირა უფრო
გაგრძელებულად და გაბმით, თავიც უფრო
გამოყო და ფარდებდაშვებულ ფანჯრებსა
და აივანს მოლოდინით მიაჩერდა, მაგრამ
არც ფარდები შერხეულა და არც აივანზე
ვინმე გამოჩენილა. არჩილი მანქანიდან
ჩამოვიდა, ფეხით გაიარა ორღობე და
კუტკარის სახელური მოსინჯა — კარი ისევ
დაკეტილი დახვდა.

— კიდევ არ მოსულა, სად არის ამდენ
ხანს? — მხრები აიჩინა და უკმაყოფილო
სახით ისევ მანქანისაკენ წავიდა.

ნოსრევანმა სოფელი ჩაათავა, მოასფალ-
ტებული გზატკეცილი გადაჭრა და სოფლის
ბოლოს მომკიდ მინდორში გავიდა. მინდო-
რი მზის აღმურში ტკრცილებდა, ნაკვალი
მიწა თრთოდა და მტკრისა და ჩამწვარი
ნამკის სუნი უდიოდა. ქვევით, ტალის
მთელს სიგრძეზე გაწოლილი ლურჯ-მწვანე
ფერის ზურგები მოჩანდა. იქამდე შორი აღარ
იყო, მაგრამ აქ სხვა თავსატეხი გაუჩნდა:
მინდვრის დასაწყისშივე ყამირგზა იტოტე-
ბოდა და ზურგებისაკენ რამდენიმე შტოდ მი-
ემართებოდა, და ნოსრევანმა არ იცოდა,
რომელს გააკყოლოდა, რომელ მხარეს აქო-

ნდა ნაკვეთი ახალგაზრდულ ბრიგადას — მარჯენივ, მარცხენივ თუ შუაში?

კარგა ხანს იდგა გასაყართან ჩაფიქრებული, თოფზე დაყრდნობილი და მხერკა გზის ერთი ზოლიდან მეორეზე გადაქონდა. ალაღბედზე ვერ წაფიქროდა, რადგან შეიძლება გზაში ასცდნოდა. აქვე ისიც გაასენდა, რომ ლილი ზერებში მარტო არ იქნებოდა და ხალხში გამოჩნდა კი არ უნდოდა, სირცხვილი ისედაც ქენჯინდა, ეგონა, ჩემი შერცხვენა მთელმა სოფელმა იცისო და დამყირების ტლანჭი გრძნობა გულს მძალე ბალღამად ედებოდა. არც ის იყო საკვირველი, რომ ლილი დღეს სულაც არ ყოფილიყო სამუშაოდ, ვენახში საქმე ყოველთვის ხომ არ არის, მით უფრო ახლა, როცა მარცვალში თვალი უკვე შესულია. ანდა, ვინ იცის, იქნებ აღარც კი დადის მიწის ნივთიერებაში? თავმჯდომარის დანიშნული... განა კიდევ ეკადრება?

„თავმჯდომარის დანიშნული!“ — გაიმეორა გუნებაში და სირცხვილი უფრო მწვავედ იგრძნო. ახლა ყველაფერს ის ჯობდა, რომ ხელი ჩაექნია და აქაურობას შეუმჩნევლად გასცლოდა, ამასაც ცხადად გრძნობდა, მაგრამ თავს ვერაფრით ვერ ერეოდა, ბუნების ერთი დიდი სასწაულთაგანი ქალის სიყვარულიც არის, იგი ყოველთვის უბრალოდ მოდის, ხანდახან შეუმჩნევლად, მაგრამ მერე ყველაზე დიდი საკუთრება ხდება და როცა გეკარგავთ, თითქოს სიცოცხლესაც თან ვატანთ. კიდევ კარგი, გულში იმედივით მუდამ რჩება რაღაც, თორემ ამ ცეცხლს ალბათ კაცისეული ვერ მოინელებდა. ახლა ნოსრევანის გულშიც სწორედ ეს მაცდური შუქი ბეჭეტავდა და ლილის უნახავად წასვლა არაფრით არ შეეძლო. ეგონა, ნახვით რაღაც შეიცვლებოდა, მაგრამ სახელდობრ — რა, თვითონაც არ იცოდა.

„უნდა ვნახო, უსათუოდ უნდა ვნახო... დაეიჯერო, დავრწმუნდე...“

ბოლოს, კარგა ხნის ფიქრისა და განხილვის შემდეგ, უკან დაბრუნება და საღამომდე სახლის ახლომხლო დალოდება გადაწყვიტა. სადაც ან უნდა ყოფილიყო, სამუშაოზე თუ წახვან, საღამოს უსათუოდ შინ მოვიდოდა.

„ერთხელ ხომ მოვა... დავეცდები...“ დაეცდები დაეცდები დაეცდები“.

მაგრამ დაცდა აღარ დაჭირდა, შევიდა თუ არა ლილის ბაღის ბოლოს, დაბურულ ღელეში, ზვევიდან გოგობის ტარციალა ხმები და სიცილ-კისკისიც გაიგონა. კისკის-გღურტული რამდენსამე წამით მიწყდა. მერე უფრო ახლოდან გაისმა და ნოსრევანმა ლილის ხმა იცნო, ხმამ ეყვანივით გაიწკრიბა:

— იქნა, გოგობო, თორემ საცაა წვიმა დაუშვებს და დასველებს!

ნოსრევანმა ცას შეხედა, დღეს პირველად ასწია თავი მაღლა და შუა ცაზე წამომდგარი საავდრო ღრუბელიც პირველად დაინახა. ღრუბლის იქით გორის პირს მისული მზის მარათხებერ გატყორცნილი მზის სხივები მოჩანდა. სხივი თანდათან ქრებოდა, ღრუბელი კი — მკვრივი, მოძრავი, ტყვიისფერი და სამუქაროდ დაბრეშილი მქისედ, ქსიოტად მოიგრავებოდა და ცის სიღრურეს სულ უფრო მეტად ფარავდა. მზის გაგარდნას ბევრი აღარ აკლდა, უხმოდ, უჩინრად თითქოს სადღაც კიდევ ტაცუნობდა, დიდხანს აღარც წვიმა დაეყოვნებდა და, როგორც საფხულის ხანგრძლივი დარაიანობის შემდეგ, აგვისტო-სექტემბერში იცის ხოლმე, ეტყობოდა, გულხვავრივლადაც ჩამოღვრიდა. რა ეშველებათ გალაგანში გამომწყვედუელ ხბოებს?

— წვიმა საქონელს არ მოჰკლავს, ხოლო შიმშილს დილაშდე როგორმე გაუძლებენ.

ნოსრევანმა ეს სიტყვები ხმამაღლა თქვა, ბაღს გვერდიდან მოუარა, ჯალჯის ღობეზე გადახტა და რკინის გრესილი რიკულებიდან ეწოში შეიხედა. გული გამალეებით უცემდა. აი, გაიღება ჭიშკარი და... ისევ ნახავს... ნეტა, როგორ შეხვდება? რას ეტყვის? ან თვითონ რა უთხრას?

ჭიშკრის გარეთ ასევე მოელოდა ლილის არჩილიც. მართალია, ისეთივე გულისძგერით არა, მაგრამ არც ნაკლები მოუთმენლობით. აგვ, რამდენი ხანია, რაც დანიშნა, რაც თითზე სანიშნო ბეჭედი გაუკეთა, — მას შემდეგ თითქმის კვირა გავიდა და ერთხელ უბრალოდ სასუბროდაც უღარ შეხვდა. დაახლოების მაგიერ, რაც წვიმა, და-

ნიშნებს უსათუოდ უნდა მოპყროლიდა, ლილი უფრო დაშორდა, თითქოს გამოიცივალა, სხვა ადამიანად გარდაიქმნა და გაქსუვდა, გაგარეულდა. თვითონ ზომ არ ეკარებოდა და არჩილსაც ყველანაირად გზას უხლართავდა. არჩილის წინაშე არავითარ მოვალეობას არ გრძნობდა, არც რაიმე გრძნობა გააჩნდა და ჯერ ხეირიანად ვერც მდგომარეობაში გარკვეულიყო. იმ პირველმა, წუთიერმა გაბრუებამ იმავე დღეს გაუარა.

არჩილი ამას გრძნობდა და თავისი მდგომარეობა სერიოზულადაც აშფოთებდა სხვაც არა იყოს რა, ხალხისა სცხვენოდა: სოფელმა გაიგო, ხალხი ულოცავდა, თვითონ კი თამამად პასუხის გაცემაც არ შეეძლო, — მოსალოცს ვერაფერს ხედავდა. იმის შიშით, საქმე უარესად არ გაფუჭდესო, ვერც სმამალა რამეს ამბობდა. არადა, ასე ყოფნაც აღარ შეიძლებოდა. ბოლოს და ბოლოს, როდემდე? ერთხელ ზომ უნდა გაერკვია მდგომარეობა და თავისი კუთვნილი ადგილი დაეჭირა. ამას ხაერთო წესი მოითხოვდა და პატივმოყვარეობაც კარნახობდა. თვითონ რომ ვერაფერს გახდა, გასაჭირი გუშინ ლოლას შესჩივლა.

— დაუყვავე, მოეფერე, მიიჩვიე, ნელ-ნელა, თანდათანობით, — ურჩია ლოლამ, — საჩუქრები მიართვი, მაგრამ ცოტა ძალაც აჩვენე. ქალი, ზომ იცი... ჭიამაიას ჰგავს. მალა აცოცება უყვარს. თუ ერთი აცაცოცდა და კიხერზე დაგაჯდა, თავიც რომ მოიკლა, ვედარ ჩამოიყვან.

არჩილმა დაუჯერა და ეს დღეც სავანგებოდ ამისათვის გადადო. სამსახურის საქმეები გუშინვე მოითავა და დილას მზის ამოსვლისას მოაკითხა. უნდოდა, თბილისში ან სხვაგან სადმე წაყვანა, გაეტარებინა, გაერთო, საჩუქრები ეყიდა და თავიანთ საქმეზეც საფუძვლიანად მოლაპარაკებოდა. მაგრამ სად იყო ლილი? არც შინ, არც ვენახში, არც კლუბში და არც სკოლაში — სადაც კი შეიძლებოდა ყოფილიყო, არსად არ აღმოჩნდა. არჩილი უკვე ნამდვილად გაჯავრდა და იმ განზრახვით, საღამოს ხომ მაინც დაბრუნდებაო, საბოლოოდ იმანაც სახლთან მოცდა გადაწყვიტა. და აი, იდგა ქალაქისკართან მანქანის იქნა ახლა...

ჩქარ-ჩქარა ინაცვლებდა და ქველმეცხეებად დებს ატრიალებდა. ლილის ხმა რომ გაიგონა, პირზევითვე შებრუნდა და დამრეხილმა თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— მოდი ახლო, გაქვიტვიკებ მე შენ!

ლილი თავაწეული მოდიოდა, ცალ ხელში ყაპატოს მიმცრო კალათი ეჭირა, თავი წითელი სილაბანდით წაეკრა, და როგორც სჩვეოდა, მსუბუქად და აჩქარებით მოაბიჯებდა. სიარულში ტრელი კაბის ბოლო უფრიალებდა და თეთრი მუხლის თავები უწინდებოდა. გვერდით ენაგადმოგდებულ იქნა ლილი მოსდევდა.

— სადა ხარ, შენ, მთელი დღეა, დაგეძებ? — შორიდანვე შეაგება არჩილმა.

— ტყეში, მაყვალზე, — ლილი ახლოს მივიდა და კალათი გაუწოდა, — ნახე რა ტკბილია.

არჩილმა კალათს ზედ არ შეხედა.

— მერე, არ უნდა დამეკითხო?... ისიც ტყეში, მთელი დღით...

— რა მოხდა, მარტო ზომ არ ვიყავი, გოგოებმა მთხოვეს, გამოიარეს და უარს ზომ არ ვეტყობდი?

— შენ ახლა გოგოებთან საქმე აღარა გაქვს. დანიშნული ქალი ხარ და... გესმის? დანიშნული!

— ოჰ, დიდი ამბავი! — ლილიმ წარბები უკმაყოფილოდ შეყარა, — ამიტომ კარში აღარ გავიდე?

— კარში გახელას არავინ გიშლის, მაგრამ... ყველაფერს თავისი წესი აქვს. ჯერ მე უნდა დამეკითხო, უნდა მითხრა მაინც, იქნებ რა საქმე მაქვს?

— რა საქმე უნდა გქონდეს ისეთი, რომ... — კითხვა შეუბრუნა ლილიმ და თვითონაც მწყურალად შეხედა.

არჩილმა ნაძალადევედ გაიცინა.

— კარგი ახლა, გვეყოფა ჩხუბი, — უთხრა დაყვავებით და მანქანის კარი გამოადლო, — მოდი, დაჯე.

— რათა?

— წავიდეთ.

— სად?! — გაოცებით ჰკითხა ლილიმ. — სადაც, სადმე... გავიაროთ, გავისტორნოთ... სულერთი არ არის, შენ დაჯე და... გა... რა საქმე მაქვს?

— არა, ვერ წამოვალ. — თქვა მცირე ყოყმანის შემდეგ ლილიმ.

— რატომ?

— უკვე გვიანია.

— მერე, იყოს გვიანი, ჩემთან, ჩემს გვერდით... რა მნიშვნელობა აქვს?

— საცაა, წვიმაც დაუშვებს. აგე, მოდის კიდევ, — წვიმის მსხვილი წვეთები კაკლის ფოთლებს და მანქანის ზარფუშზე დროდადრო მართლაც ტკაცუნობდა.

— მანქანაში წვიმა არ ჩამოდის.

— თან დადღლილც ვარ.

— დაჯექი და დაისვენე. მე გატარებ, შენ დაისვენე.

— მაშიდა ელოც შეწუხდება. ახლა მაღე მოვა და... შინ რომ არ დავხვდეთ...

— გავეუაროთ და ვუთხრაო.

— არა, მაინც ვერ წამოვალ.

— კარგი ახლა, ნუ ჯიუტობ, მოდი, დაჯე, მოდი... ჰა, გულოდები.

ლილის მობეურდა ამდენი ჩიჩინი, თან მიზეზი რომ ვეღარაფერი გამოხასია. გულოც მოუვიდა და თავისდაუნებურად კაპახად წამოსცდა:

— ვერ წამოვალ-მეთქი, არ გესმის?

— ჰოდა, რატომ-მეთქი, რატომ?

— არ მინდა და იმიტომ. — უკვე პირდაპირ მიახალა ლილიმ.

— როგორ, არ გინდა? მე მოვედი. გუბნები და... — არჩილსაც გაუმალდა ჰმა და სახეზე წყენაც ისევ დაეტყო. მაგრამ ამ დროს ზევიდან წყაროზე მიმავალი ხელკოკიანი დედაკაცები გამოჩნდნენ. ლილის გვერდით დაყუცული მურა ნაგაზიც საეჭვოდ აიქიჩრა და არჩილმა ისევ დათმობა და თავშეკავება ამჯობინა. — კარგი... ზედალ გნახე, — უთხრა წინარად და მანქანაში ჩაჯდა. — შინ იყავი, გესმის. არსად წახვიდე! — კარი ძლიერად მიიჯახუნა და მანქანა გააქროლა.

ლილიმ კუტკარს საკეტის ჭრილში გასაღები გაუყარა, გადაატრიალა და ეზოში ბუნდუნით შევიდა. — თბ, გამომჩინდა: მბრძანებელი! დიას, სწორედ, სახლიდან ფეხს აღარ გავდგამ. — კაკლის ძირას ძელკასმზე ჩამოჯდა, სწორედ იქ, სადაც ამას წინათ სარცხის ტაშტი ედგა, მაყე-

ლით სახეე კალათიც გვერდით მოიდგა, ხელები მუხლებზე დაილაგა და მარჯვენა ხელის უსახელო თითზე წამოცმულ სანიშნო ბეჭედს ირონიული დიმილით დააშტერდა: — ჰმ, დანიშნული!..

ნოსრვევანი ჯერ ისევ ღობის გარეთ იდგა, ბალიდან ეზოში შემოსახვლელ რკინის ვიწრო კართან და ლილის რიკულუბიდან უყურებდა. ლილისა და არჩილის საუბარი არ გაუგონია — გლავენის გარედან ხმა იქამდე ვერ აღწევდა და. რა თქმა უნდა, არც მათი შეხვედრა გაუგია. მაგრამ უკუნებობა ლილის ეზოში შემოსვლისთანავე შეატყყო. შორიდან საჭორწინო ბეჭედიც დაუნახა და ლილის დანიშვნა საბოლოოდ ირწმუნა. ერთი პირობა ისევ ურუმრად გაცლა დააპირა, მაგრამ გულმა ახლაც უმტყუნა.

ნოსრვევანის მოსვლა პირველმა ისევ მგელომ შეიტყო და კუდის ქიკინით შეეგება. ლილიმ ძალიან გვიან დანიახა მისკენ გაუბედავად მიმავალი ნოსრვევანი, ბეჭდიანი მარჯვენა ხელი იმეე წამს ზურგსუკან დამალა და ფეხზე წამოხტა.

— ნოსრვევან... შენ აქ... საიდან მოხვედი?.. რად მოხვედი?

ნოსრვევანი შორიასლო ჩამოდგა და ლილის ნაღველიანი მზერა მიაპყრო. ხმის ამოღება კარგა ხანს ვერ შესძლო, ღრმად და აქვარებით სუნთქავდა, თითქოს ფეხზე დღომაც უჭირდა, ცალი ხელით თოფს ეჭრდნობოდა, მაგრამ მაინც შესამჩნევად ირზვიდა. ლილიმ კითხვა გაუმეორა:

— ჰა, რაღად მოხვედი?

— მივედი, რომ... მოგილოცო, — როჯორც უნა, ამოთქვა ნოსრვევანმა ენის ბორობით და თვალები დახარა, — რომ გაბეჭდნიერება მოგილოცო...

— ნუ, ნუ მეუბნები, — შეაწყვეტინა ლილიმ მუდარით, — გუხუწები, ნუ მეუბნები... ნუ დამცინი.

— არ დაგცინი, ლილი... არც დაგცინი და არც გამტყუნებ, ესე იგი, არ გასაყვედურობ... ალბათ, ასე გიჯობდა. რა თქმა უნდა... სიმდიდრე, უზრუნველი ცხოვრება, სახელი, პატივი... იქ, სფეროებში...

ლილის ტირილი მოერია: — ნუ-მეთქი, ნუ! ნუ ამბობ მაგას არც

მიფიქრია... არა, გეფიცები, არასოდეს!
— მე არც გგვითხები, სულერთია, რა იქნება ან როგორ იფიქრე, მოსახდენი უკვე მოხდა და ამაზე ლაპარაკს ახლა არავითარი აზრი აღარ აქვს. რაც იყო, იყო... ოღონდ ბედნიერი იყავი... დამიჯერე, გულთ მინდა, ბედნიერი იყო. მშვიდობით, ლილი, — ერთი ნაბიჯი კიდევ გადადგა და ხელი გაუწოდა.

ლილიმ ზურგსუკან ამოფარებული მარჯვენა ხელი დაუფიქრებლად გამოშალა. ორივეს თვალში მოსვდა ბეჭედი, ოქროს ცივმა, გლუ ანარეკლმა ორივეს თვალბეჭედი ელვის რკალივით გაიფლვა და ერთმანეთისაკენ გაწვდილი ხელები უმაღლესი უკანვე წაიღეს. ნოსრევანი სწრაფად შებრუნდა, ლილი უდონოდ დაეშვა სკამზე და გამშრალი უმეტყველო მხერვა ანჯამებზე აქანავეულ ბაღში შესასვლელ კარს მიაყინა.

— არა, ნოსრე, არა, — თქვა ნელი ჩურჩულით, — მე არა, არ მინდა... მე მხოლოდ შენ მიყვარხარ, მხოლოდ შენ... მამას სურს ასე, მან ბევრი რამ დასთმო ჩემი გულისთვის, ბევრი რამ შემომწირა და უფლება არა მაქვს, არ დავემორჩილო. რა ვქნა, არ მინდა, მაგრამ რა ვქნა... ო, ღმერთო, რა უბედური ვარ! — ხელები ხახუზე აიფარა, თავი მუხლებში ჩარგო და უხმოდ აქვითინდა.

იმავ წამს ცამ ძლიერად დაიჭქქა, ღრუბლის ტყვიისფერ ბინდში ელვა თვალისმომკრულად გაიკლანა და კაკლის ფოთლებზე მოხშირებული წვიმის მსხვილი წვეთები ატყლანუნდა.

9.

— რა დამხედება აქ, ან დამხედება რამე თუ აღარაფერი? — აი კითხვა, რომელიც ნოსრევანს ციხეკოროს დანახვისთანავე გაუჩნდა. ჭერ კიდევ კარგად გათენებული არ იყო, მაგრამ მოწმენდილი ცის მოლილისფრო ფონზე წვიმით გადარეცხილი ციხე-გალავანი ლამაზად და უკვე გამოკვეთილად წამომართულიყო. წვიმას ბერძნები და ფერდობებიც გადაესხვაფერებინა — ნაგავლენი მტვერი და ნაადრევად შეპარული სიყვითლე მთლიანად გადაერეცხა და ნორჩი სიმწვანე გაემიშვლე-

ბინა. თვითონ ცაც პირდაპირად მიხედდა და შვის ამოსვლის წინა წუთებში მაცდურად და შემპარავად ილიმებოდა. მაგრამ რის მაქნისია სილამაზე, როცა გულზე ტყვიასავით მიიმე ნაღველი გაწევს და შინარევი მოლოდინი თავზე ავებედითი ყორანივით დაგჩხუბავს:

— რა დაგხედება იქ? რა დაგხედება?... რა დაგხედება?..

არაფერიც არ დახედრია! ქარიშხალს კარის საღობი ფიჩხიც პირწინდად აეხვეტა, ზოგი შეგნით, გალავნის კუთხეებში მიეყარა, ზოგი გარეთ გამოეტანა და დაფერდებაზე მიმოფანტა. არა, წუხანდელ ქარდელგმას მართლაც არაფერი გაუძლებდა. ისიც საკვირველია, რომ ციხე-გალავანი გადარჩა, რომ არ მოგლიჯა და დაფერდებაზე გადაყრილ ფიჩხს არ მიაყოლა. მაინც რა იყო წუხანდელი ღამე, ჰა? თითქოს ცხადი არც იყო, უფრო სიზმარს ჰგავდა და ხსოვნასაც სიზმარული ზმანებასავით შემორჩა. მთიდან წამოსული წვიმის პირველი ფარდა ნოსრევანს სოფლის პირას, აღმართის დასაწყისშივე შეეგება, მაგრამ სანამ დღის ნათელი იღვა, კიდევ არა უშავდა რა, მართალია, ორ ნაბიჯზე არაფერი ჩანდა და ჩქვებიც წამდაწუმ წყლით ვესებოდა, მაგრამ ასე თუ ისე, სიარული მაინც შეიძლებოდა, მერე კი, როცა ჩამოხვლდა და ღვართქაფს დელგმაც დაერთო, ფეხის წინ გადადგმა და სიბნელეში გზის გაგნებაც გაჭირდა. დროდადრო წვიმის ქსელით გაბლანდულ ტყეში ელვის შუქი ჩამოიჭრებოდა და გზასავალს წამით გაახინათლებდა. ნოსრევანი მიმართულებას გაივრანულებდა და რამდენიმე ნაბიჯს გადადგამდა. ბოლოს ესეც შეუძლებელი გახდა. ფერდობზე ატყლილი ღვარები წამოვიდა, მიწა აატალახა და ფეხს მოსაკიდებელი გამოაცალა. ჩქვების გადაგლეხებული რეზინის ლანჩა წარამარა სხლტებოდა და წინ წასვლის მაგიერ უკან მიაქანებდა. ნოსრევანი წონასწორობის შენარჩუნებას მუდამ ვერ ახერხებდა — ან ხეს მიასკდებოდა, ან ფეხში ნალექი წამოედებოდა, ტანს ვეღარ დაიჭერდა და ტალახში

ზღართანს მოადენდა. მოძრაობას მხარზე ნაკიდები თოფიც უშლიდა. დაცურებული ორჯერ ხრამშიც გადავიარდა. ხრამიდან ამოსვლა პირველად ისერიგად არ გასჭირვებია, მეორედ კი, დეღე წვიმის წყლით ყოფილიყო სახე და დახრჩობას ბეწვზე გადარჩა. გაჭირვებით ამოათრია უჩინარი, მღვრიე მორვეიდან უიშისოდაც გალუმპულ-დამძიმებული ტანსაცმელი, ღელის დამრეც კიდურსაც იდაყვებითა და მუხლებით გადმოფოფხდა. დაილალა, დაიქანცა და გულიც შეუშინდა. გახლებულ სტიქიასთან ბრძოლა მართლაც საშიში იყო, თავისი თავი უცბად ძალიან უსუსურად მოეჩვენა, თითქოს პაწაწინა, უღონო მწერი იყო და გამძვინვარებული გოლიათის ფეხქვეშ უმწეოდ ფართხალბოდა. არა, სიარული უკვე აღარ შეიძლებოდა, უფრო სწორედ, თვითონ აღარ შეეძლო, არც აზრი ჰქონდა, ამასაც ახლავა მიხვდა. მოსახდენი ალბათ უკვე მოსდებოდა და ადგილამდე კიდევაც რომ მიედწია, ამ კუნაბეტ ღამეში წამხდარ საქმეს მაინც ვეღარაფერს უშველიდა. იმისიც მადლობელი უნდა ყოფილიყო, თუ თვითონ ცოცხლად და უვნებლად გადარჩებოდა.

ელვის შუქზე გვერდით მდგარი ტან-მსხვილი წიფელი დალანდა. ხელის ცეცებით გადააბიჯა ფესვებზე, ჩქქმის ქუსლებით დამბალ მიწაში ფეხის საყრდენები ჩაქეძა, მერე ჩქქმები გაიხადა და წყალი წამოდვარა, თავზე მოკლე საწვიმარი წამოიფარა, ჩქქმები ქვეშ ამოიწყო, ხის ძირას ჩამოჴდა და თოფი კალთაში ჩაიდო.

დაკლების მაგიერ წვიმა თითქოს უფრო მატულობდა. ნოსრევანი მჭიდროდ გვეროდა ხეს ზურგით და საწვიმარსაც საგულდაგულოდ იტყუებოდა, მაგრამ არაფერი შველოდა. ტოტებიდან მონაწერი წყალი ჭავლ-ჭავლად ეფრქვეოდა თავზე, მხრებზე, მუხლებზე, ეღვრებოდა კისერზე და ზურგსა და იღლიებში თქრიალით გასდიოდა. ქარი ღმუოდა, ცა ყფდა, ტყე ბოპოქრობდა, მუხი გრგვინავდა, ელვის კლაკნილი ზოლი ცას თითქოს შუა აპობდა — გაიშხივლებდა ერთი ნა-

პირიდან მეორემდე, ფოთლებზე დაკრული წვიმის ღვარებს წამით გამოაჩენდა, ცეცხლის კუდს სადღაც დასალოიერში მოიქნევდა და ტყვეც კვლავ ჯოჯოხეთურ წყვილადში ჩაიძირებოდა.

ასე გაგრძელდა დიდხანს, დიდხანს, მერე ქარ-დეღემა მიწყნარდა და უცბად წვიმაც შეწყდა, ისე უცბად, როგორც დიდ ნიაღვრობისას იცის ხოლმე. ღრუბელმა ერთხამად ჩამოიბერტყა უბე-კალთა, თვითონაც ხუთა კენწეროებზე ჩამოიძენდა და ტოტებშირის მელნისფერი ცა და ქიქტიკა ვარსკვლავები გამოჩნდა. თანდათან ტყვე გასინათლდა, ნოსრევანი წამოდგა, დახუთულ-დაბუხული კუნთ-სახსრები ამომრავა, მუხლებში გაიშალა, სველი წინდები დაწურა, ფეხთ ჩაიცვა და აღმართს გულ-დამძიმებული შეუჴვა.

ნუგეზად ისლა ჰქონდა, რომ მწყემსები საქონელს უპატრონოდ არ დატოვებდნენ, რაკი საღამოს თვითონ არ გამოჩნდა, საქონელი ბინაში აღარ მირეკა, უსათუოდ მიაკითხავდნენ, იპოვიდნენ და დააბინავებდნენ. ეს იყო ერთადერთი და უკანასკნელი იმედი, ამავე იმედით მიაბიჯებდა ახლა ბინისაკენაც, მაგრამ იმედი ერთია და სინამდვილე მეორე. ვინ იცის, რა მოხდა წუხელ, რას ეტყვიან მწყემსები, რა ამბავს დაახვედრებენ.

უნაგირა მწვერვალს მზის პირველი სხივი დაეცა, პარვით, ცახცახით ჩამოცოცდა ქვევით და ფოთლებსა და ბალახებზე მთელმხარე ნაში გამოაღვიძა. საიდანაც თეთრი ნისლის ფაფუკი ფთილაც გამოძერა, მსუბუქად გაცურდა ტყის თავზე და გაქრა. მალე მზის სხივი ტყესაც გაემა, ტოტებში თავმეფარებულმა ჩიტებმა ჩვეული ხალისით შეიფრთხილეს. გადაეძრახნენ ერთმანეთს და მზის ღიმღის უზრუნველი სტვენა-ჭიკიკით შევეგებნენ.

— ნეტავი, თქვენ, რომ არაფერი გაწუხებთ...

რომ სცოდნოდა, რა მოხდა წუხელ, იმდენად აღარ შეწუხდებოდა. წინასწარვე ეცოდინებოდა, რაც მოელოდა და გულს ერთზე დააყენებდა — გარდევალს ვერსად წაუსვალ, ახლა კი უფრო ბრმას ჰგა-

ვდა, უშტარს და უსინათლოს, რომელსაც უკან დასახვევი ყველა გზა-საოტი მოჭრილი აქვს და უნდა თუ არა, მხოლოდ წინ უნდა წავიდეს, მაგრამ არ იცის, რა მოვლის იქ, სწორი მინდორი თუ უძირო უფსკრული და ყოველი ფეხის გადაჯგმა შიმის ძრწოლას ქვევრის.

ბოსლის დანახვამ შიში გაუორკვეა. აგე, მწყემსებიც: თედოს და პაპა ქორიას საწველელები უჭირავთ ხელში და ბაკისაკენ მიდიან. ჩოფურიც მათ შეუერთდა, იოთამი კოცონთან დგას და ხელებს იმრობს... ილო სადღაა? არც ძია კოტეს თეთრი ცხენი ჩანს. ნეტა, ის მაინც არ დახვედებოდეს აქ და ცეცხლზე ნავთს არ დაუხსამდეს...

რას ეტყვიან, რა ამბავს დაახვედრებენ?...

— ნოსრეგან, ბიჭო, შენა ხარ? ცოცხალი ხარ? მადლობა ღმერთს!

იოთამის ხმა... აგე, მგონი ჩოფური, თედო და პაპა ქორიაც მობრუნდნენ... ილო შიგნით ყოფილა...

— ნოსრეგანია?

— ჰო, ის არი.

— ქე-ქე, რას დამგვანებია!

— ჰო, უცბად ვერც მე ვიცანი.

ეს ისევ იოთამმა თქვა. ყველანი კიდურზე გადმოქუჩდნენ და გაკვირვებით ჩამოაყურებენ. მართლაც ძნელი საცნობი იყო, თავისი თავისათვის რომ შეეხედა, თვითონაც ვეღარ იცნობდა. შავი თმა თავქვე ჩამოშლოდა და შუბლსა და ყურებზე კეჭა-კეჭა მისწებებოდა. გაფერმკრთალებული, გაცრეცილი, თავით ფეხებამდე გალუმპული და ტალახში ამოგანგლული დიდი ხნის ნათრევსა და ზეწურად ჩამოტყავებულს ჰგავდა. სიარულიც დამბლადაკემულს მიუგავდა. ისევ იყო გალახული, რომ ცნობა სათაფნო ძალს აღმასასაც კი გაუჭირდა.

— ძველებურად ნელი წკმუტუნით აღარ გახახუნებია ფეხებზე, შორიანლო ჩამოდგა და იჭვნულად დაამტერდა.

— მადლობა ღმერთს, გადარჩენილხარ. ჩვენ კი შენი ჯავრით ღამე თვთრად გავათენეთ... ვიფიქრეთ... რა არ ვიფიქრეთ... მაინც სად იყავი, სად გაათიე ეს წილი ღამე?

დაიცა, ძია იოთამ, რა დროს ამბის კითხვა და ლოცვა-კურთხევაა, თავის საწუნარზე უთხარი რამე, ერთი სიტყვა მაინც, ერთადერთი, თორემ გული ღამის შუაზე გაუსკდეს. უთხარი, შენი ჭირიმე, ჩქარა უთხარი, რა ქნა საქონელმა, მთლიანად დაიღუპა თუ კიდევ რამე გადარჩა?

იოთამის ხმა თითქოს საიდანღაც შორიდან მოისმა:

— ნაწილი აი, აქ არიან, ბაკში. დანარჩენებიც მოიხელებიან...

აჰა, მაშ გული ტყუილად არ უშფოთავდა... დანარჩენებიც მოიხელებიანო, მართლა იმედი აქვს იოთამს თუ ამას ისე, დასამშვიდებლად ვუბნება? ან რამდენია ეგ ნაწილი და რამდენილა დარჩა ველზე?

— თავსხმა რომ წამოვიდა და აღარ გამოჩნდი, — იოთამის ხმა კვლავ ყრუდ ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ისმოდა, — ვიფიქრეთ, მარტოს გაუჭირდებაო და წამოვედით... გეძახეთ, გიკვილეთ, გიჭყვილეთ... სამოცამდე მოვარგოვეთ... მერე დაღამდა, უკუნი ჩამოწვა...

მაშასადამე, გალაგნიდან ქარიშხლის დაწყებისთანავე გამოყრილან, — დაასკვნა გულში და ბაკისაკენ გაუბედავად წავიდა — უჭირდა სამწყსოს დანახვა. ხბოები მართლაც საბრალო დასანახავეები იყვნენ, დაობლებულებს ჰგავდნენ, თითქოს ამ ერთ ღამეში მათაც რაღაც დიდი ტანჯვა და მწუხარება გამოეელოთ, თითქოს გრძნობდნენ თავიანთ დანაკლისს და ატკრეცილები დიდრონ, გულბერყვილო თვლებს ნაღვლიანად აშტერებდნენ. რატომ უყურებენ ასე? ნუთუ ამ უკუთ, უსუსურმა არსებებმაც გაიგეს პატრონის დანაშაული? მაშ რა არის ეს ხანგრძლივი, დაკინებული მზერა, თუ არა უტყვი და უთქმელი საყვედური?

გულმა მეტის ატანა ვეღარ შესძლო საკუთარი დანაშაულის გრძნობა და პირუტყვის სიბრალული ერთად დააწვა და ტირილი მოერია. სწრაფად შემობრუნდა, — წავალ. — თქვა ჯიუტად, და ღაწვებზე ჩამოგორებული ცრემლის კურცხლები მალულად მოიწმინდა, — ახლავე წავალ, მთელ მთა-ბარს თაფილი თა... ან ვიპო-

ვი, ან თვითონაც თან გადავყვები.

მწყემსები აქეთ-იქიდან ამოუდგნენ და დამშვიდება დაუწყეს:

— დაწყნარდი, ბიჭო, რას შერებდი... სიცრუეზელია... ნუ გეშინია. მოიხელებიან, გამაოჩნდებიან... ამაზე უარესიც გეინახავს... დაწყნარდი, დამშვიდდი...

ნოსრევეანს არაფრის გაგონება არ სურდა, არც გაემტყუნებოდა: ორ ჯაყვს კაცი კიდევ როგორმე გაუძლებს, თუ ერთი მეორეს გამორიცხავს ან ჭარბობს და აბათილებს. მაგრამ როცა ორივე თანაბარია და ერთმანეთს აფხებენ — ამას ქვის გულიც ვერ გადაიტანს. ცრემლი უკვე თქრიალით ხდიოდა ლოყებზე, მაგრამ აღარ მალავდა. — არ მინდა, არ მინდა... ნუ მეუბნებით! — გაიძახოდა კბილების კრაჭუნით, მწყემსებს ხელის გაკერით იცილებდა, ფეხზე მდგარი იხდიდა სველ ტანსაცმელს და აქეთ-იქით ისროდა, — არ მინდა... სიცოცხლეც აღარ მინდა!..

პაპა ქორიამ მწყემსები გამოთარიადა, თვითონაც აცალა, ხანამ ტანსაცმელს გამოიცვლიდა და ცოტა მაინც დამშვიდდებოდა. მერე წინ ჩამოუდგა, ხელები მხრებზე ჩამოაწყობდა და თავისებური ნელი ტუქსავით უთხრა:

— რა გატირებს, ვაჟაკი არა ხარ? წამხლად საქმეს ტირილით რას უშველი... ნუ გეშინია, ამდენი საქონელი ასე ერთბაშად უკვალოდ არ გაქრება. უპატრონო ხომ არ არის, პატრონი ჰყავს — ხალხი, სოფელი... ხალხი არ დაკარგავს... შენ აი ამათ მიხედვ, კოტე უკვე წასულია, უთენია წავიდა, ჩვენც წავალთ, აი ფურებს დაწვევლავთ და ერთ-ერთი წავალთ.

— ჰო, წავალთ, — ჩაურთო იოთამმა, — მე თვითონ წავალ. იოთამს და პაპა ქორიას სხვებმაც მხარი აუბეს:

— წავალთ და ვიპოვით კიდევ. მართლა ისე კი არ არის რომ...

— საქონელი ვის არ დაჰკარგვია...

— ჯერ ვნახოთ, მოვძებნოთ, იქნებ სულაც აქვე არიან?

— ჰო, ჯერ ხომ არ ვიცი, არ გაგვიც...

— სხვა ფერმებშიც მოვიკითხოთ, ხალხს შევატყობინოთ, ამდენი საქონელი მართლაც უკვალ-უგერსოდ როგორ დაიკარგება?

— მარტო ხომ არა ხარ, აქა ვართ, გვერდში ვიდგევართ.

— ნუ წუხდები...

— ნუ გეშინია...

— ჰოდა, ვერე — უთხრა საბოლოოდ პაპა ქორიამ და ხელით ბოსლისკენ უბიძგა. — ჩაიდე საგსალი, აილე ჯოხი და გამოუშვი. მშინერები არიან, ცოდაო ეტყობა, გუშინაც მაძღრისად ვერ მოუძოვიათ.

ნოსრევეანს უფროსების რჩევა ემართლა და დამორჩილდა, მაგრამ როდის გამოუშვა განახევრებული თუ გამესამედებული სამწყობო ბაკიდან, როდის გამოიარა ტყეში გაჭრილი ველის ვიწრო ზოლი და გამოვიდა აქ, ციხეგორში, ან როდის გადაიხარა მზე და გადასცდა საშუაღლოს, არაფერი გაუგია. გონება დახშული ჰქონდა, მესხიერება გამოთიშული, არც თვალი, არც სმენა და გულისყური თავის ირგვლივ არაფერს აღარ ანაწევრებდა. ბგერებისა და საგანთა ცალკეული გამოსახულებანი თითქოს გაქრა და ერთ მთლიან უფერულ და უკიდვანო სივრცეში გაითქვიფა, რომელიც თავიდან ბოლომდე გაუგებრობითა და საიდუმლოებით იყო მოცული. გაუგებრობა უფრო გაიზარდა მას შემდეგ, როცა ციხეგორში კოტე და იოთამი ამოვიდნენ. ჯერ იოთამი მოვიდა, მერე ქვევიდან კოტეს თეთრი ცხენიც გამოჩნდა. ცხენი ნარბენალი ჩანდა — მთლიანად ოფლში იყო გადაკარული და ნესტობებაბერილი მძიმედ და აჩქარებით ქმინავდა. შუბლსა და საფეთქლებზე კოტესაც ოფლი დასდებოდა.

— არაფერია? — შეაგება კითხვა შორიდანვე იოთამმა.

— აპა, — პაპა, ტაჭანება არსად ჩანს, — კოტე ცხენიდან ჩამოხდა, ცხენს საბუღი დაუგრძელა და ცხენისახატვით ოფლიანი შუბლი მოიწმინდა, — არც გეში, არც ნაკვალავი! მომიჯნე ფერმები სულ დავიარე, მერე აქ, ზევსურების სოფელშიც ჩავვედი, მაგრამ... რა დაგიკარგავს, რას უძ...

— მნახველი მაინც არავინა ჩანს?

— გაგონილა, კაცი არ არის, ერთი კაცი.

— საკვირველია, საოცარია, — იოთამმა ხელები გაშალა და თავი უმწუროდ გადახარ-გადმოხარა, — სად გაქრნენ ასე უკვალოდ, მიწამ ჩაყლაპა, თუ ცაში? თითქმის ყველა გზა-ბილიკი მოვსინჯე, ყველა დღე, გასასვლელ-გამოსასვლელი ვნახე, მაგრამ, შენი არ იყოს, რა დაგიკარგავს, რას ეძებ, — ერთი ხანიშო ვერსად ვერაფერი ვპოვე.

— საით ეძებ? — ჰკითხა უცებ კოტემ.

— შორს არ ვყოფილვარ, ჯერ აქვე, ახლო-მახლო ვიარე. ახლა ქვევითაც მოვითვალეებ, აი, რიყის პირას ბარდნარიანი ღრანტეები რომ არის...

— წყლის ნაყვია, — უკმაყოფილოდ შეაწყვეტინა კოტემ, — ახლა საქონელს ტყეში ვილა მალავს. შეყრიდნენ მანქანებზე და... ვინ იცის, საით გაუყვნეს გზას.

— ვითომ ქურდების გარეკილი იქნება? — ეჭვი გამოთქვა იოთამმა.

— აბა, მაშ, ვისი? — დაღრჯით თქვა კოტემ, — და საკმაოდ გაჭინილებიც ჩანან. ისეთი ამინდი შეურჩიეს, რომ... წვიმა-ნივლიანი სამანქანე გზამდე ყოველგვარ ნაკვალევს წაშლიდა და... მაგრამ არ შერჩებათ, — დაუმატა მცირე ხნის შემდეგ და თავი მუქარით ჩაიქნია, — ჩვენი მილიცია ახლა ისეთი ძლიერია, რომ ქურდი და ყარალი, აქ კი არა, ზედაპირზე, ქვესკნელშიც ვერ დაემალება. მაშ, მალე იპოვნინ და გაბაწრავენ.

გადარჩენილი სხობები მუხების ჩრდილში იყვნენ თავმოყრილი, ნოსრეგანიც იქვე იდგა. კოტემ ხელი დაუქნია, ნოსრეგანი ფეხტებით მივიდა და თავდახრილი შორიასლო დაუდგა. იგი კოტესაგან ერთ ვაი-უშეველებელს მოელოდა — ლანძღვას, გაკიცხვას, მუქარას, ჩხუბსა და აურზაურს, მაგრამ, მისდგასაოცრად, კოტემ არა თუ არ გაკიცხა, პირიქით, სრული თანაგრძობითა და, როგორც თვითონ მოგონებდა, თითქოს ქმარბიური მხარდაჭერითაც კი ანუ-ბეშა:

— რა თავბირი ჩამოგტირის, ბიჭო?

რა ვუყოთ, მოხდა-მოხდა, ახლა თავებს ხომ არ დავიხოცავთ? ჩვენ ჩვენი ვცადოთ. აი, ახლა ჩავალ, შევატყობინებ გამგეობას, მილიციას და... აკი ვამბობ, ჩვენს მილიციას ქურდი კი არა, ქვესკნელის ჭინკაც ვერსად წაუუვა-მეთქი. ჰოდა, ვერც წაუუვა. — ცხენს მოსწია, მოსართავები მოუსინჯა და დაუმატა, — ბოლოს და ბოლოს, მარცხი შეგემთხვა, ბოროტმოქმედება ხომ არ ჩაგიდენია?... ამინდი, სტიქია... ხანდახან ქალაქებსაც კი ანგრევს... რას იხამ.

— მაშ, რა ჯენა, აღარ ჩავიდე ქვევითა? — ჰკითხა იოთამმა.

— რა თქმა უნდა, არა, — აჩქარებით მიუგო კოტემ, — ტყეში ძებნა უაზრო დროის კარგავა. შენ ფერმას მიხედე, კიდევ არაფერი მოხდეს. ამ საქმეს მეც ვყოფი.

კოტე ცხენზე შეჯდა და საცალფეხო ბილიკით სოფლისაკენ წავიდა, იოთამიც წავიდა, ნოსრეგანი ისევ მარტო დარჩა. წელან კოტეს ნათქვამმა ოდნავ გაამსწევა, მაგრამ კარგად რომ ჩაუკვირდა, სანუგეშო იმდენი ველარაფერი ჰპოვა. თუ ხბობი მართლა ქურდების გარეკილი იქნებოდა, პოვნის იმედიც ნაკლებადლა უნდა ჰქონოდა. ან სულ აღარ რჩებოდა. განა ასეთი აღვილია დაოსტატებული ქურდის პოვნა და მიგნება? მაშინ თვითონ რაღა მოელოს? რა თქმა უნდა, დაიჭურენ, სულერთია, მისი ბრალით მოხდა თუ ამინდის მიზეზით, ამდენ ზარალს მაინც არავინ არ ამატიებს — არც ხალხი და არც კანონი.

იმედის ის პაწია ნასახიც, რაც აქამდე გულს კიდევ აცოცხლებდა, მთლიანად გაუქრა, მაგრამ წუხილი ზედმეტად აღარ უგრძენია. გულის ყოველი უჯრედი, თვით სულ მცირეც კი, სისხლის ყოველი წვეთი ბოლომდე გაქდნითილი იყო წუხილით და მეტის განცდა აღარ შეეძლო. ნეტა ჩქარა მაინც დაღამდებოდეს და გათენდებოდეს, იქნებ სვალინდელ დილას, სვალინდელ დღეს რაღა ახალი გამოეჩინა, მოეტანა და ამ მღერე მორეგვით შეგუბებულ გაუგებრობას რომელიმე მხარეს გზა გახსნოდა, მაგრამ რომ აღარც დაემდებოდა? აგე, ჩიტები როგორ სტვენენ, — ყინნად და

გულარსებინად, თითქოს დაღამებას აღარასოდეს აპირებდეს, თითქოს ჯიბრზე მზეც ერთ ადგილზე გაიყინა. რა ხანია, გადასცდა საშუადღოს, უკვე გორის შიშველ ზურგსაც მიჯარდა, მაგრამ ჩასვლას რატომღაც აგვიანებს, ჯერ ისევ ფხიზლად აჭყეტავს მოღლილ თვალებს და თავისსავე სხივთა ბაღდემი განხლართული წითლად მოგოზგიზე ღრუბლის სარეველზე ზანტად და ნებიერად იზმორება.

კოლმეურნეობის კლუბ-კანტორის ეზო-კარმიდამოში არაფერს ნანდა, თვით შენობაც დაცარიელებულს ჰგავდა, მხოლოდ ბუღალტერიიდან ისმოდა საანგარიშოს ჩაბკუნი და აივნის ზედა კუთხეში შეგხალათიანი დამლაგებელი დედაკაცი თვლემდა. კოტემ ცხენი ჭიშკარს გარეთ დააბა, სწრაფად აირბინა ბეტონის ფართო კიბე და პირდაპირ არჩილის კაბინეტს მიადგა.

ბედად არჩილი ადგილზე დახვდა — გრძელმისადგმელიან, ოვალურ შავიდასთან იჯდა და იდაყვზე ჩამოყრდნობილი „საქართველოს სოფლის მეურნეობის“ ახალ ნომერს კითხულობდა. ფარდებდაშვებულ, მოზრდილ კაბინეტში სანახევროდ ბნელოდა და დამამშვიდებელი სიმყუდროვე იდგა. არჩილი კოტეს, როგორც უკვე სიმანრს, ფეხზე ადგომით შეეგება და სკამიც თავისი ხელით გამოუწვია. კოტე დაჯდა.

— აბა, როგორ, შენ და შენი ფერმა? — არჩილმა ოდნავ გაიღიმა და ჭურნალი გვერდზე გადადო — ძალიან გაცი-ჭირდათ წუხელა?

- ოჰ ნუღა იტყვი!
- რა ამინდი იყო, ბა?
- ხაშინელი, პირდაპირ წარღვნა იყო, მეორმოსვლა.
- კიდევ მადლობა ღმერთს სეტყვა არ მოჰყვა.
- აბა, აბა, დავიდუკებოდით.
- იქ, ალბათ, უარესი იყო?
- რა თქმა უნდა, მთაში... მთა... ხომ იცი.
- მაინც როგორ გადარჩით, რამე ხომ არ მოხდა?

— მოსდა და, ისე? — კოტემ ჩაიკიცხა კოტემ და გულისტკივილითა და ოხვრით ხბობების დაკარგვა გაუმელავნა.

— ოთხმოცდაცხრა სული?! — არჩილი გველნაკებნივით წამოიჭრა სკამიდან და კოტეს შინაშამდგარი თვალებით მიაშტერდა, — ხუმრობ, თუ?..

— რა ღროს ხუმრობაა, ლამის თავი ჩამოვიზნრო.

არჩილმა ფერი დაკარგა, ღუნედ ჩაეშვა სავარძელში და ხანგრძლივად შეკავებულ სუნთქვას ჩუმი ოხვრა ამოაყოლა:

— ოთხმოცდაცხრა სული... ერთად, ერთბაშად...

ეს მართლაც თავზარდამცემი ამბავი იყო, იშვიათი და მოულოდნელი, რომელიც, მასაც, არჩილს, საკმაოდ რეალურ სამიწროებას უქმნიდა, მდგომარეობასაც და მომავალსაც აშკარად ვჭკვევს უყინებდა. კოტე ამშვიდებდა და ბრალდების მთელი სიმძიმე ამინდზე გადააქონდა, მაგრამ არჩილმა კარგად იცოდა, რომ ამინდის მიზეზით თავს ვერ იმართლებდა და ვერც თვალს ვისმეს აუხვევდა. წუხელ, მართალია, დიდი თქეში და ნიაღვარი წამოვიდა, მაგრამ უსაშველო მაინც არაფერი ყოფილა, ასეთი წვიმები თითქოს ყოველ ზაფხულს მოდის, ზაფხულის განმავლობაში ხანდახან ორ-სამჯერაც მეორდება. გარდა ამისა, თავი რომ გამოიდოს, საბუთიც ხომ უნდა ჰქონდეს, სად არის საბუთი, რომ საქონელი ნიაღვარში დააზარალა? ვინ დაუჯერებს, როცა არც გემი ჩანს, არც ნიშან-კვალი?

— ხალხი უნდა გავგზავნო, — თქვა ბოლოს და ტელეფონს გადასწვდა, — ახლავე გამოვიძახებ ბრიგადირებს და...

— არ გინდა, — უთხრა კოტემ წყნარად და აპარატს ხელი დაადო, — არ არის საჭირო, ჯერჯერობით სოფელს ნუ გავაგებინებთ, ნუ გავახშაურებთ, ხალხის ჭორი მითქმა-მოთქმა... ხომ იცი... ვინ რა კუდს გამოაბამს. ეგვეც არ იყოს, რა ვიცით, თუ მართლა ჭურდების გარეკლია, ვინმე სოფლიდანაც არ ურევია. ზოგმა შეიძლება, პირიქით, ხელიც შეუწყოს, ხალხი ჭრე-ლია... ამით ჭურდს გზა-სავალს თვითონ

გურჯენებთ და დამალვას გაუაღდილებთ.

— მაშ, რა ვქნათ? — განკებ თუ შემთხვევით, არჩილმაც მრავლობითის ფორმით ჰკითხა.

ზედა მხარეს რომელიღაც კარი გაიღო და აივანზე ქალების საუბარი გაისმა. ხმაზე ეტყობოდა, ორნი უნდა ყოფილიყვნენ, აივანი გაიარეს და კიბეს ქუსლების ნელი კაკუნით ჩაუყვნენ.

— დრომდე საიდუმლოდ შევიანახოთ, — მიუგო კოტემ, როცა ნაბიჯების ხმა მთლიანად მიწყდა, — ჯერ მხოლოდ მილიციას შევატყობინოთ.

— ეგ კი, მაგრამ მილიცია მართო რას გახდება, თუ ჩვენც... თვითონ ხომ არ მოძებნის?

— სამაგიეროდ სამანქანე გზებს შეკრავს, საგუშაგოებს გააფრთხილებს და... ჩვენც თავს დავიზღვევთ.

— მაშინ რაიონის ხელმძღვანელობასაც უნდა შევატყობინო.

— რა თქმა უნდა, — კვერი დაუკრა კოტემ, სკამი წინ გასწია, გადაიხარა და ჩურჩულით განაგრძო, — ახლა მე და შენ თითქმის ერთი ოჯახი ვართ და საქმეც ერთი გვაქვს. შენი ზარალი ჩემი ზარალიც არის და — პირიქით. სოფელი ღონიერია, ამ მცირე დანაკლისით არ დაიღუპება, ჩვენ კი დაფუძნდებით. ამიტომ, რამე რომ მოხდეს, ესე იგი, დანაკარგი რომ არ აღმოჩნდეს და საქმე პასუხისმგებაზე მიდგეს, მე და შენ ამთავითვე ყოველმხრივ დაზღვეულნი უნდა ვიყოთ, რომ...

— რომ არც მწყაი დაიწვას, არც — მამფური, — დააბოლოვა არჩილმა.

— რა თქმა უნდა.

— ძნელია, მეტად ძნელია... დაფიქრება უნდა, — თქვა არჩილმა, წამოდგა და კაბინეტში ფეხაკრეფით გაიარ-გამოიარა. სახის გამომეტყველება წამით-წამს ეცვლებოდა, თავს ნელა აკანტურებდა და დროდადრო წარბებიც უხტოდა.

— როგორ ფიქრობ, — ჰკითხა კარგახნის ფიქრის შემდეგ და კოტეს წინ ხელებით მაგიდას დაეყრდნო, — თვითონ

ის მწყემსი ბიჭიც ხომ არ იქნება გარეული?

— რა გითხრა, — მხრები აიჩეჩა კოტემ, — შეიძლება კიდევ იყოს.

არჩილი პარტიული მუშაკი იყო და საქმის სწრაფი და ოპერატიული გადაწყვეტა უყვარდა, კოტეს თაბახის თეთრი ფურცელი დაუღო წინ, კალამიც მიაწოდა.

— მაშ, დამიწერე ახსნა-განმარტება და მწყემსის საეჭვო საქციელიც აღნიშნე. მილიცია კონკრეტულ სამხილს მოითხოვს... ყველაფერი დაწერილებით დაწერე, რომ საქონლის დაკარგვის მომენტში ის ადგილზე არ ყოფილა და არც მერე გამოჩენილა, რომ... ერთი სიტყვით, როგორც იყო.

— კი, მაგრამ... — შეყოყმანდა კოტე. — ჯერ ხომ არ ვიცით, იქნებ არაფერ შუაშია?

— რა არ ვიცით, — წყენით მიუგო არჩილმა, — თვითონვე არ ამბობ, ხბობი რომ მოვნახეთ, იქ არ იყო და დილაზე არც გამოჩენილა? ამაზე მეტი რაღა გინდა? რატომ არ ამბობს, თუ წმინდა სულია, სად იყო მთელ დამეს, სად დაფრთვოდა? გარდა მაგისა...

კიბეზე ვიღაცამ ტლანჭად შემოაბიჯა, არჩილი მოლოდინით გაეყრდა, მაგრამ მომხველელი კაბინეტში არ შემოსულა, კიბის თავზე მარჯვნივ შებრუნდა და საბუღალტრო ოთახის კარი შეაღო.

— გარდა მაგისა, — განაგრძო არჩილმა ოდნავ ხმადაწვევით, — სრულიად ადვილი შესაძლებელია, რომ ეს საეჭვო პირის დაფარვად ჩაგვეთვალონ და ჩვენც ეჭვში გაგვჭვიონ. აი, რა შეიძლება მოჰყვეს ამას.

— ჰო, ეს კი მართალია.

— ჰოდა, დაწერე! შენ დაწერე და თავის სიმართლე ყველამ თვითონ გაარკვიოს. ჯერ თავო და თავო, მერე ცოლო და შეილო.

კოტე მორჩილად დაიხარა და წერას შეუდგა.

* * *

ლილი იმ დღის სახლსა და ეზო-კარმიდამოს არ გასცილებია — არჩილს მოელოდა და დილიდანვე შინ ტრფალებდა.

მართალია, არჩილის ყველა სურვილის ასრულება საგაღმებლოდ არ მიაჩნდა, მაგრამ საერთო წესსა და ადათ-ჩვევას თვითონაც ემორჩილებოდა. რაკი სთხოვა, ხვალ შინ დამხვდით, მაშასადამე, უნდა დახვდეს კიდევ, დელოდოს, სათქმელი ათქმეინოს და მოუსმინოს და თავისიც უთხრას — წესია და წესს კი ვერსად წაუვა. გარდა ამისა, თავისი წუხანდელი უკმახი საქციელის გამო არჩილთან თავს დამნაშავედ თვლიდა და ურთგვარად მისი გამოსყიდვაც უნდოდა.

არა, ასე მართლაც არ შეიძლება, როდემდე? რაღაც თვითონაც ხომ უმდა დაუთმოს, ზოგჯერ მაინც, ხანდახან.

ასე ეკამათებოდა თავის თავს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მოლოდინს ოდნავადაც არ განიკიდდა — არ ღელავდა, არც სწყინდა, არც უხაროდა, მოულოდა როგორღაც სხვათაშორის, როგორც უცხო, შორეულს, რაღაც უსარგებლო, გაურკვეველი აუცილებლობის კარნახით, და ფიქრიც და მოლოდინიც მოლიანად ამით თავდებოდა. გულშიც ასეთსავე გაურკვეველ გაორებას გრძნობდა. ხანდახან ისიც კი ეჩვენებოდა, თითქოს თავისთავს აღარ ეკუთვნოდა და გაოცებული და შემგრთალი უხმოდ ჩურჩულებდა:

— რა არის ეს? რისგან ხდება, რომ ჩვენი სურვილი, ფიქრი, საწადელი, ზოგჯერ ჩვენსავე მოქმედებას აღარ ემთხვევა? თითქოს ყველაფერს რაღაც უჩინარი ძალა განაგებს, ჩვენი ნების საწინააღმდეგოდ ძალა, რომლის ძლიერი, დაუმორჩილებელი ხელი უხეშად, ნაძალადევად უპირისპირებს ერთიმეორეს ოცნებას და სინამდვილეს და ბოლოს ისე თიშავს, რომ ერთმანეთს ოდნავაც აღარაფერში ჰკვანან. აი, მაგალითად, მე რატომ ვარ დანიშნული? და თუ ვარ, რატომ არ მჯერა? ან რატომ მზარავს ეს სიტყვა სულ უფრო მეტად, რაც დრო გადის, რატომ მუხამუშება და... მაშინებს კიდევ? მე მხოლოდ სხვათა თვალში ვარ დანიშნული, თვითონ კი, თვითონ... ვერ ვირწმუნებ ვერ დავიჯერებ... ო, ღმერთო, ვიცოდე მაინც რა მოხდება, რით დამთავრდება?

შუადღემდე სახლი დაალაგა, ლოგინები, სახმარიც და უხმარიც გაამზეურა, ავეჯზე

მეტყერი გადაწმინდა, და თამბაქოსფრად შეღებილი აივნისა და იატაკების მშრალი ტილოთი დაგვა-დაკრიალებაც მოასწრო.

არჩილი კიდევ არ ჩანდა. რეცხვა-ხეხვაში წყალი გაუთავდა და შუადღე რომ გადაინახრა, მომცრო კოკით წყაროზე წავიდა, ძალი მავთულზე გაბმული ჯაჭვით დააბა, კუტკარიც ღია დატოვა: თუ არჩილი მოვიდოდა, ამით მიხვდებოდა, რომ შირს არ იყო წასული და დაელოდებოდა.

თუმცა კოტემ და არჩილმა, მომხდარი ამბავი სოფელს საგულდაგულოდ დაუმალებს, მაგრამ საიდუმლომ ხალხში მაინც გაქონა, ლილი წყაროზე რომ მივიდა, ლათბის გვერდით ჩამომდგარი დედაკაცები სწორედ ამაზე ჭოთქოთებდნენ:

— ვისაო, ქალო, რა თქვი?
— აგე, ქვრივ ქეთოს ბიჭსა-მეთქი, ნომრეგანსა.
„ნომრეგანსო?“ — ლილიმ სმენა დაძაბა.

— რაო, რაო, რა უქნიაო? — წინ წამოდგა ერთი წვიგმსხვილი, ლოყებლავლავა დედაკაცი.

— რა უქნიაო, ქალო და, წუხელ ფერმის მთელი ხბოები მოუპარიაო.

ლილი სწორედ ამ დროს შეუერთდა დედაკაცებს.

— ვისა, ნომრეგანს? — თავისდაუნებურად ხმამაღლა იკითხა და ტანში ციკმა ქრუანტელმა დაუარა.

— აი, სწორედ იმას!
— ის რომ ეგეთი ბაღი არ არის? — სცადა გამოსარჩლება ერთმა ხნიერმა, თავსაფრიანმა დედაკაცმა.

— ეჰ, რას გაუვებ ახლანდელ ახალგაზრდობას.

მეორემ ეჭვი გამოთქვა:
— იქნებ ტყუილია?

— რის ტყუილი, ქალო, — შეეკამათა პირხმელი, კაფანდარა დედაკაცი, — მეტყვევს ჩამოუტანია ამბავი და კოტქაც უკეამს. წუსელ მთელ ღამეს დაკარგული ყოფილა და ფერმაში ამ დილასაა გამოჩენილა. კაციშვილმა არ იცის, სად იყო და აწრც

თვითონ ამბობს თურმე. საქონელი კი ერთი სულიც აღარა ჩანსო.

— არა, მართლა? — იკითხა ისევ ლოყებლაქლათამ.

— მაშა, ჭა!

— უი, დამიდგეს თვალი!

— დაიჭერენ იმ უბედურს.

— დაიჭერენ, მა რა, ვინ აპატიებს? კოტეს უკვე გამოუცხადებია მილიციამი.

— დაიჭერენ და, ახხედაც! ქურდი და ხოფლის მოღალატე ყველა უნდა დაიჭირონ... და მოსპონ.

— დედაა დასანანი, თორემ...

— დედა, მაშ, დედა... უბედური დედა...

ლილიმ კოკა აავსო და ჭორის ეშხში შესულ დედაკაცებს შეუმჩნევლად გასცილდა. ძნელი გამოსაცნობი არ იყო, რაც მოხდა: ნოსრევანს წუხელ გზა დაებნა და ღამე ტყეში, ცისქვეშ გაათენა. ისეთ ამინდში, წუხელ რომ იყო, ნადირს უჭირს გზის გაგნება. ისიც ცხადია, რატომ არ ამბობს, სად იყო, — მისსავე გულისთვის არ ამბობს. მისი გამხელა და ხალხში გამოჭენება არ უნდა. და რომ მოკლან, არც იტყვის. ასეთია, ჯიუტია. მაგრამ რომ დაიჭერენ? რა უშველება მაშინ, რა დავმართება? დაკარგავს მომავალს და ცხოვრების გზაც შეიძლება სამუდამოდ გაუმრუდდეს. მაშასადამე, დაიღუპება, მთლიანად დაიღუპება...

„ნოსრევანს დაიჭერენ“, — ეს ფიქრი თანდათან მკაფიოდ ესატებოდა გონებაში, თანდათან სარწმუნო ხდებოდა და თავზარს სცემდა. თავზარს სცემდა უფრო იმიტომ, რომ ნოსრევანის ამ უნებურ მარცხში თვითონაც რაღაც წილი ედო. ამასაც ცხადად გრძნობდა და გულს სინდისის მტანჯველი ქენჯნა უწიწნიდა. ორღობეზე თავდახრით მიმავალი ნაბიჯს ხან შეანელებდა, ხან უმატებდა, წუთით ღობეზე გადმოკიდულ მსხმოიარე ქლიავის ქვეშ შედგა, სული მოითქვა, მერე კოკა მეორე ხელში გადაინაცვლა და ფიქრიც ისევ განაგრძო:

ახ, მაშამ რომ იცოდეს... სიმართლე იცოდეს... მაშა უდანაშაულოს კი არა, დამნაშავესაც არ გაიმეტებს, მაგრამ რომ არ იცის... სიმართლე მხოლოდ თვითონ იცის, თვითონ და ნოსრევანმა, ნოსრევანი არ გა-

ამხელს, არაფრის დიდებით არ გამოგონებს. ისევე თვითონ უნდა მიაწვდინოს ხმა მამას, მაგრამ როგორ, რა გზით? დაუცადოს მამის ჩამოსვლას? — ესეც სახიფათოა, მილიცია აღზბათ უკვე ფეხზე დგას, და თუ საკმეს ამთავითვე არ მოველო, მერე აღარაფერი ვშველება. ხოლო ადრე თუ გვიან, სიმართლე მაინც გაირკვევა და ყველა მამას შეაჩვენებს — უდანაშაულო ადამიანები დასაღუპავად გაიმეტაო.

— რა კენა? რა გაგაკეთო? როგორ მოვიქცე?

— არჩილს რომ ვუთხრა? — გაუელვა უცხად თავში და ეს აზრი საიმედოდაც ეწვენა. — დიახ, სწორედ არჩილს, — დაასკვნა მცირე ყოყმანის შემდეგ, — თავმჯდომარეა და ვვალება კიდევ, დაიცვას უდანაშაულო ადამიანი. აი, თუ უნდა, რომ მეც... ან ისეთს რას ვთხოვ, აიღებს ტელეფონს, დაურეკავს მილიციას, რომ სანამ საქმე არ გაირკვევა, ნოსრევანს ნუ დაიჭერენ, შორჩა და გათავდა! მერე მაშაც ჩამოვა, მაშასაც ვეტყვი და...

მალა აღარ ასულა, კოკა მარანში შეიტანა, ტანსაცმლის გამოცვლა და ძაღლის ამეებაც დაავიწყდა და ვერგვე საშინაოდ ჩაცმული წავიდა კანტორაში. ჩქარობდა, რომ, თუ არჩილი ადგილზე არ დახვდებოდა, სხვაგან მოძებნაც მოეწერო. უნდა ვიპოვო, ჩქარა უნდა ვიპოვო და დავარეკინო. — იმეორებდა გულში მალმალე, — თორემ თუ დაიჭირეს, მერე გვიან იქნება. ძებორციელმა არ იცის, რა მოხდა წუხელ, სიმართლე ერთმა მე ვიცი და მე უნდა ვიხსნა მაშაც და ნოსრევანიც...

* * *

არჩილი ისევ მაგიდასთან იჯდა, წინ თაბახის ფურცელი ედო და აჩქარებით და ჩაკირკიტებით „განცხადებდას“ წერდა. ლილიმ ფანჯრიდან შეიჭყიტა და კარი დაუკაკუნებლად შეაღო. კარის ხმაურზე არჩილი ოდნავ შეება, მაგრამ ლილი რომ დაინახა, სახე კმაყოფილებითა და სიამაყით გაებადრა.

— აა, აი, თურმე ვინ ყოფილა, მეც არ გამიკვირდა, ასე დაუკითხავად ვინ შემობედა-მეთქი. მაინც რომელმა ანგელოზმა ჩა-

გაგონა? მოდი, მოდი — წამოდგა და უკანა ფანჯრის ფარდა ბოლომდე გადასწია. კაბინეტში მზის შუქი და სინათლე შემოიჭრა. არჩილმა ლილის სახეზე უგუნებობა შეატყო, — რაო, ისევ გაბუტული ხარ? — ჰკითხა სიცხილთ. მწვანე მადედადაკრული სავარძელი არტიკულად, მსუბუქად აიტაცა და თავის წინ დაუდგა, — მოდი, დაჯე, მოდი.

ლილი დაჯდა, არჩილიც დაჯდა.

— ჰა, ისევ გაბუტული ხარ? რატომ ხმას არ იღებ?

— წუხელ საქონელი დაკარგულა მთაში.

— ვიცე, ნუ გეშინია, მამა არაფერ შუამია. სწორედ ახლა იყო ჩემთან და აი, განცხადებაც დამიტოვა, — არჩილმა ქაღალდეპქვეშიდან დაწერილი ფურცელი გამოიღო და თვალი ჩააყოლა, — როგორც ჩანს, თვითონ მწყემსის ნამოქმედარია და პასუხსაც თვითონ აგებს, უკვე დაეურევე მილიციას, ახლა თვითონაც წავალ, პირადადც ვეტყვი და...

— ტყუილია, უთხრა აჩქარებით ლილიმ,

— მწყემსი დამნაშავე არ არის.

— აბა, მაშ ვინ? აი, აქ წერია, რომ...

— ტყუილია- მეთქი, ის წუხელ სულაც არ ყოფილა იქ.

— საქმეც ეგ არის, რომ არ ყოფილა, მაგრამ... დაიცა, დაიცა, — არჩილს გაბადრული სახე უცხად შეეცვალა, — შენ დღეს მამაშენი ნახე?

— არა.

არჩილს უფრო დაეძაბა სახე, ხელში ნაჭერი ფურცელი ნელა დაუსვა მაგიდაზე და ლილის გამომცდელად შეხედა:

— მამასადამე, მამა არ გინახავს...

— ჰო, არ შინახავს.

— აბა, ვინ გითხრა, რომ მწყემსი წუხელ იქ არ ყოფილა?

არავისაც არ უთქვამს, მე თვითონ ვიცე. არჩილმა წარბი შეკრა და ლილის უკვე აშკარა ეჭვით დააშტერდა.

— თვითონ იცი?! მაინც საიდან იცი ასე დაბეჯითებით, როგორ გაიგე?

ლილი დაიბნა, სახეზე აღმური მოედო და სკამზე უხერხულად შეიმშუშნა. ისე ნუსცბათწევად გადაწყვიტა არჩილთან წამოს-

ვლა წელან, რომ ამ მოსალოდნელ კითხვაზე ერთხელაც არ დაფიქრებულა, არც მერე გახსენებია. როგორც ყველა მართალი და თავის თავში დარწმუნებული, ლილიც არავითარ უხერხულობას არ გრძნობდა და არც რაიმე გაუგებრობას მოელოდა. მხოლოდ ასლა მისვდა თავის შეცდომას, როცა კითხვა ჯიუტად დაუდგა პირისპირ და პასუხის გაცემაც ასვევ ჯიუტად და ურჩად მოსთხოვა. მაგრამ რა ეთქვა? როგორ ეთქვა?

არჩილს კი სულ უფრო უძლიერდებოდა ეჭვი. ნოშრევანის დუმილი, თუ სად იყო, სად გაათია წუხანდელი დამე და ლილის ეს ნათქვამი ისე გადაესკვნა და გადაეხლართა ერთმანეთს, რომ ბრმა-ყრუსაც კი დააეჭვებდა: საიდან უნდა იცოდეს, ვინ სად იყო წუხელ, როცა ჯერ სოფელში ამაბეიცი არავის გაუგია? არჩილს არც ლილის სახის უეცარი ფერისცვლება და ცუდად დაფარული შინაგანი თრთოლევა გამოჰპარვია.

— ჰა, საიდან იცი? — უმეორებდა თანაზომიერი, გამაღიზიანებელი ჩაცვიბით, — თუ ის იცი, რომ იქ არ ყოფილა, რასაც ასე თავგამოდებით ამტკიცებ, მაშ ისიც ხომ უნდა იცოდე, სად იყო? ჰა, თქვი, ხმა ამოიღე.

ლილის სირცხვილი წვავდა და ხმის ამოღება უჭირდა, მაგრამ აღარც გაკუმება შეიძლებოდა.

— მე, ისა... როდისმე... — როგორც იქნა, ამოღერდა ენის ბორძიკით, — როდისმე გეტყვი, თვითონ გეტყვი. ოღონდ ახლა... ახლა ამის დრო არ არი... მერე, მერე.

ამ ნათქვამმა არჩილს მთლად ცეცხლი მოუკიდა: მაშ, მართლა ყოფილა რაღაც, რასაც უბრალოდ, ჰაიპარად ვერ გააშხელ. მერე გეტყვით, რატომ მერე და ახლა არა?

— არა, სწორედ ახლა უნდა მითხრა, — მოუჭრა ყინულივით ცივი ხმით, — სწორედ ახლა, აი, აქვე. ამ წუთას.

— გეტყვი-მეთქი, გეტყვი. — უთხრა ლილიმ მუდართით და გრძელი წამწამებუმიწეოდ აახამხამა, — ოღონდ ახლა უშველე, დაიხსენი...

— ვის უშველო? — შეაწყვეტინა არჩილმა.

— ვისა და, იმას... მწყემსს.

— როგორ?

— რა ვიცი, როგორც... დაურეკე მილიციას და უთხარი, რომ მწყემსი დამნაშავე არ არის, რომ საქონელი იმას არ მოუპარია, რომ... როგორც საქირთა.

— კარგი, ავსრულე მაგ თხოვნას, ხათრს არ ვაგიტებს, — არჩილმა ციცი ირონიით ჩაიციინა და ხელებით მაგიდას დაეყრდნო, — მაგრამ ერთი ეს მითხარი, რომ შემეკითხებიან, რით ამტკიცებ, რომ დამნაშავე არ არისო, რა ვუპასუხო?.. ჰა, რა ვუთხრა? კაცი რომ დავიცვა, სომ უნდა განემარტო კიდევ, დავასაბუთო — რით, რა მოტივით? მაშასადამე, სომ უნდა ვიცოდებოდა იყო იმ დროს, როცა დანაშაული მოხდა, რას აკეთებდა? ჰო, აი ამისხენი, რა ვუთხრა, რა ვუპასუხო და დარეკვას რა უნდა, აი, ტელეფონი, ავიღებ და... — არჩილმა ხელი ყურმილს დაადო და ლილის გამომწყვეად დაამტრდა, — ჰა, გელოდები, ხმა ამოიღე.

ლილი ისევ ჩიხში მოემწყვედა, მაგრამ აღარ დაუთმო, ნოსრევანის გულისთვის ისედაც ბევრი მოითმინა. საკუთარმა უნიათობამაც გააჯავრა და ძალა შეემატა, სახე უკვე ბრახით წამოუჭარხლდა.

— რას ჩამაცივდი, — უთხრა ხმამაღლა, კაპასად და ფეხზე წამოხტა, — თვითონ არ იცი, რა უნდა უთხრა? თავმჯდომარე ხარ და... მოვალე ხარ, დაიცვა უდანაშაულო ადამიანი. ჰო, აი რა!

არჩილი წელში აიმართა და ღრმად ამოისუნთქა. და, ვინ იცის იქნებ ეყვირა კიდევ, რომ უცხად საბუღალტრო ოთახის კარი არ გაღებულიყო და ხმამაღალი საუბრით აივანზე ხალხი არ გამოსულიყო. არჩილმა აღშფოთება დაიოკა, ერთხელ კიდევ სიღრმიდან გაგრძელებულად ამოისუნთქა და მიმხრჩვალნი ხმით კბილებში გამოსცრა.

— წადი ახლა... აქ სამაგისო არც დროა და არც ადგილი. პირდაპირ შინ წადი და... მეც იქ მოვალ, მალე მოვალ.

ლილიმ მუქარასავით რაღაც ჩაიბურტყუნა და კარიბაკენ შებრუნდა.

— ვინა ვარ და რა შევალემა, უმეწოდაც

კარგად ვიცი, — დაადგენა არჩილმა, უნე კი, გეტყობა, ჯერ კიდევ ვერ გაგიგია შენი მოვალეობა და... ავიხსენი, გაგარკვევ.

ლილის ბოლო ნათქვამი აღარ გაუგონია, აივანზე გამოკრფილ კაცებს გვერდი შეუმჩნევლად აუარა და კიბე რამდენიმე ნახტომით ჩაათავა.

არჩილმა განცხადების წერა დაასრულა, მდივანი გამოიძახა, რაიონში მივდივართ, უთხრა და რამდენიმე დავალებაც მისცა. მერე მანქანაში ჩაჯდა და ლილის თითქმის ფეხდაფეხ დაედგენა. — არა, ამის გაურკვეველობა არ შეიძლება, იმეორებდა გზადაგზა და ბრახი ხელ უფრო ძლიერად იპყრობდა, — რა არის ეს, რა საიდუმლო შეთქმულებაა: ერთი კრინტს არ ძრავს, მეორე უფიცავს, იქ არ ყოფილაო, მაგრამ სად იყო? რატომ არ ამბობს, სად იყო? რქებს სომ არ მადგამენ? ბოლოს და ბოლოს, სომ უნდა გავიგო, რა ამბავია ჩემს თავს, რა ხდება?

არჩილმა მანქანა თემზარიდან თრღობეში რომ შეაბრუნა, ლილი სწორედ მაშინ გამოვიდა ეზოდან და კუტკარი გასაღებით გადაკეტა. ტანსაცმელი გამოეცვალა — ლევა ჯინისის შარვალ-კურტაკი ჩაეცვია, გაშლილი თმა აგვეცა და ჭრელი თავსაფრით შეეკრა. ლილი ყველანაირად ეცადა, რომ არჩილს არ მოესწრო და მისმა დანახვამ უცხად ძალიანაც შეაერთო, რამდენსამე წამით ნაბიჯიც შეანელა, მაგრამ სისუსტე მალევე დასძლია და პირდაპირ და გაბედულად წამოვიდა. ლილის ერთგული ძაღლი მგელოც თან ახლდა, მსხვილ, დაკუნთულ კისერზე გრძელკბილეებიანი ფოლადის ჩანგალი გვეთა და კარგად ჩანდა: ამ საბრძოლო საქურველით თავსაც იწონებდა, თითქოს იმასაც წინასწარვე გრძნობდა, რომ პატრონს რაღაც საგანგებო, ძალიან საჭირო საქმეზე მიჰყავდა და სიარულსა და მოძრაობაში სიამაყე და მოუთმენლობა ემჩნეოდა.

არჩილმა ავტომანქანა ოდნავ გვერდით მიაყენა და ლილის წინ გადაუდგა.

— სად მიხვალ?

— შთაში.

არჩილმა ნათქვამი ყურს არ დაუჯერა და გაკვირვებით ჩაეკითხა:

— სადა, სადა?

— მთაში-მთქვი, მამასთან.

ლილის სახეზე თითქოს ცვეხლი ეკიდა, წამოზურცული მკერდი ძლიერად აუღ-ჩა-უდიოდა და დაბერილი ცხვირის ნესტოები ამქარებით უთრთოდა, თვალები რაღაც შინაგანი გამზებდაობითა და გადაწყვეტილებით უბრწყინავდა.

„ეს ვინ ყოფილა?!“ — გაიფიქრა არჩილმა, და ცოტა მოგვიანებით ჰკითხა:

— რა გინდა იქ?

— მამა უნდა ვნახო.

— რად გინდა მამა?

— უნდა ვუთხრა.

— რა უნდა უთხრა? — ლილიმ გვერდზე გაიხედა და პასუხი დააგვიანა, არჩილმა კითხვა გაუმეორა. — ჰა, რა უნდა უთხრა?

ო. ეს საზიზღარი კითხვა! თავისთავად იგი ბევრს არაფერს ნიშნავს, მაგრამ პასუხის გაცემა არაფრით არ შეუძლია. მაჯლაჯუნსავეთ დასდევს უკან, ყველგან წინ გტრუნება და უტიფარი სიჯიუტით დასწახვიხ:

— რა უნდა უთხრა-მთქვი. არ გესმის?

უცხად არჩილი თვითონვე იქცა საძულველ კითხვად და თვალწინ უკვე ხილულად ჩამოუდგა. ლილიმ ერთი ნაბიჯით უკან დაიწია, თითქოს მისმა სახელოვან შეზარა, — გამიშვი, რა გინდა ჩემგან?... მე მამასთან მივდივარ, — უთხრა სატირლად მოსული, ხასოწარკვეთილი ხმით და გვერდის ავლა დააპირა.

არჩილმა ისევ გზა გადაუღობა.

— ახლავე გატრიალდი და შედი შინ, თორემ... თორემ მოგკიდებ ხელს და... ჩქარა.

რაო? ხელს მოგკიდებო? ასეთი რამ ლილისთვის საკუთარ მამას არ უკადრებია და ეს ვინ არის, რომ... ხაწყენი იყო უფრო იმიტომ, რომ ამ ნათქვამში, ხმაში, კილოში, მესაკუთრის უბეში თვითნებობა ისმოდა. ლილის ხუნთქვა შეეკრა, სატირლად აფართხალებული გული უცხად თითქოს კაჟად ექცა, იმავე წამს წამწამებზე მომდგარი ცრემლიც გაუქრა, თითქოს ისიც გულმა

შეისრუტა, არჩილის მკაცრ, დაწყობილ მზერას თვალი პირდაპირ გაუსწორა და მშრალად გამოკვეთილად უთხრა:

— არჩილ, თქვენ აჭარბებთ!

— გატრიალდი-მთქვი, თორემ... — ხმას აუწია არჩილმა, — ბოლოს და ბოლოს, უფლება მაქვს და... ჰო!

— უფლება გაქვს? — ლილიმ ტურები უსიამოდ დაპრანჭა, არჩილისთვის ზიზღიანი მზერა არ მოუცილებია, ისე წაიძრო თითიდან საქორწინო ბეჭედი და ზედ მიაგლო, — აჲე, შენი უფლება!

ბეჭედი არჩილის ფეხებთან დაგორდა და კენჭებზე ნელა გაიწკრიალა.

— ერთი ამას უყურეთ! — არჩილმა ფეხი წინ გადადგა და ლილის ხელი წაატანა.

— არ მომეკარო! — იკივლა ლილიმ და უკან გადახტა, არჩილი მიეტანა, მაგრამ სანამ ხელით შეეხებოდა, წინ ავისმომასწავებლად აქორჩილი მგელო გადაუდგა და მჭრელი ეშვები გამოაჩინა.

არჩილმა უნებურად ფეხი უკანვე გადადგა და ზურგით მანქანას მიეყრდნო ლილიმ დრო იხელთა, გვერდი აუარა და ორღობეში სირბილით გაეარდა.

ეს ისე სწრაფად და მოულოდნელად მოხდა, რომ არჩილმა ვერაფრის თქმა და გაკეთება ვეღარ მოასწრო, კარგა ხანს ვერც გონს მოსვლა შეძლო. ლილი და მგელო რახანია, გადამკვეთი ორღობის კუთხეს მიუფარნენ, ის კი კვლავ უხერხულად იტკეპნებოდა ადგილზე და დაბნეული და გაოცებული თავისთვის ბუტბუტებდა:

— ჰე-ჰეე, ეს ვინ ყოფილა, რა ყოფილა... რა ქავი ვიღაცა ყოფილა...

• • •

ნოსრევანი ძაღლების გაბმულმა ყეფამ და მწყემსების ხმაურმა გამოაღვიძა. მთელი წუხანდელი ღამე ფიქრსა და წუხილში გალია, სანუგეშო არსაიდან არაფერი ჩანდა, ვერც კოტემ რამე უთხრა. კოტე ძალიან გვიან ამოვიდა სოფლიდან, დაღლილი ვარო, თქვა და ნაბადი და სასთუმალი ჩვეულებრივ დიდი წიფლის ქვეშ აიტანა, მერე მწყემსებიც თეობზე გაიკრიფნენ და დაიძინეს. თვითონაც დაწვა, მაგრამ ძილი არ მიჰკარებია — სულ ფიქრობდა ისრა-

და. მხოლოდ დილისხან ჩასთვლიმა და აი, თვალის ვარსაგად მოხუცება არც ახლა დასცალდა.

— მაინც რას უყფუნ ასე გაავებით? — ნაბადი გადაიძრო, ტანსაცმელი ჩაიკვა და დერეფნის წინ კიდურზე გავიდა. ყველაზე უწინ ფორმიანი მილიციელები მოხვდა თვალიში. აგე, ის შავგერემანი კაციც, ამას წინათ ციხეგორს რომ ეწვია და კოტესთან ჭაღალდში შეხვეული ფული გამოატანა. ბოლოს ლილიც იცნო. ლილი ასე ჩაცმული არასოდეს ენახა და დანახვისთანავე ვერ იცნო. ლილის მგელოც გვერდით ედგა, ძაღლები სწორედ მას უყფდნენ, მაგრამ მიანბლოებას ვერ უბედავდნენ. იოთამი და ჩოფური ძაღლებს ტუქსავდნენ, ილო, თედო და პაპა ქორია ბაკის ქვედა ღობესთან იდგნენ, კოტე არხად ჩანდა, მერე კოტეც გამოიჩინა, ღელიდან წელში მოღუნული ამოვიდა, ბილიც დასაწყისთან გადაწეული ეკლის კონა ისევ თავის ადგილზე ჩახერგა, დერეფანიც ასევე წელში მოღუნულმა და დაფაციცებულმა გაიარა, და იმის მაგიერ, რომ მოსულებს შეგებებოდა, რატომღაც ისევ დიდ წიფელთან ავიდა და ნაბადში გაეხვია.

კოტეს ეს უცნაური საქციელი ნოსრევანს შეუმჩნეველი არ დარჩენია, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია, მას უფრო ლილის აქ გამოჩნდა ენისოვა: „მილიციელები ალბათ ჩემ დასაჭერად მოვიდნენ, მაგრამ ლილის რაღა უნდა ამათთან?“

მოსულებმა აღმართი ამოიარეს და დერეფანში შემოქუჩდნენ. მილიციელთაგან ერთი მაიორი იყო — შუახანს მიტანებული, დაბალი და მკვრივად ჩაფსკენილი კაცი, მეორე ახალგაზრდა ლეიტენანტი. ორი რიგოსანი, ისინიც ახალგაზრდები — ერთი მსუქანი, მეორე გამსდარი, მაგრამ მხარბეჭმოსული და ძარღვიანი.

„რა მოხდა? რატომ არის ლილი ამათთან? ან რატომ არის ასე გაფერმკრთალებული?“

მაიორმა შავგერემანი კაცი დერეფნის მარცხენა კუთხეში დასვა და თავზე მსუქნი რიგოსანი დააყენა.

— სად არის გასვლა? — იკითხა მკვრივად.

— აქა ვარ, ბატონო, მოვუძღვარე... — ისმა კოტეს ხმა და მიტქნარებითა და თვლების ფშენებით თვითონაც გამოჩნდა, — გამარჯობათ, ამხანაგებო! — მიესალმა მოსულებს და თავისმართლებასავით დაუმატა, — ჩამიძინებია... წუსულ გვიან დავწევი, დაღლილი ვიყავი და... — კოტეს სახე გადაფითებოდა და ერთი შეხედვით მართლაც ახლად გაღვიძებულს ჰგავდა, მაგრამ დაბნეულობა და ფარული შემფოთებაც აშკარად ემჩნეოდა. ლილი პირველად თითქოს ვერ დაინახა, მხოლოდ მაშინ მიაქცია ყურადღება, როცა მაიორმა დერეფნის კუთხეზე მიუთითა და დაჯდომა უბრძანა.

— აა, ეს... ლილი, შვილო, შენ აქ... რა ამბავია?

— დაჯექი, დაჯექი, — ტუქსად უთხრა მაიორმა, — დაჯექი და გაიკვებ.

— დაიცათ, როგორ... ბავშვი... ბავშვს...

— დაჯექი-მეთქი, — უკვე ბრძანების კილოთი უყვირა მაიორმა და ლეიტენანტს თვალთ ანიშნა. ლეიტენანტმა კოტეს ხელი მოჰკიდა, მიჩენილ ადგილზე დასვა და გვერდით გასხდარი რიგოსანი ამოუყენა.

ნოსრევანს სირცხვილი წავადა, რომ ყველაფერი ეს მისი მიზეზით ხდებოდა და ადგილს ვერ პოულობდა. თამამად ვერც თვალს ვინმეს უსწორებდა, განსაკუთრებით სცხვენოდა ლილის შემოხედვისა და სულ იმას ცდილობდა, მისკენ არ გაეხვია. დროდადრო ფარულ მსერას კოტესა და შავი კაცისაკენ თუ გააპარებდა. კოტეს ისევ ემჩნეოდა შემფოთება და მოუსვენრობა. კაცი კი ისე იჯდა, თითქოს ეს ამბავი მას ოდნავადაც არ შეეხებოდა, და სიგარეტს მშვიდად და აუღელვებლად ამოლებდა.

— ყველანი დასხედით, — თქვა ბოლოს მაიორმა და მხარბეჭეტი გადაკიდული პლანშეტი მოიხსნა. მწყემსები გაოგნებულები იყვნენ, რა ხდებოდა, ჯერ არც ერთმა არ იცოდა და მაიორის ნათქვამს როგორღაც შედმეტი აჩქარებით დამორჩილდნენ. ვინაც კუნძები აღარ შეხვდა, ვედროები მოაპირქვავეს, თედომ ლილისაც გადმობრუნებული ვედრო დაუდგა, მგელოც ლილის ფეხებთან დაწვა. ბოლოს მაიორიც დაჯდა,

საწოლზე ნაბადი გადაფინა, პლანშეტიდან დაწერილი ფურცლები ამოალაგა და გვერდით დაიწყო, მერე რამდენიმე ცალი შტამპიანი ფურცელიც ამოიღო, პლანშეტზევე გაშალა, მწყემსებს გამოხედა და იკითხა:

— რომელია ბრიგადირი?

— მე გახლავართ, — იოთამი ფეხზე წამოდგა და შუბლზე ჩამოცურებული ნაბადის ქუდი მოიხადა.

მაიორმა იოთამს გვარი, სახელი, მამის-სახელი, დაბადების წელი, პარტიულობა გამოჰკითხა, მერე დაწერილი ფურცლებიდან, წელან გვერდით რომ დაილაგა, ერთ-ერთი ამოირჩია, ტუნების ცმაცუნით ჩაათვალიერა და თავი არ აუწევია, ისე განაგრძო.

— აი, თქვენი ფერმის გამგე... კოტე ექვთიმეს-ძე ღონისაშვილი, თავის ასსნა-განმარტებაში წერს, რომ... ამ თვის ჩვიდმეტ რიცხვში, მწყემსმა... ნოსრევან ქარსაულმა თავისივე სამწყსოდან მოიპარა ფერმის საქონელი, ამ წლის ნამატი, სულ... ოთხმოცდაცხრა სული... ამ განცხადებას, სხვათაშორის, თქვენი თავმჯდომარეც უთანხმება, — მაიორმა მეორე ფურცელი აიღო და ისიც ბოლომდე ჩაათვალიერა, — პოდა, აი თქვენ, — გამოხედა იოთამს, — რას იტყვით ამის შესახებ, როგორც ბრიგადირი, პასუხისმგებელი პირი?

იოთამმა დამფრთხალი მზერა ხან კოტესკენ გააპარა, ხან ნოსრევანისაკენ და მხრები აიჩეჩა.

— რა ვიცი, როგორ გითხრათ... რა გითხრათ.

— ეთანხმებით თუ არა, გამგის განცხადებას?

იოთამმა ისევ აიჩეჩა მხრები.

— ევთანხმები? პო, კი, არა... თუმცა, შეიძლება... ვინ იცის...

— მოკლედ თქვით, ეთანხმებით თუ არ ეთანხმებით? ან-პო, ან-არა!

— როგორ გითხრათ... თქმა ადვილია, მაგრამ... რას გაიგებ, ძნელია.

— მაშ უარყოფთ?

იოთამმა კოტეს დატინებულ მზერას

თვალი აარიდა და ადგილზე შეჭმრტყმულს მიდგ-მოდგა.

— რა გქნა, ეგეც ძნელია, — ამოთქვა, როგორც იქნა, გარკვევით, — უარყოფაც ძნელია.

— გამოდის, რომ არც უარყოფთ და არც ეთანხმებით, არა? — დატინვით ჰკითხა მაიორმა.

იოთამმა უმწყოდ მიმოიხედა.

— რა გქნა, ხალხნო, როგორ ვთქვა, ფაქტს ვერ ვხედავ, არ ვიცი და... ან ერთი როგორ ვთქვა, ან-მეორე?

— გავიწყრა ღმერთი! — იყვირა კოტემ და ფეხზე წამოვარდა, — ამაზე მეტი ფაქტი რაღა გინდა, მთელი დღე-ღამით რომ დაკარგული იყო, ფაქტი არ არის, მაშ რა ჯანდაბაა?

— ამხანაგო! — შეუბღვირა მაიორმა, — დაჯექი მანდ, და იცოდე, რომ დაკითხვები შენი საქმე არ არის.

— პოდა, დაჯე, — უთხრა როყოდ რიგოსანმა და შეკლავზე ღონივრად ჩამოქაჩა.

კოტემ რაღაც ჩაიბურტყუნა და დაჯდა. სიგარეტის ნაშვტი გადაავლო. პიჯაკის კიბეები მოიჩხრიკა, ასანთი და „კოლსეთის“ კოლოფი მონახა და ახალ სიგარეტს მოუკიდა.

მაიორმა იოთამს ჩვენებაზე ხელი მოაწერინა, ახალი ფურცელი დაასათაურა და მწყემსები სათითაოდ გამოიძახა. მათაც იგივე კითხვები დაუსვა. ნოსრევანი გაფაციცებით უსმინდა ყველას, მაგრამ საგულისხმო და გამამხნეებელი ვერც ილომ, თედომ და ჩოფურმა რამე თქვეს, სამთავემ ერთი და იგივე გაიმეორეს, ორჭოფულად აიჩეჩეს მხრები და თავ-კისერიც ზუსტად ერთნაირად მიხარ-მოხარეს:

— აბა, რა გითხრათ, როგორ გითხრათ... ცოლ-შვილის პატრონები ვართ და ცოდვა როგორ ვთქვათ... შამპარავმა ერთი ცოდვა ქნა. დამკარგავმა ათასიო... ვერ ვიტყვი, ვერაფერს ვიტყვით.

ჯერი პაპა ქორიანზე მიდგა. პაპა ქორიას აჩქარებული პასუხი არ უყვარდა, მაგრამ როცა რამე ღრმად სწამდა, არც დაყოვნება სჩვეოდა. ახლაც, მაიორის კითხვაზე, თქვენ რა აზრისა ხართ, ბიძაწემო, რას იტყვი-

თო, უმალ მხრებში აიშართა და მაიორს პირდაპირ გახედა.

— მე, ქურდი ვინაა, ვერ გეტყვით, არ ვიცი, მაგრამ ე ბიჭი რომ ამის ჩამდენი არ არის და ამ საქმეში ალალ-მართალია, ეს კი ვიცი. — ნერწყვი გადაყლაპა და დაუმატა, — აი, ჩემი სიტყვა!

ნოსრევანი სასჯელს არ უფრთხობდა, პირიქით, თავს საკმაოდ დამნაშავედ თვლიდა და შესაფერ-შესაბამის სასჯელს თვითონვე მოელოდა, ოღონდ ცილისწამება არ უნდოდა, ცილისწამებისა ეშინოდა. დაე, დაეისაჯო, ეს სწორია, სამართლიანია, მაგრამ იმაზე არა, რაც არ ჩამიდენია, რაშიაც ცამდე მართალი ვარ, ფიქრობდა გულში და თავით ფეხებამდე ჭირის ოფლში ცურავდა. ღმერთმა უშველოს პაპა ქორიას, მისმა ნათქვამმა სირცხვილის ქენჯანა ოდნავ გაუნეღა და გულსაც იმედი მოჰფინა. მის გამოხედვაში, ხმაში, კილოში იმდენი სიმტკიცე, დამაჯერებლობა ჩანდა, რომ თვით მაიორმაც კი ვერ დაფარა მოწონება, თუმცა პროფესიულ ფორმალობას მაინც არ გადაუსხვია და საკვლევი ბოლიმდე ჩაძიებით მოჩხრიკა.

— ნამდვილად იცით, რომ უბრალოა? — ჰკითხა ოდნავ მოგვიანებით და გამოიმძღვლად დაამტკიცა.

— ვიცი, — არ შედრკა პაპა ქორია, — დასტურ ვიცი.

— ბიძაჩემო, არ შეცდეთ! — ერთხელ კიდევ გააფრთხილა მაიორმა.

— არ შეეცდები.

— მაინც რა საბუთი გაქვს ასეთი ბეჯითი აღიარებისათვის?

— საბუთი — არაფერი.

— აბა, რით ამტკიცებ?

— გული მუშუნება.

მაიორმა შეკავებულად გაიღიმა და ლეიტენანტს გახედა. ლეიტენანტმაც გაიღიმა.

— აბა, გოგონი, — მიმართა მაიორმა ლილის, როცა პაპა ქორიას ჩვენებაზე ხელი მოაწერინა, — გვითხარით, როდის, სად და რა ვითარებაში ნახეთ დაკარგული საქონელი?

ლილი წამოდგა და აქამდე კალთაში ტანდაჯერდინებული ხელეში ჩამოუწვია.

ნოსრევანმა გვერდიდან მალულად გახედა და, ლილის ხელზე სანიშნო ბეჭედი აღარ უჩანდა. „რაშია საქმე? რატომ აღარ უკეთია ბეჭედი?“

— ჰო, ისა... — დაიწყო ლილიმ, — აქ მოვიდოდი, მამასთან... ტყეში გზა დამებნა... მზე რომ ჩავიდა, შემეშინდა და უკან დაბრუნება გადავწყვიტე. სწორედ ამ დროს ძაღლს საეჭუო მოუხვეწრობა დაეტყო. ერთ კუნაზიდულ სერზე ვიყავით... ჩაირბენდა სერის ბოლოში და ჩემი წკმულით ისევ ჩემთან მოვიდოდა.

— არ დაიყუფა? — ჰკითხა მაიორმა.

— არა, ჩემი ძაღლი, სადაც საჭირო არაა, არ დაიყუფებს, იცის, და მეც გავაფრთხილე... ჰოდა, ეგრე: ჩაირბენდა, ამოირბენდა, კიდევ და კიდევ, გაყოლს მთხოვდა. ბოლოს გავბედე და გავყვი. სერის ბოლოს ფლატე დამიხვდა. გადავიხედე და... ძირს ეკალ-ბარდით დაბურული სწორი ადგილი იყო, სბოები სწორედ იმ ბარდებში იყვნენ თავმოყრილი და ირგვლივ ჯოხმომარჯვებული კაცი უვლიდა.

— აქ ხომ არ არის ის კაცი, საქონელთან ვინც ნახეთ? — ჰკითხა მაიორმა.

— კი, არის.

— რომელია?

— აგე, ის, — მიუთითა ლილიმ შავვრემან კაცზე.

— განაგრძეთ.

— ჰო, დაეინახე... შემეშინდა და უჩუმრად გამოვბრუნდი. სამანქანე გზამდე სულ სირბილით ჩავედი. ვიღაცას მანქანა გავაჩერებინე, შევეხვეწე. რაიონში წამიყვანეთქი და პირდაპირ თქვენთან მოვედი... და შეგატყობინეთ.

— დაბრძანდით.

ლილი დაჯდა.

მაიორმა შავგვრემან კაცს გახედა:

— აბა, იაგორა ლოქაფაშვილო, ერთი დაწერილებით მოგვიყვი, როგორ გაჩნდა შენს ხელში კოლმეურნეობა „რქაწითელის“ ფერმის სბოები?

ნოსრევანს კინაღამ ხმამაღლა გაეცინა, ეს გვარი — ლოქაფაშვილი ამ კაცზე მართლაც შედგამოჭრილი იყო, ასეთ საქმეზე შეუბებულ, ყბბლაკიდულ კაცებს სოფელში

წედმეტ სახელად სწორედ ლოქაფას არქ-
მეფდნენ. პირველსავე სიტყვაზე ქვედა ყბა
ისე მოიქნია, ძაღლი შორიდან ნასროლ
პურს რომ წაეტანება — სოღმე, და ხმაყ
ყუფისმაგვარი გამოსცა — ჩემი თავი თქვენ
გენაცვალთ! — და ასადგომად წამოიწია.

— იჯექი, იჯექი და ისე ილაპარაკე! —
გახსახა მაიორმა.

ლოქაფაშვილი დაჯდა და ხელები გაშა-
ლა.

— ჰოდა, როგორც მოგახსენეთ, უმფროსო,
ან დასაბალი რა მაქ, მე ვიყიდე, ნაღ-
დზე რაღა! პატიოსნად, წესიერად, ალალი,
საკუთარი ფული ჩავუთვალე და... მამასა-
დამე, ვიყიდე, ყიდვა, რა, აკრძალული ხომ
არ არის?

— ვისგან იყიდე?

— ვისგან და, აგე, იმისგან, კოტეხაგან,
— თქვა როგორღაც გამოშფევედა, და გა-
ქონილი თითი დერეფნის ზედა კუთხისა-
კენ გაიშვირა.

ყველა უხერხულად შეიშმუნა. მწყემ-
სებმა პირი კოტეხაგან, იბრუნეს და გაოცე-
ბით მიაშტერდნენ. ნოსრევანმა ისევ გააპა-
რა მზერა ლილისაგან, ლილის მიწისფერმა
გადაჰკრა. რიგოსნებსაც გაოცება დაეტ-
ყოთ — ეს მათთვისაც პირველი გაგონება
იყო, მაიორმა, როგორც წესი, დაკავების აღ-
ვილზე იაგორას მხოლოდ ლეიტენანტის თა-
ნდასწრებით დაჰკითხა და არც მათ და
არც ლილიმ იქ მიცემული ჩვენებისა ჯერ
არაფერი იცოდნენ. იაგორას მოულოდნელ
აღიარებას აუღელვებლად მხოლოდ კოტე
შეხვდა., თითქოს წინასწარვე იცოდა, რომ
იაგორა ამას იტყოდა, ან უკვე მოსმენილი
ქონდა და ახლა იოტისოდენადაც აღარ
აინტერესებდა.

— იცნობ ამ კაცს? — ჰკითხა მაიორმა
ლოქაფაშვილს და კოტეზე მიუთითა.

— ვისა, კოტეს? ვიცნობ, მამა.

— როგორ იცნობ?

— როგორ და... კარგად, ვიცი, რომ კო-
ტე ჰქვია, გვარად ღონიაშვილია, ვიცი,
რას აკეთებს, სად ცხოვრობს და... ერთი
სიტყვით, ვიცნობ.

— შენც იცნობ? — მაიორმა ახლა კო-
ტეს ჰკითხა.

— აი ახლა ვხედავ პირველად, —
თქვა კოტემ ტუნების პრანჭვით, სივარტე
ძლიერად მოქანა და ნაძალადევად გულ-
გრილ სახეზე კვამლის სქელი ფარდა აი-
ფარა.

— ლოქაფაშვილო, განაგრძე.

— აბა რაღა განვაგრძო, უმფროსო ვერე
იყო, რაღა! წუხულაც გითხარით და აი ახ-
ლაც ვიმეორებ: ნაღდზე ვიყიდე-მეთქი,
როგორც წესი და რიგია, ისე. ფული წი-
ნასწარვე მივეცი. გუმინწინ მოვიდა და
მეუბნება, თუ საქონელი მშათა მყავსო.
ჰოდა, ისაშეგქენით... გაღმა ერთი ძველი
ციხე-გალავანია და იქ ჰყოლოდა შერეკი-
ლი. მომითვალა და... ტყემდე თვითო-
ნვე ჩამაცილა. აი ვერე იყო, უმფროსო, აბა
მე რა შუაში ვარ, მე ვიყიდე, რაღა, ნაღ-
დი ფული მივეცი.. რა ვიცი, რა ჩემი
საქმეა...

გამოჩნდება ეგ, გამოჩნდება, — თქვა
კოტემ აღრენით და თავი ჩაიქნია.

— რაღა გამოჩნდება, შე კაი კაცო, —
გაიციინა იაგორამ, — გამოჩნდა და ეგ
არი.

— მორჩით ლაფობას! — მაიორმა ორი-
ვე ჩააჩუმა და ისევ იაგორას ჰკითხა ფული
რამდენი მივეცი?

— ორასი თუმანი.

— ნაღდი?

— ნაღდი. აგე იმ ჯვილის ხელით გაუ-
გზავნე. — გახედა ნოსრევანს.

— რატომ თვითონ არ მივეცი?

— რა ვიცი, უმფროსო, ვერე მითხრა,
ციხე-გალავანთან ჩემი ბიჭი დაგხვდება და
იმას დაუტოვეო. ჰოდა, მეც დაუტოვე,
რაღა!

— ნამდვილად ასე იყო? — ჰკითხა მაი-
ორმა ნოსრევანს.

— კი, იყო... ასე იყო. — თქვა ნოსრე-
ვანმა გაჭირვებით და მალულად ისევ ლი-
ლის გახედა.

ლილი თითქოს დაღუეულიყო, დაპატარა-
ვებულებიყო, მობღუნძული და მხრებში თავ-
ჩარგული თითქოს თავისსავე სსუელში ჩა-
ძერომას ლამობდა და სახეზე ბევრად აღ-
არც სიცოცხლის ნიშანწყალი ეტყობოდა.

— ლოქაფაშვილო, ხომ სიმართლვა, რაც ილაპარაკე?

იაგორამ შავი, კოტიტა მუშტი მკერდზე ძლიერად დაიბაგუნა:

— ამისმა მზემ, უფროსო, ტყუილი არა ვთქვა!

— მაშ, მოდი და ხელი მოაწერე.

— ჩემი თავი თქვენ გენაცვალთ!

იაგორას ხელი რომ მოაწერინა და თავის ადგილზე დააბრუნა, მაიორმა ლეიტენანტს ადვილმდებარეობის დათვლიერება და აქტის შედგენა დაავალა. ლეიტენანტმა თავის პლანშეტი მოიმარჯვა, ჯერ ბოსლისა და ბაკების განლაგება ჩაინიშნა, მერე დიდ წიფელთან ავიდა, წყარო დაათვალიერა და ღელისაკენ შებრუნდა.

მაიორმა დაწერილი ფურცლები ერთმანეთზე დაალაგა და ლოქაფაშვილს სხვათაშორის კეთხა:

— ლოქაფაშვილო, შენ ჭკვიანი კაცი ჩანსარ და ერთი ეს მითხარი, ამდენ საჭონელს ერთად რას უპირებდი? უსაბუთოდ ბაზარზე ვერ გაყიდი, მოზარდს დამზადება არ ჩაიბარებს, ვერც შინ იყოლიებ, მაშასადამე, რაღაც სხვა მიზანი უნდა გქონოდა, თორემ, რატომ უნდა, ამდენ ფულს ტყუილად არ გადაყრიდი. ჰოდა, რა გქონდა გუნებაში?

იაგორამ მცოდნე კაცის კილოზე ჩაიციინა და მაიორს თვალმოჭუტვით გამოხედა:

— უფროსო, მცდით, თუ?

— არა, ნამდვილად გეკითხები.

— ჰოო... მაშ მეც პირდაპირ გეტყვით:

ეს მთა ფერმებით არის სავსე. ფერმის გამგეობს რაოდენობა ჭირდებათ, მე — წონა. ერთში სამი, ვინ იტყვის უარს? ჰი-ჰი, უმფროსო, საჭონელი იყოს, თორემ...

— რა, გადაცვლიდი?

— აბა რა, არკი შემეხვეწებოდნენ?..

— მერე იმ გადანაცვალს რაღას უზამდი?

— იმას თავისი გზა აქვს.

— შენ, კაცო, ქურდობ, თუ ვაჭრობ?

— ვითომ რა დიდი განსხვავებაა, უფროსო, ქურდი და ვაჭარი მუდამ განუყოფელი იყვნენ, ახლა, მით უფრო, კაციშვილი ვერ გაიგებს, სად თავდება ვრ-

თი და სად იწყება მეორე... ცალდა, თორემ ისე დაგაქუცმაცებდი, რომა...

— კარგი და, შენ თუ კაი კაცი ხარ, იარაღს რაღად ატარებდი?

— კაცია და გუნება, უფროსო, ზოგს გიტარა უყვარს, დადის და პარუნანო-ტარუნანოს გაიძახის. მე ეს მიყვარს, ცუდი ხომ არაფერი ჩამიდენია?

ამ დროს ღელიდან ძველ ნაბილიკარზე ლეიტენანტი გამოჩნდა და ჯებირს იქიდან მაიორს გამოსძახა:

— ამხანაგო მაიორო, ერთი წუთით!

მაიორმა და ლეიტენანტმა ჯერ ჯებირთან რაღაც იჩურჩულეს, მერე ეკლის კონა გვერდზე გასწიეს და მაიორიც ღელეში ჩავიდა. ცოტა ხნის შემდეგ ორივენი ერთად დაბრუნდნენ. მაიორი ისევ საწოლზე ჩამოჯდა და პლანშეტიდან ახალი შტამპიანი ფურცელი ამოიღო.

— ოდესღაც აქ ხვეზე ჩასახლეული ბილიკი გქონიათ, რატომ გააუქმეთ? — კეთხა კოტეს.

— აღარ გვეპირდებოდა, წყარო გაგაკეთეთ და...

— წყარო ვინ გააკეთა?

— ჩვენ გაგაკეთეთ.

— სახელდობრ, რომელმა?

— თუნდაც მე, რა იყო...

— ბილიკიც შენ ჩახერგე?

— კი.

— მარტომ გააკეთე, თუ გიშველა ვინმემ?

— რა მნიშვნელობა აქვს, მარტომ გააკეთე, თუ... სულერთი არ არის?

— პირდაპირ მიპასუხე, მარტომ გააკეთე, თუ არა.

— მარტომ გაგაკეთე.

— გასაგებია, — თავისთვის თქვა მაიორმა, მწყვესხები ჩამოათვალიერა და მზერა პაპა ქორიაზე შეაჩერა, — ბიძაჩემო, ისევ თქვენი მიპასუხეთ, ბოსლიდან როდისმე ყველი ხომ არ დაგკარგვიათ?

— დაკარგვით — არა, — უთხრა პაპა ქორიამ, — მაგრამ წონაში კი მუდამ გვაკლებოდა, ესე იგი, რძის რაოდენობას არ ედრებოდა, — წამით დაფიქრდა და ყველის

თაობაზე კოტესთან ამასწინანდელი დავა გაიხსენა, მერე ისიც უთხრა, რომ გუგუნი არ გაუმართლდათ და ყველის წონა კვლავ იგივე დარჩა.

— თქვენის აზრით, რა იწვევდა დანაკლისს? — ჰკითხა მაიორმა.

— როგორ გითხრათ, — ჩაფიქრებით უპასუხა პაპა ჯორიამ, — შეიძლება წელიწადის ბრალიც იყოს, არის ღალიანი წელიწადი, არის უღალი, რძე არის, მაგრამ ღალა არა აქვს.

— არა ბიძაჩემო, წელიწადი და ღალა. აქ არაფერ შუაშია, სულ სხვა ამბავია, — ჩაიციანა მაიორმა და ლეიტენანტს უთხრა, წაიყვანე ერთი კაცი და ამოიტანეთო.

ლეიტენანტს ჩოფური გაჰყვა. დელიდან სქელი ცელოფანის თითო მოზრდილი პარკი ამოიტანეს და მაიორის წინ მიწაზე დააწვეს. ორივე პარკში სამ-სამი თავი ყველი იდო და შიგ წაკაც იდგა. პირებზე გასანთლული კანაფი ჰქონდა წაჭერილი.

— ეს რაღა ობრობაა?! — მწყემსების გაოცებამ უკანასკნელ ზღვარს მიაღწია, ხოლო ლილი აღარც ცოცხლებში იყო, აღარც — მკვდრებში.

— მაშასადამე, როცა კი დროს იხელთებდა, თითო-ორი ცალობით გაჰქონდა და აგროვებდა. მერე ბრიგადირი ყველის ურემებს რომ გაჰყვებოდა, დანახავიც აღარაფერ იყო, — ჩააწყობდა ხურჯინში, გადაკიდებდა ცხენს და — ჰაიდა! — დააკენა მაიორმა და ზიზღით დაუმატა, — აბა, კაცი რომ ასე გაწუწუკდება, აქამდე დაეცემა, დაკინდება... ფუჰ!

ლოქაფაშვილს თითქოს გული დაეწვა, რომ მისი თანაზიარი საქმე აუგად მოიხსენიეს.

— რატომ, — უფროსო, — საყვედურით შეესიტყვა მაიორს, — ფულმა ზღვარი არ იცის და მწყემსების ეჭვსაც ხომ გაბათილება უნდოდა?

— მაინც რა იმდენი უნდა გაეცეთებინა ამით, რომ... ღირს კი?

— ჰი-ჰი, უფროსო, — შემწყნარებლურად ჩაიციანა ლოქაფაშვილმა, — თქვენ საქმეში ძალიან ცუდად ვრკვევით, აი, აქ,

სულ ცოტა, ოცდაათი კილოგრამით ყველს კვირაში ერთხელ ვაბარებდითო, ამბობენ, მაშასადამე, ყოველ კვირა, მეტს თუ არა, თითო ამდენს მუდამ აბერხებდა, ხოლო ბაზარში ამათი ყველი კილო ხუთმანეთად გადის. გადამყიდველს კილოზე ექვსი შაურიც რომ მისცე, თავს ასდის. აბა, ასლა იანგარაშეთ, ნაღდი მოგება რა რჩება. მინისტრები და პროფესორები ამაზე მეტს კი არ იღებენ.

— მერე, ამიტომ კაცმა ყველაფერი უნდა იკადროს?

— ეგ სხვა საქმეა, უფროსო. მაიორმა დაწერილი ფურცლები, ძველიც და ახალიც, პლანშეტში ჩაალაგა, პლანშეტი დაკეცა და წამოღგა.

— ჰა, ამხანაგო ფერმის გამგევე, — გახედა კოტეს, — ამაზე რაღას იტყვი?

— გამორჩნდება ყველაფერი გამორჩნდება. — ისევე გულგრილად უპასუხა კოტემ.

— აქ რაც გამოსაჩენი იყო, უკვე გამორჩნდა, დანარჩენსაც იქ გამოვარჩენო. ადუ!

— როგორ? — შეცბა კოტე, — მე... მე პასუხისმგებელი პირი ვარ, საქმე მაბარია, მე...

— საქმეს ხალხი მოუვლის, ხოლო შენ ჩვენთან წამოხვეალ, — ცივად მოუჭრა მაიორმა.

— თქვენ ნება არა გაქვთ, მე პარტიული ბილეთი მიღვეს ჯიბეში...

— ვიცი. ეგ ბილეთი თავისთავად წმინდა ნაწილია, მაგრამ, სამწუხაროდ, აქა-იქ ჯერ კიდევ შემორჩა თითო-ორილა ისეთს, რომელთაც სწორედ არ უნდა ედოს. ადუ-მეთქი!

— არა, თქვენ ნება არა გაქვთ... არ შეიძლება, საქმეს ვერ დავტოვებ. — კვლავ სცადა კოტემ თავის დაჭერენა, მაგრამ რიგისანმა ბოლომდე აღარ ათქმევინა, მკვრივად დაძარღვეული, ძლიერი ხელი ჭანგევით ჩაასო კისრის უკან, საყულოში და ფეხზე წამოაგდო.

— ადუ, ადუ, გაიარე!

კოტე მიხვდა, რომ წინააღმდეგობა აღარ გაუვიდოდა და დამორჩილდა. დამორჩილდა და უცბად თითქოს მოტყდა კიდევ: რალაქანიარად მოდუნდა, მომჩვარდა, თი-

თქოს განადგურდა, სახე გადაუფითრდა, მკლავები და მხრები ჩამოუცვივდა და ნაბიჯიც აერია. ლილის გაოგნებულ, საყვედურით სავსე მხერას თვალი აარიდა და გვერდის აგლა დააპირა, ლილის ტირილი წასკდა:

— ო, მამა, მამა... რათა, მამა, პა?... რისთვის?... რისთვის?..

ლილის ხმაში კოტეს თხუთმეტი წლის წინგარდაცვლილი ცოლის ხმა მოესმა და რამდენსამე წამით თითქოს მაშინდელი სურათიც თვალწინ ცოცხლად დაუდგა: ცოლი ჯეჯიშგადაფარებულ, ძველებურ ქართულ ტახტზე ზის. აკვნის გვერდით, აკვნის ჩველი ეღურტულებს და ვარდისფერ, კოტიტა მკლავებს ასავსავებს. ცოლს მუხლებზე გადაშლილი წიგნი უდევს, სალოკი თითი სტრიქონზე აქვს გაჩერებული და მასაც სტრიქონებში ახედებს:

„აი, ნახე, აქ რა წერია: ვინ იცის, კაცური კაცობისათვის რა უფრო სანატრელია, სხვისის პურის ჭამა, თუ თავისის გაცემა. ვინ იცის, ზნეობა უფრო მაგარი ქვაკუთხედია კაცთა ცხოვრებისათვის, თუ საცა ვისი რამ მოახელო, ჭამე, რაკი გემრიელიაო. ხედავ კოტე, მხოლოდ ზნეგაცვეთილი და სულმდაბალი ოცნებობს მოხვეჭაზე, ზნესრული და კაცური კაცი კი საკუთარის გაცემას ამჯობინებს...“

ზმანებიდან ისევ ლილის ხმამ გამოაფხიხლა:

— ნეტა, მე მოგვეკალი, მამა... ნეტა, მოგვეკალი...

კოტე სახე მტკივნეულად მოეჭმუნხნა, თითქოს გულის შანთმა ვარეთაც გამოყოფნა, თვალზე მომდგარი ცრემლი რომ დაეფარა, თავი ღრმად დასარა და გამწყდარი ხმით ძლივს გასაგონად ჩაილულულა:

— დამნაშავე ვარ, შეილო... პატივებს არ გთხოვ, მაგრამ... ნურც ძალიან ცუდად მომიგონებ, მაინც მამა ვარ... შობელი ვარ... — კიდევ უნდოდა რაღაც

ეთქვა, მაგრამ მეტი ვეღარ შეძლო. თვითონ დაატანა თავს ძალა, ხელი მოწყვეტით ჩაიქნია, მკვეთრად შებრუნდა და რიგოსანს გაჰყვა.

მაიორმა იოთამიც თან წაიყოლია, რომ ნაპოვნი საქონელი მიეთვალა და ხელწერილით ჩაებარებინა. მაიორს ლილის წაყვანაც უნდოდა, როგორც მთავარი მოწყვისა, მაგრამ ლილის სიარული კი არა, ფეხზე დგომაც აღარ შეეძლო. კიდევ კარგი, ნოსრევანმა დროზე იაზრა და ხელი შეაშველა, თორემ შეიძლება უგრძობლადც დაეცემულიყო.

— ლილი... რა მოგდის, — უთხრა წყნარად და მკლავი დაუჭირა.

ლილიმ სახიდან ხელები მოიცილა და ნოსრევანს დარცხვენით შემოხედა. ცრემლით სავსე თვლებში სინანული და უმწყობა მოუჩანდა.

— მიშველე, ნოსრე... მიშველე და... მაპატიე. — უთხრა სლოკინით და მხარზე დუნედ ჩამოეყრდნო:

— ნუ გეშინია... დაწყნარდი, დამშვიდდი, — ნოსრევანმა ხელი მოხვია, ბარბაცით მიიყვანა საწოლამდე, დასვა და თვითონაც გვერდით დაუჯდა, — კარგი, გეყოფა, დაწყნარდი. ნუ გეშინია, მე აქა ვარ, შენთან... შენთან ვარ... შენთან ვიქნები..

მაიორმა კოტეს და იაგორას ყველის პარკები აპკიდა და წინ თვითონვე გაუძღვა. რიგოსნები აქეთ-იქიდან ამოუდგნენ, ხოლო უკან ლეიტენანტი მიჰყვა. ილო, თედო და ჩოფური ღელემდე ჩაყვნენ. პაპა ქორია კი ღელის კიდურს არ გასცილებია, სანამ წასულები სივრცე გაწოლილ სერს არ მიეფარნენ, არც განძრეულა. მერეც დაგვიანებით შემობრუნდა, თვალ-წარბზე დაღვრემა და ნაწყენობა ემჩნეოდა, ფიქრში ღრმად წასულმა დუნედ, აუჩქარებლად გამოაბიჯა ბოსლისაკენ და ჩუმი, გაგრძელებული ამოხვრით თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— აი, ვაჟი ბოლოო...

ბასიანის ომი

„დაწუხეს რაზმი, სადა — იგი წინამძროლად იყო ზაქარია მზარგაძელი, ამირსპასალარი და ახალციხელი შალვა და ივანე და სხუანი თორღენი; და ერთ-ერთი აფხაზნი და ამერნი, ერთ — ერთი ამერნი და ჰერ-კახნი... და იქმნა ომი ფიცხელი და ძლიერი“ („ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“).

ტახტზე მორჭმით იჯდა თამარ — რუქნადინის მოდგა ელჩი:
„სვეკეთილი გმირი ჩვენი, ვისაც მუხლში ძალა ერჩის,
ქმორჩილებენ ვისაც ქვეყნის ლაშქარნი და სპანი დიდნი,
ზღვიდან ზღვამდე, მთიდან მთამდე ვისიც შიშის აქვთ და რიდიც, —
გიბრძანებსო — უყოყმანოდ დასთმო შენი განი ყველა,
თორემ წყრომა ცის და მიწის რეკავს, როგორც სარეკელა,
ყველა ოსრად დაგრჩებაო — სადედოფლო კვერთხიც, ფარნაც,
რუქნადინი — ზღვათმპყრობელი — დავისვამსო თვითონ ხარტად“...

ქართლოსიანთ დუმს მზექალი — ბილწნიტყვაობს ისევ ელჩი,
ბოღმა სულთამსუთავივით ებჯინება დარბაზს ყელში,
აქვს სამანი ყოველივეს — ჟამთა დენას, თმენას ჭირთა:
სულში ცეცხლი ღრუბელივით აიფოფრა, აიზვირთა,
მერმე უხედნ ურასავით ყალყზე შედგა მეყვსეულად:
დაიგრგვინა დავით სოსლან: „მტერს დახვედრა უნდა მტრულად“ —
შეუზახა სამგზის ხაფად ელჩს — სელჯუკის ვივინდარას...
და ქვესკნელის მორევივით დატრიალდა რისხვის ჯარა.

ღამე სწრაფად გაიღია — აკიანთდნენ მზეში ცანი,
სწორედ ამ დროს ქუდზე კაცი — კახ-ამერი-აფხაზ-სვანი
გადმოსდინდა მთიდან ლავად — აბრჭყვიალდა რკინის კვართი,

აიგორღა ბრძოლის ვინო, ვით ლულაში ბოლი დენთის,
ურთიერთში აილუფხა ცხენ-კაცი და მამაღმერთი.

საქარიას მიჭრის რაში — მიჰყვნიენ ძმანი მოისარნი:
 „ერთიც ნულარ იბოგინებს მტერი — ჩვენი მოხისზარი,
 არც აროდეს დასდგომოდეს მამულს ღამე შაოსანი,
 სით — ტვერში ჩახლართული — კისკისებდეს წყაროსავით,
 მერცხალივით დაებედოს საქართველოს ცას არილი, —
 აღმა-აღმა მიფრინავდეს მცხეთის თეთრი ტაძარივით!..“

გვიან ღამით, როცა მტკვარზე აფათქუნდა ოქროს მთვარე,
 „ბრუნდებოა შინ ლაშქარი!“ — ხმა დაირხა შინ და გარეთ,
 ბახიანის გზა სვიანი გამარჯვებით დადაფნულა:
 ქუბდა „მრავალჯანიერი“, „არრაშვა“* და „აბა ულა“**.

გალაკტიონი სოხუმში ანუ თეთრი დილის ლეგენდა

როს ყოველივე, სამოსის გარდა,
 განიძარცვა და... სათნო-ჰყო თავი —
 დააცხრა, როგორც ფუტკარი ყვაფილს,
 ნართების ქვევრში ჩაწურულ ბადაგს.
 „უცებ ხელიდან გააგდო ყანწი,
 ალბათ უცხო რამ ესმა მოტივი,
 და ანგელოსის ორი ფრთა თვალწინ
 აუშრიალდა ორი ტოტივით.
 გულს ჩაედვარა შუქი ბრიალა,
 სულს კი — აპრილის ფერი და ფერი
 და ნაპირ-ნაპირ ისე იარა,
 არ გაუთელავს ბალახის ღერიც.
 წამწამს ეკიდა ციური ნამი
 და ჰქონდა სველი ყელიც, უბეცა...
 ყურს ჩაუწვეთა ტალღების ჩქამი
 და „წითელ ხიდათან“ შედგა უცერად.

ფრთონავდა სით ლერწმის და ლელის, —
 უმზირა ზვირთებს — შევფების მთოვარს,
 მერმე ჩაჰკიდა მდინარეს ხელი
 და მასთან ერთად იდინა მყოვარ. —
 იდინა, ვიდრე ბოლოწერტილის
 განიბნა ნისლი და ძილბურანი,
 და ზღვას შეერთო ნათლისსვეტივით
 კაცი, რომელიც იდგა მდუმარედ..

რადგან ბევრია აფსნში მგოსანი —
 მტრფე უძელის, იის, სოსანის, —
 ჩრდილივით დასდევთ სურვილი იგი —
 ცეცხლი შთაბერონ გარდასულ ბგერებს:
 პრომეთეს კოცონს უხევიდან ირგვლივ
 და თეთრი დილის ლეგენდას წერენ.

აი,
 ამ

ბებერ კაკლის ხეებს —

ჯგერდის დედა-მინდორზე რომ შრიალებენ

ი დ უ მ ლ ა დ

* არრაშვა — აფხაზ. ლაშქრული.

** აბა ულა — მეგრული ლაშქრული.

დღითა და ღამით —
ფრთხილად რაოდენი თაობის
ჟივილ-ხივილი
ახედათ,
ნეტავ,
შტოებზე,
ვითარცა წუთისოფლის მარადიული ფუსფუსის
„ისტორიანი და აზმანი შარავანდუდთანი?“

• • •

წებულდაში
წალიკ-წალიკ
წეროს
გუნდი
რიალებდა,
ვიდეკი,
ციდან მოველოდი
ეტლის ჩამოგრიანებას-
მოდგა ეტლი,
შიგ დაგებრძანდი —
ლერწამ-ქვეყნის მეფისწული,
რა ვიცოდი —
გადარეულ
მუშაებს
ვიფაჟ
შეწირული!

• • •

დააქვთ მოლბერტი მხატვრებს მსუბუქად,
ვით კეთილ მუშებს — შთაგონების ვეება ტვირთი,
დააქვთ მოლბერტი მხატვრებს, რომელთაც
ნელა გადააქვთ ტილოსე ქვეყნის
მშვენიერება და სიკისკასე
და ცის თაღების ელვარებას
განსაცვიფრებელს,
იხს ღიმილს და
ქრიზანთემის ხმამალალ სიცილს,
წვართს კიბკისს და
ნაკადულის იდუმალ ღღურტულს,
კვირტების ხედომას,

„...
...“

და ფესვების მწვანე სიმღერას,
 ცის ნამის წკრიალს,
 ყანის შრიალს,
 ტყეების ჩურჩულს,
 ქარების ქროლვას,
 ზღვების ფრთონვას,
 წვიმების წკარუნს,
 ბალახის ფუსფუსს,
 სიოს თრთოლას,
 ლერწმების ქრქოლას,
 გზების სიმშვიდეს,
 მთების დუმილს,
 მთიების ციმციმს,
 ზვირთების დენას,
 ფიფქის ფუნას,
 ფოთოლთა ცვენას —
 ყველას ცოტა-ცოტა უმატებენ მზეს და სინედლეს,
 ყველას ცოტა-ცოტას უმატებენ მზეს და სინათლეს,
 ყველას ცოტ-ცოტას უმატებენ მზეს და სიმაღლეს,
 რადგან უწყაიან მხატვრებმა კარგად,
 რომ გარდასახვის ტკივილივით ლამაზ მიწაზე
 ჯერ კიდევ ბევრი, ძალიან ბევრი
 დადის ომებში დაღუპული
 შვილების დედა.

სოხუმი—ჩემი ბავშვობის დედაბუდე

იქ, სადაც დილა ცის ნაჭურში ილოკავს თითებს,
 ჩაუნისლიათ ბილიკები ტირიფებს თმებით
 და ბურქნარებში მოჩურჩულე ზღაპრებს და მითებს
 ისევე ასხიათ ჩემი ყრმობის პაწია ფრთები.
 ათასწლოვანი ფიქრისა და ოცნების ნავში
 ქვეყნის ქანგები მოვამწყვდიე — ჩემიც და სხვისიც,
 ადგილის დედა მწვანე კალთას მიარსევს ზღვისპირ
 და კვლავ მაცთუნებს — მერამდენედ! — სამოთხის ვაშლი.

* * *

შემოდგომა.
 თუთარჩელა.
 ისეთი დამეა —
 გზაზე დაგდებულ ნემსს დალანდავს კაცი.

აგე, ფერდობზე დაყუნცულა პატარა სოფელი,
ხელში წვრილი, წვრილი ნემსი დაუჭერია
და თავის ჭრელ პერანგს ნაირნაირ

ლილებს აკერებს.

ხვალ,
მზე რომ ამოხდება,
ვერც იმ ნემსს შენიშნავს ვინმე
და ვერც იმ ჭრელ პერანგს,
რამეთუ დღისით,
პერანგის გარდა,
სხვა რალაცასაც იცვამს სოფელი
ისე, რომ ის პერანგი აღარც მოუჩანს,
მაგრამ მე ხომ ვიცი —
როგორ შესამოსელს იკერავს სოფელი!..

• • •

მორის ფოტოშვილს

ამ
ბარჩხალა
თუთარჩელამ
ეზო როგორ ამიჭრელა!
თუთა მედგა მუშტისხელა, —
ჩრდილი ისე გაუბრტყელა:
გარმონივით გადაწელა.
მე ვწუხდი და წუხდა ყველა:
მწიფე ყანის მოსამკელად

არ მიშვებდა სარეველა,
მაგრამ იმავე თუთარჩელამ
ყველა ძირში გადაცელა;
თავს წაადგა უდრტკინველად —
ღამის სევდა გადაბელა,
მკვდარი გული გამომრთელა,
როცა დილაც გამითენა, —
არ მივლია სადაც ძველად,
გზა იჭითკენ გამიგრძელა.

• • •

სახელდახელოდ
და სასაცილოდ
განრისხებული ღამაში გოგო
უუმამაცეს მკვიდრს კუნტლებისას
ათვინიერებს
ანუ

სწადის უდიდეს ცოდვას,
როდესაც ღამობს ვეფხვს
ვეფხვობა წაართვას ასე. —
და სწადის გოგო უდიდეს ცოდვას,
უწყის რამეთუ:
ბრბო ერთობა კარგად მაშინაც,
როცა ამაყ სულს ვასაჭურისებთ.

მამა სორნაული

აღმართი

იამაზ ხაბილურს

ასლა სივრცეში ისვენებს მზერა,
მივდივარ...
ფიქრი ესაა ჩემი:
ნეტავ სიკეთე უყვარდეს ყველას,
როგორც პატარა ჯიდაურს ცხენი.

ვერ გაიხარებს დუშმანის წყევლა,
არ გახუნდება
ლაყვარდი ვრცელი,
ოღონდ მოყვასი ახსოვდეს ყველას,
როგორც პატარა ჯიდაურს ცხენი.

• • •

აიგანს შერთალი ჩრდილები რთავენ,
ზალი მიინარე ქალივით სუნთქავს,
ვისი დედაა ნეტავი ღამე,
ძაძით შემოსილი
რომ მოდის მუდამ?..

ჩემი სიმაღლე ამშვიდებს ქარებს,
სარკმლების შუქზე ფოთლები ბზინავს;
იქნებ წინაპრების
ჩრდილია ღამე
და ამიტომ ვიძინებთ ტკბილად...

• • •

ჩემი ნატვრაა, რომ შენი ჭერი
ხვალ ყოფილიყოს
მაღალი ასწილ
და სტრიქონები გიყვარდეს ჩემი,
როგორც ხელები
მშრომელი კაცის..

ჩემი ნატვრაა, ეს წმინდა ფუძე
ციც გაოცებად
ყოველთვის ღირდეს
და ჩემი წიგნის უბრალო ფურცლებს
მზე უღიმოდეს,
ვით ქართლის მინდვრებს.

მე სიყვარულის მოლივლივე
აღმართებს შევრჩი,
აქ ჩუქურთმები
გადიმებულ სახეებს ჰგვანან...
და სიცოცხლე ზეიმობს ჩემში,
როგორც ნაწვიმარ ჰაერში ყანა.

აქ სიყვარულის თვალებიდან
ამოდის მუდამ
მაისების მფარველი მნათი
და ისეთია ფაჩუნი გულთა,
თითქოს ნამიან,
თბილ ბალახში
ქედანი დადის...

ააშრილა სალამოს ჭარმა
წნორების მწვანე აბრეშუმის
სარჩული თეთრი
და შადრევანი,
ვით თეთრი პალმა,
დგას და ირხევა
ჩამაგალი მნათობის გვერდით.

ბინდის ნელ ტალღებს წააგვანან
ხარები ლევა,
ლურჯი ქერქით იცინის ტბორი;
ვით სიხარულის სინათლემი
ლამაზი ხედა,
ცის სიჩუმეში იკარგება
ძახილი შორი...

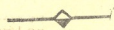
ამ აივანზე შენ მიშლიდი
ყოველთვის ლოგინს,
ამ აივნიდან გაფცქეროდი
ვარსკვლავებს, დედა...
ახლაც აქ ვწევარ და ლოგინი
შენგან გაშლილი
კვლავ შზის ნაწოლი ღრუბელივით
თბილია, დედა!...

ამ აივნიდან კვლავ ვუღიმი
ნაცნობ ვარსკვლავებს
და ყველა მათგანი
მშვენიურია და საყვარელი,
როგორც ხალები მეწამული და ოქროსფერი
ფშაურ ფარდაგზე შენი ხელით
ამოქარგული.

ეს უფსკრულები — სევდიანი სავანეები —
ჰაერის ჩუმი მწვერვალებია
მიწაში თავქვე ჩაკიდულები...
მათ კენწურთებს თუ მიაღწევ,
შენ დარწმუნდები,

რომ ვულკანები
საშიშები სულ არ არიან:
ხანდახან ისე მშვიდად ფეთქავენ,
როგორც ბავშვები
თბილ ბალახში ჩათვლემილები.

აიუ მაკლანიერმილი

მთავარი გზა პირდაპირ მიდის

ნიდ კამპეადორად თვითონ გადაიქცა
 მთელი ესპანეთის მშრომელი ხალხი.
 კამპეადორი! — ეს გახლავთ ძველთაგან ცნობილი სახელი.
 თავდაპირველად ეს სიტყვა ჩვეულებრივ
 „ველად ან იალაღზე ყოფნას“ ნიშნავდა;
 შემდგომ მისი აზრი ოდნავ შეიცვალა
 და სიტყვას მიეცა მნიშვნელობა „ველად ნაგარდის“,
 შემდგომ — „ბრძოლის ველზე ყოფნისა“
 და „გამბედაობით თავის გამოჩენისა“.
 საბოლოოდ მან მოიპოვა მნიშვნელობა
 „სიბრძნით გამორჩეულის და სხვათა მჯობნის“,
 მაგრამ გამოჩნდნენ ისეთებიც,
 ვინც ამ სიტყვის მნიშვნელობას ატრიბუალებდა,
 და „კამპეადორს“ როცა ამბობდა,
 „უბრალო მეველეს“ „გაუთლელ გაგრიას“ გულისხმობდა.
 ესენი იყვნენ სიტყვის მნიშვნელობით დამფრთხალი პირები,
 რომლებსაც სხვა რამ იარაღი, გარდა ეესლისა, თავდაცვისთვის არ გააჩნიათ,
 და შურის შესაძენად გაგლეხილი მათი ტუჩები
 ამ სიტყვას მალიმალ ფურთხივით ისროდა.
 „ღიახ, ეს ჩვენა ვართ მეველენი, გაგრიები, კამპეადორები“ — ყვიროდა ხალხი
 და სხვისგან აგდებით ნასროლ სიტყვას
 მოწინააღმდეგის დარტყმული ბურთივით ხელდახელ იჭერდა,
 შერქმულ სახელს სიბრძნით შეიფერებდა,
 და ხალხის ბაგეზე
 სხვათაგან დაცინვით ნათქვამი სიტყვა ღირსებას იძენდა,
 ბრწყინავდა, ჩინჩხლებს და ნაპერწკლებს ისროდა,
 და შეატყორცნილი სამყაროს ხიფათში, ვარსკვლავად ელავდა.
 ვინ იყო, ვინა სიტყვა ეს სიტყვა პირველად
 არავინ იცოდა,
 სუველა ბაგეზე ერთბაშად იშვა და ერთბაშად დაიძრა,

* ეძღვნება ესპანეთის სამოქალაქო ომს.

იქნება უცერად ზეციდან დაეშვა,
 ან მიწის წიაღში უცებ აღმოცენდა,
 იქნება წარმოიშვეს ქვებზა და ხეებზა,
 მტვერზა და ჰაერზა!
 ყველგან დაიბადა, ყველგან აღმოცენდა, ყველგან წარმოიშვა
 ერთსა და იმავე დროს
 და როგორც მზის სხივის შუქზა და ნათელზა
 სამყარო გაჟღინთა.
 დიდი გული ჰქონდა ესპანეთს ამ ხიტყვით, —
 შიგ ქვეყნიერების სიხარულს იტყვდა.

მერე ეს სახელი ამაღლდა, აღზევდა, ჰაერში განიბნა,
 უფრო დაიმუხტა, შეზავდა, შენივთდა,
 და მერე მიწაზე გმირული კიეინის წვიმებად დაბრუნდა,
 გზადაგზა მერცხლებზა ფრთებით აიტაცეს და ფრენით წაიღეს,
 სულ შემოატარეს ხმელეთის ყოველი კუთხე და კუნჭული;
 მღეროდნენ მერცხლები, ამ სახელს მღეროდნენ სივრცეში ფრენისას,
 ესმოდა ესპანეთს და ემატებოდა სიგრძე და სიგანე
 და როგორც ბალახი, ისე ამოდიოდა ხელახლა მიწიდან,
 კვლავ იბადებოდა ყოველ დღე-ცისმარე ის ხალხის ენაზე,
 და მზისკენ აწვდილი ხესავით მღეროდა,
 ძლიერი ტოტებით ზეცისკენ მიმსწრაფი.
 იგი მრავლდებოდა და უერთდებოდა ტყეების სიმრავლეს,
 ველებზე გაიჭრა, გადაინავარდა მთები და ქედები,
 შორს გასცდა ესპანეთს, ზღვები და ხმელეთი ერთბაშად გადასჭრა,
 აავსო ევროპა,
 მსოფლიოს საზღვრები გადაიჯირითა,
 კვლავ ძალი მოიცა, ამაღლდა, აღზევდა
 და... დაიბანაკა იმედის მწვერვალზე.

ისტორია და გეოგრაფია შეაჯერა
 თაიხის რიხით გმირულზა სახელზა,
 ვარდის ფურცელივით ქარზა აიტაცა
 და მიჰფანტ-მოჰფანტა იმისი ბგერები
 ცა და მიწის თვალსაწიერზე;
 ყველა დროშაზე, ყველა ფრთოსანზე მაღლა ააღწია,
 და ხმა იმისი, ათასობით ბაირაღის შრიალს მოჰკავდა,
 ათასობით ჩიტის გალობას.
 ხოლო ქვევით, დედამიწაზე,
 ადამიანთა მირიადები
 მუხლმოდრეკილი ალაპყრობდნენ
 სიხარულის ცრემლით სავსე თვალებს ზეცისაკენ
 და მის ფრენას უთვალთვალეზდნენ.

და ეს სახელი, —
 ისტორიის უმაღლეს მთაზე ატანილი არწივის ბუდე,
 ყრუანტელს ჰგვრიდა ისტორიას, და მის ძარღვებში
 აჩქუფებდა სიმღერის ტალღებს.

იგი იქ რჩება, იმ მწვერვალზე, სამარადისოდ
და არფის სიმებს მოსვენებას აღარ აღირსებს.

შენ მოხვალ ჩემთან სხივმოსილი, თვით სიკვდილის საბრძოლველად,
შენ მოხვალ ჩემთან სიცოცხლის გემით,
ზეცის გუმბათქვეშ გაწოლილ ზღვას გადმოაბიჯებ,
ბრძოლის მოქცევა ტალღასაგვით გაიფოფრება
შენი თვალების მოელვარე სანაპიროზე.

შენი თვალები არის ორი ბარელიფი, —

შენს დიდებას რომ დალადებენ,

შენი ხელები მზად არიან გული შენი წმინდა მსხვერპლად თვითონ გაიღონ;

შენ, კომეტაში გარდასახულს,

ესპანეთის თავზე გარგუნა,

კაცობრიობის ისტორიის თავზე გარგუნა

მარადისობის სივრცეებში ბედმა სრიალი,

.....

ო, მე ვიხილვ, თავი მსხვერპლად ვითარ შესწირვ,

და საკუთარი სხეულიდან ვითარ ამოხველ

ღვთიურ სიშმაგით,

ვითარ ილტვოდი უსასრულო სიმაღლისაკენ

მისტიური ექსტაზით და

ზეციურ თრობით.

შენ ის ხე იყავ, მალღისაკენ რომ მისთვის იზარდვ,
რათა ძელს შენსას კიდევ ერთხელ ეტვირთა ქრისტე —
ამ ქვეყნად სულთა სანუგეშოდ დაბრუნებულა.

შენ, მესთატეხის სტიქიონზე ამხედრებულა,
თვალებით გზათა გარდუვალთა გავლის მზრახველი
მიდიხარ საით?

დაუოკებელ ფრენით, ქროლვით და ბრწყინვალეობით
აღიხარ ზეცად —

თვით ზესკნელში შენივე არსის;

და ვინც ეცდება შენი

ფიქრის აღმაფრენას კვალში მოსდოს,

გონდაბნეული და უნდილად გზახადენილი

თავბრუდახვევის უფსკრულებში გადიჩეხება.

შენს ხულს არა აქვს დასაბამი და დასასრული

მიდიხარ საით?

ვითარ მოგდიო?

შვიდი პლანეტის გზა-და-კვალი აირველება

შენი ფარის ელვარ სარკეში.

არ შენი გზით, იარ შენი გზით,

ო, განუშორე სხეულს შენსას, იარ შენი გზით,

შენ, ეპოსით გარემოსილო!

შორიახლოდან გადვინებ თვალყურს,

თდეს ვარსკვლავთა სივრცეებში ინტიალებ...

.....
მათ ჩაიარეს.

ჩემს თვალთა წინა

იმათი ხმალი, ელვასავით გადმოქნეული,

უეცარი სიკაშკაშით კრთის და ბრიალებს
და ორი დიდი ფრთა იზრდება იმ კაშკაშიდან —
ალმოღებული ბუმბულის და ცეცხლის ენების.

დაიძრა ხმალი, იგი ადის მალლა და მალლა,
იგი ჰაერში მილივლივებს, ზევით ჩემს თავზე,
ქვევნიერების თავზე გადადის

და მესმის ნათლად

პლანეტების ჰეკატომბა ჭაოსს შიგან ვითარ ცვივა, ვითარ გუგუნებს.

მესმის ხიფრცეში სარკმელები როგორ იღება,
და ჩემს ყურებში ხმა იღვრება მარადისობის...

სად ვარ? რა მომდის?

საით მივყავარ ამ ბობოქარ სინათლის მორევს?

ძირს, ძირს ვეშვები,

ჩამოვდივარ დედამიწაზე, —

კვლავ ესპანეთში,

ცნობიერება მიბრუნდება და აზრსაც ვიკრებ.

ეს იყო ხალხი, ვინც შეიგრძნო სიდიადე თავისი ხვედრის

და მისი ტვირთვა ბედისწერად არ მიიჩნია;

ცხენის ტაბტაზე გამობმული საკუთარ ხვედრით,

რალაც იდუმალ კავშირებით მასთან შერწყმული

წინ ისწრაფოდა,

და საცნაური არ იყო ჩემთვის ამის მიზეზი.

როცა ამგვარ მოვლენას ხვდები,

სხვა არაფერი დაგრჩენია თუ არა ის, რომ

მის წინაშე თავი დახარო.

.....
ეს იყო ხალხი, — ტალანტზე და გენიაზე უფრო მეტი ძალის პატრონი,

ეს იყო ხალხი, — დაჭურვილი ელექტრომუხტით;

გენიას იქნებ შთაგონებამ როსმე უმტყუნოს,

ტალანტი იქნებ ანგარიშში მოტყუედეს სადმე,

მაგრამ თუ ხალხი დაიჭურვა ელექტრომუხტით,

ელექტროდენი მას არ უმტყუნებს.

ყველა უზუსტეს გამოთვლაზე უფრო ზუსტი და

ყველა გენიის შთაგონებაზე უფრო მაღალი

არის ძალა ელექტროდენის,

წარმოქმნილი დიდი ძაბვისას,

რომელსაც ხალხი,

დედამიწის პოლუსიდან პოლუსს გადასცემს

შინაგანი ელექტრომუხტით.

.....
ეს იყო ხალხი, — შიშველი რწმენა

და მგზნებაარება, რწმენად ქცეული,

ეს იყო რწმენის სტიქიურობა, ხიფიფე რწმენის,

რაც მრავალჯერ ამრავლებს ძალას

და არ სცნობს ქვეყნად არავითარ ზღუდეს და ჯებირს.
სადაც კი განვლეს, ანაბეჭდი ნაფეხურების
დატოვებს რაღაც მისტიკური ნიშნების მსგავსი,
მე ბრძენთა კრებულს წარუდგინე ნიშნები იგი
და ამოცნობა ვთხოვე მათი იდუმალების.
მაგრამ ცხადია, რომ საერთოდ ამ ამოცანას არ აქვს პასუხი.
ეს ხალხი თვალყურს აღევნებდა, განიხილავდა
საკუთარ ხელთა ნამოქმედარს,

ნამოქმედარს საკუთარ აზრის,

ხედავდა, — ვითარ უსხლტებოდა ყოველგვარ კანონს,
ვით შედიოდა აღუნუსხავ, მოუხელთებელ იდეების სამეფოში.
მათი სხეული ქვეყლიყო გოლიათურ ძალის საამქროდ,
რომელშიაც იქსოვებოდა უხილავი ნართის ქსოვილი.
ამ საამქროში

ბუნებრივიდან ზებუნებრივს აწარმოებდნენ,
პროპორციიდან იქმნებოდა ჭარბი ნამატი,
რადგანაც მთელი ეს საამქრო და ყოველი იმისი დაზგა
აღფრთოვანების სამსახურში იყო ჩამბული;
ეს უსაზღვრო აღფრთოვანება
ხალხს აძლევდა ღვთაებრივ ძალას
და უკარგავდა მორჩილებას ლოგიკისადმი.

დიახ, არ იყო ლოგიკური, რომ ებრძოლათ ესპანელ მუშებს
ათჯერ მეტი შტრის წინააღმდეგ,
რომ პირისპირ შებრძოლებოდნენ ტოტალური ფაშიზმის ძალებს, —
მაგრამ ებრძოდნენ!

არა, არ იყო ლოგიკური, რომ მარტონი შესტოქებოდნენ
რიცხობრივად აღმატებულს, იარაღით აღმატებულს
ცივილიზაციით უპირატეს მრისხნავ ძალებს,
მაგრამ მაინც ეტოქებოდნენ!

და საბოლოოდ გამოჩნდება, რომ ბრძოლაში
მათ გაიმარჯვებს,
რადგან გახდნენ თანაზიარნი ყოველივესი, რასაც კი ქვეყნად
ნამდვილ სიცოცხლით უცოცხლია, ანდა იცოცხლებს,
როგორც აზრი და მნიშვნელობა ერთადერთი
თვითონ სიცოცხლის.

ისინი გახდნენ თანაზიარნი
ღირსეული კაცობის არსის, —
ადამიანთა უდიდესი მონაპოვარის;
ეს მოხდა მაშინ, კაცობრიობის ისტორიის დიდ მოსახვედში,
როცა მთელი კაცობრიობა აღმოჩნდა უცებ
იმ საგზაო ნიშნის პირისპირ,
რომლის ისარი ურჩენებდა: —

— მთავარი გზა პირდაპირ მიდის.

ბრძოლა გრძელდება,
რადგან სულისთვის არ არსებობს გზა კომპრომისის.

მირონ ხარბიანი

შენ, თიანეთო, კარგი ხარ...

საუბარი რაიონის კროზლემიზმზე

მანუალის ამბავი...

თბილის-თიანეთის გზა... წუთით გორშევიარდნზე შევიტრდეთ. ვისაც სურვილი აქვს საოცრება იხილოს, დილაუთენია, ახალგაზრდებულზე უნდა გახედოს აქედან ერწოს ღარს, როცა ნისლის ქაქათა ბუდეებს ვერ კიდევ პრელ-პრელა თქვალოვზე რბილად დაუდევთ თავი და ღამის სიზმრიდან ვერ გამოკრეველან. ეს დახლოებით, ისეთივე გრანობა, საპერო ლინერიდან ღრუბულთა ზღვის რომ გადააქვს მწერას და გული ხიამუსი გრანობით აღგვეცხება, რომ ამ სივრცესა და სილამაზის შეუღებ და მბრძანებელი ხარ...

მართლაც საოცარი სანახავია ერწოს ზეობა ნილიანიცა და უნისლოც, ამწვანებულთა და ოქროსფრად შოქათათვც. შემოადგომის მზით განახლებული. ამ სანახაობის მხალველი ამ რამდენიმე წლის წინათ ვახუთი და მანინელი შთაბეჭდილება დღევანდელ დღესათ მახსოვს...

სამწუხაროდ, მაღე ეს ამბობებული განწყობლება განაქარვა ერთმა ფრიად მოულოდნელმა, სამწუხარო ამბავმა...

ეს ანე იყო: თიანეთიდან თბილისისკენ მოვეშვრებოდი. გორშევიარდნზე თვალი დაევშვა ჩვენს ავტობუსს. ნახევადმოყვარე მგზავრები ვარეთ გამოვიშალენით ახალგაზროდარებული იყო. კოკისპირული წვიმების შერე შერე პირველად იმ დილით გამოაქვითა. ერწოს ღარი უნებრად გაღურსულაყო. იშპირებოდა და ნეტარებას მისცემოდა. ალაგ-ალაგ ნისლეში მოჩანდა, ზოგან იხინა შეთხლებუ-

ლიყენენ და იმ ადგილებიდან, როგორც თვითმფრინავის სარკმლიდან, მიწის მწვანე ნაკლები მოჩანდა. ეს იყო გადასახედი ადამიანთა საუფლოში. თითოეული ჩვენგანი იმ წუთში ფიქრობდა ბუნების მრავალსახოვანებაზე, ნაირფეროვნებაზე, ამაღლებულობასა და ასევე მისი სიმუხთლის უნარზეც გვახსენებოდა ვაჟს სტრაქონები: „ბუნებაც ბრძანებელია, იგივე მონაა თავისა, ზოგჯერ საკეთეს იხვეპავს, ზოგჯერ მქნელაა ავისა, ერთდერად მტყირთველი არის საქმის თეთრის და შავისა, საცა პარინზეს ახარებს, იქვე მთხრელია შეავისა, მაინც — კი ღამაში არის, მაინც სიტურთით მუცავისა...“

გამშული ავტობუსის შემდეგ ეს სილამაზე მართლაც დღით მოვეცილდი სასწაულს მკავდა: იმ რამდენიმე წუთში საიღაო ავტობუსის მგზავრებმა გულიდან გადავიყარეთ მთელი კვირის მანძილზე სულმა ჩავსუბებული წვიმა და ნეტარ, ღრუბელი და ქარი, წელ-წელა დაუყვა ჩვენი ავტობუსი ერწოსკენ გორშევიარდნის ჩაღმართებს... და, აი აქ მოხდა ის უსიამოვნო ამბავი, რომელმაც კვლავ ურვანადელი შემოასახლა ჩვენს სულში და ავტობუსი სვედიანი ფიქრებით დაამიმა. სულ რაღაც ათიოდე წუთში ჩავუშინამდა ის სიხარული და აღფრთოვანება, მაღლა, მთის ყელზე რომ დავაჯვედრა არსთავამრიგემ — გზისპირაზე ბურჯაკები ეყარნენ, ნიანგებოვით თავებს წამოხწევდნენ ხოლმე და შერე, თითქოს თავში ჩაარტყესო, მიწაზე დაუშვებდნენ. ახლად ამოწვერილი საშუომდგომო ხორბლის ნათესების პირას, გზის ხიამლოცვს

* ვაგრძელება იხ. „მნათობი“, № 12, 1978 წ.

მწუნენ ერთმანეთის გვერდ-გვერდ, ისეთი შთაბეჭდილებით იყო, თითქოს გზაზე გამოცდებებს ლაშობდნენ, მაგრამ ვეღარ მოებერებინათ.

— ბურჯაყები, შეხეთ, ბურჯაყები რა მოუფიდაო! — აღმათ პირველმა მე თუ შევაინნეთ, მანამაღლა შევაჩბე.

შოფერმა მანქანა გააჩერა, ჩემსკენ მოტრიალდა, და მითხრა:

— მაჩვებია, ძმობილო...

— მაჩვები?

— თანაც მოწამულდება... — მოკლედ მომიტყა.

— მაჩვები? — გამოერკვენენ მგზავრები — ხად არიან?

ყველანი გზაზე გაცვივდით. ვასლიანებულდები იყვნენ, კარგად მოსუტებულნი, ისეთი საცოდაუნნი და მშვედნი, უწყინარი სახით მოგვრებოდნენ, ჭრ კიდევ მხურთავი თვალებიდან მუღარა და თხოვნა გამოკრთოდა — აღმამინები არა ხართ, ვვიშვედლეთ რამეო — გვერუდვოდნენ თითქოს.

— ვატყაში მოვუყვანოთ — ამ უფცარმა აჩრმა შეგმა მომიტყარა.

თანამგზავრთაგან ზოგიერთმა, აქაურ ამბებში აღმათ ჩემსავით ჩაუბედავებმა, მხარი ამიბრეს — მოვუყვანოთ, მოვუყვანოთ!

შოფერმა ყველანი დაგვაშოშინა:

— ჭილუბო, იცით, რა, მავათ ვატყაში კი არა, იცხო ჭრისტე ვეღარ მოაბრუნებთ. ამ ოხერტაღლ საწამლავს რომ მოხდებდა, რა სულეირიც არ უნდა იყოს, პირჭრის ვარდასახვის მტიკ არაფერი სქარია...

მეხვიით გავარდა შოფერის ნათქვამი. ისეთი განცდა დამეუფლა თითქოს მეც ამ საცოდავების სენით ვიყავი შეპყრობილი, მსგავსი რამ ახლოზელი აღმამინის ავადმურობისას არის ზოღმე საცნაური.

— ამასწინათ ლარტყანათ მიხაკოს ათი ტაბი დეუბოცა ამ ოხერტა... — თქვა ვიღაც ქაღმა, ავტობუსში რომ ვხსდებოდი.

— ოფოფ პეტრესაც სუ ვაუჩანავა მთელი საქონელი.

— მას დახდედელი მანც ვეოღებოდა, — გაეპასუხა, საუბარი რომ წამოიწყო. ის ქაღლი — ბენაუ მიხაკოსა კახაი არ აღუდა.

— ამასწინათა, ჩვენ მეზობლად რომ ცხოვრობენ, კუბტილანებო, ძროხა დაუტრებიადაო, — კვლავ წამოიწყო ის ქაღმა — უცბად ვერ გავგო დედაკაცა, რა ამბავი სქირდა და ჩამოეწვილა. კიდევ კარგი, სადღეებდელში ჩაუხსავ, თორემ ჩვენ მტერს, იქ რომ ამბავი დატრიალდებოდა.

— მერმე? — გაეცითხა ქალს უღუაშე-უ-შეკილი წითურა მოხუცი, მთელი გზა თავი ყინილ რომ ეჭირა.

— მერმე ძროხამ სული გაწუტევა და, რომ

მიხედნენ, მოწამულელი იყო, რაც გადღებულს, სადღეებელი საგულდაგულად გამოირცხვს, ასე გადარჩნენ, მანა...

— ცუდი კიდევ ეს არი რომ, მასეთი მოწამულლისა არც ხორცი ვარჯა და არც ტყავი ვინდა გაეკარება მას შორს ახლოსა, სუ წყაღმა ნაურთი ყველაფერი.

— ზეტავ ეს მცოდინა, წამოიწყო უღუაშამ, — ეგ შესამები მეტ თავებებს გაანადგურებდნენ, თუ ეგ საცოდავი მარჯებო, კაცა რომ თქვას, თავისი დაქცეული ქვეყანა ჭრ არ მინახავს... ამა, ამ თვინიერებს გაიბეტივდა ვინმე საიქვეყნიოდ? ამითზე უწყინარი ცხოველად არც წავლდება, არც კაცს ერჩიან, არც საქონელსა და ფრინველს შუაღღობენ. შენ გგონია, ნათეს მვერ რასმეს აკლებენ? არაფერს იმდენსა.

— ამასწინათ, ასევე უანასირას მეუაყუდა ვნახე, — ჩაგრა ხაუბარში ჩვენი მძლოლი, — იწვა ის საცოდავი და ფუხებს იხე ქიუხავდა, თათქოს ახლა გამოიღვიძა და აწორებდაო. რომ მივედი ახლოს, ერთი კი შერთა, მაგრამ რაღას იზამდა, როცა აღარაფრის თავი აღარ მქონდა უყუე მიხვდა, შესამების წერა ვამხდარიყო. ამა, რომ ტყოყდა, ეს რომ მღრღნელებს ვანადგურებდა, ლაპარაკი არ უნდა. მო, და, სიმართლე რომ ვთქვათ, მოწამულელი თავი არც უნახავს მგონი არავის.

მთელი გზა გულმომსახული ვფიქრობდი დასოცილ მაჩვებზე. მე რომ ბურჯაყები მეგონა, თურმე არც თუ დიდად შევწყდარვარ — შესამქიმიატებს ასევე ბურჯაყებიც. სხვა საქონელი და საღირ-ფრინველიც ბლომად დაუხოსია.

ა ტ ო რ ი:

ამ ბოლო წლებში ჩვენს რესპუბლიკაში ვულახილი და პირუტყვილი საუბრის ტაში დიდმა, რაც მეტად მნიშვნელოვან წინამძღვარს წარმოადგენს სახალხო მერტნობის სხვადასხვა დარგებისა და ასევე კულტურისა და მედიცინის, ერის სულიერი ცხოვრების სფეროში აღწევლობისა და შემდგომი წინსვლისათვის, რადგანაც სწორი, მარჯულ შედეგობრივი ინფორმაციის განაღიგების გარეშე ყოველად შეუტრებელია რამე წარმატებებზე ლაპარაკი. მიუთხებთ, რომ სადღეისოდ რესპუბლიკის მასშტაბით მრავალმა პრობლემამ და და საშურმა ამოცანამ მოიყარა თავი, დრო და ეკონომიკური ფაქტორები კი არ აქლვე იმია საშუალებას, რომ ისინი ერთი ხელის მოსმით გადაეჭრაო.

წითონქული განსაკუთრებით ეხება მთიანი რაიონების მდგომარეობას, სადაც მოხას, ლეოზის სოციალ-ეკონომიკური და კულტურ-

ძიება განახორციელოს — გზათაშირა ღობეები საქართვების კვალობაზე აამაღლოს, რათა ქუჩი-დან ნიაღვარი შინ არ შემოუფარდეს, რაც მთელ რაგ ხარკებითან არის დაკავშირებული. ამ ევროეწოდებულ „მშენებლობით მშენებლობას“ ბოლო არ უნახს, არც დაუმრდება, ვიდრე რაი-ონის ცენტრში ზვირიანი ასფალტო არ დაიგება, რაც გზას დანგრევასაგან შეინახავს და ღრთა განმავლობაში დასწევს კიდევ მის ზედაპირს. რადგანაც, როგორც ცნობილია, კარგად მოვ-ლილ გზას მსგავსი „დაწვევა“ ახსიათებს.

მ. შინაბიშვილი (ტურნალისტი)

[კომენტარი დაბის კეთილმოწყობის ზოგადრთ საკითხზე]:

ერთი უცნაურობა დაგვიმია თიანეთებს, ბუნების ხელაშლით თავს ვიწონებს ზოღმე. გასაკუთბელსა და მოსავარტებელს კი თავს ვა-რიღებთ, ანდა სხვას ვაღანაშოულებთ — საქუენ საშველი არ დააუწაო. თუმცა იქნებ ხალხის ამ გულისტყვილში „ქეშმარიტების შარცვალიც“ ურცვია. მაგდარბადეთ ამ საკითხს როშველად ქუჩის მავალიზე. ვახუდ წელს თიანეთს კო-მუნალურ საწარმოთა კომისიას, თიანეთის სადაბო საბჭოსა და სარემონტო-სამშენებლო კანტონის წესახრულებელ სამუშაოთა გეგმისში განწდა დაბის ერთ-ერთი მთავარი მავისტრალი — ზარბეების ქუჩის კეთილმოწყობას საკი-თის, მოსახლეობას მეთვა იმედი, რომ ეს ორ-მოებამტდრული „ცენტრალური ხაზი“, ბოლოს-დაბოლოს, მწყობრში ჩადგებოდა.

გვიან შემოდგომაზე მშენებლებად გაიჩინდ-ნენ მათ სასწრაფო წესით ზეობადან ხრეში, უფრო სწორად კი ქაღორდი მონაბის საქვე-საც სწორედ აქედან წახება პირი იყენ. რა თქმა უნდა საინჟინრო საქმეებს კომეტენტურ-ნი ვერ ვქვნიბთ, მაგრამ ამდენი ქაღორდის დატრა რომ არ იყო საქარო, ამას ზეობსიერი ადამიანი მიხედებოდა. თუმცა ქაღორდაც გაინწია რა და როგორი ხარისხისა იქნება: ზა-რიბების ქუჩა იმისთანა ღობეებით გაიკენ, რომ ზოგადრთ უქმარახაც კი სახლის მშენებ-ლობის სურვალა აღტრა. მართლაც, თიანეთ-ში ყველაზე დეფიციტური სამშენებლო მასალა ცხვირწინ დაუყარეს და მეტი რაღა უნდოდა! ქვა-ღორდი ვაღარჩიეს და ვაზიდ-ვაშოზადეს. დარჩენილი გორები კიდევ დიდხანს იყო ბარი. კაღებად აღმართულა. როგორც იქნა, ერთ მშვე-ნაერ სადაბოს, შებამეობაქმის, გრეიდერც ვა-შინწდა, ვამაშაღწენ ქუჩის მეტოგრბილიბი. ზეწენა-მუღარათ ხელიბ ამის მძღოლს. ქუჩაზე დახვებულუ ბეჭები როგორც წორმადურად ვადებსწორებინა, მაგრამ ვინ იღო ყრბად მათი აქა. გრეიდერის მოფერმა აჩბქვილ-ღამიქვი-ლი ქუჩა ბედის ანაბარა შობოვა.

ნამდვალი ვასაქირი დაუდგათ ამ უბნელებს მანამდე სიგრძისგანით თუ აწოებოდა, ახლა მესამე ყანოწილება — სიამაღლევ მიემატა ზა-

რიბების ქუჩას. იქიდან ვაღმოსაქმნი [ჩარქმენაქ] თუ წყობის წყლით ვულმოსაქმნად — მტარქმენაქ საქარმიღამო ეწოები და საცხოვრებელი ბინის სარდაფები. იპარ მოზინადრეთა შორის გა-მოღწენ ინციტორები — ვინ თობთა და ბა-რით, ვინ კიდევ რკინა-ბეტონით აამაღლა საკუ-თარი ეწოს მისადგომები და, სხვა გზა რომ არ იყო, ზოგმა მეწობლის ეწოსაკენც უქცია ნიაღ-ვარს პირი. უგწოობამ და ხანაღვრე არხების კეთილმოწყობლობამ დაბადა სამეწობლო შე-ღლი. თავის ამდევნი რომ „გენავკვალს“ მეტო არადერი უთქვამთ ერთმანეთისათვის. იმათ შო-რისაც კი „შემა ნიაღვარმა“ ჩაჩრუნტა.

ქუჩის წყალი ეწოებს რომ ასცდეს. ამიხა-თერს ქუჩას უნდა ვაუფრედეს ბორღორებო, ეს უყანახენელი კი თურმე ქუჩის კეთილმო-წყობის გეგმაში არ შედის და ახე კი ვინდა იტიერთავს მის მოფარებას? მართალა, ზარბ-ბებმა სიტყვიერი დაპირება მაინც მიადეს თი-ანეთის სადაბო საბჭოსა და კომუნალური ხა-წარმოს ხელმწიფანელებისაგან ბორღორების მოწყობის თაობაზე, მაგრამ დიელი სათქმელა, უწერია თუ არა ახდენა ამ დაპირებას... უცე-თის შემთბვევაში ეს საქმე ალბათ ასფალტის დაგების პარალელურად ვაკეობება. მაგრამ, კვლავ იგივე ნაცრობი ტეპო — ეღარსება კი ოღებებ ამ ქუჩას შავი ხაფარი?

ამ უთქვებასა და ვარუდებშა კი ღრო ვა-ღას, ეამი ვამობება. დაუტკრებელით თით-ქოს, მაგრამ ამ უტწორმისხროლ მიმოუანტულ ქაღორდზე საქაოად სახიფათო ორმოებმა და-აღწინეს პირი. „გულშეშატკერებმა“ არც აცაეს, არც აცხდელეს და მათ ამოსახებდად კვლევ მოზიდეს ხრეში და ძველებურად და-ახვადეს ქუჩისში. მათ ვაშალე კვლავ აღარავინ უტკრობს. კარვა ხანს სხალოში მქონდელ ვა-მართალი მანქანებს, მაგრამ მერე და მერე მოწყინდათ მათი გვერდის ავლა, ნაპირ-ნაპირ ტეკანეს და ბოლოს გროვიზე ბტოში დაი-წუეს. ასე რომ, ქუჩაზე ახლა ორმოებთან ერ-თად მოწრდალი ტრამპლინებოცა და თავვა-დასაყლების მოყარულ მძღოლებს ნაირნაირი ტრაფიკების შესრულება, ძაღვით.

მეფტარწდეთ ისევე ოსრად მეტოვებულ ქუჩას!

ნაბარბი ქაღაქები მოვალბობონენ, რომ ქერ კიდევ სამი ათასი წლით წინათ ზენეს წელთად-რცხვად. შუამღანარბობო ქაღაქების გინა-შენაინება იხე ხელბოდა, რომ ქუჩები იქ ვა-ბატონებულ ქარბებს თვითონ დაესუფთავებინა და ნიაღვრებსაც თიხის საღინარებით ევლოთ და მოსახლეობა არ შეეწუხებინათ. ჩენნი წე-ღმადრბიხვით მეოცე საუფუნეშო კოსმოსის ხანაში, ზარბებების ქუჩაზე, და სხვაგანაც ისე-თი შთახებლილება იქმენება, თოქოსს მშენებ-ლ შა ერთი მონაში ამოძრავებლეთ — რაც შე-იძლება და:ჭარაონ აქაურობა, ქაობი და არე-

ულდარეულობა შექმნან ქუჩაში და მოსახლეობაში...

ყველა ერთადერთ საფიქრალს მოუყვას — როდის, როდის გამოუნდება თიანეთს მართლად რომ ტექნიკური გულშემატკვარია?

ბ მ ტ მ რ ი:

აგილოთ რომელშიც ხვდა საქათბო. მაგალითად, რაიონის სასმელი წყლით მომარაგების პრობლემა. საქონტორმის ცნობას თუ ვერწმუნებით, რომელიც ამ შეიღოაღწევის წილის წიანთ გამოქვეყნდა რესპუბლიკურ პრესაში, ჩვენ ამ მხრის სასუველურო თითქოს არაფერი უნდა გვეპონოდა — „არტინის წყალი თიანეთის ოსკანებში მოიხსნილებსო“ — გვამცნობდა იგი. სინამდვილეში მსგავსი რამ ხიზმრად თუ ეხილა ვინმე. რამდენადაც ცნობილია, არტინის წყლის დაბის საქონტორმისათვის გამოყვანა ამჟამადაც არ არის დამთავრებული. არათუ შეიღოაღწევის წილის წიან. ხოლო აღნიშნული წყალსაღწევის დაპროექტების პირველი დღიდან რამდენი ხანი გამოხდა, ეშმაკმა უწყის.

სანაღვრე არხები, ქუჩები და სასმელი წყალი... ეს რაც შეეხება საქონტორმის ერთ საკონტორტო წრეს თიანეთის სინამდვილეში. დაახლოებით ანალოგიური მდგომარეობა გვაქვს ხვდა რაიონებშიც, რა თქმა უნდა, მეტნაკლები სიმწვავეთ. ჩვენის აზრით, ამ ნაკლოვანებებს გამოსწორება მეტად გაჭირდება ზემდგომი ორგანოების მხრიდან სათანადო უზრაღლებისა და შეფხობის ვარუშე, დაახლოებით, ისეთი შეფხობისა, როგორსაც ადგილი ჰქონდა მეტების რაიონში, სადაც ამ ბოლო ბუთოაღწევის განმავლობაში იმდენი რამ გაცეთდა, რაც მთელი ვასული ბუთონღებების მიღწევებს შეიძლება გაუტოლდეს.

აღნიშნულ საქონტორმის დაკავშირებით ორიოდე შეკითხვით მივმართე პატრიცე მუღოიველ მერლანს:

— თქვენ, როგორც მეტების რაიონში მომხდარი ვარდაქმნების უშუალო მონაწილეს, როგორ გაცხებთა აქაური პრობლემა, გავით თუ არა მდღარა გამოცდილების გამოყენების იმედი ამ ახალ სიტუაციაში? თქვენ წუღან ლაპარაკობდით „პირის ართმევაზე“. მაინც როგორ გეცხებთა ეც საქმე? რა პრობლემა და საქონტორმე ფიქრობთ პირველ რიგში უზრაღების განმავლობაში?

— თქვენს მეორე წამოჭრილი საქონტორმით თითქმის ხაერითა მთელი რესპუბლიკისათვის — თქვა იოველმა, — და მეტადრე მთიან რაიონებისათვის. ერთხანად მათი მოგვარება ჩვენს შესაძლებლობებს აღემატება. მზედველობაში მაქვს დღევანდელი მეტად დამატული ვითარება, როცა დრო იმდენ ახალ-ახალ ხაზრთავს გაიენს უკველწუთიერად, რომ ათეული წლების განმავლობაში დაგროვილი პრობლემა-

სათვის ფაქტორად ვეღარც კი ვიცი... დას გვიანტერესებს ერთი ამბავი: მამულს გორ მოიუარა თავი ამდენმა საქონტორმე? სახელმწიფო ხომ უკველწუთიერად აფინანსებს რაიონის ბიუჯეტის მიმდინარე ამოცანების გადასატრედა? მაშ, რაშია საქმე?

და, აი, კვლავ ეს საბუთი: — „ეს ის დრო იყო... ეს ის დრო გახლდათ...“

მართლაც, ეს ის პერიოდი გახლდათ, როცა ყველა ხაბის სახელმწიფო გეგმა სრულდებოდა ფაქტორად. მოხერხებული ადამიანები სახელმწიფოსაგან უიღულობდენ საქონტორმის და მერმე, თავიანთი გეგმების ანგარიშში, ხელახლა ახარებდენ იგვეს და წარმოადგენთ, პრემიებაც კი ღებულობდენ „ბუთითი შრომისათვის“. მთელს რესპუბლიკაში ტრიალებდა ერთობლივად კერცხი... უკველივე ამან კი თავისი გამოხატულება მაკა სოფლის კეთილმოწყობის საქმეშიც; დაუმთავრებელი ობიექტების მიღებაზე მშენებლები ჩუმაღ ურიგდებოდდენ სათანადო ორგანიზაციების წარმომადგენლებს, ხელი ხელს მანდა, სინამდვილეში ჩამორჩენილი ორგანიზაციების თავდაცვლებების წერილებიც კი ქვეყნდებოდა, იმევე, როგორც ეს გამოქვეყნდა არტინის სასმელი წყლის გამოყვანაზე.

ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რაც იწყებდა კეთდებოდა, იყო უბარისხო და დაუმთავრებელი. შეიძლება ასეთვას, რომ დღეს ჩვენი რაიონები სავსეა ასეთი ობიექტებით, ბოლომდე მიუყვანელი სამუშაოებით. ამ დღეთა გამოძახილი სამწუხაროდ, დღესაც ხშირად გვახსენებს ხოლმე თავს. შარშანდელი დახმებული ასფალტი წუღს ზელახლა სარემონტო და შესაკეთებელია. თიანეთის ახალ სასტუმროს შენობას ჩაბარების შემდეგ გოწქი პატარძალივით ვრთავთ და ვალამაზეობთ, მაგრამ სასურველი ეშის მაინც ვერა და ვერ შევძენით. ეჭვგარეშეა, რომ მთავრობის მეორე გამოყოფილი სახხრება აქაც უყაართოდ იქნა გამოყენებული.

საერთოდ, უბარისხოობას მთელი რიგი ფაქტორები იწვევენ და არა რომელიმე ერთი მიზეზი. ვახსოვთ, ალბათ, ამ რამდენიმე ხნის წინათ ერთი უშველებელი დავა ატვდა ხაზრო-სარემონტო სამუშაოთა ხარისხის გაუმჯობესების თაობაზე, ინტერტული სახარის დაგების წესების დარღვევებზე, თვით ბიტუმის ნარევის უბარისხოვაზე. მაშინ მტკიცე რწმენას გამოთქვამდენს სპეციალისტები, რომ ყველაფერი ეს მომავალში გამოსწორდებოდა, მაგრამ სამწუხაროდ, ვარაუდი ვარაუდადლა დარჩა.

ვიხსენებოთ თიანეთის მაგალითზე — პირველად რომ ჩამოვედი აქ, ბუნებრივია, გზების მდგომარეობას დამინტერესდა. მართალია, ამ ხოლო დრომდე სვანეთში გზების ერთადერთ მოთხოვნილებებს ვუყენებდით — მის ხაფართოვებს ვაქცევდით ურადლებას, ნაკლებად

გვედარღებოდა ზედპირის მდგომარეობა. მანქანებს თუნდაც კუს ნაბიჯით ემოძრაეთ, ოღონდ თვლები წუ იქნებოდა უფსკრულში ვაიოდლო, მაგრამ ამაზედ უკვე ვვაკვს არც თუ უჩაგო ხამანქანო ტრასა მენტისა და ზუგლადს შორის. იგი თანამედროვე მოთხოვნებებს ასე თუ ისე შეესაბამება, უოვედღემთხვევაში, ჩვენ მაქსიმალურად შევეცადეთ შეძლებისდაგვარად დავუცვა ასფალტის დაგების ტექნოლოგიური პროცესები. სულ სხვა მოთხოვნებშია უნდა წავუყვეთ გზების მდგომარეობას აქ, თანეთის პირობებში, როცა რაიონის ცენტრი რესპუბლიკის დედაქალაქს რაღაც სამოცდაათოდ კილომეტრით არის დაშორებული...

2. თარბინისაშვილი (სახელი თანეთის რედაქტორი):

დაბა, თქვენ მართალი ბრძანებით, პრესის უფრცხლებზე მრავლად ესტამბებოდა დამამშვიდებელი სტრიქონები: „თანეთლია ონკანებში აბჭეფდა არტნის განაქმული წყაროების პირველი საცდელი ნაკადი“...

სინამდვილეში? მართლაც სამკვიდროდ და სამომავლოდ უნდა ყოფილიყო გათვალისწინებული თანეთის წყალსადენის მშენებლობა; პირველი ნაბიჯი დაშეკრულა ამ საშველიშველო საქმეში თანეთის ხარემონტო-სამშენებლო კანტორის მენეჯერები აყვანენ, ლელოს ბოლომდე გატანაც მათ მიეძღოთ.

მას შემდეგ ბერძნა წყალში ჩაიარა. ხარემონტო სამშენებლო კანტორაში ერთმანეთს ცვლიდნენ ხელმძღვანელები, ხამუშაოთა, შწარმოვლები, ბრიგადირები, სულ ადგილობრივი კადრები, არც მუშები მოსულან ცხრა მთის გადაღმიდან, მაგრამ მშენებლობა მაინც გაუთავებელი გამოდგა, თუმცა წლების განმავლობაში დამამშვერად მოსახლეობას მარტო ხაქმის გაკიანურება როდი აწუხებს. ახლა თითქმის უველაფერი თავიდანა დახარუები, სამწუხაროდ, უველაფერი თავიდან!

არადა წყალსადენის ქსელში ჩართვის მომენტო უკვე იზიმა მოელმა რაიონმა. კარგა ხანს თანეთლია ონკანებში მართლაც მოჩუხრუხებდა ...ტალახიანა წიაღვარს ერთი სიტყვით, თივამი ცეცხლი არ დაიშალა. წყალსადენში დავუბებულენ, სამარცხენო ფაქტებმა ზედამარზე დააწვენ ტიკტავი.

კაპიტალური, საშველიშველო ნაგებობის ნაცვლად ადამიანებს ხელში შერჩათ ნახევრად მიფურჩხებული მშენებლობა. თვით ამ ნახევარფარბიკატის აეტარება ანც განზიდებულან და არაფერი, უამრავი ზაზენი წამოაყენეს, ცოლდენი ერთმანეთს მოხერხებულად გადააბრადეს და ქუდა დაიხურეს...

უველაფერი კი ასე დაიწყო: პირველი ბარი სათავე ნაგებობაზე დაქვრეს, მიწა არ ამობრუ-

ნებულაო, ვრავინ იტყვის, მაგრამ შემწებელთა რაციონალიზატორული წინადადებებისა და „გამპრიაბობის“ წყალობით ხანტარული ზონის ფარობი, პროექტთან შედარებით, დაახლოებით 60 პროცენტით შეშვირდა. დაიწყო წყლის შემგროვებელი კაბტაების მშენებლობა, თაიდან ეს მიტად რთული ხანტონრო ნაგებობა მშენებლებმა საგრძობლად გაამარტავეს: № 4 კაბტაო მთლიანად შეკეთეს, დანარჩენებს დააყლეს ჩასახველო ლუკაბი, კაბტაბა, სავენტოლაციო მილები, ღონის შარტვულირბულია და გამრტეს ონკანებს, დაირღვა ბეტონის ფუძის მშენებლობის ნორმები, № 5 კაბტაბისათვის, ხეტოოდ, ზედმეტად სენეს ჩახსხველო ლუკო, კიბე, სავენტოლაციო მილას სტენოლატური ქული, ჩამეტები, დაუშვენს მთელი რავი კონსტრუქციული გადახვევებს. ასე რომ, მთლიანად დაირღვა სათავე ნაგებობის პროექტა.

სარემონტო-სამშენებლო კანტორის მენეჯერებმა მართლედ დაწებულ საქმეზე განგში არ ატებეს და კიდევ უფრო მეტა ღარღვევების გააგრძელებს მუშაობა. თავი იჩინა ახალმა შეცდომაში, ტყინის მიღება მოლოოდ ნაწილობრივად არის დაფარული კოროზიისაგან დამცავი ხალებავით, ზედამარულადაა განლაგებული, აკლია რვა გამცელი მოწყობილობა, ასევე თავი შეუყავებათ ჩამეტების დაუენებისაგან.

საქმის კარგა პირი არ უჩანდა. არაერთხელ შედგა კონსტრუქტური კომისია და დარღვევებს ნათელი მოამინა, რაკომის ბორომი თმსკელია მშენებლობას ხარისზე, რაისაბუოს აღმასკომპად განხილდა ეს საქმე, საქმეს გამოცოცლება დადტვდა. ყველა წყის დაცვით აშენდა სამარავო ფუზება, მაგრამ ვიომშენებლებმა მაინც დამშინის თაიანთი „მხახვრელი ხელი“ აქაურობას. საშიბერო კაბტებს უწინაგროდ მოაწუხეს, წყალში მოცქცა რვა ჩამეტო მოწყობილობა, არ იქნა დაცული მილების ტრანსპორტირების ტექნოლოგია, ხრემითა და ტვა-ღორდით ამოტენილი წყალსადენში: ეგრევე შეადღულეს, რამაც ქსელში „თრომბი“ გამოიწვია, რის გამოხშორებასაც ახალი თანები და შრომა დასჭირდა... და კიდევ რამელი ერთი ჩამოვთვალათ.

და ამ დროს თორმე ხარემონტო-სამშენებლო კანტორა, როგორ უცნაურადაც აბ უნდა მოგტყვეროთ, დიდა გადაკარბებთ ასტულებს წლიურ გეგმებს.

სათავე ნაგებობის წესრიგში მოყვანა კი რადიკალურ ზომებს მოითხოვს, რომ წამთარზაუბულ კვლავ ხახავშრალ ონკანებს არ ვუცქიროთ.

ივანე მშვენიანი:

— ცხადია, მთელი ჩვენი ძალების მოხილვა-წაქია აქაური პრობლემების მოსაგვარებლად.

გაცილებით მეტ ფუქტს მოგვემდო, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ევროთვალდებულება სხვაინეთის გამოცდების" განზოგადება და ამ შემთხვევაში თანეთის პირობებში გამოყენება და განხორციელება ზემოთ კონსტრუქციებს სცილდება; საჭირო არის მთელი რიგი საკითხების მეცნიერულ დონეზე შესწავლა, სამოქმედო გრაფიკის შედგენა, და ბოლოს, რაიონის „დამკვეთელურ უბნად“ გამოცხადება და შეურყენებელი ურთადლება ზემდგომი ორგანიზაციის და ასევე მთელი საზოგადოებრიობის მხრიდან, რასაც მთელი რიგი წლების განმავლობაში ვანიცდებოდა მეცტიის რაიონი, და რამაც უდავლად რაღაც ითამაშა დახანული ამოცანების განხორციელებას საქმეში.

იხე, სიმართლე რომ ვითარება, პირველ ხანებში ვფიქრობდა, რომ თანეთებში მეცტიის რაიონის მოსახლეობის მოწოდების მხოლოდ ათიოდ პროცენტად რომ გამოამუდგნონ, დაძლეობით ამ ფუქტს მთავრეუთ-მეთქი, რაც სწავლაში მთელი მოსახლეობის თადადებულმა შრომამ გამოიღო. მხედველობაში კვლავ ცენტრთან სიახლოვისა და გზათა უსაფრთხოების ფაქტორები შექონდა.

მაგრამ, როცა „საქმეს გადავანა“, ეს განწყობილება მეტნაკლებად შემეცვალა. სხვა, უფრო აქაური, ადგილობრივ პირობებთან „შეხამებული“, მეტად დამაფრთხილებელი საკითხები წამოტივტივდნენ. აი, შეხედეთ ამ მაჩვენებლებს და თქვეთივის უმაღლე მთელი გახდება, თუ რა შაქვს მხედველობაშია. ეს ვახლავთ ზემოთ მთერ შედგენილი დოკუმენტი „საქართველოს კვ ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს მინისტრთა საბჭოს 1976 წლის 20 ივლისის დადგენილების — „თანეთის რაიონის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ზოგიერთი დონისხივის“ შესრულების მიზნინარების შესახებ“, სადაც ასახულია ამ დადგენილების ვაჟვალისწინებული მთელი რიგი საკითხების სადღეისო მდგომარეობა. უნდა ითქვას, რომ იგა, დაძლეობით ისეთივე მნიშვნელოვანი დადგენილება ვახლავთ, 1974 წელს ცენტრალურმა კომიტეტმა და მინისტრთა საბჭომ რომ შეიმუშავეს მეცტიის რაიონისათვის; ამ დოკუმენტში ჩამოთვლილია ძირითადი საკითხები და მათი სადღეისო მდგომარეობა. ხუდ ორმოცდახუთი საკითხის მიზნინარების გავეცანით. მერე და რომ იყოდეთ, რა ამოცანებია მოთვრობის მიერ დასახული ამ პროგრამის ნახევარიც რომ შესრულდებულყო, თანეთის რაიონს უძველად თვალისაცემად დაეტყობოდა აქ ვაჟვალისწინებული ვახლავთ მეზაქონლეობის კომპლექსების, გზების, ფაბრიკების, წყალსადენების, გაზსადენის, ავტოსადგურის, ავტოპროფილაქტიკის, ბოსტნეულის საცავის, კაფეს, ხავტროცენტრის და ათასი სხვა რამის მშენებლობა.

ჩვენ უკველ პუნქტს გვირღეე მთავრეუთ-მეთქი რულებელი ორგანიზაციის სახელწოდება და აგრეთვე შესრულების ფაქტორები მაჩვენებელი. აი, რას ვათხულობთ შესრულების გრაფიკა: — „წელს დაიწყება, „საკითხი გადაწყვეტილი არ არის“, „არ აშენებულა“, „არ განხორციელებულა“, „ბიქნიკური დოკუმენტაცია არ შექმნილა“, „არ დაწყებულა“, „არეკონსტრუქცივა არ არის გავეთვლილი“, „ინფილობისად მოეწყვა“, „უზნარისხილვა შესრულებული“ და მერე მოჰყვება — „არ დამთავრებულა“, „არ დამთავრებულა“, „არ დამთავრებულა...“

მეტად სავალალო ნუხია. სახელმწიფომ მოგვეცა საშუალება რაიონის კეთილმოწყობისა და ჩვენ ვერ გამოყენეთ. ეს შექონდა მხედველობაში, როცა ვამბობდი — ნუხი პირველი შთაბეჭდილებები ერთგვარად ვაფერმკრთაღდა-მეთქი. ეს აქვრ გამოყენების“ წენ ხვართქლასავით არის გამქდაი ადა-მინებში. რანარად ვინდა იმოქმედო მათე? ანუ რომ „მოწოდების ამ ათიოდ პროცენტის მიღწევა“, ზემოთ რომ შექონდა საუბარი, მეტად რთულ საქმედ დაჩნდა!

სწორად ვფიქრობ ხოლმე იმ ბერკეტებზე, ადამიანებში შემართებულობას რომ ამაღლება და მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობას ზრდის საბერკეტად შემართავს ხალხს, პაღებს შრომით ენთუზიაზმს. რის გარეშეც რაიმე მნიშვნელოვანი წარმატებების მიღწევა გამო-რიცხულია. ერთ-ერთი ასეთი ფაქტორი ვახლავთ მოსახლეობის მოწოდინება და ტრადიციულად მომდინარე საერთო-სახალხო საქმეების მიმართ მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა; მერე ფაქტორია მატერიალური დაინტერესებულობა.

აქაური მდგომარეობა, პირველ რიგში, სწორედ სტიმულირების ბერკეტის სრულყოფას მოითხოვს. ადამიანები მიჩვეულნი არიან ინდიფერენტულობას — ცხოვრებისეული პირობები, ანუ თუ იხე, მოთვარეს, ქალაქად მეზავრობა მათთვის არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, თუვის რჩენის პრობლემა ამდენად არ აწუხებთ, მტვერს და უწყულობაც, ბოლოსდაბოლოს, მეტნაკლებად შეხავუებელია, რამდენდაც ერთიცა და მერეც რაიმე ფინიკურ ტკივილებთან და ხელშეხებზე უსიამოვნებები არ არის დაეჯიერებული. ერთი სიტყვით, აქ საქმედ ვაქვს „შერეულ ჭირთან“. როგორც ზემოთაც აღწინწენ, ამ შემთხვევაში სახურველ შედეგს მხოლოდ „ეკონომიკური სტიმულირების მეთოდით“ თუ მივაღწევთ. წყალსაცავში დაგუბებული წყლის პოტენციური ძალა თავისთავად არაფერს მისწავს, თუ იგი სათანადო არხში არ მიუშვი, რომლის ბოლოშიც მძლავრი ტურბინებია დამონტაჟებული. ანუ მომქმენ ამაშელები — ხალხის დაინტე-

რესტრუქციის გახადებს მიაგნებს და შედეგად არ დაყოვნა არავინ არ დაზარალებულა ამკვეყნად. პირაქით, ხალხმა შემოქმედებითი ინტენსივობით შეუტია საქმეს და შესანიშნავ წარმატებებსაც მიაღწიეს.

ღრმად მზამს, რომ აქაური საკითხების მოგვარებას დადად შეუწყობს ხელს ახალგაზრდა მოსახლეობის დაწერვა რაიონის მეურნეობებში, ერთი წუთით თავი გაუანებოთ ამაშის. მე ხელთა მაქვს მთავრობების რაიონის კოლმეურნეობის მონაცემები: „მთავრობების რაიონის რიგითი მშრომელის საშუალო თვიური შემოსავალი 1973 წელს შეადგენდა 214 მანეთს, 1974 წელს — 231 მანეთს, 1975 წელს — 259 მანეთს, 1976 წელს კი 296 მანეთს. გაზულ წელს 200 მანეთს, პროფესორის თვიური შემოსავალს გადააქარბა დემოტომა ბევრი მოსმართით. მშრომელ აღმონაწევ სკვეთე ალაღაქ თვალსაჩინოებისათვის გადავხედოთ „თიანურ ნუსხასაც“, საინტერესოა, რას გვაცნობს აქ:

„ტელურების საბჭოთა მეურნეობა: შრომის უნარიანი მუშახელი 771 კაცი. მუშაობდა დასაქმებულია 670 ადამიანი. 1976 წელს გამოიმუშავებულია 120.300 კაცდღე. კაცდღის ღირებულება შეადგენს 2,36 მანეთს. ერთი შრომისუნარიანის მიერ წელიწადში საშუალოდ გამოიმუშავებულია 576 მანეთი, თვეში კი—48 მანეთითავე. საშუალო წელი დაამთავრა 175226 მანეთის ზარალით, აქედან მეტსოვედობის წელ მიღის მთელი ზარალის თითქმის 80 პროცენტია.

სიმონთანბების საბჭოთა მეურნეობა: შრომის უნარიანი მუშახელის რაოდენობა 826 კაცი. სულ გამოიმუშავებულია 81.074 კაცდღე. კაცდღის ღირებულებამ შეადგინა 2,15 მანეთი. ერთი შრომისუნარიანი კოლმეურნის მიერ წელიწადში საშუალოდ გამოიმუშავებულია 633 მანეთი, თვეში კი — 53 მანეთი.

ახალგაზრდა საბჭოთა მეურნეობა: მუშახელის რაოდენობა 353 კაცი. გამოიმუშავებულია 65 232 კაცდღე. კაცდღის ღირებულება 4,81 მანეთი. მუშას მიერ წელიწადში საშუალოდ გამოიმუშავებულია 940 მანეთი, თვეში კი — 76 მანეთი. მეურნეობამ საშუალო წელი დაამთავრა 141901 მანეთის ზარალით.

ერწოს საბჭოთა მეურნეობა: სულ მეურნეობაში გამოიმუშავებულია 155.290 კაცდღე, ერთი შრომისუნარიანი მუშის მიერ გამოიმუშავებულია წელიწადში 822 მანეთი, საშუალოდ თვეში 68 მანეთი. ზარალმა შეადგინა 697.876 მანეთი.

მართლაცდა, განა შეიძლება ასეთი თვალსაყვირში განსხვავება იყოს რაღაც ორასიოდე კილომეტრით დაშორებულ რაიონებს შორის. მოსავლიანობისა და ანაზღაურების თვალსაზრისით? ასეთივე დისპროპორცია აღბათ თქვს

ინტენდა ჩვენს მიერ გაუანაღოზედგენილებებისეულ ასპექტებშიაც. მართალია, მთავრობების რაიონი შედარებით ბარისა გაბლავთ და მამროფილბული დარგი ექ შევეწინებობა, მაგრამ უნდა მივიღოთ მხედველობაში ის გარემოცბაც, რომ არც მეტსოვედობაზე არიან იქაური მეურნეები მწურაღად. პირაქით, ეს დარგი პერსპექტიულადაც კი ესახებათ იქაურ ბელმადგანელებს.

აღრე, როცა ამ განსხვავებულობაზე ღაპარაკობდნენ ხოლმე, იტკოვდნენ — მთიანი კუთხეებახლავთ და ბარის რაიონამ რას მივთა. ბუნებრივად თვლიდნენ ამ ამაზას. მაგრამ ხომ არ დადგა დრო, როცა ამ „თავის იოლად დამჯრენის ცდას“ ომი გამოუცუბდაოთ? მართლაც, რითია გამართლებული, როცა ბარელი კოლმეურნე მთიელისაზე გმვსკერ მებ გამამქველოს იღებს ერთსა და იგივე შრომაში? განა შეიძლება ამისი გამართლება ერთი წურობლების, ერთიანი საკოლმეურნეო და საშურნეო წესდების პარობებში? ვასაგებია, რომ შევეწინებობა, ვნებავთ მეცობრუსეობა, მენაიეობა ანდა სხვა ბარისათვის სპეციალური დარგები, შეტ შემოსავლის აძლებს სახელმწიფოს, მაგრამ ასევე არანაყლებ მნიშვნელოვანია მესაქონლეობის დარგიც, რომელიც ასევე მამროფილბული გაბლავთ მთიანი რაიონებისათვის. უფრო მეტაც — ჩვენი ურველდღიური რაციონის ჭართადი შემადგენელი ნაწილი სორცო გაბლავთ და მასზე მოთხოვნილება ურველოვია მეტია, ვიდრე რომელიც ვნებავთ სხვა სპის პროდუქტზე. ამიტომაც ანაზღაურება ურომადლებზე მთისა და ბარის პრობებისათვის მიუხედავად ამ შრომით მიღებული შედეგის რაღაცნაირად გათამბრებული უნდა იყოს, სხვა რომ არა იყოს რა, მთაში ცხოვრება ურველოთვის უფრო ქირად, ვიდრე ბარად; გარდა ამისა, ჩვენ ამ „გათამბრების პოლიტიკით“ ხელს შეუწყობთ აქაური მოსახლეობის ადგილზე გაჩერებას, დასაქმებას, შევანერებთ მთვრაცისა, უფრო ინტენსიურად ავითვისებთ მთიან მსოიებს, მოტოვებულ იალადებსა და საბალაოებს, ადვგება იავარქმეილი სოფლები, მომრავლდება საქონელი... ჩვენი რესპუბლიკა ხომ ერთ-ერთი მცირე სახანვ.სათვისინია საბჭოთა კავშირში. მთიანეთს აქ გაცოლებით მეტი ღარობი უქირავს, ვიდრე ბარს. აბა, წარმოადგინოთ მისი იალადება, კალეები და პარმზოთები მოცარიელებულნი, გადაშქენარ-გადაურობლებულნი, რა სანახავი იქნება ადამიანმა რომ ზურგი შეაქციოს მთის, მესაქონლეობა იქ თავისთავად არ ვანეთარდება. ეს კი გამოიწვევს ახალ-ახალი სოფლების აყარასა და ჩამოზარებას. ისედაც პატარა საქართველო კიდევ უფრო დაპატარავდება — ცარიელი ტერატორიები ვინდ გქონია და ვინდ არა!

□ ბაბრძენიძე

რომანის ცნება და რომანის ისტორია

განსაგებია, რომ თვით ეს მშატერული გაღა-
წყვეტა უკვე ხაზებით გარკვეულად აფანტებს
აღმაინის კერძო ცხოვრებას, როგორც რაღაც
„ცხოველურს“, რომელიც საზოგადოებრივისა
და მისი მრავალწინაგოვანი კულტურის მიღმა
არსებობს. — ასე ფიქრობს ვ. კოფინოვი.

„ფანტასტიკური დაშვება — აღმაინური პერ-
სონაჟი ცხოველის ხასით — საშუალებას იძლე-
ვა შეაღწიოს ისეთ კუნძულებში, სადაც სა-
დღემოდ ზორციელდება განსაკუთრებული უო-
ფა. ანუღუების თბრობაში გარკვეული ზომით
თანარსებობს ორი ესთეტიკური სტიქია — ნა-
ტურალისტური კომიზმი და პოეტური იდილიუ-
რობა.

არ შეიძლება არ შევნიშნოთ, რომ „დაუნბ-
სა და ქლოუში“ კერძო ცხოვრება ასევე წარ-
მოგვიდგება, როგორც რაღაც „ცხოველური“.42
პირველ რაგში აქ უფროდღებას იქცევა სწო-
რედ მშატერული გადაწყვეტა მეტამორფოზე-
ბის მთელი სტრუქტურისა და, კერძოდ, პერ-
სონაჟის მეტამორფოზა.

სანამ თეატრი 1700 წლის შემდეგ იტყოდა
„ავტორმა იცის უველაფერი“, მშატერული ახა-
ხვისა და გამოხატვის მეთოდმა გრძელი და დიდი
გზა გაწელო.

თეატრის ფორმულა XIX საუკუნისათვის
შედგამოჭრილია. მაგრამ მას მინდვ ერთგვარი
დასაბუთება სჭირდება. ზალზაჟი მწერალს აღა-
რებს ღმერთს, რომლის თვლიც უველგან
წვდება, თუკა თავის პოზიციას და მიიღ შემო-
ქმედებას აგებს პირად გამოცდილებაზე, ცხოვ-
რების ცოდნაზე. მწერალმა უველაფერი უნდა
იცოდეს. ანუღუების ლიტერატურულ წინა-
პირებს, განსაკუთრებით ეპიკოსებს ეს პარობლ-
მა არ აწუხებდათ. ეპოსში უველაფე მოცე-

შულია თავისთავში მთლიან, ერთიან მითში.
პოეტს მისი ათვისებისათვის პირადი გამოცდი-
ლება არ სჭირდება, ასეთი პარობლემა არც წა-
მოიჭრება. პოეტი თვით არის ამ მითის ნაწი-
ლი. იქ უველაფე მთლიანია.

ძველი ანტიკური მონათმფლობელური წყო-
ბალების დაშლა უქვევლად მითის საფუძვლების
შერყევა და უარყოფაც იყო. „მეტამორფოზე-
ში“ პრინციპულად უარყოფილია სამყაროს ხალ-
ვა მთიურ შარავანდედში. აღმაინურ ვნებებს
ამეღვენებენ ღმერთები ეპოსშიც და ხაზებით
ნათელია, რომ „ღმერთები აღმაინებმა შექმნეს
სახედ და ხატად თავისად“. მაგრამ „მეტათაჟე,
შურაინი და გარუენილი ღმერთები“,43 მათ შო-
რის უველაზე უმაღლები — „ღმერთი ღმერთებს
შორის, ძლიერთა შორის უძლიერესი, უმაღ-
ლებსთა შორის უველაზე მაღალი, უველაზე მა-
ღალთა შორის უდაღებულესი და დიადი, დიად-
თა შორის შუიფე — ოზარისი“44 „მეტამორფო-
ზებამდე“ ანგვარად დასაბუთული სხვაგან არ უო-
ფილა, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია. რო-
გორც მ. გრამბარ-პასკეი შენიშნავს, ანუღუების
პარობლა მითოსის თემაზე განსაკუთრებულ
ძალას აღწევს პერსონაჟების დიალოგებში და
მონოლოგებში. ნოველაში კი „ამური და ფსი-
ქია“ პაროდირებულია მომეროსის ღმერთების
საბჭო, სადაც იუმბერტი ჩივის მის გამო, რომ
ამური მას „ოულიულის კანონებს“ არღვევინებს,
ხოლო თავის სიტყვას ღმერთებთან იწყებს
„რომის სენატორებთან მიმართვის ფორმუ-
ლით“.45

„მეტამორფოზების“ მეათე წიგნში (თავი VII)
კეთიბულობით: „თვით მე არა მაქვს ცნობები,
რადგან იქ არ უყოფილვარ და არ შემოძლია
თქვენ მოგახსენოთ მისი შესახებ, რაც არ ვიცი,
რაც მე დანამდვილებით ვიცი, იმას ვწერ აქ“.
ეს არის მთავარი უველაფერი თითონ უნდა

* გაგრძელება. იხ. „მნათობი“, 1978 წ. № 12.

გავგო, ენაბ, შეემოწმებინა და ის დაეწერა, რაც ნამდვილად იცოდა. „მეტამორფოზები“ ნიშნავდა განახლებას მხატვრულ აზროვნებაში, ახალი საშუაროს აღმოჩენას. ამუღუეს შესანიშნავად ესმოდა მეთოდისა და სტილის მნიშვნელობა და ის სრულადაც არ იყო შენოფარგულეთი იდეალითა და კონზიმიო; მაგრამ იყოღ, ჭირფაზო შკითხველო, რომ შე მოვაობრობ ტრავიკულ ისტორიას, და არა თავშესაქცევ ამბებს, და შეეცვალოთ ამიტომ კომედიას მაშეება კოთურნებოთ“.⁴⁶

აქ იხსენება უფრო ღრმა და ვრცელი სფეროები კვლევებისთვის, რომლის პრობლემები ჩვენ აქ მხოლოდ წამოკვერით. მაგრამ ჩვენ არა გვაქვს უფლება არ აღენიშნოთ, რომ ეპიკური გარემოს, ეპიკური მღვთაშრობობის“ რღვევა, მთლიანობის დევაღვაცია პიროვნებას აყენებდა გარემოს, ნამდვილი გარემოებების, ცოცხალი ქვეყნის წინაშე და კვლევის, ხაყუთარი თვალთ ნახვის პრობლემას წარმოქმნიდა. ეს იყო, ალბათ, რელიზმის ხაყუის ფორმება.

ამუღუესს პოულობს „ეტიპო ცხოვერებაში“ ნახედვის ბრწყინვალე სერის, რომელღაც მისი „მეტამორფოზები“ საუკუნებში უკვადვი გახადა. ხოლო რომანის აგებას მის შიერ შექმნილ კომპოზიციას და ზოგჯერ მის ნოველებს, უცვლელადღაც კი მეტნაყლები ზომით და მეტნაყლები წარსატებათ იყენებდნენ შემდგომი პერიოდის ავტორები. აქ საყმარის იქნება დავახანულოთ იტალიელბო ბოკაჩიო და ესპანელი ვენიოსი სერვანტესი.⁴⁷

თუ რომანი, როგორც უანრი აღრევე ჩიხახა და ერთხელ ჩიხახული, თავის ფორმებაც კი იმეორებდა შემდგომ განვითარებაში, აქ ბუნებრივად წამოიბრება კითხვა: როგორ დგას, ან როგორ უნდა იდგეს უანრებას წარმოქმნისა და მათი სოციალურ ფორმაციებთან, საზოგადოებრივ განვითარებასთან დამოკიდებულების საყთხი, თუ ლიტერატურული განვითარება ცხოვრების განვითარებაზე საბოლოო ანგარიშით დამოკიდებული? მანართი ამუღუესსა და სერვანტესს შორის თოთხმეტი საუკუნეა, რომელთა შინაარსი სხვადასხვა საზოგადოებრივი ფორმაციებია, რომანის აგების სერხი კი, პრინციპულად, თითქმის განმეორებულია, მართლბოა წმინდა ფორმალურ ი თვალსაზრისით, მაგრამ საქმედ სწორედ ეს არის: ფორმა ზომ შინაარსის ფორმბა და ახალი შინაარსი როგორ იმეორებს ძველი ფორმის თუნდაც რაღაც სერსემლის მსგავსს.

ეს კითხვა უბრალო კითხვა არ არის და უკვლა ცდა რომანი გარკვეულ საზოგადოებრივ ფორმაციას მიამარკონ, აქედან გამოიშინარეფეს. იგი, ეს ცდა გახლავთ თუნდაც რეაქცია იმ შეხედულებებზე, რომლებიც ცდილობდნენ ხანსებთ მოავდილან ლიტერატურულბო განვითარება ცხოვრების განვითარებას, ვაქმ

ხილონ იგი როგორც ხანსებით დამოკიდებული ფენომენი. უკანასკნელ ათეულ წლებში ლიტერატურული განვითარების ასეო ვაგებას იცავენ „ციურიხის სკოლბს“ ლიტერატურათმცოდნეები — ე. შტაიგერი, ე. კაიზერი, ე. აუტრბახი და სხვები. ამოტურბო ნაწარმოები წარმოიქმნება და ცხოვრობს არა როგორც რაღაცის ანარეღი, არამედ როგორც თავისთავში ჩაკეტილი ენობრივი სტრუქტურბა, წერს ე. კაიზერი, და ეს მართლაც შესავალია და ამოსავალი წერტილი ამ სკოლის ლიტერატურის თეორიებისა. აქ კარგადაა გამოხატული ამ სკოლის ლიტერატურული მეცნიერების ფილოსოფიური საფუძველი, მათი პოზიციბა უოფიერების და ცნობიერების ურთიერთდამოკიდებულებისადმი — უარყოფილია საზოგადოებრივი უოფიერებას განსაზღვრელი რაღაც საზოგადოებრივი ცნობიერების განვითარებაში.

აქ ჩანს მთელი სკოლის მეთოდოლოგიური პრინციპების საფუძველი. ამ სკოლის მეთაურის ემიელ შტაიგერის, უკვლავზე გაღუნინანი ლიტერატურათმცოდნის ნაწრომები, სპეციალისტბა შეფასებთ, ბერკ ხინტერტუსო დავიერებას შეიცავს ეტიპოდ უანრების, კომპოზიციისა და სტილის შესახებ. მაგრამ სწორედ შეუგნებული ანტიისტორიზმის გამო მისი შეხედულებანი უანრბს შესახებ ჩვენთვის მიუღებელია. ე. შტაიგერი უანრებას განიხილავს როგორც თავისთავად ფენომენებას, რომელბაც არავითარი კავშირი არა აქვთ საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებასთან და თავისთავად წარმოქმნილბა კონსოციერებას ვარქმე მეორღებთან დროდადრო ლიტერატურბაში.

ცხადბა, ეს თვალსაზრისი ჩვენთვის მიუღებელია. ჩვენთვის ცნობიერების ფორმა, ზედნაშენური ფორმა უოფიელთვის განსაზღვრულია ცხოვრებით, ბაზისით. მხატვრული ნაწარმოები საზოგადოებრივი ცხოვრების ობიექტური პროდუქციაა. მაგრამ მხატვრული ნაწარმოები რთული ფენომენია, მისი წარმოქმნის პროცესი რთული პროცესბა. მასში გახანგებულია ობიექტური-სუბიექტური ნერტი, რომელიც მრავალ შინაგან დინებას იტეებს. მწერალბო თვით ეპოქის შვილია, და თუ გუნებავთ, ობიექტიც. ეპოქის, საზოგადოებრივი წყობის, ფილოსოფიის, მსოფლშეგარქმების, შეხედულებების — იდეოლოგიის შემოქმედების ობიექტბა. მაგრამ შექმნის პროცესში იგი თვით არის შემოქმედი, მხატვრული ნაწარმოები, ახახვა არა ხარკიხებური აქტბა, არამედ შემოქმედება. ამიტომაც სუბიექტბ, შემოქმედი ახახვის ობიექტს თავის შემოქმედებით ცეცხლში გარღაქმნის, თავის სუბიექტური ანბიექტბს დაამნრება უოფელ ახალ ფორმბა.

ამბული ცხოვრება, ამბული შინაარსი დეით

კარნახობს ახალ ფორმას. მაგრამ შემოქმედების ობიექტურ-სუბიექტურა პუნება იმას გულისხმობს, რომ ობიექტურა შინაარსი ხანამ ფორმას მიიღობდეს, სუბიექტის შემოქმედის ხელში გაივლის. ხოლო სუბიექტის — მწერალის მართალია თავისი ეპოქის შეიღია, მაგრამ იგი არაა უწინაპრო, ახალი დროის შეიღია, მაგრამ კაცობრიობის შემკვიდრეც.

„სოქონისტად შეიძლება ვახდე მხოლოდ მაშინ, თუ ვინებისა გაიშლადრებ ცოდნის იმ მარაგით, რაც ვამოიშეშავა კაცობრიობაში“ (ლენინი). ამ სიტყვებში მოცემულია ისტორიზმის, ისტორიული ცხოვრების ქვენარატი არხის გახსნა, აქ გახსნილია ადამიანის დამოკიდებულება ისტორიაზე. ხავებით ხსნის ის მწერლის დამოკიდებულებასაც მხატვრული შემკვიდრებისა. მწერალი არ შეიძლება ეპოქის მორღების ხამაღლეზე აღმოჩნდეს, თუ მან შემოქმედებითად არ აითვისა დაგრძობილი გამოცდილება. ეს ცხადია, რთული პროცესია და წუდება არა მხოლოდ ცალკეული ხელოვანის მიმართ, არამედ უფრო გლობალური მასშტაბებით: მიმართულებათა, შემოქმედებით შეთოდთა, სტალოთა და ენართა და თაობათა მახსტაბებით. მაგრამ შემოქმედება თავის კონკრეტულ გამოვლინებაში მაინც ინდივიდუალური პროცესია და წინაპართა გამოცდილებაზე შეიძლება კონკრეტული რეაქციების სახითაც იხილოს თავი. ამ გზითაც შეიძლება შემოქმედებითი შემკვიდრების, თუ პექტობის ვანვარობა, ჩემის აზრით, ეს არის გზა, რომლითაც ენარული თავისებურებანი ხაუტუნების მაძილზე ინარჩუნებენ თვითყოფილას და ხშირად ვანაბლებული სახით წარმოადგებიან ჩვენს წინაშე. უფოლდ უნდა აღინიშნოს, ყოველი ახალი ეპოქა ვანურჩვეული როდია მემკვიდრების მიმართ — სწორედ იმას ბრჩევი, რომელიც მას ურჩევიანია, მას ხულებ შეეფერება. ამიტომაც რჩება წოგირთა მკვლევარა ისეთი შთაბეჭდილება მხატვრულ ვანვითარებებზე, კერძოდ, ენარებზე თათქოს ხანი თავისთავად პერიოდულად მორღებოდნენ ისტორიის ხარბილზე, როგორც დამოუკიდებელი, თავისთავში ჩაეტილი ფენომენი.

რომინც ყოველთვის როდი მძლავრობდა ლტობატურის ისტორიის ხარბილზე. ამ ენარს, ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ენარის ხახობას მაშინ ეხსენებოდა გზა, როცა საწოვადობებზე ცხოვრებას დიდი ქარტბილები, ღრმა გარდაქმნები შეძრადნენ. სწორედ ძველი, ფემოკიფებული საწოვადობრივი ფორმაციების რღვევას და ახლის დამკვიდრების პერიოდში. როცა ყოველი ადამიანი თითქო ახლად შობილა, ახლად თვალბედილი შეიქმეროდა საშუაროს, გზა უხსენებოდა მის პარადულ, პაროვნულ მისწარღებებს, ხუდ ერთია ეს მთლიანი საწოვადობის მომარობის

მიმართულებას ეთანხმებოდა, თუ შინაგანად მღვდეც იყო მიმართული.

მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ რომანის ფორმები არახდროს არ იყო ათვისებული როგორც დროცა და არახდროს ზუსტი ასლი წინა ეპოქის რომანისა არ მორღებოდა, უფოდა ეპოქა, რომელიც კა, ცხადია, წარმოშობდა რომანს, რომანის თავისებურ ტაბს იძლეოდა, ამიტომაც ვამბობთ ჩვენ, რომ რომანი ტაბლოგოური ცნებაა დაქრონული პლანით, კიდევ მეტიც, რომანი ტაბლოგოური ცნებაა სინქრონული პლანითაც. და აქ კვლავ ვრცელი ასპარეზია კვლევისა.

პ. დეკის აზრით, ახალი შინაარსი რომანში რომ აინახოს და ვამოიხატოს, ჭერ უნდა წარმოიქმნას ცხოვრებაში. და ის ამ თავის მოხაზრებას ძალიან კარგად ადასტურებს ელიოზას და ახელიარის მიმწერის ხაშუალებით. ინტერესმყოფებული არ იქნება აქ მოვიტანოთ ელიოზას ერთი წერილი: „ვინებანი მტანჯავენ მე კიდევ მეტად, მტანჯავენ აუტანლად, რადგან მე პუნებათ უფრო სუსტი ვარ. მათ ვინც მე შთავლიან უბიწოდ, ვერ ვაივებ, რომ მე უბრალოდ თვალისმაქცი ვარ. იხანი ერთმანეთში ურევენ უბიწოებას და ხათნოებას, თუმცა ჭერშარიტი ხათნოება — ეს ხულის ხათნოებაა და არა ბორცის. მე რაღაც დამხაზრება მიმიძღვის ადამიანების მიმართ, მაგრამ არა მკაცვს იგი დღეის წინაშე... ღმერთმა ბოი იციბ, რომ ცხოვრების ყოველ ნაბიჯზე მე უფრო შენი წყენისა მენიწოდა, ვიდრე მისი. მე უფრო ის მინდა შენ მოვწონდე, ვიდრე მას, მხოლოდ შენმა ბრძანებაში, და არა დღეის ხუვარულში მამოხუდა მე გამოვხვევულეთა ამ სათისში“...48

შეიძლება ექვთიმე შეიტანო, რომ ეს წერილი XII საუკუნის დასაწყისს ეკუთვნოდეს, მაგრამ ფაქტია, აქ ახალი ხუვარულის დაბადებაცაა, რომელზედაც ურთიდლებას ანახილებს თავის ნარკვევში პ. დეკისი და ხაერთოდ აქ პიროვნების შინაგანი ცხოვრების და მისი ოფიციალური მოქმედების, ქტევაბ კონფლიქტია ვამოხატული და ეს მართლაც რომანის სიტუაციაა, რომანული თემა. დეკისა შენიშნავს რომანული ჭერ ცხოვრებაში ჩნდება, მერ რომანშიო. შატობრიანის სიტყვით. „XIII საუკუნეში ისტორიულმა რაინდობამ შექმნა რომანიული რაინდობა, რომელიც მასთან ერთად არჩებობდა“...49 ასევე ცხოვრების პროდუქტად თვლის ვ. შკლოვსკი ბერძნულ რომანს რომელსაც ეს თავისი არხის მიხედვით ახულებს „მეტამორფოზებაც“ მიუკუთვნებს.

„რამ შექმნა ბერძნული რომანი?“ — წამოჭრის კითხვას ვ. შკლოვსკი და ახე მასსუობს მას: „ძველად შემოფარგლული ქალაქი, რომელშიაც ეველანი იცნობდნენ არა მარტო მერობლებს. არამედ მათ წინაპრებსაც. შეიცვალა აუტოკრატული საშუაროთა — მსოფლიოთა. ხა-

ვატრო კავშირებმა წარაღებებით დახატეს მაშინ ცნობილი მიწა, საქარავნო გზები სულ შორსა და შორს მიდიოდნენ, და ამ გზებით აღწევდა შეუცნობლამდე ერთეული, თავის ჩვეულ წრეს მოკლებული ადამიანი.

თაყისთავენი ჩაქტბილი ქვეყანა კვდებოდა, ირღვეოდა, წაპარალები ფართოდებოდა და მათში მოჩანდა ახალი ხაშორებები.

ძველი ქვეყნის რღვევა, ახალი დადი მხოლოდობის, ვრცელი ოკუპაციების, უცნობი ხალხების, უცხო ზნე-ჩვეულებათა ხამწელები და შიში იყო რეალობა ბერძნული რომანისა.

რეალობა შეიცვალა, მხოლოდ რომანში დარჩა. 50

ძველი ეპიურა გარემო, მითოსის, გმირების პოეტოზირებული გარემო ადევალს უთმობდა ცოცხალი ხინამდვილის ფხიზელ შეხსენებას და მხატვრულ ახსენებს. რომანის, როგორც ვანის, დახასიათებისას ამ მოვლენებს უფოვდ სწორად აღნიშნავდა ბ. ზელინსკი და საფურადღებო დასკვნებს აუთვებდა. მისი აზრით, რომანი ინარჩუნებს „ეპოსის ყველა გვარდნულ და არსებით ნიშნებს მხოლოდ ამ სხვაობით, რომ რომანში გაბატონებულია სხვა ელემენტები და სხვა კოლორიტი. აქ უკვე არაა გმირული ცხოვრების მითოური ნიშნები, არაა გმირების კლასიკური ფაგურები, აქ არ მოქმედებენ ღმერთები, არამედ აქ იდგა-ტის სფეროებშია და საერთო ტიპური გამოხატვის სფეროში ექცევა ჩვეულებრივი პროზაული ცხოვრების მოვლენები“ 51.

მაგრამ, ცხადია, რომანი იმთავითვე არ შეიძლება ნაპოვალადებულად იხე, როგორც ის დღეს გვაქვს თავის მრავალფეროვნებაში. მისი სახეობანი ვითარდებოდა დროში — ერთი მეორის შემდეგ, და სიგრძეში — „ერთმანეთის გვერდით“, როგორც იტყვია ენკელში, ე. ი. ისტორიულად რომანი ვითარდებოდა და წარმოქმნიდა რომანის სხვადასხვა ტიპის როგორც დაპირიწულად, ისე ტიპოლოგიურად.

ვეგონია, ახლა ცხადია, რომ რომანის რომელიმე ერთი საზოგადოებრივი ფორმაციისადმი მიუთვინება წჭორი არ უნდა იყოს. ბურჟუაზიულ საზოგადოებადღე, ჭერ კიდევ ძველი ანტიურთო საზოგადოების რღვევაშ წარმოშვა ახალი ინტერესები და მისი უგზამისი მხატვრული გამოხატულება. აქ არის რომანის დახატვის სათავე.

აქ აღარ შევებებით რომანის უფრო შორეული ძირების საკითხს. მგონი არცერთი მკვლევარი არ დარჩენილა, რომანის ძირები რომელიც გინდათ სფეროში არ ეძებნა. აქ არ გამოჩინდება არც საკლერო ეპოსი, დრამა, ტრადიციული ლირიკა, ტრაგიკური ფაბრეტა, ფრანგული ფაბლა, გერმანული შვანგები, საკუთრივ ლიტერატურული თუ ფოლკლორული წარები. ვიქტორ შელოვსკი საპამართლო ხი-

ტყვებსაც ახალლებს რომანის წინაპრად მკრეტულად არ ვიცო რას გულხსნობდა შქლოვსკი, მაგრამ აშუღუესის „აპოლოგიაში“, მაგალითად, მართლაც ბრწყინვალედაა დაბატული ემილიან პუდენტის, პუდენტლას და სხვათა ხასიათები.

ყველა მკვლევარი ხამართლეს ამბობს, მაგრამ ისინი მართლდნი არიან იმდენად, რამდენადც რომანი როგორც სინთეზურა ვანრი, მართლაც ყოველივეს შეინარტავს და თავისებურად გადააშუავებს. აქ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი რომელიმე დარგის, რომელიც გინდათ, უმნიშვნელოვანესიაც ექნება იგი არალატერატურული თუ ლიტერატურული, რომანის წინაპრად გამოცხადება უნებურად ზღუდავს რომანის გენეზისის სფეროებს. ზოლოსდაზოლოს, ცხადი ზღუდა, რომ რომანი უნივერსალური ვანრია. იგი ყოველივე იმის მუქვადრტა, რაც ენობრივი კულტურის სფეროში შეიმუშავა კაცობრიობაშ. შეიძლება ეხეც იყოს მისი გამართლება, რომ მ. ზახტინი სწორად თვით ენის სტიქიაში აქვლავს რომანის შემზადების პროცესებს, რომანის წინაესტორიისაშ ამ გვას ის უძველები საუღრუებებისაკენ მიჰყავს. კიდევინ ამგვარი მიმართულებების ნაკლი შეიძლება ის იყოს, რომ აქ, ჭემის აზრით, გაივებუღია, გარკვეული თვალსაზრისით მაინც, ენობრივი კულტურის სფერო და ენის სტიქია.

ეს, რაც შეეება რომანის წინა ესტორიას და საკუთრივ ისტორიას.

მაგრამ ზახტინი თვლის, რომ „რომანი ერთადერთი ფორმირების პროცესში მყოფი, ჭერ კიდევ არა ხამზარეული ვანრია“, „რომანის ვანრული ხერხემალი ჭერად არ გამავრებულა“ 52

და ამ მხრივაც შეუძლებელი იქნება რომანი, როგორც ვანრი, არა თუ ბურჟუაზიულ ვანრად გამოცხადლეს, არამედ ბურჟუაზიულ ეპოქას მიემაროს, რადგან იგი კვლავაც განავრტობს ფორმირებას და ნახევარ საუკუნეზე მეტია სოციალისტურ ეპოქაში ვითარდება, ჭვეს თვალწინ ახალ ვანრულ თავისებებს ამვლავნებს.

შეგელი, შეიძლება ითქვას, რომანის ადამაღობის შეესწრო. მაგრამ ამ დროს სრულ მოქმედებაში იყვნენ კლასიკური ვანრები და, რაც განსაზღვრებით უნდა აღინიშნოს, კიდევ მეტო იყო მათ გარდასულ დიდებათა მიზნოზი. „ფაბლიანვის დროს რომანი მეორესარისხოვან ვანრად ითვლებოდა“ 53 უნდა ითქვას, არც შეგელის დროს მოუმოუგზია რომანს, როგორც ვანრი, პირველობა. ბუალო თავის „მოტტურ ზელოვნებაში“ კომენტის და რომანს, რომელიღც მესამე ეოლებს ცხოვრების ახასივლენ, „დაბად“ ვანრებში ათავსებს, ზოლო ზეგელში ესოუტკობს ლექციების ხანგრძლივ და

ვრცელ კრისში მხოლოდ ორიოდე გვერდი დაუთმო რომანს და ასევე „ბურჟუაზიულ ტა-
რქადა“ გამოაცხადა, თუმცა დიდ ფილო-
სოფი იცნობდა რაბლეს, სერვატებსა, ფილდ-
ნგის რომანებს. მაგრამ, მეორეს მხრივ,
უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბალზა-
კის სწორად 1881 წელს, შეგვიძინა გარდაცვა-
ლების წილს, აქვეყნებს თავისი „ადამიანური
კომუნიზმის“ პირველ რომანს, ამავე წელს გა-
მოქვეყნდა სტენდალის „წითელი და შავი“,
მერიმეს „კარლ IX დროის ქრონიკა“, რომ
აღარაფერი ვთქვათ მომდევნო დროის ნაწარ-
მოებზე.

მაგრამ ჩვენ არ ვიქნებოდით სწორი, არ აგ-
ვედინონა თუ რა დიდ მომავალს უქადავო პეგელი
რომანს.

„... რაც შეეხება თანამედროვე ეროვნული
და სოციალური ცხოვრების უველა დანარ-
ჩენ სფეროებს, ეპიკური პოეზიის დარგში გაი-
ხსნა განუხალხლებელი სივრცეები და თაჯუ-
ფლება რომანის, მოთხრობისა და ნოველი-
სათვის“.⁵⁵

პეგელის სიტყვები წინასწარმეტყველურნი
აღმოჩნდნენ. რომანის განვითარება XIX-XX
სს, სრული აღმავლობით წარამართა, მიუხე-
დავად იმ დიდი სიძველეებისა, რომლებიც გა-
ჩნდნენ ამ წანის განვითარების გზაზე.

თანამედროვე რომანის განვითარება რამდე-
ნიმე მიმართულებად განტოტდა. მე აქ მზედ-
ველობაში მაქვს არა სახეობრივია, ტაპოლოგიურ-
ი სხვაობა რომანისა მისი სპეციალური მიმარ-
თების აზრით (სოციალური, ფსიქოლოგიური
და უამრავი სხვა), არამედ სწორედ ხიდრმიხე-
ული წანობრივია არსის თვალსაზრისი, ხე-
ლოვანისა და ხინამდილის, სუბიექტისა და
ობიექტის, ყოფიერებისა და ცნობიერების ურ-
თიერთობათა დებულების თვალსაზრისით, რომ-
ანის იდეოლოგიური ცენტრისა და აქედან
გამომდინარე მხატვრული სტრუქტურის თვა-
ლსაზრისით.

მაქვს ვერდი იძლევა ადამიანის კონცეფცი-
ის განვითარების სურათს დასავლურ ფილო-
სოფიაში, ისტორიოგრაფიაში და ლიტერატურ-
აში, აგრეთვე ცხოვრებაში, რომლის უყუფე-
ნახაც იდეოლოგიის ეს ფორმები წარმოად-
გენენ, „თავისუფალი შემოქმედებითი გონების
მქონე ადამიანის სახე, — წერს ვერდი, —
თავისი სხივებით ანათებს XIX საუკუნის
ხიდრმიხე, ხოლო მომანტიარული და ისტო-
რიული მეცნიერების სფეროში ფსიქირებუ-
ლიც კი ფო პეგელის მიერ სოლიდურ ფი-
ლოსოფიურ სისტემაში. მაგრამ ყოველი მხრი-
დან ამოძრავდნენ ისეთი ძალები, რომლებიც
არყუვედნენ, ძირს უთხრიდნენ ამ სახეს და ბო-
ლოს იმდენად ვასტყორცნენ იგი უსასრულო-
ბაში, რომ ორი მხოფლიო ომის შემდეგ არ
შეიძლება ითქვას, მიძლებს თუ არა ის, უხას-

რლო სივრცეში გაფანტული, ახალ მომდევნო
ლესას“.⁵⁶

შემდეგ ვერდი განაგრძობს:
„ნიცეს ფილოსოფიის გამოჩენით გონების
აღვილს ეყვებს „სიცოცხლე“ და იწყება ფა-
ხეულობაშია შეხანამისა გადაფაება. ისტორიუ-
ლი მორიზონის, როგორც რამე სიცოცხლის
ან იდეოლოგიის შემწოდველი, ეჭვის ქვეშ
დგება. წარმოიქმნება კაცობრიობას თავშო-
ველი ჩრდილი ზეადამიანისა, თუმცა უყვე
ნიცე ხედავდა ადამიანის ხელში „რეალობა“,
რომელიც არ შეიძლება გავებული იქნას გო-
ნიერების თვალსაზრისით, შინც ადამიანის არსი
უხასრულობაშიდის გაფართოებული იქნა „სო-
ლრმისეული ფსიქოლოგიის“ მიერ, რომელმაც
აღწიანისა ქვეცნობიერის სფერო... და ბოლოს
კირკეგორის და მისი მომდევრების, ღვთისმე-
ტყველი და ფილოსოფოსთა გენისტენცილიზ-
მი, რომელიც საწინააღმდეგო მხრიდან მოქმე-
დებდა, მაგრამ იმავე მიზეტზე ფო მიმართუ-
ლი, ეჭვის ქვეშ აყენებს ადამიანს, აყენებს და-
რტყმის ქვეშ, რითაც მას ეშუქრება სიკვდილი
და არარობა. ისინი ხედავენ მის არს არა
გონიერ შემეცნებაში, არა მივენიერ სახეე-
ბში, არამედ იზოლირებული პიროვნების რე-
ალობაში. ამ გზით ისტორია, როგორც ტრადი-
ციების გააზრებული ობიექტურია კავშირია,
აღარ არსებობს, ჰეშმარიტება როგორც ობი-
ექტურია სულიერია სისტემა ადვილს უთმობს
ქვეწარობიტებს, რომელიც მხოლოდ განცდილი-
დან წარმოიქმნება, ტრადიციების ადვილს იე-
ერს „განმეორება“ ყოველივე ამან შეიძლება
მიგვიყვანოს ერთის მხრივ, ახალ მომდერება-
მდე რწინნახა და პირიგუნებაზე, მეორეს მხრივ
ნიპილიზმამდე, შავალითად, იუნგების ნიპილიზ-
მამდე, სადაც სული თვით აფეთქებს თავის-
თავს მივუძრ „წოდლოვან წერტრებში“.⁵⁷

მაქვს ვერდის აზრით, მხატვრული სახის ეს
დაშლა და გაუფასურება ორმხრივია ფო, რო-
გორც ნატურალიზმის, ისე მოდერნიზმის მხრი-
დან, და თუმცა ვერდის მსჯელობა ცალ-
მხრივია (მას მხედველობიდან რჩება, ან უყუ-
რადღებოდ ტოვებს რეალიზმის განვითარებას
XX საუკუნეში, რომ არაფერი ვთქვათ სო-
ციალისტური რეალიზმის ლიტერატურაზე,
რომელმაც იგი ხაერთოდ არ ეხება. უყურად-
ღებოდ ტოვებს ქვე ლონდონის, თ. დრაიერ-
რის, ჟ. გოლზურისის, რ. მ. დიუ გარის რომ-
ანებს, შემდეგ ე. ჰეინეგუნის, ე. მ. რემარკის,
ფ. ფოლენერის რომანებს) მასში შინც ძირი-
თადად სწორად ახახა მხატვრული სახის —
გმირის რღვევა, დაშლა-გაკამეტერება ნატურა-
ლისტურბა და დეკადენტურ-მოდერნისტულ
რომანში.

ჩვენ აქ ხაგანგებოდ და ვრცლად მოვეყავს
ციურების სკოლის წარმოადგენლის მიერ
ბურჟუაზიული კულტურის მკვლე, მაგრამ

ღრმა დახასიათება მ. ვერლის კომუნისტობაში მხალს ვერაიან დახედებს. ეს არის, ასე ვთქვათ, ხედავ ვინაიდან. ურველივე ეს საფუძველია თანამედროვე დეკლარატორი და მოდერნიზაციული ლიტერატურისა და კერძოდ, რომანისტობის არსისათვის. ურველივე ეს ის წინამძღვრებია, რომელმაც თანამედროვე რომანის ერთი შტო კრიზისთან და ფორმის დაშლასთან მიიყვანა. მაგრამ, როცა თანამედროვე რომანის ფორმის დაშლამ დაპარაკობდა ვ. კაიწერი, მას მშვენიერობიდან რჩებოდა, ან სხვაგვარად უფლად ვაგრძლ ამ ფაქტს, რომ „თანამედროვე რომანში“, არაშუბტი მეცნიერული ცნებაა, თუ ის არა მარტო დიქტონული, არამედ სინქრონული მნიშვნელობითაც გამოვყენეთ. „თანამედროვე რომანი“ შეიძლება ძველის ან შუასაუკუნეობრივის საპირისპიროდ გამოვყენოთ და მაშინ ეს ცნება თავის ადგილზე იქნება. მაგრამ, როცა დღევანდელი რომანის შესახებ ვლაპარაკობთ, წინა პლანზე უნდა წამოვიწიოთ რომანის ცნების ტიპოლოგიური ხასიათი და განვსაზღვროთ რომელ თანამედროვე რომანზეა ლაპარაკი—რეალისტურზე და მოდერნისტულზე. ვერლის მიერ მოცემული ადამიანის მიდევნა ახასიათებს დღევანდელი ბურჟუაზიული ფილოსოფიის და ლიტერატურის ადამიანს, დეკლარატორ-მოდერნიზატორი რომანების გვირს, მაგრამ მშვენიერობიდან უშვებს, ან არ უნდა ყურადღება მივაქციოთ რეალისტურ ზელოვნებას, ან უფრო კონკრეტულად, რეალისტურ რომანს, რომელიც დღესაც ვითარდება ისეთ სხვადასხვა მწერლების შემოქმედებაში როგორც ვ. ხაწელი, მ. ბოლოი, ა. შორაგია, ა. ლანუა, ა. ხელიტოუ, ლათონური ამერაკის რომანისტები და სხვები აიანს, მათ ოცნებებზე და ჩვენებებზე დაშლილი ვიზიონი კი არ შემოუვთ თვავით რომანებში, არამედ ჩვეულებრივი უბრალო ადამიანებია, რომელთაც მიეძღვნა ამ მწერლების გულის ხიბოთ და რომლებთანაც დაკავშირებულია მათი იმედი.

ციურების ხელის წარმომადგენლები — მ. ვერლი, ვ. კაიწერი, მათს ვარდა, თ. აღორნი, ნ. საროტი და სხვები ძალიან კარვად ზედავენ რომანის და მისი გვირის შინაარსება და ფორმის დაშლის პროცესს, ბურჟუაზიული კულტურისა და ლიტერატურის კრიზისს. მაგრამ მათი გონება და კვლევის არე ამ პროცესებს დაუპირა და ისინი ვერ ზედავენ ან უბრალოდ მათ არ აქედენ XX საუკუნის ხაყვობრივ კულტურის, ლიტერატურის სხვა უფრო დღინაშენელოვან პროცესებს, რომანის ახალ აღმავლობას.

XX საუკუნის 50-60-იან წლებში რომანის და მისი გვირის შინაარსის დეკარეილებაში კიდევ უფრო მეტად გამოხატული ხასიათი მიიღო ფრანგული „ახალი რომანის“ ხასით. მისი თეორეტიკოსი ნ. საროტი ასე ვთქვათ,

შეინიდან განსაზღვრავს „ახალი რომანის“ არსს: „დაწყებული იდენი ვრანდეს“ ზედნიერი დროიდან, რომანის გვირი, თავისი ხელისუფლების მწვერვალზე შუოფი, ბრძანდებოდა მკითხველსა და რომანისტ შორის... შუასაუკუნეების მბატკრების ტილოზეზე გამოხატული წინდაინების ფიგურების მსგავსად... თანდათანობით, ავი უფრო მეტად და მეტად მკარავავს თავის წინანდელ ატრიბუტებს და პრევიდეიებს... უძრავ-მოძრავ ქონებას და ფახიან ქადაღდება, ტანხაციმელს, ტანს, ხასეს...“⁵⁶ და აქ, ცხადია, ზედმეტი ზებდა ლაპარაკი ტიპოური ხასიათების გამოხატავზე, რომელიც საპირისპირო ობიექტური სურათის შექმნის ცდაა რეალისმის გზით. ნ. საროტი აქაც თანმიმდევრულია და ნათლად აუაღიბებს აზრს „რამდენად ახლა მნიშვნელოვანია, არა ლიტერატურული ტიპების ხიის დაუსრულებელი გაგრძელება, არამედ თანახარსებულ წინააღმდეგობრივ გრძნობათა გამოხატვა, და შესახებდობის ფარგლებში, სულიერი ცხოვრების მთელი სიმდიდრისა და სირთულის ასახვა, მწერალი აშუარად და პატონხანდ ლაპარაკის მხოლოდ თავის თავზე“.

აქედან ხავსებით ბუნებრივ შედეგამდე მიდის ნ. საროტი, როგორც რომანის თეორეტიკოსი და როგორც რომანისტი, „ახალი რომანი“ თანდათან კარვავს კავშირს მკითხველთან, რადგან მკითხველს ურველთვან როდე აინტერესებს რას იტყვის მწერალი თავისთავზე, მკითხველს სურს რომანი ცხოვრებას ასახავდეს.

არგენტინელი რომანისტი ხულიო კორტასარი ლათონური ამერაკის ქვეყნების რომანის დღევანდელ წარმატებას იმით ხხის, რომ „განდა ნაციონალური ნაწარმოები, რომელიც თავისებურად და უტყუარად ვაღმოსიკვმს ლათონური ამერაკის სულს, და ჩვენე მკითხველი მაშინვე მიხვდა ამას“⁵⁷ რად შეეხება, იმას, რომ ეს რომანები დიდი რაოდენობით ითარგმნება ურანველ ენაზე და ფდიდესი წარმატება ზედიე დახავლეთ ევროპის ქვეყნებში, კორტასარის აზრით, ამის მიზეზია ლათონური ამერაკის რომანების შინაარსი და ფორმა, პირველ რიგში შინაარსი: „ამ ნაწარმოებებში დახავლეთ ევროპელი მკითხველი გრძნობს ნამდვილი და არა მოიყენებითი ცხოვრების სუნთქვას, გრძნობს გვირების რეალობას“. შენიდევ კორტასარი კვლავ უბრუნდება მკითხველს პარობლემას და აღნიშნავს, რომ მისთვის, მკითხველისათვის „უადრესად მნიშვნელოვანია იცოდებს, როგორი ატორის წიგნი ადო მან ზეღში, რა პოზიციზე ღვას თვით მწერალი. არგენტინაში, მავალითად, არიან რეპეტეული, ფანისტური მწერლები კი, რომელიც რეპეტეული ფენები კთხულდონენ. მაგრამ სტადენტები, მუშები, წერაკითხვის მტოდენე ფლებები სხენ ატორებს არ კითხუ-

ლოვნ. ისინი უბრალოდ არ კირდება ხალხს“.

არ შეიძლება ითქვას, რომ კომუნისტების პარტიის, მკითხველთან ურთიერთობის პრობლემა მსხველპლიდან გამორჩეულად „ახალი რომანის“ მსხველპლებს. ისინი ვრამობენ, რომ თანდათან კარგავენ აუდიტორიას, რომელიც ვარსებობდა ურთიერთობის, საზოგადოებრივი ანგარიშით, უფროსობის ხდება, მაგრამ ამის გამო დიდად არ წუხან. 1963 წელს, ლენინგრადის სიმონოვიჩი ნ. საროტი ამბობდა: „უნდა ვთქვა: ურანგი მწერლებსათვის, როცა ისინი ვრამობენ, რომ ახალი გზების ძიების გამოც ვინააფიქრებენ საზოგადოებას, ასეთი მსხველპლი ძალიან დიდი როლია, რადგან ჩვენ მსხველპლობაში ვყავს განსაკუთრებულად ვარსებობენ და ძალიან მკითხველს შენს გვაქვს მკითხველთა ურთიერთობის ურთიერთობა“.

თავისთავში ნაკლებად ლიტერატურა. კერძოდ, რომანისტიკა თანდათანობით ეთიშება საზოგადოებრივ ცხოვრებას და საკუთარ პრობლემათა ორბიტაში ექცევა, ამის უშუალოდ მიზეზი ისაა, რომ ასეთი ლიტერატურა ვერ ხედავს დღევანდელი ცხოვრების ნამდვილ მართლმართლებს, ამ ძალებს მომიჯაღებს. მისი შინაარსი ან მხატვრის ინდივიდუალისტური ხელის ენაა, ან ინდივიდუალისტური მიხედვით, ეკონომიკური წარსებით ავადმყოფური მანერებით შეპყრობილი გმირის გამოხატვა. ამერიკელი კრიტიკოსის, იულის უინდერსიტის პროფესორის ი. ხანინის სიტყვით ამერიკის ომის შემდგომ რომანისტიკაში ცენტრალურ ადგილს იჭერს გმირი, რომელიც არღვევს წინგობის ურთიერთობას საზოგადოებას. ი. ხანინა, „ემპირიკოს“ კრიტიკოსებისაგან განსხვავებით, რომლებიც ასეთ გმირებს „უბრალოდ ავადმყოფურს ან შეშარბებს“ უწოდებენ, მონახა მათთვის ეპოეტიკური „გროტესკული“, თითქმის ეს მოკლენის არს ცვლილება და მანც ეს იძულებულია ფაქტის კონსტრუქცია მოახდინოს: „თანამედროვე ლიტერატურა ავსებულია გროტესკული, მხიბლავი, დასაბნელებელი ფაქტებით, რომელთა ფიქსურია სიმხიბლავი შეუღლებულია სულად მარტოობასთან, ანომალიებთან სიყვარულში ან მათ შინაგან საჭიროებაში“.

ი. ხანინი შემდეგ დასკვნამდე მიდის: „ამ გროტესკულ სახეებში თანამედროვე მწერლები ცდილობენ ახახონ სულადი საწყისები. ისინი უარყოფენ მატერიალიზმს, უარყოფენ ძალას და უტილიტარობას. ყველა ისინი სიყვარულში შეიღებია. მათი უბედურება იმისაა, რომ ისინი თვითონ უყოფრებს მარტოობას მთლიანად არაან შეპყრობილინი ერთი თენებით ან ერთი შიშით. მათი ანომალია სასყვლია ნებით თუ უნებლიე კარნაჟებლობისა და გულწრფელობისათვის, თავის მაგვართაგან მოწყვეტ-

ისათვის. მოკლედ რომ ვთქვათ, ისინი კავშირ-

თა გაწყვეტის მსხვერპლი არიან“.

ფაქტის ეს კონსტრუქცია ხავსებით მართებულია კრიტიკოსის მიერ. ბურჟუაზიულ ცივილიზაციის სწორედ აქეთვე მიჰყავს ადამიანი და ლიტერატურაც უდავოდ ვალდებულია აჩვენოს ეს სინამდვილე. მაგრამ ამ ლიტერატურის შეზღუდვლობა იმით გამოიხატება, როცა მისი მსხველპლობის არც შემოფარგვლია, თემატიკა განსაზღვრულია და მას არ შეუძლია ცხოვრება დინამოს მთლიანობაში. ბურჟუაზიული სინამდვილე თავისივე წიაღში წარმოშობს წინააღმდეგობას და ამ კლასობრივ ძალას, რომელიც უნდა დასძლიოს და გადაჭრას ბურჟუაზიული საზოგადოების ეპოქალური წინააღმდეგობაში, მისი რევოლუციური ვარდამენის გზით ხაუფდელი ჩაუყაროს სრულიად ახალი საზოგადოების შენელობისა. ბურჟუაზიული ლიტერატურა, ბუნებრივად, ვერ ამჩნევს ამ ძალებს ცხოვრების სინამდვილეში. ლიტერატურის თეორეტიკოსები კი სწორედ ამგვარ ლიტერატურას იხდიან თვითონ კვლევის ობიექტად და ვერ ხედავენ, ან უფრო სწორად არ უნდათ დაინახონ ლიტერატურის რეალისტური განვითარება მეოცე საუკუნეში. ისინი ლაპარაკობენ ხაერთოდ XX საუკუნის რომანზე, მაგრამ როგორც საშარბლიანად შენიშნავს ჯ. ზატონსკი, მსხველპლობაში აქეთ „მხოლოდ არარეალისტური რომანი, უფრო მეტიც, დეკადენტური რომანი“.

არ შეიძლება დაიწყებულა იქნას ის რომელი, რომელიც თანამდევს ადამიანისათვის მარტოობაში დასავლეთის დიდმა რეალისტებმა. ჯეკ ლონდონი, თ. დრაზერი, ჯ. გოლდსტონი, რ. მ. დიუ ვარი, თომას მანი, ე. მ. რემარკი, ე. ჰემინგუევი, ჯ. სტეინბეკი, სენტ-ექსუპერი, ყველა ისინი, თვითონვე თავისებურად ვებოდნენ და პოეტიკადნენ ადამიანის სულადი ძალებს, ბრძოლის ნებისყოფას. „მარი მორგანის“ მთავარი გმირი მთელი ძალებით ბრძოლის, რათა როგორმე გადალახოს მოქადოებული ვარდამენა და მტრული ძალებსაგან სასტიკად დამარცხებული, იგი მიდის დასკვნამდე, რომ „მარტოკაცი — არაფერია“. ერთადამოქმედების, შეკავშირების მოტივია წინ წამოწეული რემარკის „სამ მეგობარში“, სტეინბეკის მოთხრობაში „მარტალინი“ და განსაკუთრებით მისხვე რომანში „მარისხანება“. ამ თვალსაზრისით XX საუკუნის დასავლური რეალისტური რომანის კვლევა ხანტერებს შედეგებს იძლევა.

მაგრამ ნამდვილი ახალი გმირი შექმნა სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურამ და ხელდასრულა.

ბურჟუაზიული საზოგადოება არღვევს ადამიანთა შორის კავშირს, ურთიერთგაგებას და უყოფრებს მათგან. ეს გაიშუღვლია. მაგრამ სწორედ ეს კრიზისული მომენტი წარ-

მოშობის საზოგადოების რევოლუციური გარდაქმნის აუცილებლობას და „გაწვევითი კავშირით“ ადღგენის იდეას.

აქ ბევრი რამ სავსებით ახლებურად უნდა იქნას გაგებულა. საშუაროს აღქმასა და გამოხატვის პარაფრაზული (Парафразный) ასპექტით, რომელიც სხვებთან ერთად, მეც რომანის ტანრის ერთ-ერთ უძირფხადგვს განსწავლვრედ თვისებად მიიჩნია, აქაც რჩება ძალაში, მიუხედავად იმისა, რომ მისი აბსოლუტურობა უკვე სერვანტესმა დაარღვია თავის გენიალურ რომანში სამყაროს დიდად განსხვავებული აღქმით დონციხოტისა და სანჩო პანსას თვალსაზრისებში, რომ არაფერი ვთქვათ XIX საუკუნის რეალისტური რომანის პერსონაჟთა თვალსაზრისის სხვადასხვანაირებისა და სტოქსის რომანისტიკის „მრავალმოკვანებაზე“. მაგრამ რომან-ეპოპეაში ირდევია რომანის საგნის — „ეგრძო ცხოვრების“ ასანვის თითქოსდა ზედწეულებელი პრინციპი, ის პრინციპი, რომლის გამო რომანმა „ომი გამოუცხადა“ ადრინდელ, კლასიკურ ეპოსს. მე პირადად არ ვიზიარებ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც „რომან-ეპოპეას“ თითქოს არ შეუადგენს მთავარი გმირი, მისი გმირი იუოს მთელი ქვეყანა, მებრძოლი მტრის შემოსევის წინააღმდეგ, და ამის გამო ნაქლები ურთაღლებია ეპიკოდგვს „ეგრძო ცხოვრების“, პიროვნების ცხოვრების ასახვას.

შ ე ნ ი შ ე ნ ი შ ი

42 ვ. კოჟინოვი, რომანის წარმომოშობა, 1963, გვ. 36.

43 აპულეუსი, აპოლოგია, „მეტამორფოზები, ფლორიდები“, მ. 1956, გვ. 132, 133, 236, 242, 256, 299 და სხვ.

44 იქვე, გვ. 316.

45 მ. ვრამბარ-პასევი, აპულეუსი, წიგნში: აპულეუსი — აპოლოგია, მეტამორფოზები, ფლორიდები. მ. 1956, გვ. 370.

46 „მეტამორფოზები“, წიგნი X, თავი 7.

47 ბოკაჩოს ნაწარმოებში „მეტამორფოზების“ ნოველების უცვლელად გამოყენება. დამოწმებული აქვს „მეტამორფოზების“ კომენტატორს, ხოლო სერვანტესის მიერ ღვინის გუდებთან გმირის შებრძოლების სცენის დასუსტება, რამდენადაც ვიცეი, აღნიშნული არ არის ლიტერატურაში.

48 ციტ. პ. დეკსის წიგნის მიხედვით. „რომანის შვიდი საუკუნე“. 1962, გვ. 49-50.

49 ციტ. ბ. რეიზოვის წიგნიდან: „რომანტიზმის ეპოქის ფრანგული ისტორიული რომანი“, მ., 1958, გვ. 73.

50 ვ. შკლოვსკი, მხატვრული პროზა, მ., 1959, გვ. 149.

51 ბ. ზელინსკი, თხზ., სრ. კრება, ტ. V, გვ. 39. (რუსულ ენაზე).

52 მ. ბახტინი, ლიტერატურისა და ესთეტიკის საკითხები. მ. 1975, გვ. 417.

53 მ. ბ. ბახტინი. ლიტერატურისა და ესთეტიკის საკითხები. მ. 1975 წ. გვ. 447.

54 პ. დეკსი, „რომანის შვიდი საუკუნე“, მ., 1962, გვ. 198.

55 ქვევლი. ესთეტიკა ტ. 3, 1971, გვ. 491-492.

56 მ. ვერლი. ზოგადი ლიტერატურათმცოდნეობა. მ., 1957, გვ. 14.

57 იქვე, 14-15.

58 ციტ. წიგნიდან: დ. ზატონსკი, რომანის ხელოვნება და XX საუკუნე, გვ. 13.

59 ზ. კორტასარი. „ყველგან და ყველადერში წინ“. „ლიტერატურული საქართველო“, 1977 წ., № 50; იხ. აგრეთვე „ზა რუბეჟოში“, 1977, № 47.

60 ნ. სარტის გამოსვლა ღვინისგარდას შემხვედრავზე, „ინოსტირანია ლიტერატურა“, 1963. № 11, გვ. 238.

61 „ამერიკა“, № 89.

62 დ. ზატონსკი, რომანის ხელოვნება და XX საუკუნე, 1973, გვ. 12.

63 ვ. კოროლენკო ლიტერატურის შესახებ, მ., 1957, გვ. 130; ამ მოსაზრებას იზიარებს და ავითარებს ვ. პისკუნოვი თავის წიგნში „საბჭოთა რომანი-ეპოპეა“, მ., 1976, გვ. 28, 29, 30 და სხვ.

□ საბრძოლველად იმეობად □

საბჭოთა კულტურის მინისტროს დასავლეთი განყოფილება, თბილისი, ვ. შკლოვსკის სახლი, ა. ლავრენკოს ქუჩა, № 10. ტელ. 211 11 11.

სტრუქტურალიზმი პოეტიკაში

პროფ. რომან იაკობსონის მტრისტული შტუდების ბაზო

ენათმეცნიერების ამ სკოლას, რომელიც სტრუქტურალიზმის სახელითაა ცნობილი და სამი განსტობა აქვს (პრალის სკოლა, კოპენ-ჰაგენის სკოლა ანუ გლოსემატიკა და ამერიკული დესკრიპციული ლინგვისტიკა), სპეციალური მონოგრაფიები, თითო-ორილა გამონაკლისის გარდა, ყრძოდ ვერსიფიკაციის პრობლემებისადმი არ მიუძღვნია. არსებითად სტრუქტურალიზტური პოეტკა უშოავრესად ე. წ. პრალის სკოლის ერთ-ერთი მოავარი წარმომადგენლის პროფ. რომან იაკობსონის შრომებითაა ცნობილი. რ. იაკობსონმა რუსეთში დაიწყო მოღვაწეობა, როგორც მოსკოვის ლინგვისტური წრის თვალსაჩინო წევრმა და ლენინგრადის ფორმალისტური სკოლის („მოთიხი“) მომხრემ. პრალაში გადასახლების შემდეგ მისი ლინგვისტურ-ლიტერატურისმცოდნეობითი შეხედულებანი აირეკლა 1929 წ. „პრალის ლინგვისტური წრის თვისებში“, განსაკუთრებით ამ თვისებების ბოლო თავში „პოეტური ენა“, სოლო უფრო ადრე ი. ტინიანოვიან ერთად 1928 წელს გამოქვეყნებულ თვისებში „ლიტერატურისა და ენის შესწავლის პრობლემები“ (ტ. „ნოვი ლუფ“, 1928, № 2, გვ. 35-37). მათ ქვეშოთ კიდევ ვეხებით.

პრალის სტრუქტურალიზტური ლინგვისტიკა, რომელიც „ფუნქციონალური ლინგვისტიკა“ სახელითაა ცნობილი, უშოავრესად ფორმოლოგიის სფეროში მიღწევებით ხასიათდება. ფორმოლოგია, რომელსაც XIX ს-ში საფუძველი ზაუყარა ყაზანის სამეცნიერო სკოლამ (ზოლოვან დე კურტენე), შემდეგ კი ლენინგრადის საენათმეცნიერო სკოლამ აკად. დ. შინერაის მეთაურობით, პრალის ლინგვისტებმა, ყრძოდ ნ. ტრუბეცკოიმ და რ. იაკობსონმა, უფრო მაღალ საფეხურზე აყუანეს. მეგრამ ფორმოლოგისტური კრიტერიუმის გამოყენება პოეტური ენისა და ყრძოდ სალექსო რიტმის მიმართ,

რის განმორკიელების ყველაზე თვალსაჩინო მივალითები რ. იაკობსონის შრომებში გვაქვს, არ შეიძლება ამოლუტეზირებული იქნას. ფორმალა, როგორც უმეორეს ენობრივ ერთეულთა, დისტინქტური და მიდიფერენცირებული (განმსხვავებელი) ფუნქცია ძალზე შეზღუდულია ყველა ენაში მათი მცირე რაოდენობით არსებობის გამო. სპეციალისტა ამ საკითხზე შემდეგს წერს: „თუ ერთ ენაში ფონემათა რაოდენობა მარტოოდენ რამდენიმე ათეულით ამოწურება, სამეგეროდ რაოდენობა ლექსიკური ერთეულებისა, ანუ სიტყვებისა და მუიერი შეხამებებისა — ათეული და ასეული ათასობითაა, უფრო სწორად — არც კი შეიძლება აღირიცხოს, რადგან [ენის] სიტყვიერი შედგენილობა განუწყუებრღე იესება“ (ი. ს. მახლოვა. ენათმეცნიერების შესავალი. მოსკო, 1975, გვ. 102 რუს. დავოფა წგენია. ა. გ.),

აღნიშნული ფაქტი თავისთავად გამოარცხავს პოეტური ენისა და მეტყველების ელემენტების ანალიზის საფუძველად ფორმოლოგისტური მეთოდიკის აღიარებას. ფორმოლოგიურ სისტემაში არ ექცევა აგრეოფე ისეთი მნიშვნელოვანი ელემენტი სალექსო რიტმისა, როგორცაა მხვილი, რადგან ეს უკანასკნელი სიტყვისა და წინადადების ზედნაშენია (კურილოვინი, რეფორმისტკი...). აქცენტურ ბაზაზე წარმოშობილი, მნიშვნელობის მხრივ ერთიანეთისაგან განსხვავებული სიტყვების (нашъ — нашъ; замок — замок და მისთ.) რიტები, არამადიფერენცირებულ ფონემების მქონე სიტყვებთან შედარებით, უსაზღვროდ მცირეა და რამდენიმე ათეულს ძლავს აღწევს (რუსულში, ინგლისურში, ყრძამანულში). ამრიგად, მახელითა დისტინქტური ფუნქცია ენაში (ე. ა. მცირე რაოდენობის სიტყვების მიმართ) საფუძველად ყრ დაედება სალექსო რიტმის, როგორც მთლიანი სისტემის კვლევას. მეაფიოდ ეს ჩანს ყრძოდ

რითმის ანალიზის დროს. მაგ. თუ ჩვენ რით-
მაში გვექნება ღარიბი რითმები „СТОЛ—СТУЛ“
ან „ძალი—ძალი“, მათ დავახასიათებთ, როგორც
საბუნებრივ ხმოვნების შხრივ განსხვავებულ ფონი-
კურ პარალელურს, მაგრამ არა მსხვილებში
შხრივ დისტინქტურ ან ოპოზიციურ ვითარე-
ბაში მოცემულ ფონემატურ ერთეულებს. თა-
ვისთავეადე „ზეგრის“, როგორც მეტაფორების
„ფუნქციონალი“, ხოლო ფონემის, როგორც ენის
„ფუნქციონალი“ ერთეულის დაპირისპირება
შეუძლებელია, რადგან თუ ფონემა ფუნქციონა-
ლიურია, ეს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც
რეალურად ფუნქციონირებს სწორედ ბგერა,
რომლისგანაც ახსრატკობათ არის მიღებული
ფონემა. ამიტომ რაიმე ნაწილი იმ ფონემატურ-
რი თავისებურებადგან, რომელსაც სწავლობს
ფონეტიკა, შეიძლება არა რეალურად იყოს
მხოლოდ ვიწრო ფონოლოგიური მოდელირე-
ბის, მაგრამ არა მთლიანად ენის, მისი ფუნქ-
ციონირების შესწავლის თვალსაზრისით. ანუ
რამ, ბგერებსა და ფონემებს შორის, როგორც
ენობრივ (ონტოლოგიურ) და ლინგვისტურ
(ენოსეოლოგიურ) ერთეულებს შორის, დამა-
რისპირებაც არ იძლევა იმის საფუძველს, რომ
გაითიშოს ფონეტიკა და ფონოლოგია. „ფუნქ-
ციონირებად, აქ დგას არა ერთი მეცნიერების
მიერ მეორე მეცნიერების მონაცემთა გამო-
ყენების საკითხი... ამანვე ფონეტიკის დაპა-
რების გაერშე საერთოდ ფონოლოგიური
კვლევის შეუძლებლობის საკითხია. საქმე იხ
არის, რომ ფონეტიკის მონაწილეობა ადვილ-
მდელია ფონემური ანალიზის ყველა დონეზე“.

„პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ფონეტიკურა
(სუსტსტანციონალიური) და ფონოლოგიური
(ფუნქციონალიური) შესწავლა ერთიანია და
ანალიზის ყველა საფეხურზე ერთდროულად
მიმდინარეობს“ (იქვე).

პოეტური ენისა, სალექსო მსგეილისა და
პროზოდის საკითხებში ფონოლოგიური თვალ-
საზრისის გაზვიადება, რასაც კერძოდ რ. ია-
კობსონი მიმართავდა „ჩებურ ლექსში“ — ამ-
ჟამად გავლილი ვტყვი.

იგივე ითქმის პოეტკავში ე. წ. „ოპოზიციუ-
რი ხერხისა“ და „ბინარული პრინციპის“ შესა-
ხებ.

თვით ლინგვისტიკაში „ოპოზიციური ხერ-
ხის“ (ლათ. oppositio — დაპირისპირება, საპი-
რისპირო დედგომარეობა) გამოყენება — სადა-
ვოდია გადაქცეული. ამ საკითხს სპეციალურად
გვება, მაგ. ტ. ა. კონდუხოვა. იგი აღნიშნავს,
რომ ნ. ს. ტრუბეცკომ პირველად გამოიყენა
იგი ფონოლოგიაში, ხოლო რ. იაკობსონმა —
მორფოლოგიური კატეგორიების, როგორც

ოპოზიციური სტრუქტურების, ვინაიდან
„ლინგვისტიკაში ოპოზიციის ფუნქციონირება
ნელობით უწოდებენ თვითველ მინიპალურ
წყვილს სიტყვა-ანტიონიმებს, ქვემდებარესა და
შემასწავლელს, თანამოვანსა და ხმოვანს, სა-
ხელსა და ხმას, სრულ და უსრულთ ასპექ-
ტებს და ა. შ. ენის ერთეულთა შესწავლა
წყვილებად მათი გაერთიანების გზით დამახ-
სიათებელია სრულად სხვადასხვა ლინგვისტიკ-
ური სკოლებისათვის“. „ოპოზიციის ხერხი და
ფუნქციონალი ენის (პარადიგმისა) და მეტყვე-
ლების (კონტექსტის) დაპირისპირებასა და
ოპოზიციის წერტილს არათანაბრდებლობისა
ზე. ეს ორი პრინციპი განსაზღვრავს ოპოზიცი-
ური ხერხის მეოთხედს“ (ტ. ა. კონდუხოვი
ზოგადი ენათმეცნიერება. მოსკ., 1974, გვ. 234
რუს.).

აქედან მოდის „დექტომიურა“ თუ „ბინა-
რული“ (ორად გაყოფა) კლასიფიკაციაც ენობ-
რივი ოპოზიციური ერთეულებისა, რაც ასევე
შეფასებული:

„რ. ი. იაკობსონი, ხოლო მის კვლავად
სხვებში, ცდა აღმოაჩინოს რუსული ხმის მთელი
სისტემა წარმოვლენით როგორც ბინარულ და
პოლიატურ (ვერძო) ოპოზიციითა გროვა“. „ოპოზიციური
მეოთხედა აღარისებებს ენობრივ
ერთეულთა ბინარის, აღწევს უფრო ახსრატკ-
ტულ დონეს, რამელიც მინიშნულია უფრო
არსებობად: ბოლოსდაბოლოს განსაზღვრული
არება პარტოლენ ძლიერი წევრი ოპოზიციისა
(სუსტი წევრის დამოუკიდებელი განსაზღვრა
ამდებებს ოპოზიციური ანალიზის სახეს-
ტესს“ (იქვე, 236. ხაზგასმები ჩვენია. ა. გ.).

ბინარულობის პრინციპი რ. იაკობსონმა შეი-
ტანა ვერსიფიკაციის საკითხებზე დაწერილ ზო-
გიერთ გამოკვლევებშიც, კერძოდ „ჩინური რე-
გულირებელი დექსის საზომის“ ანალიზისად-
მი მიძღვენი სტატიაში, რასაც ჩვენ სპეცია-
ლურად შევხვით წაგნში „ვეფხისტყაისის
პოეტკის ზოგიერთი საკითხი“ (1974) და რა-
საც ქვემოთ მოყვლად კიდევ დავებრუნდებით.

პრადის სტრუქტურალისტური ენათმეცნი-
ერება სხვა ზოგადი პოსტულატების მიმოხილ-
ვა ჩვენს ამოცანაში არ შედის, ისინი ვრცელ-
დაა შესწავლილ რუსი და ქართული ლინ-
გვისტების მიერ. არ ვებნით არც მათემატიკის
პოეტკაში გამოყენების საკითხებს, რომელია
ვამო ჩვენ არაერთხელ მოვიხებ სპეციალურ
სტატემაში არის გამოთქმა. ოღონდ საგანგ-
ზოდ უნდა აღინიშნოთ შემდეგი ფაქტა:
სტრუქტურული და მათემატიკური ენათმეცნი-
ერების არსებობის პირობებში ე. წ. „ტრადი-
ციული ენათმეცნიერება“ დასრუე დაპარაკი
ზედმდენა. საქმე ისაა, რომ ამ დასკვნამდე მი-
ვიდნენ თვითონ სტრუქტურალისტები, პრადი-
სა და კომპლექსივის სკოლთა მოთავე წარმო-
მადგენლები — რ. იაკობსონი და ლ. ელმსლუ-

* ი. ბეკალავა, ფონემის ცნება ენათმეც-
ნიერებაში, იბ., 1936, გვ. 227—228. ხაზგასმა
ჩვენია. ა. გ.

ვი, რომელთაც საჭაროდ განაცხადეს, რომ გი-
ლისის მოწოდებანი „ტრადიციული გრამატი-
კის რეაბილიტაციის“ შესახებ და რომ სტრუქ-
ტურალისტურ ენათმეცნიერებაში უნდა დავი-
ნახოთ „მემკვიდრეობითობა“ და არა „გათიშე-
ვა“. ამ საკითხთან დაკავშირებით ზემოთ ციტი-
რებული სიტყვების ავტორი ვ. კონდუხოვი
საგანგებოდ აღნიშნავს:

„სტრუქტურული და მათემატიკური ენათ-
მეცნიერების განვითარების ცნობილია ხიძნე-
ლებშია, ტრადიციული ენათმეცნიერების წარ-
მატებებშია დაამატოცეს სხვადასხვა სკოლებისა
და მიმდინარეობათა ღონისძიებების გავრთი-
ნების აუცილებლობა (ინტეგრაციის საკითხო-
ბაზე იყო საუბარი ლინგვისტიკის IX საერთა-
შორისო კონგრესზე, რომელიც ჩატარდა
1962 წ. ემბრაიში, აშშ). რ. იაკობსონმა, შეა-
ჯამა რა კონგრესის მუშაობა, აღნიშნა: თუ გუ-
შინ ვგვრთწოდებელი სტრუქტურული ლინგ-
ვისტიკა დაბეჯითებით უპირისპირდებოდა ტრადი-
ციულ მეცნიერებას ენაზე, დღეს ჩვენ გვეს-
მის „ტრადიციული გრამატიკის რეაბილიტა-
ციისაღმის მოწოდება“. უფრო კონკრეტულად
ეს პროცესი თვალსაზრისით ვახდა ლინგვისტიკის
X კონგრესზე (ბუქარესტი, 1967). სხვადა-
სხვა სკოლებისა და მიმდინარეობათა მიღწევე-
ლის გავრთიანების ტენდენცია მოწოდებს ენათ-
მეცნიერების განვითარების ახალ ეტაპს. რაც
იმით ხანაათდება, რომ პოსტსტრუქტურალური
თანამედროვე ენათმეცნიერება ჩვენს წინაშე
წარმოხდება, ვითარცა განსტოებული და მრავ-
ალსაბეჭდიანი, როგორც ინტეგრაციული
ენათმეცნიერება ანუ პლურალისტური ლინგ-
ვისტიკა, რომელიც ეფუძნება წარსულის უყუ-
და მიღწევას და ითავსებს მეცნიერულ და ნა-
ციონალურ ტრადიციებს“ (კონდუხოვი, გვ. 98;
შენიშვნაში № 2 ავტორი უთითებს წყაროზე
და დამატებით წერს: „2. იაკობსონი რ. ლინ-
გვისტიკის მეტყვე კონგრესის შედეგები. „ნო-
ვოს ვ ლინგვისტიკა“, ნაკვ. IV, გვ. 579. უფრო
აღრვ, VIII კონგრესზე ელმსლევა შენიშნა:
„ლინგვისტიკის მთელს განვითარებას თუ გაყო-
ყოლებთ თვალს და საგნებს გარკვე მკურნებ-
ლის თვალის შეგუბდავ (დაიწვიან მოწყვე-
ტიო, რაც ჭერ კიდევ გრძელდება), აღმოჩნდ-
ბა, რომ მიუტყრძოვებელი შედარება კლასიცი-
რი პრაქტიკული მეთოდებისა, ფონოლოგიისა
და მორფოლოგიისა გამოყენებული, ერთი
მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ — სტრუქტურ-
ული ლინგვისტიკისა, უწინარეს ყოვლისა, მხადებს
მემკვიდრეობითობის, ვიდრე გათიშულობის
შთანამედვლეებას“ („ნოვოს ვ ლინგვისტიკა“,
ნაკვ. 2, გვ. 118)“ კონდუხოვი, 98; დაყოფა
ჩვენი. ა. გ.).

ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ენისა და სო-
ტუკის (მეტყველების) სისურვისეული დაპირის-
პირება არსებითად მათი ანტირომის შესახებ
11. „მითითობა“, № 1.

მსჯელობას ნიშნავს. აქვე შედის მემკვიდრეობა
და დიკტიონის ურთიერთდაპირისპირებაც. ეს
მომენტიც გვეყვს აღნიშნული ზვეს წიგნი
„ეფესისტეიანისის პოეტისის ზოგერთი საკი-
თისი“ (1974. დაიწერა 1973 წ.). ვ. ი. კონდუხო-
ვის „ზოგად ენათმეცნიერებაშიც“ (1974) საგან-
გებო პარაგრაფთა გამოყოფილი სათაურით
(სოსურის თეორიისთან დაკავშირებით): „სა-
მეტყველო მიღწეუობა, როგორც ანტირომია“
(გვ. 72).

როგორც აქედან ჩანს, თეორიული შეცდო-
მა ჩვენ არ დავივიშვია. მეტიც, მთელი რივი
დებულებები, რომელთაც ჩვენ ვავითარებდით
დასახელებულ მონოგრაფიაში, პირდაპირ პარა-
დოქსებსა და ანალოგებს წაუღობდნენ 1077
წელს რუსულად გამოხუდი (ნათარგმნი) ნაშრო-
ში. რომლის ავტორია გერმანელი ფილოსოფო-
სი ერმარდ ალბრეხტი (ე. ალბრეხტი. თანამედ-
როვე ლინგვისტიკური ფილოსოფიის კრიტიკა.
თარგმ. გერ-დან ა. გ. შესტაივის მიერ. მოსკ.,
1977. განსაკ. აბ. თავი: „ენის აზროვნებისა და
სინამდვილის დაშლა სტრუქტურალისმის მი-
ერა“. რუს.).

აღსანიშნავია ისიც, რომ ვ. ალბრეხტის წიგ-
ნი დაბეჭდილა ფრანკფურტ-ში 1972
წელს, ჩვენი მონოგრაფიის დაწერიდან ერთი
წლით ადრე. შემხვედრი აფიკლები არ მოგ-
ვაქვს და საკითხით დაინტერესებულს შეუძლია
ჩვენი სიტყვები თვითონ შეამოწმოს სათანადო
შეკერების საფუძველზე.

ჩვენ აქ „შესავლის“ ბოლოს, მივუთითებთ
ერთს მომენტზედაც: თვით სტრუქტურალის-
ტიკური ენათმეცნიერების ზოგერთი რუსი მე-
ტყვე და მსოუბე იძულებულია განაცხადოს
ამ დარგის სამივე მიმართულების (პრადის, კო-
პენსაგენის, ამერიკელის) შესახებ:

„ამჟამად ამ მიმართულებებში მნიშვნელოვ-
ნად ამოსწერეს თავისი პოტენცია, შესწევი-
ტის არსებობა, როგორც ორგანიზაციულმა გავ-
ერთიანებებმა. თეორიებისა და ენის ახალი
პრაქტიკული გამოყენების განვითარების ფონ-
ზე ნათელი ხდება თვითიული სკოლის შეზღუ-
დულობა“ (ლ. ნ. ზახორინი. სტრუქტურული
ლინგვისტიკის შესავალი. მოსკ., 1974, გვ. 291.
რუს.).

ავტორი თავის შრომის სულ უჩანსკელ
გვერდზე (304) სტრუქტურალისტურ ენათ-
მეცნიერებას უყვე მიიჩნევს ლინგვისტიკის
ერთ-ერთ „შტოდ“ და მის ამოცანას ახალ
ეტაპზე „ბუნებრივ ენათა“ სტრუქტურების
„მათემატიკურ აღწერაში“ ხედავს:

„სტრუქტურული ლინგვისტიკის, როგორც
ენათმეცნიერების შტოხ, თავის საგნად აქვს
მხოლოდ ბუნებრივ ენათა სტრუქტურის სხვა-
დასხვა ტიპის აღწერილობანი. მათ შორის მი-
თემატკურ აღწერას უჭირავს მნიშვნელოვანი
იდეალი. ენის აღწერაში მათემატიკური აპარა-

ტის შეტანა გულისხმობს აბსტრაქციის უმაღლესი დონისაკენ სვლას. „მათემატიკური ლინგვისტიკა განუყოფელია სტრუქტურულიდან, რამდენადაც მას არ გააჩნია განსაკუთრებული ემპირიული ობიექტი“ (იქვე, დაყოფა ჩვენია. ა. გ.).

ასეთი განცხადებანი, ავტორის ძალაღებურად, სტრუქტურალისტური ლინგვისტიკის სასარგებლოდ არ ეღებენ. ლ. ზასორინას წიგნი დაბეჭდა იმავე 1974 წელს, როცა ვ. კონდუხოვის შრომა გამოქვეყნებულა პირველი განკუთვნილია „ენიერისტიკებისა და აბსტრაქციის ფილოლოგიური სპეციოლოგიის სტრუქტურისათვის“, მეორე კი „ენიერისტიკების ფილ. სპეციოლოგია სტრუქტურისათვის“ ვ. კონდუხოვი „მათემატიკური ენათმეცნიერების“ განვითარების პერსპექტივას არ ხედავს. მეორე კი — ობტუსიტურადაა განწყოილი. ამრიგად, ამ დისციპლინის მომავალი განვითარების საკითხის ვადიწვევტა დროის საქმეა. რაც შეეხება პოეტკას, რ. იაკობსონის შრომების ანალიზის საფუძველზე დაჯერდნდებით, რომ ყველაფერი დადებითა, რაც მათ ახასიათებს — მაღალი ტრადიციონალიზმიითაა აღბეჭდილი.

1. პოეტკის ზოგადი პოსტულატები რ. იაკობსონის შრომებში.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ XX ს-ის სტრუქტურალისტური პოეტკა უმთავრესად რ. იაკობსონის შრომებითაა ცნობილი. ჩვენ მხედველობაში ვვაქვს ამ დღიე ენათმეცნიერებას სკუთრივ მტრისტული (ლექსთწიგის საკითხები-სადმი მიძღვნილი) მონოგრაფიები და ნარკვევები.

რომან იონების ძე იაკობსონი (დაიბ. მოსკოვს 1896 წ. 11(23) ნოემბერს) თანამედროვეობის ერთ-ერთი უაღრესად გამოჩენილი, მსოფლიო მასშტაბის ენათმეცნიერი და პოეტკის მკვლევარია. 1914 წელს დაამთავრა ლაზარევის აღმოსავლური ენების ინსტიტუტი. იყო ერთ-ერთი დამაარსებელი მოსკოვის ლინგვისტიკური წრისა და წევრი პეტროგრადის „ოპოიაზი“-სა. 1921 წელს რსსრ-ის საელჩოს წევრია პრაღაში; აქ იგი, დ. ტრუბეცკოვსთან ერთად, სათავეში ჩაუდგა ვ. წ. „პრაღის ლინგვისტიკურ წრეს“, რომლის მანიფესტიც, მის მიერ შედგენილი, 1929 წელს გამოქვეყნდა. ნაყისტების მიერ ჩეხოსლოვაკიის ოკუპაციის წინაურ პერიოდში რ. იაკობსონი ტოვებს პრაღას და მიემგზავრება ჩრდ. ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც მუდმივ საცხოვრებლად და თავისი მეცნიერული მუშაობის გასაგრძელებლად რჩება. აშშ-შია რ. იაკობსონი პარკარდის უნივერსიტეტის პროფესორია. არჩეულია მრავალი ნაციონალური აკადემიისა, უნივერსიტეტებისა და სამეცნიერო წრეების საპატიო წევრად; რამდენჯერმე წამოვიდა საბჭოთა

კავშირში და მონაწილეობა მიიღო სსრკ-ის სამეცნიერო სიმპოზიუმებში. რსსრ-ის ქართულშიც და თბილისის უნივერსიტეტში წიკითხა სამი მოხსენება საენათმეცნიერო საკითხებზე.

რ. იაკობსონის კალამს ეკუთვნის მრავალრიცხოვანი შრომები ენათმეცნიერების და პოეტკის (საერთოდ ლიტერატურის), ძველი სლავური პოეტური ეპოსის (სერბიული ეპიკური ლექსი“, „იგორის ლაშქრობა“ და სხვ.), მიოლოგიის, ტექსტოლოგიის და ქვემნიტარული ცოდნის სხვა დარგებში. განსაკუთრებით დიდია რ. იაკობსონის დეწლი ვ. წ. ფუნქციონალური სტრუქტურალისტკის (პრაღის სკოლა), კერძოდ ფონოლოგიის, დარგში. ბევრ ქვეყანაში მან ბიძგი მისცა ახალ მიმართულებებსა და ძიებებს აღნიშნულ დარგში. რ. იაკობსონს ეკუთვნის აგრეთვე მთელი სერია წიგნებისა და ნარკვევებისა რუსული და უცხოელი ავტორების პოეტკის საკითხებზე. ეს ავტორებია: ზღუნნიკოვი (ბროშურა „უახლესი რუსული პოეზია“, [პრაღა], 1922). პუშკინი, რადიშჩევი, ბლოკი, მაიაკოვსკი, მანდელშტამი, პასტერნაკი, დანტე, შექსპირი, უილიამ ბლეიკი, შ. ბოლდერი, შ. გმინესკუ, ხ. ბოტევი, პრეტი და სხვ. მეტი წილი ამ ნაშრომებისა თავმოყრილია მის მონუმენტურ წიგნში — „პოეტკის საკითხები“ (პარიზი, [1973] და ნაწილობრივ მის „არსული ნაწერები“-ს ტომებში (ფრ. და ინგლ. ენებზე).

უწინარეს ყოვლისა, რ. იაკობსონი საქაროდ თვლიდა შკაფიოდ დიდგინა ლიტერატურის-მკვლევების, კერძოდ პოეტკის, კვლევის საგანი, საკითხთა სპეციფიკური წრე, რომელიც ამ დისციპლინის ავტონომიურ უფლებას მინიშნებდა ქვემნიტარული ცოდნის სხვა დარგებს შორის. თავდაპირველად მან ასეთ საგნად („გმირად“) ვ. წ. ლიტერატურული „ხერხი“ მიიჩნია. წიგნში „უახლესი რუსული პოეზია“ რ. იაკობსონი 1922 წელს წერდა:

„ლიტერატურაზე მეცნიერებას თუ სწადია მეცნიერებად იქცეს, იგი იძულებულია თავი ერთადერთ „გმირად“ აღიაროს „ხერხი“ (რომან იაკობსონი. უახლესი რუსული პოეზია პირველი მონახაზი. პრაღა, 1922, გვ. 11. რუსულ ენაზე. დაყოფა ჩვენია. ა. გ.).

ვ. შულოცსკის მიერ „ოპოიაზი“-ს მოღვაწეობას პერიოდში დაწერგილი ტერმინი „ხერხი“ („ხედოვება, რიგოვ ხერხი“) რ. იაკობსონის მიერ აღიარებულ იქნა ლიტერატურის ისტორიის და საკუთრივ პოეტკის შთავარ „გმირად“. „ოპოიაზი“-ს მიერ 1923 წ. გამოცემულ წიგნში „ხედავური ფალოლოგია რუსეთში ომისა და რევოლუციის წლებში“ (მოსკოვი-ბერლინი). რამელიც რ. იაკობსონისა და ბოგატარევის ეკუთვნის, „პოეტკის“ განყოფილებაში რ. იაკობსონი წერდა, რომ უკანასკნელ

წლებში განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო დისციპლინამ, რომელიც წინათ მიჩვეულნი იყვნენ. ამიტომ „ვალსაროლი იქნა ლოზუნგი: თუ ლიტერატურის ისტორიას უნდა შევნიშებდეთ იქცეს, მან უნდა იპოვოს თავისი გმირი (ლინგვისტ რას-ის ტერმინი). წამოყვანილია მოთხოვნა მბატოტური ხერხის, როგორც ერთადერთი კურორტი ისტორიულ-ლინგვისტიკური გმირის, ანალიზისა“ (იქვე, გვ. 29). ამ ამოცანას განხორციელება შესაძლებელი ხდება ამ შემთხვევაში, თუ, უწინარეს ყოვლისა, ვათვალისწინებელი იქნება პრაქტიკული და პოეტური ენების „ფუნქციონალური განსხვავება“ რომელიც „ცხადყოფს, რომ „...პოეტური ენა ისეა ავტოტელი, რომ იგი შეიქმნება. ენობრივი შესაძლებელი აქ ბუნებრივად იქნება (განწყობა გამოთქმასზე)“ (იქვე, გვ. 30).

რ. იაკობსონი იქვე აღნიშნავს, რომ მოსკოვის ლინგვისტიკური წრისაგან განსხვავებით, პეტროგრადელები ამტკიცებენ, რომ „პოეტური მოტივი ყოველთვის როდი წარმოადგენს ენობრივი მასალის გამლას“ (გვ. 31).

უანახველი ტერმინიც („გამოთქმასზე განწყობა“), რომელიც პოეტური ენის სპეციფიკური ნიშნის ამოწურავს დეფინიციად მიჩნეული, რ. იაკობსონმა გარკვეულ ფორმულად ჩამოაყალიბა ჯერ კიდევ 1922 წელს წიგნში „უახველი რუსული პოეზია“, რასაც იგი ხაზს უსვამს 1928 წელს „ჩუბური ლექსის შესახებ“ გამოქვეყნებაში:

„შე უნდა ფორმულირებულ იქნეს სხვა ავტორის ჩემი დამარტება პოეზიისა, როგორც შეტყულებისა გამოთქმასზე განწყობით“ („...ესეკალიბრანია ს უსტანოვკოი ნა ეირაქენიე“, „ჩუბური ლექსის შესახებ“, 16; დაუთვა ჩუენია. ა. გ.).

როგორც ესმოდა რ. იაკობსონს პოეტური ენის ეს ძირითადი თვისება („განწყობა გამოთქმასზე“) ფუნქციონალური თვალსაზრისით? იუტლისხმებოდა თუ არა მასში გარკვეული ინტორმაციული კოდი თუ იგი ამ დანიშნულების გარეთ იყო დატოვებული?

ძალიან დიდხანს რ. იაკობსონი გამოთქმასზე ორგანიზაციის მომენტს პოეტური შეტყულების ავტონომიურ ხასიათს ანიჭებდა. „გამოთქმასზე განწყობა“ თავის თავზეა მიმართული, მისი მიზანი სრულად დამოუკიდებელი ესპოტიკური კორელატის გამოვლინებაა, პოეტური შეტყულება თვითმნიშვნელოვანია გამოთქმის ისეთი ორგანიზებულობისა, რომელიც მას პრაქტიკული ენისაგან განსხვავებით და ყოველგვარი კომუნიკაციის გარეშე ანიჭებს თავისთავად ღირებულებას. პოეტი თავისუფალი თავისი არჩევანის დრის და იგი მხოლოდ თვითონ გამოთქმის სტრუქტურითაა დაინტერესებული.

სტრუქტურალისტებისათვის სპეციფიკური ნაკვეთი „ლინგვისტიკა და პოეტიკა“ (დაბეჭდა 1960 წ.) რ. იაკობსონი პოეტური ენის ფუნქციის ისევ სწორედ ასეთს, ავტონომიურ „გამოთქმასზე, განწყობაში“ ხედავს:

Направленность (Einstellung) на сообщение, как таковое, сосредоточение внимания на сообщении ради него самого — это поэтическая функция языка (Структурализм: «За» и «против»). 202. ხაზგასმა ჩვენია). ერთი სიტყვით, „პოეზია არის ენა მის ესთეტიკურ ფუნქციაში“, ასეთია რ. იაკობსონის დეფინიცია. ბუნებრივია, რომ ამგვარმა თერაპიულმა პოსტულატმა რ. იაკობსონი პოლოსდაპოლოს, მიიყვანა პოეტიკის ლინგვისტიკის ნაწილად აღიარებამდე, რის გამოც ენათმეცნიერული ტერმინოლოგიის გააძიანა პოეტიაში, კერძოდ ვერსიფიკაციის შესახებ დღეგრძელ მის პოლო ნაშრომებში — ძალზე თვალსაჩინოა (დაწერ. იხ. „ვეფხისტყაოსნის ზოგიერთი საკითხი“, გვ. 116—133).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სტრუქტურალისტების ცნებას რ. იაკობსონის შრომებში. პრალის ლინგვისტიკური წრის ცნობილი „ფუნქციის“ გამოქვეყნებამდე, ერთი წლით ადრე, ე. „ნოვი ლუფ“-ში (1928, № 2) დაბეჭდა ი. ტინიანოვისა და რ. იაკობსონის ერთობლივი მანიფესტი „ლიტერატურისა და ენის შესწავლის პრობლემები“, რომელშიც უარყოფილია ენის მიმართ სოსიოურისებული გათიშვა და დაპირისპირება სინქრონიისა და დიაქრონიისა და სავანებოდაა აღნიშნული, რომ „სინქრონიისა და დიაქრონიის დაპირისპირება იყო სისტემის ცნების ევოლუციის ცნებისაში დაპირისპირება და ჰერაგეის პრინციპულ მნიშვნელობას, რამდენადღე ჩვენ ველიარებთ, რომ თეათეული სისტემა მოცემულია როგორც ევოლუცია, ხოლო, მეორე მხრით, ევოლუცია გარდუვალად ატარებს სისტემის ხასიათს“ („ნოვი ლუფ“, 1927, № 2, გვ. 36-37 რუს.; შტრ. ი. ტინიანოვი, პოეტიკა ლიტერატურის ისტორია. კონ. მოსკ., 1977, გვ. 273. რუს. ამ სტატიის ფრანგ. თარგ. იხ. რომან იაკობსონი, პოეტიკის საკითხები. პარიზი, 1975, გვ. 57-58).

აქვე აღნიშნავთ, რომ ამ კოლექტიური ნაშრომის გამო რ. იაკობსონი წერს: „როგორც ენისაღმი დამოკიდებულებით, ისე ლიტერატურისაღმი მიმართებით იგი იმდენად კოლექტიური შემოქმედების შედეგი იყო, რომ უბრალოდ შექმნილია ექსპლემთი ჩემთვის არაერთხელ მოცემულ შეკითხვას: სად თავდება აზრი ერთი თანავტორისა, როცა იგი მეორეს უთმობს ადგილს“ (ტინიანოვი).

ნოვის წიგნის შენიშვნა. გვ. 533). ცოტა ზემოთ თეზისებში აგრეთვე ნათქვამია:

„წინდა სინქრონიზმი ამჟამად ილუზიად იქცა: თვითვე სინქრონულ სისტემას აქვს თავისი წარსული და მომავალი, ვითარცა გარდევალი სტრუქტურული ელემენტები სისტემისა“ (ანოვი ლეფ, 36; შდრ. ი. ტინიანოვი, პოეტია... 282).

1929 წელს პრადის ლინგვისტური წრის „თეზისებში“ განმეორებულია რ. იაკობსონის ის ძირითადი პოსტულატები, რომლებიც ზემოთ იყო მოტანილი. პრადის „ფუნქციონალური ლინგვისტიკა“ ერთ-ერთ ბელადს, რ. იაკობსონს ეკუთვნის ამ თეზისების შემდეგი სიტყვები: „პოსტური ენის სინქრონული აღწერის საფუძვლების დამუშავება უნდა ისწრაფოდეს განთავისუფლდეს შეცდომებისაგან, რაც პოეტური ენის საურთიერთო ენასთან გაიგებებაში გამოიხატება“ (ვ. დ. ზეგინცივი, ისტორია... ნაწ. II, მოსკ., 1960, გვ. 78. რუს.). „პოეტური სამეტყველო მოღვაწეობის სპეციფიკური თვისებები შედგენილია მორშიდან გადახვევაში, თანაც ხასიათი, ტენდენცია და მახ. შტაბი ამ გადახვევისა ქალღმერთ სხვადასხვანაირია“ (იქვე, დაყოფა ჩვენი. ა. გ.).

ამ „თეზისებში“ რ. იაკობსონი სალექსო რიტმს განიხილავს ენის ფონოლოგიურ ბაზაზე, რაც ამჟამად თვით ავტორისათვისაც ნაწილობრივ განვიღო ვტამს წარმოადგენს. მაგრამ მისი ძირითადი დებულება, რომ პოეტური ენის სპეციფიკას შეადგენს მისივე ავტონომიური ხასიათი — ეტიკული დარჩა:

„იმ ვითარების შესაბამისად, რომ პოეტური შემოქმედება ისწრაფვის დაეურდოს ენობრივი ნიშნის ავტონომიურ ღირებულებას, გამოიმდინარეობს, რომ ლინგვისტური ნიშნების ყველა მხარე, რომელიც ურთიერთობის დროს შეიძლება დამხმარე როლს ასრულებს, პოეტურ სამეტყველო მოღვაწეობაში იქნეს უკვე დამოუკიდებელ მნიშვნელობას“ (იქვე, 78. დაყოფა ჩვენი, ა. გ.).

სადავო არ შეიძლება იყოს ის აზრი, რომ პოეტური ენაში კტრალიზებულია ისეთი ელემენტები ენისა, რომელიც პრაქტიკულ ენაში ან ნივთიერებულა, ან რეკვიზიტის დონეზე დარჩენილი. მაგრამ ელემენტთა აქტუალიზაცია არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას ესთეტიკური ინფორმაციის ფუნქციის გარეშე მოქმედ ფაქტად. პრადის „ფუნქციონალური ლინგვისტიკა“ კი ასეთ ფუნქციას თვითონ სტრუქტურის ავტონომიურ ხასიათში ხედავს. ყოველგვარი სტრუქტურა თითქოს დიაქრონულ პლანშია ახსნილი: არა მარტო სტრუქტურის ცალკეული ელემენტები არიან ერთმანეთთან კოორდინირებული, ისინი არ შეიძლება გავებულ იქნას ისტორიული ასპექტის გარეშე (მაგ. პარბაროზების, ხასიათი და სხვ.). მიუხედავად ირი

პლანის — სინქრონიისა და დიაქრონიის განთავსებისა — რ. იაკობსონის მეტრისტულ მტრულეში ისტორიული (დიაქრონიული) პლანი სუსტადია წარმოდგენილი. კონკრეტულ ნაწარმოებთა რიტმიული ანალიზის დროს მისი მეტოლოლოგიის ეს ნაკლი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა. ამითა გამოწვეული ის ფაქტი, რომ თვითონ „სტრუქტურა“ ცნება მასთან ხშირად და უნებურად სტატუსურ კატეგორიად გვევლინება. და ეს მაშინ, როცა იგივე ცნება ი. ტინიანოვთან დინამიკურ ხასიათს ატარებს. აღსანიშნავია, რომ თვით „სტრუქტურა“ ცნების შეტანას პოეტიაში ი. ტინიანოვს მიაყენებდა.

ტინიანოვმა „ერთმა პირველთაგანმა შემოიტანა ლიტერატურისმცოდნეობაში ტერმინი სტრუქტურა“... (იხ. „კრატაია ლიტერატურა“ ნაიკი ენციკლოპედია, VII, გვ. 231. სინაროვის წერილი: „სტრუქტურალიზმი ლიტერატურისმცოდნეობაში“). მაგრამ იური ტინიანოვი „სტრუქტურა“ ცნების ნაცვლად სისტემატურად მიმართავდა ტერმინს „კონსტრუქცია“ და იგი ესმოდა, როგორც დინამიკური პაროლი.

საესებთი მართებულად შენიშნავს ვ. ი. ბრაგინაი: „ეტიკალიზა-მნიშვნელობის“ პრობლემის რიტმიული ასპექტის განსაკუთრებით დრმა და ფაქტი ანალიზი მოცემულია ი. ტინიანოვის მიერ მის წიგნში „სალექსო ენის პრობლემა“. მიუხედავად რა ლექსს, როგორც დინამიკურ კონსტრუქციას, ი. ტინიანოვმა აჩვენა ლექსი სიტუაციის სემანტიკაზე რიტმის დეტორმაციული ზეგავლენა. სალექსო რიტმის „მთლიანობისა“ და „სიეფროვის“ ზეგავლენით ხდება წინ წამოწევა [სიტუაციის] ფაქტორით ერთი ქვეყნისა მეორის ხარჯზე. ამასთან წინ წამოწეული ფაქტორი დაქვემდებარებულია დეტორმაციის აზღვის“ (ვ. ი. ბრაგინაი. მალას კლასიკური ლექსის ევოლუცია. მოსკ., 1975, გვ. 68-69. რუს. დაყოფა ჩვენი. ა. გ.).

აქვე უნდა გაეხსენოთ, რომ ვერ კიდევ 1910 წელს ლექსის რიტმის ანალიზის დროს ცნებას „სტრუქტურა“ მიმართავდა ანდრეი ბელი და აგრეთვე სტატიური შინაარსით:

„უნდა ითქვას, რომ ამა თუ იმ პოეტის სტრუქტურის დაშლის დროს რა ან სამ სტრუქტურად... მე არ განვიხილავ... ამ სტრუქტურათა კომბინაციას, როგორც რაღაც ნასუსებს... რიტმიული წყობის ორიგინალობა სტრუქტურათა კომბინაციაში“ („სიმპოლიზმი“, 1910, გვ. 342. რუსული. დაყოფა ჩვენი. ა. გ.).

2. სალექსო რიტმის სპეციფიკა რ. იაკობსონის შრომებში.

რ. იაკობსონის ზოგადი პოეტური დებულებების მიმოხილვის შემდეგ დასადაგვინა სალექსო რიტმის ცალკეული მოვლენების ინტერპრეტაციები მის შრომებში. თავდაპირველად ვასარყვევია საკითხი: როგორია რ. იაკობ-

სონის დამოკიდებულება ლექსის რიტმის იზოქრონისტული ინტერპრეტაციისადმი?

დიდი ხნის წინათ ეყრდით, რომ „ახალი ენების ლექსთაში“ რიტმისათვის უცნობია იზოქრონისმი ანუ ბევრითი ელემენტების დროს თანაბარ ფარგლებში გამოქმის პრინციპი. რეალური მეტრიკების რიტმი შეიცავს სულ სხვა კანონებს, ვიდრე წმინდა მუსიკალურ-მეტრიკებში ლექსთაში რიტმი. კვანტობრივ (მეტრულ) და ლათინურ) ლექსთაში ტერფი მუსიკალური ტაქტის ანალოგიური ერთეული იყო, სალანტრ-ტონურ ლექსთაში კი ტერფი განაწილებული ელემენტია სქემისა და მუსიკალური ტაქტთან საერთო არაფერი აქვს“ (ქ. კლ. ლექსი, 16-17). „შეთვლადეა ამისა, ლექსის ზოგიერთი ფორმალისტი თეორეტიკოსი თავგამოდებით იცავს იზოქრონისმის პრინციპს ახალი ენების მეტრიკაში. თავი რომ დაეწინაურებოთ გ. წ. სასკოლო ტრადიციულ მეტრიკას, ამ უკანასკნელის წინააღმდეგ მებრძოლი მკვლევარებიც აღიარებენ იზოქრონისმის თავიებულებას საბუნებისმეტყველო თეორიას. მაგ., დამახასიათებელია ვერვისა და იაკობსონის პოზიცია ამ საკითხში. [ჩუხური ლექსის შესახებ“ დაწერილ შრომაში] ეს უკანასკნელი წერს: „ობიექტური და სუბიექტური დრო დრამა განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ტერფების ობიექტური გრძლივობა (DURATIONS), ამბობს ვერვი, შეიძლება განსხვავდებოდეს სუბიექტური გრძლივობისაგან და მხოლოდ ეს უკანასკნელი თამაშობს როლს რიტმში“. ამავე აზრისაა ტომასვესიცი. ამრიგად, „სუბიექტური დრო“ თითქმის შედის საქმეს და რიტმის კანონებში ჩაივლიდა თვითონ ამ კანონების აღქმის ინდივიდუალური პროცესი. მითხველმა სუბიექტურად უნდა შეაქოს ხარვეზები, რომელთაც შეიძლება წააწყდეს იგი ახალი ენების ლექსთაში ტერფებისა და ტაქტების მოხვედრით თანაბარფარგლიანობის ათვისების დროს... ამგვარი თეორიის მომხრეებს არ აკრთობთ ის ვარაუდები, რომ ახალ ენებში ტაქტის ეოცხალი წარმოქმნა საკვებით გამოირიყვას სიტყვაზე ასეთი სუბიექტური ოპერაციის საშუალებას და რომ მას სინამდვილეში არა აქვს ადგილი. „სუბიექტური დრო“ ფიქცია და, რაც მითავარი, სილბუტურ-ტონური და საერთოდ, კვანტობრივ ლექსთაში რიტმი სრულიად არ სპირაობს ფსევდო-იზოქრონისტულ ახსნას: იგი (რიტმი) აღმოცენდება ბევრითი ელემენტების მხრივ ორგანიზებული ტაქტების ურთიერთმიქმედების ბაზაზე. აქ მითავარი საერთო კანონზომიერების ფორმალური ილუზია, საერთო რიტმული წესრიგი და არა იზოქრონისმი ან „სუბიექტური დრო“, რომელიც დასაბუთებულ ლექსთაში ობიექტურად არ იფარადდება „სუბიექტური დროს“ თეორიის (ვერვი, იაკობსონი, ტომას-

ვესიცი) უსაფუძვლოდა უფრო წმინდა ტონური ლექსთაში ანალიზის დროს, როცა ზოგჯერ ტაქტი ერთ სიტყვას შეიცავს და იგი გვევლინება მრავალსიტყვიანი ტაქტის ექვივალენტად სტროფში: არავითარ „სუბიექტურ დროს“ არ შეუძლია წარმოქმნას დროის თანაბარ ფარგლებში ასათვისებელ ერთეულად მიიჩნიოს, მაგალითად, ხუთმარცვლიანი და ათმარცვლიანი ტაქტები“ (ქ. კლ. ლექსი, 1953, გვ. 17-18. დაყოფანი ტექსტში. ა. გ.).

1960 წელს რ. იაკობსონი „სუბიექტური დროს“ ცნებისადმი ერთგულების ნაცვლად უკვე ლექსის რიტმში იზოქრონისმის ობიექტურად აღხებობის აღიარებამდე მიდის. იგი წერს (სინტაქსიკა და პოეტია):

«Измерение последовательности — это прием, который, кроме как в поэтической функции, в языке не используется. Только в поэзии, где регулярно повторяются эквивалентные единицы, время потока речи ощущается (is experienced) — аналогично тому, как обстоит дело с музыкальным временем, если обратиться к другой семиотической модели» (Структурализм: «За» и «против», 205. ხაზგასმები ჩვენი. ა. გ.).

მაგრამ კარვად ცნობილია, რომ მუსიკალური ტაქტი და გამა მათემატიკურად სწორ პრამორციებს ავლენს, ლექსისათვის ეს დამახასიათებელი არაა. კერძოდ, მუსიკალური ტაქტის მაგალითზე და ლექსის სახომთან დავაშირებით ქვევლი გენიალური სიზუსტით წერდა: „...მეტრს რომ შევძლოს მთლიანად დავეკვებებაროს ტაქტის კანონებს, მაშინ მუსიკასა და პოეზიას შორის განსხვავება, ყოველ შემთხვევაში ამ სფეროში, მთლიანად გაუქმდებოდა და დროისეული ელემენტი გაღასწონდა მასში, რაც პოეზიას არ შეუძლია დაუშვას მისი ბუნების თანამად“ (ქვევლი. ესთეტიკა. მოსკ. 1971, ტ. 3, გვ. 400. რუს. თარგ.).

ვ. თირმუნსიცი გამოთქვამს პოეტიაში უდავოდ აღიარებულ პეშარობებს, როცა წერს: „ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ სალექსო სიტყვის ბევრითი მასალის უმნიშვნელოვანესი განსხვავებანი მუსიკალური ტონებისაგან: მერყევი ტონები, გაწესაზღვრელი ინტერვალები, ზუსტ და პროპორციულ დროისეულ გრძლივობათა უქონლობა“ (სემეტიკის შესავალი, გვ. 20. რუს. დაყოფა ჩვენი, შდრ. ჩვენი ავეფხისტყაოსნის პოეტის ზოგიერთი საკითხი“, გვ. 205-206). დამახასიათებელია, რომ იური ტინანოვიცი კატეგორიულად უარყოფდა იზოქრონისმს ლექსში: „ექსპერიმენტულ გამოკვლევებს მივეყვართ იზოქრონისმის სრულ უარყოფამდე... „სუბიექტური დრო“ შევლის, რა თქმა უნდა, საქმეს, მაგრამ ახლი ანალიზის დროს აღმოჩნდება სრულ თვითნებობად“ (სინტაქსიკა ენის პრობლემა, 1924, გვ. 129. რუს.).

ამრიგად, ლექსის რიტმის, როგორც დროში მიმდინარე პროცესის ანალიზი მუსიკალური დროსთან, ლექსის რიტმის დაბლოება მუსიკასთან, როგორც „სხვა სემიოტიკურ მოვლეთან“ — მიუღებელია.

ამასთანავე რ. იაკობსონი სხვა წერალობაში („ეპიგრამული და სმენითი შეგრძნების შესახებ“) პირდაპირ წერს, რომ „მეტყველება ან მუსიკა დროში მიმდინარეობენ (და) მორიგეობით შემოქმედებენ ჩვენს სმენაზე“ („ვეფხისტყაოსნის პოეტიკის სპეციფიკი“, 131). ზოგადად ეს დებულება სწორია, ოღონდ იგი არ ამართლებს სალექსო მეტყველების შეგნით ინიტიალური ხასიათის არსებობას. „დრო ლექსში სრულიად არ აღიქმება“, — აცხადებს ი. ტინიანოვი, (შდრ. ჩვენი „ვეფხისტყაოსნის პოეტიკის სპეციფიკი“, გვ. 132) და ეს შეხედულება თვითმანოდ უნდა გაეზიარებოდეს.

* * *

რიტმულ ინერციასა და ვნის რიტმის მანაზომებულ ფაქტორ ელემენტებს შორის შეუფარდებლობას რ. იაკობსონი აღნიშნავს ფორმულით „გაცრეებული მოლოდინი“. მონოგრაფიაში „ჩეხური ლექსის შესახებ“ იგი წერს: „სალექსო სიტყვის ძლიერ დროს შესახებ უმსხვილობა. მაგ. ვ. წ. „ახებერაბხვილიანები“ რუსული იამბისა: „მოგოპოლოზნაია ცარენია“. „პოტრესიკვიკიე რენკია“. აქ ჩვენ თვალწინაა მომენტები „გაცრეებული მოლოდინისა“, რომელთა თვით შესაძლებლობა იწვევს სუბიექტურ გაძლიერებას იმისა, რასაც თანამედროვე ფსიქოლოგია აღნიშნავს, როგორც გვეგნეარტციატს (შდრ. ბენესი. პიზნოლოგი დე ციტიქსისენგ“, „ჩეხური ლექსის შესახებ“, 1923, გვ. 19; შდრ. 20, 35, 88; დაყოფა ჩვენია ა. გ.).

ნარკვევში „ლინგვისტიკა და პოეტიკა“ (1960) რ. იაკობსონი ვრცლად მსჯელობს „გაცრეებული მოლოდინის“ ცნებაზე ბ. პასტერნაის ლექსთან „ზემლია“ დაკავშირებით. მოვიტანო სათანადო ადგილს მცირეოდენი ენობურებით:

«Безударны семь из шестнадцати иктусов в следующем четверостишии (Б. Пастернак, «Земля», четырехстопный ямб):

И улица за павибрата
С окнищей подлеповатой,
И белой ночи и закату
Не размиутся у реки.

Поскольку подавляющее большинство иктусов совпадает со словесными ударениями, слушатель или читатель русских стихов ожидает — с высокой степенью вероятности — словесное ударе-

ние на каждом четном слове каждой строки. Однако уже в самом начале пастернаковского четверостишия четвертый и шестой слоги и в первой, и во второй строках обманывают его ожидания. Степень такой «обманности» повышается, когда произведено ударение в сильном иктусе, и становится особенно ощутимой, если безударные слоги оказываются в двух соседних иктусах... в стихотворении «Земля» из 41 строки только 17 имеют словесное ударение на шестом слоге. Тем не менее инерция ударных четных слогов, чередующихся с безударными нечетными слогами, заставляет ожидать ударение и на шестом слоге четырехстопного ямба.

Вполне естественно, что именно Эдгар Аллен По, поэт и теоретик «обманутых ожиданий», правильно оценил — и в плане метрики, и в плане психологии — ощущение вознаграждения за неожиданное, возникающее у читателя на базе «ожиданности»; неожиданное и ожидаемое немыслимы друг без друга, как «зло не существует без добра». (Ср. «სტრუქტურალიზმი», 210—211. რუსული თარგმანი სრული არაა, თანაც ორიგინალში პასტერნაის მთლიან ტექსტს ბუგრას „ყ“ მახვილი არ აქვს. მთლიანად გამოტოვებულია გრაფიკული ფიგურა სტროფისა იბ. ქვემოთ).

მასთანავე, „გაცრეებული მოლოდინი“ გულისხმობს ლექსში ძირითადი მოვლის (მაგ., სპონში ზუსტად რეალიზებული ნორმის) საპირისპირო მოვლენებს, როცა რომელიმე სტრუქტონი არ ამართლებს მკითხველის მოლოდინს და ნორმის წინააღმდეგობად გვევლინება ტექსტში მახვილებით მისი გადატვირთვა და მისათ. როგორც დავინახეთ, ეს შეხედულება რ. იაკობსონმა ხაზგასმით გამოთქვა წიგნში „სტრუქტურალიზმი“ (1923) და უკანასკნელად ასევე ხაზგასმით გამოეხატა წერილში „ლინგვისტიკა და პოეტიკა“ (1960). პოეტური ენის ერთ-ერთ სპეციფიკურ ნიშნად მან სახელდობს „გაცრეებული მოლოდინი“ აღიარა.

რ. იაკობსონის აზრით „გაცრეებული მოლოდინი“ მკითხველს „აქილოვებს“ ესთეტიკური ეფექტით, რადგან ათავიფიქლებს მან მონოტონურობისა და ერთფეროვნების აღქმისაგან „გაცრეებული მოლოდინის“ თვალსაჩინო პრაქტიკოსად და თეორეტიკოსად რ. იაკობსონს ეფუძარ პო მანანია.

„გაცრეებული მოლოდინი“ ლექსში — ფაქტია. მაგრამ ფორმულის განზოგადობისა და აბსოლუტიზაციისათვის საფუძველი არ არსებ-

ზობს, რადგან თუ აღნიშნულ მოვლენას ყოველთვის ესთეტიკურ კატეგორიად მივიჩნევთ, მაშინ პოეტურია არაფერიდან უნდა გამოვარდნობოთ ისეთი სტროფები და მთელი ლექსებიც კი, რომლებშიაც ე. წ. „გაერუებული მოლოდინს“ ადგილი არ აქვს, მაგრამ პოეზიის ბრწყინვალე ნიმუშებს წარმოადგენენ. მეორე მხრით, ლექსში „გაერუებული მოლოდინის“ არსებობა თავისთავად არაა გარანტი მხატვრული სრულყოფილობისა, მას არ იცავს იმავე ე. წ. პოს ზოგიერთი შედეგები ან ნ. ბარათაშვილის „მერანი“, ხოლო ნორმის (საზომის) საპირისპირო მოვლენები (რიტმული ვარიაციები) შეიძლება პოეტურ სტროფებშიც შევეხედვს. „გაერუებული მოლოდინი“ შინაარსებულად არაა პოეტური ენისათვის მანამდე უცნობი ფაქტების თეორიული ფორმულირება. რ. იაკობსონის გამოთქმა მხოლოდ ახალ სახელწოდებას უძებნის რუსულ პოეტოკაში (და საერთოდ პოეტოკაში) აღნიშნულ მოვლენებს. ანდრეი ბელის „მეტრადან გადახვევა“ ან ოლითგანვე ხმარებული „რიტმული ვარიაცია“ იგივეა, რაც „გაერუებული მოლოდინი“, მხოლოდ ფაქტია ფსიქოლოგიურად ინტერპრეტირებული და ისიც მეთხველის პოზიციიდან. ეს კი ვწინააღმდეგება თვითონ რ. იაკობსონის „ერთგვლებას ფენომენოლოგიისადმი“.

ა. ბელის მსგავსად, რ. იაკობსონაც აქვს მიდრეკილება „გრაფიკული ფიგურებისადმი“, თუმცა „ლინგვისტიკა და პოეტოკა“ ავტორისათვის რუსული სიმბოლიზმის ლიდერს შრომებთან რამე პარალელი — ანდვილ ერესად იქნებოდა მიჩნეული.

ზემოთ აღნიშნული ზომ ზებირ ვანცხალებად არ იქნას მიჩნეული, აღნიშნავთ რამდენიმე ფაქტს, რომელთა შესახებ ვრცლად აწეროთ „ქ. კლ. ლექსში“.

1910 წელს გამოვიდა ა. ბელის ცნობილი წიგნი „სიმბოლიზმი“, რომლის მეორე ნახევრის დიდი ნაწილი მიძღვნილია ვესსიფოვიციის საკითხებისადმი. ამ ნაწილში ავტორი იყვანს რუსული სილამურ-ტონური ლექსის მეტრიკა და რიტმს და ასკენის: 1. „ლექსის მეტრში ჩვენ ვგვლისხმობთ ტერმების, ტაქებისა და სტროფების ერთმანეთთან გაერთიანებას“ (ვ. 396). 2. „ლექსის რიტმში ჩვენ ვგვლისხმობთ მეტრიდან გადახვევების სისტემას, ე. ი. გადახვევების ერთგვარ რთულ სახეობას“ (იქვე). ამრიგად, ა. ბელი ერთმანეთს უბიძრისპირებს მეტრს, როგორც სტატუტურ ფორმას, და რიტმს, როგორც მეტრიდან გადახვევას ანუ „გადახვევათა ვაშს“, ძირითადი ნორმიდან (ე. ი. საზომიდან) ანუ მეტრიდან) ასეთ გადახვევებს, რომლებშიაც, მაგ. მახვილების დაკლებს შედეგად დაკული არაა მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების კანონზომიერი თანმიმდევრო-

ბა, ა. ბელი ვინიხილავს ტემპის მსგავსებას „რება“ და „შეწელება“. ანდრეი ბელიმ შენიშობს აგრეთვე ამგვარ გადახვევათა ანუ რიტმულ ვარიაციათა დაკვლევებისა და გამოანგარიშების პრინციპი, რომელიც საფუძვლად დაედო ე. წ. რიტმის „შეღარებით მორფოლოგიას“, თვით ბელისა და მისი ორთოდოქსი და არა ორთოდოქსი მიმდევრების ნაშრომებში (ნედობროვი, ჩუდოვსკი, ნაწილობრივ გ. შენგელი და ბ. ტომაშევსკი, აქამად — იაკ. ა. კოლმოგოროვი და სხვ. (დაწერ. „ქარ. კლ. ლექსი“, 25-27).

ა. ბელი გამოდიოდა მეტრის ვრთიყული სქემიდან და არა მეტრის, როგორც რიტმის მთავარი რეალური რეგულატორის გაგებიდან. მაგრამ თვით პრინციპი მეტრისა და რიტმულ ვარიაციათა დაბრისპირებისა გენეტურად წინ უსწრებს რ. იაკობსონის ლინგვისტურ ტერმინოლოგიას ლექსწყობაში: „ვარიანტი“ (საზომი, მეტრი) და „ინვარიანტი“ (იგივე „კონტრასტი“, „ვექვივალენტი“, რაც „რიტმულ ვარიაციას“ ნიშნავს). მეტრის O-დ მიჩნევას რიტმის თვალსაზრისით, რაც ა. ბელის მიერ იყო განვითარებული „სიმბოლიზმი“ (1910) და შემდეგ წიგნში „რიტმი, როგორც დიალექტიკა“ (1929), რა თქმა უნდა, რ. იაკობსონის მეტრისტულ კონცეპციასთან საერთო არაფერი აქვს.

მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ შაა შემდეგ, რაც რუსულ მეტრიკაში საბოლოოდ დადგინდა, რომ ლექსის ძირითადი რეალური ერთეულია ტაქტი (სტრიქონი) და არა მეტრული სქემის ელემენტი ტერაფი, ა. ბელიმ ვახიზარა ახალი მეტრიკის ეს დებულება, მაგრამ წიგნში „რიტმი როგორც დიალექტიკა“ ა. ბელი რიტმს ისევე მეტრიდან გადახვევებს ვულისხმობს, ანალიზის დროს ტერმის ენებიდან კი არ გამოდის (აღიარებს, რომ „სიმბოლიზმი“ მან „რიტმულ ელემენტად შეცდომით აიღო ჟერ ტერფი, შემდეგ კი „დიალოგი“), არამედ ტაქტის, როგორც ძირითადი ერთეულის, გაგებიდან: ის ტაქტები, რომლებიც საზომის (მეტრის) სქემას ვითხვევიან მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების კანონზომიერი თანმიმდევრობის მხრივ, მკვლევარის აზრით, უფროან O-ს და მარტოოდენ მეტრიდან ყოველგვარი გადახვევის შემცველი ტაქტები (მაგ.

1 შდრ. „...მეტრი წარმოადგენს რიტმული გამოთქმის უცე სრულად ზუსტად კრისტალიზებულ ხედოეწერ ფორმას“ („სიმბოლიზმი“, 254) და „...რიტმი-სახე, რომელიც ყალიბდება ნეტრის კრისტალურ ფორმში...“ (ა. ნ. კოლმოგოროვი, ნიმუში მეტრისა და მისი რიტმული ვარიანტების შესწავლისა, კრებულში „ლექსის თეორია“, ლენინგრადი, 1968, გვ. 147. რუს., დაყოფა ჩვენია ა. გ.)

მხვილევალ სტრიქონები) რიტმულ ელემენტებად აქვს მიჩნეული. როგორც ვხედავთ, ავტორის ძველი თეორია ამ საკითხში პრაქტიკულად არ შეცვლილა: მეტრი ფიქცია რეალური რიტმის ფელსაზრისით („ქარ. კლ. ლექსი“, 288).

რ. იაკობსონს ამ საკითხში სხვა პოზიცია უჭირავს და იგი მართალია: მეტრი მიხთვის ძირითადი რიტმული მოდელია ლექსისა. მაგრამ იგი უშვებს მეტრის, როგორც შერჩეული ვარიანტისა და მისი ინვარიანტის უშველ კონტრასტულ თანმიმდევრობასა და რელაციას. ჩანასახი ასეთ ვაგებობას, რასაკვირველია, სრულიად განსხვავებულ თეორიულ ასპექტში, გვხვდება ისეთ ა. ბელის ნაშრომში „რიტმი როგორც დიალექტია“ (1929). ამ ერთი აღვილიც „პირველად მე ვახვენებ გამოთვლის განუხებულ სქემას, რომელიც მხოლოდ სამ შემთხვევას ეხება: ტაქტების ურთიერთდამთხვევას (ფუნა), ტაქტთა კონტრასტს (ანტაფუნა), სმენით დაზოცილებულებს კონტრასტისადმი, ანუ კონტრასტებს ჭვუფებს (სინთეზი)“ („რიტმი როგორც დიალექტია“, 1929, გვ. 46. რუს., დაყოფა ჩვენია. ა. გ.).

რ. იაკობსონი მიღის სხვა გზით, იგი გამოდის ცნობილი პოლონელი ლინგვისტის ნ. კრუშევსკის ანტირომიიდან „შერჩევა“ და „შესაზღვა“; ეს პრინციპი კი ითვალისწინებს კერძოდ ლექსში „ინვარიანტული“ ტაქტისა და მეორე, მოაქვს („მეზობელი“) ანუ „ვარიანტული“ („ექვივალენტური“) ტაქტების ურთიერთობას. სხვა აღვილს („ვეფხისტყაოსნის პოეტის ზოგიერთი საკითხი“, 1974, გვ. 125-127) ჩვენ ვერცლად ვწერთ ამ პრინციპის აბსოლუტიზაციის ხასიათზე, აღნიშნული გვაქვს, რომ „ინვარიანტი“ ყოველთვის არ შეიძლება ჩათვალოს დამირისპირებად მოაქვს თუ „მეზობელი“, მეორე, „კონკრეტული“ („ვარიანტული“) ტაქტის ანუ სტრიქონის მიმართ და მეტრი („ინვარიანტი“) ზმირად ან ზოგჯერ უცვლელი რჩება ძველი სტროფის მანძილზე, ე. ი. ლექსში მეტრიდან ანუ ნორმიდან გადახვევა ყოველთვის საკლდეხელი არაა. მაგრამ სწორია რ. იაკობსონის აზრი იმის შესახებ, რომ ინვარიანტისადმი დამირისპირებისას თავს ყოფს მინც ტაქტის რიტმული „მეზობლობის“ (მსგავსების, ექვივალენტობის) ფაქტი, რის გარეშე ლექსი პროზად გადაიქცეოდა. რ. იაკობსონი წერს:

«Что превалирует, какие установлены эквиваленты, на каком тождестве лежит главное ударение, что должно быть равно, а что контрастировать, что положено в основу стихотворного канона и что служит вариационным элементом? Здесь отношение инвариантов и вариаций складывается совершенно иначе,

чем в других областях поэтики» (ქართული გვ. 126, ხაზგასმები ჩვენია. ა. გ.).

კლასიკური მეტრიკის ტერმინოლოგია („ვარიანტი“, „ვარიანტები“) აქ უკვე აღდგენილია. პოეტური და არაპოეტური ენების გამიყვანად დავას არ იწვევს.

ამაგარა, რომ ყოველგვარი ვარიანტი — ენობრივი ეფექტის გამოწვევია და „გაერთებული მოლოდინი“ პოეზიაში არსებულ რეალურ ფაქტზე მიუთითებს. ეს ცნება რ. იაკობსონმა იმპარა 20-იან წლებში („ჩებური ლექსის შესახებ“, (1923) და მასვე დაუბრუნდა 60-იან წლებშიც (წერილში „ლინგვისტიკა და პოეტიკა“, 1960). ზოგიერთის ზემოთი განცხადება, თითქმის რ. იაკობსონს თავისი მთავარი ნაშრომი „ხუმარული დროს“ წიგნად და „განვიღვი ეტაბად“ მიაჩნდა — სრულიად უსაფუძვლოა.

* * *

რ. იაკობსონს გვთვინს ლექსის ტაქტის მიმართ ცნება „ხეგმენტის“ გამოყენება. ქართულად მას შეეფერება მ. ბარათაშვილის „მეზობელი“. ამ საკითხზე ჩვენ ვერცლად ვწერთ წიგნში „ვეფხისტყაოსნის პოეტის ზოგიერთი საკითხი“ და უკვე თქმულა და დაწერილს აღარ გავიშვორებთ (მღრ. აგრეთვე ჩვენს „ექვივალენტული განმარტებანი“. ე. „ქრტიკა“, 1975, № 4, გვ. 153). აღნიშნავთ მხოლოდ, რომ „ხეგმენტი“ ცნება რ. იაკობსონს არ გამოუყენებია კლასიკური მეტრიკის ნომენკლატურის ურასყოფად იმ საბით, როგორც ეს ზოგიერთმა გაცი ჩვენში. სეგმენტთა შორის ზღვარისაც არ გვლისხმობდა რ. იაკობსონი „დემარკაციული ხაზის“ იღვენტურ ცნებად. ამიტომ, რომ მის ბოლო შტუდიებში თუ სალექსო საზომის სქემათა ელემენტების (იამბი, ქორე, დაქტილი და ა. შ.). სახელწოდებანი იშვიათად გვხვდება, ეს იმას როლი გვლისხმობს, თითქმის დიდი ენათმეცნიერი მათ უარყოფდა თვითონ სქემათა აღწერისას. ეს არსიდან არ ჩანს. მეტიც: მაგ, სტრბიულ ეპიკურ ლექსთან დაეკვირებით რ. იაკობსონი ლამარკოს „დაქტილებზე“, ბულგარული ან ჩებური ლექსთყოობის საკითხების კვლევისას — ქორებზე და ა. შ. (მღრ. „განთიადი“, 1976, № 6, გვ. 99—100).

ცნება „სეგმენტი“ რ. იაკობსონმა ვერცლად

! ერთი ნიმუშიც იაკობსონისეული სეგმენტაციისა (სალექსო ტაქტისადმი):

Wo sind die Gefangenen?

Gib mir das Buch her.

(სად არიან პატიმრები?

მომეცი [აქ] წიგნი).

(„ჩებური ლექსის შესახებ“, 34).

მიმართა 1928 წელს წიგნი „ჩუხუჩი ლექსის შესახებ“, ხოლო ასევე ვრცლად 1970 წელს ნარკვევში „ჩინური რეგულარული ლექსის საზომის შესახებ“. მასწავლებელ, აღნიშნული ტერმინი მას 70-იან წლებში არ შემოუტანია, ზოგჯერ ეს ზოგიერთს ეგონა ჩვენში. ამასთან, ისიც ნიშანდობლივია, რომ რ. იაკობსონის უახლესი მეგობრის, იერი ტინანოვის შრომებში არსად არ ვხვდებმა „სინტაგმა“ ან „სეგმენტა“ ცნებების გამოყენება. პირიქით, სალესო ტაპის რიტმული სტრუქტურის დახასიათებისას იგი კლასიკური მეტრიკის ტერმინოლოგიას მიმართავს. მაგ., თავის შესანიშნავ წერილში „ბლაცა“ იგი ასე დახასიათებს პოეტის ცნობილ ლექსს „წუნაჲკაჲ“:

«В «Незнакомке» («По вечерам над ресторанами») тема ресторана, проведенная в синколических пэонах: ...Заламивая котелки

...Испытанные остряки сменяются стремительной ямбической темой «незнакомки...» (Архансты и новаторы. 1929, стр. 520, შდრ. Ю. Н. Тынянов. Поэтика История литературы. Кино, М., 1977, стр. 123. Прим. 22: «Малоупотребительный в настоящее время термин «синколические пэоны» означает здесь ямбические строки с пропуском двух средних ударных», стр. 441).

სალესო საზომის ამგვარი დახასიათების სათავეც ა. ბელის „სიმბოლიზმშია“.

ცნება „სეგმენტა“ რუსულ მეტრიკაში არ დამკვიდრებულა (ბ. ტომაშევსკი, ვ. ფარშენსკი და სხვ.). ქართულ ვერსიოლოგიაში მისი დანერგვის უსაფუძვლობა კი, ვფიქრობთ, საბოლოოდ გარკვეულია (იხ. ჩვენი „ეფესოსტყუარის პოეტის ზოგიერთი საკითხები“, 1974).

რომან იაკობსონის წერილი „სტილიტიკა და პოეტია“ (იხ. კრებული „სთალი ან ლენინი“, 1960) ამჟამად ზედ გვიანტრეტებს არა მთლიანად, მაშინ, ბევრ გასაზიარებელ დებულებებთან ერთად, სადავოც საქმობდა, მაგ., პოეტური ენის ერთ-ერთ მაკონსტრუირებელ ელემენტად ენის ექსპრესიული და ემოტიური (რ. იაკობსონი იზიარებს ფიქოლოგ ა. მარტის ამ ტერმინს „ემოციულის“ ნაცვლად. იხ. კრებული „სტრუქტურალური“, აღნიშნული წერილის რუს. თარგმანი, გვ. 198) მომენტების მიხედვით, არამედ მეტრისტული ფუნქციონირებით. ზემოთ მოვიტანეთ რ. იაკობსონის სიტყვები მის შესახებ, რომ

«Измерение последовательностей —

это прием, который, кроме как в поэтической функции, в языке не используется»

(კრებ. „სტრუქტურალური“, გვ. 205, წერილი „ლინგვისტიკა და პოეტია“). ამ პუნქტშია რ. იაკობსონი ამოცანებს ჯერ კიდევ 1923 წელს განვითარებულ შეხედულებას, რომელიც მას „ჩუხუჩი ლექსის შესახებ“ მონოგრაფიაში აქვს გამოთქმული სალესო და პროზული რიტმის განსხვავების შესახებ: „...პოეტური და პროზული რიტმის შესახებ საუბრისას შეიძლება ეყვიოყავითა დაეფიქსირათ. პოეტური რიტმი თუ შეუძლია თავის მიზნებისათვის გამოიყენოს ექსპრესიული ტალღები ენისა, მაინც აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ ამ პერიოდულობასა და პოეტური რიტმის შორის ვეცნება განსხვავება“ („ჩუხუჩი ლექსის შესახებ“, 1923, გვ. 17. რუს.).

ეს მაგალითიც (ზემოთ მოცემულ პარაფრაზებთან ერთად) იმას მოწმობს, რომ რ. იაკობსონის სტილიტიკური და მეტრისტული დებულებების ანალიზი შეუძლებელია შეცნობის მიერ რუსულში მოღვაწეობისას გამოყენებული თეორიული წინამძღვრების სრული გათვალისწინების გარეშე. მთელი პათოსი ნარკვევისა „სტილიტიკა და პოეტია“ მღვრიზარტის ახალი მასალითა და ვერბული პოეზიიდან აღებული ნიმუშების შესახებ მსჯელობით ნათელი გახადოს ევროპელი სპეციალისტებისათვის „ჩუხუჩი ლექსის შესახებ“ მონოგრაფიაში გამოთქმული თვისი თეორიული დებულებანი, მათ შორის ისიც, რომ „...პოეტური რიტმი ერთგობი საშუალებაა მეტყველების გამოყენების ავტომატიზაციიდან“ („ჩუხუჩი ლექსის შესახებ“, 17).

როგორ რეალობდება ეს მომენტი — ენის ავტომატიზიდან გამოყენება — ლექსთწყობის სხვადასხვა სახეობაში? ამ კითხვას რომ სწორი პასუხი გავცეს, რ. იაკობსონი წინასწარ და ზოგადად ითვალისწინებს ამ სისტემათა ხასიათს, რადგან ტრადიციული კლასიციკალია ამ სისტემების მას არ აქმაყოფილებს. 1928 წელს იაკობსონი აღნიშნავდა: „მიღებული დაყოფა ლექსთწყობისა ტონურ, სილაბურ და მეტრულ (ლექსთწყობებულ) ნაწლებს პროდუქტული და არაუსტიკა. აზია დაცული დაყოფის პოლიანობის ნიშანი. იმ დროს, როცა ტონურ პრიციპში მხედველობაში მიღებული გარკვეული საშუალებაა მლიერი დროს გამოყოფისა, „სილაბიზმი“ გულისხმობს ტაპის ან რიტმული სეგმენტის სიგრძის საზომს; სილაბური ლექსი შეიძლება ერთდროულად იყოს მეტრული (ველის) ან ტონური, — ასეთი სილაბურ-ტონურ ლექსს შეიძლება ჰქონდეს სალაბური სეგმენტები (XIX ს. რუსული ლექსი) და შეიძლება იქ ჰქონდეს იგი (არუს. ლიტ-

ლექსი ლოშინოვამდე...», «ჩებური ლექსის შესახებ», გვ. 46, შენ. 57).

შედეგად:

«იზოსილაბიზმი ანუ სეგმენტების თანაბრობა გულისხმობს სეგმენტებში შემაჯავლი მარცხლების თანაბრობას» (იქვე).

სეციალიზმისათვის გასაგებია რ. აკობსონის ამ განცხადებითა აზრი: ლექსის წმინდა ტონტრობა (მას მეტწილად მხედველობაში აქვს რუსული ტონური ლექსი), რომლისთვისაც იზოსილაბიზმი (შედეგად თანაბრობა სტრიქონებში) სავალდებულო არაა, აბსოლუტურ სილაბურ-ტონურ ლექსს აკენტირებ რიგთან ერთად. ეს აზრი სადავო არაა, სადავოა მხოლოდ სეგმენტის ისეთ რიტმულ კომპლექსად მიჩნევა, როცა იგი ერთი შეხედვით შეიცავს გამოყოფილ ტრადიციულ ელემენტებს მიჩნეული. თვითონ რ. აკობსონის კონცეპცია, რა თქმა უნდა, ასეთ რასმე არ უშვებს, მაგრამ მისი უაღრესად გაგება შეიძლება და ქართულ მეტრიკაში ამის რეციტაციები მოიპოვება.

მარცხლის სიგრძე-სიშორე, რომელსაც ლექსთწყობის ამოთვიმ სისტემის ობიექტურ ფუნქციად მიიჩნევს ზოგი მეცნიერი (მხედველობაში მიღებული არაა მეტრიკული ლექსთწყობა), რ. აკობსონის სადავოდ მიიჩნია და ამ საკითხში იმორჩება ფრ. ზარანის სიტყვებს (ამ უკანასკნელის მონოგრაფიიდან «გერმანული ლექსთწყობა», 1907):

«...впечатление долготы и краткости слога основывается в действительности прежде всего на количестве слогового гребня», ДУ, стр. 68; ДУ-«ლირიკ ვერსუმიკე», მიუნხ. 1907; იხ. «ჩებური ლექსის შესახებ», 1923, გვ. 91. შენ.).

ამ საკითხებს დაუბრუნდა რ. აკობსონი 1960 წ. დაწერილ მოხსენებაში «ტილისტიკა და პოეტია». მოვითანთ სათანადო ამონაწერს, რომ მეოთხელობა თვითონ შეადაროს იგი «ჩებური ლექსის შესახებ» დაწერილ შრომაში გამოთქმულ შეხედულებებს (ერთი შეხედვით რომ გამოჩნდეს მის მიერ რუსულად 1923 წ. დაწერილი სიტყვების დამახვევა 1960 წ. მისი ინგლ. წერილის რუსულ თარგმანთან):

«...метрическая система стихосложения может основываться только на противопоставлении слоговых вершин и склонов (силлабический стих), на сравнительном уровне слоговых вершин (тонический стих) и на относительной длительности слоговых или целых слогов (количественный стих). В учебниках по литературоведению мы иногда встречаемся с традиционным предрассудком — противопоставлением силлабизма как просто механического отсчета слогов живой пульсации тонического стиха. Одна-

ко, если мы одновременно рассмотрим бинарные размеры строго силлабического и строго тонического стихосложения, мы увидим две однородные волнообразные последовательности вершин и долин. Из этих двух волнообразных кривых силлабически имеет ядерные фонемы на гребнях и обычно периферийные во впадинах. Как правило, и в тонической кривой, накладываемой (?) на силлабическую, чередуются ударные и безударные слоги на гребнях и во впадинах соответственно». (Структ., 206—209).

სეციალიზმისთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ სილაბური ლექსთწყობის ვაგება, როგორც შექანიერად ათემა მარცხლებისა — მიუღებელია, ამ სისტემაში გვხვდება რამდენიმე სტაბილური მახვილი (უმთავრესად ცხებურიან ლექსებში) და ძლიერი მომენტების ამორფული შემთხვევები სტრიქონის შეგნათ (პერიფერიაში). წმინდა ტონური ლექსში კი აქცენტებს უჭირავთ მთავარი ადგილი და იზოსილაბიზმის დაცვა სავალდებულო არაა («მართებული ფონემები ტაქტების მარცხლებრივ თხემებზე»). მაგრამ სილაბურ-ტონური ლექსის სტრუქტურა მის აქვს ზოგი თავისებურება, რომელიც არც წმინდა სილაბურს, არც წმინდა ტონურს არ აბსოლუტურს: ესაა აქცენტური კონფიგურაციისა და მარცხლეთანაბრობის (იზოსილაბიზმის) ხიზთეზი. რუსული სილაბურ-ტონური ლექსის მიმართ რ. აკობსონი სწორედ ამ მომენტს ითვალისწინებს აღნიშნულ ნაკვეთში. ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილ ციტატას ცოტა ჭკეპნით მისდევს სიტყვები:

«Обязательным правилом для всех русских размеров является совпадение конца строки с границей слова; наряду с этим законом в классических образцах русского силлабо-тонического стиха наблюдаются еще следующие закономерности: 1. Число слогов в строке (от начала до последнего иктуса) является востоянным. 2) этот последний иктус в строке совпадает со словесным ударением... ем»... (იქვე 209. დაყოფა ყველაზე ზენია. ა. ბ.).

აღსანიშნავია, რომ ქართული კლასიკური სილაბურ-ტონური ლექსთწყობა ტიპოლოგიურად ამ აუცილებელ კანონებს ძირითადად იცავს, ჩვენს მიერ აღნიშნულ სილაბური ლექსთწყობის კანონებს კი — არასოდეს. ახვევა — ქართულ სილაბურ-ტონურ ლექსებზე ძირითადად ვრცელდება რუსული სილაბურ-ტონური ლექსთწყობის ეს კანონი, რომ

«В русских двухсложных размерах...

все слабые позиции, обычно заполняются безударными слогами: исключение составляет очень небольшой процент ударных односложных» (იქვე 209).

რუსული პროზოდის ამ საკითხში რ. იაკობსონის შეხედულება ვ. ვირშენსკის თეალაზონისაგან არ განსხვავდება.

ერთი: რ. იაკობსონი არ თვალისწინებს ლექსთწყობაში სისტემების შიგნით ნაციონალური სპეციფიკური ნიშნების დიფერენციაციას და უოველვარი კლასიფიკაცია ამ სისტემებშია უოველთვის პირობითი (პროსოდიულ-ტემპოლოგიური ძიებების ერთ-ერთი ნაწილია).

ბ. პეტერნაის ლექსის „ზეშლია“ ანალიზისას რ. იაკობსონს მოაქვს სქემა („ფიგურა 1“), რომელიც თვალათვის გვიჩვენებს ვ. ვ. ვირშენსკის შილოდინის“ გრაფიკულ პროფილს. ამ ლექსის „იამბურ ტაქტებში“ რ. იაკობსონის დაკვირვებით 41-დან მხოლოდ 17 სტრიქონს შილოდინის სიტყვის მახვილი შეეყვანება. ტიპურ ნიმუშს კი გამოხატავს შემდეგი ჩანახაზი (იხ. კრებ. „სთაილ ან ლენგაჟ“, გვ. 335; წერტილის „სტილისტიკა“ და პოეტრიკის“ რუსულ თარგმანში ეს აღვლით და თვით გრაფიკული ჩანახაზი — გამოტოვებული).

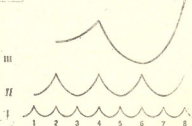

Figure 1

ხაზები მიუთითებენ ლექსში (I) მახვილებს შილოდინის, (II) მახვილნაკლებ და (III) ძლიერი იქტულებს შილოდინის ტაქტებზე.

ვინც რუსული მეტრიკის ისტორიას იცნობს, მას არ შეუძლია არ გაიხსენოს რიტმის აქცენტური დინამიკის გამოხატვისას გრაფიკული ჩანახაზებისადმი პიეტეტის შილოდინის ავტორი. ეს ავტორი — ანდრე ბელია.

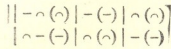
როგორც რუსული ლექსის დიდი მცოდნე, რ. იაკობსონი, რა თქმა უნდა, „სიტყვებისაგანდის დაძვარის“ შემთხვევებს ანუ საზოგადოებრივად „თავისუფლებას“ კარგად ითვალისწინებს. სწორია მისი თეორიული პოსტულატი: «Если нарушения размера укореняются, они сами становятся метрическими правилами» («Структ.», 212).

მაგ., ქართული ვ. ვ. „მადლი შირის“ შეხატებ ეს თვალსაზრისი ზედგამოტრიალდა.

რ. იაკობსონის სხვა შეხედულებებს რიტმის ზოგად პრობლემატიკაზე, აგრეთვე რითმზე, დეტალურად და სხვ. — აქ არ ვეხებით. ისინი განხილულია ჩვენს შრომებში: „ვეფხისტყაოსნის პოეტრიკის ზოგიერთი საკითხი“ (1974) და „რითმისა და მეტრიკის სწორი გაგებისათვის“. (ტ. „გაითიდი“, 1976, №№ 5 და 6) და თქმულისა. და დაბეჭდილის განმეორებამ ახრი არ აქვს.

რ. იაკობსონის მიერ ბოლო ხანებში დაწერილ სპეციალურ მეტრიკულ ნარკვევებს შირის სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მის სტატიას „ჩინური რეგულირებული ლექსის მოდულარული საზოგადოება“. «The Modular Design of Chinese Regulated Verse, E'changes to communications. Mouton, Paris. I. 1. 1970); ჩვენ იგი გავანალიზებთ 1974 წელს (იხ. „ვეფხისტყაოსნის პოეტრიკის ზოგიერთი საკითხი“, გვ. 65-71), განხილული ვაქვს ამ ნარკვევის ტერმინებისა და ლექსისტიკის (სიმეტრია, „ანტისიმეტრია“, „სარკისებური ასახვა“ და მისთ) გენეზისი და ა. შ. ამეამდ ჩვენთვის საინტერესოა: უარყოფს თუ არა რ. იაკობსონი ჩინური რეგულირებული საზომისა და სტროფიკის (მაგ. ეპიგრამის) გრაფიკული სქემებით გამოხატვის მეტოდს და მიმართავს თუ არა იგი ანტიკური მეტრიკის ტერმინოლოგიას, აგრეთვე სემანტიკა შიგნით მოკლე და გრძელი მარცვლებისა და მახვილების განლაგების გლმოსაყვამდ იმ ნიშნებს, რომელიც ბერძნულიდან მომდინარეობს? ამ აზრის ნათელსაყოფად მოვიტანთ რამდენიმე დამახასიათებელ ადგილს:

1. „პირდაპირი ანტისიმეტრია კუბუტრებში ირრვე სტრიქონს აკავშირებს. მაგალითად, პეტსალიაბებში:

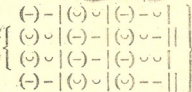

ლექსის მხოლოდ საწყისი სტრიქონი მონაწილეობს ლექსისტიკაში სტრიქონების რითმში, მაშინ პირველი და მეორე სტრიქონების ბოლოში მდგომ რითმის სილას აქვს გრძელი მახვილი; ამის შესაბამისად მოკლე მახვილი ევგემა ბოლოდან მესამე სილაზე და ბოლოკიდურ სემანტიკაში პირდაპირი ანტისიმეტრია ქმნის მის სარკისებურ ასახვას.

(დსაბ. კრებ. გვ. 602—603).

2. „ატარების შიგნით ორივე კვლევტი სიმეტრიულ ურთიერთობაშია ერთმანეთთან. სიმეტრიული სტრიქონების რიგი იძლევა სარკისებურ ასახვას: მეორე კვლევტის პირველი სტრიქონი შეესაბამება პირველი კვლევტის მეორე სტრიქონს და მეორე კვლევტის მეორე სტრიქონი პირველი კვლევტის პირველ სტრიქონს. უფრო მეტიც: არაპირდაპირი სიმეტრია ამ ორი წყვილის ბოლოკიდური სვეტებიდან (ასეთია):

მაგრამ როცა ლექსის საწყისი სტრიქონი რითამში მონაწილეობს, მაშინ ეს სრულ სტრიქონი გეთავაზობს პირდაპირ სიმეტრიას ამავე კატრენის ოთხ სტრიქონთან. მეორე მხრივ კი ლუწობეზიანი სტრიქონების საკლდებლო რითმა მათი ბოლოკიდური რიტმების სიმეტრიას ქმნის“ (იქვე, 603—604).

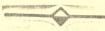
ჩინური ლექსთწყობაზე არსებობს ე. პოლიფონოვის ცნობილი გამოკვლევა რუსულ ენაზე. ამ ნარკვევის, აგრეთვე სხვა სპეციალური ლიტერატურის გაცნობის გარეშე რ. იაკობსონის ძალზე რთული სტატიის გარკვეულ გაცემა შეიძლებს გაუძნელებს. ამასთან, რ. იაკობსონა ეყარება ჩინური ლექსის შესახებ დაწერილ იმ შრომებს, რომლებიც თვითონ ჩინელი მკვლევარების კლასს ეკუთვნის. ნარკვევში არც ერთი ჩინური ლექსის კონკრეტული ნიმუში მოტანილი არაა. მაგრამ ამჟამად ჩვენთვის საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ჩინური კვატიტატურა (რაოდენობრივი) ლექსის სუზომთა (მეტრის, სტრაფის) გამოსაბატავად იგი პერძნულ მეტრიკაში დაწერვლ გრაფიკულ ნიშნებს მიმართავს. ასევე იქცევა იგი სხვა ლექსთწყობათა (ბულგარულია, რუსულია...) მიმართაც. ე. ა. სეგმენტის შიგნით ხუტბი და ძლიერი პერძების კანონზომიერების ვადმოცემა მას ანტიკური მეტრიკის შეთოდისათვის

არ უღალატნია. რ. იაკობსონს „ტრიქონული“ (სენტასილაბურა, „სენტასილაბურა“ და მისთ.) აგრეთვე ამ ფაქტზე შეთითებს. ის რაფ უცილობელია რ. იაკობსონის მეტრისტულ შეხედულებებში — მსოფლიო პოეტკის შენაწილა, რად სტრუქტურალისტური ლინგვისტიკის რეპერტუარიდან მომდინარეობს (წოკალი ან ცალკეული დებულებები, პოეტური ენის ავტონომურად და ფუნქციონალურად პრაქტიკული ენისგან სრული გამოქვანა და ამავე დროს პოეტკის ლინგვისტიკის წაწილად გამოცხადება) — სწორად სადავო ან პირდაპირ მოხედულია. როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ მისი ძირითადი თეორიული დებულებანი ჩამოყალიბდა მცენიერის რუსეთში ფორმალისტებთან ერთად მუშაობის პერიოდში და ამ მომენტის გათვალისწინების გარეშე რ. იაკობსონის მეტრისტული შეტუდების შინაარსის სწორი გაცემა და დაფასება სრულდება შეუძლებელია.

რ. იაკობსონი მსოფლიო მასშტაბის მცენიერი-ლინგვისტიკა. პოეტკაში მისი ნაშრომების საუკეთესო წაწილა მემკვიდრეობითობის ხასიათის ატარებს და იგი გარკვეულ მოღწევად რჩება საერთოდ ლიტერატურისმცოდნეობაში. ცალკეული მისი ნარკვევის (მაგ. ჩინური ლექსის შესახებ დაწერილი შრომის) იშტატაცას კი რაიმე პრაქტიკული შედეგის მოტანა არ შეუძლია.

რაც შეეხება რ. იაკობსონის წერილებს სხვადასხვა რუსი და ევროპელი პოეტების შემოქმედებებზე ან მათს ცალკეულ ნაწარმოებებზე (მაგ. პასტერნაკის, მიოკოვსკის და შანდლერ-შტაბის ლირიკაზე, ბოლდერის სონეტზე „კატები“, ბლეიკზე და შრ. სხვ.) — ისინი დამოუკიდებელი განხილვის მასალაა.

1 რ. იაკობსონის ბიოგრაფიისა და შრომების მოკლე ბიბლიოგრაფია: 1) იაკობსონი რომან ოსიპოვიჩი (კრატკია ლიტ. ენციკლოპედია, ტ. VIII. გვ. 1065, ვ. ვ. ტომპოტოვის წერილი. (რუს.); 2) პრადის ლინგვისტიკა წიგ. მოსკ., 1967 (რუს.); 3) სემიოტიკა ო სესტეტოლოგია. მოსკ., 1972, გვ. 334—335 (რუს.); 4) „სტრუქტურალიზმი“. „ზა“ ო „პროტევი“. მოსკ., 1975, გვ. 44. (რუს.); 5) Roman Jakobson, Selected Writings (— „ჩინული ნაწარები“. რამდენიმე ტომი); 6) Roman Jakobson. Questions de poetique. [P.], 1975, 7). G. H. Shonfeld. Roman Jakobson. Bibliography of his Writings. Moulton, 1971. (საქმიოდ სრული სია მისი შრომებისა ჩვენს ხელთა).

პეტრიწონის მონასტრის გაშენებული ბრიგოლ ბაკურიანის-კე

დასავლეთის დღემა დემესტიკოსმა¹, ე. ო. ბიზანტიის იმპერიის ევროპული ნაწილის ქართველთა მთავარსარდალმა გრიგოლ ბაკურიანის-ქემ (ბერძნულად გრიგორიოს პაკურიანოს), რომელიც იყო ტაოელი ქართველი, ერისთავთერისთავების ჩამომავალი, 1083 წელს დააარსა ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, როდოპის მთებში, ფილიპოპოლიდან (დღევანდელი პლოვდივიდან) 30-ოდ კილომეტრის დაშორებით. ტაოცა და ბულგარეთიც მაშინ ბიზანტიის იმპერიის ფარგლებში შედიოდა. მონასტრის დამაარსებელმა მაშინვე დაუწერა მას ტიპიკონი, ანუ წესდება, შედგენილი ქართულად და ბერძნულად.

ტიპიკონის ორი რედაქციისაგან მეცნიერებმა პირველად გაიცნეს ბერძნული, რომელიც 1888 წელს გამოცა ე. შუსტერმა ახალ ბერძნული თარგმანის მიხედვით, რომელიც მე-18 საუკუნეში შესრულებიანაო. 1904 წელს კი ფრანგმა დღე პეტიტმა (Louis Petit-მა) გამოცა პარავანდელი ბერძნული ტექსტი, რომელსაც მან ბუქარესტის ერთ-ერთ კოლეჯში შეიკვლია და რომელიც მე-18 საუკუნეში ყოფილა გადაწერილი. 1954 წელს მიხედვით თარგმნილია, რომელიც რომში მოღვაწეობდა, გამოცა ტიპიკონის ქართული რედაქცია მე-19 საუკუნეში შესრულებული სოფლის ხელნაწერის მიხედვით. მანვე თარგმნა იგი ლათინურად და იმავე წელს გამოცა. 1908 წელს კი ხაშინ ყუბანიშვილმა გამოცა იმავე ტიპიკონის ბერძნული რედაქცია მე-18 საუკუნის ხიობის ხელნაწერის მიხედვით, თანაც შენიშვნებში

უნივერსიტეტში ლ. პეტიტის გამოცემის მიხედვით. მანვე თარგმნა ბერძნული ტექსტი დღევანდელ სალიტერატურო ქართულზე და თარგმანი დაბეჭდა ბერძნული ტექსტის პირისპირ (გეორგიკა, ტ. V, 1903).

1971 წელს მე გამოვეცა ქართული რედაქციის ტექსტი ხიობის ხელნაწერის მიხედვით, წავემძღვარე წინასიტყვაობა და შესავალი, დავურთე ენის მიმოხილვა (ორთოგრაფია, ფონეტიკა, გრამატიკა, ლექსიკა). ამა გარდა, ტიპიკონი ეთარგმნე რუსულად, მასაც წავემძღვარე წინასიტყვაობა და შესავალი და დავურთე შენიშვნები და ერთ წიგნად გამოვეცე ორად რედაქციას: „ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი. ტიპიკონის ქართული რედაქცია“ (რუსულად: Грузинский монастырь в Болгарии. Грузинская редакция типика). წიგნს ბოლოში ახლავს დამატებად რუსულ ენაზე Грузинские надписи Петрицонского монастыря (გვ. 353—388) და სურათები მონასტრისა და ქართ. ხელნაწერებისა (გვ. 369—386). ხოლო 1978 წ. გამოვეცა სომხეთის მეცნიერებთან აკადემიის მიერ გამოცემული რუსულ ენაზე:

«Типик Григория Пакуриана. Введение, перевод и комментарий В. А. Арутюновой-Фиданиан». (Ереван, 1978, 250 стр).

პირველად უნდა აღვნიშნო, რომ პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონი (ქართულიც და ბერძნულიც) ყოფა მხოლოდ თავებად, რომლებიც დაწერილია მთლიან ტექსტად. თავების დაყოფა ნაკეთებდა ანუ პარაგრაფებად პირველად მე გავატარე ქართულ ტექსტში, რომლისაც გამოსაყენებლად ვაბრძობა. თუ ვაღაყ-

¹ ბერძნულად „დომესტიკოსი“ ითქვამოდა.

ცოცხალი უფროსების, რომელსაც ამის მიხედვით აგრეთვე დავით თავები პარაკრატებმა ბერძნულ ტექსტში.

დამახასიათებელია, რომ არუთინოვა-ფიდანიაში თავის წიგნში არსად არ ასახელებს პეტრიწონის მონასტრის მანუშებელს ბაკურიანის ძედ ან ბაკურიანად, არამედ უკველითის მოწყობის ბერძნული ფორმით (Пакуриан), თუმცა მან კარგად იცის, რომ იგი არ იყო ბერძენი. ეს მით უფრო უცნაურია, რომ მან შეადგინა ბიზანტიის იმპერიის ამ დიდი თანამდებობის პარის ცხოვრების მიმოხილვა (*Curriculum vitae*, გვ. 47, 63) და ერთხელაც არ მოიყვანა, თუ როგორ ეძახდნენ მას ქართულად. რაკ გრიგოლი მას სომხად მიაჩნია, შეეძლო სადმე დაეწერა ბაკურიანს ორდინ, რაც ქართული ბაკურიანის ძის თარგმანია. მაგრამ არა. ის უკველგან და უკველითის მას ბაკურიანს უწოდებს. ფორმა „ბაკურიანი“ ბულგარულ ლიტერატურაშიც შევსა. მაგ, ვსევოლოდ ნოვოლევი დაბეჭდვ გამოკვლევა „ბულგარეთის ისტორიის ინსტიტუტის იშვეტიაში“ 1951 წელს; მის რუსულ რეზუმეს სათაურად აქვს Судьба тиника-устава, данного Григорием Бакურიани (Пакурианом) Петричско-Бачковскому монастырю и его грузинской копии Софийской Национальной библиотеки; ამას გარდა, არუთინოვა-ფიდანიაში ხშირად ასხენებს თავის წიგნში ბულგარულ ნაშრომს, რომლის სათაურია: «Тиник на Бакურიани» (გვ. 198, 200, 201, 206, 209, 221), აგრეთვე და ცონჩევის წერტილს:

«Строжи на Григорий Бакურიани в Асеновград и околности». Известия на Българска археологически институт, 23, 1960 (стр. 200). სომხურ ლიტერატურაშიც იხმარება ფორმა „ბაკურიან“ (მ. მურადიანის წერალები, რომელიც დაიბეჭდა პატმა-ხანსიარკან მანდეს-ში 1968 წ., № 1, გვ. 103—119). თვით არუთინოვა-ფიდანიაშიც ხაყანდიდატო დღებრტაკის სათაურია:

«Тиник Григория Бакურიана и некоторые вопросы Византийской империи». Ереван, 1968).

მან იხილ არ მოახსენა მკითხველს, რომ ბაკურიანი ქართული ფორმაა, რომელიც სომხურად ბაკურან-ად ეძღვრება, როგორც ახსნილი მაქვს მე („ქართველთა მონასტრები ბულგარეთში“, გვ. 38, 363 2; გვ. 260, 363. 2).

თუმცა ვ. ა. არუთინოვა-ფიდანიაში ანგარის უწევს ტიპიკონის ქართული რედაქციის ცნობებს ჩემი რუსული თარგმანის მიხედვით, მაგრამ მას სხვა საკუთარი სახელებიც ბერძნული ფორმით მოჰყავს: Апасий, Хосриан ანაზია და ხუბროვანის ნაცვლად, რომელთაც ქართული ტექსტი იძლევა. მას ფიქრადაც არ მოსწონს, რომ სპოვანი ი, რომელიც აქვს ბერძნულ

ფორმას პარველ ამ სახელთაგანშიც იხილეს აპას-ი-ის), სხვა არა არის რა, თუ არა სახელბოთის ნიშანი ქართული სახელებისა (აპას-ი, აპას-ი).

ბერძნული ტექსტის რუსულ თარგმანში არუთინოვა-ფიდანიაში „ქართველის“ ნაცვლად უკველგან ხმარობს „ივირბა“, რომელიც წარმოადგენს ტელე ბერძნული ებრ-ის (ივირ-ის) სახეცვლილ ფორმას ბიზანტიურ ბერძნულში, მაშინ როდესაც ტიპიკონის ქართულ ტექსტში უკველგან „ქართველი“ იყოსება. მაგალითად: «В монастыре, недавно основанном при пощении и помощи всеобщего бога мною, Григорием, родным сыном блаженной памяти Пакурианна, архонта архонтов, человека выдающегося, происхождения с Востока, из бластического рода ивириов» (стр. 68); «Мой ивирский монастырь» (стр. 77); «в нашу святую церковь и ивирский монастырь» (стр. 78); «об ивирах, родственниках и людях ивири» (25-ე თავის სათაურა) და სხვა. ბერძნული ტექსტის რუსულად თარგმნილი ამას ჩაღის განვებ, რომ ივირ ბიტყვაში მკითხველმა იცულისხმოს სომეხი ქალეფონიტა, ე. ი. სომეხი, რომელიც მართლმადიდებლობას მიხედვს ქართველებთან ერთად. ეს კა ოღონდ, რომ, როცა საქმე ეხება ნაწერს ან წიგნს, მაშინ არუთინოვა გრუზინსკი-ის ხმარობს: «ибо собраны и соединены все монахи, владеющие грузинским письмом и языком» (стр. 65); «Грузинское евангелие» (თავი 84, გვ. 117). ასეთი ორგვარი მოხერხება ბერძ. „ივირ“ ბიტყვისა პარდაპირ აღფრთოვანებას იწვევს: რა სიზუსტეცა იმ პირთ, რომელთაც ტიპიკონის ქართული რედაქცია შეადგინებს, ასეთი „სიზუსტე“ ფიქრადაც არ მოუვიდოდათ. ისინი უბრალოდ წერდნენ: ქართველი, ქართველთა. უფროსიშეღება რომ ბერძნული ტექსტი ქართულად თარგმნა, მანაც „ქართველი“ იხმარა: «Мы, ивиры, приобретшие опыт всякой военной службы» (ა — ფ, გვ. 69) „უნიანი ქართველები ვართ და უკველგვარი მხედრული ცხოვრება გამოვლილი გვაქვს“ (ს. უ, გვ. 101); «об ивирах, родственниках наших» (ა — ფ, გვ. 109) „შესახებ ჩვენი ქართველი წათხავებისა“ (ს. უ, გვ. 111); «по преданию сих ивириов» (ა — ფ, გვ. 71) — როგორც ეს გადმოცემული აქვს ქართველებს“ (ს. უ, გვ. 115). ერთი ბიტყვით, პეტრიწონის მონასტრები უყოფლა თურმე არა ქართველთა: მონასტრები, როგორც ამას ამტკიცებდნენ ისინი, რომლებიც დაესწრნენ მონასტრის დაარსებას, და როგორც წერდნენ რუსი მენციერები მ. ბუზობარსოვი და ა. სოკოლოვი, აგრეთვე ფრანგი დიო პეტიტო, რომლებიც თურმე ვერ ეტყვიოდნენ საქმის ეთაობაში.

არამედ „ვირთა“ მონასტერი, სადაც, არუთონოვა-ფილანთის მტკიცებით, იყვნენ „სომეხი ქალედონიტები და ქართველები“ (გვ. 195)...
 მოქცეულ უკრადლებს: პირველად იგი სომეხ-ქალედონიტებს ასახელებს და შემდეგ ქართველებს. და ეს მაშინ, როდესაც ტიპიკონში პირდაპირ სწერია: „მონაზონნი მონასტრისა ჩემისანი გუარად ქართველნი არიან“ (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 227).

არა მარტო ტიპიკონის ტექსტის თარგმანში, არამედ შენიშვნებშიც არუთონოვა-ფილანთის «ვირ» და «ვირский»-ს ხმარობს «გრუზინ» და «გრუзинский»-ს ბაღდად: «У Скилицы и Продолжателя Скилицы Ивирия упоминается гораздо чаще. При Романе Маккавиане в столицу прибыла из Ивирии ивири Куровалат. Под Ивирией здесь, по-видимому, подразумеваются владения ивириских Багратидов. Узнав о смерти Давида Куровалата, Василий II прибыла в Ивирию, «устроив данное ему наследство и заставил Георгия, архонта Внутренней Ивирии, управлять собственными землями и не нападать на чужие» (გვ. 125). როგორც ვიხსენებ, ვინ არიან «ივირისკი Багратиды», რომლებზედაც საუბარია სხვაგან: «В начале VIII века представители ивириской ветви Багратидов начинают вторгаться в Таик из своих владений на р. Чорох» (გვ. 215); «большая часть земель ивириских Багратидов» (გვ. 216); «к старшей ветви ивирского дома» (გვ. 216) და მისთანა, «На Афоне в XI—XII веках процветала школа при ивирском монастыре... Воспитанники ивирской школы изучали богослужение и философию» (გვ. 204). არუთონოვა-ფილანთის არს ამბობს იმის შესახებ, თუ რა ენაზე სწავლობდნენ ისინი ღვთის მსახურებასა და ფილოსოფიას.

როგორც ცნობილია, X საუკუნის 80-იან წლებში ქართველებმა მონასტერი დააარსეს ათონის მთაზე (ხალკიდონის ნავთვარკუნძულზე, საბერძნეთში). არუთონოვა-ფილანთის წერს: «Три раза Скилица употребляет определение «ивирский»: ивирский монастырь на горе Афон, ивирское войско, распущенное Константином IX, и ивирское войско Михаила Насита. В первом случае зпигит «ивирский» определяет, по-видимому, вероисповедную принадлежность монахов монастыря» (გვ. 127). რატომ ახვ გაუბედავად, по-видимому? მას რომ დაეწერა ნაპერყა მაშინ, თუ ბერების მთელი შედგენილობა არა, სამი მეთოთხედი მაინც (მათი რიცხვი 300-ს აღწევდა) იქნებოდნენ სომეხი ქალედონიტები.

კაცმა რომ თქვას, გამხდებოდა არუთონოვა-ფილანთის, როცა ის შემდგომს ამტკიცებს: «Ширакское и Карсское партства, Карин, Басен, Мардали, Халтойрич, Харк и Авахуник — области с чисто армянским населением (стр. 125). ამას იგი წერს ისეთი დაწმუნებით, თითქოს ხელი ჰქონდეს ცნობები, ამოკრთული ხელის აღწერის დაჯიშვებიდან, რომლებიც XI საუკუნეში თითქო იხე შედგინოსთ, როგორც ეს მიღებულია დღეს. ავიღოთ აქედან უარის საშეღო.

შარბნი, ეს არის თურქული ფორმა ქართული სიტყვისა, რომელიც მიცემით ბრუნვაში დგას: კარ-ი, კარ-ს. ეს მიცემითის ფორმა ემთხვევა სომხური პრადლობითის ფორმას მრავლობითში. როგორც ქართული ფორმა კარ-ს, ისე სომხური კარ-ს, იხმარებოდა ადგილობრივი ბრუნვის მნიშვნელობით. იგი ამგვარად გადავიდა ბერძნულში და შემდეგ თურქულში. ქართულ ტექსტში იკითხება კარი («სხვადა კარობეჭედი ერთი კარს თავადობისათვის ჩემისა»). ეს სიტყვა შედის რამდენიმე ქართულ გეოგრაფიულ სახელში, როგორიცაა: კლდეკარი, ტაოსკარი, ზეკარი, ტაშისკარი, ღებაისკარი და სხვ. ახვ რომ ქალაქის სახელი ქართულია წარმოშობით და როგორ შეიძლება დაეწევათ, რომ კარში (უარსში) და კარის (უარისის) ოქქში ქართველებს არ ეცხოვროთ?

ერთ-ერთ საბუთად იმისა, რომ პატრიარქის მონასტრის დამაარსებელი გრიგოლ ბაქურიანის-ძე თითქო სომეხი იყო, არუთონოვას ის მოჰყავს, რომ გრიგოლის ნათესავეები და უმცბი სომხურ სახელებს ატარებენო, როგორიცაა აბაზი, ვარდანი, ახსართანი (გვ. 128). ნათქვამია მეტად გაბედულად. თურმე აბაზი (აბასი) არაბული სახელი კი არ უყოლია, როგორც შემაქვს ახსნილი (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 229), არამედ სომხური; ამას ვარდა, კარვად ცნობილია, რომ ვარდანი არა სომხური სახელია, არამედ ირანული (P. Acharyn. Словарь армянских личных имен, т. V, Ереван, 1962, стр. 74) საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მოიპოვება ორი პართული მეფის მონეტები: ვარდან I-ისა და ვარდან II-ისა (თამარ ამბროსიანი, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის პართული მონეტების კატალოგი, თბილისი 1974, გვ. 122, 126); რაც შეეხება ახსართანს, რომელი სახელიც საქართველოშიც იყო გავრცელებული, საიდან ნანს, რომ იგი სომხურია? ეგებინს არუთონოვა-ფილანთისა გვიჩვენოს მისი სომხური ეტიმოლოგია. სიეკვოა, რომ ნან ეს შეიძლოს ამბობენ: არცოდნა არცოდნაო. მაგრამ თუ არცოდნის ნათუფა რომელიმე დებულების დასამტკიცებლად მოჰყავთ, ეს უკვე ცოდაზე მეტია.

რომ შეამავროს თავისი დებულება იმის შესახებ, რომ ბიზანტიის დასავლეთის დიდი დემსტრიკოსი და პეტრიწონის მონასტრის დამაარსებელი გრიგოლ ბაქურაიანის ძე სომეხი იყო, არუთინოვა-ფიდანაიანი ამტკიცებს, რომ პეტრიწონის მონასტრის პირველი წინამძღვარი გრიგოლ ვანელი, რომელზედაც საუბარია ტაპიკონის 30-ე თავში, ვანის ტბის ნაპირებიდან არ აღეპრებს ის ვარაუდებს, რომ საქართველოში ხუთი მაინც არის დასახლებული ბუნქტი, რომლებსაც ვან-ი ჰქვია, მათ შორის რაიონის ცენტრი დასავლეთ საქართველოში, რომელიც ვანთქმულია თავისი არქეოლოგიური გათხრებით. როდესაც მე პეტრიწონის მონასტრის ტაპიკონის ქართულ რედაქციას ვაწვდებდი გამოსაცემად, ვუყოფანობდი, რომელი მათგანი მიემჩნია პირველი წინამძღვრის საწვინდლოდ. არუთინოვა-ფიდანაიანისთვის კი არავითარი უყოფანი არ არსებობს, იგი არსენიად აცხადებს, რომ პირველი წინამძღვარი შორეულ ვახუშტაქანიდან იყო, ვანის ტბის ნაპირებიდან. აგრე რომ უყოფიყო, ეცოდიანებოდა კი გრიგოლ ვანელს ქართული, რომელიც აგრე საპირს იყო პეტრიწონში?

არუთინოვა-ფიდანაიანის მიხედვით, არა მარტო ბერძნული წყაროების „ეპარაი“, არამედ სომხური წყაროების „ეპარაი“ც კი, რომელიც „ქართველს“ წინაშე, თათქმის უყოფელთვის სომეხი ქალექლონიტა“ (ე. ი. მარტოლადიდებლობის აღმსარებელი სომეხი), «В Басенской обители, пишет Асохи, был убит фанатиканми-грузинами (ქრისტი) толкователь священных книг Иоанн. ამ ადგილის შესახებ არუთინოვა წერს: «Разумеется, имеются в виду не грузины по национальности, а армяне, исповедовавшие грузинскую веру, т. е. армяне-халкедонисты» (გვ. 130). რატომ მაინც და მაინც სომეხი ქალექლონიტები? საიდან ჩანს ეს? ვანა ქართველებს ეყრდამებოდათ ბასიანში ცხოვრება? შემდეგ: «Аристархес сообщает также о «ქრისტი» Захарии, епископе Валашкертском, который в 1021 году был посредником между грузинским царем и императором ромеев» (გვ. 130) არუთინოვა-ფიდანაიანისთვის ეს „ეპარაი“ წაქარიც სომეხი ქალექლონიტა.

იქაც კი, სადაც ისტორიული წყარო პირდაპირ მიუთითებს, რომ ესა და ეს პირი ვერაღ ქართველიყო, არუთინოვა-ფიდანაიანი მის სომხობას ამტკიცებს. მაგალითად: «В Хронике Матфея Эдесского Григорий Пахуриан и Баграт Вхкаци названы ромейскими князьями грузинского рода (აღყაჲ ქრისტი)» (გვ. 185). ეს ადგილი არ შეიძლება სხვაგვარად გაგოს კაცმა, თუ არა ისე, რომ გრიგოლ ბაქურაიანის ძე და ბაგრატ ვიხიეელი ქართველები იყვნენ ეროვნების მიხედვით არქეოლოგიურ ვა-ფიდანაიანი კი ცდილობს დაეპირწინოს, რომ ისინი სომეხები იყვნენ. იგი წერს: «в 1064 году во главе фемы (Ивирия) стоял магистр и катанан Востока Баграт Вхкаци, занявший пост правителя Ани и Ивирии около 1060 года. Он происходил из знатного армяно-халкедонитского рода Вхкаци из южного Тайка» (გვ. 48); არა მარტო ბაგრატ ვიხიეელი, არამედ გრიგოლ ბაქურაიანის ძეც, არუთინოვა-ფიდანაიანის მტკიცებით, სომეხი იყო: «и Григорий, и Баграт были армянами-халкедонитами грузинского толка» (გვ. 51).

3. ა. არუთინოვა — ფიდანაიანი წერს: «До появления работы Н. Я. Марра об «Аркаунах» исследователи считали вопрос о грузинском происхождении Григория бесспорным» (გვ. 186). ახე ფიქრობდნენ იმატომ, რომ არა მქონდათ წინაწარ ავტორებულის აზრები და სწორად ესმოდათ პეტრიწონის მონასტრის ტაპიკონის ტექსტი, სადაც პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ ამ მონასტრის დამაარსებელი ქართველი იყო. ეს ტაპიკონი ზომთვით გრიგოლის მიერ არის შექმნილი. ვას უფრო დავტერება იმაში, თუ ვინ იყო ის უროვნების მიხედვით, თვით გრიგოლს, თუ ნიყო მარს? რაც შეეხება ნ. მარს, მას უფიქვლად დიდი დამახაბრება მიუძღვის შეცნიერების წინაშე. ძველი ქართული და ძველი სომხური ტექსტების გამოცემით, მათი თარგმანით და კომენტარებით, აგრეთვე მრავალი სიტყვის ტიპოლოგიის დიდებებით, მრავალი მოწაყვის აღწრდით და სხვა, მაგრამ იგი არ იცნობდა ტაპიკონის ქართულ ტექსტს, მსქელობდა მხოლოდ ბერძნული ტექსტის მიხედვით, რომელიც ნასწორებია შედეგში. ამიტომ ვასაკეობი არ არის, რომ შეცდა, როგორც შეცდა იგი, ქართული ენა რომ გამოაცხადა სემიტურის ენების მონათხავედ (Н. Марр. Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка с предварительным сообщением о родстве грузинского языка с семитическими. СПб, 1908).

5. მარი მაშინაც შეცდა, როცა შექმნა «Ншное учение о языке», რომლის განახათილებლად ცხარე დისკუსია გაიმართა „პრადისს“ უფრკლებზე 1950 წელს (№№ 120, 126, 145, 150, 157, 164, 171, 178, 185, 214). ვინ იცის, რას იტვოდა ნ. მარი, რომ მას ხელთ მქონდა ტაპიკონის ქართული ტექსტი? იგი უთუოდ ურადილებს მაქცედა იმას, რომ შეიქვსე თავში იყო სხვა „ოსტიანი“, რომელიც ბერძნულ ტექსტში შეცვლილია „ტანუტარიო“, რომელიც ამ ადგილისათვის სრულიად შეუფერებელია. „ოსტიანი“ ნ. მარისთვის კარვად ცნობილი იყო გრიგოლ ხანძთელის „ცხოვრება-

საქართველო

საქართველო

საქართველო

26.11.1935წწ
30.11.1935წწ

დან" და უპირატესობას მიხედვით უფროდ ქართული ტექსტის „ოსტიგანს“, რომელიც ჩვეულებრივად იხმარებოდა სამონასტრო პრაქტიკაში, და დაიწუნებდა ბერძნული ტექსტის „ტანუტერს“. ამას გარდა, რაც ქართულ ტექსტში არ არის ხსენება ტიპიკონის სომხური ვერსიის შესახებ და არც იმის შესახებ, თითქმის გრიგოლ ბაქურიანის ძემ სომხურად მოაწერა ხელი, კრიტიკულად შეიკვირობოდა ბერძნულ ტექსტს და სულ სხვა დასკვნას მოგვეყვება.

მე ჩემს წიგნში ვწერდი: «Центральным пунктом для правильной оценки обоих текстов устава, грузинского и греческого, и отношения их друг к другу, в смысле достоверности сообщаемых ими фактов, я считаю выяснение вопроса о том, который же из них фальшивит в шестой статье, грузинский или греческий, поскольку одно и то же должностное лицо в монастыре у грузин называется двойко: по грузинскому тексту «остиган», а по греческому «танутер» (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 267). ვ. ა. არუთინოვა-ფიდანაძის, როცა იგი კომენტარს უყუთებს თავის ბერძნულიდან რუსულად ნათარგმნ ტექსტს, ჩვეულებრივ მოჰყავს ქართული ტექსტის შეტყუების ჩემი რუსული თარგმანის მიხედვით. შევექვს თავში კი, სადაც საუბარია კლარიტიზე, რომელსაც ქართველები „განუტერს“ ეძახიანო (თ. VI, გვ. 87), იგი არას ამბობს ქართული ტექსტის „ოსტიგანზე“, ზოლო „ტანუტერის“ შესახებ შეიბუჯდეს ნ. მარის „პრაქტიკაში“ ზე მითითებს. რატომ ნ. მარის საშრომზე? მას შეუძლოდ დემოწმებინა პ. მურადიანის სტატია, სადაც ავტორი ამტკიცებს, რომ თავდაპირველად ქართულ ტექსტშიც „ტანუტერი“ იკითხებოდა და შემდეგ ქართველებმა იგი ამოიღეს და „ოსტიგანს“ სიტყვით შეცვალესო. ნ. მარის დამოწმება არაფერს ვაძლევეს, რადგანაც „ტანუტერი“ ამ ადგილას სრულიად შეუფერებელია, როგორც ეს გარკვეული მაქვს (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 267—272). მოუხდევად ამისა, არუთინოვა-ფიდანაძის „ტანუტერ“ სიტყვის ხმარება ბერძნულ ტექსტში მაინცა ერთ-ერთ სახეობად იმისა, რომ გრიგოლ ბაქურიანის ძე სომეხი იყო (გვ. 186).

არუთინოვა-ფიდანაძის აღნიშნავს, რომ ქართულ ტექსტში სრულებით არ არის ხსენება ტიპიკონის სომხური ვერსიის შესახებ (გვ. 231). არ არის იმიტომ, რომ იგი არც არსებობდა. იყო მხოლოდ ქართული და ბერძნული, სომხური ვერსია და სომხურად ხელის მოწერა გრიგოლ ბაქურიანის ძისა ისეთივე ზღაპარია, როგორც სომხურ-ბერძნული ზელნაწერის არსებობა კოჩიასის სახელობის ბაბლიოთეკაში კუნძულ ზიოსზე: ბერძნულ მეცნიერს კ. ამა-

ტოსს სერიოზულად დასკარდა იმა მტკიცება რომ კუნძულ ზიოსზე კოჩიასის სახელობის წიგნთსაცავში დაცული ორ-ენოვანი ზელნაწერი ქართულ-ბერძნულია და არა სომხურ-ბერძნული, როგორც ექ ჩაწერილია კატალოგში (თარგმ. ტ. X, 1935). არა თუ პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონის ხილური ნუსხის ქართული ტექსტი ეკონათ, რომ სომხურიაო, არამედ ამავე ტექსტის ის ნუსხა, რომელიც სოფიაშია დაცული, ვ. იორდანიოვის ნაბეჭდ კატალოგში პეტრიწონის ზელნაწერთა შესახებ (1930) ჩაწერილია, როგორც „სომხური საეკლესიო წიგნი. არ არის ცნობილი, როდის დაიწერა“ (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 51).

ვ. ა. არუთინოვა-ფიდანაძის ძალიან ცდებოდა, როცა წერს, რომ ქართული ტექსტი ტიპიკონისა არ იყო დამოწმებული (He был заверен) პეტრიწონის მონასტრის დამაარსებლის მიერო (გვ. 234). თითო გრიგოლ ბაქურიანის ძე გვამბობია: „და ქვემოთ წარმოვინებს ქელითა ჩემითა ზემო სქენებულისა გრიგოლინითა უცვლელად ესე ტიპიკონნი“ (ე. ო. ერთი ქართული და ორი ბერძნული), მან დამტკიცა ტიპიკონი ასეთი სიტყვებით: „მტკიცე არიან ზემო წერილინი ესე ნებითა ღმრთისაჲთა“. როგორც მე აღვნიშნე (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 28-30), ქართულ დოკუმენტებში აუცილებელი იყო ასე აღვნიშნათ: მტკიცე არს (მტკიცეა, მტკიცე არიან), ვამტკიცებ, დამამტკიცებია, დამამტკიცებელი ვარ და მისო, ზოლო თავის დასახელებს (ვიწაობის აღნიშვნა) აუცილებელი არ იყო, მოთვარი იყო დამტკიცების ფორმულა, როგორც ეს პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონის ქართულ ტექსტშია, ბერძნულში კი არა. ამიტომ ბერძნული ტექსტის ზოლოს მიწერა იყო გრიგოლის „ხელის მოწერა“, რომელიც მოიპოვება მხოლოდ მე-18 საუკუნეში ახალ ბერძნულზე ნათარგმნ ტექსტში. მეტად სიხვედრა.

არუთინოვა-ფიდანაძის იმეორებს ჩემ წიგნს და წერს:

«В поминальном списке Мешиетской постной триоди, наряду с грузинскими политическими деятелями, а также с Евфимием и Георгием ивирами, назван и великий домашний Запада севаст Григорий Бакуриан, православный». მეცა ვწერო: «В поминальном списке Мешиетской постной триоди в числе именитых людей значатся и грузинские политические деятели (шари Баграт IV, Давид Стронтель, Деметре, шария Тамара и др.), литераторы Евфимий и Георгий Святогорим и др., а также великий домогик Запада».

ჩემი სიტყვებ: «литераторы Евфимий и

საქართველოში
საბავთრობის
სახელმწიფო

ლი არ არის), ქართული რედაქციის *terminus post quem* არის 1122 წ. (გვ. 190). ასეთი საბუთით შეიძლება დამტკიცო უველაფერო, რაც ვნებავს. საკითხავია: თუ ტერმინი „საქართველო“ იხმარებოდა, თუნდაც იშვიათად, XI საუკუნეში, რატომ არ შეიძლება მოხვედრილიყო იგი პეტრიწონის მონასტრის წიგნებში? ეს მონასტრი ზომ 1083 წ. დაარსდა ეს ერთი ახლა მეორე: როგორ შეიძლება ითარგმნოს ქართულად ბერძნული ტერმინი, „ივანია“. როდელიც თავდაპირველად აღნიშნავდა ბერძნების მიერ საქართველოსაგან მიტაცებულ მხარეებს. რის გამოც ბიზანტიელმა ბერძენმა მას „ივანია“ (ე. ი. აფერია, საქართველო) უწოდეს?

როგორც გვარწმუნებენ, არმენიკის თემს ასეთი სახელი უწოდეს ბერძენმა არმენებმა (ე. ი. სომხების) გამო, რომლებიც იქ და შეზობლად ცხოვრობდნენ (გვ. 217, დამოწმებულია ნ. ალნოვი). ასეთივე ეთარება გვაქვს ივირიის თემის გამოც. თუ ეს იყო რამდენიმე არმენია (I, II, III, IV), რატომ არ შეიძლება უოფილიყო, ძირითადი საქართველოს გარდა, სხვა საქართველო, რომელიც შედიოდა ბიზანტიის იმპერიის ფარგლებში? ანალოგიური მდგომარეობა შეიქმნა XVI საუკუნეში, როცა თურქებმა საქართველოს ჩამოაგდებენ სამხრეთ-დასავლეთი პროვინციები, რომელთაგანაც შექმნეს გურჯისტანის ვილაიეთი, ე. ი. საქართველოს ვილაიეთი.

შემდეგ არუთინოვა-ფიდანიაი წერს: „რომანია“ ჩვეულებრივი სახელია ბიზანტიურ წყაროებში ბიზანტიის იმპერიისთვის. ქართულ ტექსტში კი „საბერძნეთი“ იყოფება, ტერმინი უფრო გვიანდელი ხანისა“ (გვ. 190). საიდან მოუვიდა აზრად მას, რომ „საბერძნეთი“ გვიანდელი ტერმინი იყოს? შემოიძლია დავარწმუნო იგი, რომ ქართველები ბერძნებს უოველოდეს ბერძნებს ეძახდნენ, მათ შორის ბიზანტიელებსაც, ხოლო მათ ქვეყანას — საბერძნეთს.

მე დავეთანხმებოდი ს. ერეშანს, რომლის აზრი არუთინოვას მოჰყავს თავის წიგნში (გვ. 190). რომ, რაც ქართულ ტექსტში „სახარკინოვითი“ ნახმარი („სირიის“ მნიშვნელობით) „სარკინოვითი“ ნაცვლად, „среднегрузинский переводчик был сильнее в антагонистическом гругинском языке, чем в антагонистическом. მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება ეს ფაქტი, რომ „საბერძნეთი“ და „საფრანგეთი“, რომლებიც იხდა ნაწარმოები, როგორც „სახარკინოვითი“, ძველ ქართულში ხალიტრატურა, და ახალშიც.

გ. ა. არუთინოვა-ფიდანიაი აღნიშნავს თავის წიგნში, რომ ქართული ტექსტა განსხვავებულია ბერძნულითაგან. მაგ; მცოთხე თავის წიგნებზე შენიშვნაში ამბობს: „ქართული ვერხობს ტექსტს საქმოდ განსხვავდება იმისაგან, რა-

საც იძლევა ბერძნული ტექსტი. შეგვიძლია რბაა ოროვე ტექსტის მრავალი სხვა ადგილის შედარებისაგან“ (გვ. 167); „საბერძნეთსა, რომ ქართული რედაქცია არავითარ შედევას არ იძლევა არისტოკრატ ბერძნისთვის“ (გვ. 168); „ქართული ვერხობა აქ რამდენადმე განსხვავდება ბერძნული ვარიანტიზაციან“ (გვ. 168); „ქართული რედაქცია ამ ადგილის მნიშვნელოვნად განსხვავდება ბერძნული ვარიანტიზაციან“ (გვ. 171) და მისთ. მიუხედავად ამისა, იგი ამტკიცებს: „ქართული ვერხობა უძველესი თარგმანია ბერძნულითაგან“ (გვ. 221).

ბერძნულითაგან ნათარგმანია, რა თქმა უნდა, რაც პანაგიის მონასტრის წიგნებისაგან არის ნახსებებო, როგორც ამის შესახებ ნათქვამია თვით ტოპიკონის ტექსტში (რიცხუნი თავთანი, 2). მაგრამ ბერძნული ტექსტი ვერ მოკცემდა ქართულში ისეთ ტერმინებს, როგორცაა აზარშია, დეკანოზი, საკარგავი და სხვა. ბერძნული ტექსტის გამოშვებულმა და ქართულად მთარგმნელმა ს. ყაუხჩიშვილმა შეადარა ერთმანეთს ორივე ტექსტი და დაასკვნა: „ტოპიკონის ბერძნული და ქართული რედაქციები ერთმანეთის თარგმანს არ წარმოადგენენ“ (გეორგიკა, ტ. V, 272). მ. თარხნიშვილი, რომელმაც გამოცვა ქართული ტექსტი სოფლის ხელნაწერის მიხედვით და თარგმნა იგი ლათინურად, ამბობს: „რაც ერთი ამ რედაქციითაგან არ შეიძლება მიჩნეულ იქმნეს მეორის თარგმანად“ (იქვე). მე კი დავუმატებ: როგორ შეიძლება ითარგმნოს ბერძნულითაგან უკანასკნელი თავი („ათორმეტთა საუფლოთა და სამთა სხუთა სანიწოთა დღესასწაულოთაჲს, თუ ეთარ დღესასწაულოდენს“), რომელიც ბერძნულში სულ არ მოიპოვება? იგი ბერძნული ტექსტის მე-11 თავშიც არ არის დამოწმებული, ქართულ ტექსტში კი არის მისი მითითება: „აგრეთვე დიდ-დიდოცა მოწამეთა და წმიდათა საქნებელი და იგივე გლახეთა მამართ ქველის საქმისა მიცემაჲ, რომელიც ვანთხებულად უოველოთა დღესასწაულთა განკვეწებებეს, თუოველთა დღესასწაულთა ნუმცა დაიბრწვის, რომლისა საზომი ვანთხებულად დასასრულთა ამის ტიპიკონისა დაგვეწერებეს სახელდებით თუოველითა დღესასწაულისაჲ“.

ტიპიკონის 23-ე თავის ქართულ ტექსტში არის დავალება, „რათა ეცლებოთა ნუფონისა დღესასწაულთა და სამთავე წმიდათა მარხეთა შემოსლევასა წარკითხვოდის ტიპიკონი ესე საეროდ სრულებით“. ბერძნულ ტექსტში არაფერი ამის შესახებ არ მოიპოვება. არუთინოვა-ფიდანიაი კი წერს:

«В греческом тексте о публичном чтении и нет речи; более того, в 36-ой главе греческой редакции особенно подчеркну-

ется нежелательность частого исполнения типика» (გვ. 205).

ჩვენ კი შევნიშნავთ, რომ ბერძნულ ტექსტში ტაპიკონი ხაეროდ კითხვის შესახებ იმპატომ არ არის საუბარი, რომ პეტრიწონის მონასტრის ბერები ქართველები იყვნენ და ისინი ქართულ ტაპიკონს კითხულობდნენ, და არა ბერძნულს. იმპატომ ეს ცნობა მხოლოდ ქართულ რედაქციაში შეიტანეს. ეს გარემოება იმსახვ გვაჩვენებს, რომ ქართული ტექსტი არ არის დამოკიდებული ბერძნულისაგან და ზოგ ნაწილში უფროდ პირვანდელია ბერძნულ ტექსტთან შედარებით.

3. ა. არუთინოვა-ფიდანაინა წერს:

«В грузинском тексте запрещается передавать не паричскую землю, а крестьянина. Средневековый грузинский переводчик, очевидно, уже не знает, что такое «парик» византийской действительности» (გვ. 205).

ჭერ საშუალო საუკუნეების ქართველ მთარგმნელზე ვთქვათ ოროდენ სიტყვა. არუთინოვა იმ აზრისაა, რომ ბერძნული ტექსტი პირვანდელია და რომ ქართული ტექსტი მისი თარგმანია. ეს, რა თქმა უნდა, დიდი შეცდომაა. მეტივე: იგი აცხადებს, რომ ქართული ტექსტის ავტორმა არ იცოდა, თუ რას ნიშნავდა ბერძნული ტექსტის „პარია“. აგრეა ვითომ? მე აღვნიშნე, რომ ქართული ტექსტის „გლეზ“ სიტყვას ბერძნულ ტექსტში შეესატყვისება „პარია“ და ნაჩვენებია მაქვს ადგილები, სადაც ისინი გვხვდება (ნახე ლექსიკონში Крестыниин, გვ. 228). რაც შეეხება პარია (გლეზის) მიწას, რომლის ბაღლად ქართულ ტექსტში მხოლოდ „გლეზი“ იკითხება, თავისთავად ცხადია, რომ იგულისხმებოდა „გლეზის“ გადაცემა მისი მიწითურთ. ასე რომ, აქ არ მოიპოვება არავითარი საფუძველი არუთინოვა-ფიდანაინის მცდარი მსჯელობისათვის.

ქართულ ტექსტში არ მოიპოვება ცნობა ცხოველთა შესახებო. ამბობს იგი (გვ. 221). ცნობა, რა თქმა უნდა, იყო ქართულ ტექსტშიც. მაგრამ არ შემოინახა ეს ფურცელი, რომელზედაც ცხოველთა სია იყო მოთავსებული. ამიტომ როგორც ქართულ ტექსტში, ისე რუსულ თარგმანშიც მე მრავალწერტილი დავსხი, ხოლო ქართული ტექსტის ნაქველი ადგილი ადვადინე ბერძნული ტექსტის მიხედვით: „შეწირულებათა ნაწილის სია, რომელიც ქართულ ტექსტს აკლია“. რადგანაც პეტრიწონის წესდების ქართულ ტექსტს აკლია ფურცლები, აქ მოვიყვანო ბერძნული შეწირულებათა სიის

დანაკლის, როგორც ეს ს. კაუზნიჩილას თარგმანში. შემდეგ მოყვანილია: „სამღვდლო შესამოსელი“, „სხუანი საქმარნი“ და „ცხოველთათჳს“ (გვ. 49).

არუთინოვა-ფიდანაინის მტკიცების თანახმად გამოდის, რომ გრიგოლ ბაკურაიანის ძე სასწილად ტყუოდა, როცა ამბობდა, რომ იგი ქართველი. ვ. ა. არუთინოვა-ფიდანაინა დღეს როცა თითქმის ცხრა საუკუნე გავიდა გრიგოლის სიკვდილის შემდეგ, უკეთ იცის, რომ იგი იყო არა ქართველი, არამედ სომეხი.

არუთინოვა-ფიდანაინისთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს არც იმ გარემოებას, რომ პეტრიწონის მონასტრის წარწერები უველა ქართულია. ამ წარწერების შესახებ ცნობა მოიპოვება ჩემი წიგნის ბოლოს (ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში, გვ. 254-268), რომელსაც იგი ხშირად იმოწმებს, მაგრამ ამ წარწერების შესახებ კრინტსაც არა სძრავს.

არუთინოვა-ფიდანაინა ვერც კი ვერძნობს, რომ მკვეთრად გამოხატული „იგიარული“ მიმართულება მისი წიგნისა ძალიან აუფასურებს საინტერესო ცნობებს, რომლებიც მას კომენტარებში მოჰყავდა სხვადასხვა წყაროდან ტაპიკონში მოხსრობილი ამბების ვასაშუქებლად.

არის სხვა საკითხებიც, რომელთაც აღსძრავს არუთინოვა-ფიდანაინის წიგნი და რომელთა შესახებ შეიძლება შეიერება და სათანადო სასუბის გაცემა, მაგრამ შემორე მოყვანილი შენიშვნებაც საკმარისია იმისათვის, რომ შეიკვეთა ველმა იქონიოს საქაო ნათელი წარმოდგანა იმის შესახებ, თუ როგორ უნახსად ეყარება არუთინოვა-ფიდანაინი თავის რუსულ თარგმანში და კომენტარებში მტკად მნიშვნელოვან ძეგლს საქართველოს, ბულგარეთისა და საბერძნეთის ისტორიისთვის.

თავის წიგნის ბოლოს ვ. ა. არუთინოვა-ფიდანაინი უღრმეს მადლობას უხდის რამდენიმე პირს „მათი რჩევისა და კრიტიკული შენიშვნებისთვის, რომლებმაც ზელი შეუწყვეს ნაშრომის გაუმჯობესებას“. სამწუხაროა, რომ მათ შორის არ აღმოჩნდა არც ერთი, რომელსაც ერჩია მისთვის, შეენებებინა თავისი „იგიარული“ ადტყინება, რომ ზიანი არ მიეყენებინა სომხური ისტორიოგრაფიისთვის.

მიკერს, როგორც ვაუშვა ახეთი წიგნი, რომელიც სავსეა შეცდომებით და დაუსაბუთებელი მტკიცებით, მისმა პასუხისმგებელმა რედაქტორმა ვ. ლიტაერინმა.

ივლისი, 1978 წ.

უხსვედრები და შთაბეჭდილებები

ირანის სამეცნიერო ცენტრებში

უკანასკნელ წლებში უკვე აღსანიშნავია, რომ ირანის მეცნიერებმა ახალი აღმოჩენების, განსაკუთრებით კი ირანის, პრობლემატიკისადმი.

ქართველ მეცნიერებს უკვე გავუზიარეთ მოკლედ ჩვენი შთაბეჭდილებები თანამედროვე ირანის ლიტერატურული ცხოვრების შესახებ, ამჟამად შევეცდებით გაგაცნოთ თანამედროვე ირანის სამეცნიერო ცხოვრების წარმართი თავისებურება, გამოვთქვათ ჩვენი მოსაზრებანი თანამედროვე ირანის მეცნიერების განვითარების პრობლემებზე, რომელიც უპირატესად ემყარება პირად შთაბეჭდილებებს და შეხვედრებს ირანულ მეცნიერებთან, მწერლებთან, საზოგადო მოღვაწეებთან.

მდიდარი, თვითმყოფელი ცივილიზაციისა და კულტურის მქონე ირანის განვითარება კოლონიალიზმშია და ამ ქვეყანაში გაბატონებულმა მონარქიულმა რეჟიმმა შეაფერხა.

მდ.იანი წლების დასაწყისში ირანი მძიმე ეკონომიური და პოლიტიკური კრიზისის მდგომარეობაში აღმოჩნდა, უმძიმესი მდგომარეობა შეიქმნა, აფეთქება გარდუვალი იყო. უინანსოვარი სისტემა სულს დაფავდა. კრიზისმა მოიკლა ირანის მეურნეობის მრავალი დარგი. მძიმე დაღი დასავსა ქვეყნის მეურნეობას ანტიბალბურმა საგარეო პოლიტიკამ, კერძოდ ირანის მონაწილეობამ სენტოს სამხედრო ბლოკში, რასაც შედეგად ქვეყნის ეკონომიკის უცხო მონაწილეობისადმი დამორჩილება მოჰყვა.

ირანში გაბატონებული ნახევრადფეოდალური ურთიერთობანი ხელს უშლიდნენ საწარმოო ძალების განვითარებას. ფეოდალური მიწათმფლობელობისა და მიწათმფლობელების სისტემამ განაჩაგებამდე შიიუანა სოფლის მეურნეობა. იგი ვერ უზრუნველყოფდა მოსახლეობას სურსათით. დღის წესრიგში დადგა მძიმე მრეწვე-

ლობის შექმნის საკითხი, რადგან ინდუსტრიალიზაციის გარეშე ქვეყნის დამოუკიდებლობაზე ფიქრიც შედგებოდა იყო. უკიდურესად გაუარესდა მოსახლეობის სხვადასხვა ფენების, განსაკუთრებით კი მშრომელების მატერიალური მდგომარეობა. უკმაყოფილებამ მოიკლა ხალხთა უარყო მასები. ირანის შიდაპოლიტიკური პროცესების განვითარებაზე შეგავლენა მოახდინა საერთაშორისო მუსოთა მოძრაობამ, აზიისა და აფრიკის ხალხების ერთვულ-განმათავისუფლებელმა ბრძოლებმა, რომელთა შედეგად დაემზრ არაერთი დიქტატორული რეჟიმი.

ირანის სოფლისა და ქალაქის მშრომელების მძღელარებამ, ახალგაზრდობის გამოხვედრებში, დემოკრატიული მოძრაობის აღმავლობამ, რასაც ერთვულმა ბურჟუაზიამ აუბა მხარი, აძლევს შამი და მმართველი წრეები ჩატარებინათ ღონისძიებები როგორც ეკონომიკის, ისე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სფეროში. ეს რეფორმები ცნობილია „თეთრი რევოლუციის“ სახელით.

შამი და მმართველმა წრეებმა გადაწყვიტეს განემუხტათ ქვეყნისშიგნით შექმნილი დაძაბული ვითარება და შეეადან ჩატარებინათ ეკონომიური და სოციალური გარდაქმნები, სანამ ირანის მოსახლეობის უარყო მასები თვითონ, ქვეყნიდან, რევოლუციის გზით გადატყობდნენ იმ პრობლემებს, რომლებიც მათ აწუხებდათ.

ეს სოციალური და ეკონომიური რეფორმები რომლებიც აღუთქვა შამი ხალხს, შემდეგია: მიწის რეფორმა, ტყეების, საძოვრების, წყლის რესურსების ნაციონალიზაცია, მუსოთა მონაწილეობა სამრეწველო საწარმოთა მოგების განაწილებაში, თანამედროვე ინდუსტრიის შექმნა, ირანულ კლასთა უფლებების გაართობა, განათლების

და განხორციელების დაცვის სისტემების განვითარება და ა. შ.

1968 წლის იანვრიდან 1975 წლის ნოემბრამდე მიღებული იქნა 14 კანონი, რასაც ირანის ოფიციალურ წრეებში „შაჰისა და ხალხის რევოლუციის“ 14 პრინციპს უწოდებენ.

აღნიშნული რეფორმები მიმართულია ფეოდალური სისტემის მოსპობისაკენ და მათი ძირითადი მიზანია ირანი რაც შეიძლება სწრაფად დაადგეს კაპიტალისტური განვითარების გზას. ირანისათვის, როგორც აგრარული სახელმწიფოსათვის, არსებითი მნიშვნელობა აქონდა შიქის რეფორმის განხორციელებას, რომელიც სამ ეტაპად ჩატარდა: აგრარული გარდაქმნების ჩატარება გარკვეულ ხიზმელებთან აყო დაკავშირებული, რადგან იგი მიმართულია ფეოდალურ შემორჩენილი ფეოდალური ურთიერთობის ძლიერი ნაწილების წინააღმდეგ. იგი იძულებითი-ღონისძიებების სახით ზორსუდღებოდა, რადგან მას წინააღმდეგობა გაუწიეს მსხვილმა ფეოდალებმა და შიიტური საილდე-რელების წარმომადგენლებმა. ირანში, აგრარული გარდაქმნების შედეგად, არსებობდა შეცვალა სოფლად სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება. მიწაზე შემამულურ-კაპიტალისტურმა საკუთრებამ ფართო გასაქანი მისცა სასაქონლო წარმოების განვითარებას. ცვალებებმა სოფლის მოსახლეობის სტრუქტურაშიც. მომძღვრება გაღებური ბურჟუაზია. შემამულეობა კაპიტალისტურ უიდაზე მოწყობილ მეურნეობებში ფართოდ იყენებენ დეკორატიულ შრომის და სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღებს.¹

60-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ირანმა შეცვალა ეკონომიური პოლიტიკა. მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურაში ზედა ცვლილება. იტარებდა რა პროტექციონიზმის პოლიტიკას უკვე არსებული მსუბუქი და კვების მრეწველობის დარგების მიმართ, ირანმა გეზი აიღო ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციაზე.

ეროვნული მიმე მრეწველობის შექმნას ბელ შეუწყო ირანის ურთიერთობის გაუმჯობესებას საბჭოთა კავშირთან და სოციალისტური ბანაის სხვა ქვეყნებთან. ირანის ინდუსტრიალიზაციის პროგრამის განხორციელება რეალურად იქცა საბჭოთა კავშირის ტექნიკური თანამშრომლობით და დახმარებით. 1971 წელს შექმნილი ჰადაგა ახმანის მეტალურგიული კომბინატი — მისი სიმძლავრე 600 ათასი ტონა ფოლადი წელიწადში, ხოლო 1960 წელს მისი პროდუქცია 3 მილიონ ტონას მიაღწევს.

¹ გ. კიანაშვილი, „აგრარული რეფორმები და მათი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები ირანში“, კრებული „მოსოფლური და აღმოსავლეთის ქვეყნების ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხებში“, თბილისი, 1975.

1972 წელს პირველი პროდუქცია მისცა საბჭოთა სპეციალისტებთან თანამშრომლობით შექმნილმა არაქის მანქანათმშენებელმა კარხანამ, ხოლო თავიანთი კი ტრაქტორების კარხანამ (რუმინეთის სახალხო რესპუბლიკის დახმარებით) და მანქანათმშენებელმა კარხანამ (ჩეხი სპეციალისტები) და ა. შ.

ნავთობისა და გაზის რეალიზაციით მიღებულმა უზარმაზარმა თანხებმა, საბჭოთა კავშირისა და სოციალისტური ბანაის სხვა ქვეყნების ხელის შეწყობამ ეკონომიური და ტექნიკური თანამშრომლობის თავდაზრისით, დასაფუძვლის მონაპოვლების ჩარევამ სხვადასხვა ეკონომიური პროექტების განხორციელების საქმეში საშუალება მისცა ირანს 70-იანი წლების პირველი ნახევრის ბოლოსათვის საგრძნობლად შეზღუდულია ქვეყნის ეკონომიური პროტეკცია. მრეწველობის აღმავლობამ განაჩტყია სხელმწიფო სექტორის პოზიციები შიქე და ნავთობის მრეწველობაში, ხოლო კერძო სექტორისა კი — დამამუშავებელ მრეწველობასა და მოსახურების სფეროში.

თანამედროვე ირანის მრეწველობაში ტრადიციული დარგების სრულყოფის საქმეობამ და სრულიად ახალი დარგების, კერძოდ შავა და ფერადი მეტალურგიის, მანქანათმშენებლობის, ნავთობქიმიის შექმნამ მოითხოვა უამრავი მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტების აღზრდა.

ფართო ეკონომიური პროგრამებისა და განვითარების გეგმების განსახორციელებლად ირანს სჭირდება ეროვნული ტექნიკური კადრები, კერძოდ საინჟინრო-ტექნიკური ბერბონალი და კვალიფიკაციის მუსხველი.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება წერაკითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას, განათლების სისტემის რეორგანიზაციას, მეცნიერების განვითარებას. ირანელები იძულებული არიან აღიარონ, რომ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის ყველაზე დიდ დახარჯვლებას წარმოადგენს ადგილობრივი მოსახლეობის ფართო მასების უცოდინარობა.

ე. წ. „ეთერი რევოლუციის“ პროგრამის ერთ-ერთ პუნქტს შეადგენს განათლების სისტემის რეფორმა, პირველ რიგში კი ბრძოლა წერაკითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციისათვის.

უწყვეტობის წინააღმდეგ ბრძოლამ საყოველთაო ხასიათი მიიღო. 60-იანი წლებიდან მოყოლებული ირანში ტარდება წერაკითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო კამპანია. 1968 წელს ირანში შეიქმნა უწყვეტობის ლიკვიდაციისათვის ბრძოლის ეროვნული კომიტეტი.

ადგილობრივი მოსახლეობის, განსაკუთრებით კი სოფლის მეურნეთა, განათლების და კულტურული ღონის აღმდგენის საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა 60-იანი წლების

დასაწყისში შექმნილია ე. წ. „განათლების კორპუსი“. საშუალო და უმაღლესი განათლების მქონე ირანელი წევრადგენები, როგორც ვაჟები, ისე ქალები, არაშინი მოხედვრისთანავე იგზავნებიან სათანადო კორპუსში, ამ შემთხვევაში „განათლების კორპუსში“, სადაც რამდენიმე წლიან სავალდებულო სამხედრო სამსახურს ასე გააუღიან: პირველი ოთხი თვე ნაერთო სამხედრო მომზადება, მედიაოგაციის ელემენტარული საფუძვლების დაუფლება, და შემდგომ, სერვანტის წოდებით იგზავნებიან ირანის პროვინციებში, სადაც მავშეხება და მოზარდებს ასწავლიან წერა-კითხვას და ამასთანავე სოფლის მოსახლეობაში ატარებენ კულტურულ-საგანმანათლებლო სამუშაოებს. უწყვეტობის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოპოვებული წარმატებებისათვის ირანის „განათლების კორპუსს“ 1972 წელს ოფიცისკის მიერ დაარსებული ნ. კ. კრუშაკაის სახელობის საერთაშორისო პრემია მიენიჭა.

კანონი სავალდებულო უფასო დაწვებითი სწავლების შესახებ ირანის მთავრობამ ორჯერ მიიღო — 1927 და 1948 წლებში, მაგრამ მას აღსრულება არ ეწერა, მხოლოდ 1975 წლიდან იქნა შეიშლებული უფასო სწავლება დაწვებითი სახელმწიფო სკოლებში, მაგრამ ეს ვაერტრულდება კერძო სკოლებზე, სადაც მეცადინეობს ირანის მოსწავლეთა თითქმის ნახევარი.

თანამედროვე ირანის საზოგადოებრივ სტრუქტურაში უველაზე ზუსტი რგოლია სახალხო განათლების საქმე, კერძოდ კვალიფიკაციური ეროვნული კადრების მომზადების სისტემა.

თეირანის უნივერსიტეტის პროფესორის ა. ჰემინის სიტყვით, განათლების სფეროში ირანი ჩამორჩება არა მარტო ევროპის, არამედ აზიისა და აფრიკის ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანასაც კი.

ირანში ძალ-ღონეს არ იშურებენ, რომ როგორც შეუფარდონ ქვეყნის შზარდ მოთხოვნილებებს არსებული ეროვნული განათლების სისტემა, მაგრამ როცა ვერ მოხერხდა ამ რთული პრობლემის ოპერატიულად გადაჭრა, არჩიეს წასულიყვნენ ნაკლები წინააღმდეგობის გზით, გეზი აღებულ იქნა არა თვისობრივ, არამედ რიცხობრივ გარდაქმნებზე, რასაც შედეგად მოჰყვა სასწავლო დაწესებულებებისა და მოსწავლე აბაღვარდობის მნიშვნელოვანი ზრდა. ეს განსაკუთრებით თვალნათლივ ჩანს უმაღლესი სკოლის მაგალითზე. თუ 1962-63 სასწავლო წელს ირანში 27 უმაღლესი სასწავლო ბედი და 24 ათასი სტუდენტი იყო, 1972-73 სასწავლო წელს უმაღლესი სასწავლებლების რიცხვმა 158-ს, ხოლო სტუდენტებისამ კი 108 ათასს მიაღწია.

ირანის განათლების სისტემისათვის, ამ შემთხვევაში უმაღლესისა, მარტო გაუაროება კი არა, უფრო სრულყოფაა სავირო.

ირანს, ნავთობისა და ბუნებრივი გაზის რეალურადი უდიდესი ურანსური შესაძლებლობები გაურნდა. უცხოური ვალუტის შემოსავლის 75 პროცენტს ნავთობი იძლევა, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ მმართველი წრეების უკრადლების ცენტრშია სამხედრო-პოლიტიური აპარატის განმტკიცება და გაძლიერებული შეიარაღება.

ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის უდიდესი ნაწილი სამხედრო მიზნების დაკმაყოფილებას ემსახურება. წლითიწლით იზრდება ირანის სამხედრო ხარჯები. 1970 — 1977 წლებში ირანის მიერ გაწეულმა სამხედრო ხარჯებმა 8,1 მილიარდ დოლარს მიაღწია, ხოლო გასულ ფინანსურ წელს ირანის ბიუჯეტში შეიარაღების უახლესი სისტემების შესაძენად მხოლოდ ამერიკის მონოპოლისტებისათვის 2,5 მილიარდი დოლარია განსაზღვრული. სამხედრო ხარჯები აღწევენ უზარმაზარ თანხებს და ბევრი აღარაფერი რჩება ხალხის კულტურულ მოთხოვნისათა დააკმაყოფილებლად.

უკანასკნელ ხანებამდე ირანში მეცნიერების განვითარების საქმე არასახარბილო მდგომარეობაში იყო. იგი ჩამორჩება საერთაშორისო სტანდარტების დონეს. სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობას ქვეყნის ბიუჯეტის მხოლოდ 0,5 პროცენტს ხმარდება, მაშინ როცა განვითარებულ ქვეყნებს ამავე მიზნების განსახორციელებლად ეროვნული ბიუჯეტის 2-5 პროცენტი აქვთ განკუთვნილი.

70-იანი წლებიდან არის გარკვეული ცდები შეიცვალოს მდგომარეობა. ირანი მეტ ინტერესს იჩენს ეროვნული სამეცნიერო პოტენციალის განმტკიცებისა და განვითარებისადმი. სამეცნიერო მუშაობის გაშლისათვის 1967 წელს მეცნიერებსა და უმაღლესი სწავლების საინსტიტუტთან შეიქმნა სპეციალური კომიტეტი, რომლის მიზანია კოორდინაცია გაუწიოს ირანში სამეცნიერო-კვლევით სფეროში წარმოებულ საქმიანობას, იზრუნოს უკვე არსებული სამეცნიერო დაწესებულებათა ქსელის გაფართოებაზე და ახალი სამეცნიერო ცენტრების გახსნაზე, განსაკუთრებულ უკრადლება დაუთმოს კვლევის ხარისხისა და მოცულობის ზრდას.

ირანის განვითარებადი საწარმოო ძალები აღმორწინენ კულტურულ და მეცნიერულ ტექნიკური თვალსაზრისით მეტად სავალადო მდგომარეობაში. ეს, რასაკვირველია, ხელს უშლის წარმოების შემდგომ ზრდას, თანამედროვე უცხოური ტექნოლოგიის დაუფლების საქმეს, რაც განპირობებულია ადგილობრივი მუშების, მოსახლეობის და არც თუ იხე იშვიათად საინჟინრო კადრის რაკომპენტეტურობით, მათი დაბალი პროფესიული დონით.

საქმის ვითარება რთულდება იმის გამო, რომ როგორც უკვე ითქვა, ირანს უზარმაზარი სამხედრო ხარჯები აქვს, რის გამოც მთავრობა

იძულებულა გადახედოს სოციალური მიზნებისა და კულტურული მოთხოვნებისათვის განკუთვნილ თანხებს და კვლავ შეამციროს ისინი.

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, ირანში ამჟამად 100-ზე მეტი სამეცნიერო ცენტრია. კვლავ ტრადიციულად დღეისა სპოგადობრივ მეცნიერებათა ზედღრითი წონა, მაგრამ 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან დაიწყო ფიზიკა-ბიოქიმიკური და ტექნიკური დარგების სწრაფი განვითარება.

მეცნიერებათა აკადემია ირანში არ არის და სამეცნიერო მუშაობა წარმოებს, უმეტეს წილად, უნივერსიტეტებში და დარგობრივ სასწავლებლებში. სპეციალიზირებული სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები ჩამოყალიბების პროცესშია. სამეცნიერო საქმიანობა გაშლილია აგრეთვე ცალკეულ სამინისტროებთან, სხვადასხვა სასწავლებო დაწესებულებებთან არსებულ სამეცნიერო ცენტრებსა და ორგანიზაციებში, ლაბორატორიებსა და საცდელ სადგურებში.

1969 წელს მეცნიერებისა და უმაღლესი სწავლების სამინისტროს დაუქვემდებარეს ახლად დაფუძნებული სპეციალური ინსტიტუტი, რომლის შემადგენლობაში შედის სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტაციისა ინფორმაციის ეროვნული ცენტრი.

ინტორიულად, სამეცნიერო მიღწევობა თავმოყრილია იყო უმაღლეს სკოლაში. ასე იყო სამეცნიერო-ტექნიკური რვეოლუციის ეპოქის დადგომამდე თითქმის ყველა განვითარებულ კაპიტალისტურ სახელმწიფოში. ასეთი ვითარება ამჟამად აზიის განვითარებად ქვეყნებში, აგრძელ ირანში, სადაც სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ძირითად კერებს უნივერსიტეტები წარმოადგენდნენ. იქ თავმოყრილია ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო ძალები, ხაერათულია, რომ დროთა ვითარებაში ირანის ეკონომიკური პოტენციალის ზრდასთან დაკავშირებით, შემცირდება უმაღლესი სასწავლებლების ზედღრითი წონა და შეიცვლება ძალითა თანაფარდობა სპეციალიზირებული სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებების სახარკებლოდ.

ირანისათვის, სადაც უმაღლესი განათლების სისტემა შედარებით გვიან ჩამოყალიბდა, უნივერსიტეტები არა მარტო სასწავლო ცენტრებია, რომლის ძირითადი ფუნქციაა მაღალ კვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება. არამედ ძირითადი ბაზაა სახელმწიფოს მასშტაბით სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის გაშლისა და განვითარებისათვის.

თერანის სახელმწიფო უნივერსიტეტი არა მარტო ირანის უმაღლესი (დაარსდა 1934 წელს) და უდიდესი უმაღლესი სასწავლებელია, არამედ აგრეთვე ქვეყნის მნიშვნელოვანი კულტურული და სამეცნიერო ცენტრია.

თერანის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 17

ფაკულტეტი, სადაც დღეისა და სახელმწიფო უნივერსიტეტებზე 20 ათასი სტუდენტი სწავლობს.

50-იანი წლების მეორე ნახევრისათვის თერანის უნივერსიტეტმა მიიღო სამეცნიერო წოდებებისა და ხარისხების მინიჭების უფლება. უნივერსიტეტის განაგებს დიდი საბჭო, რომელსაც სათავეში უდგას რექტორი. უნივერსიტეტის პროფესურა ორი წლის ვადით ირჩევს დიდი საბჭოს წევრებს, რომლებიც თავის მხარეში წლის ვადით ირჩევენ რექტორს. ამის შემდეგ, თუკი შპი მხარს უჭერს ამ კანდიდატურას, უმჯობეს სპეციალურ ფირმის და ცნობის რექტორის უფლებამოსილებას.

თერანის სახელმწიფო უნივერსიტეტი დიდი სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებაა, რომელიც უახლესი დანადგარებითაა აღჭურვილი. აშენდა ატომური რეაქტორი, აქვს გამოთვლითი ცენტრი. სამეცნიერო მუშაობის ჩასატრეზლად შექმნილია ორგანული ქიმიის, ბიოქიმიის, ანალიტიკური ქიმიის, მეტალურგიის ლაბორატორიები. უნივერსიტეტში პედაგოგები 1970 წელს აწარმოებენ საგანმანათლებლო ლექციების სატელევიზიო გადაცემებს.

თერანის უნივერსიტეტთან 1958 წელს შეიქმნა ბირთვული ფიზიკის ინსტიტუტი.

მნიშვნელოვან ინტერესს წარმოადგენს უნივერსიტეტთან არსებული ატომური კვლევითი ცენტრის მუშაობა (შეიქმნა 1958 წელს). აქ მიღებულ რადიოიზოტოპებს იყენებენ მედიცინაში, ვეტერინარიაში, კვების მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში.

ბოლო წლებში გარკვეული ცვლილებები მოხდა უნივერსიტეტებთან არსებული ფაკულტეტებისა და სხვადასხვა პროფილის ინსტიტუტების შემადგენლობაში. თუ აღვრ უპირატესად წარმოდგენილი იყო მუშაინარული დისციპლინები, ახლა ფართო განვითარება პოუვლექტრონიკამ, ბირთვულმა ფიზიკამ, ბიოლოგიამ, გეოფიზიკამ, ნავთობის ქიმიამ და სხვა, შესაბამისად ამატა სტუდენტების რიცხვმა ამ პროფილის ფაკულტეტებზე. სწავლების პროცესში თეორიული მომზადება უფრო მჭიდროდ დაუკავშირდა პრაქტიკას. შეიქმნა უნივერსიტეტში სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ორგანიზაციის საბჭო.

ირანში მომდინარე ეკონომიურმა გარდაქმნებმა დიდი მოთხოვნილება შექმნეს უმაღლესი ტექნიკური განათლების მეორე სპეციალისტებზე და ამავე პროფილის სწავლულზე. ასეთი კადრების სამწიფოდ იქცა 1968 წელს დაარსებული „არია მეტისი“ ინდუსტრიული უნივერსიტეტი. მას ფართო კვლევითი მუშაობის პროგრამა აქვს დაეგმილი. ამ უნივერსიტეტთან არსებული დაწესებულებაა წყლისა და ენერგეტიკის ინსტიტუტი, სადაც სამეცნიერო მუშაობა წარმოებს შემდეგი მიზართულებით: ლევიან წყლის განმტკნარება, რაკეტების მშენებლობა,

პლანური ძრავების შექმნა.

თავრიზის უნივერსიტეტის სწავლულთა შრომები უპირატესად საბუნებისმეტყველო და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა პრობლემატიკასა და მიმდინილი, ზოლო შირაზის „ფეხლევას“ უნივერსიტეტში მეტ ინტერესს ტექნიკური მეცნიერებისადმი იჩენენ.

შირაზის „ფეხლევას“ უნივერსიტეტის სამხრეთ ირანის უდიდესი სამეცნიერო და კულტურული ცენტრია. სწავლება აქ ინგლისურ ენაზეა. შირაზის უნივერსიტეტს ოთხი კოლეჯი აქვს.

ირანის ერთ-ერთი უნივერსიტეტი, რომელიც 1960 წელს დაარსდა თირანში, კვლევა-ძიებას აწარმოებს ფელოლოგიაში, აღმოსავლურ მშრომლობასა და სამართლის დარგებში; ერთ-ერთი უნივერსიტეტის სწავლულთა შემოქმედებითი კონტაქტები აქვთ იტალიელ არქეოლოგებსა და არქიტექტორებთან.

აღიარება პიოა იმ სამეცნიერო დაწესებულებების მუშაობაში, სადაც იკვლევენ ირანის ისტორიასა და კულტურის საკითხებს. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით გაცხოველდა მუშაობა ირანის სახელმწიფოს 2500 წლის დღესასწაულთან დაკავშირებით.

კულტურისა და ხელოვნების სამინისტრო, შირაზისა და თირანის უნივერსიტეტების თანამშრომლებთან ერთად, აწარმოებს სავსე სამუშაოებს, არქეოლოგიურ გათხრებს.

კვლევა-ძიება ისტორიაში წარმოებს თირანის, შირაზის, ისპაჰანის და სხვა უნივერსიტეტებში, აგრეთვე მუზეუმებში.

თირანის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ ფაკულტეტზე ისტორიის შესწავლის კათედრაზე მუშაობენ მეცნიერები, რომლებიც არ ეწევიან პედაგოგიურ მოღვაწეობას, მათი კვლევის საგანია ირანის ისტორიის ამჟამინდელი პერიოდის სხვადასხვა ასპექტები.

შირაზის უნივერსიტეტთან არსებული სამეცნიერო დაწესებულებაა აზიის შემსწავლელი ინსტიტუტი, რომელსაც სათავეში უდგას ქველი და შუა საუკუნეების ირანის ისტორიისა და ფილოლოგიის აღიარებული სპეციალისტი, მარჯარდის უნივერსიტეტის პროფესორი რინარდ ნელსონ ფრია; იგი ავტორია წიგნებისა „ირანი“ „ბუხარა შუა საუკუნეებში“ და „ირანის შემკვიდრება“, რომელიც ითარგმნა მსოფლიოს მრავალ ენაზე, მათ შორის სპარსულსა და რუსულზე. აზიის შემსწავლელი ინსტიტუტის, თირანის უნივერსიტეტის, ირანის არქეოლოგიური მუზეუმის, შთავარ არქეოლოგიურ სამმართველოს ურთიერთთანამშრომლობით ტარდება არქეოლოგიური გათხრები ირანში, უპირატესად მის სამხრეთ პროვინციებში. ამ სავსე სამუშაოების შედეგად მიღებული მონაცემების ბაზაზე სამეცნიერო მუშაობას ატარებს აზიის შემსწავლელი ინსტიტუტი. კვლევის სა-

განია — ისლამის წინააღმდეგო ბრძოლის ისტორია, ხელოვნება, არქიტექტურა და ცენტრია. აზიის ინსტიტუტის მეცნიერ მუშაობა უმრავლესობა კითხულობს ლექციებს შირაზის „ფეხლევას“ უნივერსიტეტში.

უძველესი ირანის მუზეუმში, რომელსაც არქეოლოგიის მუზეუმსაც უწოდებენ, გაიხსნა თერანში 1937 წელს მუზეუმში, მუდმივ მოქმედი ექსპონირებისა და დროებითი გამოფენების გარდა, ნაყოფიერ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას ეწევა. ექსპონირები განლაგებულია ქრონოლოგიური და დინამიკური პრინციპით. განსაკუთრებით საინტერესოა მუზეუმის პირველი ნაბიჯი, რომელიც გამოფენილია ექსპონატები, რომლებიც მოპოვებულ იქნა არქეოლოგიური გათხრების შედეგად პერსეპოლისში, სუსა, დამლანსა და ლურესტანში.

აქმიანების ეპოქის კონკრეტული ძეგლები წარმოდგენილია დარაის პირველის პირველი-ყო, არსებულია ეპოქა — ზაბტარიაში ნაპოვნი ბრინჯაოს ქანდაკებით, სასანიდების ეპოქა — ხელოვნების ნიმუშებით, კერძოდ ფრესკებით, ლითონის ნაქთობებით და ა. შ.

მუზეუმის მეცნიერები მუშაობენ შემდეგ პრობლემებზე — ირანის უძველესი ისტორია, აღიარული ფეოდალური ხანის ირანის ისტორია, ირანის ხელოვნების ისტორია.

მუზეუმში, კულტურის სამინისტროსთან არსებულ მთავარ არქეოლოგიურ სამმართველოსთან ერთად, ატარებს ფართო არქეოლოგიურ სამუშაოებს. მათი არქეოლოგიური ექსპედიციები მუშაობენ ირანის თითქმის ყველა კუთხეში. არქეოლოგიური გათხრები წარმოებს ხორასანში, ფარსში, ვილანში, კურთისტანში.

ირანელი ისტორიკოსების სამეცნიერო პროექტი იხსნა ირანის უნივერსიტეტში „ისტორიული გამოკვლევა“, „ირანის არქეოლოგია და ხელოვნება“.

თანამედროვე ირანის ერთ-ერთი აღიარებული სამეცნიერო ცენტრია ირანის კულტურის ინსტიტუტი (ბონიადე ფარმანე ირანი), რომელსაც სათავეში უდგას ცნობილი ირანელი მეცნიერი, ფრედოსის პრემიის პირველი ლაურეატი, პროფესორი ფარმანი ნათელ ხალიარი, რომლის რედაქტორობით უკვე რამდენიმე ათეული წელია გამოდის ირანის ყველაზე სოლიდური ლიტერატურული ჟურნალი „სოხანი“.

ირანის კულტურის ინსტიტუტი სამ დიდ გამოკვლევას შეიცავს: ისლამისწინააღმდეგო ირანი, მუსლიმანური ირანი და ენების განვითარება. აქ მუშაობენ ირანის საზოგადოებრივი მეცნიერების საუკეთესო ძეგლები, რომლებიც, ამასთანავე, კითხულობენ ლექციებს თერანის უნივერსიტეტებში. ისინი იკვლევენ ირანის ლიტერატურას, ისტორიას, ცნებსა და დოკუმენტებს. კულტურის ინსტორიას სხვადასხვა ასპექტით.

ირანის კულტურის ინსტიტუტს აქვს ძველბანის პუბლიკაციის სერია შემდეგი განყოფილებებით: ისტორია, გეოგრაფია, ბიო და აგიოგრაფია; ამ სერიასი იბეჭდება როგორც ფოტომექანიკური წესით გადაღებული ხელნაწერების (როგორც წესი, უძველესი წესების) ზუსტი პირები, აგრეთვე ძველების კრიტიკული გამოცემები — ინსტიტუტმა მოაწიდა და გამოსცა რამდენიმე ასეული თხზულება. ინსტიტუტთან თანამშრომლობენ როგორც ირანის სხვადასხვა სამეცნიერო ცენტრები, ასევე უცხოელი მეცნიერებიც; მაგალითად, ინსტიტუტმა გამოსცა „ვისამაინი“, XIV საუკუნის ავტორის ხაქან ჰომეიდ და მამაიუსმა, XVI საუკუნის მწერლის ვასილის შემოარები (საბჭოთა მეცნიერების — გ. წერეთლის, ხ. აინის, მ. თოფუას, ა. ვაზარაის, ა. ბოლდირევის თანამშრომლობით).

გამოჩენილი ირანელი მკვლევარის პროფ. ე. იარსენტის (ამჟამად აშშ-ში მოღვაწეობს) ინიციატივით ირანის კულტურის ინსტიტუტში შეუდგა წიგნების ახალი სერიის გამოცემას, რომელიც ეძღვნება შუა საუკუნეების ირანის კულტურული ცენტრების ისტორიის შესწავლას.

1955 წელს დაარსდა ენისა და ლიტერატურის აკადემია („ფარსანგესთანი“). ამ ორგანიზაციის წევრებაში ჩამოყალიბებულა ის ამოცანები, რომელთა განხორციელებაც მან დაიხატა მიზნად. ერთად სპარსული ლექსიკის გაწმენდა უცხო ენებიდან შემოსული სიტყვებისა და ტერმინებისაგან და მათ წავლად სპარსული ექვივალენტების დამზადება და დანერგვა, სპარსული ენის მეცნიერული გრამატიკის შედგენა, დიდიძეობის შესწავლა, ფოლკლორული მასალის შეგროვება, დამწერლობის რეფორმის საკითხის შესწავლა, წახალისება პოეტების, მწერლების, მეცნიერების, რომლებმაც ღირსშესანიშნავი ნაწარმოებები შექმნეს.

„ფარსანგესთანს“ სათავეში უდგას პრეზიდენტი, რომელსაც ნიშნავს შაჰი. პრეზიდენტის მოადგილეებსა და მდივნებს ირჩევენ შიის უპარტულიზმით ფარსანგესთანის ნამდვილი წევრები ორი წლის ვადით.

„ფარსანგესთანი“ შედგება ნამდვილად წევრებისა და წევრობისპოლიტებისაგან. ისინი მატერიალურ ანაზღაურებას არ ღებულობენ. „ფარსანგესთანს“ ნამდვილ წევრად შეიძლება არჩეული იქნას მხოლოდ ირანის ქვეყნარდობი.

ამ დიდი წვლილისთვის, რომელიც მათ შეიტანეს ირანული ფოლკლორის განვითარებას საქმეში, საბჭოთა მეცნიერება, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის წევრობისპოლიტებისა—გ. ბერტელის და ა. ფრეიზის არჩეულ ბუნებრივ ირანის ენისა და ლიტერატურის აკადემიის წევრობისპოლიტებად.

მოღვაწეობის დასაწყისში „ფარსანგესთანსა“

მთელი თავისი ყურადღება გაუძღვრა ნამდვილი ენის ლექსიკური ფონდის შევსება-განახლებასა და ტერმინოლოგიის გამოწმენდის საკითხებს; იგი უწყვეტად კრებულენ „ახალი სიტყვები“, რომლებიც შაჰის ხელმოწერით იყო განმტკიცებული და ამიტომ მათ კანონის ძალა ეძლეოდა. ამ ახალი სიტყვებისა და გამოთქმების ხმარება აუცილებელი იყო ირანის ყველა ორგანიზაციასა და დაწესებულებაში. ასეთი აღმინისტრაციული წესით გავრცელებული სიტყვები თუ ტერმინები ენაში არ დაიწერა.

ირანული მეცნიერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიღწევაა „ფარსანგესთანის“ ნამდვილი წევრის, ალი აქბარ ღეზოლას მრავალტომიანი უფრადმეცნიერული ნაშრომი — სპარსული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რომლის შედენასაც მან შპ წელი მოახლოდა.

ირანში საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განვითარებას დიდად შეუწყო ხელი „ფარსანგესთანის“ ნამდვილი წევრების — შაჰიქ აშოჩარა ბანარის, ფურეღ დოუღის, რეზა საფე შაფაჰის, რაშიდ იუსეზის, აბას ევზაღის, საიდ ნაფისის, მოჰთაბა მინოვის წყაროებშია მოღვაწეობაში.

ხანგრძლივი შესვენების შემდეგ კვლავ განახლა თავის მოღვაწეობა ირანის ენისა და ლიტერატურის აკადემიამ. ამჟამად მისი პრეზიდენტია ირანის ძველი ენებისა და კულტურის აღიარებული საეტიკოსტი, თეირანის უნივერსიტეტის პროფესორი სადეუ ქია. მან 1975 წელს მოწარმოება მიიღო სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის შპწ წლისთავისადმი მიძღვნილ საუბიდილო სესიაში.

1978 წელს შექმნა ირანის ლიტერატურისა და ხელოვნების აკადემია. თავი სახელმწიფო მდივანისწინებს, რომ მისი მუშაობა წარმართული ბუნება ორი მიმართულებით — ირანის ლიტერატურისა და ხელოვნების კვლევა სხვადასხვა ასპექტებით.

ლიტერატურისა და ხელოვნების აკადემიას სათავეში უდგას გამორჩეული ირანული მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე. პროფესორი ფარეზ სათელ ხანლიარი, რომლის გამოკვლევებშია ირანულ ფოლკლორისა და ფართო აღიარება მიიღეს როგორც ირანში, ისე მის ფარგლებს გარეთაც. იგი ვ. ი. ლენინის სახელობის ტაიკეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართალმცოდნეობის დეპარტამენტი.

ლიტერატურისა და ხელოვნების აკადემიის წევრები უპირატესად დაწვრილნილი მეცნიერება (ლიტერატორები, ისტორიკოსები, ფოლკლორისტი, ხელოვნებათმცოდნეები, არქიტექტორები და მწერლები), რომლებმაც უზალღესი განათლება ეცრობაში მიიღეს და თეირანის უნივერსიტეტების პროფესორები არიან.

ირანელი ხალხის კულტურული საუწყის — „შაჰანეს“ შესწავლას მრავალხარულწილია იბტორია აქვს. პოემის კრიტიკული ტექსტის და-

დღენის გზაზე მერ კიდევ XIV — XV საუკუნეებში იქნა გადაღებული პირველი ნაბიჯები.

დღემდე როგორც ირანელების, ისე უცხოელების მიერ შამანებს სპარსული ტექსტის არაერთი გამოცემა განმოცემულა და, მათ შორის, მინიშნულაქანა 1900 — 1971 წლებში სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ ე. ბერტელსიზ, ა. აზერის და ა. ნუშინის რედაქციით გამოცემული „შამანებს“ ცხრატომეული.

1971 წლის ბოლოს ირანში „შამანებს“ მეცნიერთა შესწავლის მიზნით შეიქმნა სპეციალური სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, ფარდოსის „შამანებს“ ინსტიტუტი (ბონიაზე შამანეზე ფერდოუსი), რომელსაც სათავეში უდგას თანამედროვე ირანის უდიდესი მეცნიერი, ფართო დიაპაზონის ფილოლოგი, — მოქთაბა მინოვი.

ირანში უროფნისას საინტერესო შეხედრებები გვექნა ირანელ მწერლებთან, მეცნიერებთან, როგორც განაცხადა ჩვენთან პირად საუბარში მოქთაბა მინოვი, ინსტიტუტის წინაშე შემდეგი ამოცანები: „შამანებს“ კვლევა ხაიმედო, ზუსტი და სრული ტექსტის დახადგენად, რასაკერძოდაც, მისი შემადგომი პუბლიკაციით; პოემის კრიტიკული ტექსტის საფუძველზე მისი ლექსიკონის შედგენა; „შამანებს“ შესწავლა მისი ისტორიული და ლიტერატურული ღირებულების თვალსაზრისით; „შამანებს“ შეყრება ირანის ხალხურ დასთანდთან და ამ შედარების ლიტერატურული კრიტიკა; ირანის ეპიკური ციკლის სხვა პოემების კვლევა, მათი კრიტიკული ტექსტის დადგენა და პუბლიკაცია.

მოქთაბა მინოვიმ მალაღი შეფასება მისცა საბჭოთა აღმოსავლეთმცოდნეების წვლილს, რომელიც მათ შეაქუთ ირანელი ხალხის სიამაფის — „შამანებს“ შესწავლისა და პოპულარიზაციის საქმეში. „შამანებს“ ბოლოდროინდელი საბჭოთა გამოცემის (ცხრატომეული) ნაკლოვანებანი და ბარეუბები მოქთაბა მინოვიმ ახსნა იმ ვარქმეობანი, რომ საბჭოთა ირანისტებს მონიშნული არა აქუთ ის უძველესი ნუსხები, რომლებიც ირანში ინახება. ამჟამად ამ ხელნაწერებზე მას ხელა მოუწადება.

ირანის ეროვნული ძეგლების საზოგადოება სწავლობს ირანის ტერიტორიაზე არსებული მატერიალური კულტურის ძეგლებს, სამეცნიერო შრომებს აქვეყნებს ისტორიასა და არქეოლოგიაში.

სამეცნიერო მუშაობა გაშლილი ირანის უძველესი კულტურის ასოციაციაში, ფილოსოფიისა და პუბლიცისტური დარგების საზოგადოებაში, ირანის კულტურის ფონდში, სოციალურ მეცნიერებათა საზოგადოებაში, ირანის კლნიკების საზოგადოებაში და ა. შ.

ირანის სამეცნიერო და კულტურულ ცენტრებს წარმოადგენენ აგრეთვე სამეცნიერო ბიბლიოთეკები, სადაც ინახება ხელნაწერები, ილუსტრირებული კვლევები, სწავლობენ მტკიცებით და შუა საუკუნეების ისტორიას; საბიბლიოთეკო სამუშაოები ირანში მოახდინა ირანის მონიშნული ცენტრები და ხელნაწერების აღწერას, აღწერას, ბიბლიოგრაფიების შედგენას, რაც უბრატესად ცნობილი ირანელი ბიბლიოგრაფების — ირეჯ აფშარის, მოსამედ დანეშუფაუბის, მექდი შაიანის, მოქთაბა მინოვის, ზაბიბოლა ხაფას და სხვათა ხსენებითანა დაკავშირებულია. სამეცნიერო ბიბლიოთეკების ფონდების შექმნის მიზნით შემოტანილ იქნა ევროპის, აზიის, ამერიკის წიგნსაცავებში აღმოსავლურ ენებზე არსებული უწყალური ხელნაწერების ფოტოასლები და მკერფულშემა

რელიგია აღმოსავლეთის ქვეყნების, ამ შემთხვევაში ირანის, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში განსაუთრებული ადგილი უჭირავს, რაც სხვადასხვა ისტორიული მიწვევებითა განპირობებულია. ირანის საბელმწიფო რელიგია შაიზმია, რომლის საშლელეობაც აღფრთოვანებით არ შეხვედრია ქვეყანაში 60-70-იან წლებში ჩატარებულ სოციალურ-ეკონომიურ ვარდაქმნებს. შამა და მმართველმა წრეებმა, თეირანის უნივერსიტეტთან თეოლოგიის ფაკულტეტის ვახსნით და არმიაში ე. წ. „რელიგიური კორპუსის“ შექმნით, მიზნად დაისახეს მოემზადებინათ ტანტის ერთგული რელიგიის მსახურები, რომლებიც ფართო პროპაგანდისტულ მუშაობას ჩატარებდნენ როგორც შაიზმის, ასევე შამისა და „თეოთი რეკოლუციის“ პრინციპების სასარგებლოდ, რაც ირანში კაბიტალისტური წყობის განმტკიცებას ემსახურება.

სიტუთრი საშლელეობაც ადვილად რომი თმობს თავის პოზიციებს. უმრავლესობა, დამკვიდრებული ტრადიციის კვალდაკვალ, მოითხოვს მხოლოდ და მხოლოდ უურანისა და შარიათის კანონების მტკიცედ დაცვას და ურველგვარი სიხალისი, მეცნიერებისა და განათლების წინააღმდეგია. თუმცა მათ შორის გვხვდებიან ისეთებიც, რომლებიც ცდილობენ თავის რელიგიურ შეხედრულებებთან თანამედროვე მოთხოვნალებების შეგუებას, შეთანხმებას. მათ დასაშეებად შიანჩიო რელიგიისა და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მანარსებობა, ირანელებობენ მეცნიერება რელიგიის სამსახურში ჩაუყენონ. ამიტომ, ხალხის თვალის ასახვევად ასალ ფანდებს იყენებენ. ირანის ერთ-ერთი ზეფუთური ორდენის წინამძღოლმა ჰაჯი სულთან პუსენის თანდემმ განაცხადა: „მეცნიერების შემეცნიებით ჩვენ უკეთ შევიცნობთ ღმერთს“.

60 — 70-იანი წლების პირველ ნახევარში ირანში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიური პროცესების ძირითადი წინაარსია ეკონომიკის უკუ-

და სფეროში კაპიტალისტურ საზოგადოებაზე ურთიერთობაშია განმტკიცება, რასაც შეესაბამებოდა ირანის ბურჟუაზიის იდეოლოგიის ჩამოყალიბება.

ირანს და მის ფარგლებს გარეთ ფართოდ არის რევოლუციური რევოლუციები, რომლებიც „ოთხთა რევოლუციის“ ან „შაჰისა და ხალხის რევოლუციის“ სახელითა ცნობილი.. ამ მხარეთულებით ფართო მუშაობა გაშლილი. ამას ემახსოვრება მასობრივი ინფორმაციის ყველა საშუალება ქვეყნის შიგნით, კერძოდ, პრესა, რადიო, ტელევიზია. ცამდე ახევათ შაჰის პაროვნება, მის მიერ ე. წ. „ოთხთა რევოლუციის“ ჩარჩოებში გატარებული რევოლუციები. არის ცდები საქმე იმე წარმოადგინონ, რომ თითქოს ირანში უარი თქვა განვითარების როგორც კაპიტალისტურ, ისე სოციალისტურ გზაზე, მან რაღაც მესამე გზა აირჩია. ეს, რასაც ვიხსენებ, გაუგებრობაზე დაფუძნებული და განუყოფნილია მიახილა ადამიანებისათვის. როგორც უკვე ითქვა, თანედროვე ირანში ჩატარებულა ეკონომიური გარდაქმნების ემახსოვრება კაპიტალისტურ წყობის განმტკიცების საქმეს; თანამედროვე ირანის მხარეთული ძალები პოლიონეს არ იშურებენ, რათა განმტკიცონ მონარქისტული რეჟიმი, ყოველმხრივ გააფართოონ მხარედი ეროვნული ბურჟუაზიის პრივილეგიები, ფიზიკურად გაუსწრონ ანგარიში ოპონიციურად გასწრობილ ირანელებს, განსაკუთრებით კოპრობელებს და სტუდენტ ახლავარდობას.

60 — 70-იანი წლების პირველ ნახევარში ირანში მამდინარე სოციალ-ეკონომიურ პროცესებს ქვეყნის ცხოვრებისათვის გარკვეული მნიშვნელობა შექმნა, მაგრამ ამით არ მომადარა თანამედროვე ირანის წინაშე მდგარი მწვავე პრობლემების საბოლოო გადაწყვეტა. გაანალიზება რა მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების შუქზე თანამედროვე ირანის სინამდვილეში მომხდარი ეკონომიური გარდაქმნების არსი და მნიშვნელობა, ირანის სახლხო პარტიის „ოთხეუბ“ ერთ-ერთი ლიდერი ემხან თაბარი თავის შრომაში „ე. ა. ლენინი და სოციალური რევოლუციის განვითარება ირანში“, შემდეგ დასკვნამდე მივიდა: „ამ რევოლუციებით მხარეთულია წრებში თავის სახარგებლოდ მოაზრებეს მოეზდინათ სტაბილიზაცია ქვეყნის შიგნით, მაგრამ ისტორიის განვითარების კანონზომიერების შედეგად მსხველი მრევოელები შექმნა გამოიწვევს ირანის მუშათა კლასის რევოლუციურ შეხამდებლობაშია განვითარებას, იგი გდებოთა ფართო მასებთან კავშირში შეიძლება სათავეში ჩაუდგეს ირანელი ხალხის ბრძოლას, რომლის მიზანია ქვეყნის დემოკრატიზაცია და კემარტიკო დამოუკიდებლობა“. ეს მოსახრებანი ირანელი კომუნისტები ემხან თაბარის გამოთქმულია აქვს 70-იანი წლების დასაწყისში.

ელებით ეროვნულ-დემოკრატიულ ძალებსა და მთავრობის შორის. გადაარა გაფიცების მმლარმა ტალღამ. ეწყობა მთავრობის საწინააღმდეგო დემონსტრაციები. უსაყოფილებამ მოცევა მოსახლეობის ფართო მასები. საპროტესტო მოძრაობის მხარს უჭერენ ქალაქის საშუალო ფენები, მოსწავლე ახლავარდობა, საშუალო ბურჟუაზიის ნაწილი და შიიტური სასულეიერო წოდების წარმომადგენლები. ამისთან ფართო მასების მოთხოვნები არ ამოიწურება ეკონომიური საკითხებით, ამჯერად საქმე ენება იმ კანონების გაუქმებას, რომლებიც ზღუდვენ ირანში სიტყვის, პრესის, კრებების თავისუფლებას. ირანელები მოთხოვენ პოლიტიკური პარტიების მოღვაწეობის ნებართვას.

უკვე აღმდენში თევა სულ უფრო და უფრო მძაფრ ფორმებს იღებს მთავრობის საწინააღმდეგო მასობრივი გამოსვლები. დიდ ქალაქებში ადგილი შექმნათ ხისხლემდარეულ შეტაკებებს მთავრობის მოწინააღმდეგეთა დემონსტრაციების მონაწილეება და უწინსვრობის ძალებს შორის. მოსახლეობის ფართო მასების საპროტესტო გამოსვლებით დაშინებულმა მმართველმა წრებმა მმართველი უკიდურესი ზომები.

ახლა ირანი საგანგებო წესების პირობებში ცხოვრობს; თორმეტ უდიდეს ქალაქში და, მათ შორის, თეირანშიც შემოღებულია სამხედრო წესები; საოქალაქო მთავრობა სამხედრო მთავრობით შეაცვალა, ვითარება ქვეყანაში კვლავ დამახულია.

ისეე ტარდება მასობრივი მთავრობის საწინააღმდეგო გამოსვლები, დემონსტრაციები, რომლებიც მამდინარეობს მონარქისტული რეჟიმის ლიკვიდაციის დოზუნებით; დემონსტრაციის მონაწილეთა გასარკვად პოლიციელები და ქარისკაცები იარაღს მმართველს. ბევრია დაპრილი, დხოცოლია.

მშრომელების ხასტიკმა ექსპლუატაციამ, როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოური კაპიტალის, უპარატესად ამერიკის მონოპოლიის მიერ სახელმწიფო აპარატში გამეღებულმა კორუფციამ, ძალუფლებების ბოროტად გამოყენებამ მმართველი წრების მიერ, მმართველი რეჟიმებმა არსებული რეჟიმის მოწინააღმდეგეების მმართველი, გამოიწვია ხალხის გულისწყრომის აფეთქება ირანში და მთავრობის საწინააღმდეგო გამოსვლებმა საყოველთაო ხასიათი მიიღო; მასში მონაწილეთმენ სხვადასხვა სოციალური, პოლიტიკური, იდეოლოგიური ძალები და დაჭგუფებები.

ირანის სახლხო პარტიის „ოთხელს“ ცენტრალური კომიტეტის განცხადებაში ნათქვამია, რომ ირანის ახლანდელ რეჟიმს ძალა არ შესწევს გადაწყვეტოს ქვეყნის სოციალური პრობლემები, რომლებიც პოლიტიკურ კრიზისს უდევს საფუძვლად.

ირაკლი ავაშიძე

ჩვენს საყვარელი მხარელი და მეგობარი

ქეშმარიტად ვალმოხდილი, ქეშმარიტად ღვაწლმოსილი შეხვდა თავის მეოთხმოცე წელს ჩვენი საყვარელი მწერალი, ჩვენი საყვარელი მეგობარი ალექსანდრე ქუთათელი.

ალექსანდრე ქუთათელის რომანი „პირისპირ“ დიდი საბჭოთა ქვეყნის თითქმის ყველა მოძმე ერის, სოციალისტური სამყაროს თითქმის ყველა ხალხის ენაზეა თარგმნილი და მილიონობით ადამიანები, საბჭოეთსა და უცხოეთში, ამ მხატვრული ეპოპეის მიხედვით ეცნობიან საქართველოს ახლო წარსულის ერთი მთავარი ეპოქის ურთულეს წელთა ისტორიას. დიახ, ალექსანდრე ქუთათელის სახელი, ლექსით, მოთხრობით, რომანით, მართლაც რომ საქვეყნოდაა განთქმული, მაგრამ მკითხველთა ძალიან ვიწრო, მისი შემოქმედების თაყვანისმცემელთა ძალიან ვიწრო, მცირერიცხოვანი წრე თუ იცნობს მას. როგორც ადამიანს, როგორც მოქალაქეს, როგორც პიროვნებას, არამც თუ უცხოეთსა და დიდ საბჭოთა კავშირში, არამედ მის საყვარელ სამშობლოში, საქართველოშიც კი. ალექსანდრე ქუთათელი ერთი ის მოკრძალებული კაცთაგანია, ერთი ის იშვიათად თავმდაბალი შემოქმედთაგანია, რომელსაც არამც თუ იზიდავს და იტა-

ცებს პირადი პოპულარობა და სახელი, არამედ შეგნებულად, დაბეჯითებით გაურბის კიდევ მას, მთელი თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე. ამ პატარა მისალოც წერილში ნუ გამოვუდგებთ ამ თავმდაბლობის ყველა მიზეზის ძიებას; მე აქ მხოლოდ მსიამოვნებს დავასახელო ამ მოკრძალებულ ზოგიერთი საფუძვლიდან მისი მრავალმხრივი ერუდიცია და წარსულის დიდ ადამიანთა ბიოგრაფიების ღრმა ცოდნა.

არა მარტო თავისი ადამიანური ხიბლით, არამედ ამ მრავალმხრივი ერუდიციით, კლასიკური ფილოლოგიის, ევროპული და რუსული ლიტერატურის სიღრმეებში წვდომით, მათი თავისებური შეცნობითა და ანალიზებით იკრებდა ყოველთვის თავის გარშემო ალექსანდრე ქუთათელი არა მარტო ქართველ მწერალთა მთელ თაობებს, არამედ რუსეთის გამოჩენილ ლიტერატორებსაც. ჩვენთვის, ალექსანდრე ქუთათელის ახლო მეგობრებისთვის, კარგადაა ცნობილი მისი მწერლური და მეგობრული ურთიერთობა არა მარტო მისი თაობისა და მომდევნო თაობების ქართველ მწერლებთან, არამედ ისეთ გამოჩენილ რუს ბელეტრისტებთან, პოეტებთან და კრიტიკოსებთან როგორც იყვნენ და არიან ალექსანდრე ფადეევი,

ნიკოლოზ ტიხონოვი, ვიქტორ პერცოვი, მიხეილ დუდინი და სხვები.

თითქმის ნახევარი საუკუნის უახლოესი მეგობრობა მაკავშირებს მეც ამ სავარულ მწერალთან და ადამიანთან და

ამ მეგობრობით ვიქნებოდა მისი კიდევ მრავალი ათეული წელიწადი.

სულთ და გულთ მივულოცავ ალექსანდრე ქუთათელს მისი დაბადების მეოთხმოცე დღეს.

ნოდარ დუმბაძე

ბ ა შ ო ნ ო ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე

მე თქვენ გზედავთ ჩემი ბავშვობიდან პირხმელს, კუნთმაგარს, მართლაც შევარდენის აღნაგობის ვაჟკაცს, გიყურებთ გაკვირვებული თვალებით, სკოლის სახელმძღვანელოებიდან წვეროსან და ჭარმაგ მწერალთა პორტრეტებს მიჩვეული. — ნუთუ ასეთი აღნაგობის ადამიანებიც წერენ ასეთ ბრძნულ წიგნებსა და ისტორიებს?

მე გზედავთ თქვენ, ბატონო ალექსანდრე, თბილისის ქუჩებში, ლამაზს, ახოვანს, შეუქმნევლად მოგდევთ უკან და უსირცხვილოდ ვისვენ თქვენს საუბარს მეგობრებთან. მერე ჩემს ნაცნობებში ვამაყობ იმით, რომ ჩემი დედულეთიდან ხართ და ვოცნებობ თქვენს გაცნობაზე.

მერე მე გზედავთ თქვენ ჩემი რომელიღაც წიგნის განხილვაზე და გული მიფართქალებს თქვენდამი შიშით, კრძალვითა და მორიდებით.

მერე მე ბედად მერგო თქვენ ჩემთვის ორიოდე საალერსო სიტყვა გეთქვათ და მე ახლაც ვგრძნობ ლოყაზე თქვენი ძლიერი და თბილი ხელის მოთათუნებას.

მე თქვენ გზედავთ, ბატონო ალექსანდრე, მწერალთა კავშირის ბაღში ძველგაზრდებითა და ახალგაზრდებით გარშემოსვულს, მესამის თქვენი დაბეჭდილი, შესაწერი ქართული, შემდეგ ბრწყინვა-

ლე რუსულ-ჩართული რაიმე კვიპატი ანეგდოტი და ჩვენი თავშეუკავებელი ხარხარი.

მერე ჩემი ცხოვრება ისე მოეწყო, რომ თქვენ მეგობრადაც კი მიმიღეთ. და ეს ჩემი ბიოგრაფიის ძვირფასი ფურცლებია, ბატონო ალექსანდრე!

ესლა თქვენ ოთხმოცი წლისა ხართ. გულახდილად რომ გითხრათ, არც კი ვიცი რის პირისპირ დგახართ ახლა თქვენ. (ამ სიტყვას ალბათ ბევრი თქვენი მომლოცველი გაათამაშებს თქვენი დიდებული რომანის სათაურის გამო) უკვდავების პირისპირ დგახართ-მეთქი რომ გითხრათ, ტყუილი იქნება, რადგან რაც მე მახსოვხართ, თქვენ მუდამ ვგერდიგერდ დგახართ უკვდავებასთან. არც სიბერის პირისპირ დგახართ, ბატონო ალექსანდრე. რადგან სიბერე არ არსებობს, არსებობს მხოლოდ ხანდაზმულობა და მისთვის ჯერ ზღვარი არავის დაუდგია.

თქვენ ახლა, ბატონო ალექსანდრე, თქვენი მადლიერი ქართული ხალხისა და მოსიყვარულე მეგობრების პირისპირ დგახართ და მე ბედნიერად ვრაცხ ჩემს თავს, რომ მათ შორის ვიმყოფები. და უფრო ბედნიერი ვიქნება თუ თქვენ ჩემს თვალებში თქვენდამი უზომო სიყვარულს დაინახავთ და ჩემი გულის მადლიერ ცემას გაგონებთ.

ბიოგრაფიული ნარკვევი

დავით აღმაშენებლის ცხოვრება

ქართულ სახეობა ლიტერატურას ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს ისტორია აქვს. ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში კარგა ხანია დამკვიდრდა ცნება — „ქართული საბჭოთა კლასიკა“. როცა ამ კლასიკაზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ, უწინარეს უოვლისა, გვახსენდება ის უფუძვლური ნაწარმოებები, რომლებმაც წამოჭრეს და გადაწვეტეს ჩვენი დროის, XX საუკუნის საქართველოს ცხოვრების ყველაზე მწვავე, ყველაზე რთული და სასიცოცხლო სოციალ-პოლიტიკური და ეროვნული პრობლემები. ასეთ ნაწარმოებთა რიცხვს ვუთვინის ალექსანდრე ქუთათელის ოსტრომანი ეპოქა „პირიპირი“, რომელიც სამართლიანად არის აღიარებული საბჭოთა საქართველოს დაფუძნების მართალ და ბრძნულ მხატვრულ მატარებელად. ეს ერთი იმ წიგნთაგანია, რომელმაც ტრადიცია შეუქმნეს და თავისი სახე მიხატეს ახალ ქართულ საბჭოთა პროზას.

რატომ არის ეს წიგნი საინტერესო? მან დახატა ზღაპრული და ხანაოთი ქართული მუშისა, გლეხისა, ინტელიგენციის ისტორიის იმ გარდაჭრულ და რთულ წუთებში, როცა ისინი სწვევდნენ საქართველოს პედს და მის მომავალს. და აი, ამ მუშაში, გლეხში, ინტელიგენტმა სწორად არჩევანი გააკეთეს. მათ მოუარეს საქართველოს, როგორც თავის ოჯახს.

ეს იყო ახალი საქართველოს ისტორიის ყველაზე რთული და ძნელი პრობლემა, და ალ. ქუთათელმა სწორედ მას მოჰკიდა ხელი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ეს არის მწერალი, რომელსაც თავისი თავი და თავისი მწერლობა ვერ წარმოუდგენია თავისი სამშობლოს ისტორიის გარეშე, რომელიც ისტორიის პროცესებს შორისადაა კი არ ათვალავდნენ, თითონ შიგ, ცხოვრების მუდგულშია, არა მარტო აღწერს, არამედ თავის გმირებთან ერთად ცხოვრობს და იბრძვის, მათთან ერთად აკეთებს საქვეწმყო საქმებს, მარტო შემატანე არა არის, მებრძოლია არის, მოქალაქეც. ასე უოველი ნამდვილი მწერალი, ის თავის ხალხთან უნდა იყოს, როცა სწვევტს თავის ქვეყნის მომავლის პედს.

დავროსი კალანდაძემ ერთ თავის ადრინდელ წერილში „სიტყვა სახელოვან მწერალზე“, ალ. ქუთათელის ბიოგრაფიას რომ მოგვითხრობდა, ვახსენა, მისი უფროსი ძმა — დავითის მეოთხეტი გიორგი ქუთათელაძე. ზოლო თვითონ ალექსანდრე ქუთათელი უოველდღე იხსენებს

თავის უფროს ძმას. შთელი ეს ახალი მწერალი არის დაკავშირებული მწერლის ლიტერატურულ გზაბთან, მის შემოქმედებობს ბიოგრაფიასთან. ალექსანდრე ქუთათელი, თავისი სიკაბუჯის წლებში ტრიალებდა იმ რჩეულ ქართულ ოფიცერთა შორის, რომლებიც აფუძნებდნენ და აწრთობდნენ წითელი არმიის ქართულ დივიზიებს და თვითონვე იყვნენ მისი სარდლები. არც ის არის შემოხვევითი, რომ სახელგანთქმულ ქართველ სარდალს კონტანტინე დენსელიძეს პარტიის თბილისის კომიტეტის კურსებზე ქართული ენისა და ლიტერატურის კურსს უყიბავდა ალექსანდრე ქუთათელი. აი, ასევე ახლოს იყო დაკავშირებული მწერალი ყველა იმართან, ვინც თავისი ხელით ჰქმნიდა და ჰქმნის ახალ საქართველოს, იქნება ის მუშა თუ გლეხი, მხედარი თუ მეცნიერი.

ალექსანდრე ქუთათელს მარტობა არახოდე უყვარდა და მუდამ აუარებელი მეგობრები ეხვივნენ ვარს. მას ჰყავს დიდძალი წაცნობები თბილისის ინტელიგენციაში, სამხედრო პირთა შორის (თვითონაც ხომ ადრე ვარში მსახურობდა); მის ახლო წაცნობებსა და მეგობრებს შორის შეხვედებით უოული გიმნაზიელებს — კლასის ამხანაგებს, რომელთაც, მართალია, სხვადასხვა გზები აირჩიეს ცხოვრებაში, მაგრამ მეგობრობის ტრადიცია ხისხში მქონდათ გამჭვარი და ისე უყვარდათ ერთი-მეორე, რომ იტყვიან, მეგობრის გულისხთვის ცეცხლში ჩადგებოდნენ.

ვისაც საშა ქუთათელი ამ მეგობართა წრეში უნახავს, არ შეიძლება არ ვახსენდეს მასავით თბელი აღნაგობის, შავთვალწარბა კაცი — გიორგი (ეროტი) წაცაშიძე. ეს იყო ერთი ახალი, უშუალო, მხიარული და კეთილი კაცი, უყვარდა მოღებნა სამაფლოზე თუ მცხეთაში, უსანაურში თუ ტაბახმელაზე, და მას, ჩვენი საშა დეიძე მასავით უყვარდა. გიორგი ცხოვრობდა ბელანსკის ქუჩაზე, და მუშაობდა დიდუბეში, რასი კომინანტის დირექტორად.

და აი, ერთხელ, სამსახურის საქმეებზე, გიორგი მივლენებით მოხვდა ციმბირში, ქალაქ კრასნოიარსკში. წამთარა იყო, და ცხადია, ჩავიდა თუ არა, ჯერ სასტუმროს მიკითხა, მაგრამ ცივი უარით ვამოსიტუმრეს — ადვილო არა ვუაქვს... ასეთივე პასუხი მიიღო მეორე სასტუმროშიც, მესამეშიც... ახლა კი იფიქრა, ცუ-

დათ არის საქმეო. და მტკიცედ დააწვივებთ თავისი გაეტანა და საწადელისთვის მიღწეო. მაგრამ მორივე აღმინებტრატორი, ახლგაზრდა ქალაშვილია გატაცებით კითხულობს რაღაც სქელტანთან წიგნს, და თავს მაღლა არ იღებს. გიორგიც დაადგა თავს და აღარ მიდის. ქალიშვილმა წაშით კვლავ აიხუდა და თქვა:—მოქალაქე, ერთხელ უკვე გათხარით, რომ თავისუფალი ნომერი არ გაქვს, მიბრძანდით — გიორგი კი ხად უნდა წავიდეს, ყინვას გარეთ ქაბუახი გააქვს, დგას გიორგი და იცდის, ეგებს რაჟე სასწაული მოხდეს... სასწაული არ ხდება, ქალიშვილი ისევ გატაცებით კითხულობს წიგნს. გიორგის ბრავი მოსდის იმ ქალიშვილსაც, იმ წიგნის ავტორსაც — რამ დაწერინა იმ დალოცვილს ამხელა წიგნი...

— ოთახი აღარ მინდა, ქალბატონო,—დაიწყო გიორგიმ, — უვლადურს გუფიცებით, ნამდვილად აღარ მინდა, მარტო ეს მითხარო, ვისია ემ წიგნი?

მორიგემ ჯერ წარბი შეიკმუნა, მაგრამ ქალური აღლოთი თუ გუმანით ამ კაცის ხმაში იცნო მოფერებისა თუ ვედრების მსგავსი კილო, სწორედ ის კილო, როცა ზედუბიან ხოლმე, თუ როგორ უქირს თუნდაც ახეზარ მომსდელეს, რომელსაც შენს იქით გზა არა აქვს—ან უნდა შეიწუალო, ან არა, გაიშტო, გასწირო, ჩაუვტო უინვაში კარი და გულაც, რომელსაც აღმინის სიბრალული ჯერ არ დავიწყებია.

ქალიშვილმა წიგნს თავფურცელზე დახედა და გიორგის უხახუხა:

— „ივესტიას“ მიერ გამოცემული რომანია, ნათარგმნი ქართულიდან...

— ქართულიდან? — წამოიძახა გაზარებულმა, — დუთის გულისხათის მითხარო, ვისია?!

— ალექსანდრე ქუთათელისა!

— ვაჰ! — წამოიძახა გაზარებულმა წიგნი, მაგ კარგი წიგნის დაწერი იქში უვლადე ახლოზელი ძმაცაქია.

ორივეს დავიწყდა, რომ წუთის წინ ერთმეორეს მტრებით უმღევრდნენ, ორივე უცებ დამეგობრა წიგნმა, დაწერილმა მეგობრობაზე, აღამანებისადმი სიუვარულზე, სამშობლოზე. ახლა ორივენი გატაცებით იგონებდნენ ცალკეულ ეპიზოდებს რომანიდან, ახსენებდნენ წიგნის პერსონაჟებს — კორნელი მზეციქა და ნინო მათაშვილს, გრიგოლ ცაგურაშვილსა და დათა მიქელაძეს, მარგარიტასა და ქეთოს, უვლადს, ვისი ბედიც ასე ახლოს მიიტანა გულთან ემბირტელმა ქალიშვილმა... ბოლოს მან წამოიძახა:

— თუნდა საყვედურიც გამოვიტყადონ, დაჩაქმნული ნომრებიდან ერთ ოთახს თქვენ გამოვიყოფთ...

ამ კარგი წიგნის — ოთხტომიანი ეპოპის — „პირისპირ“—ის სხვა მრავალი პროზაული და პოეტური ქმნილებების ავტორს, ალექსანდრე ქუთათელს ოთხმოცი წელი შეუსრულდა. ჩვენმა საზოგადოებრივობამ გულთბილად, მადლიერების გრძნობით აღნიშნა ეს თარიღი, საბჭოთა მთავრობამ ავტორი „ხალხთა მეგობრობის ორდენით“ დააჩილდოვა. ალექსანდრე ქუთათელი „მნათობის“ ძველი თანამშრომელია, 1924 წელს, ეფრნაელს დაარსების წელსვე გამოჩინდა მისი სახელი „მნათობის“ ფურცლებზე. მისი „პირისპირ“ ათეული წლების განმავლობაში იბეჭდებოდა ამ ეფრნაელში. ვუსურვოთ ქართული ზიტყვის გამოჩენილ ოსტატს დიდხანს შერჩენოდეს სულიერი სიმსნევე, დაუცხრომელი ხალხის და ტრფიალი ცხოვრებისა და შემოქმედებისადმი, ვუსურვოთ მას ხანგრძლივი სიცოცხლე და დღეგრძელობა ჩვენი ხალხის და ჩვენი კულტურის საკეთილდღეოდ.

638/50

0560 80 333

ИНДЕКС
76128

„МНАТБИ»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ